

श्रीरस्तु ।

श्रियः कान्ताय नमः ।

श्रीमते हयग्रीवाय नमः ।

श्रीपाञ्चरात्रे-

॥ ईश्वरसंहिता ॥

नमः स्सकलकल्याणदायिने चक्रपाणये ।

विषयार्णवमग्नानां समुद्धरणहेतवे ॥ १ ॥

नारायणपद्मभोजसमाराधनलालसाः ।

वेदवेदाङ्गनिपुणा स्तपोनिष्ठा महर्षयः ॥ २ ॥

इतिहासपुराणज्ञा धर्मशास्त्रविशारदाः ।

भगवद्भक्तिनिरता इक्ष्मादिगुणसागराः ॥ ३ ॥

नारायणं तपस्यतं नरनारायणाद्यभे ।

मंसेयन्त स्तत्रा भक्त्या मोक्षोपायविधित्ववः ॥ ४ ॥

संनिता मुनयः स्तर्वे नारायणपरायणाः ।

फलैर्न केनचित्कर्मात् नारायणदिदृक्षया ॥ ५ ॥

तत्राऽऽरर्ण्य देवर्षि नारद स्वकुन्तलः ।

दृष्ट्वा नागयणं देवं नमस्कृत्य कृत्वाजनिः ॥ ६ ॥

पुलकाधितमार्गः प्रदृष्टवद्वो मुनिः ।

मुला नानार्थैः मोक्षैः प्रपन्नं च मुहुर्मुहुः ॥ ७ ॥

पञ्चमात्म तं देवं नातायगमनानयम् ।

अथ नागयणो देव ममाह मुनिपुत्रवम् ॥ ८ ॥

मुनयो ह्यत्र तिष्ठन्ति प्रार्थयान् हरेः पदम् ।
 श्लेषां सात्वतं शास्त्रं मुपदेष्टुं त्वमर्हसि ॥ ९ ॥
 इत्युक्त्वाऽन्तर्दधे श्रीमन्नारायणमुनिस्तदा ।
 तच्छ्रुत्वा भगवद्वाक्यं मुनिर्दृष्टतनूहः ॥ १० ॥
 तदाज्ञां कर्तुंकामोऽथ निर्जगाम मुनीश्वरः ।
 अपश्यद्वाग्रमवरमृषीणामूर्ध्वरेतसाम् ॥ ११ ॥
 नानापक्षिगणाक्षीर्णं नानामृगनिषेधितम् ।
 तरुपुष्पलताद्याह्वं बापीकूपहृदान्वितम् ॥ १२ ॥
 ह्यत्र गत्वा मुनिवर स्रजस्यै द्विजसत्तमैः ।
 पूजितश्चाऽर्घ्यपाद्याद्यैः विष्टरेऽभिनिवेशितः ॥ १३ ॥
 मुनीनां प्रीतिजनकं वाक्यमेवमुवाच सः ।
 नारायणोऽत्र सततं भवद्भि स्तेष्व्यते यतः ॥ १४ ॥
 भवत्सु करुणा तस्य परिपूर्णा हि वर्तते ।
 भवद्भि स्सह सम्बन्धात् कृतार्थोऽथ भवाम्यहम् ॥ १५ ॥
 आदिष्टोऽहं भगवता भवदर्धे मुनीश्वराः ।।
 अधीत्य साम्प्रतं सर्वे रहस्यान्नायमुत्तमम् ॥ १६ ॥
 अद्य प्रभृति देवेशमाराधयत योगिनः ।।

मुनयः ।

मुने । चिरमपन्नानामस्माकं त्वं परा गतिः ॥ १७ ॥
 नारायणपदप्राप्ते रुपायं सम्प्रकाशय ।

नारदः ।

शृणुष्वं मुनयस्सर्वे । वेदमेकाग्रनामिधम् ॥ १८ ॥
 मोक्षायनाय वै पन्था एतदन्वो न विद्यते ।
 तस्मादेकाग्रनं नाम प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ १९ ॥

मूलभूतस्तु महतो वेदवृक्षस्य यो महान् ।
 सद्ब्रह्मवासुदेवाख्यपरतत्त्वैकसंश्रयम् ॥ २० ॥
 दिव्यैर्बलादिकैर्मन्त्रैः साक्षात्तत्पतिपादकैः ।
 अलङ्कृतमसन्दिग्धमविधातिमिरापहम् ॥ २१ ॥
 इत्युक्त्वाऽध्याप्य योगीन्द्रान् सज्जगादाऽस्य वैभवम् ।
 एष प्रकृतिधर्माख्यो वासुदेवैकगोचरः ॥ २२ ॥
 प्रवर्त्यते कृतयुगे ततस्त्रेतायुगादिषु ।
 विकारवेदा स्सर्वत्र देवतान्तरगोचराः ॥ २३ ॥
 महतो वेदवृक्षस्य मूलभूतो महानयम् ।
 स्कन्धभूता ऋगाद्यास्ते शाखाभूताश्च योगिनः । ॥ २४ ॥
 जगन्मूलस्य वेदस्य वासुदेवस्य मुख्यतः ।
 प्रतिपादकता सिद्धा मूलवेदाख्यता द्विजाः । ॥ २५ ॥
 आद्यं भागवतं धर्ममादिभूते कृते युगे ।
 मानवा योग्यभूतास्तौ अनुतिष्ठन्ति नित्यशः ॥ २६ ॥
 ततस्त्रेतायुगे सर्वे नानाकामसमन्विताः ।
 व्यामिश्रयाजिनो भूत्वा त्यजन्त्याद्यं सनातनम् ॥ २७ ॥
 अन्तर्दधाति सर्वोऽयं वासुदेवसमादृतः ।
 ततो योग्याय भगवान् प्रादुर्भावयति स्वयम् ॥ २८ ॥
 एवं मया पुराऽर्षीतश्चेतर्द्वापे मुनीश्वराः ।
 सनत्सुतस्तुजातश्च सनकश्च सनन्दनः । ॥ २९ ॥
 सनत्कुमारः कपिल स्मत्तमश्च सनातनः ।
 एते एकान्तिधर्मस्य आचार्याश्च प्रवर्तकाः ॥ ३० ॥
 मरीचिरिष्मत्किरमौ पुलस्त्यः पुनः ऋतुः ।
 यक्षिष्ठश्च महानेजा एते विश्वदिग्गजिनः ॥ ३१ ॥

मनुस्स्वायम्भुवश्चापि समाराध्य जगत्पतिम् ।
 महता तपसा चैव देव नारायण प्रभुम् ॥ ३२ ॥
 दिव्य वर्षसहस्रन्तु तदन्ते समर्धात्य च ।
 मूलश्रुतिं यथावच्च ऋषयोऽध्यापिनास्तु ते ॥ ३३ ॥
 ततन्मे ऋषयस्त्वष्टौ लोभाना हितनाम्नया ।
 श्लोकाना शतसाहस्रै मूलवेद निरीक्ष्य च ॥ ३४ ॥
 तथा दिव्यानि शास्त्राणि सात्वतादीनि चाऽऽदरात् ।
 निरीक्ष्याऽन्यतु कन्नारय शास्त्र निदधिरे द्विजा ॥ ३५ ॥
 एव मूलश्रुतेरर्थान् ज्ञात्वा मन्वादयोपि च ।
 धर्मशास्त्राण्यनेकानि करिष्यन्ति यथातथम् ॥ ३६ ॥
 अन्येषामपि शास्त्राणा योनिरेतद्भविष्यति ।
 अस्मिन् धर्मश्च कामश्च अर्थश्चोक्त स्तविस्तरम् ॥ ३७ ॥
 मोक्षश्च सूचित पश्चात् तस्मात्सारतमो ह्ययम् ।
 पुरा * तोदाद्रिनिखरे शाण्डिल्योऽपि महामुनि ॥ ३८ ॥
 समाहितमना भूत्वा तपन्नप्त्वा महत्तरम् ।
 अनेकानि सहस्राणि वर्षाणा तपसोऽन्तत ॥ ३९ ॥
 द्वापरास्य युगम्याऽन्ते आदौ कलियुगस्य च ।
 साक्षात्सङ्कर्षणाल्लब्ध्वा वेदमेकाग्रनाभिधम् ॥ ४० ॥
 सुमन्त्रु जैमिनिं चैव भृगु चैत्रौपगायनम् ।
 मौञ्ज्यायन च त वेद सम्यगध्यापयत्पुरा ॥ ४१ ॥
 नरनारायणाभ्या च जगतो हितनाम्नया ।
 तथाऽनुष्ठीयते मूलधर्मोऽत्र मुनिपुङ्गवा ॥ ४२ ॥
 एष एकाग्रनो वेद प्रप्यात म्मर्वतो भुवि ।
 दुर्विज्ञेयो दुष्करश्च प्रतिबुद्धै निषेज्यते ॥ ४३ ॥

* “ तोदनात्सर्गापाना तोदाद्रिरिति वक्ष्यते ” ।

मुनयः ।

भगवन् ! सर्वशास्त्रज्ञ ! शरणागतवत्सल ! ।
 त्वत्प्रसादेन सम्प्राप्तो मूलवेदो महानयन् ॥ ४४ ॥
 तत्प्रभावश्च विदितः स्सर्वलोकैषु पूजितः ।
 प्रतिबुद्धैर्निपेव्योऽयं मूलवेदः स्सनातनः ॥ ४५ ॥
 प्रथमप्रतिबुद्धैस्तैर्ममैर्भवमहामनुधौ ।
 प्राप्यते भगवन् ! धर्म एकान्तिमि रनुष्ठितः ॥ ४६ ॥

नारदः ।

श्रूयतामभिधास्यामि सर्वलोकहितैषिणः । ।
 पुरैवं भगवानेव समालोच्य हरिस्स्वयम् ॥ ४७ ॥
 परित्यज्य परं धर्मं मिश्रधर्मं उपेयुषाम् ।
 भूयस्त्वत्पदकाङ्क्षाणां श्रद्धाभक्ती उपेयुषाम् ॥ ४८ ॥
 अनुग्रहायै वर्णानां योग्यताऽऽपादनाय च ।
 तथा जनानां सर्वेषां मभीष्टफलसिद्धये ॥ ४९ ॥
 मूलवेदानुसारेण छन्दसाऽऽनुष्टुभेन च ।
 सात्वतं पौष्करं चैव जयाख्येत्येवमादिकम् ॥ ५० ॥
 दिव्यं सच्छास्त्रजालं तदुक्त्वा सङ्कर्षणादिभिः ।
 प्रवर्तयामास भुवि सर्वलोकहितैषिणि ॥ ५१ ॥
 एवं दिव्यानि शास्त्राणि शोण्डिल्योऽपि महामुनिः ।
 सङ्कर्षणाद्भगवतः श्रुत्वा अध्यापयन् मुनीन् ॥ ५२ ॥
 मलयचलनिष्ठाश्च पुरा रामस्य चाऽऽज्ञया ।
 प्रथमं सात्वतं शास्त्रं सम्यगध्यापिता मया ॥ ५३ ॥
 वासुदेवेन यत्प्रोक्तं शास्त्रं भगवता स्वयम् ।
 अनुष्टुप्छन्दोबन्धेन समासव्यासभेदतः ॥ ५४ ॥

तथैव ब्रह्मरुदेन्द्रप्रमुखैश्च भुवर्तितम् ।
 लोकेष्वपि च दिव्येषु तद्विष्यं मुनिसत्तमाः ॥ ५५ ॥
 ब्रह्मरुद्रमुखैर्देवैः ऋषिभिश्च तपोधनैः ।
 त्वयं प्रणीतं यच्छास्त्रं तत् ज्ञेयं मुनिभाषितम् ॥ ५६ ॥
 एतत्तु त्रिविधं विद्धि सात्त्विकादिविभेदतः ।
 विज्ञाय पुण्डरीकाक्षः अर्थज्ञातं यथास्वितम् ॥ ५७ ॥
 तद्बोधकं प्रणीतं यत् शास्त्रं तत्सात्त्विकं स्मृतम् ।
 तस्मात् शान्तेऽर्थजाते तु किञ्चित्तदवलम्ब्य च ॥ ५८ ॥
 तत्तु द्वाग्धन्मेपितस्यैव अर्थजातस्य बोधकम् ।
 यत्प्रणीतं द्विजश्रेष्ठ । तथा विज्ञानतत्त्वतः ॥ ५९ ॥
 ग्रन्थविस्तरसंयुक्तं शास्त्रं सर्वेश्वरेश्वरात् ।
 तत्संक्षेपपञ्चादेन स्वाविकल्पाविनृन्मणैः ॥ ६० ॥
 ब्रह्मादिभिः प्रणीतं यत् तथा तद्विभिर्द्विजाः । ।
 ब्रह्मादिभिः परिश्रुत्य तत्संक्षेपात्मना पुनः ॥ ६१ ॥
 स्वाविकल्पात्प्रणीतं यत् तत्सर्वं राजसं स्मृतम् ।
 तत्स्याद् द्वेषा पद्मरात्रैस्त्वानसविषेदतः ॥ ६२ ॥
 केवलं स्वाविकल्पोक्तैः कृतं यत्तामसं स्मृतम् ।
 केवलं मनुजैर्यत् कृतं तत्सौरभं स्मृतम् ॥ ६३ ॥
 अतो दिव्यात्परतरं नास्ति शास्त्रं मुनीश्वराः ।
 सात्त्वतं पौष्करं चैव जयास्त्र्यं च तथैव च ॥ ६४ ॥
 एवमादीनि दिव्यानि शास्त्राणि हरिणा स्वयम् ।
 गूढवेदानुसारेण प्रोक्तानि हितकाम्यया ॥ ६५ ॥
 सात्वतापं त्रिधं चैतन् व्यापकं मुनिसत्तमाः । ।
 यथा चाऽऽष्टाशरादीनां मन्त्राणां त्रितयं बुधाः ॥ ६६ ॥

एतत्तन्त्रत्रयोक्तेन विधिना यादवाचले ।
 श्रीरन्ने हस्तिशैले च क्रमात्सम्पूज्यते हरिः ॥ ६७ ॥
 एतेषु दिव्यशास्त्रेषु सात्वतन्तुत्तमोत्तमम् ।
 चक्ता साक्षादीश्वरोऽस्य श्रोता सङ्कर्षणः प्रभुः ॥ ६८ ॥
 किं वर्ण्यतेऽस्य माहात्म्यं सात्वतस्य मुनीश्वराः ! ।
 अतः साक्षादीश्वरोक्तशास्त्राणां द्विजपुङ्गवाः ! ॥ ६९ ॥
 सारभूतं विशेषेण सात्वतार्थोपपादकम् ।
 ईश्वराख्यमिदं तन्त्रं साक्षात्सङ्कर्षणाच्छ्रुतम् ॥ ७० ॥
 सम्प्रवक्ष्यामि मुनयः ! शृणुध्वमवधानतः ।
 इत्थुक्त्वा नारदो योगी नत्वा नारायणं प्रभुम् ॥ ७१ ॥
 सङ्कर्षणं नमस्कृत्य वक्तुं समुपचक्रमे ।
 इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसंहितायाम्
 शास्त्रावतारो नाम प्रथमोऽध्यायः ॥

अथ द्वितीयोऽध्यायः ।

नारदः ।

आराधनविधिं वक्ष्ये शृणुध्वं मुनिपुङ्गवाः ! ।
 ब्राह्मे मुहूर्ते सम्प्राप्ते मन्त्रज्ञः प्रयत इशुचिः ॥ १ ॥
 नाश्वं सङ्कीर्तनं कुर्यात् उत्थाय शयने स्थितः ।
 परिच्युतमल स्नात इशुद्धवासा जितेन्द्रियः ॥ २ ॥
 धृतोर्ध्वपुण्ड्रः काल्योक्तकर्माणि विनिवर्त्य च ।
 गन्धैः सग्भि रलङ्कारैः कटकादीरलङ्कृतः ॥ ३ ॥

सपवित्रङ्गो मौनी आसाद्य भगवद्गृहम् ।
 द्वाराद्वाद्ये यथाशक्त्य शुद्धेन सलिलेन च ॥ ४ ॥
 आजानु पादौ मञ्जाल्य हस्तौ चाऽऽमणिसम्भनात् ।
 आचम्य च प्रनिश्चाज्यत प्रणम्य मनु मुच्चरन् ॥ ५ ॥
 धाम प्रदक्षिणीकृत्य बोधयेत्पुरुषोत्तमम् ।
 शङ्खध्वनिसमोपेत दुन्दुभीपटहस्तैः ॥ ६ ॥
 वन्दितुन्दोत्थितोच्चाभिर्नानावाग्भिर्महामते ।
 महामयजयारारौ पुनः पुनरुदीरितौ ॥ ७ ॥
 प्रोषयन्मणैः स्तोत्रैस्त्वाप्य शयनात्ततः ।
 द्वारमामाद्य तत्रसो वधविग्रहपूर्वकम् ॥ ८ ॥
 अत्रकुण्डाऽथ तर्जन्या भन्त्रं कवचमुच्चरन् ।
 स्थिते वा कल्पिते तत्र पूजयेद्बलिमण्डले ॥ ९ ॥
 सौ सनेशपूर्वन्तु परिवार हि साच्युतम् ।
 भगता प्रणमयेन रिपुमादाय कीर्तयेत् ॥ १० ॥
 समस्तपरिवाराय अच्युताय नमो नमः ।
 धाम्नुपूरयन्त्याथ समभ्यर्च्य यथाक्रमम् ॥ ११ ॥
 मूलमन्त्रेण साङ्गेन निरङ्गेनाऽथ वा पुनः ।
 न्यास कृत्वा विराजायै हस्तताल हृदा ततः ॥ १२ ॥
 मूलमन्त्रेण चोदयन्त्य कमल नेत्रमन्त्रतः ।
 नित्यदीपाम्नतो ज्वाल्य हर्मो प्रक्षाल्य वारिणा ॥ १३ ॥
 प्रामादान्त प्रवेशाय ततो द्वारान्तु चेतसा ।
 विभार्गीह्य तन्मयभागमेव द्विधा पुनः ॥ १४ ॥
 निमग्न बाधदेशेन दक्षिणेनाग्निना ततः ।
 दर्शनस्तर्पणं प्रविश्यान्मन्त्रास्त्रमन्त्रेण तेन वै ॥ १५ ॥

धरणीहिनन कृत्वा भगवन्त प्रणम्य च ।
 मनमा गुरुरश च तदाज्ञा मानसीमथ ॥ १६ ॥
 शिरसा धारयेत्स्वेष्ट फल सङ्कल्प्य चेतसा ।
 देवाय त निवेद्याऽथ यागाऽगारस्य मध्यत ॥ १७ ॥
 प्रासाद विग्रह कृत्वा चर्ममन्त्र सविग्रहम् ।
 तज्जीवि भगवन्त च ध्यात्वा यागगृह तत ॥ १८ ॥
 सशलाकै स्ततो दर्भे स्सह देवीविमिश्रिते ।
 सम्मार्ज्य बहुतोयेन प्रक्षाल्याऽऽलिप्य गोमयै ॥ १९ ॥
 उपलिप्तमथाऽन्त्रेण सविध्य शकल त्यजेत् ।
 पञ्चगव्येन सास्त्रेण वारिणा प्रोक्ष्य चन्दनै ॥ २० ॥
 कुङ्कुमागरुर्गुरै स्समालिप्य समन्तत ।
 कुशदूर्वाऽक्षताधैव विकिरेत् स्नानशुद्धये ॥ २१ ॥
 प्रासाद शोधयेदेव स्वयमेव तु देशिक ।
 प्रासादोद्देशमखिल मार्जयेत्प्रोक्षयेत्तत ॥ २२ ॥
 परिचारैस्तु कर्तव्य बलिपीठान्तमेव हि ।
 यागांपस्कारसम्भूतौ भगवन्त मनुष्मरन् ॥ २३ ॥
 विनीतान् शिष्यपुत्रादीन् स्नातानाज्ञापयेत्तत ।
 पात्रशुद्धिं च तैरेव कारयेत् द्विजसत्तम ॥ २४ ॥
 आम्रकल्केन तोयेन हैम ताम्र च शोधयेत् ।
 राजत गृहधूमेन शान्ताङ्गरेण वा पुन ॥ २५ ॥
 भस्मभिश्चेण तोयेन लोहयुक्त विशोधयेत् ।
 शङ्खशुक्तिमयाना च लवणेन विशोधयेत् ॥ २६ ॥
 फलपत्रमयाना च मृद्भिरद्विश्च शोधयेत् ।
 लेपगन्धापनोदेन शुद्धिर्भवति कारयेत् ॥ २७ ॥

द्रव्यशुद्धिर्भवत्येव यथावद्विधिचोदिता ।
 पात्राणि शोधयित्वैव ततो मौनपरो द्विज ॥ २८ ॥
 देवेशस्याऽप्रतो वाऽपि दक्षिण भागमाश्रयेत् ।
 ईश्वरभामवशादेव ह्युत्तराभिमुखो द्विज ॥ २९ ॥
 अथोपविश्य वै दार्भे काष्ठजे वा ऽजिनासने ।
 आगमार्थं च देवानां गमनार्थं च रक्षसाम् ॥ ३० ॥
 कुर्याद्विष्टारव तत्र वेरतास्थानलान्ठनम् ।
 शङ्खादिपोषसयुक्तं मेयवाचसमन्वितम् ॥ ३१ ॥
 करशुद्धिं ततः कुर्याद्यथावन्मुनिपुङ्गवा ।
 द्वे तले हस्तपृष्ठे द्वे सर्गश्चाऽङ्गुलयस्तथा ॥ ३२ ॥
 अल्पमत्रेण सशोध्य ध्यानमुद्रान्वितेन तु ।
 हृत्तैव करशुद्धिं च स्थानशुद्धिं समाचरेत् ॥ ३३ ॥
 प्यात्वा देवं ज्वलद्रूपं सहस्रार्कसमप्रभम् ।
 ज्वालाश्रोतिसमार्द्धिर्णं वमन्तं ज्वलनं मुखात् ॥ ३४ ॥
 तेन सम्पूयेत्सर्गमात्रप्रभवनान्तिमम् ।
 दिगोषं प्रज्वलन्तं च भावयेन्मन्त्रतेजसा ॥ ३५ ॥
 क्ष्मापण्डलमिदं सर्वं सरेत्सकं च वदिना ।
 मन्त्रेण द्विजश्रेष्ठा । मृन्मयं भाजनं यथा ॥ ३६ ॥
 स्थानशुद्धिं भस्मैव मुषामल्लोलमेचनात् ।
 सम्पात्र्यैव ततः कुर्याद्विग्नं च हृदयादिकैः ॥ ३७ ॥
 अक्षेपेन विदिग्नं च नेत्रेण त्वत ऊर्ध्वतः ।
 आदित्यायुतर्दसि जगत्सञ्चुकम्बुविणा ॥ ३८ ॥
 हस्तकेन तु तत्रेन्या रक्षार्थमवगृह्ययेत् ।
 शायामा भूतमशुद्धिं घाण्णाम्ना समानरेत् ॥ ३९ ॥

केवलेन तु मन्त्रेण भावनासहितेन तु ।
 नाभिदेशस्थितं ध्यात्वा देवं सङ्गृह्य कल्मषम् ॥ ४० ॥
 निस्तृतं वायुमार्गेण द्वादशान्तावधौ क्षिपेत् ।
 निरस्तपापमाकृष्य वातचक्रसमन्वितम् ॥ ४१ ॥
 नासाग्रेण तु मन्त्रेऽमुं देहसम्पूरणाय च ।
 तं ध्यायेद्द्वयस्त्र्यं च गतिरुद्धेन वायुना ॥ ४२ ॥
 चित्तोपशमनार्थं तु नूनं वायुजयाय च ।
 शनैश्शनैश्च बहिः केवलं मारुतं क्षिपेत् ॥ ४३ ॥
 विनाऽन्त्यरेचकेनैवमन्येषामुत्तरोत्तरम् ।
 कालाभ्यासं यथाशक्ति नित्यमेवं समाचरेत् ॥ ४४ ॥
 द्वादशान्तेऽथ मन्त्रेशं तप्तहाटकसन्निभम् ।
 सहस्ररविसङ्काशवृत्तमण्डलमध्यगम् ॥ ४५ ॥
 स्मृत्वाऽथ मुक्तं तन्मन्त्रैर्निर्देहेद्विग्रहं स्वकम् ।
 दक्षिणाग्नेरथाऽङ्गुष्ठप्रान्ते देशे शिखाक्षरम् ॥ ४६ ॥
 ध्यात्वा युगान्तहुतभुग्मपज्वालासमावृतम् ।
 तेन स्वविग्रहं ध्यायेत्प्रज्वलन्तं समन्ततः ॥ ४७ ॥
 देहजां भावयेज्ज्वालां मन्त्रनाथे लयं गताम् ।
 दिव्यप्रशान्ताङ्गारं तु तमधिष्ठाय चेतसा ॥ ४८ ॥
 स्वमन्त्रादमृतौघेन सेचयेद्विग्रहं स्वकम् ।
 ततस्त्वमन्त्रं तद्विम्बमाकृष्य हृदि विन्यसेत् ॥ ४९ ॥
 एवं स शुद्धदेहोऽथ मन्त्रन्यासं समाचरेत् ।
 येन विन्यस्तमात्रेण देवदेवसमो भवेत् ॥ ५० ॥
 पूजादिसर्वकार्याणामधिकारश्च जायते ।
 हस्तद्वयेऽपि विन्यस्येद्दीप्तमष्टाक्षरं परम् ॥ ५१ ॥

- मणिप्रन्धाक्षरयाग्रान्तमादित्यातपवत्तन ।
 सृष्टिसंस्थितिसहस्रन्यास कुर्याद्यथाविधि ॥ ५२ ॥
 पर्वदन्तिगतर्ज्ज्या प्रारम्भाऽङ्गुलिपरम्भु ।
 पर्वा त वामतर्ज्ज्या न्यामम्भुष्टिद्वादत ॥ ५३ ॥
 व्यत्यासेन तु सप्तम * मिति तु कुर्याद्द्वयो ।
 प्रारभ्य तर्जनीपर्वरुनिष्ठापर्यायिधम ॥ ५४ ॥
 अङ्गुष्ठप्राम्भ्यामङ्गुलीना मध्यपरम्भु विन्यसेत् ।
 मन्त्राक्षराणि त्वाद्यन्तपरम्भु प्राणप्रन्यसेत् ॥ ५५ ॥
 अङ्गुष्ठद्वितय यात्रत्विष्टाद्वितयावधि ।
 ज्ञानाद्य वीर्यपर्यंत विन्यसेदङ्गुलपञ्चरम् ॥ ५६ ॥
 मूलप्रस्थापनत्वेन नेत्रमूर्ध्वाङ्गुलीषु च ।
 त्रिगुण दक्षिणे हस्ते श्रीवत्स वाममध्यत ॥ ५७ ॥
 सौम्युभ दक्षिणतले वनमाला तथाऽपरे ।
 दक्षिणे मध्यत पद्म प्रभुरत्किण्णोज्ज्वलम् ॥ ५८ ॥
 गङ्गा वामतले न्यस्येज-वल्मी स्वेन तेजसा ।
 हस्ते म (प्र) हाप्रम चक्र शङ्ख वामतले न्यसेत् ॥ ५९ ॥
 त्रिष दक्षिणहस्ते तु पुष्टि वामतले न्यसेत् ।
 अङ्गुष्ठदक्षिणहस्ते वामा त मूलदेवान ॥ ६० ॥
 गात्र निन्यसेन्मन्त्र दशम्यङ्गुलिषु समात् ।
 येन त्रिभिना पूं हम्न्याम समाचरेत् ॥ ६१ ॥
 वात्रमन्त्रापादान् मूलमन्त्र तु विप्रते ।
 व्यापनेन त्रियम् पादाद्वयदिशोऽग्निमम् ॥ ६२ ॥
 सृष्टिनिनिग्न्यामेधे देह समाचरेत् ।
 पूजादिनाम्पर्यन्त सृष्टिन्याम प्रकीर्तन ॥ ६३ ॥

पादादिमूर्धपर्यन्त सहारन्यास इष्यते ।

नाभ्यादिहृदयान्तस्तु स्थितिन्यास उदाहृत ॥ ६४ ॥

मूर्ध्नि मध्यमयाऽङ्गुल्या तर्जन्या च तदा दृशो ।

साङ्गुष्ठयाऽनामिकया मुरमध्ये तु विन्यसेत् ॥ ६५ ॥

साङ्गुष्ठतर्जन्यग्रेण हृदये विन्यसेत्ततः ।

तथाऽङ्गुष्ठकनिष्ठाभ्या नाभौ न्यास समाचरेत् ॥ ६६ ॥

व्यङ्गुष्ठाभिश्चतसृभिरपस्त्रे जानुनोरपि ।

सर्वाभिरङ्गुलीभिस्तु पादयोर्न्यासमाचरेत् ॥ ६७ ॥

मन्नाक्षरं तु सर्वत्र तासम्पुटितं न्यमेत् ।

प्रथमपञ्चाक्षरन्यासं कृत्वा ऽङ्गन्यासमाचरेत् ॥ ६८ ॥

ततस्तु हृदये ज्ञानं यतो व्यज्येत तत्र तत् ।

ऐश्वर्यं शिरसो देशे यस्मादुपरि तिष्ठति ॥ ६९ ॥

प्राकृतं तार्क्षिकं वाऽपि सर्वत्र कमलेशणम् ।

हार्दामैरूर्ध्वगायान्तु शिखाया शक्तिमन्त्रराट् ॥ ७० ॥

बलं चाऽसिष्ठाव्राणां त्र्यम्बकं वायुना सह ।

गूर्ध्वोत्तं सर्वगन्धर्वं तर्द्धायं दम्भयोर्न्यमेत् ॥ ७१ ॥

अन्तर्बोधस्वरूपं यत् प्राकृतं तान्तशान्तिरुत् ।

तेजसां तन्मैत्र्यै न्यासकाले ममम्यते ॥ ७२ ॥

किंशुकं मूर्ध्नि विन्यसेत् अन्यसोऽनुदीधितिम् ।

धीरमं वक्षसो वामं पूर्वेन्दुनटनगुति ॥ ७३ ॥

सोऽनुभं दृश्ये न्यस्तं चण्डरीधितिर्गणम् ।

नानाऽन्तरानुत्तेजसां यस्मात् च चण्डनं त ॥ ७४ ॥

तत्तत् पञ्चमहाभूतानां प्राग्गन्तुं विन्यसेत् ।

ना चाङ्गुष्ठयोः भवेत् न्यस्तं तर्द्धायं तथा ॥ ७५ ॥

पुष्टिं गुल्फावसाने च गरुड चोरुमध्यत ।
 मन्त्रन्यास तु कृत्वैव तत पाणिद्वयेन तु ॥ ७६ ॥
 मुद्रा बध्वा स्मरेद्ध्यान देवोहमिति भावयेत् ।
 कृत्वैव तु तत पश्चान्मानस याममारमेत् ॥ ७७ ॥
 पश्चात्तनादिक बध्वा नाभौ ब्रह्माऽञ्जलिं दृढम् ।
 मनस्युपरत कुर्यादक्षग्राम बहिः सितम् ॥ ७८ ॥
 चित्तं बुद्धौ विनिक्षिप्य ता बुद्धिं ज्ञानगोचरे ।
 ज्ञानभावनया कर्म कुर्याद्वै पारमार्थिकम् ॥ ७९ ॥
 अथ प्रणवपूर्वेण स्नानाच्चाऽऽनतिना सह ।
 शेषपूर्वन्तु बह्वन्तमासन परिकल्पयेत् ॥ ८० ॥
 तथाऽऽज्जम्भाय तस्यैव कार्या सद्बुद्धि कल्पना ।
 चतुश्चक्रे नवद्वारे देहे देवगृहे पुरा ॥ ८१ ॥
 कण्ठकूपधरारूढ हृत्पद्मं यदधोमुखम् ।
 तत्कर्णशिवर्गेर्मध्ये रूढमूर्ध्वमुखं तु यत् ॥ ८२ ॥
 शब्दव्यक्तिमदूर्ध्वे तु स्थितार्केन्द्रमिलक्षणा ।
 श्रीश्रीसिंहासरा नाडी त्वज्यक्तज्वनिविग्रहा ॥ ८३ ॥
 व्यक्तचक्रद्वयमूर्ध्वे वर्तते या महामते ।
 निम्बुना ब्रह्मरन्ध्रेण गता सूर्यपथात्परम् ॥ ८४ ॥
 वायुद्वारेण पातालं भित्वा याता स्वगोचरम् ।
 सङ्गन्धविषयमस्तर्पणद्वन्द्वं प्रति तिष्ठति ॥ ८५ ॥
 सूत्रे मणिगणो यद्वन्मध्यनाडी धृतं मृता ।
 लक्ष्म्याने तु पूर्वोक्ते तस्यामभ्यन्तरे तु वे ॥ ८६ ॥
 तन्मुदे नसिसूर्याग्नौ निमेषोन्मेषलक्षणे ।
 तत्राञ्जनं चाञ्जं गान्धर्व्यं परावार्द्धमर्षं स्थिता ॥ ८७ ॥

या सर्वमन्त्रजननी शक्तिस्सर्वात्मनो विभोः ।
 नदन्ती वर्णजं नादं शब्दब्रह्मेति यत् स्मृतम् ॥८८॥
 अकारपूर्वो हान्तश्च धारासन्तानरूपधृक् ।
 नादावसानगगने देवोऽनन्तसमन्वितः ॥ ८९ ॥
 वरदाऽभयदेनैव शङ्खचक्राङ्कितेन तु ।
 त्रैलोक्योद्धृतिदक्षेण युक्तः पाणिद्वयेन तु ॥ ९० ॥
 शान्तस्संवित्स्वरूपस्तु भक्तानुग्रहकाम्यया ।
 अनौपम्येन वपुषा ह्यमूर्तो मूर्तितां गतः ॥ ९१ ॥
 विश्वमाप्याययत्कान्त्या पूर्णेन्द्रयुततुल्यया ।
 रश्मिभिर्भास्करो यद्वत्समुद्र इव वीचिभिः ॥ ९२ ॥
 स्वमूर्तिभिरमूर्ताभिरच्युतादिभिरन्वितः ।
 दीप्तिमद्भिरमूर्तैस्तु मुधाकल्लोलसङ्कुलः ॥ ९३ ॥
 पूर्ण आभरणैस्सर्वैर्निर्विकाराद्भिविग्रहः ।
 तस्माद्देवं समावाह्य हृदये कल्पितासने ॥९४॥
 मन्त्रन्यासं ततः कुर्यात् हस्तन्यासं विना विभोः ।
 ततः स्वाब्जक्रमध्यातुं ह्यर्घ्यस्यात्संस्मरेत् च्युताम् ॥ ९५ ॥
 गङ्गां भगवतो मूर्ध्नि तेनोऽमृतजलेन तु ।
 अर्घ्यादासिलभोगानां कार्या वै शुभकल्पना ॥ ९६ ॥
 यं यं सङ्कल्पयेद्भोगं तं तं भान्य मुधामयम् ।
 पतन्तमम्बराद्वेगादमृतांशुपरिप्लुतम् ॥ ९७ ॥
 साक्षादमृतन्यैस्तु तैर्नैरमृतसम्प्लवैः ।
 घृष्टितं मुदितं ममं स पुनर्मन्त्रराद् स्मरेत् ॥ ९८ ॥
 ततस्तु देवदेवस्य अर्घ्यं दत्त्वा यथाविधि ।
 सल्लिपिं सन्निरोधं च साम्मुख्यं च समाचरेत् ॥ ९९ ॥

हृदयाद्रीनि (१) साङ्गानि त्रिरीत्याद्य तु भूषणम् ।
 गदाद्य लज्जन् यनु लक्ष्म्याद्यादशक्तयस्तथा ॥ १०० ॥
 गरुडो मूर्तयो वाऽन्या देहे देवस्य या सिता ।
 व्यापकस्य तथात्वेन न्ये स्वे स्वाने प्रमात्मना ॥ १०१ ॥
 तदेहसंस्थितामस्यै पृथनीया ऋणेण तु ।
 परिहार विना मन्त्रैर्मयै स्वरव्यादिभिर्द्विजा ॥ १०२ ॥
 लययागो ह्यय विप्रा ! हृद्रादिष्वनुकीर्तित ।
 मन्त्रराट् कर्णिकामभ्ये हृद्राद्या प्राग्दलादिषु ॥ १०३ ॥
 साङ्गारा वेज्जलाम्बरे पूज्या भोगाभिधो ह्ययम् ।
 केवलेन च यागेन पृथग्भूतेन वै द्विजा ॥ १०४ ॥
 तेषामभ्यर्चनविधिराधिरासामिष स्मृत ।
 एव कृत्वा लयारय्य तु याग भोगाभिध तथा ॥ १०५ ॥
 ध्यात्वाऽव भावनाजार्तभोगै परमपावनै ।
 अभ्यर्चयेत्सहृदये देव विज्ञापयेदिदम् ॥ १०६ ॥
 आगत देवदेवेद्य । सन्निधिं भज मेऽच्युत ।।
 गृहाण मानसीं पूजा यवार्धपरिभाविताम् ॥ १०७ ॥
 ज्ञात्वा तु मुप्रसन्न त प्रसादाभिमुख पशुम् ।
 विम्लरेण (२) द्विजश्रेष्ठो मानम यागमारभेत् ॥ १०८ ॥
 सत्स्वनितैर्दिव्यै पवित्रैरक्षयशुभे ।
 सर्वममपद देव मन्त्रमूर्तिपर यनेत् ॥ १०९ ॥
 अभ्यजोद्धनेने पूर्वं स्नान चाऽथ विलेपनम् ।
 कर्मावृत्तिणि मान्यानि सुगन्धानि निवेद्य च ॥ ११० ॥

(१) साङ्गानि-इति च पाठ ।

(२) द्विकंभ्या । इत्यपि पाठ ।

हारकेयूरकटकैर्मकुटैर्मुपित सरेत् ।
 चित्रेण कटिसूत्रेण हेमरत्नमयेन च ॥ १११ ॥
 भाणिक्यरचितैश्शुद्धैर्मुक्ताहारैश्च भूषयेत् ।
 सम्पूर्णैन्दुसमान च हेमदण्डसमन्वितम् ॥ ११२ ॥
 छत्र निवेदयेद्विष्णोर्मायूरव्यजन शुभम् ।
 कर्पूरचूर्णसम्मिश्र सुगन्धि मधुर बहु ॥ ११३ ॥
 धूप भगवतो दत्त्वा दीपमाला धृतेन च ।
 मधुसर्पिं प्लुत चाऽय मधुपर्कं निवेदयेत् ॥ ११४ ॥
 पशु च विविध मूर्तं पावन शकुनिं तथा ।
 ओषधीशशालिर्दूर्वाश्च सत्फलान् च वनस्पतिम् ॥ ११५ ॥
 मूर्तं निवेदयेत्पूर्वमिदमन्नं चतुर्विधम् ।
 निवेद्य विविध शुद्ध मक्ष्यभोज्यान्पनेकश ॥ ११६ ॥
 हृद्यानि फलमूलानि पद्मसप्तमयानि च ।
 पद्मसानि विचित्राणि पानान्यथ निवेद्य च ॥ ११७ ॥
 सर्वाण्यात्मोपभोग्यानि भक्तिश्रद्धावशात् द्विजा ॥
 मदिक्ष्वप्यविरुद्धानि देवाय विनिवेदयेत् ॥ ११८ ॥
 तन्त्राग्राधान्यनेकानि नृत्तगेयान्वितानि च ।
 भेरीपट्टहोपादिस्तुतिपाठान्वितानि च ॥ ११९ ॥
 चिन्तयेद्देवदेवस्य लोकरुच्यगतानि च ।
 विद्विर्णाजालयुक्तेन चामरेणोपवीज्य च ॥ १२० ॥
 पित्तानक पताकाश्च ध्वजानि विविधानि च ।
 विनिवेद्य विभोर्भवत्या प्रसरेनाऽन्तरात्मना ॥ १२१ ॥
 गजान्धपेनुयानानि सुवस्त्रालङ्कृतानि च ।
 निवेद्य चाऽन्तरा तानि ग्राहयन्त सरेत्तत ॥ १२२ ॥

आत्मानं समुत ठारान् सर्वस्वेन समायुतान् ।
 निवेद्य प्रणतो मूर्ध्ना ज्ञानन्द्राशुसमन्वित ॥ १२३ ॥
 कामधेनुमयीं मुद्रा मनसा मन्त्रसयुताम् ।
 बद्धा सञ्चिन्तयेद्विष्णोस्सर्वरामप्रपृग्णिम् ॥ १२४ ॥
 ततो विशेषयन्नन फलयेदच्युतस्य तु ।
 सौवर्णपुष्पसम्पूर्णमञ्जलिं सम्प्रसार्य तु ॥ १२५ ॥
 मूलमन्त्रं समुच्चार्य प्रयत्ने पूरकादिभिः ।
 दीर्घघण्टारवप्रणय यावत्तत्सम्भवावधि ॥ १२६ ॥
 स्फुरद्विमद्वयानीं बद्धवर्णेन्दुसमप्रमम् ।
 ध्यात्वा नारायणं देवमजना सन्निरोधयेत् ॥ १२७ ॥
 तमञ्जलिं क्षिपेन्मूर्ध्नि तस्मिन् च मन्त्रविग्रहे ।
 जघ्ने निवेदयेद्भूय पुनः पुष्पाञ्जलिं शुभम् ॥ १२८ ॥
 मुद्रा सन्दर्श्य मृगाल्या मानसं जपमारभेत् ।
 सद्गन्धाहीनं यथाशक्ति घण्टालयान्नरणेन च ॥ १२९ ॥
 भोगस्वनगन्तानां च हृदादीनां क्रमेण तु ।
 मनसा दृश्येन्मुद्रां जपं सूर्यात्महृत्सहस्रम् ॥ १३० ॥
 स्तोत्रमन्त्रैः पवित्रंश्च स्तुत्वा सम्यक् प्रसादयेत् ।
 जपान्तं चैवमभ्यर्च्योऽप्यनन्तरं बहिर्ययेत् ॥ १३१ ॥

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसहितायाम्

मानसयागविधिर्नाम

द्वितीयोऽध्यायः ॥

अथ तृतीयोऽध्यायः ।

पुराऽनेन विधानेन कृत्वा यागं तु मानसम् ।
 कर्मणा भक्तियुक्तेन बहिर्बिम्बे यजेत्ततः ॥ १ ॥
 बाह्ययागविधिं सम्यक् शृणुष्वं मुनिपुङ्गवाः ! ।
 देवं हृत्कमलाकाशे तेजोरूपतया स्थितम् ॥ २ ॥
 तस्मात् स्थानात्समानीय तं कुर्यान्नित्रमध्यगम् ।
 चासुदेवाभिधानं तु प्राशुक्तं च समाश्रयेत् ॥ ३ ॥
 ततो लोचनयुग्मेन स्तब्धेन मुनिपुङ्गवाः ! ।
 जपन् लोचनमन्त्रं तु पश्येद्यागोपयोगिनम् ॥ ४ ॥
 सम्भारमखिलं तेन द्रव्यसङ्घो विशुध्यति ।
 उपार्जितं पुरा यद्वै यागोपकरणं महत् ॥ ५ ॥
 तत्सर्वं तत्क्षणे कृत्वा वामे तु करकं न्यसेत् ।
 गालितेनाऽम्भसा पूर्णं मध्ये भद्रासनं न्यसेत् ॥ ६ ॥
 यद्विकृष्टित्पत्रपुष्पाद्यं परिदृश्येत पिङ्गलम् ।
 पाणिना तत्समाहृत्य शुचिस्थाने निधाय वै ॥ ७ ॥
 गन्धैर्वा चामैरर्वालैश्चिपक्षैः कुशैरथ ।
 सम्मार्ज्यं भद्रपीठं तु वाससा सुसितेन वा ॥ ८ ॥
 बहुना वस्त्रपूतेन चारिणा तदनन्तरम् ।
 प्रक्षाल्य द्वादशार्णेन प्रणवाद्य-तक्तेन तु ॥ ९ ॥
 एवमारोचनाधारं क्षालयित्वा च चारिणा ।
 तत्तावदस्रपुष्पेण कुर्याद्विप्रगणोज्जितम् ॥ १० ॥
 आराग्यायामथाऽऽरोप्य तत्र मन्त्रमयीं शुभाम् ।
 सर्वोपकरणोपेतां सर्वलक्षणसंयुताम् ॥ ११ ॥

प्रतिमा धातुपापाणनिर्मितामात्मसिद्धये ।

दिव्यार्घ्यपाद्याचमनैर्देवमभ्यर्च्य वै तत ॥ १२ ॥

भुक्तमर्घ्यादिकं तस्मादपनीयाऽभिवाद्य च ।

सर्प्यं विष्वक्सेनस्य सशोऽयं मृदुना द्विजा ॥ १३ ॥

उत्तीरवशकृत्वेन क्षालयेदम्भसा तत ।

उद्धरन् मूलमन्त्रं वा कुर्यान्मार्गत्रयं विभो ॥ १४ ॥

मुधौते देवदेवस्य वाससी परिधापयेत् ।

चित्रस्थाद्भगवद्विम्याद्भुक्तपुष्पादिकं हि यत् ॥ १५ ॥

अपनीय तु तत्कुर्याद्वाग्यसा रेणुमार्जनम् ।

यद्वा प्राग्यागमग्रनग्रेदानन्तरं द्विजा । ॥ १६ ॥

न्यस्य भद्रासनाद्यन्तमन्यदन्यत्समाचरेत् ।

यद्वा सदात्तने काले न्यस्य भद्रासनादिकम् ॥ १७ ॥

आद्यं मार्गत्रयं कृत्वा यथोक्तविधिना तत ।

योगपीठार्चनारम्भे त्रिम्योक्तं सर्वमारभेत् ॥ १८ ॥

अथाऽर्घ्यादीनि पात्राणि प्रक्षाल्याञ्जलेन वारिणा

गालितेनाऽम्भसाऽऽर्प्य पात्राणि मुनिसत्तमा ॥ १९ ॥

मुख्यामुष्याऽर्घ्यपात्रादिभ्योऽद्रव्याणि निनिषेत् ।

गन्धमिन् चन्दनादीनि दूर्वासिद्धार्थनानि च ॥ २० ॥

साधनानि पुण्याग्राणि तण्डुलानि तिलान्तु वै ।

सरवानुत्तमान् धातून् सफलान् विनिवेशयेत् ॥ २१ ॥

द्वितीये दधिमज्जाज्यक्षीरानि दुचतुष्टयम् ।

पुष्पाग्रेण सगन्धीकं सपुष्पतिलतण्डुलम् ॥ २२ ॥

दूर्वां च विष्णुकान्तां च श्यामाकं शङ्करपुष्पकम् ।

पद्मकं कुन्दरेणुं च पाद्यपात्रे विनिक्षिपेत् ॥ २३ ॥

त्वगोलाद्यचयं सर्वं सकर्पूरं च चन्दनम् ।

न्यसेदाचमनीयाख्यपात्रे तु मुनिसत्तमाः ! ॥ २४ ॥

कोष्ठं मांसीं हरिद्रे द्वे मुराशैलेयचम्पकान् ।

वचाकञ्चोरमुस्ताश्च खानीये तु विनिक्षिपेत् ॥ २५ ॥

हृन्मन्त्रेणैव सर्वत्र कुर्याद्वै द्रव्ययोजनम् ।

आधारोपरि पात्राणि स्वपूर्वनियमेन तु ॥ २६ ॥

वायव्यादिषु विन्यस्य तत्तत्कल्पनमन्त्रतः ।

“ओम् अर्घ्यं कल्पयामी” ति उक्त्वा वायुपदे न्यसेत् ॥ २७ ॥

कलशं तद्वद्वैशान्यां न्यसेदाचमनार्थतः ।

ज्ञानार्थमग्निकोणे तु पाद्यार्थं नैऋते तथा ॥ २८ ॥

अग्रतो वाऽपि तन्मध्ये न्यसेदर्घ्यं द्वितीयकम् ।

यद्वा मागेव पात्राणि न्यस्याधारोपरि द्विजाः ! ॥ २९ ॥

तत्तत्कल्पनमन्त्रैस्तु तानि हस्तेन संस्पृशेत् ।

दक्षिणोत्तरहस्ताभ्यां हृद्बीजेन विचिन्त्य च ॥ ३० ॥

सूर्यसोमौ ततः कुर्याद्द्रव्यदाहसमुद्भवौ ।

बध्वा कामदुषां मुद्रां सवन्तीं मन्त्रसंयुताम् ॥ ३१ ॥

गोरूपां हिमशैलाभां निराधारपदे स्थिताम् ।

तथा तदमृतीकुर्यात् द्रव्यजालं यथास्थितम् ॥ ३२ ॥

वर्गेऽष्टमे तृतीयाणं वक्रारोपरि संस्थितम् ।

ईकारानुस्वारयुक्तं नमःप्रणवमध्यगम् ॥ ३३ ॥

सौरभीयो ह्ययं मन्त्रः स्ववाणीसंयुतो द्विजाः ! ।

एवं वाणीद्वयेनैव अग्नीषोमात्मकेन तु ॥ ३४ ॥

योग्यतां षड्वीं नीत्वा भेषयेद्यदाहृतम् ।

तोयमादाय पात्रेऽथ तत्र हृन्मन्त्रितं क्षिपेत् ॥ ३५ ॥

पुण्यगन्धसमोपेत सुसित शालितण्डुलम् ।
 मन्त्रयेत्त्रणवाचेन बहुशो हृदयेन तु ॥ ३६ ॥
 तदुद्धृतेनाऽम्भसा वै अक्षमन्त्र समुच्चरन् ।
 प्रोक्षयेत्स्नासन स्थान यागोपकरण तथा ॥ ३७ ॥
 साक्षेण मूलमन्त्रेण अर्घ्यादीनभिमन्त्र्य तु ।
 सप्तङ्गेन तेनैव कुर्यात्पुष्पादिनाऽर्चनम् ॥ ३८ ॥
 धूपपात्रं च घण्टा च समभ्यर्च्य यथाविधि ।
 घण्टाचालनपूर्वं तु धूपेनाऽर्घ्यादिकान् यजेत् ॥ ३९ ॥
 धूपपात्रस्य घण्टाया पूजनं चोच्यतेऽधुना ।
 पद्मपत्राङ्कितं दिव्यमाधारकजस्तपिणम् ॥ ४० ॥
 एकनालं च कर्तव्यं त्रेषु सप्तपण विभुम् ।
 चङ्गाज्जलिगुटं नित्यं ध्यायन्तं कारणं परम् ॥ ४१ ॥
 चक्रलाङ्गलहस्तं च पद्मासनागतं विभुम् ।
 पर्वत्य धूपपत्रैश्च किङ्किणीजालसोभितम् ॥ ४२ ॥
 चक्रं तच्चक्रहृदयं पद्मं हृत्कोटरं विदुः ।
 चक्रे या या अराख्यास्ता नाड्यो वै द्वादश स्मृता ॥ ४३ ॥
 किङ्किण्यो या ग्निता विप्राः । ज्ञेयास्तास्तूक्ष्मनाड्यः ।
 यासां वै मध्यमा शक्तिर्मुजङ्गमुटिलोपमा ॥ ४४ ॥
 भूमभ्रसरवर्षाणां जण्डं भित्वा विनिर्गता ।
 काष्ठाग्निहृदयोत्था सा सत्यान्ते तु रथ गता ॥ ४५ ॥
 तथा सञ्चोदितो ब्यात्मा मन्त्रमूर्तीश्वरः प्रभुः ।
 सन्निधौ भवति शिप्रमप्युच्छिन्नं दहेत्तथा ॥ ४६ ॥
 मन्त्रेणाग्नेन विपरीं ! तन्मन्त्रमवधाय ।
 ओङ्कारं पूर्वमुद्धृत्य परमात्मा ततः पुनः ॥ ४७ ॥

व्योमानन्देन संयुक्तमनन्ताय पदं ततः ।
 कालाभिरूपाय पदं जगद्धमपदं तथा ॥ ४८ ॥
 मुगन्धिने पदं कुर्यात्सर्वगन्धवहाय च ।
 ' नमस्त्वाहा ' समायुक्तमेकत्रिंशाक्षरं पदम् ॥ ४९ ॥
 मन्त्रं द्विजसमारूपातं धूपपात्रस्य नारद ! ।
 मुद्राध्यानसमायुक्तं सर्वसिद्धिकरं परम् ॥ ५० ॥
 मन्त्रेणाऽनेन सम्पूज्य धूपपात्रमनन्तरम् ।
 घण्टासम्पूजनं कुर्यात्तद्विधानमिहोच्यते ॥ ५१ ॥
 आदाय प्रणवं पूर्वमनन्तेक्षमतः परम् ।
 तं चाऽनलेन सम्भिन्नमूर्ध्वाधो मुनिसत्तम ! ॥ ५२ ॥
 त्रैलोक्यैश्वर्यदेनाऽथ लाञ्छयेत्पञ्चविन्दुना ।
 दद्यादस्याऽवसाने तु ऋगध्वनि पदं ततः ॥ ५३ ॥
 मन्त्रमात्रे पदं चाऽन्यत्स्वाहाऽक्षरसमन्वितम् ।
 तदन्ते परमात्मानं मन्त्राऽऽधारोपरि स्थितम् ॥ ५४ ॥
 भूधरेण युतं मूर्ध्ना भूधरोपरि विन्यसेत् ॥
 विश्वाप्यायकरान्तस्थत्रैलोक्यैश्वर्यदं मुने ! ॥ ५५ ॥
 त्रयोदशाक्षरो मन्त्रो घण्टारूप्यस्तस्यसिद्धिकृत् ।
 विन्यासकाले यस्या वै प्लुतमुधारयेत्ततः ॥ ५६ ॥
 ध्यानयुक्तं द्विजश्रेष्ठ ! तद्विधानमवधारय ।
 अधोमुखं तु ब्रह्माण्डं ध्यायेज्जनरवाकुलम् ॥ ५७ ॥
 सत्कालं च तदूर्ध्वं तु पद्मपट्टदलं स्मरेत् ।
 प्रकीर्णपत्र सुसितं केसरालिसुफर्णिकम् ॥ ५८ ॥
 तन्मध्ये चिन्तयेद्देवीं वर्गाष्टकमुजान्विताम् ।
 मुरुये हस्तचतुष्के तु लाञ्छनं कमलादिकम् ॥ ५९ ॥

स्फाटिक चाऽक्षमूत्र च तथा विज्ञानपुस्तकम् ।
 अमय वरद चैव हस्तद्विद्वितये परे ॥ ६० ॥
 पद्मासनेनोपविष्टा पद्मपत्रायतेक्षणाम् ।
 पद्मगर्मप्रतीकाशा पद्मगन्धनमूषिताम् ॥ ६१ ॥
 मितामरणसन्ध्या पीतगन्धविमण्डिताम् ।
 मन्त्रौषमुद्गिरन्ती च मन्त्रज्वालाप्रमान्विताम् ॥ ६२ ॥
 देवैस्तुस्तूयमाना च प्रभाधै प्रभवादिभि ।
 ऋषिभिर्मुनिभिर्भिक्षुर्देवैर्लोकानुग्रहकारिभि ॥ ६३ ॥
 नम्यमाना सरेत्सम्यक्पूजाशाले सदैव हि ।
 योऽनया पूनयेन्मन्त्री तस्य सिद्धिर्न दूरत ॥ ६४ ॥
 एव ध्यात्वाऽर्चयेत्सम्यगर्घ्याद्यस्तु ततः सरेत् ।
 शब्दत्रयमहो यद्यद्वदब्जाकाशमध्यगम् ॥ ६५ ॥
 नित्योदितमनौपम्यमनम्यासादगोचरम् ।
 उपदेष्टुमतोऽर्चयेयामभक्ताना न युज्यते ॥ ६६ ॥
 परस्वरूप मन्त्राणामेतद्वक्षणमठनन । ।
 दधमकारे यच्छब्दे विसर्गान्तेऽक्षरादिके ॥
 नानामन्त्रस्वरूपेण वर्तते वर्णविग्रहे ॥ ६७ ॥
 भोगमोक्षप्रदो मन्त्रो य आप्तस्सद्गुरुर्मुखात् ।
 पद्मस्थानगतो ज्ञेयो भक्तैर्दिव्यक्रियापरे ॥ ६८ ॥
 महिम्नप्रतिमादौ तु निहामे हस्तुशेखरे ।
 भूपभूमशिराया च घण्टाशब्दे सुलक्षणे ॥ ६९ ॥
 स्वरूपग्योतिरेवान्तर्भावयन् सन्धित इदि ।
 मध्यमेन स्वरूपेण अप्युच्छिन्न महामते ! ॥ ७० ॥
 भूपभूमाश्रित विद्धि धैर्यरीविग्रह पुन ।
 घण्टाया चान्यमानायामच्छिन्नमनुभूयते ॥ ७१ ॥

एवं स्मृत्वा ततस्तां तु स्वमन्त्रन्यस्तविग्रहाम् ।
 अर्चितां ध्यानसंयुक्तामर्घ्याद्यैर्घण्यसंयुतैः ॥ ७२ ॥
 सञ्चालयेत्तत्सम्यक् सुशब्दां मन्त्रबोधिनीम् ।
 त्रैलोक्यद्राविणीं घण्टां सर्वदुष्टनिर्हर्षिणीम् ॥ ७३ ॥
 एषा द्रुतिर्हि मन्त्राणां सुप्तानां च प्रबोधिनी ।
 चारिणी सर्वविघ्नानां सर्वमन्त्रप्रसादिनी ॥ ७४ ॥
 प्रणवान्ते ध्वनिषोपा शब्दशक्तौ लयं गता ।
 चर्णदेहाः स्मृता मन्त्राः मन्त्रदेहाश्च देवताः ॥ ७५ ॥
 घण्टास्तनितमूलास्ते प्रबुद्धाः कर्मसिद्धिदाः ।
 परशब्दोत्थिता शक्तिर्घण्टा स्तनितरूपिणी ॥ ७६ ॥
 वर्णत्वं समनुप्राप्ता तैर्वर्णैर्मुनिसत्तम । ।
 मन्त्राणां कल्पिता देहाः नानाकारास्सहस्रशः ॥ ७७ ॥
 स्वेच्छया त्यनया शक्त्या सामर्थ्यात्स्वात्मनस्स्वयम् ।
 अनुमहार्थमिह हि भक्तानां भावितात्मनाम् ॥ ७८ ॥
 मननान्मुनिशार्दूल ! त्राणं कुर्वन्ति वै यतः ।
 वदते पदगाल्मीयं तस्मान्मन्त्राः प्रकीर्तिताः ॥ ७९ ॥
 जनभिन्न्यक्तशब्दास्ते निराकारास्तथैव च ।
 घण्टायां चाल्यमानायां निर्यान्ति च सहस्रशः ॥ ८० ॥
 अत एव मुनिश्रेष्ठ ! मन्त्रमाता प्रकीर्तिता ।
 एषा घण्टाभिधा शक्तिर्वागीशा च सरस्वती ॥ ८१ ॥
 चानि मन्त्रान् स्थितान् सर्वे वाच्यं मन्त्रे प्रतिष्ठितम् ।
 मन्त्ररूपारम्भं विश्वं सवाद्याभ्यन्तरं ततः ॥ ८२ ॥
 घण्टाशब्दगतं सर्वं तस्मात्तां चालयेत्पुरा ।
 आवाहनाध्यै धूपे च दीपे नैवेद्यजोपणे ॥ ८३ ॥

जपन्तुत्ववसानाभ्या प्रवृत्ते चाऽमितर्पणे ।
 पूर्णाहुतिप्रदाने च मन्त्राणां तु विसर्जने ॥ ८४ ॥
 विष्वक्सेनाऽर्चने चैव तत्पूजाप्रतिपादने ।
 बलिप्रदानकाले तु देवतानां विशेषतः ॥ ८५ ॥
 नित्यमेव प्रयुज्यते सम्यग्मन्त्राऽर्चसिद्धये ।
 पूजाकालं विनाऽन्यत्र हितं नाऽस्या प्रचालनम् ॥ ८६ ॥
 नाऽनया तु विना कार्यं पूजनं सिद्धिमिच्छता ।
 धूपं दत्त्वाऽथ पात्राणां धण्टाशब्दसमन्वितम् ॥ ८७ ॥
 धूपं दद्याद्यथाकाले यद्वाऽर्घ्यादौ सकृत्सकृत् ।
 अनुकल्पे तु हन्मत्रं कुर्यादावर्तनं बुध ॥ ८८ ॥
 आवाहने सन्निधाने सन्निरोधे तथाऽर्चने ।
 विसर्जनेऽर्घ्यदाने तु प्राश्नात्रानित्यमारभेत् ॥ ८९ ॥
 तदम्भसा चाऽर्हणं तु तथैव परिपेचनम् ।
 कुर्यात् प्रणयनादानं प्रीणनं प्रीतिकर्मणि ॥ ९० ॥
 प्रोक्षणं सर्ववस्तूनामन्यस्यादुदकेन तु ।
 आरम्भे सर्वकार्याणां तत्समाप्तौ सदैव हि ॥ ९१ ॥
 मूलाधिकारानां शान्त्यै तु जानव्यत्ययशां तथैव ।
 कार्यं तदर्थ्यदानं च नित्यं मन्त्रात्मनो विभो ॥ ९२ ॥
 कुम्भोपरुम्भरुण्डानां मन्त्राऽस्तकलशाऽर्चने ।
 सम्पूजने च मूलाणां गुर्वादीनां महामते ! ॥ ९३ ॥
 दक्षशिष्यात्मपूजार्थं द्वाभ्यानामर्चनं प्रति ।
 प्रासादासनदेवानां गुरुणा सन्तनेम्यथा ॥ ९४ ॥
 लान्ठनाक्षरीवारशक्तिरूपणरूपिणाम् ।
 मण्डलारणसानां देवानां चाऽर्चने तथा ॥ ९५ ॥

मुद्राबन्धे करासुक्षि तदर्चाक्षालन तथा ।
 पाददान तृतीयातु नित्य पात्रात्समाचरेत् ॥९६॥
 चतुर्थातु यथाकाल दद्यादाचमन तत ।
 हस्तप्रक्षालन चैव गण्डूष मुखधावनम् ॥ ९७ ॥
 स्नानीयाद्याऽऽचरेत्स्नान प्रयोजकविधिस्त्वयम् ।
 अर्घ्यपात्राद् द्वितीयातु किञ्चिदुद्धृत्य वै जलम् ॥ ९८ ॥
 तेन स्वविग्रहन्यस्तान् मन्त्रानिप्त्वा यथाक्रमम् ।
 गन्धपुष्पप्रधूपैश्च पृथगेव प्रकल्पितै ॥ ९९ ॥
 जथाऽर्घ्यादीन् समादाय द्वार्यान् देवान् समर्चयेत् ।
 निर्गत्य द्वाखाद्ये तु स्थितो वाऽऽसीन एव वा ॥१००॥
 वास्तुक्षेत्रेशगरुडद्वार्थीचण्डप्रचण्डकान् ।
 अभ्यर्च्यार्घ्यादिभिर्देवान् प्रासादस्याश्च पूजयेत् ॥ १०१ ॥
 अनेकभेदभिनेषु प्रासादेषु महामते ।।
 विस्तरेण समस्तेषु वृत्तायतपुरस्सरम् ॥ १०२ ॥
 वक्ष्ये लो(काऽथ)कोर्वतत्त्वाना देवताना च सप्तितिम् ।
 सन्निरुध्य च मूर्तेषु पादक्षितितलेऽसिलम् ॥ १०३ ॥
 एव प्रासादर्पाठेषु भुवर्लोके यथास्थितम् ।
 स्रोतःजड्यावधिर्यावत् स्वर्लोके तत्तदूर्ध्वगम् ॥ १०४ ॥
 आरभ्य प्रमत्तरोदेशान्महच्छिखरभूमिगम् ।
 जनलोकं च तद्वेद्या तपस्सज्ञ तदापगम् ॥ १०५ ॥
 सत्यसज्ञ च यल्लोकं तच्छिष्टस्ताया तु ससरेत् ।
 भावयेच्च पुरा व्याप्तिमेव चे साप्तलौकिकीम् ॥१०६॥
 ततश्चोर्ध्वमयीं व्याप्तिं भावयेत्तु यथाक्रमम् ।
 सुम्भाधारोपगन्तमस्यमध्यपङ्क्तं स्तरन् न्यमेत् ॥ १०७ ॥

यीजभूत तदन्तस्थमध्वयासिमनुसरेत् ।
 बीजतश्चाऽऽबुरीभूता परस्ताद्विचिमेति सा ॥ १०८ ॥
 प्रासादपीठपर्यन्त कुम्भाधारोपलातु वै ।
 भुग्नाद्वा यथाऽवस्थो भावनीयस्तु सर्वत ॥ १०९ ॥
 भयोच्छ्रयावधिर्यावत्पदाऽध्वान विलोकयेत् ।
 मन्त्राऽध्वा शुक्रनासान्त तत्त्वाऽध्वा वेदिकावधि ॥ ११० ॥
 कलाऽध्वा तु गलान्त च वर्णाऽध्वा तु तदूर्ध्वत ।
 एव कृत्वाऽऽभ्रको व्यासि ततस्तत्त्वानि वि यसेत् ॥ १११ ॥
 सयोज्य पार्श्वे च तत्त्व पादक्षितितले द्विजा ।
 तोयतव्य न्यसेत्पीठे जङ्घाया तैजस सरेत् ॥ ११२ ॥
 ग्रीवोद्देशावधिर्यावद्वायुतत्त्व तदूर्ध्वत ।
 धाकाश शिस्तरस्व स्वात्तदुद्देशात्क्रमेण तु ॥ ११३ ॥
 न्यसेच्छब्दादि तन्मात्रा यावत्पदसंलग्नमम् ।
 पार्श्वतो नामिरे श्रोत्रे न्यस्तुधा समुदाहृता ॥ ११४ ॥
 गवाले चक्षुषी स्याता जिह्वा भद्रास्थ्यवेदिका ।
 घ्राणन्तु शुक्रनासा स्यादास्य द्वारमुदाहृतम् ॥ ११५ ॥
 विज्ञेया पाणय स्तम्भा पादा पादशिलाघटा ।
 वायुभ्या जलनिर्याणमुपस्थ तु तदन्तरम् ॥ ११६ ॥
 मनाऽन्तर्यामि विज्ञेय गर्वो ब्रह्मशिलागत ।
 बुद्धिस्तु पिण्डिका ज्ञेया प्रकृतिस्त्वात्तदन्तर ॥ ११७ ॥
 पञ्चभिन्नतमोज्ञेय प्रतिभापुरूप पर ।
 एव न्यस्तेषु तत्त्वेषु न्यस्तव्या देवता क्रमात् ॥ ११८ ॥
 पद्मधारोपन्याऽध्वम्वनन्तो नाम नागराः ।
 गरसमद्वयानपणामण्डलेन सुमार्जित ॥ ११९ ॥

तदूर्ध्वं सस्थित चक्र सहस्रारोपशोभितम् ।
 या शिला कलशाधारसज्ञा ता विद्धि सर्वगाम् ॥ १२० ॥
 सा मध्यशक्तिस्सामान्या निष्कला पारमेश्वरी ।
 तदूर्ध्वसंस्थिता कुम्भा नवसङ्ख्यास्तु ये द्विजाः ! ॥ १२१ ॥
 तेषा मध्यमकुम्भे तु साङ्ग सपरिवारकम् ।
 मन्त्रनाथ समभ्यर्च्य मूलमन्त्रेण देशिक ॥ १२२ ॥
 तत प्रागादिदिक्स्थेषु वासुदेवादिकान् यजेत् ।
 विदिक्स्थेष्वनिरुद्धादीन् यजेदप्यययोगत ॥ १२३ ॥
 तेषा विधाननवके त्वामध्यादीशगोचरम् ।
 स्मर्तव्यास्सर्वतो व्यासा क्रमेण द्विजपुङ्गवा ! ॥ १२४ ॥
 ज्ञानभागा निवसति तथाऽऽनन्दबला प्रभा ।
 सर्वगा ब्रह्मवदना चोत्तरी सत्यविक्रमा ॥ १२५ ॥
 सम्पूर्णा चेति कथिताश्शक्तयो विश्वधारिका ।
 शिलाष्टके दिग्विदिक्षु तद्वहिःस्थापिते न्यसेत् ॥ १२६ ॥
 धर्माद्य चाऽमिकोणात्तु यावदीशपद पुन ।
 प्रागादावुत्तरान्त च अधर्माद्य चतुष्टयम् ॥ १२७ ॥
 शिलानामन्तरे भूमौ पट्क पट्क क्रमेण तु ।
 न्यस्तव्य पूर्ववर्णाच्च वर्णाना सावसानकम् ॥ १२८ ॥
 तत प्राङ्गणमित्यर्थं विन्यस्ते च शिलाऽष्टके ।
 दिग्विदिक्षु न्यसेत्प्राग्वागुक्ताश्च दिगीश्वरान् ॥ १२९ ॥
 चक्र तदन्तर्भूमीना अमद्विम्बुलिङ्गवत् ।
 क्षाणेन चिन्तयेद्भाषि भूभाग चाङ्गणीयकम् ॥ १३० ॥
 वहि प्राङ्गणभिर्त्तीना सास सपरिवारकम् ।
 प्रागादाचीशकोणान्तमिन्द्राय चाऽष्टक न्यसेत् ॥ १३१ ॥

सथाविधेषूलेषु अन्तर्भूमिगतेषु च ।
 सर्वाधारमय चक्रं शास्त्रामूलं समाश्रितम् ॥ १३२ ॥
 ज्ञानत्रियात्मके तत्त्वे शास्त्रयोर्युगले स्थिते ।
 पारमेधर आबन्धु द्वारस्योर्ध्व उदुम्बरे ॥ १३३ ॥
 सम्भितरसर्गतो व्यासस्तत्पुष्टे मध्यदेशतः ।
 चतुष्पात्स्फुरलो धर्मं स्थितम्सत्त्ववता चर ॥ १३४ ॥
 यदा क्वाटौ द्वारस्य कल्पितौ द्विजसत्तमा ।
 फालैवैश्वानरो देवो ह्यपा पतिरुभाविमौ ॥ १३५ ॥
 दक्षिणोत्तरस्योनेन क्वाटोपरि सस्थितौ ।
 तद्द्वारपार्श्वयोर्वा श्रीमण्टपद्धारपार्श्वयो ॥ १३६ ॥
 निधीशौ शङ्खपद्मास्थौ पूजनीयौ क्रमेण तु ।
 ततो जङ्घासमूहे तु तथैवान्तरभूमिषु ॥ १३७ ॥
 भग्नोपहरणीयानां देवानामर्चनं कृमात् ।
 कालोपि यन्नियन्ता च शास्त्रं ज्ञानाङ्गलक्षणम् ॥ १३८ ॥
 विद्याधिपतवर्धनं सहस्रम्सगणदिशवः ।
 मन्त्रापतिसमूहस्तु इन्द्रम्परिवारकः ॥ १३९ ॥
 मुनयश्च पूर्वस्ये ब्रह्मास्त्रादिकैर्वृताः ।
 औमूतध्यासिला नागा अप्सरोगण उरुम ॥ १४० ॥
 ओषध्यश्च यशसो यज्ञास्त्राङ्गासिलाम्बु ये ।
 विद्यावैराऽपरा विद्या पावकश्चैव भारुन ॥ १४१ ॥
 चन्द्राऽर्धा वारिवसुधे इत्येते देवतागणाः ।
 चतुर्विंशतिमव्याना भवोपकरणाभरा ॥ १४२ ॥
 मुनेषु केनवाचाम्बु चक्षुषामोपरि सम्भिताः ।
 सतस्तु मन्त्रोद्देशेने ण्ने व्याप्या यमेण तु ॥ १४३ ॥

चक्रशङ्खौ गदापद्मे लाङ्गलं मुसलं शराः ।

शार्ङ्गं च खड्गखेटौ तु दण्डः परशुरीतिह ॥ १४४ ॥

पाशाङ्कुशौ मुद्गरं च वज्रं शक्तिसमन्वितम् ।

प्रासादे चतुरश्रे तु चतुरश्रायतेऽपि च ॥ १४५ ॥

गरुडं प्रस्तरस्योर्ध्वे न्यसेत्कोणचतुष्टये ।

तदूर्ध्वं वेदिकायां तु भावनीया मुनीश्वराः ॥ १४६ ॥

एते पूर्वादिके योगे नैकशृङ्गतनुस्ततः ।

वेवो वामनवेहस्तु सर्वन्यापी त्रिविक्रमः ॥ १४७ ॥

नरो नारायणश्चैव हरिः कृष्णस्तथैव च ।

ज्वलत्परशुघृग्रामो रामश्चाऽन्यो धनुर्धरः ॥ १४८ ॥

वेदविद्भगवान् कल्की पातालशयनः प्रभुः ।

सतो ग्रीवातले ध्येयः कूर्मः पातालधारकः ॥ १४९ ॥

वराहो नारसिंहश्चाऽप्यमृताहरणस्तु वै ।

श्रीपतिर्दिव्यदेहोऽथ कान्तात्माऽमृतधारकः ॥ १५० ॥

राहुजित्कालनेमिः पारिजातहरो महान् ।

लोकनाथस्तु शान्तात्मा दत्तात्रेयो महाप्रभुः ॥ १५१ ॥

न्यग्रोधशायी भगवानित्येते द्विजसत्तमाः ।

ततस्तु शिखरोद्देशं त्रिधाकृत्य यथासमम् ॥ १५२ ॥

थावत्तु कलशाधारवेदिकात् द्विजसत्तमाः ।

अधोभागे क्रमात् ध्येयाः शिष्टा देवास्तु वैभवाः ॥ १५३ ॥

अनन्तो भगवान् देवशक्त्यात्मा मधुसूदनः ।

विद्याधिदेवः कपिलो विश्वरूपो विहङ्गमः ॥ १५४ ॥

क्रोडात्मा बडको वक्रो धर्मो वागीश्वरस्तथा ।

देव एकार्णवशय इत्येते द्वादश स्मृताः ॥ १५५ ॥

ध्रुवन्तु सप्ततोल्यापी तदूर्ध्वपदसंस्थित ।
 पद्मनाभस्तदूर्ध्वं तु व्यापक परितिष्ठति ॥ १५६ ॥
 शुक्रनासामुखे पूज्यो वासुदेवस्सनातन ।
 यत्र प्रासाददेशे तु शुक्रनासा न कल्पिता ॥ १५७ ॥
 तत्राग्रतो नासिकाया वासुदेव तु संस्परेत् ।
 शिष्टनासात्रये पूज्या क्रमात्सङ्कर्षणादय ॥ १५८ ॥
 अथ वा पुरुषस्त्यो ह्यच्युतोऽनन्त एव च ।
 चतुर्दिक्षु क्रमेणैव पूज्या यद्वा क्रमेण तु ॥ १५९ ॥
 वराहो नारसिंहश्च श्रीधरश्च हयानन ।
 यद्वा नराद्याश्चत्वारो धर्ममूर्त्यादयोऽपि वा ॥ १६० ॥
 यद्वा परशुरामाद्या स्तर्तव्या क्रमयोगत ।
 एते तु शक्तिभिस्सर्वे मुक्ता वा केवलास्तु वा ॥ १६१ ॥
 द्वैमे पत्रलतायुक्ते रूपापैर्तेर्देविकातले ।
 विन्यसेत् पट्टर चक्र ततस्सामलसारके ॥ १६२ ॥
 भगवान् जगदाधारो वासुदेव पर पुमान् ।
 लोकानध्वगण नित्य तत्प्राद्यमपि देवता ॥ १६३ ॥
 प्रासादोपरि विन्यस्तास्समाक्रम्य च संस्थित ।
 तदग्रदेशे हेर्वाश यज्ञेदेव सुदर्शनम् ॥ १६४ ॥
 प्रासादाग्रेषु त्रिमेन्द्रा । क्रमाच्चिगदितेषु च ।
 देवनाऽऽधारमूर्तेषु यद्यदङ्ग न कल्पितम् ॥ १६५ ॥
 यत्र वा तत्तदधिकं तत्रापि च समाचरेत् ।
 तत्तन्स्थाने तु बुद्ध्या तु देवतान्याममूर्त ॥ १६६ ॥
 यद्वा धनराजमात्रे देवनांष्टि तु वर्जयेत् ।
 लोकाम्भस्त तथाऽवानम्मत्वमर्द्ध देवता ॥ १६७ ॥

ध्यातन्यास्तु निराकारास्साधकैर्द्विजसत्तमा ।
 विमानेपि तथा सैद्धे विबुधेश्च प्रतिष्ठिते ॥१६८॥
 किं तु तत्र विमानाङ्गमूर्तीना लाञ्छनादिकम् ।
 तासा स्थानानि विप्रेन्द्रा ! कल्पितानि यथाविधि ॥१६९॥
 विमानावयवाश्चापि सन्निरीक्ष्यैव यत्नत ।
 पूजयेत्सावधानेन चेतसा ध्यानपूर्वकम् ॥१७०॥
 लाञ्छनाद्येषु मूर्तीना प्रासादावयवेष्वपि ।
 अनभिव्यक्तिरूपेण लक्षणाद्यपरीक्षणात् ॥१७१॥
 स्वभादेश्चापि विप्रेन्द्र ! देशिकेन्द्रोपदेशत ।
 यथायत्सम्परीक्षेत प्रयत्नेन द्विजोत्तमा ! ॥१७२॥
 लक्षणादिषु हीनेषु विपर्यस्तेष्वपि द्विजा ।
 न लक्षणादिकं कुर्यादन्यथा मुनिपुङ्गवा ॥१७३॥
 लक्षणं न परीक्षेत ह्यन्यथाकरणेच्छया ।
 अन्यथाकरणार्थं तु लक्षणाद्ये परीक्षिते ॥१७४॥
 क्षयत्यायु कृते तस्मिन् लक्षणैर्नरकं व्रजेत् ।
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन स्वयव्यक्तादिकेऽपि च ॥ १७५ ॥
 विमाने सस्थिताना तु मूर्तीना लक्षणादिकम् ।
 स्थानान्यपि च तासा वै विमानावयवानपि ॥१७६॥
 यथास्थितं परीक्ष्यैव कृत्वा मूर्तिविनिर्णयम् ।
 स्वेन स्वेन विशेषेण लाञ्छनाद्येन वै स्फुटम् ॥१७७॥
 स्वेन स्वेन तु मन्त्रेण पूजनं च समाचरेत् ।
 प्रासादेषु स्वयव्यक्तं श्रेष्ठं सर्वेषु च द्विजा ॥१७८॥
 तद्रूपी भगवान् देव स्वयमेवाऽवतिष्ठते ।
 तत्र सन्निहितस्साक्षाद्भगवान् भक्तवत्सल १७९॥

जाते जीर्णोदिदोषे तु न त्यजन्ति कदाचन ।
 स्व स्व प्रदेशमेताम्तु मन्त्राणा शक्तय परा ॥१८०॥
 प्रासादान्तस्मिन्विताश्चापि स्वययन्कपुरम्सरा ।
 व्यासारास्तु विमोक्षम्यर् ज्ञेया पूर्वोक्तयोगत ॥१८१॥
 अस्त्रैर्मन्त्रैर्ध्वनैर्येषा व्यसि-र्यक्ता जगत्त्रये ।
 तेऽपि लान्छनवृन्द तु धारयन्त्यबध्मिगोचरे ॥१८२॥
 रलाटे चासपट्टे तु पृष्ठे पाणितलद्वये ।
 तनूकृत्त्रये मूर्ध्नि कर्मिणा प्रतिपत्त्रये ॥ १८३ ॥
 तत्तल्लान्छनवृन्द तु परीक्ष्यैव विशेषत ।
 तत्तद्वासाननियतैर्गार्ज्यैस्सम्पूजयेत् ॥ १८४ ॥
 येषा लान्छनवृन्द तु न व्यक्त चरणादिषु ।
 तानर्चयेद्विपत्कर्णपुरोगेण मुनिश्वरा । ॥ १८५ ॥
 व्यापकाना तु मन्त्राणामेतेनाऽभिमतेन तु ।
 इति ज्ञात्वा यथावच्च य पूजयति मन्त्रवित् ॥१८६॥
 स पूनाफलमाप्नोति ह्यन्वया विषरीतमाक् ।
 एतान्युक्तानि सर्वाणि लोभार्दानि ऋषेण तु ॥ १८७ ॥
 समाराधनशालेषु देवस्याऽमिततेनस ।
 द्वार्यदेवाचनं कृत्वा पूजयेत्तदनन्तरम् ॥ १८८ ॥
 नमस्कारपणान्तेन सनाम्ना प्रणवादिना ।
 अर्घ्यालभनमाल्यैश्च धूपेन द्विनसत्तमा ॥ १८९ ॥
 अमृतो नैन्देवस्य द्वारदेवस्य वासत ।
 अन्तर्मण्डन्देसे तु गत्वा वा पूजयेत्तमात् ॥ १९० ॥
 यव प्रामाग्भेदे तु यस्मिन् साधनमन्त्रे ।
 पञ्चमाला द्विमात्र वा त्रिमात्र वाऽर्चनं द्विना ॥१९१॥

(१) पुगेणाणा मुनीश्वर- इति च पाठ ।

नित्यशः कियते तत्र सदा सन्निहितो विभुः ।

अत एव (१) द्विजश्रेष्ठास्तदर्चनपुरस्सरम् ॥१९२॥

कुर्यादाराधनं विष्णोस्साधकस्सिद्धिलालसः ।

य एवं कुरुते भक्त्या ह्यनन्यपरया सदा ॥ १९३ ॥

सोऽचिराल्लभते कामानिह लोके परत्र च ।

मोक्षार्थी कुरुते यस्तु स याति परमं पदम् ॥१९४॥

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसंहितायाम्

विमानदेवतार्चनविधिर्नाम

तृतीयोऽध्यायः ॥

अथ चतुर्थोऽध्यायः ।

नारदः ।

प्रासादे संस्थितान् देवानेवमभ्यर्च्य वै द्विजाः ।

द्वारावरणदेवानां पूजनं च यथाक्रमम् ॥१॥

विष्वक्सेनाऽवसानं च कारयेन्मुनिपुङ्गवाः ।

यदङ्गभावमभ्येति द्वास्त्वाद्यं देवतागणम् ॥२॥

विष्वक्सेनाऽवसानं च नराणामल्पमेधसाम् ।

जन्तोरेकान्तिनस्तद्वै चित्तस्वेदकृदर्चनम् ॥३॥

विभ्रकृत्प्रकृतस्यापि शिष्याणां तदनर्चनम् ।

अतस्तदनुकम्पार्थं देवमृत्यधियाऽर्चनम् ॥४॥

भक्तिश्रद्धोज्जितं चैव विहितं त्वेवमेव हि ।

ते तत्पाणिच्युतं प्रह्ना दत्तमप्यवहेलया ॥५॥

गृह्णन्ति मनसा श्रेय परं यात्वा धिया हृदि ।
 यतस्सर्वेऽच्युतमयास्तच्चित्ताऽर्पितमानसा ॥६॥
 एतावदर्चनात्तेषां गुरोरेकान्तिनस्तु वै ।
 स्याद्विरोधनिरामस्तु यतो भृत्यास्तु ते हरे ॥७॥
 कृत्वैव द्वारयागं तु ततः पुष्पञ्च सम्मुखम् ।
 गृहीत्वाऽङ्गुष्ठपूर्वेण स्वाङ्गुलित्रितयेन तु ॥८॥
 अभिमन्त्र्य तद्वक्षेण चक्रं तदुपरि स्मरेत् ।
 निश्चिताऽऽज्वलद्रूपवर्पन्तमनलाऽऽग्निम् ॥९॥
 क्षयकृद्विघ्नजालानां क्षिपेद्यागगृहान्तरे ।
 दक्षिणां तर्जनीं विप्रः कुर्यादूर्ध्वमुखीं ततः ॥१०॥
 शिखामन्त्रेण सयुक्ता विष्टुद्विलसितप्रभाम् ।
 स्मृत्वा (१) आगममाणां तां सविशेषागमन्दिरम् ॥११॥
 स्वासनं च ततः प्रोक्ष्य अर्घ्यपाद्योदकेन च ।
 उपविश्याऽऽसने यागमारभेत समाहितः ॥१२॥
 समयेवाहं कुर्वीत सर्वभोगनिरीक्षणम् ।
 न्यस्य भद्रासनं मूलात् प्रोक्षणाऽर्घ्यप्लुतेन तु ॥१३॥
 पाणिनाऽप्यथ ऋचं तज्जलेन तु मार्जयेत् ।
 तत्तावदम्बुपुष्पेण कुर्याद्विघ्नगणोज्झितम् ॥१४॥
 सर्वलोभमयं तत्र सर्वदेवसमाश्रयम् ।
 सर्गाधारमयं ध्यायेदन्तर्लीनं तु चक्रराट् ॥१५॥
 प्रणवेन स्तनाम्नाऽथ नमोऽन्तेनाऽर्चयेच्च तम् ।
 अर्घ्यान्भनधूपस्तु मातृनानासगुह्यैः ॥१६॥
 योगपीठाऽर्चनं कुर्यादनुसन्धानपूर्वकम् ।
 स्तनाम्ना प्रणवायेन नमोऽन्तेन यथाक्रमम् ॥ १७ ॥

(१) आगममाणम्नाम्— इति च पाठः ।

ततस्तु सर्वमन्त्राणां विन्यासं तत्र चेतसा ।
 समाचरेद्यथायोगं पुष्पदानपुरस्सरम् ॥ १८ ॥
 बिम्बेन सहितं पीठं योगपीठमुदाहृतम् ।
 अनुसन्धानयोगे तु योगपीठं प्रकल्पयेत् ॥ १९ ॥
 तमन्त्रासनमित्युक्तं मन्त्रन्यासे तु सर्वतः ।
 कुर्यात्तत्स्यस्य देवस्य पीठस्याऽधो मुनीश्वराः ! ॥ २० ॥
 आधारशक्तिं तस्योर्ध्वं कूर्मं कालामिसंज्ञकम् ।
 अनन्तेशं सरेन्मध्ये सर्वाधारमयं प्रभुम् ॥ २१ ॥
 आग्नेयादौ तु धर्माद्यमैशान्यन्तं चतुष्टयम् ।
 प्रागादौ त्वप्यधर्माद्यमुत्तरान्तं न्यसेत्परम् ॥ २२ ॥
 तदूर्ध्वं कमलं ध्यायेत्स्वनान्नाऽथ तथोपरि ।
 सरत्पत्राश्रितं सूर्यं दशशङ्खं केसराऽवनौ ॥ २३ ॥
 कर्णिकास्यं हुतभुजं ततो गन्धादिना यजेत् ।
 सुस्थिरे सन्निरोधश्च मन्त्राणां विहितस्तदा ॥ २४ ॥
 यत्र यत्राऽनुरूपं तु तत्र तन्न्यासमाचरेत् ।
 चलबिम्बस्य पीठेऽपि क्षेत्रमेवाऽर्चयेत् क्रमात् ॥ २५ ॥
 किं तु तात्कालिकं तत्र मन्त्राणां सन्निरोधनम् ।
 आहूतोपविशेद्यत्र मन्त्रनाथो हि सम्मुखः ॥ २६ ॥
 तत्प्रागपेक्षया कुर्याद्धर्मादीनां निवेशनम् ।
 साम्मुख्यं भजते यस्मात्साधकं परमेश्वरः ॥ २७ ॥
 तदासनं हि चिद्रूपं बिद्धमेतस्य बाहनात् ।
 पद्मं चाऽभ्यासचले पीठे शयानस्य विभोस्त्वयः ॥ २८ ॥
 यद्गन्तं ऋमज्ञोऽभ्यर्च्य ततोऽनन्तं समर्चयेत् ।
 यानामृदे त्वनन्तम्य म्याने तार्क्ष्यं समर्चयेत् ॥ २९ ॥

लक्ष्म्यादीनां तु देवीनां पीठस्याऽथ फणेश्वरम् ।
 तत्कोणेषु च धर्मादास्नदूर्ध्वे व्यक्तपद्मजम् ॥ ३० ॥
 यामत्रथ ततस्तस्मिन् विन्यसेत्पूर्ववर्त्मना ।
 गणेशाद्यर्चनं कुर्यादथ पीठमगीपत ॥ ३१ ॥
 आत्मनः प्राग्गशाद्वायुकोणादारभ्य पूजयेत् ।
 विन्यस्य विष्टरान् दर्मान् कुमुमस्तवक्रानिव ॥ ३२ ॥
 विष्णुर्त्सेन गणार्धाक्ष गुरुश्च तदनन्तरम् ।
 गुरुन् परमसजाश्च यजेत्सर्वगुरुस्तथा ॥ ३३ ॥
 आदिसिद्धिसमूहं तु भगवद्भजानतत्परम् ।
 नित्याधिकारिणश्चाऽऽप्तान् भगवत्तत्त्ववेदिन ॥ ३४ ॥
 चत्वारो मनवश्चाऽप्ये ऋषयस्सप्त पूर्वका ।
 अपर्यादिना यजेदेतान् तत्तत्तान्ना यथारुमम् ॥ ३५ ॥
 सर्वेषां क्रमशो ध्यानं शृणुष्व मुनिपुङ्गवा ।
 अनन्तशक्तिसङ्काशमनन्तमथ सस्मरेत् ॥ ३६ ॥
 सप्तसफणमालाऽऽर्च्य सहस्रमुज्ज्वलितम् ।
 स्वपाणिसम्पुटेनैव शोभयन् स्वाङ्गभूतलम् ॥ ३७ ॥
 सिताम्बरविन्दशङ्कराक्षसूत्रचक्ररान्वितम् ।
 पतनाशङ्कितुर्दर्वं विप्रस्तमनसस्तु च ॥ ३८ ॥
 मा भेरित्यभयं यच्छन् आब्रवीत्भवनम्य च ।
 तुहिनाऽच्छोपलस्त्रच्छमुक्ताफलशशिप्रभ ॥ ३९ ॥
 भूमे-द्रस्वन्दवदना धर्मजानादयश्चतुः ।
 पद्मरागप्रवालाऽग्निमुद्रादिमफलोद्गम्य ॥ ४० ॥
 अन्तर्द्वयोपयुक्ताश्च राजराजेश्वरोपमा ।
 द्विरष्टार्पणद्विदि चत्वारो धर्मपूर्वका ॥ ४१ ॥
 गौं सद्ब्रह्ममयुष्मत्सदलङ्करणाऽन्विता ।
 शङ्खपद्मपद्मसौं वराभयवरास्तु वै ॥ ४२ ॥

आधेयपद्मविन्यस्तस्साधकास्वात्मसिद्धये ।
 समर्पितान्तःकरणाः परसिन् मन्त्रकारणे ॥ ४३ ॥
 चिन्त्यमव्यक्तपद्मं च हिमहेमाग्निभास्वरम् ।
 शान्तमष्टभुजं सौम्यं संस्थितं स्वस्तिकेन तु ॥ ४४ ॥
 यामत्रयं तदूर्ध्वं तु संस्मरेत्किरणोज्ज्वलम् ।
 संस्मरेद्गणनाथं तु वक्ष्यमाणप्रकारतः ॥ ४५ ॥
 गणनाथं विना चाऽन्ये सुसिताश्शान्तविग्रहाः ।
 गणित्राभयहस्ताश्च सर्वाऽनुग्रहकारकाः ॥ ४६ ॥
 सर्वे पद्मासना वाऽथ जटामण्डलमूपिताः ।
 एवं ध्यात्वा समभ्यर्च्य मुद्रास्तंस्पृश्य तत्कृमात् ॥ ४७ ॥
 अनुज्ञां प्रार्थयेद्येभ्यो यथाऽनुक्रममेव च ।
 गृहीत्वा शिरसा तां च तत आवाहयेत्प्रभुम् ॥ ४८ ॥
 ततस्सर्वगतं देवं मन्त्रमूर्तित्वमागतम् ।
 समाहूय (१) घुमन्त्रेण त्वागच्छाऽन्तपदेन तु ॥ ४९ ॥
 यथा सर्वगतो वायुर्च्यजनेन महामते ।
 वृत्तिमभ्येति भगवान् आहूतस्तद्वदेव हि ॥ ५० ॥
 भावदर्पणसङ्क्रान्तं कृत्वा हृत्कमलात्तु वै ।
 सान्निध्यं बहिर्वेधां मन्त्रोच्चारणवसानतः ॥ ५१ ॥
 मन्त्रमागच्छमानं तु निर्गतं तु स्वकालदात् ।
 फालं पाद्याऽर्घ्यदानान्तमुत्थितं भावयेत्तदा ॥ ५२ ॥
 अथोपचर्यमाणं तं भोगैः कालानुकूलतः ।
 नानाभजनवस्त्रसद्दानालङ्करणे तथा ॥ ५३ ॥
 अन्यत्र भोगपूजायां स्मरेत्पद्मासनादिना ।
 पुनन्ममैवोपविष्टं मानुक्रम्यं च सम्मुखम् ॥ ५४ ॥

त्रिम्ब विनाऽन्यत्ताऽऽधारे भवत्येव महामते ।
 त्रिम्बावृत्त्यात्मना त्रिम्बे समागत्याऽवतिष्ठते ॥५५॥
 कगेत्यमूर्तामखिला भोगशक्तिं तु चाऽऽत्मसात् ।
 म्रियतमायतने वाऽय साकार परमेश्वरम् ॥५६॥
 शङ्खचक्रधर त्रिष्णु मुरसिद्धावतारितम् ।
 ऋषिभिर्मनुषेर्गोऽथ भक्तियुक्तं प्रतिष्ठितम् ॥५७॥
 तन्मूर्तां च समन्त्रेण यनेडावाहन विना ।
 तथा प्रयोगेयं तु कृत्वा हस्तौ मुगन्धिनौ ॥५८॥
 गन्धार्घ्यपुष्पम्मम्पूर्य मूलमन्त्र समुच्चरन् ।
 पीठोपरि हरेरग्रे मूर्ध्नि पुष्पाजलिं क्षिपेत् ॥५९॥
 स्वप्रत्यभिमुख्यं शान्त सुप्रबुद्ध स्मरेच्च तम् ।
 रन्त्याम विना तल सृष्टिन्यामादितस्त्रयम् ॥६०॥
 मूलमन्त्रादिताऽन्यन्तमन्त्राणां न्यासमेव च ।
 कृत्वाऽथ तत्तन्मुद्राश्च तत्तन्मन्त्रं प्रदर्शयेत् ॥६१॥
 दीपयेद्विम्बतोऽन्यत्र तस्मिन् पुष्पाजलिं हरौ ।
 ' आगच्छ ' पदमन्त्रेण मूलमन्त्रेण हृत्पात् ॥६२॥
 प्रत्यहं कर्मत्रिम्बानां मूलत्रिम्बहृदञ्जगान् ।
 निश्चिन्तावाहनं कार्यं तत्र त्वैवं रमो द्विजा ॥६३॥
 मूलत्रे तु यत्तेन्यद्भागं तु चोत्सवे ।
 यत्त्रिंशदेकभागस्तु बलिर्दमोऽर्चनादिषु ॥६४॥
 एव तेनोभयं देव नाटीन्निष्णुमार्गत ।
 तजामात्रेण चाऽऽराध्या पीठमुम्भादिषु क्षिपेत् ॥६५॥
 तन्मन्त्रप्रमूनामे तस्मिन् मन्त्रामगोले ।
 स्थानभेद विना-त्रानि न्यम्या-म्यर्चयेद्देहत ॥६६॥
 मन्त्रादित्यत्रेण ध्यायेत्तद्व्यक्ततां मनम् ।
 मूलमन्त्रादिनाऽन्यन्तमन्त्राम्नात्र च त्रिन्यसेत् ॥६७॥

पुंवमाह्वय देवेश दत्वाऽर्घ्यं सन्निधित्सया ।
 भूयोऽप्यर्घ्यं प्रदायासौ हृदा मुद्रापुरस्सरम् ॥६८॥
 सन्निधाप्याऽर्घ्यदानेन मुद्रापूर्वञ्च वर्मणा ।
 सन्निरोध्य तु मूलेन तन्मुद्रासहितेन तम् ॥६९॥
 सम्मुखीकृत्य मूलादिमन्त्रास्तत्र समुच्चरन् ।
 प्रदर्शयस्तथा मुद्रास्त्वष्टाङ्गेनाऽभिवादयेत् ॥७०॥
 स्ययागोक्तविधिना पूजयेत्प्रथमं तत् ।
 आमूलात्सर्वमन्त्राणां व्यक्तिस्थानां समर्चनम् ॥७१॥
 अर्घ्यपुष्पादिना कुर्यात् स्वेन स्वेन स्वंके पदे ।
 ततो भगवतो विष्णोर्भासा भास्वरविग्रहान् ॥७२॥
 हृदादीन् निस्तृतान् ध्यायेत् स्फुलिङ्गनिचयो यथा ।
 भोगस्थाने यथायोगमेकैकं विन्यसेत्तत् ॥७३॥
 सरलीकृत्य चाऽर्घ्याद्यैरर्चयेत्तत्र तु क्रमः ।
 अष्टपलाम्बुजे पीठे हृदयाद्य चतुष्टयम् ॥७४॥
 न्यसेत्क्रमलपत्ताणामपूर्वादुत्तरान्तिमम् ।
 अग्नीशरक्षोवायव्यदलेष्वलं यथाक्रमम् ॥७५॥
 नेत्र केसरजालस्थं विन्यसेत्तदनन्तरम् ।
 पीठोपरि दलाद्वाद्ये देवस्येशानकोणके ॥७६॥
 किरीटं श्रीवत्सकं च विन्यस्याऽऽग्नेयकोणके ।
 कौस्तुभं वनमालां च न्यसेत्पश्च चै तत्र वै ॥७७॥
 ईशकोणे गदा न्यस्य नैऋते चक्रमुज्ज्वलम् ।
 वायव्ये पाञ्चजन्यं च विन्यसेच्च यथाक्रमम् ॥७८॥
 देवस्य कर्णिकायां तु श्रियं पुष्टिं ततोऽपरे ।
 अग्रतः पीठतो वाद्ये न्यसेच्चारात्पतत्तिपम् ॥७९॥
 एव नत्वा ततो ध्यायेन्मन्त्रव्यूहं यथास्थितम् ।
 अभ्यन्तरे विमानस्य गर्भभूमौ तु मध्यतः ॥८०॥

सरसीरुहमास्थाय संश्रितं पुरुषोत्तमम् ।
 प्रावृड्जलदसन्दोहविलसद्दिव्यविग्रहम् ॥८१॥
 सर्वदेवमय देव सर्वपा तेजसा निधिम् ।
 सर्वलक्षणमम्पूर्णं सर्वज्ञादिगुणैर्युतम् ॥८२॥
 वपुषा सुन्दरैषैव दिव्येनाऽऽविष्कृतेन च ।
 मुञ्चन्तमनिशं देहादालोकं ज्ञानलक्षणम् ॥८३॥
 प्रयत्नेन विनाऽज्ञाननाशकृद्दयायिना महत् ।
 धनुर्वृद्धितनीलालिदलिताऽऽजनमन्त्रिभैः ॥८४॥
 कर्पूरधूमरैर्दिव्यैः पुष्पसंवलितान्तरैः ।
 किरीटमकुटाक्रान्तैश्शोभित सशिरोरहैः ॥८५॥
 बालचन्द्रमतीकाशफालोद्यत्तिलकोज्ज्वलम् ।
 सुभवं मुनसं दान्त सलिलामभितावरम् ॥८६॥
 किञ्चिदारक्तगोक्षरिगुद्धनीलजलोचनम् ।
 शीतैर्दृष्टिपातैस्तु जगदाप्यायकारिणम् ॥८७॥
 विलसद्गण्डफलकं श्रवणोज्ज्वलजुगुडलम् ।
 मुखसौन्दर्यनिप्यन्दुबुक्कस्यलशोभितम् ॥८८॥
 निकलद्द्वारचन्द्रविलसन्मुखमण्डलम् ।
 कम्बुग्रीव पीवगम दीर्घबाहु महोरसम् ॥८९॥
 चतुर्भुजमुद्राग्राह विन्मत्पाणिपङ्कजम् ।
 पीतश्रीशेखरमनं निम्ननाभिं तनूदरम् ॥९०॥
 चारुन्युगल चारुजङ्घाद्वितयमुज्ज्वलैः ।
 मणिनूपुरमूषाद्यैर्विलसत्पादपङ्कजम् ॥९१॥
 दिव्यगन्धानुन्मिश्र दिव्याम्बरगन्धर तथा ।
 दिव्यसङ्केतनोपेत दिव्याङ्गहारमण्डितम् ॥९२॥
 अनेकगन्धचिन्तितमृदोऽज्ज्वलम् ।
 कौमुदीनोऽगमिन्धेन श्रीरत्नेनाऽऽप्यलङ्कितम् ॥९३॥

रत्नकाञ्चनसन्मुक्तायुक्तया वनमालया ।
 सत्रक्षसृलया चैव शोभितं परमेश्वरम् ॥९४॥
 मुख्यदक्षिणहस्तेन भीतानामभयप्रदम् ।
 श्रोणीतटनिविष्टेन वामहस्तेन लीलया ॥ ९५ ॥
 प्रियमाणं गदां गुर्वीं निषण्णां धरणीतले ।
 पश्चादक्षिणहस्तेन चक्रं कालानलद्युति ॥९६॥
 प्रणवध्वनिगर्भं तु हिमाद्रिशतशोभितम् ।
 शङ्खं वामकरेणापि दधानमतुलप्रभम् ॥ ९७ ॥
 स्वदेहतेजस्सम्भूतज्वालामण्डलमध्यगम् ।
 करुणापूर्णहृदयं जगदुद्धरणोद्यतम् ॥ ९८ ॥
 अभिन्नपूर्णपाङ्गुण्यविभवेनोपवृंहितम् ।
 योगिध्येयमजं नित्यं जगज्जन्मादिकारणम् ॥ ९९ ॥
 साक्षालक्ष्मीपतिं देवं ध्यायेन्नारायणं प्रभुम् ।
 एवं शयानमासीनं यानारूढमथापि वा ॥ १०० ॥
 परं व्यूहं चैभवं वा द्विभुजं वा चतुर्भुजम् ।
 अष्टबाह्यादिकं चाऽपि नानाभूषणसंयुतम् ॥ १०१ ॥
 नानाऽखगणसंयुक्तं रूपं भगवतस्तथा ।
 लक्ष्म्यादिशक्तिजालं च ध्यायेद्भक्तिसमन्वितः ॥ १०२ ॥
 एवमेव हि हृन्मन्त्रं ध्यायेत् कुमुदपाण्डरम् ।
 पद्मरागाचलाकारमारकं च शिरः स्मरेत् ॥ १०३ ॥
 अञ्जनाद्रिप्रतीकाशं शिखामन्त्रं तथाकृतिम् ।
 परितस्सूर्यसन्तप्तं यथा कनकरूपवर्णम् ॥ १०४ ॥
 तथा कवचमन्त्रं च ध्यानकाले विचिन्त्य च ।
 शृतं ज्वालासहस्रैस्तु अयस्कान्तममद्युति ॥ १०५ ॥
 सर्वास्यशक्तिमम्पूर्णमखमन्त्रं प्रकीर्तितम् ।
 निर्भूमाऽक्षरसदृशं भावयेन्नेत्रमन्त्रराट् ॥ १०६ ॥

ध्येयास्वरुचिसयुक्ता द्विमुखा पुस्तोचमा ।
 वीक्षमाणान् विभोर्वक्त्र ध्यायेदेतान् मुनीधरा ॥१०७॥
 स्थितानामादिमूर्तीनां स्थितान् ध्यायेत्सदैव हि ।
 आसीनानामथाऽऽसीनान् बाह्वनस्थे सबाह्वनान् ॥१०८॥
 शयितानामथाऽऽसीनान् उक्थितान्वा स्मरेद्विधा ।
 अथ ध्यान भूषणाऽऽशङ्कीनामुच्यते क्रमात् ॥१०९॥
 विरीटसौम्यवदन फाञ्चनामो महातनु ।
 भाभिराट्टित्युक्ताभिर्नानारूपभिरावृत ॥११०॥
 स्थितो वैद्यार्थ्येन स्थानगेनाऽन्तरिक्षग ।
 स्फटिकाद्रिप्रतीकाश श्रीयत्समथ भावयेत् ॥१११॥
 वद्वपश्चासनासीन हस्तन्यस्त स्वपार्श्वयो ।
 बहन्त कूर्ममुद्रा च सुखबहुलद्वयेन च ॥११२॥
 पद्मरागाऽचलाग्रार कौस्तुभ रत्ननायकम् ।
 दिशो दश द्योतयन्त सलभाङ्घ्रिस्थित स्मरेत् ॥११३॥
 बहन्त वक्षसो मध्ये स्वहस्तकृतसम्पुङ्गम् ।
 सन्धारयन्तमपर तथा वै शिरसोपरि ॥११४॥
 ध्येया भगवती माला चित्ररूपा मनोहरा ।
 सर्पगन्धान्विता सौम्या ईषद्विहसिता नवा ॥११५॥
 कुन्दावदात कमल सौम्यर्मपत्स्मिताननम् ।
 रव रवन्त मधुर श्रोत्रेन्द्रियमुल्लावहम् ॥११६॥
 गदा हेमाद्रिसङ्क्रान्ता तन्वी कुक्कुलेक्षणाम् ।
 द्विरष्टवर्षवत्क्षान्ता कुमारी नवयौवनाम् ॥११७॥
 स्वोत्थेन रश्मिजालेन मासयन्ती नभस्स्थलम् ।
 स्वरश्मिमण्डलान्तमस्थ बल्यन्त हेतिष स्मरेत् ॥११८॥
 निर्गोराज्ञा प्रतीक्षन्त इम्बाङ्ग रक्तलोचनम् ।
 सुतिवाऽचन्द्रसङ्क्रान्त जङ्घ(१) कमललाञ्छनम् ॥११९॥

(१) कमललोचनम्- इति क्वचित् ।

सदागमादिसामान्तमुद्गिरन्त स्वकैर्मुखैः ।

ध्येया स्वरुचिसयुक्ता द्विभुजा पुरुषोपमा ॥१२०॥

सास्त्रा किरीटपूर्वा ये गदामालाङ्गनाकृती ।

प्लेश्चनयकास्सर्वे विभोराज्ञाप्रतीक्षका ॥१२१॥

प्रोत्थिता विचलन्तश्च सुसमैः स्थानकैः स्थिता ।

श्रोणीतटार्पितकराश्चामरव्यजनोद्यता ॥१२२॥

सपद्य तु किरीटाद्य वर्जयित्वा चतुष्टयम् ।

तर्जयन्त च दुष्टौघमन्येषा दक्षिण करम् ॥१२३॥

स्मरेद्वै ध्यानकाले च सर्वेषामथ मस्तके ।

ध्येय स्वक स्वक चिह्नं सुप्रबुद्ध निराकृति ॥१२४॥

नलिनीतालहस्ता च लक्ष्मी रक्ताम्बुजप्रभा ।

पुष्टा कनकगौरा चाऽमृतकुम्भधरा स्मृता ॥ १२५ ॥

भोक्तृशक्ति स्मृता लक्ष्मी पुष्टिर्वै कर्तृसञ्ज्ञिता ।

भोगार्थमवतीर्णस्य लोकानुग्रहकाम्यया ॥ १२६ ॥

उदित सह तेनैव शक्तिद्वितयमव्ययम् ।

रक्ततुण्ड महाप्राण भीमभ्रुकुटिलोचनम् ॥ १२७ ॥

दीव्यचामीकराकार पद्मपण्डलमण्डितम् ।

सस्मरेत् गरुड विप्राः । गृध्रवक्त्रं पृथूदरम् ॥ १२८ ॥

यथोक्तमूर्तियुक्ताश्च तथा ध्यायेद्यथाक्रमम् ।

किरीटो हुतमुग्धेय कौस्तुभस्तु प्रभाकर ॥ १२९ ॥

स्वयं शशाङ्क श्रीवत्सो मालाप्यण्माधवादयः ।

अपा पतिर्वै कमल गदा देवी सरस्वती ॥ १३० ॥

कालश्चक्राधिपो जेयः सः शङ्खः कथितो द्विजाः ।

प्राण पतत्रिराङ्गविद्धि एव तत्त्वेषु सन्धितान् ॥ १३१ ॥

अधिष्ठातृन् क्रमाच्चैतानर्चयेदर्घ्यपुष्पैः ।

यनेत्तदनु देवेश भोगेरर्घ्यादिभिः क्रमात् ॥ १३२ ॥

विनिवेद्याऽऽसनवर समाहृतस्य वै विभो ।
 पादपीठं तु सामान्यं मृद्धास्तरणभूषितम् ॥ १३३ ॥
 घण्टाशब्दसमोपेतं दत्त्वाऽर्घ्यं मन्त्रमूर्धनि ।
 पाद्यप्रतिग्रहं हैमं विभोर्दद्यात्सुरज्जकम् ॥ १३४ ॥
 पाद्यं पादोदकाकपं क्षाटकं चाऽनुलेपनम् ।
 सप्रतिग्रहमाचामं साऽनुलेपं च मालिकाम् ॥ १३५ ॥
 घृतादिकैर्महादीपैरच्छिन्नैरर्चयेद्भरिम् ।
 सुगन्धैर्मधुरैर्भूषैः प्रभूतैरर्चयेद्विभुम् ॥ १३६ ॥
 अर्हणं मधुपकं च तर्पणं तदनन्तरम् ।
 निष्पुमनः सपात्रं च आचामं गन्धमेव च ॥ १३७ ॥
 अथ चूर्णितरूपं घृष्टं श्रीगन्धभादितम् ।
 मधुमफलमुत्कृष्टं ताम्बूलं विनिवेद्य च ॥ १३८ ॥
 सपुत्रदारमात्मानमष्टाङ्गपतनेन च ।
 चेतसा भक्तियुक्तेन निवेद्य तदनन्तरम् ॥ १३९ ॥
 भगवानथ विज्ञाप्य कृत्वा तत्पादगौ फरी ।
 स्फुटीकृतं मया देव त्विदं स्नानं त्वयि ॥ १४० ॥
 सपादपीठमपरं शुभं स्नानासनं महत् ।
 आसादयाऽऽशु स्नानार्थं मदनुग्रहकाम्यया ॥ १४१ ॥
 विज्ञाप्यैव मञ्जनाभं कृत्वा मार्गत्रयं ततः ।
 स्नानासनं निवेद्या यं देवस्य हितं तु वै ॥ १४२ ॥
 स्नानार्थमवतीर्णस्य पादपीठमनन्तरम् ।
 भक्तिभ्रमेण शिरसा दद्यादर्थं तु मूर्धनि ॥ १४३ ॥
 विनिवेद्य ततो हैमं सुरजं च प्रतिग्रहम् ।
 दद्याद्द्वै पाद्यं नञ्ज्ञात् पाद्यं पादाम्बुचक्षये ॥ १४४ ॥
 शुभे च पादुके चाथ तदन्ते स्नानशाटकम् ।
 सुगन्धशान्तिसम्पूर्णं मात्रार्थं पात्रमुत्तमम् ॥ १४५ ॥

दर्पणं पूर्णचन्द्रामं गन्धतोयमनन्तरम् ।
 पाणीनां क्षालनार्थं तु पादपीठं ततश्शुभम् ॥१४६॥
 दन्तकाष्ठं च तदनु मुखशुद्धिप्रतिग्रहम् ।
 जिह्वानिलैस्वनं चैव मुखपक्षालनं तु वै ॥ १४७ ॥
 पुनराचमनं चैव अभ्यङ्गार्थमनन्तरम् ।
 तैलं बहुसुगन्धं च चूर्णं गोधूमशालिजम् ॥१४८॥
 रजनीचूर्णसम्मिश्रमीपत्पद्मकभावितम् ।
 देयमुद्वर्तनार्थं तु चमपीं तदनन्तरम् ॥१४९॥
 स्नानार्थं स्वपसंयुक्तं तोयमुष्णमनन्तरम् ।
 चन्दनं मुखलेपार्थं घृष्टं कर्पूरभावितम् ॥१५०॥
 पञ्चविंशतिभिः कुम्भैस्ततस्संस्त्रापयेद्विभुम् ।
 गव्यं प्रभूतं स्नानार्थं क्षीरं दधि घृतं मधु ॥१५१॥
 ऐक्षवं तु रसं हृद्यमभावे शर्करोदकम् ।
 धात्रीफलोदकं चैव लोघ्नतोय मनन्तरम् ॥१५२॥
 रक्तचन्दनतोयं च रजनीनीरमुत्तमम् ।
 ग्रन्थिपल्लववार्येव ततस्तु तगरोदकम् ॥१५३॥
 प्रियङ्गुवारि तदनु मांसीजलमतःपरम् ।
 सिद्धार्थकोदकं चाऽथ सर्वापधिजलं ततः ॥१५४॥
 पत्रपुष्पोदके चैव फलबीजोदके त्वथ ।
 गन्धोदकं च तदनु हेमरत्नजलं ततः ॥१५५॥
 पुण्यतीर्थसरितोये केवलं तदनन्तरम् ।
 स्नानार्थं कल्पितेनैव उदकेन विमिश्रितम् ॥१५६॥
 योक्तव्यं क्रमशो ह्येतदर्थपुष्पसमन्वितम् ।
 अन्तरान्तरयोगेन स्नानानां च महामते ॥१५७॥
 क्षाळनं चाप्यरुल्लादार्घ्यदानसमन्वितम् ।
 यद्वा द्विषत्कलशैर्नवभिर्वाऽभिषेचयेत् ॥१५८॥

ततः स्नानीयशेषेण हेमादिद्रव्यनिर्मितम् ।
 मम्पूर्णमम्भसा कुम्भं हरिद्रागान्धितण्डुलैः ॥१५९॥
 सुपिष्टैरुपरिष्ठाच्च निम्नं मुक्तं क्षगादिना ।
 पाणौ कृत्वा तमेकस्मिन् अपरस्मिन्तु मलकम् ॥१६०॥
 घृमायमानं सिद्धार्थमग्नौ मूर्ध्नि वह्निःक्षिपेत् ।
 सुधौतमहतं चाथ घ्राटकं विनिवेद्य च ॥१६१॥
 कचोदकापकर्पार्यमपरं देहवारिधृत् ।
 अवरोत्तरवस्त्रे द्वे गन्धघृणादिवासिते ॥१६२॥
 स्कन्धश्लोतं निवेद्याथ मुसूक्ष्ममहतं सितम् ।
 गिरश्श्यानं ततः कुर्याच्छशिघूपसमन्वितम् ॥१६३॥
 कर्पूरचूर्णसम्मिश्रं कुर्याद्वस्त्रं मूर्धजम् ।
 एवं हि चित्रपूर्वाणामन्येषां कमलासन । ॥१६४॥
 सद्रजव्रजपापाणवर्जितानां समाचरेत् ।
 स्नानार्थं कर्मविन्धे तु तत्समीपेऽथ दर्पणे ॥१६५॥
 स्नानविज्ञापनं कृत्वा कर्माचां तस्य सन्निधौ ।
 स्नानासने समारोप्य तस्यां सर्वं समाचरेत् ॥१६६॥
 तदभावे दर्पणे तु स्नानभोगान् समर्पयेत् ।
 चित्रस्य एव दद्याच्च भोगानन्यान् यथाक्रमम् ॥१६७॥
 तदभावे च तान् सर्वान् पाणिनाऽऽधाय चेतसा ।
 निवेदयेन्मण्डलादिप्वेवं भोगनिवेदनम् ॥ १६८ ॥
 श्लोक्षेण भावता कुर्यादप्याधिरवशिष्टकैः ।
 प्रणालभागादपरं स्नानं भद्रासनाद्यु वै ॥ १६९ ॥
 भूरिनीरघटै रशुद्ध कृत्वा तत्राश्वत्थार्थं च ।
 सर्पाढं भगवद्विम्बं तद्विना वाऽर्चितं यदि ॥१७०॥
 मप्युत भावयेद्देवं निश्चेपं शालयेत्ततः ।
 भूयो गन्धोदकेनैव पूर्य कुम्भचतुष्टयम् ॥१७१॥

ज्ञानकुम्भ विनाऽन्येषा प्राग्बत्कार्या हि कल्पना ।
 हन्मन्त्रेण चतुर्णां तु कुर्याद्वे दिव्ययोजनम् ॥ १७२ ॥
 सास्त्रेण मूलमन्त्रेण सर्वं तच्चाऽभिमन्त्र्य तु ।
 मार्गत्रय क्रमात्कृत्वा विनिवेद्याऽऽसन तत ॥ १७३ ॥
 तृतीय रत्नराचित तत्रस्थ परमेश्वरम् ।
 विभाव्याऽलङ्कृत भक्त्या भोगैस्त्वक्चन्दनादिभि ॥ १७४ ॥
 समभ्यर्च्योऽर्घ्यपाद्येन पादुकाभ्यामनन्तरम् ।
 देयमाचमन भूय पादपीठ तथैव च ॥ १७५ ॥
 समालभ्य मुगन्धेन भक्तितश्चन्दनादिना ।
 सवीज्य चन्दनेनैव मायूरेण ततेन च ॥ १७६ ॥
 केशप्रसादकृत्कूर्चं पुष्पताम्बूलकर्तनीम् ।
 निवेद्य देवदेवाय दुकूलवसने सिते ॥ १७७ ॥
 उपवीत सोत्तरीय मकुटाद्यमनन्तरम् ।
 पादनूपुरपर्यन्तमलङ्करणमुत्तमम् ॥ १७८ ॥
 विचित्र हि शिरोमाल्य वेष्टनेन समन्वितम् ।
 स्रग्दामसूत्रसम्बद्धमाकर्णाच्चरणावधि ॥ १७९ ॥
 रुचिर फड्ढण चाऽथ दद्यात्प्रतिसर तत ।
 धातुभि बुद्बुक्माद्यैर्वा विचित्र सितमूत्रजम् ॥ १८० ॥
 पूरित मृदुतूलेन ग्रथित चाऽन्तराऽन्तरा ।
 अञ्जन सगलाक च ताम्बूल गन्धभावितम् ॥ १८१ ॥
 ललाटतिलक हेम मुरसवास सरोचनम् ।
 कर्णाऽवतसके पुष्पे मण्डन दर्पण महत् ॥ १८२ ॥
 प्रसार चित्रकुमुदैर्दासरत्नप्रभोजवलै ।
 प्रभूतैस्तु महाज्वालैस्तिलतलाऽऽज्यपूरितै ॥ १८३ ॥
 अमुक्ताऽहृतमुश्वेतरचितैर्वर्तिषिष्टितै ।
 ग्रन्थाट्टतत्वगेलाऽऽद्य पूजयेत्तदनन्तरम् ॥ १८४ ॥

धर्पुर्वर्णसन्मिथ सुगन्धि मधुर बहु ।
 घृष्टधूपममायुक्त गुग्गुलु धूपयेच्छुभम् ॥१८५॥
 सहषण्दरतै रम्यैश्चात्यमानेन वाहुना ।
 उपानहौ सित छत्र शिविकु च रथादि यत् ॥१८६॥
 बाहन गजपर्यन्त सप्तशक्र सगध्यजम् ।
 सिताऽसितौ चामरौ तु मात्राविद्यमनन्तरम् ॥१८७॥
 जानुनी भूगनौ कृत्वा शिरसाऽवनतेन तु ।
 आदायोत्तानपाणिभ्या विनिवेश जगत्प्रभो ॥१८८॥
 औषन्वारिक्रमोमानामेतेषा पूरणाव च ।
 भेरीमृदङ्गसाद्वाधेय्यशब्दसमन्वितै ॥१८९॥
 गीतैर्विचित्रैर्नृतैस्तन्त्रावाद्यसमन्वितै ।
 यशैश्शृङ्गैस्तथा हास्यैर्न्यैश्चात्यैश्च पूजयेत् ॥१९०॥
 स्तोत्रमन्त्रैर्नमस्कारै मणामैश्च प्रदक्षिणै ।
 सङ्कटे सति भूभागे भगवत्प्रभत स्थिते ॥१९१॥
 पिपा नमस्कृतिं कुर्याद्ब्रुवा तु करसम्पुटम् ।
 हृद्देशे मूर्ध्निभ्रुवन्तु सरन् सर्वेश्वर हरिम् ॥१९२॥
 अन्तर्गर्भगुहे विष्णोर्गर्भद्वाराऽर्धमण्डपे ।
 प्रणिपातगण कुर्यात्प्रदक्षिणाय विना ॥१९३॥
 सङ्कटे सति तद्देशे वासो तु मुरमण्डपे ।
 स्थापयेच्चन्द्रनिम्बानि तत्राऽपि सति सङ्कटे ॥१९४॥
 प्रथमाऽऽवरणे वाऽपि द्वितीयावरणेऽपि वा ।
 म्यान सुभिन्नुत कृत्वा प्रामादाय च वर्ज्यादिक ॥१९५॥
 दिग्भ्योऽभिमतं कुर्याद्विदिशभिमतम् च ।
 स्रग्भिराप्रदेशे वा सुदृष्टे मुष्मिन्क्षिते ॥१९६॥
 व्यापयेद्विभिना यत्त्राभिम्ब देवीमर्मान्वतम् ।
 अन्यानि सर्वत्रिम्बानि न बहिःस्थापयेत् क्वचिन् ॥१९७॥

मूलबिम्बं समभ्यर्च्य पुरा नीराजनान्तिमम् ।
 पश्चाद्बहिस्स्थितान् बिम्बान् पूजयेत्तु यथाविधि ॥१९८॥
 एवं प्रदक्षिणान्तं च देवमभ्यर्च्य वै ततः ।
 नीराजयेद्देवदेवं तद्विधानमिहोच्यते ॥१९९॥
 नीराजनं तु त्रिविधं सात्त्विकादिविभेदतः ।
 ज्ञानान्ते भोगयज्ञान्ते द्वितयं सात्त्विकं भवेत् ॥२००॥
 सायङ्काले प्रतिदिनं कुर्याद्राजससंज्ञितम् ।
 पूजायां दीपदानाग्रे नैवेद्यान्तेऽपि तामसम् ॥२०१॥
 कुर्यात् प्रासाद एकस्मिन् तेषामेकं न तु त्रयम् ।
 स्वयंव्यक्ते तथाऽन्यैश्च विबुधैश्च प्रतिष्ठिते ॥२०२॥
 प्रासादे मुनिमुख्यैश्च सात्त्विकाख्यं समाचरेत् ।
 ब्राह्मणैः क्षत्रियैर्वैश्यैः स्थापिते राजसं भवेत् ॥२०३॥
 शूद्रैस्तु स्थापिते स्त्रीभिस्तामसाख्यं समाचरेत् ।
 सात्त्विकस्य विधानं तु शृणुष्व मुनिपुङ्गवाः ! ॥२०४॥
 कर्तव्यं ज्ञानभोगान्ते यत्तदुक्तं पुरैव तु ।
 अलङ्कारासनान्ते यत्कर्तव्यं तदिहोच्यते ॥२०५॥
 कृतं स्वर्णादिभिर्द्रव्यैः कुम्भमापूर्य वारिभिः ।
 अर्घ्यपात्रोद्धृतैर्यद्वा केवलैर्गालितैः पुनः ॥२०६॥
 अन्तस्मिद्दार्धकान् क्षिप्या कण्ठे कुर्यादलङ्कृतिम् ।
 अथत्थपल्लवैस्तग्भिश्चन्दनेनाऽश्वत्थैरपि ॥२०७॥
 जन्वत्त रजनीविष्टैर्लेख्येत्सर्वतो द्विजाः ! ।
 तदास्ये मल्लकं पुष्पं सम्पूर्णं तु नियोजयेत् ॥२०८॥
 संस्कृताऽग्निसमुद्भूतान् पुरा दीपान् प्रदीप्य तु ।
 विभवेच्छाऽनुरूपेण चतुर्विंशतिकान् द्विजाः ! ॥२०९॥

पात्रस्थानात्तु वै दीपादुच्छ्रिताचतुरङ्गुलैः ।
 प्रदीपं भल्लके कृत्वा सकुम्भ विनिवेशयेत् ॥२१०॥
 अग्रतो देवदेवस्य सदाधारोपरि स्थितम् ।
 तमर्घ्यगन्धस्रग्धूपैर्हन्मन्त्रेण तु पूजयेत् ॥२११॥
 केवलं साऽर्घ्यपुष्पेण साधकस्तदनन्तरम् ।
 दद्यादाचमनान्तेऽर्घ्यं मन्त्रेशस्याऽथ वा द्विजाः ॥२१२॥
 अर्घ्यालभनमाल्यानि धूपं चाऽप्यर्घ्यमेव च ।
 दीपकुम्भ तु पाणिभ्यामुद्धतं परिचारिणा ॥२१३॥
 देवस्य दक्षिणं पादमारम्येत्तरपश्चिमम् ।
 ग्रामयेत्सर्वतोऽङ्गानि एकधा वा द्विधा त्रिधा ॥२१४॥
 चापन् वै नेत्रमन्त्रं तु हन्मन्त्रं वा यथारुचि ।
 पृथं कुम्भ परिधाम्य द्विजेन परिचारिणा ॥२१५॥
 शुद्धया योषिता वाऽपि द्वाराद्वाह्ये विसर्जयेत् ।
 ततस्तु देवदेवस्य दद्यादर्घ्यं तु मूर्धनि ॥२१६॥
 पात्रस्थानात्तदधै तु दीप आनीयते यदा ।
 तदानीं तद्विधानं तु शृणुष्व मुनिपुङ्गवा ! ॥२१७॥
 दीक्षितास्तुविनीताश्च सुखात्ता परिचारिका ।
 मदन नासिकारन्ध्रे स्पर्शयित्वाऽम्बरेण तु ॥२१८॥
 सितोष्णीषधराम्भवे सितचन्दनमृषिताः ।
 सौवर्णानि च पात्राणि विततानि यथारुचि ॥२१९॥
 राजतान्यथ ताम्राणि आरकूरमयानि च ।
 काम्यानि वाऽपि सम्पाद्य यथावित्ताऽनुसारत ॥२२०॥
 एकत्रिपञ्चसप्ताऽपि न चैकादश वा तथा ।
 द्विपञ्चोडश वा यद्वा चतुर्विंशतिसहस्रया ॥२२१॥
 पात्राऽऽभ्य सभासाद्य तत्राऽग्नेस्सम्कृतात्पुरा ।
 तेषां मध्येऽर्चनीयान् पात्राणां तु महामते ! ॥२२२॥

चतुरङ्गलिकोत्सेधान् सघृतान् दीपयेत्पुनः ।
 उद्धृत्य तानि पात्राणि करैस्तु परिचारकाः ॥२२३॥
 बहेयुः पद्मवन्धेन तदग्रे गणिकाजनाः ।
 गच्छेयुर्भगवद्भक्ताः कुर्वन्त्यो नृत्तगीतके ॥२२४॥
 तदग्रे शङ्खभेर्यादिसमुद्घोषणतत्पराः ।
 तदग्रे वेतिणेऽस्पृश्यजनोत्सारणतत्पराः ॥२२५॥
 गच्छेयुः परितस्तेषां दीपिकाधारिणो जनाः ।
 एवं क्रमात्समासाद्य तिष्ठेयुर्देवसन्निधौ ॥२२६॥
 अथाऽन्यो दीक्षितो विप्रः कुम्भमापाद्य पूर्ववत् ।
 समलकं तदूर्ध्वं तु तेष्वेकस्मात्प्रदीप्य तु ॥२२७॥
 पाकस्थानादाहृतेषु प्रदीपं विनिवेश्य च ।
 सदाधारस्थितं कुर्यात्तत्साधकसत्तमः ॥२२८॥
 कुम्भं प्राग्वत्समभ्यर्च्य देवेशं च ततः परम् ।
 भ्रामयेत्पूर्ववत्कुम्भं तस्मिन् काले द्विजोत्तमाः ॥२२९॥
 ऋगाद्यध्ययनं कुर्याद्विजाः प्रागादिदिक्स्थिताः ।
 सन्निधौ देवदेवस्य नृत्यं तु गणिकासदा ॥२३०॥
 मङ्गलानि च गीतानि सर्वे गायन्तु गायकाः ।
 स्वरेणोद्यतरेणैव स्तुवन्तु स्तोत्रपाठकाः ॥२३१॥
 भेरिमृदङ्गशङ्खादीन् घोषयेयुम्ममन्ततः ।
 एवं सर्वत्र वै कुर्यादगायव्ययनादिकम् ॥२३२॥
 कुम्भमेवं परिभ्राम्य दत्त्वा तत्परिचारिणः ।
 हस्तेऽथ दीपपात्राणि दर्शयेदितराणि च ॥२३३॥
 दृष्ट्वा मन्मत्ततो दद्यादप्यं देवस्य नृपनि ।
 गुम्भपूर्वाणि पात्राणि बहन्तः परिचारकाः ॥२३४॥

प्रदक्षिणप्रमात्सार्थं पूर्ववद्विनिर्दिष्टिभि ।

क्षिपेयुर्दक्षिणार्धे वा बाह्वद्वाग्न्य बाह्वत् ॥२३५॥

अथ वा विनियुक्तानि तानि सद्गृह्य योषित ।

सुखात्ता र्थावसना द्विजातीभावित्वात्मन ॥२३६॥

छलादनिलक दत्त्वा सर्वा-लङ्कारभूषिता ।

क्षिपेयुर्दक्षिणैव वर्त्मना द्विजमत्तमा । ॥२३७॥

अथ वा विनियोगात्तु पूर्वं शाकाऽऽद्यादपि ।

योषितो दीपपात्राणि गृहीत्वा प्रोक्तवर्त्मना ॥२३८॥

आनयेयुर्विभोरग्रे कर्तुमिच्छन्नुत्पत ।

एव नीराजन कुर्मन्दिहारासन तत् ॥२३९॥

अथ वा आमयेत्कुम्भ दीपा-एकममन्वितम् ।

मद्वा तत्तापि वै कुम्भ सामिमल्लरुसयुतम् ॥२४०॥

धूम्रायमान मिदार्धार्धमयैर्दीपवर्जितम् ।

एव नीराजन प्रोक्तमेरुमूर्तद्विजातमा ॥२४१॥

अनेरुमूर्तिपूजया मुख्यमूर्त्यादित क्रमान् ।

सर्वाभार्याणि मूर्तानां दत्त्वा प्याय्य पृथक् पृथक् ॥२४२॥

एवमेव तु कुम्भेन प्रत्येकमथ वा द्विजा ।

सर्वामामपि कुम्भेन प्राग्बद्धीराजन चरेत् ॥२४३॥

एव नीराजन प्रोक्तं कृतं समवत्ते विभो ।

अमुनिप्रति साहाय्यं तस्मिन् धर्मणि ये जना ॥२४४॥

रत्नगोविनिर्मुक्ता भवेयुन्ने न सशय ।

एव नीराजन प्रोक्तं याचितं नाम नामत ॥२४५॥

इति आषाढगर्भ इश्वरसहिताया नीराजनान्तविधितो

चतुर्थाऽध्यायः ।

अथ पञ्चमोऽध्यायः ।

नारदः ।

ततो भोज्यासने देवो भोगैराभ्यवहारिकैः ।
 पूज्यम्सपादपीठं वै दद्याद्भोज्यासनं विभोः ॥१॥
 छन्नं दुकूलतूलोत्थमसूरकवरेण तु ।
 आरोपयित्वा प्रागास्यं तल्लेखे भोजनासने ॥२॥
 अर्घ्यं पाद्याचमे दद्यात्प्रतिग्रहसमान्विते ।
 तर्पणं सम्प्रतिष्ठाप्य वासितच्चाऽर्घ्यवारिणा ॥३॥
 अथर्वणजलं स्वच्छं सुगन्धं पातत कृतम् ।
 मधुपर्कं दधिमधुघृतयुक्तमनन्तरम् ॥४॥
 समस्तमेवमेकाग्रं दधि वाऽपि निवेदयेत् ।
 शीतलं तर्पणजलमथ चूर्णं पुरोदितम् ॥५॥
 देयं निष्पुंसनार्थं तु पुनराचमनं विभोः ।
 स्वलङ्कृता मरूपां च सायुक्तां विनिवेद्य गाम् ॥६॥
 ओषधीशालिपूर्णाश्च स्तूपफलाढ्यं वनस्पतिम् ।
 मूर्तं निवेदयेत्पूर्वं ततस्संस्थाप्य तर्पणम् ॥७॥
 प्रच्छादनाऽम्बरं चैव प्रदद्यादर्हणोदकम् ।
 पद्मसप्रभवैर्दिल्यैर्निवेद्यैः पावनैः फलैः ॥८॥
 गुल(ह)गण्डाक्षितैर्मध्वैर्बहुभिर्घृतपाचितैः ।
 गुल(ड)मुद्गपयोमिश्रैर्निशाऽऽज्यतिलमिश्रितैः ॥९॥
 दधिमिश्रैस्सर्पिमिश्रैर्मधुस्तादुयुनैः फलैः ।
 क्रमादङ्गेष्टविधैरपूपान् विनिवेदयेत् ॥१०॥
 तग्माभी रमालानिः पयसा सुश्रितेन च ।
 पवितैर्दर्शितैर्मन्यादुरमगन्धैश्च पानरुः ॥११॥

मक्षैर्भोज्यैस्तथा लेह्यै पर्यैरन्यैरनेकश ।
 श्रद्धापूर्तेन मनसा यजेत्तमजमन्ययम् ॥१२॥
 एकैरसिन्तु भोगेऽपि प्रोक्षयेदर्घ्यवारिणा ।
 छोटिना मन्त्रसयुक्ता कृत्वा पाणिद्वयेन तु ॥१३॥
 अथ पाणिद्वयेनैव अर्घ्यपोमात्मनेन तु ।
 योग्यतापदवीं नीत्वा मुद्रा कामदुघा तत ॥१४॥
 बध्वा तदमृतीकुर्याद्भोगजाल यथास्थितम् ।
 दत्त्वाऽर्घ्यं पुष्पमुपरि सस्पृशेद्विष्णुपाणिना ॥१५॥
 सन्येन पाणिनाऽऽम्पृश्य प्रकोष्ठं दक्षिणस्य तु ।
 तेन दक्षिणहस्तेन अग्रसङ्कुञ्चितेन तु ॥१६॥
 निवेदयेत्ततो विप्रादिश्वरसाऽनतेन तत् ।
 असन्निधेश्च यो भोगो ह्यत्र भावमनुनजेत् ॥१७॥
 तत्तत् ध्यात्वा तु मनसा भक्त्या विष्णोर्निवेदयेत् ।
 पावनैः पानकैस्त्वच्छैश्शीतलेर्मधुरादिकैः ॥१८॥
 त्वगेलाद्यन्वितैर्मृष्टधूपरूपैरवासितैः ।
 नालिकेरोदकोपेतैस्तर्पणीयमनन्तरम् ॥१९॥
 मत्सूरमापचूर्णेन रजनीनालिनेन च ।
 समुद्रतिं च सक्षाल्य शीतलैर्बहुवारिभिः ॥२०॥
 नैवेद्याऽऽचमनार्थं तु गन्धोदकमनुचमम् ।
 वासमा निर्मलं कृत्वा चन्दनेन सिंतेन च ॥२१॥
 समालम्ब्य सुवृष्टेन कर्पूरसहितेन च ।
 तिलान्यथ मुरनानि सौवर्णे वाऽथ राजते ॥२२॥
 पात्रे कृत्वाऽथ मात्रार्थं देवाय विनिवेदयेत् ।
 लघ्नतलेलैलान्वरूपैरपरिभाषितम् ॥२३॥
 जानीपूगण्योपेन समुगन्धच्छद् बहु ॥
 कर्पूरचूर्णसमिश्रं मुक्ताचूर्णविमिश्रितम् ॥२४॥

मातलङ्गफलोपेतं नालिकेरफलाऽन्वितम् ।
 प्रदद्यात्पणतश्चाऽन्ते ताम्बूलं जगतः पतेः ॥२५॥
 प्रक्षाल्य गन्धतोयेन अर्घ्यपात्रोद्धृतेन वै ।
 पाणियुग्मं यथा वै स्यात् स्वच्छमत्यन्तनिर्मलम् ॥२६॥
 नैवेद्यधूपपात्राद्यैः पात्रैश्चाऽनिर्मलीकृतम् ।
 कृत्वा सद्गन्धदिग्धौ तावर्घ्येणाऽर्घ्यं परस्परम् ॥२७॥
 मुद्रां मूलादिमन्त्राणां दर्शयित्वा यथाक्रमम् ।
 भूयोऽर्घ्यगन्धपुष्पेण धूपाऽन्तेन समर्घ्यं च ॥२८॥
 जपयज्ञविधानेन देवं सन्तर्पयेत्ततः ।
 स्फाटिकेनाऽक्षसूत्रेण स्वकैर्वा करपर्वभिः ॥२९॥
 पात्रं संस्थापयेत्पश्चादर्घ्यपात्राच्च वारिणा ।
 विलिप्य चन्दनाद्यैस्तु स्थापयेद्वाजने शुभे ॥३०॥
 सम्पूज्य पुष्पधूपाद्यैर्मन्त्रं तत्र च विन्यसेत् ।
 साधारमासनं चैव शक्तिपूर्वैस्समावृतम् ॥३१॥
 चतुर्भुजं तु विरजो नारायणमिवाऽपरम् ।
 वरदाऽभयहस्तं च बद्धाक्षालिधरं सरेत् ॥३२॥
 ब्रह्मस्यानस्थितं तं च सूत्रं ध्यायेच्छिखोपमम् ।
 सन्निधौ भव देवेश । सन्निरुद्धो भवाऽच्युत ॥३३॥
 सूत्राऽऽख्यमणिजालेऽस्मिन् यावच्चन्द्रार्कतारकाः ।
 एवं मुने ! प्रतिष्ठाप्य सूत्रमन्त्रेऽक्षसंज्ञिके ॥३४॥
 प्रतिष्ठितस्य वै पश्चान्मुद्रां स्वां च प्रदर्शयेत् ।
 यथाशक्ति जपं कुर्याच्छतमष्टाऽधिकं तु वा ॥३५॥
 तन्निवेद्य विभोः पश्चाद्वाक्कर्म मनसाऽन्वितम् ।
 पुण्डरीकाक्ष ! विश्वात्मन् ! मन्त्रमूर्ते ! जनार्दन ! ॥३६॥

गृहाणाऽस्मिन् जप नाथ ! मम दीनस्य श्राव्यतम् ।
 इत्युक्त्वा सोदकं पश्चात्तुष्य दक्षिणपाणिगम् ॥३७॥
 जमतो निक्षिपेद्विष्णोर्मूलमन्त्रेण नारद ! ।
 भावयेच्च ततस्सम्यक् स्फुरन्तीं तारकावलिम् ॥३८॥
 भविष्य भगवद्भक्ते वक्तात्तदधृद्रता पुन ।
 हृदयात् द्विजशार्दूल सहाराऽऽस्यक्रमेण तु ॥३९॥
 पूर्ववद्भस्त्रमन्त्रेण परेण सह योजयेत् ।
 एकैकं हृदयादीनां सर्वेषां विहितं त्वम ॥४०॥
 क्रियाऽज्ञत्वाच्च दोषोऽस्ति अन्यथा तज्जप विना ।
 भूप दत्त्वा मणम्याऽथ स्तुत्वा मन्त्रेश्वरं तत ॥४१॥
 अज्ञानात् ज्ञानतो वाऽपि जातमूनाधिकं च यत् ।
 दासस्य मम दीनस्य क्षन्तव्यं लोकलोचन ! ॥४२॥
 इति विज्ञाप्य देवेश भक्तितत्साधकोत्तम ।
 सम्पूज्य गन्धधूपैश्च ततस्तु भगवन्मयात् ॥४३॥
 यथाक्रमं समभ्यर्च्य नैवेद्यं प्रतिपाद्य च ।
 तेषां मन्त्राऽवसानं च अर्हणाद्य निवेदयेत् ॥४४॥
 यद्वैम्यो देवयज्ञान्ते तन्मात्रान्तं प्रदाय तु ।
 अस्मिन् कालेऽर्हणाद्यं तु ताम्बूलान्तं समर्पयेत् ॥४५॥
 शम्भ्यासनं ततो दद्यादसौ रान्तपयेत्तत ।
 न्यम्त्वाऽऽश्वमसनेन यायादनुत्ताऽऽह्वयमर्घ्यभृत ॥४६॥
 पूर्ववत् द्वारयागं तु कृत्वा सम्प्रविजेत्तत ।
 तत्र पूर्वोक्तविधिना उपस्पृश्य समाहित ॥४७॥
 प्रमाणपणिशुद्धं च विभवाऽनुगुणं शुभम् ।
 चतुरावरणं कुण्डं कृत्वा शोष्ठविमूषितम् ॥४८॥

व्यंशेनाऽर्धेन वांशेन साताद्यासो विधीयते ।

चक्रशङ्खाऽम्बुजाऽऽकारं वृत्तं वा चतुरश्रकम् ॥४९॥

गदाधैश्चक्रपर्यन्तैर्लौछनैर्लौछितं तु वा ।

अग्निकार्योपयोग्यानि यानि यानि महामते ! ॥५०॥

सुकुसुवादीनि माण्डानि त्वक्कितव्यानि तैरपि ।

यद्वा किरीटश्रीवत्समालाकौस्तुभलक्षणम् ॥५१॥

शङ्खचक्रगदापद्मसमस्तव्यस्तलांछितम् ।

भृङ्गारकरकाऽऽकारं कुण्डं कुर्याद्विचक्षणः ॥५२॥

कुण्डं चतुर्मेखलं वा त्रिमेखलमथाऽपि वा ।

द्विमेखलं तथा चैकमेखलं वा प्रकल्पयेत् ॥५३॥

स्तिरं समेखलं कुर्याज्जङ्गमं तु विमेखलम् ।

देशकालवशाच्चैव कुण्डं न घटते यदि ॥५४॥

तं विना हवनच्छेदो न कार्यस्सिद्धिमिच्छता ।

शोधिते क्षुण्णलिप्ते च स्थलेऽचलमृदाऽन्विते ॥५५॥

होमस्तु विहितस्तन्मयक् मन्त्रस्याऽमन्त्रितस्य च ।

पिण्डिका चतुरश्रा तु बहिस्सर्वत्र शस्यते ॥५६॥

मध्ये पद्मं प्रकुर्वीत श्रीपदं प्रद्वयमध्यगम् ।

एवं कृते शुचौ कुण्डे अग्निकार्यं समाचरेत् ॥५७॥

चुल्ह्या वा मल्लके वाऽपि होमं कुर्याद्यथाविधि ।

एतेष्वेकतमं कुण्डं सम्भवाऽनुगुणं शुभम् ॥५८॥

सुषार्थैर्यज्ञैर्युद्धैर्भूयस्त्वोपलिप्य च ।

सुगन्धैश्चन्दनाधैश्च पञ्चगव्यपुरस्सरैः ॥५९॥

कुण्डस्याऽऽरम्भकाले तु संस्कारा न कृता यदि ।

निष्पन्नस्य च ते सर्वे विधेयाश्च क्रमेण तु ॥६०॥

तादयेदक्षमन्त्रेण पुष्यैर्दक्षिणपाणिना ।
 सन्नन तीक्ष्णक्षेत्रेण देशिन्श्चाञ्जलिदया ॥६१॥
 गृहीत्वा चेन्द्रेणातु कुण्डमध्यातु मृत्कणम् ।
 अङ्गुष्ठाञ्जलिभ्यां तु हृदयेन समुद्धरेत् ॥६२॥
 अक्षेणैव समीकृत्य न स्यान्निमोन्नत यथा ।
 सेचयेत्पञ्चनैव कुट्टयेत्तदनन्तरम् ॥६३॥
 रेषयेद्गन्धतोयेन अक्षेण परिशोधयेत् ।
 अस्त्रजप्तैः कुशाकाण्डैस्तोत्पलाद्गूलवर्जितैः ॥६४॥
 अस्त्राभिमन्त्रितेनैव दर्भकाण्डद्वयेन तु ।
 तन्मध्ये च कुशाञ्जलेण ग्राम्मागमवलम्ब्य च ॥६५॥
 आरभ्य दक्षिणाञ्जलाया लिखेत्स्वामुदगाताम् ।
 तन्म्यानुपरि सलिल्य लेखाना त्रितय स्फुटम् ॥६६॥
 प्रागम दक्षिणाञ्जलादि हृदीच्यन्त च साञ्तरम् ।
 तत्र प्रागमरेस्तासु मध्येन पित्रलाभिषा ॥६७॥
 दक्षिणातरयोर्द्वे तु सुपुम्नेडादिदैवते ।
 चतुर्था प्रणवेनाञ्च प्रोक्षयेदर्घ्यवारिणा ॥६८॥
 तदर्घ्यार्घ्याञ्चपुष्पावैर्घ्यायेत्तद्भद्रार्पितवत् ।
 प्रणवेस्तु प्रतिष्ठान प्राग्दस्य समाचरेत् ॥६९॥
 चतुरश्रस्थले कुण्डे दिग्दिगा(ग)ष्टके बहिः ।
 सम्पूर्णपाद कुम्भानामष्ट विनिवेश्य च ॥७०॥
 ऊर्ध्वाऽधोमेखाना च चतुर्णां दिक्चतुष्टये ।
 कौन्तेयनिष्ठस्याथ वायुदेवादिकान् यजेत् ॥७१॥
 सिद्धिद्वयस्य योगेन ह्यर्घ्यान्तमधरातु वै ।
 तद्वदेवाऽर्घ्यपुष्पावै पूजनीया क्रमेण तु ॥७२॥

मृदुदर्भसमूहं च नीरसं चाऽश्मकुट्टिमम् ।
 शुष्कगोमयचूर्णेन युक्तं गन्धाऽऽत्मना सह ॥७३॥
 कुण्डे द्रोणांशमात्रं तु समारोप्य प्रसार्य च ।
 अच्छिन्नाग्रैस्ततो दर्भैस्त्रिमन्त्राऽभिमान्त्रितैः ॥७४॥
 कुण्डभित्तिगणं सर्वं प्रोत्थितैः परिमृपयेत् ।
 वर्मणा चाऽक्षवाटं तु सङ्कल्प्य तदनन्तरम् ॥७५॥
 समभ्यर्च्य च पुष्पाद्यैर्मध्यतः प्रणवेन तु ।
 तेनैव विधिना नाभिं पूजयेच्चन्द्रसन्निभाम् ॥७६॥
 ततः पवित्रकं दार्भं शिखामन्त्राऽभिमान्त्रितम् ।
 प्राक्समालेपनोपेतं चतुष्पथपदे न्यसेत् ॥७७॥
 हृन्मन्त्रेण ततस्तत्र योगपीठं प्रकल्पयेत् ।
 तत्र नारायणाख्यां वै शक्तिं विद्योतलक्षणाम् ॥७८॥
 लक्ष्म्याकृतिपदं प्राप्ताममृताऽमृतरूपिणीम् ।
 सर्वाऽतिशयरूपां च सर्वशक्तिसमन्विताम् ॥७९॥
 सौकुमार्येण रूपेण सर्ववस्त्वन्तरक्षिताम् ।
 शाश्वतीं सृष्टिमार्गेण अवतार्य हृदम्बुजे ॥८०॥
 पुरा ध्यानक्रमेणैव हृन्मन्त्रेण हृदम्बुजात् ।
 खनामपदयुक्तेन सनमःप्रणवादिना ॥८१॥
 रेचकेन विनिक्षिप्य कुण्डहृत्पद्ममध्यतः ।
 सम्पूज्य गन्धपुष्पाद्यैः पद्ममुद्रां प्रदर्श्य च ॥८२॥
 क्षामपत्रेऽथ वाऽन्यास्मिन् समादाय हुताशनम् ।
 आरण्यं लौकिकं वाऽथ मणिजं दर्पणोद्भवम् ॥८३॥
 निधाय कुण्डस्यैशान्ये संस्कारार्थं च साम्प्रतम् ।
 सन्ताप्य चाऽस्त्रमन्त्रेण प्रोक्षयेच्छिखया च तम् ॥८४॥

हृदाऽभ्यर्च्योऽमृत ध्यान दत्त्वाऽऽच्छाद्याऽथ वर्मणा ।
 मूल स्मृत्वा समानीय पूरकेण हृदन्तरे ॥८५॥
 मन्त्रानिलकरावृष्ट कृत्वा तस्माद्विनिर्गतम् ।
 व्यस्तो गुणगणात् षष्ठस्तेजो नाम गुणो हि यः ॥८६॥
 परस्य ब्रह्मणस्सोऽय सामान्य सर्वतेजसाम् ।
 निरेच्य विन्यसेत्तस्मिन् वह्निपात्रे पुराऽर्चिते ॥८७॥
 ततोऽभिपात्रमादाय निर्धूममतिदीप्तिमत् ।
 दक्षिणेन करेणैव पाणिभ्यामथ वा द्विजा ! ॥८८॥
 भ्रामयित्वा चतुर्धा वै तत कुण्डान्तरे क्षिपेत् ।
 ध्यायेदेकस्वमापन्न ततो मन्त्राऽर्चिषा सह ॥८९॥
 याज्ञियैरिन्धनैश्शुक्लं प्रज्वाल्याऽस्त्राभिमन्त्रिते ।
 हृदा दक्षिणहस्तेन कुर्यात्परिसमूहनम् ॥९०॥
 प्रदक्षिणक्रमेणैव शार्दं पाणितलेन तु ।
 तिर्यग्वाऽधोमुखस्थेन नखपृष्ठमदर्शयन् ॥९१॥
 अस्त्राऽभिमन्त्रितेनैव प्रोक्षयेदर्घ्यवारिणा ।
 ततम्वभग्नमूलमैस्समैर्दद्यात्कुशैस्तरम् ॥९२॥
 द्विगि दिव्युत्तराऽंशान्त याम्याऽऽशादौ तु सान्तरम् ।
 चतुर्गुणैश्चतुर्धा त्वप्यग्रच्छन्नै परम्परम् ॥९३॥
 शार्ङ्गान्ते पूर्वभागाच्च यावदुत्तरगोचरम् ।
 होमोपकरण सर्वं होमभाण्डपुरस्सरम् ॥९४॥
 अवतार्य तदूर्ध्वे तु दक्षिणम्या तथाऽऽत्मन ।
 हृन्द्वाहृन्द्वाभयोगेण द्रव्यस्यापनमाचरेत् ॥९५॥
 परिधीक्षेध्मनिचय मुक्तदर्भं करण्डिकाम् ।
 सूर्यगौ च चतुष्क यदेकत्र निनिवेश्य च ॥९६॥

स्रग्धूपमधुपर्कं च बीजान्येकत्र वै ततः ।
 कौशेयं धूतकेशं तु विष्टरं च घृतं चरुम् ॥९७॥
 आज्यस्थालीचतुष्कं च निधाय तदनन्तरम् ।
 प्रणीतापात्रयुगलं करकं चाऽर्घ्यभाजनम् ॥९८॥
 चतुष्कमेतदपरमग्रतो विनिवेश्य च ।
 प्रादेशमात्रास्सभिघः प्रभूतं शुष्कमिन्धनम् ॥९९॥
 पक्ष्मकस्त्रेदद्वयं वामभागे निधाय वै ।
 अर्घ्येदिकेन साऽश्लेण कृत्स्नं पावनतां नयेत् ॥१००॥
 ततस्तु मूलदेशस्थाः ब्रह्मयुक्षादिकोत्थिताः ।
 सपर्णास्सत्त्वचस्स्पष्टा अधो नेमेस्तु चाऽधिकाः ॥१०१॥
 प्राक्प्रत्यगुत्तराग्रौ च प्रागग्रौ दक्षिणोत्तरौ ।
 चतस्रो वै परिधयश्शिखामन्त्रेण पूजयेत् ॥१०२॥
 विष्टराणि ततो दद्यात् हृदा कुम्भाऽष्टके ततः ।
 तेषु क्रमात्पूजयेच्च लोकपालान् स्वदिविस्वितान् ॥१०३॥
 आवाय सोदकं चाऽथ प्रणीताऽऽख्यं च भाजनम् ।
 पवित्रकं तु तन्मध्ये चतुर्दर्भकृतं न्यसेत् ॥१०४॥
 उद्धृत्योद्धृत्य हस्तेन जलं तत्रैव निक्षिपेत् ।
 ततस्त्वष्टाक्षरं मन्त्रं जपमानो हि साधकः ॥१०५॥
 भूयस्तदम्भसा सर्वं प्रोक्षयेद्विष्टरेण तु ।
 शेषस्य सावर्णं कुर्यात्सर्वदिक्षु स्तरोपरि ॥१०६॥
 पुनरेवाऽम्भसाऽऽपूर्य तन्मध्ये परमेश्वरम् ।
 ध्यात्वाऽर्चयित्वा संस्थाप्य त्वग्रतस्तदनन्तरम् ॥१०७॥
 प्रणीते चाऽपरस्मिन् वै पात्रे चाऽग्रे कृते सति ।
 सपवित्रं तु तत्राऽन्यं दत्त्वा चक्रं तु विन्यसेत् ॥१०८॥

मन्त्रनाथ तदूर्ध्वं तु ध्यात्वाऽभ्यर्च्य यथाक्रमम् ।
 तत्पात्रमुत्तरस्या च कृत्वा सम्पूज्य वै पुन ॥१०९॥
 अथाऽऽज्य दशसंस्कारैस्सस्त्रुर्यात्साधकोत्तम ।
 अधिश्रयणमत्रादावुपाधिश्रयण तथा ॥११०॥
 प्रसादीकरण चैव हृन्मन्त्रेण समाचरेत् ।
 सम्प्लवोत्प्लवने कुर्यात्प्रणवेन तु साधक ॥१११॥
 हृदा पवित्रीकरण दशा नीराजन तथा ।
 तत कवचमन्त्रेण कुर्यात्तदवकुण्ठनम् ॥११२॥
 अवलोकामृतीकारो क्रमानेत्रेण वर्मणा ।
 भाण्डस्थस्य यदाज्यम्य दर्भे प्रज्वलितै पुरा ॥११३॥
 स्पर्शनं विद्धि संस्कारमधिश्रयणसञ्ज्ञकम् ।
 उपाधिश्रयणं नाम यत्तद्द्रावणमुच्यते ॥११४॥
 आज्यस्यालीमथाऽऽदाय स्वाज्यं यत्पात्रद्वीकृतम् ।
 तत्तत्र निक्षिपेदाज्यमाण्डाद्दोषापनुत्तये ॥११५॥
 प्रवादीकरणं क्षेतदुच्चस्थेन करेण तु ।
 पुनरादानं कृत्वाऽग्रे आधारोपरि यत्तत ॥११६॥
 दर्भमाण्डचतुष्कं तु द्वादशाङ्गुलसम्मितम् ।
 तिर्यगुत्तानपाणिभ्यामवष्टभ्य च साऽन्तरम् ॥११७॥
 अनागाऽद्भुष्टयुग्मेन यथा मध्यं नतं भवेत् ।
 तैराज्यं चतुरो वारानानयेच्चतुरो नयेत् ॥११८॥
 अन्तसाऽन्तरयागेन द्यात्मनोऽग्रेस्तु सम्मुखम् ।
 प्रणवेनोत्तसदभ्येन कुण्डमध्येऽथ निक्षिपेत् ॥११९॥
 सम्प्लवोत्प्लवने त्वेव कृत्वा दार्भं पवित्रकम् ।
 विनिक्षिपेच्च तमध्ये पवित्रीकरणं च तत् ॥१२०॥

कुण्डादुल्मुखमादाय ज्वलन्तं धूमवर्जितम् ।
 तेनाऽऽवर्तं सहृदिप्र । तद्वै नीराजनं स्मृतम् ॥१२१॥
 नीराजाकृत्य तत्पश्चात्कवचोदरगं सरेत् ।
 अबकुष्ठनमेतद्धि तर्जन्या यत्पदक्षिणम् ॥१२२॥
 तेजसा हृदयस्थेन दृग्गतेनाऽवलोकनम् ।
 निरीक्षणमिदं विप्र । तत्तस्तत्रोपरि सरेत् ॥१२३॥
 चन्द्रमण्डलमध्यस्थं धेनुमुद्रासमन्विनम् ।
 मन्त्रं वै सौरभेय च स्फुरदिन्दुशतप्रभम् ॥१२४॥
 तदन्तरस्थ मन्त्रेशं हिगाचलनिभं सरेत् ।
 तत्तत्तैरमृतैश्चैश्च दागिर्जैर्धेनुजैरपि ॥१२५॥
 सर्वसंस्कारसयुक्तं सरेदाज्यं च भावितम् ।
 अमृतीकरणं नाम इद ते सम्प्रकाशितम् ॥१२६॥
 सुरसुपायश्च चाऽऽदाय धर्मपुञ्जलिनेन तु ।
 रजोऽपनयनं कुर्यात्पक्षाज्योप्येन वरिणा ॥१२७॥
 निर्मलीकृत्य कृत्वेन ज्वालाभिस्मन्प्रतप्य च ।
 प्रोक्षयित्वा ऽर्घ्यतोयेन तादृयेद्रन्ध्रपुष्पकैः ॥१२८॥
 तदाऽप्रमेयं गृह्यो जातव्यं कर्मसिद्धये ।
 शतपसात्मनाऽनन्तो मुष्टिन्तोऽनन्तवचनपूरु ॥१२९॥
 अन्तर्बीजात्मभावेन स्तित्वा चोर्ध्वमुग्रं पुन ।
 सप्तस्वर्गं यदध्यात्मं भूतप्राणमग्निहृत् ॥१३०॥
 प्रेरितं अग्निध्रेण तत्तदिच्छाप्रशालुन ।
 रासपाताङ्गनां च जगत् क्ष्माऽम्बुजाऽऽधना ॥१३१॥
 यदाश्रयत्यज्यमाहे त्वमृतात्मा जलं मित्त ।
 सचरन्महाजाने निबन्धेन विभूतिर्नष्ट ॥१३२॥

शङ्खनिग्रहधृग्वायुराज्यकोश च ख तत ।
 निर्नीजमजमक्षोग्यमाद्य यस्याऽधिदैवतम् ॥१३३॥
 अपरसिन् मवे ज्ञेय यथा जायत तच्छृणु ।
 साक्षादमृतमूर्तिर्न वरुण कलशाऽऽत्मना ॥१३४॥
 नालाऽऽत्मना तदस्त्र च सम्यक्त विव्रभीतिहृत् ।
 जगदाप्यायकुच्चचन्द्र पद्मत्वेनाभ्रदेशत ॥१३५॥
 आनन्दान्व्य हि सामर्थ्यं ज्ञेय तत्पारमेधरम् ।
 सत्यभूतममेय च प्रमेयमिदमुच्यते ॥१३६॥
 संस्कारकाले त्वारोप्य नित्य सन्मन्त्रतर्पणे ।
 स्वसजाप्रणवोपेता नमस्कारपदान्विता ॥१३७॥
 सर्वेषामर्चने विष्णो ! आराध्य हृदयेन वा ।
 पूजयित्वाऽर्घ्यगन्धाद्यैर्न्यस्तमन्त्रगण तत ॥१३८॥
 बहुशस्त्रैरमग्राग्रैस्तमूलैस्तुसमै कुटो ।
 चतुर्भिर्बामहस्तेन त्वादायाऽथ पवित्रकम् ॥१३९॥
 दक्षिणाऽनाभिनाया तु चतुष्काण्डविनिर्मितम् ।
 अङ्गुलीयनरूप च हृत्वा वे तदनन्तरम् ॥१४०॥
 सम्पृक्ताऽऽग्न्यस्य निग्रहमिन्मन्त्रैर्दिग्धनादिकम् ।
 निदेशेपदोषान्त्यर्थमथाऽग्रेराहतस्य च ॥१४१॥
 शत शतार्ध पाद वा त्वाहुतीना स्वशक्ति ।
 निलाना धृतभिक्षाना शुद्धेन हविषा सह ॥१४२॥
 होतव्यं कर्मसिद्धयर्थं यथास्मदवधारय ।
 आहुत्यामुदधृताया च मूलमन्त्रास्तानत ॥१४३॥
 प्रणवान्त पद न्यादग्नि शोभय शोधय ।
 यथारग्यितरूपेण ततस्तेनैव जुद्धिमान् ॥१४४॥

दद्यात्पूर्णाहुतिं पश्चाद्घृतेन च चतुष्फलीम् ।
 अग्नेर्होमोऽथ कर्तव्यस्सर्वसंस्कारसिद्धये ॥१४५॥
 हृदाऽनलं पुटीकृत्य कर्मनाम समुचरेत् ।
 सम्पादयामि स्वाहान्तं सर्वकर्मस्वयं क्रमः ॥१४६॥
 आज्येन सितैः कुसुमैस्सर्पिषा वा धिया द्विज ! ।
 गर्भाऽऽधानादिसंस्कारान् कुर्यादारावसानकान् ॥१४७॥
 श्रीकुक्षिकुहरे यद्वै वहिष्ठस्य प्रवेशनम् ।
 गर्भाऽऽधानं तु तद्विद्धि संस्कारं प्रथमं मुने ॥१४८॥
 प्राणयोगाच्च या शक्तिर्वह्निर्ग्रीनठरे स्थिता ।
 जडरूपा च या सूक्ष्मा तस्याश्चित्प्रसरो हि यः ॥१४९॥
 भगवच्छक्तिचैतन्यासामर्थ्याच्च शनैश्शनैः ।
 स्मृत्यैवं जुहुयादाज्यं तन्मन्त्रेणोदितेन च ॥१५०॥
 भवेत्पुंसवनं चाग्नेश्चिच्छक्तिनयनातु वै ।
 सीमन्ताख्यं तु संस्कारमग्नौ कुर्यादनन्तरम् ॥१५१॥
 अव्यक्ताश्च तदन्तस्सादिशरःपाण्यावयोऽखिलः ।
 स्वां स्वां वै कर्मसीमानं प्रबुद्धास्संश्रयन्ति ये ॥१५२॥
 विभागफलनात्तेषां सीमन्तं तदुदाहृतम् ।
 ओम्प्रेषं जातकर्मार्थं पूर्वबद्धोमयेत्मकम् ॥१५३॥
 निस्तृतस्य च वै गर्भाज्जातकं तदुदाहृतम् ।
 हिरण्यमधुसर्पिर्म्यां स्नानसम्प्राशनं द्विज ! ॥१५४॥
 कुर्यात्तदनु वै नाम जातन्याग्नेः प्रयत्नतः ।
 यामुदेवादिनाम्ना वै प्रनिद्धेनाऽऽह्येषु तम् ॥१५५॥
 एवं सम्पन्नान्मुद्वन्य वैष्णवाग्नैः प्रयत्नतः ।
 मन्त्रालङ्घनं पूर्वं यत्तद्वत्प्राशनं भवेत् ॥१५६॥

शिग्यान्ध यदमेस्तु तच्चौलमिति चोच्यते ।
 यदमेहोमयेदाज्य तचोपनयन स्मृतम् ॥१५७॥
 वेदमत च गोदान समावर्तदिवाहर्षा ।
 दृत्वाऽनन्त्य निहाना भारयेत्यस्तन पुन ॥१५८॥
 नवावण्डे समिन्धाने कुण्डेऽष्टावर्चिपोद्धते ।
 तथा टीक्ष्णवाशा च मरीचिस्तापिनी तथा ॥१५९॥
 वराला लेलिहा चैव कुण्ड व्याप्य व्यसृजिता ।
 ईशपूर्वामिद्रिग्भागे प्रमाद्य त्रितय स्मृतम् ॥१६०॥
 रत्नोवाहणवायव्ये मरीच्याद्य त्रय तु तत् ।
 उदन्दिक्मध्यतो ग्राम्ये स्थितेना लेलिहाऽभिधा ॥१६१॥
 रक्त श्वेत तथा नील कृष्ण पीत तथाऽरुणम् ।
 सौदामिनीनिभ ध्यायेज्जिहाना सप्तक क्रमात् ॥१६२॥
 स्वस्वर्गावेम्ब्वसजैर्वा स्वर्गाजैर्वा स्वनामभि ।
 एतैर्मन्त्रद्विषथेष्ट भावयेद्य यथाक्रमम् ॥१६३॥
 अङ्गागण्यर्चिषश्चैव शक्तिर्या दहनात्मिका ।
 त्रिलक्षणा-यमाधार आधेयो हुतभुग्विभु ॥१६४॥
 आत्मनोऽग्रेभ्यु विवेशो वासुदेवमनातन ।
 पञ्च ज्ञात्वा पुरा सम्यक् सक्ता वैश्वानरी पराम् ॥१६५॥
 आधेयोऽल्लिखितानां ध्यात्वा कुण्डगतानन्म् ।
 तज्जनिता तन कुण्डाज्वागमागेण चागताम् ॥१६६॥
 परानन्दप्रसागामा नासिन्ध्या द्वादशाञ्चधि ।
 ततोऽवनारयोगेन प्रविष्टा भारयेन्मृदि ॥१६७॥
 तस्य सगुद्वेहस्य पुनरेव ममागरेत् ।
 सम्बोधनक होम जटमावप्रशान्तिम् ॥१६८॥

उच्चार्य मूलमन्त्रं तु प्रणवद्वितयान्वितम् ।
 जुहुयादाहुतीनां च सहस्रं शतमेव वा ॥१६९॥
 तद्वदाज्येन सन्तप्य दद्यात्पूर्णाहुतिं तथा ।
 सस्कृतस्याऽथ वै वह्ने पूजां कुर्यात्तु भक्तिम् ॥१७०॥
 पुष्पैर्धूपेन दध्ना च तिलैरक्षतमिश्रितैः ।
 अन्नैर्भक्ष्यफलोपेतैराज्येन क्रमशो द्विज । ॥१७१॥
 सम्पूज्यैव विधानेन स्वमन्त्रेणाऽनलं ततः ।
 तर्पयेत् यथाशक्ति तिलाऽऽज्याद्यैरनुकमात् ॥१७२॥
 आज्येन वा केवलेन सहस्रशतसङ्ख्यया ।
 अग्ने पूर्णाहुतिं दत्त्वा वायुदन्ता घृतेन तु ॥१७३॥
 ततः पूजां प्रसूतव्या देवस्याऽग्रेऽस्तु मध्यतः ।
 पूर्ववच्च स्मरेद्वाहिं साकारं निष्कलप्रभम् ॥१७४॥
 स्वयोगवलवीर्येण व्यापकं सर्वदिग्गतम् ।
 रुद्रम्बकुसुमाकारं स्वप्रभाभिर्विराजितम् ॥१७५॥
 कुण्डमापूरयन् सर्वं सर्वाकृत्या तु सर्वतः ।
 एव हि विततो व्यापी निराकारस्सुदीप्तिमान् ॥१७६॥
 अथ ज्वालाजटाधारे वह्नेर्वै कुण्डमध्यतः ।
 अनुसन्धीयते बुद्ध्या विष्टरं तु यथोदितम् ॥१७७॥
 तदर्चनमथ कुर्यात्पुष्पैर्धूपैस्सचन्दनैः ।
 मुद्राबन्धं ततः कुर्यात्पीठामरणस्य च ॥१७८॥
 ततोऽवतार्य तन्मध्ये हृदयाक्षरमेश्वरम् ।
 निरोदकात्स्वमन्त्रेण दद्यात्सुष्पाज्जलिं विभो ॥१७९॥
 साङ्गं सलान्छनं ध्यायेत्सकलं परमेश्वरम् ।
 साम्मुख्यं सन्निधातुं च सन्निरोधनमाचरेत् ॥१८०॥

अर्घ्यप्रदानपूर्वं तु सर्वं कुर्यात् पूर्ववत् ।
 मूलत्रिम्बे यथा ध्यानमग्निमध्ये तथा भवेत् ॥१८१॥
 यानगे यानग ध्यायेदग्नौ स्थाने यथास्थितम् ।
 आसीने त्वथ चाऽऽसीन शयाने च तथाविधम् ॥१८२॥
 पद्मरागाऽरुणगुचि सर्तव्यमनलास्पदे ।
 मूलादिसर्वमन्त्राणां तत्तन्मुद्रा प्रदर्श्य च ॥१८३॥
 अर्घ्यगन्धादिनाऽभ्यर्च्य पूजयेत्सकल प्रभुम् ।
 रत्नभोगात्मना सम्यग् पूर्वोक्तविधिना तथा ॥१८४॥
 समिद्धेण तु पात्रम् कृत्वाऽभ्यर्च्य हृदा तत ।
 शिरसाऽनन्तैव त्रिनिवेद्य तत प्रभो ॥१८५॥
 आज्येनोभयतस्सिक्तं ब्रह्मक्षीरद्रुमोद्भवम् ।
 दध्माष्टकं समादाय द्विषा कृत्वा द्विजोत्तम ॥१८६॥
 निधाय दक्षिणस्यां च मध्यं आग्नेयदिगतम् ।
 विश्रान्तं नैऋतपदे उत्तरस्यां तथाऽपरम् ॥१८७॥
 चाप्यवीशपदसरुद्धमाधाराभ्यन्ततः क्षिपेत् ।
 दध्ममूलादथाकाशमिध्मेध्मोपरि सस्थितम् ॥१८८॥
 मधुमाज्येन सम्पूर्य सूर्यरीजेन चिन्तयेत् ।
 सहस्रांशुं च तन्मध्ये दद्यात्कुण्डस्य दक्षिणे ॥१८९॥
 अपरस्मिन् सुखं ध्यात्वा सोमात्प्रेनाऽक्षरेण तु ।
 पूर्णं शशाङ्कविम्बं च प्रदद्यात्तत उत्तरे ॥१९०॥
 सङ्गानुगुणमिध्मानां घृतं च जुहुयात्तु वै ।
 सूर्यमोमात्मनः चाग्नेर्विद्धि तल्लोचनद्वयम् ॥१९१॥
 षतयोरन्तरं यद्वै सन्मैर्वदनं मृतम् ।
 तत्तु वै जुहुयात्पूर्वं समिधा सप्तत्रयमात्र ॥१९२॥

धृतसिक्ता चतुस्सङ्ख्यामेकैका हि सुपुष्कराम् ।
 प्राक्कुङ्कुमादिना लिप्ता काष्ठसज्ञा तु होमयेत् ॥१९३॥
 स्रग्भूपमधुपर्कं च बीजान्याज्य यथाक्रमम् ।
 तन्नाञ्चसमिधो दाने विशेषोऽयं विधीयते ॥१९४॥
 सादितं सस्कृतामौ प्राक् त निधायाम्रतश्चरुम् ।
 समुद्धाट्याऽवलोक्यादौ सम्प्रोक्ष्याऽर्चाम्भसा ततः ॥१९५॥
 दर्भकाण्डचतुष्केण सामिना तदनु स्पृशेत् ।
 तन्मध्ये स्तुक्चतुष्कं तु मन्त्रेणाज्यस्य निक्षिपेत् ॥१९६॥
 अथादाय स्तुचं तत्र तद्वद्दद्याच्चतुष्टयम् ।
 चतुरङ्गुलमानेनाऽप्यन्नग्रासमथाऽऽचरेत् ॥१९७॥
 तं निधाय स्तुवागर्भे तदूर्ध्वे पूर्ववद्धृतम् ।
 दद्यादमौ चतुष्कं तु क्षिपेदन्नाहुतिं ततः ॥१९८॥
 भूयोऽमौ स्तुक्चतुष्कं त्वप्याज्यम्याऽऽपाद्य यन्नतः ।
 ततोऽन्नमाज्यससिक्तं प्राग्वत्कृत्वाऽऽहुतिं पुनः ॥१९९॥
 दद्यात्पूर्वप्रयोगेण एवमेव चतुष्टयम् ।
 हुत्वाऽप्यन्नाहुतीनां च आज्याख्या जुहुयात्ततः ॥२००॥
 तिलैर्घृतसमायुक्तैरष्टोत्तरसहस्रकम् ।
 शतं शतार्धं पादं वा यथाशक्ति समाचरेत् ॥२०१॥
 आज्याक्तैरक्षतैस्तद्वितिलैश्च जुहुयात्ततः ।
 अर्धमर्धशसयुक्तमधिकं चाऽग्रवर्तिनाम् ॥२०२॥
 जपकाले तथा होमे कर्तव्यं सिद्धिमिच्छता ।
 सिष्टकृद्भवनं कुर्यादन्नग्रासेन वै सक्तम् ॥२०३॥
 काम्यैरवश्यफलदैर्देशकालसमुद्भवैः ।
 तिलैर्घृतेन पयसा दध्ना वा पायसेन तु ॥२०४॥

सिद्धान्तैस्साधितैर्मर्त्यैर्जीर्णैर्जैश्च तण्डुलैः ।
 मूले फले पल्लवैश्च सुप्रशस्तैश्च कोमलैः ॥२०५॥
 सुगन्धैश्चलपद्माद्यैः पुष्पैश्चैव सितादिर्द्वैः ।
 गुग्गुलेनाऽऽज्यमिश्रेण सम्यक्क्षीवेष्टकेन वा ॥२०६॥
 घादीफलैश्च सरसैस्त्वलैश्च शुभैस्तथा ।
 सुसितासितरक्तैश्च पद्मैर्विस्त्रैस्सुशोभनैः ॥२०७॥
 दूर्वाकाण्डैरमग्राग्रैर्दन्तिसदन्तनिर्मलैः ।
 एवोभिर्नक्षत्रक्षारवैः क्षीरद्रुममयैस्तथा ॥२०८॥
 अमृताक्षीरसयुक्ता औदुम्बरो मधुप्लुता ।
 अच्छिन्नाश्च दधमाश्च कण्टकैः परिवर्जिता ॥२०९॥
 सर्वास्त्रिमधुयुक्ताश्च घृतयुक्तान्तु वा पुनः ।
 योक्तव्यान्यमिमं ये तु समिद्विस्सह सर्वदा ॥२१०॥
 सर्गाण्यन्नविशेषाणि चन्दनादीनि यान्यपि ।
 सदन्तनाष्ठ ताम्बूलमुक्तदक्षारवर्जितम् ॥२११॥
 क्षाप्यानि लक्षहोमे तु आसनादीनि यानि च ।
 मधुलक्षणपानामुद्भुतैर्लोज्झितानि च ॥२१२॥
 आज्ययुक्तैर्निर्लेश्वान्तिस्त्रिद्वयस्सफलास्तथा ।
 घृतेन पयसा दध्ना होमस्तृप्तिं प्रयच्छति ॥२१३॥
 पायमेन तु सिद्धान्तैर्मर्त्यैः पुष्टिम्सदा भवेत् ।
 वीजैर्धान्यैस्तण्डुलैश्च तर्पितो मन्त्रराट् द्विजाः ॥२१४॥
 प्रयच्छति सदा श्रेयः प्रमत्त परमेश्वर ।
 पल्लवैः फल्गुलैश्च होमस्तृप्तिं प्रयच्छति ॥२१५॥
 जहाति चाऽप्यमृत्युं च रोगाश्चोपशम नयेत् ।
 तर्पितमन्दलपद्माद्यैः पुष्पैश्चाऽन्यैस्तिनादिकैः ॥२१६॥

सौभाग्यमतुलं विप्राः ! अचिरात्सम्प्रयच्छति ।
 गुग्गुलाज्यैर्द्विजारोग्यं शुभैर्धात्रीफलैस्तथा ॥२१७॥
 शर्करैः विल्वफलकैः पञ्चगव्यसमुक्षितैः ।
 आज्यान्नैः पद्मर्वाजैश्च लक्ष्मीं शीघ्रं प्रयच्छति ॥२१८॥
 उत्पलैर्वश्यकामस्तु भोगकामस्तु होमयेत् ।
 दूर्वाङ्कुरैश्च होमेन आयुषो वृद्धिमाप्नुयात् ॥२१९॥
 पद्मोभिश्च शुभैर्होमो मापैश्शान्तिप्रदः प्रभुः ।
 तिलानां शस्यते होमो हरिणाऽऽननमुद्रया ॥२२०॥
 घृतस्य कार्पिको होमः क्षीरस्य च विशेषतः ।
 शुक्तिमात्राहुतिर्वध्नः प्रसृतिः पायसस्य वा ॥२२१॥
 आसार्धमानमन्नानां भक्ष्याणां स्वप्रमाणतः ।
 सूर्ययामेव बीजानां मुष्टिना होममाचरेत् ॥२२२॥
 अप्राहुलिस्तु लाजानां शालीनां पञ्चकं हुनेत् ।
 फलानां स्वप्रमाणं च पल्लवानां तथैव च ॥२२३॥
 कर्कन्धुमान्ना गुलिका होतव्या गुग्गुलोत्सादा ।
 धात्रीफलप्रमाणं वा सम्भवे सति होमयेत् ॥२२४॥
 दूर्वाकाण्डानि विप्रेन्द्र ! चतुरष्टाङ्गुलानि वा ।
 समित्प्रादेशमानेन समच्छेदास्त्वगन्विताः ॥२२५॥
 अग्नेर्वर्णाश्च गन्धाश्च शब्दाश्चाऽऽकृतयस्तथा ।
 विकारा विशिस्ता चैव सवेद्याः कर्मसिद्धये ॥२२६॥
 पद्मरागघृतिः श्रेष्ठो लाक्षाऽलक्तकसन्निभः ।
 घालार्कवर्णो हुतमुक् जयार्थं शस्यते द्विज ! ॥२२७॥
 इन्द्रकोपकसङ्काशशोणामो वाऽथ पावकः ।
 चक्रचापनिभः श्रेष्ठः कुङ्कुमाभस्तथैव च ॥२२८॥

रक्तानां पुष्पजार्तानां वर्णेनाऽमिरिहोच्यते ।
 सुगन्धो द्रव्यगन्धोऽभिर्घृतगन्धश्च शोभन ॥२२९॥
 आयुर्द्धं पद्मगन्धस्याद्विस्वगन्धश्च सुव्रत ।
 अम्रगन्धोऽभिचारे तु विहितस्सर्वदाऽनल ॥२३०॥
 जीभूतबलमिहोद्विष्टमृदङ्गधनितुल्यक ।
 शब्दोऽमेनिताद्वये हेतुरतोऽन्यमन्यत्सिद्धिद ॥२३१॥
 रक्ताभस्तु यदा बहिर्क्षणाच्चिं परिदृश्यते ।
 पद्मरागोपलाभश्च स्फटिकाभस्तथा शुभ ॥२३२॥
 यद्रूपं कथितं पूर्वं यदि तस्य प्रदक्षिणम् ।
 अन्योन्यत्र प्रपद्येत तदा सिद्धिकरोऽनल ॥२३३॥
 गर्भितेन तु वर्णेन यदि कापोतरादिना ।
 परिवर्तं करोत्यभिलषा विप्र! विपर्यय ॥२३४॥
 होमान्ते तन्निमित्तं वै होमं कुर्याच्छताधिकम् ।
 विपमा च शिष्या बद्धेरदयाश्च शुभायहा ॥२३५॥
 इवाऽहस्रोन्नता दीर्घा ज्वाला सिद्धिप्रदा स्मृता ।
 क्षिप्रप्रदक्षिणाऽऽवर्तं श्रुतिप्रच्छादितध्वनि ॥२३६॥
 स नियमेन शुभदृष्टदन्त्यैर्गर्भितो गुणैः ।
 प्रदीपे लेलिहानोऽग्नौ निर्धूमे सगुणे तथा ॥२३७॥
 दृष्टे तुष्टिप्रदे चैव होनत्र्य श्रियमिच्छता ।
 अन्यपतेनोऽन्यरूपश्च विष्णुलिङ्गसमन्वित ॥२३८॥
 ज्वालाग्रमविर्हीनश्च रुद्रानुर्नय सिद्धिद ।
 अमनुदे सधूमे च जुहुयाद्यो हुताग्ने ॥२३९॥
 कर्महानिभयेतस्य त्वाभिवारार्थमनुते ।
 तृगन्धं पीतवर्णश्च अरुणश्च योऽग्नौ ॥२४०॥

प्रभामूर्तिगतो मन्त्रस्तर्पितो यदि सत्तम ! ।

षिद्यां प्रयच्छत्यचिराद्दीप्तिस्त्रो भूपदः प्रभुः ॥२४१॥

तापयत्याशु शत्रूणां प्रकाशोपर्यवस्थया ।

शत्रुक्षयं ददात्याशु मरीच्यामूर्ध्वगो विशुः ॥२४२॥

तापिन्यामूर्ध्वगो मन्त्रस्सर्वशापोपशान्तिदः ।

विपक्षोच्चाटनं कुर्यात्करालासंस्थितो हुतः ॥२४३॥

लेलिहाऽवस्थितो मन्त्रो यदि सन्तर्प्यते मुने ।।

दद्यादभीप्सिते चैव देहान्ते परमं पदम् ॥२४४॥

स्वाहाकारं सदा होमे पूर्णायां वौषडेन च ।

तमेव शान्तिके कुर्याद्विषडाप्यायने तथा ॥२४५॥

स्वधा पितृक्रियायां च फट्कारं क्षयकर्मणि ।

विद्वेषे हुं वशे स्त्रीणां नमो मोक्षप्रसिद्धये ॥२४६॥

कर्महोमाऽवसाने च घृतेनाऽऽपूर्य सप्तचम् ।

अभावाच्च प्रभूतेन होमद्रव्येण पूरयेत् ॥२४७॥

तत्रोपरि घृतं दद्यात्ततोऽर्घ्यकुसुमादिभिः ।

मूलदेशात्समारभ्य स्रुचं पूज्य स्रुवाऽन्विताम् ॥२४८॥

घृतयुक्तं तु तत् द्रव्यं स्रुचः पुष्करकुक्षिगम् ।

द्रवचन्द्रोपमं ध्यायेत्ततः पूर्णं समुद्धरेत् ॥२४९॥

स्रुग्दण्डे देहनाभौ तु मूले संरुध्य संसरेद् ।

निष्कलं मन्त्रनाथं तु पूर्णशीतांशुविग्रहम् ॥२५०॥

आमूलाच्च मरुच्छक्त्या प्रोद्धरेच्च स्वविग्रहात् ।

विभाय चेश्वराऽऽपारे तस्माद्वाराऽमृतं महत् ॥२५१॥

नासिकसन्धिमार्गेण स्रुक्पद्मे पतितं सरेत् ।

सामृतामाज्यधारां च वमुधारागिव क्षिपेत् ॥२५२॥

मुखमध्ये तु मन्त्रस्य तद्ब्रह्मविवरेऽथ वा ।
 हृत्पद्मान्तर्गता सम्यक् प्रविष्टामनुभावयेत् ॥२५३॥
 तथा वै वृत्तित मन्त्र दारयेद्ब्रह्मधारया ।
 तृप्त पुष्ट च दृष्ट च तुष्ट वे साधकोपरि ॥२५४॥
 मन्त्रोच्चारसमेता वे क्षरीरकरणान्विता ।
 ध्यानेष्वेता द्विजश्रेष्ठ । पूर्णैश्च परिकीर्तिता ॥२५५॥
 सर्वसिद्धिकरी शब्दन्मोक्षलक्ष्मीविवर्धनी ।
 बहुशुष्येन्धनेऽग्नौ च होतव्य कर्मसिद्धये ॥२५६॥
 पद्मलनेत्रप्रयोगाणां न तु कर्मणि कर्मणि ।
 ततोऽर्घ्यगन्धपुष्पाद्यैर्मन्त्रनाथ समर्चयेत् ॥२५७॥
 मुद्रा प्रदर्शयेत्सर्वा मूलमन्त्रादित न्मात् ।
 चतुर्थांशेन चाज्ञाना कुर्यान्मूलस्य तर्पणात् ॥२५८॥
 लान्छनाभरणानां च लक्ष्म्यादीनां तदर्थत ।
 अथ वा इन्द्रयादीनां ततो धेनाऽसिलासु च ॥२५९॥
 परमेश्वरकान्तासु तद्रथन द्विचोत्तम ।
 लान्छनाभगणादानि सर्वाणि जुहुयात्प्रमात् ॥२६०॥
 हृत्पादिसर्वमन्त्राणामेवैव जुहुयात्तु वा ।
 विसर्जनं तत कुर्याद्वत्पाऽर्घ्यं धूपसयुतम् ॥२६१॥
 भोगभ्यानगता मन्त्रा, पूजिता ये यथानमम् ।
 मुख्यमन्त्रक्षरीरं च सम्प्रविष्टाश्च सम्परेत् ॥२६२॥
 ज्वाला ज्वालन्तरे यद्ब्रह्ममुद्रम्यैव निम्नगा ।
 त मन्त्रमिष्टं म्यूत सर्वमन्त्राण्यद द्विज । ॥२६३॥
 प्रविष्ट भारयेन्नुद्गमे अर्घ्ये हन्यामसे ।
 सं प्राशुनग्नं तु त गृह्यमुभयामरम् ॥२६४॥

तं पर प्रस्फुरद्रूप निराधारपदाश्रितम् ।
 सन्धिमार्गेण हृत्पद्मे सम्प्रापिष्ट तु भावयेत् ॥२६५॥
 मन्त्रमुद्रासमेतेन पूरयेण तु सप्तमम् ।
 भासित भावयेद्देह तेनाऽऽपादाच्छिरोऽवधि ॥२६६॥
 प्रविष्टेन तु मन्त्रेण प्रयत्नेन विना द्विज ! ।
 विग्रह कम्पते यम्य मन्त्रस्तस्य प्रसीदति ॥२६७॥
 एव विसृज्य मन्त्रेश मुद्रानन्धेन वे सह ।
 साधारासनमन्त्राणा गणेशस्य द्विजोत्तमा ! ॥२६८॥
 गुर्वादीना तु विहितमर्थं लाञ्छनदर्पणात् ।
 एतेषा च लय विप्र ! कुर्यात्सृष्टिक्रमेण तु ॥२६९॥
 द्वास्त्याल्लिलोरुपालाना वप्रस्वहरिसेविनाम् ।
 गुरुपूर्वक्रमादित्थमर्धमर्धं यथाक्रमम् ॥२७०॥
 सकृत्सकृत्त्वशक्त्या वा पूर्णां सवेष्ट्वथ क्षिपेत् ।
 विष्वक्सेनस्ततो भक्त्या तर्पणीयास्तिलाऽक्षतै ॥२७१॥
 शोषण्तेन मन्त्रेण दद्यात्पूर्णाहुतिं द्विज ! ।
 पूनयित्वा यथान्याय कुर्यात्तस्य विसर्जनम् ॥२७२॥
 अनल पूनयित्वा तु शक्तितस्तर्पयेत्तत ।
 अच्छिद्रकरणीं पूर्णां पूर्णां मन्त्रेण पातयेत् ॥२७३॥
 सन्दर्शयेत्ततो बहेर्मुद्रा मन्त्रसमन्विताम् ।
 कुण्डे पुष्पाञ्जलिं क्षित्वा वह्निमन्त्रमनुसरन् ॥२७४॥
 क्षान्त्वा चैव नमस्कृत्य यथाविधि विसृज्य तत् ।
 समाग्राय न्यसेत्कोष्ठे हवतारक्रमेण तु ॥२७५॥
 सम्भार्ज्यं सुवसुवावमो सुच निक्षिप्य चाऽम्भसा ।
 अर्घ्यपात्रात्तु चाऽऽपूर्य कुण्डनाद्ये प्रदक्षिणम् ॥२७६॥

उर्यादीशानकोणाद्वे अच्छिद्रोदम्धारया ।
 पवित्रेणाऽथ ऊर्वे विनिक्षिप्य करेण वा ॥२७७॥
 दद्याच्छिरसि वै श्रेप स्रगधो वदनान्यसेत् ।
 आत्मनो वामभागे तु निष्टरसवसयुतम् ॥२७८॥
 अपनाम्य जलं पावद्वितयस्य तद्वर्चितम् ।
 उपमद्वत्य तु तथा भम्मना तदनन्तरम् ॥२७९॥
 जलनिर्मयितेनैव ह्यर्च्यपुण्ड्रचतुष्टयम् ।
 दृढमयोर्ललाटे च उर्यादीपशिखावृत्तिम् ॥२८०॥
 अथाऽर्घ्यपात्रमादाय गत्वा भगवतो गृहम् ।
 नमस्कुल्याज्जगन्नाथमष्टाङ्गपतनेन तु ॥२८१॥
 आपूर्य पाण्डिगुलं पुष्पेस्तत्रोपरि स्थितम् ।
 सम्मरेनिष्कं मन्त्रममृतेनोपगृहीतम् ॥२८२॥
 ममृतदासिच्युरितं निक्षिपेन्मन्त्रमूर्धनि ।
 तर्पितोऽमि त्रिभो ! भक्त्या होमेनाऽनलमभ्यगा ॥२८३॥
 होमद्रव्येषु यद्वायं तद्विदं चाऽऽत्मसात्कुरु ।
 विनिनेद्य त्रिभोर्हामि पूना कृत्वा यथाविधि ॥२८४॥
 गृहीतं भावयेत्तेन प्रसन्नेनाऽन्तरात्मना ।
 एव समाप्य होमान्तमर्घ्यगन्धादिभिर्विभुम् ॥२८५॥
 समभ्यर्च्य पितृणां च सविभागमथाऽऽचरेत् ॥

इति श्रावणमन्त्रे इंधरसहितायाम्

भोज्यागनामिकार्यविधिर्नाम

पद्ममोऽध्यायः ।

अथ षष्ठोऽध्यायः ।

मुनयः । ।

पितॄणां संविभागस्य विधिः कीदृक् फलं च किम् ।
सत्सर्वं मुनिशार्दूल वर्ण्यतां भवताऽधुना ॥१॥

नारदः ।

आराध्यस्याऽग्रतो विषाः प्रत्यहं कियते तु यत् ।
विज्ञेयं संविभागं तमुत्तमं सर्वकर्मणाम् ॥२॥
संविभागात्पितॄणां च भवत्यनृणवान् नरः ।
प्रयान्ति तृप्तिमतुलां तेन कर्मवशादपि ॥३॥
संविभागः पितॄणां च यथा कार्यस्तथोच्यते ।
कुण्डस्य योनिनिकटे दक्षिणाग्रांस्तरे कुशान् ॥४॥
भद्रपीठसमीपे तु क्ष्मातले वा तदूर्ध्वतः ।
स्तरोपरि विकीर्याऽथ तिलान् सरजतोदकान् ॥५॥
क्रमेण भावयेत्तत्र पितॄन्थ पितामहान् ।
तृप्तये ह्यथ सर्वेषां देवाय विनिवेद्य च ॥६॥
मोक्षितान्यन्नपात्राणि चत्वारि कवलानि वा ।
स्तरोर्ध्वे तु निधायाऽथ सम्पूज्याऽर्घ्यादिना ततः ॥७॥
क्रमेण चातुरार्त्तार्थैर्मन्त्रैरप्यययोगतः ।
ततस्तु नाम्ना गोत्रेण मन्त्रपूर्वं तिलोदकम् ॥८॥
सर्वेषामर्घ्यफलशान् प्रदद्याच्च यथाक्रमम् ।
तादर्थ्येनाऽथ चतुरो विनिवेश्याऽऽसनेषु च ॥९॥
लब्धलक्षात्परे तत्त्वे ब्राह्मणान् पाञ्चरात्रिकान् ।
ग्राह्यमुखं द्वितयं चैव द्वितयञ्चाप्युदङ्मुखम् ॥१०॥

सम्पद्यभावे ऽप्येकं वा विनिवेद्योत्तराननम् ।
 अथ तेषां क्रमात्कुर्यादर्वनं चातुरात्म्यवत् ॥११॥
 अर्ध्यानुलेपनाद्यैस्तु योगैर्मात्रावसानकैः ।
 सत्तत्कालोचितैस्सर्वैरनुपादेयवर्जितैः ॥१२॥
 तैश्चापि मौननिष्ठैस्तु भवितव्यं सुयन्त्रितैः ।
 वाग्यता बदलक्षास्त्वप्यन्नमूर्तौ जनार्दने ॥१३॥
 येऽश्नन्ति पितरस्तेन तृप्तिमायान्ति शाश्वतम् ।
 अतस्सव्यभिचारस्तु मौनं वज्र्यं क्रियापरैः ॥१४॥
 शुभमव्यभिचारं यत्तत्कार्यं सर्ववस्तुषु ।
 यदङ्गसङ्केतमयैरव्यक्तैर्नासिकाक्षरैः ॥१५॥
 कृतभोक्षपुटेर्बन्धैर्मौनं तत्सिद्धिदानिकृत् ।
 स्वयमेव स्वबुद्ध्या यत्सर्ववस्तुषु वर्तते ॥१६॥
 शब्दैरनुपदिष्टैस्तु तन्मौनं विद्धि सर्वदा ।
 तस्माद्दे श्राद्धभोगान्मृणा दिव्ये वा पितृकर्मणि ॥१७॥
 उद्यान्नैवेद्यवत्सर्वं भर्षादाऽभ्यन्तरेऽग्रतः ।
 येनाऽऽचमनपर्यन्तं कालं तिष्ठन्ति वाग्यता ॥१८॥
 विधिनाऽनेन वै नित्यमथ यज्ञे तु वैष्णवे ।
 सविभागं पितृणां च धर्मस्तद्भविष्यैर्नरैः ॥१९॥
 (१) कृत्वा तिलोदकान्तं वा फलमूलैस्त्यशक्तितः ।
 (२) तदर्थं आममात्रं तु दद्याद्दोष्यभक्षुके ॥२०॥
 यन्मादिव्यैर्महामन्त्रैर्दत्तं यत्पूजितेऽच्युते ।
 पितृधर्मस्य तां मूर्तिं तत्तेषामक्षयं भवेत् ॥२१॥

(१) " कृत्वा तिलोदकान्तं वा फलमूलैस्त्यशक्तितः । " (पा)

(२) " तदर्थम् । " (पा)

तमभ्यर्च्याऽर्च्यगन्धाद्यैर्मूलमूर्तिगतं विभुम् ।

प्राङ्गणेपु च सर्वेषु प्रासादेष्वाश्रेमेषु च ॥२२॥

प्रतिष्ठितेषु शोभार्थं विभवव्यूहमूर्तिषु ।

तथैव गोपुरद्वारादिभूमूर्तिषु च मण्डपे ॥२३॥

सान्निध्यं चैव यातासु शक्त्या नित्यं समर्चनम् ।

षोडशैरुपचारैर्वा द्वात्रिंशद्विंशतौऽधिकैः ॥२४॥

कुर्यात्तन्मूर्तिमन्त्रैश्च तथा नैमित्तिकेष्वपि ।

जपान्तं हवनान्तं वा स्नानार्थं साधकस्ततः ॥२५॥

तत्तन्मूर्त्यग्रदेशस्थे कुण्डे होमं समाचरेत् ।

न कर्माऽर्चादिकं तत्र स्नपनं चोत्सवादिकम् ॥२६॥

बलिदानं च सर्वत्र पवित्रारोहणादिषु ।

नाचर्तव्यं विशेषेण परतन्त्रासु मूर्तिषु २७॥

नित्याभिषेकमात्रं तु तासु तत्र समाचरेत् ।

सितादिवर्णयुक्तासु प्रोक्षणं वा निवेदनम् ॥२८॥

मूलालयार्चया सार्धं परतन्त्रासु देशिकैः ।

पवित्रारोहणं कार्यमङ्गत्वेनाऽधिवासितैः ॥२९॥

पूरकेषु च सर्वेषु तथैवाऽऽग्रयणादिके ।

स्वगेशविष्वक्सेनादिपरिवारगणेष्वपि ॥३०॥

प्रतिष्ठितेषु गेहेषु पूज्यमाश्रयमूर्तिवत् ।

अमूर्तस्य स्वगेयस्य विष्वक्सेनादिकस्य तु ॥३१॥

कुमुदादिगणेशानां द्वारावरणवासिनाम् ।

अन्येषां परिवाराणां महार्पाठनिवासिनाम् ॥३२॥

अग्रे नित्योत्सवार्चयाः दद्यात्कालक्षये बलिम् ।

साकारो वा निराकारो विष्वक्सेनो गणैस्तद् ॥३३॥

यद्वा समर्चनीयश्च बल्यन्ते शिष्टवस्तुभि ।
 नित्योत्सव तत कुर्यात्सर्वालङ्कारमयुतम् ॥३४॥
 प्राकारद्वारदेवाना बलिदानपुरम्भम् ।
 तद्विधानं प्रवक्ष्यामि शृणुष्व मुनिपुङ्गवा । ॥३५॥
 कृतेन येन भक्तानामर्भाष्ट जायते फलम् ।
 नित्योत्सवार्थं निम्बं तु सौम्यं रानत तु वा ॥३६॥
 ताम्रज पैतल वाऽथ नात्युच्च तच्चतुर्भुजम् ।
 मूलेनेराऽनुरूपं च यदेव स्थापितं पुरा ॥३७॥
 बल्लाऽऽभरणमालैश्च यथाशोभमलङ्कृतम् ।
 मूलनिम्बगतां शक्तिं तस्मिन्नारोप्य मन्त्रत ॥३८॥
 समभ्यर्च्यार्घ्यपुष्पाद्यैर्मोगैर्धूपान्तिमैस्ततः ।
 आर्तैराराधिते देवे स्वयम्यक्ताऽऽलयादिषु ॥३९॥
 साधकं वस्येद्रव्यं बलिदानादिकर्मणि ।
 पुरा गर्भगृहद्वारि तथा चैनाऽग्रमण्डपे ॥४०॥
 घण्टानादसमेतेन दीपेन ज्वलितेन तु ।
 द्वार्स्यानर्घ्यान्धिूपान्तैस्समभ्यर्च्यार्घ्यवारिणा ॥४१॥
 दत्त्वाऽर्घ्यं ततश्चाऽन्नं तर्पणाम्भस्ततः परम् ।
 ताम्बूलं च क्रमादहत्वा तत्तन्मन्त्रैरनुक्रमान् ॥४२॥
 सर्पादिनिर्मितं यानं पुरस्तात्प्रथमाऽङ्कणे ।
 सुगन्धपुष्पप्रमया क्षौर्म्यमाल्यभिसितादिभिः ॥४३॥
 यथाशोभमलङ्कृत्य तस्मिन् बल्यर्थकौतुकम् ।
 प्राचीमुखं समारोप्य प्राङ्गणेषु प्रदक्षिणम् ॥४४॥
 आनपतमिताद्यैश्च मार्गैः केतुयष्टिभिः ।
 पञ्चाङ्गाभिश्चाग्रैश्च ताम्बूलैश्च शोभनं ॥४५॥

गणिकादेवदासीभिर्गायकैर्वाद्यसञ्चयै ।

भेरीपटहृषोपैश्च श्रुतिधोपसमन्वितै ॥४६॥

एवमाद्यैरलङ्कारैर्गोमयेनोपलेपिते ।

मण्डले हस्तमात्रे तु बलिदानपुरस्सरम् ॥४७॥

द्वारावरणदेवाना ध्यातृणा वा स्वदिक्षु च ।

वक्ष्यमाणविधानेन नियतोत्सवमाचरेत् ॥४८॥

पीठोर्ध्वे विष्णुमूताना सगणानामथाऽर्चनम् ।

कृत्वा समुत्तिरेत् शेषं तृप्त्यर्थं सोदफ्रं बलिम् ॥४९॥

पीठं प्रदक्षिणं नीत्वा चतुर्धा वा द्विधाऽथ वा ।

सन्तोष्य नृत्तगीताद्येर्देवमन्तं प्रवेशयेत् ॥५०॥

प्राङ्गणेषु विद्यालेषु बहिष्ठेषु च सावरम् ।

मण्डितं रथमारोप्य परिभ्रमणमाचरेत् ॥५१॥

यानादेरवरोप्याऽथ पादुके विनिवेश्य च ।

अग्रमण्डपमूमिष्ठे भद्रपीठे निवेश्य च ॥५२॥

पाद्यार्घ्याचमनाऽम्भोमिश्रन्दनाद्यनुलेपनै ।

माल्यैर्नानाविधैश्चापि घूपैस्ताम्रबलपश्चिमै ॥५३॥

अभ्यर्च्य अग्रदान्त्यर्थं स्वस्थाने सन्निवेशयेत् ।

आदौ निवेशितां दक्षिणं तन्मूले विनियोज्य च ॥५४॥

तमभ्यर्च्यार्घ्यगन्धाद्यैः प्रणमेत् स्तुतिपूर्वकम् ।

क्षिप्रान् यत्नं विधिवत्क्रियते नियतोत्सवः ॥५५॥

तत्र सर्वसमृद्धिभ्याद्राज्ञो राष्ट्रस्य चाऽनिशम् ।

अभावे बलिबिम्बस्य हेतुना सन्निधीकृते ॥५६॥

भूर्चेन वाऽन्नमूर्त्या वा कुर्यान्नित्योत्सवः ततः ।

निर्देशोपमोपगहारं कृत्वा चाऽर्घ्यादिफलम् च ॥५७॥

नत्वा स्तुत्वा च देवेश तत पाद्यप्रतिग्रहात् ।
 पादोदकं समादाय विग्रहं सेचयेत्स्वयम् ॥५८॥
 मुक्तानि पलपुष्पाणि विदध्यान्मूर्धनि स्वके ।
 पुष्पार्घ्यगन्धपूर्वाणां देवयजे कृते सति ॥५९॥
 विनयाद्राहूतानां च भक्तानां मन्त्रसेविनाम् ।
 मूर्ध्नि सन्धारणाच्छश्वद्गौर्भाग्यं क्षयमेति च ॥६०॥
 कीर्तिं कान्तिं श्रियारोग्यसिद्धिं समुपयाति च ।
 पश्चाच्छरीरयाराधनमभ्यर्च्य परमेश्वरम् ॥६१॥
 लब्धानुजस्तु वै कुर्यादनुयागं यथाविधि ।
 भोज्यं नैवेद्यपूर्वं तु सर्वमादाय पात्रगम् ॥६२॥
 पिनिवेद्य च देवाय पवित्रीकृत्य चाऽम्भसा ।
 सत्यरूपां हृलक्ष्यां चाऽप्यन्नदोषक्षयकरी ॥६३॥
 चेतसा चातुरात्मीयां भावनीयां च भावनां ।
 तथाऽऽत्माऽध्यक्षसज्जोऽन्ने साधुभावे व्यवस्थित ॥६४॥
 प्रद्युम्नो भगवान् रूपे णतद्दीर्ये तु लाङ्गली ।
 भोक्ता महात्मा भगवान् बामुदेवस्त्वय त्वज ॥६५॥
 चतुःप्रणवसज्जतं ततोऽम्मश्चुलकं पिबेत् ।
 वक्त्रकुण्डे तु तेनैवाप्यबाहुतिचतुष्टयम् ॥६६॥
 हुत्वा चाऽभिमतैर्ग्रीसैस्ततोऽर्क्षीयाद्यथास्त्रि ।
 समाचम्य पुनर्यायात्मयतो भगवद्गृहम् ॥६७॥
 मनो बुद्धश्चमिमानेन सह न्यस्य घरातरे ।
 मूर्ध्ववच्चतुरां पादान् शिरस्तत्रैव पञ्चमम् ॥६८॥
 प्रदक्षिणममेतेन त्वेवरूपेण सर्वदा ।
 भगवन्नेन नमस्कुर्यादष्टाक्षरपुष्करम् ॥६९॥

एवमष्टाङ्गयजनमनुयागान्तमीरितम् ।

अन्तःकरणयागादि यावदात्मनिवेदनम् ॥७०॥

तदाद्यमङ्गयागस्य नाम्नाऽभिगमन महत् ।

पूजनं चाऽर्घ्यपुष्पाद्यैर्भोगैर्यदास्त्रिलं मुने ॥७१॥

वाह्योपचारैस्ताद्विद्धि भोगसंज्ञं तु नारद ।

मध्वाज्यात्तेन दध्ना च पूजा च पशुनाऽर्चया ॥७२॥

तत्तृतीयं हि यागाङ्गं तुर्यमन्नेन पूजनम् ।

निवेदितस्य यद्दानं पूर्वोक्तविधिना मुने ! ॥७३॥

सम्प्रदानं तु तन्नाम यागाङ्गं पञ्चमं स्मृतम् ।

वह्निस्तर्पणं षष्ठं पितृयागस्तु सप्तमम् ॥७४॥

प्राणामिहवनं नाम्ना त्वनुयागस्तदष्टमम् ।

एवमष्टाङ्गसहितां पूजां कुर्याद्यथाविधि ॥७५॥

यत्र द्वादशकालेभ्यः कर्तव्या ऽऽभूतिविस्तरात् ।

तत्र प्राभातिकीं कुर्यात्पूजामष्टाङ्गसंयुताम् ॥७६॥

अङ्गद्वयं तु पाश्चात्यं विना घातां समाप्य च ।

पितृणां संविभागं च अनुयागं यथोदितम् ॥७७॥

देशिकस्त्वेज्यया कुर्यान्नित्यं माध्यन्दिनार्चने ।

त्रिकालेष्वेकमष्टाङ्गं षडङ्गं चाचेद्वयम् ॥७८॥

योगार्थिनां च म्वायायं भोगमप्यात्मसंज्ञिनम् ।

तत्तत्कालेषु कुर्यात् म्वाध्यायमनुनोच्यते ॥७९॥

अष्टाङ्गेन नमस्कृत्य क्षपविद्याऽप्रतो विभोः ।

आगमाध्ययनं कुर्यात्तद्वाक्यार्थविचाणम् ॥८०॥

प्राप्तेऽथ मन्ध्याममये सात्वा वा जघनाऽऽवि ।

दानयिञ्चा तत्र कुर्याद्दामनां परिवर्तनम् ॥८१॥

सायन्तनार्चनं कुर्यात् पटङ्गं बलिपश्चिमम् ।
 तत्तत्कालेषु कुर्यात् यथाशास्त्रोदितेन च ॥८२॥
 जपं कृत्वा यथाशक्ति स्वासाद्य शयनं ततः ।
 समाधाय बहिर्देवं निरालम्बपट्टे स्थितम् ॥८३॥
 अप्रयत्नेन वै तावदनुरद्धेन चेतसा ।
 सह तेनैव वै निद्रा यावदभ्यर्तितं साम्प्रतम् ॥८४॥
 समुत्थायाऽर्धरात्रेऽथ जितनिद्रो जितश्रमः ।
 क्षमण्डलुस्मितेनैव समाचम्य तु वारिणा ॥८५॥
 गुरुं देवं नमस्कृत्य उपविश्याऽजिनासने ।
 योगाभ्यासं ततः कुर्याद्यथाविधिं मुनीश्वरा ॥८६॥
 समाधायऽऽत्मनाऽऽत्मानं एव त्यक्त्वा जपक्रियाम् ।
 ध्यातृज्ञेयविभागेन यावत्तन्मयतां व्रजेत् ॥८७॥
 सदा सेवेयनिर्मुक्ते समाधौ लभते स्थितिम् ।
 अभ्यासाद्गवयोगी नरः सम्पद्यते तदा ॥८८॥
 तत्र श्रमनयं कुर्यात्त्यक्त्वा ध्यानासने क्रमात् ।
 शय्यासनं निवेद्याऽथ मूलमूर्तेरनन्तरम् ॥८९॥
 लक्ष्म्यादिशक्तियुक्तस्य यागमूर्तिगतस्य च ।
 तस्मिन्नारोपयेद्देवं सर्वोद्गपरिशोभिते ॥९०॥
 अर्घ्यं पादं तथाऽऽञ्जाम पारिश्रममन्वितम् ।
 दत्त्वा समालभेत्पश्चाच्चन्दनाद्यनुलेपनैः ॥९१॥
 मुग्धपुष्पमाल्यादिर्दीपघूपे निवेद्य च ।
 भक्त्याप्यपूपपूर्वाणि सङ्गीराणि फलानि च ॥९२॥
 तर्पणाम्भश्च ताम्बूलं साङ्गं सद्गन्धभाषितम् ।
 निवेद्य देवदेवाय विमत्रानुगुणं ततः ॥९३॥

सर्वं च विन्यसेत्पश्चात्तस्मिन् कर्म कृतं च यत् ।
 तुष्टं गृहीतं तत्पूर्णं भावयेदक्षिणं करम् ॥९४॥
 तन्मध्ये निष्कलं मन्त्रं सर्वं यत्किरणाकुलम् ।
 योगोत्थां फलसम्पत्तिं लक्ष्मीरूपां विचिन्तयेत् ॥९५॥
 मूलमन्त्रं समुच्चार्य पाणिमध्ये तथा सरेत् ।
 भूयश्च निष्कले मन्त्रं तस्मादुपरि भावयेत् ॥९६॥
 सर्शर्पे जानुनी भूमौ कृत्वा विष्णोर्निवेदयेत् ।
 प्रसादाऽभिमुखेनाऽथ तेन तच्चाऽऽत्मसात्कृतम् ॥९७॥
 भावनीयं द्विजश्रेष्ठाः । परितुष्टेन चादरात् ।
 सन्न्यासं सञ्चयं वाऽथ कृत्वा सम्यक्तु तस्य च ॥९८॥
 मन्त्ररूपानुकारिण्या मुद्रणीयं च मुद्रया ।
 फलार्थं प्रसवं येन नैति सन्न्यासकारिणाम् ॥९९॥
 फलपर्यवसाने च कामभागमचोदितम् ।
 भर्तुर्नो युज्यते येन सिद्धाद्यैस्तु फलार्थिनाम् ॥१००॥
 नित्यं प्रतिष्ठितं विम्बं विर्नो स्थलजलादिकान् ।
 विसर्जनं ततः कुर्यादत्वाऽर्घ्यं धूपसंयुतम् ॥१०१॥
 भोगस्थानगता मन्त्राः पूजिता ये यथाक्रमम् ।
 मुख्यमन्त्रशरीरं तु सम्प्रविष्टांश्च संसरेत् ॥१०२॥
 ज्वाला ज्वालाऽन्तरे यद्वत्समुद्रस्येव निम्नगाः ।
 तन्मन्त्रं विप्रहं स्थूलं सर्वमन्त्राम्पदं द्विजाः ! ॥१०३॥
 प्रतिष्ठं भावयेत्सूक्ष्मे ह्राद्यक्षे शुभ्रयाऽऽस्पृक्षे ।
 परे प्रागुक्तरूपे तु तं सूक्ष्ममुभयात्मकम् ॥१०४॥
 तस्मात्परं स्फुरद्रूपं निराचारपदाश्रितम् ।
 दर्पणं दर्शयित्वा तु निर्मलं तस्य चाऽग्रतः ॥१०५॥

सन्निमार्गेण हृत्पद्म मन्त्ररिष्टं तु भाषयेत् ।
 स्मृत्या परामना त च स्वसन्निधौ हृदि ॥१०६॥
 विश्रान्त भाषयेद्देव स्वगात्रेण समन्विनम् ।
 कर्मार्चादिषु निम्बेषु पद्म नित्याद्रिसिद्धये ॥१०७॥
 प्रतिष्ठितेषु विधिरन्नित्य प्रागादिदेवैरेव ।
 तच्छ्रुत्या योनिना शक्ति मूलनिम्बाद्यविधि ॥१०८॥
 मन्त्रम्यर्चाऽऽद्यं पुष्पाद्यै ताम्बूलाद्यै पुरोदितै ।
 पुनरागेष्वेव नूले तत्र तत्र नियोजिताम् ॥१०९॥
 पूजार्थं कर्मनिम्बाद्यै नित्यनेमिचिकादिषु ।
 प्राप्ते तु तत्तत्कर्माद्यै मूलाद्यानां मन्त्रवित् ॥११०॥
 ममाप्य तेषु तत्कर्माभ्यासयानि यथार्थतः ।
 समाप्य मूलनिम्बे तु तेभ्यस्तत्र निमर्चयेत् ॥१११॥
 मन्त्रानर्घ्यादिपात्रम्यान् विसृज्य प्राग्प्रयोगतः ।
 शेषमर्घ्यादिव सर्वं मुक्तपूर्वेण वै सह ॥११२॥
 पाणिना तोयपूतेन विष्वक्स्मेनाथ चाऽर्घ्यं च ।
 न्यासद्वयं च समृद्ध मनसा च स्वविग्रहात् ॥११३॥
 निदोषमप्योपमहार कुर्यादर्घ्यादिकम् च ।
 यागोद्देशात्तथा कुण्डान् मन्त्राद्यभ्यासविलम्ब्य च ॥११४॥
 सङ्कोपलेपनेनैव सर्वमभ्यसि निजिपेत् ।
 क्वाटग्रन्थं कुर्यान्मन्त्र कश्चमुच्चरन् ॥११५॥
 नियोज्य तत्र रत्नाय चतुर् च विहगेश्वरम् ।
 स्वेच्छया त्वागतो मन्त्री प्रातरुत्थाय पूर्ववत् ॥११६॥
 यथोक्तं सर्वं कुर्यात्प्ररोधयन्नादिरम् ।
 सट्त्रयं च सप्ताहं पक्ष मासमथापि वा ॥११७॥

थो यजेद्विधिनाऽनेन भक्तिश्रद्धासमन्वितः ।

सोऽपि यायात्परं स्थानं किं पुनर्योऽत्र संस्थितः ॥११८॥

यावज्जीवावधिं कालं वद्धकक्ष्यो महामतिः ॥

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसंहितायाम्
पितृसंविभागादिश्रयनोत्सवान्तविधिर्नाम
षष्ठोऽध्यायः ।

अथ सप्तमोऽध्यायः ।

मुनयः ।

भगवन्मुनिशार्दूल ! सर्वशास्त्रविशारद ! ।

पुरा प्रधानमूर्तैर्बै पूजनात्समनन्तरम् ॥१॥

प्राङ्गणेषु च सर्वेषु प्रासादेष्वाश्रयेषु च ।

प्रतिष्ठितानां बिम्बानां पूजनं समुदीरितम् ॥२॥

तत्र श्रीभ्वादिदेवीनां पूजनं तु विशेषतः ।

देवर्षे ! श्रोतुमिच्छामो विस्तरेण प्रकाशय ॥३॥

नारदः ।

शृणुध्वं मुनयस्सर्वे श्रीभूदेव्यर्चनं परम् ।

येन विज्ञातमात्रेण वाञ्छितान् लभते नरः ॥४॥

भोक्तृशक्तिः स्मृता लक्ष्मीः पुष्टिर्बै कर्तृसंज्ञिता ।

मोगार्थमवतीर्णस्य तस्य लोकानुकम्पया ॥५॥

उदितं सह तेनैव शक्तिद्वितयमव्ययम् ।

नानात्वेन हि वै यस्य परिणामः प्रकाशितः ॥६॥

तत्र श्रियादिदेवीना रूपत्रयमुदाहृतम् ।
 श्रीवत्सगा योगलक्ष्मीभोगलक्ष्मीस्तु पार्श्वगा ॥७॥
 वीरलक्ष्मी पृथक्स्थाने स्वातन्त्र्येण प्रतिष्ठिता ।
 एवमन्यासु देवीषु रूपत्रयमुदाहृतम् ॥८॥
 योगलक्ष्मीभोगलक्ष्म्योर्देवेन सह पूजनम् ।
 वीरलक्ष्मी पृथग्गोहे पूजयेत् यथाविधि ॥९॥
 यत्र सा पूज्यते देवी तत्र श्रीर्निश्चला भवेत् ।
 सद्बिधान प्रवक्ष्यामि शृणुष्व मुनिपुङ्गवा ! ॥१०॥
 प्रथमावरणे वाऽपि द्वितीयावरणेऽपि वा ।
 तृतीयावरणादौ वा श्रियः स्नानं प्रकल्पयेत् ॥११॥
 तुष्टिं पुष्टिं च सावित्रीं वाग्देवीं च मुनीश्वरा ! ।
 सद्बिमानचतुर्दिक्षु दिङ्मूर्तीं परिकल्पयेत् ॥१२॥
 क्षोणेषु वैनतेय वा सिंह वाऽपि यथारुचि ।
 सदनन्तर्ब्रह्मभागे तु दिव्ये वा स्थापयेत् शिष्यम् ॥१३॥
 चतुर्भुजामुदाराङ्गीं सर्वलक्षणसयुताम् ।
 पद्मासनेनोपविष्टा पद्मपत्रायतेक्षणाम् ॥१४॥
 मुष्ण्याभ्याश्चैव हस्ताभ्यां अभीतिवरदायिनीम् ।
 जघन्याभ्यां तु हन्त्राभ्यां दिव्यपद्मजधारिणीम् ॥१५॥
 त्रिशूलमच्येद्देवीं तन्मन्त्रेण द्विचोत्तमा ।
 भणत् पूर्वमुद्धृत्य श्रीर्नीजं तदनन्तरम् ॥१६॥
 श्रियं नमस्पर्शोऽयं मन्त्रम्मन्त्रार्थसिद्धिदः ।
 श्री श्रीं श्रीं श्रीं श्रीं इति योजयेद्दृष्ट्यादिभिः ॥१७॥
 मन्त्रेणाग्नेन वै पूर्वं ग्रात्वा देशिस्मृतम् ।
 प्रशान्त्यं पाणिपादौ च स्थाप्य च यथाविधि ॥१८॥

प्रासादं सम्प्रविश्याऽथ कुर्यात्सर्वं यथोचितम् ।

। स्वासने सुखमासीनः प्राद्मुखो वाऽप्युदङ्मुखः ॥१९॥

करशुद्धिं च दिग्बन्धं प्राणायामं समाप्य च ।

धारणाद्वितयेनाऽथ शोधयित्वा निजं वपुः ॥२०॥

श्रीमन्त्रं तु ततस्साङ्गं हस्ते देहे च विन्यसेत् ।

किरीटं वनमालां च कमलद्वयमेव च ॥२१॥

हस्तादौ पूर्ववन्न्यस्य बध्वा वै पद्ममुद्रिकाम् ।

। तादात्म्यमवलम्ब्याऽथ हृदयाम्भोरुहोदरे ॥२२॥

स्नानन्दधामनिष्ठस्य देवस्य परमात्मनः ।

श्रीवत्सात्तु श्रियं देवीं सर्वलक्षणसंयुताम् ॥२३॥

अवतार्याऽमृतैर्भोगैर्जपान्तं प्राग्वदर्चयेत् ।

ततो बहिर्यजेद्देवीं प्रागुक्तैर्भोगसञ्चयैः ॥२४॥

तदर्थं कल्पयेत्प्राग्वदर्घ्याद्यं पात्रपञ्चकम् ।

प्राग्वत्त्वदेहविन्यस्तान् मन्त्रानभ्यर्च्य मन्त्रवित् ॥२५॥

अर्घ्याद्यैर्धूपपर्यन्तैर्द्वारयागमथाऽऽचरेत् ।

वास्त्वीशं क्षेत्रनाथं च द्वारलक्ष्मीं तथैव च ॥२६॥

चण्डीं चैव प्रचण्डीं च गर्भद्वारस्य पार्श्वयोः ।

समभ्यर्च्य विमानस्य पूजनं च समाचरेत् ॥२७॥

लोकाध्वतत्वविन्यासं प्राग्वदेव समाचरेत् ।

देवतान्यसने त्वेष विशेषः श्रूयतामिह ॥२८॥

यजेन्मसूरकाधारे धर्माद्यं यच्चतुष्टयम् ।

मूर्तयो वायुदेवाद्याः केशवाद्याश्च मूर्तयः ॥२९॥

पद्मनाभादयश्चापि यत्र पूज्या मुनीश्वराः ।

तत्तच्छक्तीस्तत्र तत्र यजेत्तानेव वा क्रमात् ॥३०॥

यद्वा तच्छक्तिमिस्साधं पूजयेत्तान् यथाक्रमम् ।
 लक्ष्मी कीर्तिर्जया माया व्यूहशक्तय ईरिता ॥३१॥
 श्रीश्च वागीश्वरी कान्तिक्रियाशक्तिविभूतय ।
 इच्छा प्रीती रतिश्चैव माया धर्महिमेति च ॥३२॥
 शक्तय केशवादीना क्रमेण परिकीर्तिता ।
 धीस्तारा वात्सी शक्ति पद्मा विद्या तथैव च ॥३३॥
 साङ्ख्या विद्या खगा भूर्गोलक्ष्मीर्वागीश्वरी तथा ।
 अमृता हरिणी छाया नारसिंही तथा सुधा ॥३४॥
 श्रीकान्तिवीरा कामा च सत्या शान्तिमसरोरुहा ।
 माया पद्मासना खर्वा विक्रान्तिर्नरसम्मवा ॥३५॥
 नारायणी हरिर्मातिर्गाम्भारी काश्यपी तथा ।
 वेदेही वेदविद्या च पद्मिनी नागशायिनी ॥३६॥
 त्रिशङ्खाऽष्टाविमा देव्य पद्मनाभादिशक्तय ।
 यत्राऽन्या भगवन्मूर्ति पुण्या तत्र श्रियं यजेत् ॥३७॥
 अन्यान् विमानदेवास्तु पूर्वोक्तानेव पूजयेत् ।
 विमानस्य चतुर्दिक्षु कल्पिता च विशेषत ॥३८॥
 तुष्टिं पुष्टिं च सावित्री वामदेवी च समर्चयेत् ।
 भवाऽग्रमण्डपद्वारे दक्षिणे तु बलाकिनी ॥३९॥
 वनमालिन्युदग्भागे पूजनीये क्रमेण तु ।
 हृत्त्रेण द्वारयाग तु कल्पयेदामन ततः ॥४०॥
 सर्वोधारमय देव पीठम्याऽथ फर्णाश्वरम् ।
 तत्कोणेषु च धर्मादोक्तदूर्ध्वे व्यक्तपद्मम् ॥४१॥
 यामत्रय ततन्मणिन् यजेद्वर्यादिभि क्रमात् ।
 गणनाथादिकाश्चाऽथ समभ्यर्च्य यथाविधि ॥४२॥

ततः श्रियं समावाह्य मन्त्रन्यासादिकं चरेत् ।
 सन्निधानादिकं कृत्वा पद्ममुद्रां प्रदर्शयेत् ॥४३॥
 मन्त्रान् विग्रहविन्यस्तान् लयोक्तविधिनाऽर्चयेत् ।
 भोगयागश्च कर्तव्यः पद्मपीठतलोपरि ॥४४॥
 प्रागादिपद्मपत्रेषु हृदयादीनि पूर्ववत् ।
 विदिग्दलेषु चैवाऽखं नेत्रं केम्बरजालकम् ॥४५॥
 पीठोपरि दलाद्वाखे त्वाग्नेयेशानकौणयोः ।
 किरीटं वनमालां च यातुचायन्यकौणयोः ॥४६॥
 कमलद्वितयं चाऽपि विन्यसेत्तदनन्तरम् ।
 सतो ध्यानं प्रवक्ष्यामि शृणुष्वं द्विजसत्तमाः ॥४७॥
 अभ्यन्तरे विमानस्य दिव्ये सरसिजासने ।
 पद्मासनेनोपविष्टां कुलपद्मोदरप्रभाम् ॥४८॥
 सर्वलक्षणसम्पन्नां सर्वालङ्कारभूषिताम् ।
 चलद्भिरेफपटलसमाक्रान्ताऽलकावलिम् ॥४९॥
 विलसद्भक्तप्रचितकिरीटपरिमोभिताम् ।
 अर्धचन्द्रललाटम्वराजमानललाटिकाम् ॥५०॥
 प्रबुद्धोत्पलविम्बोर्णलोचनां मुस्तिताननाम् ।
 फटाक्षीः करुणापूर्णैर्जगदाप्यायकाग्निप्र ॥५१॥
 दर्पणोदरसङ्काशविलसद्गण्डमण्डलाम् ।
 प्रभुरत्नासिक्तावन्तयौक्तिज्ञां भक्त्योग्यताम् ॥५२॥
 मुक्ताफलाभरदनां विन्यस्तद्विद्रुमोपराम् ।
 रत्ननाटकविन्यस्तकर्णद्वयमनोहराम् ॥५३॥
 पूर्णचन्द्रप्रतीकाशवदनां कम्पुकन्यगम् ।
 रत्नमैयैरुपेता माण्यमणिभूषिताम् ॥५४॥
 पञ्चभुजां पावगनां मुक्ताहारैश्च भूषिताम् ।

मुरुकंशदोतुङ्गपीनवृत्तधनमनीम् ॥५५॥
 विचित्रकम्बुकेनादद्या नानाभूषाविभूषिताम् ।
 मुख्यदक्षिणहस्तेन भीतानामभयप्रदाम् ॥५६॥
 सत्येन पाणिपद्मेन श्रिताना वरदामिनीम् ।
 पश्चादक्षिणहस्तेन पद्मकुट्टमलधारिणीम् ॥५७॥
 तथाविधेन वामेन दधाना फुल्लपद्मजम् ।
 मणिकङ्कणकेयूरनानारत्नाङ्गुलीयकै ॥५८॥
 मण्डिता दिव्यवसना मेखलाचरलङ्कृताम् ।
 गम्भीरनार्भि त्रिवर्णविभूषिततनूदराम् ॥५९॥
 विचित्रमणिमङ्गीरविलम्बितादपल्लवाम् ।
 दिव्यगन्धानुलिप्ताङ्गी दिव्यभास्यविभूषिताम् ॥६०॥
 पूर्णेन्द्रियतनुस्याभाः सौन्दर्यामृतवारिधिम् ।
 वीरलक्ष्मीमिमा ध्यायेत्सर्वाभीष्टप्रदायिनीम् ॥६१॥
 एव ध्यात्वा श्रिय देवीं इत्यादीश्च पूर्ववत् ।
 किरीट वनमाला च तथैव कमलद्वयम् ॥६२॥
 ध्यावाऽथ पूजनं कुर्याद्रासनाद्यैर्यथोदितै ।
 चतुष्पष्ट्युपपचारैर्वा द्वात्रिंशद्विस्तु वा द्विजा ॥६३॥
 हरिर्निविद्येदेव्यै पृथक् देवार्पितं तु वा ।
 जपान्तं पूजयेद्देवीं होमान्तं वा यथाविधि ॥६४॥
 पातन्व्याद्वलिं तत्र कदाऽपि न समाचरेत् ।
 मूलान्यार्चया सार्धं तस्या देशिकसत्तमै ६५॥
 पवित्रगोहणं कार्यमग्नत्वेनाधिवासितै ।
 तज्जन्मश्रादिके कुर्यात्प्रणम्योत्सवादिक् ॥६६॥
 षाण्मन्त्र्येऽपि वै लक्ष्म्या नररात्रिषु चोत्सवम् ।

अङ्कुरार्पणपूर्वं तु रक्षावन्धपुरस्सरम् ॥६७॥
 चतुःस्थानार्चनयुतं कुर्याद्राष्ट्राभिवृद्धये ।
 बलिदानं ध्वजारोहं तीर्थं तत्र विवर्जयेत् ॥६८॥
 पारतन्त्र्ये विधिरयं स्वातन्त्र्ये तूच्यतेधुना ।
 ग्रामे वा नगरे वापि पर्वते वा नदातटे ॥६९॥
 सप्ताकारं श्रियः स्थानं सविमानं प्रकल्पयेत् ।
 तत्र श्रियं प्रतिष्ठाप्य तन्मन्त्रेण यथाविधि ॥७०॥
 श्रीवत्साद्देवदेवस्य श्रियं बिम्बहृदम्बुजे ।
 समावाह्यं तु मन्त्रेण साङ्गेन सकलीक्रियाम् ॥७१॥
 कृत्वा सम्पूजयेद्देवीं भोगैस्तु हविरन्तिमैः ।
 अथ श्रियं त्वग्निमध्ये प्रीणयेत्समिदादिभिः ॥७२॥
 संस्कृत्य विधिवत्कुण्डं बहिमुत्पादितं तथा ।
 'सेस्तुताज्यस्य विप्रद्वभिसंस्पृशेदिन्धनादिकम् ॥७३॥
 सन्तर्पणे तथाग्रेष्व तस्मिन् मन्त्रासनादिकम् ।
 तन्मध्ये हृदयाद्देवीं समावाह्यं यथाविधि ॥७४॥
 समिद्धिश्चापि नित्याभिः काम्यैश्च जुहुयात्तथा ।
 'स्त्रिष्टकृद्भवनं चाथ प्रायश्चित्ताहुतिं त्वपि ॥७५॥
 पूर्णाहुत्यादिकं कृत्वा ततो लक्ष्मीं हृदम्बुजे ।
 विसृज्य परिवाराणां होमं कृत्वा यथाविधि ॥७६॥
 प्रविश्य तु ततो देव्या मन्दिरं यजनास्पदम् ।
 समर्पणं च होमस्य पितॄणां तर्पणं त्वपि ॥७७॥
 बलिदानं च भूतानामिष्टशिष्टजनस्य च ।
 प्रदानं यज्ञशीलानां कारुणां भावितात्मनाम् ॥७८॥
 अनुयागं च विधिवन्नैवेद्यप्राशनादिकम् ।

पूर्ववत्सकलं कुर्याद्भोगमोक्षप्रसिद्धये ॥७९॥

अत्रैव बलिदानादौ परिवारार्चनम् ।

प्रथमावरणे पूज्या प्रागादौ कुमुदादिका ॥८०॥

विर्भाषिका शाङ्करी च यजेत्तद्धारपार्श्वयो ।

द्वितीयावरणे पश्चादुपेन्द्रादीन् प्रपूजयेत् ॥८१॥

तद्धारपार्श्वयोश्चैव शङ्खपद्मनिर्घा यजेत् ।

तृतीयावरणे पश्चादिन्द्रादीन् परिपूजयेत् ॥८२॥

तद्धारपार्श्वयो पूज्यौ नलकुजरजृम्भलौ ।

चतुर्थावरणे चैव वज्रादीन् परिपूजयेत् ॥८३॥

तद्धारदक्षिणे पाश्चे शिनिकुण्डलमर्चयेत् ।

उत्तरे मणिभद्र च पञ्चमावरणे तत ॥८४॥

लोहिताक्षदिकानिष्ठा ततस्तद्धारपार्श्वयो ।

जया च विजया चैव पूजयेत्तु यथाक्रमम् ॥८५॥

महापीठे च विधिरत्नमुदादीन् समर्चयेत् ।

सुमुखीं पूजयेद्विष्वक्सेनस्थाने चतुर्भुजाम् ॥८६॥

वेङ्कटं दक्षिणेन तर्जनीं चापि विभ्रतीम् ।

पश्चादक्षिणहस्ताभ्यां दधानां पद्मजद्वयम् ॥८७॥

एव सर्वपरीवारान् बलिदानादिभिर्यजेत् ।

पवित्रारोहणादीनि पृथक्कुर्याद्यथाविधि ॥८८॥

गरुडध्वजमारोप्य कुर्याच्चैव महोत्सवम् ।

चतुःस्थानार्चनादीनि श्रीमन्त्रेण समाचरेत् ॥८९॥

ग्वमुक्तो मुनिश्रेष्ठा । श्रद्धादिदेव्यर्चनक्रमः ।

एव पुष्ट्यादिदेवीश्च पूजयेत्स्वमन्त्रतः ॥९०॥

मुनयः ।

भगवन् । सर्वशान्तिः ! शरणागतस्तु ।

श्रुतं श्रियाद्यर्चनं तु त्वत्तोऽस्माभिर्मुनीश्वर ! ॥९१॥
भुदर्शनार्चनं त्वद्य वक्तुमर्हसि नः प्रभो !

नारदः ।

शृणुध्वं मुनयस्सर्वे सावधानेन चेतसा ॥९२॥
सौदर्शनार्चनविधिभैहिकामुष्मिकप्रदम् ।
सौदर्शनीया मन्त्राश्च मूर्तयश्चाप्यनेकधा ॥९३॥
तत्राभिमतमन्त्रेण मूर्तिं चाभिमतां यजेत् ।
दिव्याद्यायतने चित्ते प्राङ्गणादौ तु कुलचित् ॥९४॥
ग्रामादौ तु नदीतीरे विपिने पर्वतेपि वा ।
प्रासादं मण्डपं वाथ सचित्रं सर्वतोमुखम् ॥९५॥
प्राङ्मुखं वापि कुर्वीत सगवाक्षकवाटकम् ।
एकादितलसंयुक्तं चक्रलाञ्छनलाञ्छितम् ॥९६॥
मुखभद्रसमोपेतमारोहणसमन्वितम् ।
समाकारं समासाद्य प्रासादाभ्यन्तरे तथा ॥९७॥
विम्बं सौदर्शनं तत्र प्रतिष्ठाप्य यथाविधि ।
यजेत्तिकाळं प्रयतो देशिकस्तस्य मन्त्रतः ॥९८॥
तत्राधिब्याधिदुर्मिक्षमूतवेतालदुर्ग्रहाः ।
न बाधन्ते जनान् सर्वान् शुभं भवति नित्यशः ॥९९॥
तत्रार्चनविधानं तु शृणुध्वं मन्त्रपूर्वकम् ।
सुगुप्ते मूलले शुद्धे वर्णचक्रं परित्सेत् ॥१००॥
अकारादि क्षकारान्तं सर्वार्णमयरूपिणम् ।
स्वक्षन्ताभ्यरनेमीभिः प्रथीभिश्चाप्यलङ्कृतम् ॥१०१॥
कारणं सर्वमन्त्राणां क्षेत्रे प्रणवमालिखेत् ।
अकाराद्या विसर्गान्ताः स्वरा नाभ्यङ्गमाश्रिताः ॥१०२॥
अकारादीनि भान्तानि तदराणां त्रिरष्टके ।

मादिहान्तानि नेमौ तु क्षाणं प्रधिगणे स्थितम् ॥१०३॥
शब्दब्रह्ममय चक्र पुरा वर्णगण तत ।

प्रणवाद्यैर्नमोन्तैश्च सज्जाभि नमश्स्तत ॥१०४॥

विन्यस्तामातृयन्त्र स्व देशिको विधिवद् गुरु ।

समभ्यर्च्यार्घ्यपुष्पाद्यैर्मातृकामन्त्रविग्रहम् ॥१०५॥

ततस्समुद्धरेन्मन्त्रान् सर्वाभिमनसिद्धिदान् ।

जेतु शक्त्यात्मना या तु सृष्टिस्थितिलयोन्मुखी ॥१०६॥

त्रियाशक्तिस्समुद्दिष्टा सुक्लृपचननी पुरा ।

कालरूपमधिष्ठाय तयैतद्बृंहित जगत् ॥१०७॥

कालचक्र जगद्यत्र तस्मात्सोदर्शन वपु ।

तमधिष्ठाय सा शक्तिर्जीवभूता व्यवस्थिता ॥१०८॥

विनाकृत तया सर्वमसत्कल्पमिव भवेत् ।

तस्मात्समुद्धरेच्छक्तिमभिष्टोमसमप्रभाम् ॥१०९॥

अक्षाधारा तु वै नित्यामनाद्यन्ता च वैष्णवीम् ।

पूर्वं नेम्यन्तिमद्वन्द्व तदाद्य सानलद्वयम् ॥११०॥

नाभितुर्यातिमद्वय्या पिण्डमेतदलङ्कृतम् ।

सौदर्शनमहाशक्ति सर्वसिद्धिमदायिनी ॥१११॥

जीवभूता पटर्णम्य मकाक्षान दक्षपिणी ।

एदयाद्यज्ञसिद्धयर्थं पिण्डमेतत्स्वरोज्जिते ॥११२॥

दीर्घिराद्यै स्त्रेभिश्चान्त्यैर्भेदयेत्त्रैपश्चिमम् ।

प्रणवादीनि चैतानि तुर्यान्तैर्हृदयादिभि ॥११३॥

नमम्याहावपद्दुपद्बौपद्भिर्नातिभिस्सह ।

प्रमानियोचनीयानि विजानान्निगुणैस्सह ॥११४॥

शुक्ले प्रकृतिरूपम्य पटणम्योद्भूतिमन्त्रय ।

पूर्ववत्समुपाहृत्य चान्तिमद्वयमन्तिमम् ॥११५॥
 तत्राप्येवंसतृतीयमस्यां यान्त्यन्ततोऽन्तिमम् ।
 सपञ्चमस्वरान्तं च कुर्यान्नेम्याद्यभूषितम् ॥११६॥
 पश्चादेकादशारण्ययुक्तं तद्विगुणारगम् ।
 अन्यार्णमविमुक्तं तु कुर्यात्तत्पञ्चपद्ययोः ॥११७॥
 अयं सौदर्शनो मन्त्रः षड्गणः समुदीरितः ।
 तृतीयः पञ्चमः षष्ठः प्रत्येकं त्रयक्षरः स्मृतः ॥११८॥
 अन्ये वर्णसमोपेता वर्णाः स्युर्द्व्यक्षरास्त्रयः ।
 एष कालात्मनो विष्णोर्विश्वरूपस्य वाचकः ॥११९॥
 सतारया च शक्त्या च ह्यष्टारणः परिकीर्तितः ।
 क्षेत्रक्षेत्रज्ञयुक्त्या तु यथा प्रकृतिगः पुमान् ॥१२०॥
 स्थूलसूक्ष्मात्मको ध्येयस्तथा सौदर्शनो हरिः ।
 दर्शनं परतत्त्वस्य स्तात्तदाख्यानदर्शनम् ॥१२१॥
 तन्निष्ठानामिदं नित्यमज्ञानतिमिरापहम् ।
 छिनत्ति संशयं तेषां सदुपायप्रवृत्तये ॥१२२॥
 रूपान्तरमिदं तस्य संशयच्छेदकारणम् ।
 नूनं वर्णाश्रमाचारनिष्ठानामाननेषु तु ॥१२३॥
 छिनत्ति दूषकान् जन्तून् स्वकविद्याप्रभावतः ।
 हान्छितानामनेनाशु भक्तानां भावितात्मनान् ॥१२४॥
 करम्भो विजयमर्तुं स्यादिह लोके परत्र च ।
 किं पुनर्विषये यत्र स्थापिते पूजिते सति ॥१२५॥
 लक्षणं हृदयादीनां मन्त्राणां तूच्यतेऽधुना ।
 प्रागेव हृदयादीनां मन्त्रार्णानि यथाक्रमम् ॥१२६॥
 विन्यमेर्द्वाजमूतानि तारान्ते विन्दुना ततः ।
 अपितृणां क्रमादन्ते यथा मूर्धाक्षरद्वयात् ॥१२७॥

महासुदर्शनज्वालापदयोरन्तिमेऽपि च ।

चक्रायेति पद षोढा शिरोन्ते योजयेत्क्रमात् ॥१२८॥

विज्ञानादिगुणोपेतैस्तुर्यान्तैर्हृदयादिभि ।

नमम्याहादिनेत्रान्तै प्रागुक्तविधिना लिखेत् ॥१२९॥

ध्येयान्याकारपत्नीनि भोगस्थानेषु मूलवत् ।

वर्णभूषणवस्त्रास्त्रभुजसंस्नानचेष्टिते ॥१३०॥

ज्ञात्वैव मन्त्रमाहात्म्यं योऽर्चयेद्विधिपूर्वकम् ।

दिग्बन्धवह्निप्राङ्गसगायत्र्यावाहनादिकै ॥१३१॥

यागोपकरणैर्मन्त्रैर्भोगदानविभर्जितै ।

क्रमात्सर्वफलावाप्तिर्मन्त्रसिद्धिश्च जायते ॥१३२॥

दशदिग्बन्धमन्त्राणां वक्ष्यते लक्षणं पुरा ।

ओंपूर्वं पुरपायेति स्वाहान्तं तदनन्तरम् ॥१३३॥

अस्त्रेण बन्धयामीति स्वाहान्तं च षडक्षरम् ।

इति दिग्बन्धमन्त्रोऽयमीरितो दुष्टदोषहृत् ॥१३४॥

प्रणवः पार् समुद्धृत्य मनुवा *मिजाययो ।

आयान्तं विन्यसेच्चक्रमभिप्राकारमजकम् ॥१३५॥

कीर्तितं चक्रगायत्रीं शृणुष्व मुनिसत्तमा ।

जातिपूर्वं पुरस्कृत्य चक्रायेति समुद्धरेत् ॥१३६॥

द्वितीयं विष्णुगायत्र्या नृमूक्ताष्टक्षरत्रयम् ।

नेत्राभ्यां पदमात्राय नेमिपूर्वान्तयोजितम् ॥१३७॥

धीमहीति तदन्ते नो विनिवेश्यो निवारित ।

गायत्र्यन्तं समुद्धार्य तदन्ते चतुरक्षरम् ॥१३८॥

सौदर्शनीं समुद्दिष्टां गायत्रीं तारकाक्षरा ।

सत्तारका पुरा चेय भवेदेकाक्षराधिका ॥१३९॥

अथ मन्त्रत्रयं वक्ष्ये सामान्यं सर्वपूजने ।
 तारद्वयं पुरोदधृत्य परमं पदमुद्धरेत् ॥१४०॥
 याम्येत्यवसितं चाऽथ नेम्याद्यं द्विनवारकम् ।
 द्विदशारं गतं वर्णं नामिपञ्चममूर्धनि ॥१४१॥
 ततस्तु गृहकाम्यायो इति पञ्चाणमुद्धरेत् ।
 युतं नेमिद्वितीयेन द्विनवारं गतं ततः ॥१४२॥
 षोडशारं गतं वर्णं द्वितीयस्वरसंयुतम् ।
 नेमिपञ्चमवर्णं च षोडशारं गतं पुनः ॥१४३॥
 तृतीयद्वारसंयुक्तं तृतीयं नेमिमण्डलात् ।
 नेम्यन्तमास्वरोपेतमरान्तश्च स्वरान्तरम् ॥१४४॥
 नेम्याद्यं षोडशारस्थं नेम्यष्टममिक्कारगम् ।
 न्यूनविंशारगोर्ध्वं तु द्विनवाक्षरमूर्धनि ॥१४५॥
 स्वरं तृतीयं संयोज्य ततश्च द्विनवारगम् ।
 पुनर्मन्त्रशरीरेति प्रणवान्तं ततो नमः ॥१४६॥
 पुनश्च नमसा युक्तो मन्त्र आवाहनोचितः ।
 प्रदाने सर्वभोगानां मन्त्रोयं सम्प्रकाशयते ॥१४७॥
 प्रणवं पूर्वमुच्चार्य सर्वभोगैरुक्कारणम् ।
 नेम्यन्तं बिन्दुसंयुक्तं त्रिधेदं पदमप्यथ ॥१४८॥
 गृहाणेति क्षिरोन्तोयं भोगदानम्य वाचकः ।
 आवाहने तथाऽर्चायां विमर्जनविधां तथा ॥१४९॥
 प्रणवं पूर्वमुद्धृत्य सम्बोध्य भगवन्निति ।
 मन्त्रमूर्ते पदं दद्यात्म्यपदं च द्वितीयया ॥१५०॥
 आमादय क्षमम्वेति प्रणवान्तं समुद्धरेत् ।
 सुदर्शनार्चनाथं तु मन्त्राम्बेवं मयोदिताः ॥१५१॥

दृष्टार्चनविधानं तु प्रवक्ष्यामि मुनीश्वरा ।
 प्राग्वत्स्नानादिकं कृत्वा प्रविश्य यज्ञनालयम् ॥१५३॥
 प्रक्षाल्य पादावाचम्य सोत्तरीयं स्वलङ्कृतं ।
 घृतोर्ध्वपुण्ड्रं कुमुदैर्दार्ढ्यान्मर्यचर्यं पूर्ववत् ॥१५३॥
 कगादोद्घाटनं कृत्वा प्रविश्याम्यन्तरे विभुम् ।
 प्रणिपत्य च गायत्र्या पाणिप्रक्षालनादिकम् ॥१५४॥
 अर्चायां निष्टरे यन्त्रे कृत्वा मार्गत्रयं ततः ।
 ग्रामादं शोधयित्वा पुरतः फल्गादिके ॥१५५॥
 प्रोक्षिते चास्त्रमन्त्रेण सम्पुन्यं रश्मिरासने ।
 समासीनम्बुपार्श्वस्वयात्रीयं चाधिवासनम् ॥१५६॥
 दशशुद्धिं स्नानशुद्धिं कृत्वाऽङ्ग्रेण यथापुरम् ।
 पाणिम्यामुक्तमन्त्रेण सयुक्तेनास्त्रमुद्रया ॥१५७॥
 पूनाम्यानगतान् विघ्नान् बाधतो दृश्यविग्रहान् ।
 विरेच्य बन्धनं कुर्याद्विष्णुं चैव विदिक्षुः च ॥१५८॥
 दशैवनाग्रपुण्ड्राय प्राणानायम्य पूर्ववत् ।
 भूतशुद्धिं ततः कृत्वा मन्त्रन्यासमथाचरेत् ॥१५९॥
 अक्षरात्रिक्षकागन्तं मातृका मन्त्रमातरम् ।
 विन्यसेत्करयोः पूर्वं विग्रहे चक्रमाल्यम् ॥१६०॥
 कृत्वा व्यापकन्यासमादित्यातपमप्रभम् ।
 दशैतरक्रमेणैव आम्वासु तलयोरपि ॥१६१॥
 अङ्गुष्ठादिनिष्ठान्तमैरस्त्रम्याश्चतुश्चतुः ।
 एव द्वाविंशच्च न्यम्य तलयोर्दशकं ततः ॥१६२॥
 मये च द्विचतुष्टये च पञ्चकं पञ्चकं तथा ।
 मणवद्वयमत्रम्यानेव न्यम्य कन्दूये ॥१६३॥

व्यापकन्यासपूर्वं तु स्वशरीरेषु विन्यसेत् ।
 मूर्ध्नः पादतलं यावत्पाणिभ्यां तपनांशुवत् ॥१६४॥
 व्यापयित्वा ततो न्यासं पृथगेव समाचरेत् ।
 केशान्ते वक्त्रवृत्ते च नेत्रयोः श्रवणद्वये ॥१६५॥
 घ्राणरन्ध्रद्वये गण्डद्वये दक्षेतरक्रमात् ।
 उत्तराधरयोगेन दन्तयोस्तच्छद्वये ॥१६६॥
 मूर्ध्नि न्यसेत्स्वरानन्यान् सविसर्गाननन्तरम् ।
 चवर्गं वक्षिणे बाहौ सन्धिपञ्चगतं क्रमात् ॥१६७॥
 वामे तथा चवर्गं च पादयोर्दक्षिणावितः ।
 सन्धिमौ दन्तयोर्च मूर्ध्न्यङ्गुष्ठयोः ॥१६८॥
 पृष्ठे नामौ च हृदये पवर्गं धातुसप्तके ।
 यादिसान्तानि वर्णानि हकारं हृदयान्तरे ॥१६९॥
 क्षकारं हृदयाकाशे न्यस्यैवं मातृकां पुरा ।
 ततः शक्त्या षडणं तु न्यसेत्करशरीरगम् ॥१७०॥
 करन्यासं पुरा कुर्यात्तच्छृणुध्वं मुनीश्वराः ।।
 पुटीकृतेन ताराभ्यां मन्त्रेणैव सशक्तिना ॥१७१॥
 नस्तान्तं मणिवन्धादि माग्वत्पाणिद्वयं सृजेत् ।
 आद्यन्ते तारगफत्याद्यैः शक्तिवर्णैस्सनिन्दुकैः ॥१७२॥
 अङ्गुष्ठादिकनिष्ठान्तं त्यक्त्वा मध्यमपर्वमु ।
 विन्यसेत्करजाम्नेषु चरमं वर्णमेव च ॥१७३॥
 पञ्चमर्णानि विन्यस्य हृदयादीनि विन्यसेत् ।
 मूलाग्रपर्वन्वाहानि वर्णन्यासक्रमेण तु ॥१७४॥
 पाणिभ्यामालभेद्देहमामूर्ध्न्यधरपावधि ।
 कृत्वा व्यापकन्यासमन्यन्यासं समाचरेत् ॥१७५॥

मूर्ध्नि वक्त्रे च हृदये नामो गुह्ये च पादयो ।
 पादादिश्च शिरोऽतस्तु सहितिन्यास उच्यते ॥१७६॥
 हृदि मूर्ध्नि शिखाया तु स्कन्धयो करमध्यत ।
 नेत्रयोर्न्यसनीयानि निस्स्वेर्मन्त्रैरुते क्रमात् ॥१७७॥
 हृदयादीनि विन्यस्य पश्चात्पाणितलद्वये ।
 निरीट कौस्तुभ माला श्रीवत्स च यथापुरम् ॥१७८॥
 विन्यसेदायुधान्यष्टौ पद्मादीनि यथाक्रमम् ।
 दक्षिणोत्तरयोरसे इच्छाशक्तिं स्वपार्श्वयो ॥१७९॥
 ऊरूमूले मनस्तत्त्व न्यस्य मन्त्रमय स्वकम् ।
 भावयेदहमित्यन्तस्मुदर्शनवपुर्हरि ॥१८०॥
 गायत्र्यावर्तयेद्वायो स्वात्मान चक्रमुद्रया ।
 चक्रज्वालावलिं निषा परितो मन्त्रवित्तम ॥१८१॥
 भावनाजनित यागमाचरेदादिचोदितम् ।
 नियम्य करणग्राम प्राग्बद्धैः शानगोचरे ॥१८२॥
 आसनं हृदि सङ्कल्प्य त्वनन्ताद्य तु पूर्ववत् ।
 परस्माद्भगवत्तत्त्वाचित्स्वरूप परात्मकम् ॥१८३॥
 मनसा मन्त्रमुच्चार्य विष्टरोर्ध्ववतार्य च ।
 मन्त्रन्यासादिक कृत्वा लयभोगार्चनं तथा ॥१८४॥
 शिरोर्ध्वं देवदेवस्य भावयेदिन्दुमण्डलम् ।
 तत्सत्तैरमृतौघैश्च कुर्यादध्यादिकल्पनम् ॥१८५॥
 षोडशैरपचारैर्वा द्वात्रिंशद्विस्तु वा यजेत् ।
 शृत्वाव मानस याग उपान्तं तु यथाविधि ॥१८६॥
 ततो महिर्यत्रेदेव हेतीश देशिकोत्तम ।
 मूर्तरर्प्यादिभिर्भागैर्विधिवत्प्रमुपाह्वये ॥१८७॥

भागवदध्यादिपात्राणां स्थापनं पूजनं ततः ।
 देहविन्यस्तमन्त्राणां गर्भद्वारस्थपूजनम् ॥१८८॥
 चण्डं चैव प्रचण्डं च गर्भद्वारे प्रपूजयेत् ।
 तथाऽग्रमण्टपद्वारे यजेद्भातृविघातृकौ ॥१८९॥
 कृत्यैवं द्वारयागं तु प्रविश्याम्यन्तरं ततः ।
 फणीश्वरं समारभ्य योगपीठं प्रकल्पयेत् ॥१९०॥
 गणनाथादिकांश्चैव समभ्यर्च्य यथाविधि ।
 ततः सुदर्शनं-देवं समावाह्य तु पूर्ववत् ॥१९१॥
 मन्त्रन्यासं ततः कुर्यात्सृष्टिन्यासादितत्त्वयम् ।
 स्थानेषु हृदयादीनि मूषणानि तथैव च ॥१९२॥
 ततश्चास्त्रवराणां तु छष्टकं चापि विन्यसेत् ।
 इच्छाशक्तिं मनस्तत्त्वं विन्यसेच्च स्वदेहवत् ॥१९३॥
 लयभोगौ च कृत्वाथ ध्यायेद्देवं सुदर्शनम् ।
 सहस्रारं महाचक्रमयुतामिचयोत्कटम् ॥१९४॥
 षडध्वमयमुद्धान्तं भगवच्छक्तिनृम्भितम् ।
 अक्षस्यं परमात्मानं नारायणमनामयम् ॥१९५॥
 चक्ररूपिणमीशानं दिव्यकुङ्कुमसन्निभम् ।
 पिङ्गाक्षं पिङ्गकेशाब्जं रक्ताम्बरधरं विभुम् ॥१९६॥
 महौजसं महाकायं भुजैरष्टभिरन्वितम् ।
 दंष्ट्रानिष्ठयतपोरामिज्वालाकोलाहलाकुलम् ॥१९७॥
 कुरिलश्चकुटीमङ्गमङ्गुरालकपट्पद्मम् ।
 ललाटनयनोद्गीर्णज्वालाज्वलितदिग्मुखम् ॥१९८॥
 ऊर्ध्वज्वालगणालीढकिरीटतटगोभितम् ।
 श्रीवत्सकौस्तुभोरम्भं दिव्यमालाविभूषितम् ॥१९९॥

उद्यज्जानुमनेकास्त्र सित परमशोभनम् ।
 गदाकुशौ च मुसल चक्रमत्युग्रतेजसम् ॥२००॥
 शङ्ख च सशर चाप पाश कौमोदकी कमात् ।
 मुख्यदक्षिणहस्तादि मुख्यवामकरावधि ॥२०१॥
 दधानमतुल वीर दिव्याभरणमृपितम् ।
 निजाट्टहाससन्त्रस्यैतत्पदानवसञ्चयम् ॥२०२॥
 अयुतायुतवहीनामास्पदे दीप्ततेजसाम् ।
 अध्वपदक्रमये चक्रे चक्रिण चक्रमुचमम् ॥२०३॥
 ध्यायेदेवविष देव चिन्तितार्थफलप्रदम् ।
 ध्यायेच्च ढक्कादीनि किरीटादीनि पूर्ववत् ॥२०४॥
 आयुधानामय ध्यान शृणुष्व द्विजसत्तमा ।
 चक्रशङ्खगदा पदा प्राग्ध्यायेद्गुरुक्षम ॥२०५॥
 कृशास्त्र दीर्घबाहुं च पिङ्गलाक्षं तु चाद्कुशम् ।
 विकरात्मुख रौद्र भिन्नाञ्जनगिरिममम् ॥२०६॥
 ईशोदर च मुसलमग्निज्वालावलीकृतम् ।
 अक्षरगाशितदश प्रलम्बमतिनिष्ठुरम् ॥२०७॥
 नीलोत्पलदलदयाममिष्वल बाणविग्रहम् ।
 नानारूप च निश्चित दीर्घदिम्बधविक्रमम् ॥२०८॥
 कार्मुक हेमगौरं च किङ्किणीजालमण्डितम् ।
 आस्फोटयतु स्वस्त्रौ महाजलदनि स्वनम् ॥२०९॥
 पाश पर्णिगणाक्रीर्णं विद्युज्जिह्वं मयानकम् ।
 हेमलिपाण्डराम च घोरास्य रक्तलोचनम् ॥२१०॥
 ध्वजा रक्तचिसयुक्ता द्विमुखा पुरयोत्तमा ।
 पृथेकनायका सर्वे विमोराज्ञापतीक्षका ॥ २११

प्रोत्थिता विचलन्तश्च सुसमैः स्थानकैः स्थिताः ।
 श्रोणीतटार्पितकराश्चामरव्यजनोद्यताः ॥२१२॥
 सपद्मं तु किरीटाद्यं वर्जयित्वा चतुष्टयम् ।
 तर्जयन्तश्च दुष्टौघमन्येषां दक्षिणं करम् ॥२१३॥
 स्मर्तव्यं ध्यानकाले तु सर्वेषामय मस्तके ।
 ध्येयं स्वफं स्वफं चिह्नं सुप्रसिद्धं निराकृति ॥२१४॥
 अधिष्ठातृक्रमस्तेषां कथ्यते मुनिसत्तमाः ! ।
 ज्ञातव्यश्चाङ्कुशः कामो मुसलं नागनायकः ॥२१५॥
 शब्दादयः सायकास्त्रं घनुर्विद्धि समीरणम् ।
 पाशो मायेति विज्ञेय एवं ध्यात्वा समर्चयेत् ॥२१६॥
 आसनाद्यैश्च सांस्पर्शैर्हृदयङ्गमपश्चिमैः ।
 प्रीणयेत्तु विधानेन होमान्तं वा जपान्तिमम् ॥२१७॥
 एवमेव स्वयंव्यक्तं दिव्यं सैद्धमयापि वा ।
 स्थापितं मनुजैर्वापि शैलमृद्धोहसम्भवम् ॥२१८॥
 अष्टबाहुं चतुर्बाहुं तथा षोडशबाहुकम् ।
 चलस्थिरविभागेन स्थापितं च यथारुचि ॥२१९॥
 त्रिकालमर्चयेद्देवं सर्वानिष्टनिवारकम् ।
 नैमित्तिकानि काम्यानि नित्यानि यजनानि च ॥२२०॥
 विशेषेणैव कार्याणि विना स्वापं महोत्सवम् ।
 शान्तिके षोष्टिके चैव तथैवाप्ययनादिषु ॥२२१॥
 ध्यानेन पूजितेनैव हुतेन जपितेन च ।
 समीहितानि पूर्यन्ते भक्तानां भावितात्मनाम् ॥२२२॥
 इति सम्यक् समाख्यातं परं सौदर्शनार्चनम् ।

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसंहितायां /

लक्ष्मीसुदर्शनार्चनविधिर्नाम

सप्तमोऽध्यायः ।

अथाऽष्टमोऽध्यायः ।

मुनयः ।

भगवन् मुनिशार्दूल भगवच्छास्त्रकोविदः ॥१॥
 गरुडप्रमुखानां च पूजनं प्रागुदीरितम् ॥२॥
 तद्विधानं विशेषेण प्रकाशय कृपानिधे ॥

नारदः ।

शृणु च मुनयः सर्वे गरुडस्यार्चनं पुरा ॥२॥
 येन विज्ञातमात्रेण बान्धितं साधकोऽश्नुते ।
 विष्णोः सङ्कर्षणाख्यस्य विज्ञानरत्नाश्लिषि ॥३॥
 मूर्तिं ज्ञानरत्नाख्या या सर्वाधारस्वरूपिणी ।
 महिमेति जगद्धातुं विज्ञेयो विहगेश्वरः ॥४॥
 सर्वरोगभयघ्नश्च क्षेपकः सर्वविद्विषाम् ।
 ततः समर्चयेन्नित्यं प्रासादे स्थाप्य मन्त्रवित् ॥५॥
 प्राङ्मुखे प्रथमे वाथ द्वितीये मूलमन्दिरात् ।
 अग्रदशे प्रकुचात् प्रासादं मण्डपाकृतिम् ॥६॥
 चतुर्द्वारसमोपेतं वर्गत्रयसमन्वितम् ।
 वर्गपञ्चान्वितं वाथ सर्वाङ्गद्वारशोभितम् ॥७॥
 मूलगोहात् त्रिभागोच्चमधोच्चं वा सविस्तरम् ।
 तस्मिन् ब्राह्मेण दिव्ये वा दिव्ययुक्तेषु मानुषे ॥८॥
 सस्थाप्य लोहजा वाथ शैलीमर्चा यथोदिताम् ।
 त्रिकालमर्चयेन्नित्यं मुख्यमूर्त्यर्चनात्तिमे ॥९॥
 तद्विधानं विशेषेण मन्त्रपूर्वमिहोच्यते ।
 प्रणम्य पूर्वमुत्थृत्य पक्षिशब्दमनन्तरम् ॥१०॥

पञ्चाक्षरो महामन्त्रः स्वाहान्तः सम्प्रकीर्तितः ।
 मन्त्रार्णानि सविन्दूनि प्रागोङ्कारान्वितानि च ॥११॥
 समुच्चार्याथतुर्यान्तैः ज्ञानाच्चैश्च हृदादिभिः ।
 अनेत्रैरस्रपर्यन्तैरज्ञान्येतानि वै द्विजाः ॥१२॥
 प्राङ्मूलमन्त्रमध्याद्यव्यत्ययाद्विपहा भवेत् ।
 सोयं मन्त्रः समाख्यातस्त्रिदशैरपि दुर्लभः ॥१३॥
 पञ्चाक्षर इति ख्यातो गारुडो मुनिसत्तमाः ।
 पञ्चाङ्गानि यथापूर्वमक्षरैः स्युः सविन्दुकैः ॥१४॥
 साङ्गेनानेन मन्त्रेण स्थापनीयो विधानतः ।
 मूलालयगते विन्धे सुस्थिते वाथ यानगे ॥१५॥
 स्थितैव गारुडी मूर्तिर्याने वा गमनोन्मुखी ।
 शयने चासने चैव त्वासीना वाथ सुस्थिता ॥१६॥
 द्वारावरणदेवानां ध्यानाध्याये विशेषतः ।
 ध्वजारोहेपि सुव्यक्तं लक्षणं चास्य वक्ष्यते ॥१७॥
 एवं ज्ञात्वा यथा कालं तन्मन्त्रनिरतो द्विजाः ।।
 ज्ञात्वा तदीयमन्त्रेण कृतपादावनेजनः ॥१८॥
 उपस्पृश्य यथान्यायं प्रासादं सम्प्रविश्य च ।
 स्वासने सुखमासीनः प्राङ्मुखो वाप्युदङ्मुखः ॥१९॥
 करशुद्धिं च दिग्गन्धं प्राणायामं समाप्य च ।
 भूतशुद्धिं च विधिवन्मन्त्रविन्यस्तविग्रहः ॥२०॥
 पक्षीशमुद्रां बध्वाथ हृदयाम्मोरुहोदरे ।
 स्नानन्दभामनिष्ठस्य देवस्य चतुरात्मनः ॥२१॥
 सङ्घर्षणांशात्सम्पूर्णविज्ञानबलसङ्कुलात् ।
 अवतार्यामृतैर्भोगैः जपान्तं प्राग्दक्ष्यं च ॥२२॥

ततो मूर्तैर्यजेद्वासे प्रागुक्तैर्मार्गसञ्चये ।
 पात्रशिष्टैश्च देवान्ने साधितै पृथगेव वा ॥२३॥
 तदर्थं कल्पयेत्प्राग्वदर्घ्याद्य पात्रपञ्चकम् ।
 द्वितयं चाथ वेकस्मिन् पाद्यं स्नानीयवारि च ॥२४॥
 अर्घ्याचामै तदन्यास्मिन् एकस्मिन् सकलं तु वा ।
 प्राग्वत्स्यदेहविन्यस्तान् मन्त्रानभ्यर्च्य मन्त्रवित् ॥२५॥
 अर्घ्याद्येर्धूपपर्यन्तैस्ततो द्वारचतुष्टये ।
 वास्त्वीश क्षेत्रनाथ च द्वारलक्ष्मीं म्वमन्त्रत ॥२६॥
 चण्डाद्य च गणं प्राग्वदासन् कल्पयेत्ततः ।
 शेषपूर्वं च धर्माद्यमष्टकं विन्यसेत्क्रमाम् ॥२७॥
 तदूर्ध्वं व्यक्तपद्मं च यामत्रयसमन्वितम् ।
 समभ्यर्च्य च गन्धार्घ्यगणनायादिकानपि ॥२८॥
 हृत्पद्मकर्णिकामध्ये मानसैरर्चितं पुरा ।
 स्वविद्यया सभावाद्य स्वस्थानाद्विम्बहृत्कजे ॥२९॥
 सकलीकृत्य विधिवदङ्गभूषणलान्छनैः ।
 किरीटं वनमालां च विन्यस्य तदनन्तरम् ॥३०॥
 अनन्तादींश्च नागेशान् न्यसेद्द्वामकरादिषु ।
 सत्याख्यया दक्षिणतो बलशक्त्या स्वरूपया ॥३१॥
 गणितकं च मन्दारकुसुमस्तवकं तथा ।
 कलशं चाभृताचारं फणीन्द्रं दक्षिणादित ॥३२॥
 शक्तिं प्रागुदितां तस्य बलधर्मस्वरूपिणी ।
 पक्षीशमुद्रां सन्दर्श्य लययागं समाचरेत् ॥३३॥
 भोगयागश्च कर्तव्यं पञ्चर्षाठतलोपरि ।
 प्रागादिपञ्चपत्रेषु हृदयादीनि पूर्ववत् ॥३४॥

विदिक्पलेषु चैवास्त्रमेपां वर्णानि पूर्ववत् ।

रूपलावण्यभूपाद्यैर्मूलमन्त्रशरीरवत् ॥३५॥

किरीटं वनमालां च न्यसेद्देशिकसत्तमः ।

पुरस्ताच्छिष्टतश्चास्य दक्षिणोत्तरयोः क्रमात् ॥३६॥

चतुष्टयक्रमेणैव शेषाद्याः पद्मशेखराः ।

अमीशरक्षोवायव्यकोणेषु विहगेशितुः ॥३७॥

चतुष्टयं गणित्राद्यं विन्यसेत्तु यथाक्रमम् ।

दक्षिणे विहगेशस्य सत्यास्या कर्णिकोपरि ॥३८॥

प्राणापानसमानोदानव्यानप्राणरूपिणः ।

मध्यस्थस्य खगेशस्य बहिः प्रागादितः क्रमात् ॥३९॥

सत्यः सुपर्णो गरुडस्ताक्ष्यश्च विहगेश्वरः ।

पञ्चात्मकस्य प्राणस्य विकारस्त्वेष पञ्चधा ॥४०॥

सत्याद्या दिक्षु चत्वारः कोणेषु विहगेश्वरः ।

ध्यानमेपां विशेषेण समासात्कथ्यतेऽधुना ॥४१॥

आचार्यम्रिगोचराः सर्वे यस्य देहास्तु पौरुषः ।

द्विभुजस्तुहिनामस्तु स सत्यः प्राणदैवतम् ॥४२॥

सुपर्णः पद्मरागाभो निर्मलस्वर्णलोचनः ।

गरुडः काञ्चनाभस्तु कुटिलभ्ररुणेक्षणः ॥४३॥

कैकराक्षस्तु ताक्ष्यो वै प्रावृद्धजलदसन्निभः ।

द्रवत्कनकनेत्रस्तु शबलामथ पद्ममः ॥४४॥

चतुर्भुजाः सुपर्णाद्याः सौम्यरूपा द्यनाकुलाः ।

पद्मत्रिचरणाम्मर्वे पद्ममण्डलमण्डिताः ॥४५॥

लम्बोदराम्मुर्षीनाङ्गाः कुण्डलाद्यैर्विभूषिताः ।

कुटिलभ्रनुवृत्ताक्षा वज्रनुष्टाः मिताननाः ॥४६॥

अपानादिसभीगणामाविपत्येन सम्बिता ।
 महाबला महामाना रक्ततुण्डोत्र पञ्चम ॥४७॥
 सखाहुष्टद्वयप्रोतगणिवोभयपाणिना ।
 पुष्पाञ्जलिधरा मंत्रं मुन्येन विहगोत्तमा ॥४८॥
 सुपर्ण पश्चिमाम्ब्या तु पाणिभ्यः दक्षिणादित ।
 मन्दारपुष्पस्तवकं दधद्विम्बयमुद्रिनाम् ॥४९॥
 तथाविधाम्ब्या गरुडले धत्ते व्यत्ययेन तु ।
 तदर्थं पश्चिमयोर्नित्यं धत्ते दक्षिणायामयो ॥५०॥
 कद्रू तथामृत कुम्भ पञ्चमो विहगेश्वर ।
 दक्षिणेन मुखाकुम्भ वामेन तु कर्णाक्षम् ॥५१॥
 नित्योदितस्य व्यूहस्य तथा शान्तोदितस्य च ।
 प्राणापानादिबाधूना पञ्चानामपि नामभाक् ॥५२॥
 गरुड पश्चिमरत्ने ध्वनन्वेपि विशेषतः ।
 योत्तनीयन्तधान्येषु सुषुप्त्यादिपदेषु च ॥५३॥
 वासुदेवादिमूर्तिना चतुर्णां रमयस्त्वमी ।
 सत्याद्यान्तार्यपर्यन्ता तत्तन्मूर्त्यन्तरेषु च ॥५४॥
 त्रिषु त्रिषु समाद्रिया सत्याद्या केशवादिषु ।
 पञ्चनामादिमूर्तिना पञ्चमो विहगेश्वर ॥५५॥
 परान्परपरऋतृन्तरान्तानोर्विभो ।
 प्रादुर्भावनमोश्वादि जगद्रक्षणमाक्षिण ॥५६॥
 सगाना रागणन्वाच्च प्रागुक्तो वा रमेश्वर ।
 इति ते गरुडयुद्धप्रभाव सम्प्रकाशितः ॥५७॥
 कुमुदायान्तो वासो जगत्पालइति क्रमान् ।
 तद्विधिं कुमुदायाना मूनेयाश्चोन्मदय ॥५८॥

गणेश पूजनीयो वा तदग्रे बलिमण्डपे ।
 भद्रार्पिठेऽथ वा पूज्या गरुडस्यानुयायिन ॥५९॥
 पालयन्तश्च तद्भक्तान् दिव्यान्यायतनान्यपि ।
 ध्यात्वैवमर्चनं कुर्यादासनाद्ये यथोदितै ॥६०॥
 चतुष्पङ्क्त्यपचारैर्वा द्वाविंशद्भिस्तु नेत्रै ।
 षोडशैरुपचारैर्वा मुख्यमध्याधमक्रमात् ॥६१॥
 तन्निवेदितमन्नाद्यं नराणां रोगिणां सदा ।
 बन्ध्यानां वनितानां च जयेच्छूनां च भूमुजान् ॥६२॥
 विषोपहतवेपाणां प्रदद्यात्सविभज्य च ।
 आर्द्रायां प्रतिमासं तु विशेषेणैवमर्चयेत् ॥६३॥
 उत्सवेषु विशेषेण भ्रामयेदुत्सवार्चया ।
 इति सम्यक् समाख्यातं गरुडस्यार्चनं परम् ॥६४॥
 विष्वक्सेनार्चनं त्वद्यं पौष्करोक्तं तु कथ्यते ।
 शृणुष्व मुनयस्सर्वे सावधानेन चेतसा ॥६५॥
 पौष्कर उवाच ।

किमर्थमाह भगवान् विप्रोच्छेदकरं प्रभुम् ।
 समस्तविघ्ननाशनां परमं कारणं च य ॥६६॥
 विष्वक्सेनस्तु यष्टव्यो भोगभूमिगतेऽच्युते ।
 कैर्द्रव्ये केन विधिना किं करोत्यभिपूजितं ॥६७॥

श्रीभगवान् ।

भविना भाविनो विघ्ना सद्भर्मविनिवारका ।
 न यागयज्ञधर्माद्ये मन्ये ससारिणां शुभम् ॥६८॥
 तत्प्रवृत्तौ तु ये विघ्ना प्रोक्ताः विनिवारका ।
 व्यपारयन्ति च ते सर्वे चक्रज्वालाभयार्दिता ॥६९॥

प्रागार्जितेन केनापि कर्मणा चैव साम्प्रतम् ।
 अनुमुक्ते फल यागाद्विविध चाग्रतः स्थितम् ॥७०॥
 तस्य सरक्षणार्थं तु विष्वक्सेनमदव हि ।
 काले यागावमानास्ये द्वितीये वासरेथ वा ॥७१॥
 कृत्वा निर्याकुल चित्तं यष्टव्यं फलसिद्धये ।
 यागनिर्गतनोच्छेधैरम्लनैरर्घ्यपूर्वकैः ॥७२॥
 उपचारमयैर्भोगे सर्वराभरणादिकैः ।
 नैवेद्यैर्मधुपर्जाद्य मुग्धमूर्तेर्निवेदितैः ॥७३॥
 दिजप्रदानश्चिष्टैस्तु स्वयम्प्राशनवर्जितः ।
 तथा चरन्तरस्यैश्च क्षपरेभ्यो निवेदितैः ॥७४॥
 सम्कृतैरूपमलोपैतैर्मधुराज्यपरिप्लुतैः ।

पौष्कर ।

क एषोत्तुरीयो हि यस्य दूरान्द्रवन्ति च ॥७५॥
 निम्ना निमेषमात्रेण त्रैलोक्योन्मूलनक्षमा ।

भगवान् ।

कालत्रैधानराभ्यां वा मूर्तिस्तुर्यात्मनां विभो । ७६॥
 स पप्र द्विनद्रेयो हि विष्वक्सेन प्रसीर्त्तितः ।
 म्रियत आहवनीयादिभेदेन मखयाचिनाम् ॥७७॥
 ऋक्भूत हुतमाश्रय तर्पयत्यम्बिल जगत् ।
 एव मन्त्रमयाद्यागात्मात्स्विकाद्रूपमावितात् ॥७८॥
 सम्प्राप्य शुग्ममूर्तेः प्रापण मन्त्रममृतम् ।
 अनाहुताभराणां च सर्वलोहनिगामिनाम् ॥७९॥
 सत्यं यद्विभक्त्याऽनु सद्रनुग्रहकाम्यया ।
 शुचैर नम्य माहात्म्यं श्रुतिम् फलमिदमे ॥८०॥

त्रिसन्ध्य नित्यपूजाया चलयन्ते त समर्चयेत् ।

चत्सरोत्सवपूर्वेषु तथा वैशेषिकेष्वपि ॥८१॥

वृत्त्याद्याधारभूतेषु क्रमात्कृत्वा पुरार्चनम् ।

केवल वाथ होमान्त स्वशक्त्या विभवेन वा ॥८२॥

विस्तरेणाथ वा शब्दतत कमलसम्भव ।

कृत्वा पर्णपुटे तोय पात्रे वा कलशे ऽग्रणे ॥८३॥

तमात्मनोत्तरे भागे स्पर्शयित्वा निवेद्य च ।

अथापरस्मिन् भाण्डे तु तदस्त्रपरिमान्विते ॥८४॥

नैवेद्याद्भागमादाय तथा चर्वन्तरस्थितात् ।

ओदिनादशमुद्धृत्य दध्याज्यव्यञ्जनै सह ॥८५॥

समालभनपुष्पार्घ्यकुशाम्बुपरिभावितम् ।

तदद्दम्भेण बहुशो ह्यभिमन्त्रद्याब्जसम्भव । ॥८६॥

तन्मूलमन्त्रमुच्चार्य ध्यानभावनयान्वितम् ।

प्राङ्मुखिवेशिते भाण्डे समुत्कीर्य पिधाय तत् ॥८७॥

प्रणवाष्टकजप्त वा तत्राग्रा सह पौष्कर ।

एक वै सोदक पात्र सनैवेद्य जलाप्लुतम् ॥८८॥

सर्वत्र सर्वदा यागे दुर्यात्प्राग्विधिना विना ।

तच्चापि क्षमातले कूपे तटाकादौ तु चोत्किरेत् ॥८९॥

ज्ञात्वेव यत्नतो मन्त्री तन्मन्त्रेण समर्चयेत् ।

साङ्ग मन्त्रमयो वक्ष्ये यथावदवधारय ॥९०॥

आक्रान्तमनलेनैव प्राणाख्य बीजनायकम् ।

त्रैलोक्यैश्वर्यदोषेतमूर्जोपरिगत तु तत् ॥९१॥

ततो वराहमादाय भूधरव्योमभूषितम् ।

विष्वक्मेनाय तदनु सनमम्क पद न्यसेत् ॥९२॥

प्रणवाद्यो ह्यय मन्त्रो विष्वक्सेनस्य कीर्तितः ।
 पूर्वपूज हि यच्चास्य ऊनास्त्वग्वर्जित ॥९३॥
 आभाराद्यैश्च षट्दोर्ध्वभिन्नमङ्गण नयेत् ।
 प्रणवेन स्वनाम्नाथ जानिभि षट्भिरन्विनम् ॥९४॥
 मन म्वाहादिभिश्चाय विष्वक्सेनस्य वाचक ।
 साङ्गेनानेन मन्त्रेण प्रतिष्ठाप्य निधानत ॥९५॥
 प्रथमावरणे वाऽथ द्वितीयावरणेऽथ वा ।
 ईशानमोमदिद्मध्ये प्रामादे दक्षिणामुखे ॥९६॥
 मूलालयोच्चाङ्गीचे च कल्पिते गर्भमान्दिरे ।
 हस्तस्यनेऽथ वा द्विज मूलैराग्रमानत ॥९७॥
 कल्पितस्य शिलादाम्लोहपूर्वम्तु वम्नुभि ।
 पूजन मुख्यरूप स्यादनुरूपोग्रमण्डपे ॥९८॥
 प्रागुक्तनेणमूभागे मेखलात्रयनिर्मिते ।
 पीठेऽवतार्य गगनादमूर्तं मूर्तमेव वा ॥९९॥
 केवल बलिदानेन तपयेत्तदनेन च ।
 चतु स्नानानर्ताग्न्य मण्डलादिषु वृत्तिषु ॥१००॥
 एण्ड्यादिकल्पस्य देवस्य यननावधौ ।
 प्रासादान्तर्गतमपि स्वस्थानस्य मण्डपे ॥१०१॥
 पूजन निधिरत्कार्यमारम्भदिवसादित ।
 सर्वकर्माप्ताने तु मण्डलादिगते विधौ ॥१०२॥
 स्वे स्वे घाप्ति निष्ठे तु ध्यात्वा मण्डलमव्यत ।
 पूजयेद्विपिनन्मन्त्री द्वितीये वामेऽपि च ॥१०३॥
 भगवद्वनार्थं तु प्रामादस्य निशेषत ।
 यथाविधि गमस्यत्यै नैवेद्यन्निवेदिनै ॥१०४॥

अर्घ्यादीरसिलेरन्यैसाम्बुलाचैश्च नित्यश ।

जलस्यलादिनिलयास्तद्रूपाश्चाथ तर्पयेत् ॥१०५॥

प्रासादम्यम्य तम्याथ देहमानानुसारत ।

कृत्वा हेमादिभिर्दिन्यैर्विभेषाच विधानत ॥१०६॥

उमा वा शान्तरूपा वा निम्नपिध्वसनक्षमाम् ।

चतुर्भुजा वा द्विभुजामार्मना वाऽथ सुन्धिताम् ॥१०७॥

द्विभुजम्य चतुर्भुजामन्यथा वा प्रकल्पिताम् ।

वेशोपकेषु प्राप्तेषु पूजयेद्भुजमार्चया ॥१०८॥

मृगयाद्युत्सवे प्राप्ते यत्र यत्र भजेत्यभु ।

तत्र तत्र नयेदेना निर्विघ्नफलसिद्धये ॥१०९॥

ध्यानमस्य प्रवक्ष्यामि यथावच्छृणु सत्तम ।

नवदूर्वाङ्कुराभ च त्वीपत्पीतलकान्तिभाक् ॥११०॥

चतुर्दंष्ट्र चतुर्ग्राह चतुष्किष्कु चतुर्गतिम् ।

पूर्णाङ्ग केसरिम्कन्धपृथूर स्वरराजितम् ॥१११॥

दक्षिणावर्तनिम्नेन नाभीरन्ध्रेण शोभितम् ।

आजानुग्राह धीमन्त पिङ्गलार्चिर्जटाधरम् ॥११२॥

द्रवत्कनकपिङ्गाक्ष चिपिट पृथुनासिकम् ।

सितदीर्घनखश्रेणीशोभित कुटिलभ्रुवम् ॥११३॥

विस्तीर्णगण्डवदन बालेन्दुकुटिलोपमे ।

नवकिंवरुणाकारैर्लोमभि पूर्णविग्रहम् ॥११४॥

शोभनेन प्रलम्बेन पृथुना मोक्षतेन च ।

माणिक्यबुण्डलाख्येन युक्त श्रोत्रद्वयेन तु ॥११५॥

मकुटेनोन्नतेनैव हाराद्यैरुपशोभितम् ।

चित्रमौशेयवसन विचित्रसग्विमण्डितम् ॥११६॥

प्रलयद्वादशादित्यसहस्रगुणदाधितिम् ।

ईषदूर्ध्वं तथा तिर्यग्भिनिपातितलोचनम् ॥११७॥

कुन्देन्दुनान्तिदशन किञ्चिद्विहसिताननम् ।

स्वभावसौम्यममल मायाक्रोधोपरजितम् ॥११८॥

साविलासचलत्पादन्यासस्थानकसस्थितम् ।

स्वेनान्त करणेनैव भावयन्त पर पदम् ॥११९॥

अहुष्टादिकनिष्ठान्त वामपाणौ लतात्रयम् ।

नमयित्वोन्नता चैकाग्र्याणाम्रे विनियोजिता ॥१२०॥

मद्विभ्रभीतिप्रदया त्वनया मुद्रयान्वितम् ।

रथाङ्गशङ्खहस्त च लम्बमानगदाधरम् ॥१२१॥

श्रीणीतटनिविष्टेन सावहेलनपाणिना ।

इत्थ रूपधर देवमनेकाङ्कुतविग्रहम् ॥१२२॥

उग्ररूपमिम ध्यायेदग्नेयमनलप्रभम् ।

दप्प्रातर्जननिर्मुक्त साधय शान्तलक्षणम् ॥१२३॥

मुन्यदक्षिणहस्तेन भक्तानामभयपदम् ।

तथाविधेन वामेन लम्बमानगदाधरम् ॥१२४॥

पृष्ठदक्षिणग्राम्या चक्रशङ्खधर नमात् ।

एव चतुर्भुजस्योक्त द्विभुजम्यावधारय ॥१२५॥

उक्ताभ्यामुग्रशान्ताभ्या चक्रशङ्खधर त्रिना ।

प्रागुक्तद्वितय वाऽथ द्वितीय चित्ततन्तु वा ॥१२६॥

गदाविरहित वाथ वामऋष्यवलम्बितम् ।

म्यानकेनासनेवाममूर्देष्टे निवेशितम् ॥१२७॥

गोपनीमुद्रया वाथ षट्पाकारमुद्रया ।

उभाम्यामपि पाणिभ्या विश्रान्त पीठपृष्ठेन ॥१२८॥

अवष्टभ्य गदामूर्ध्वे मातङ्गमुसलाकृतिम् ।
 प्रक्षपद्गदलमाक्रम्य पादाभ्या कर्णिकासनम् ॥१२९॥
 सुस्थित कर्णिकाया वा प्राग्बदन्यैरलङ्कृतम् ।
 एव ध्यानविशेषेषु त्वेक स्थाप्य विधानतः ॥१३०॥
 समर्चयति कालेषु प्रागुक्तेषु स्वमन्त्रतः ।
 चतुःस्थानार्चनार्थं तु मण्डलानां तु मध्यतः ॥१३१॥
 पूजितेष्वथ मन्त्रेषु नियुक्तेषु स्वधागनि ।
 ईशानसोमदिङ्मध्ये चतुरश्रे पुरेयवा ॥१३२॥
 द्वारशोभाग्रनिर्मुक्ते रेखात्रितयभूषिते ।
 तदन्तरेऽर्धचन्द्रस्थे कमलेऽष्टदलान्विते ॥१३३॥
 साम्राज्येन नियुक्तेऽसिन् विमानाश्च्युतेन तु ।
 पूजिते विधिना शश्वदभीष्ट साधकोऽश्नुते ॥१३४॥
 तस्मान्मन्त्रैस्तदीयैस्तु आत्वा पूर्वं विधानतः ।
 प्रक्षाल्य पाणिपादौ वा त्वाचम्य न्यासमाचरेत् ॥१३५॥
 तदधिष्ठातृस्त्वेन धारणाभि स्वविग्रहम् ।
 शोधयित्वा पुनर्न्यम्य षडङ्गादिं करादितः ॥१३६॥
 प्राग्बदानन्दधामाच्च ह्यवतार्य तथा प्रभुम् ।
 इष्टा हृत्पुण्डरीके तु स्वापेक्षा निष्कृत्वात्मनः ॥१३७॥
 तमेव सरुत्तवेन यात घ्यात्वा बहिर्यजेत् ।
 प्राग्बद्धर्षादिपात्राणि प्रतिष्ठाप्य स्वविग्रहे ॥१३८॥
 विन्यस्त मन्त्रानम्यर्च्य द्वारदक्षिणसौम्ययो ।
 चण्डप्रचण्डसदृशौ बलप्रबलसजितौ ॥१३९॥
 वायुवेग महाप्राण द्वारग्रे गरडोपमम् ।
 समभ्यर्च्य यथापूर्वं प्राग्दत्त्वा कमलासनम् ॥१४०॥

धर्माधनन्तपर्यन्त पत्रक नवकन्तु वा ।
 सत्वेनाच्छादित पश्चात्प्रेवलेनाम्बुज स्मरेत् ॥१४१॥
 तस्मिन्नावाह्य त देव हृदये ध्यानचोदितम् ।
 सन्निधानादिक कृत्वा मुद्रानन्धपुरस्सरम् ॥१४२॥
 समभ्यर्च्यार्घ्यपुष्पाद्ये लययागनिधानत ।
 कर्णिकामध्यग तस्य हृद्राद्य मुख्यमन्त्रवित् ॥१४३॥
 पद्मच्छदान्तरस्थाश्च तदाकारद्युतिं विना ।
 किं त्वज्ञाना च सर्वत्र ध्यानमुक्तं सितादिकम् ॥१४४॥
 क्रियाख्या तेजसी शक्तिं स्वाहापर्यायरूपिणीम् ।
 रश्मीरूपधरा प्रीता सर्वालङ्कारमण्डिताम् ॥१४५॥
 भियानुरूपा मनत स्वासीना वाथ मुस्थिताम् ।
 दक्षिणोत्तरयोगेन चामरोभयधारिणीम् ॥१४६॥
 ओं ह्रीं क्रियायै स्वाहान्तो मन्त्रोय सम्प्रकीर्तित ।
 अनेन स्वामिनो देहात् तैजसाद्विभ्रसूदनान् ॥१४७॥
 चामपाश्वेवतार्याम्य भोगयागावसानत ।
 गजाननो जयत्सेनो हरिवक्त्रो महाबल ॥१४८॥
 कालप्रवृत्तिसदृश्च चतुर्थ कमलोद्भव ।
 गणगजेश्वरार्धे चत्वारश्चण्डविग्रहा ॥१४९॥
 आज्ञाप्रतीक्षकाश्चाम्य मुश्वेतचमरोद्यता ।
 विनायकादयश्चैव विभेदाप्रवराम्नु ये ॥१५०॥
 अमीषा गणनाथाना नित्यमाज्ञानुपालिनान् ।
 ईशानादिषु कोणेषु पद्मनाद्ये स्थितान्यसेत् ॥१५१॥
 चीलमाणा विभोर्वसत तत्तुल्यम्यानके स्थिता ।
 तद्वन्दरादिना सर्वे किं तु मुद्राविवर्जिता ॥१५२॥

ध्यानमेपां पृथग्भूतं शारीरमवधारय ।
 भीमद्विपेन्द्रवदनं चतुर्दण्डं त्रिलोचनम् ॥१५३॥
 कम्युग्रीवं चतुर्बाहुं पूर्णचन्द्रायुतद्युतिम् ।
 हारनूपुरकेयूरमेखलादाममण्डितम् ॥१५४॥
 नानास्रगाम्धवस्त्राढरमनौपम्यपराक्रमम् ।
 ध्यायेद्गजाननमतो जयत्सेनं च संस्मरेत् ॥१५५॥
 महत्पुरुषवदनं पद्मरागाचलप्रभम् ।
 द्रवधामीकराक्षं च त्वनेकादुतविग्रहम् ॥१५६॥
 हरिवक्त्रमतो ध्यायेत्मटाच्छुरितमस्तकम् ।
 निष्ठस्तकनक्रशृङ्खलं घोरपरपरित्वनम् ॥१५७॥
 मृगराडवदनं विष्णोः कल्पान्तानलवेगिनम् ।
 फालप्रकृतिनामानं भावयेदजनाद्रिवत् ॥१५८॥
 धेन्द्राकरालवदनं पिङ्गळश्मश्रुलोचनम् ।
 संपुण्डलभृद्बाहुं भीमवज्रिग्ननासिकम् ॥१५९॥
 गणराजेश्वराद्येते महापुरुषलक्षणैः ।
 संयुक्ताश्चाग्निर्निर्विघ्नाः । आपादात्कन्धरावधि ॥१६०॥
 यत्किञ्चिन्मण्डनं यस्तु तदाद्योक्तं सुरेस्त्रिषु ।
 एतेषामर्चनं सूर्याल्पनाम्ना प्रणवादिना ॥१६१॥
 नमान्तेनोऽञ्जसम्भूत नानामिदिकन्यासये ।
 अष्टाष्टैकैर्द्वैर्ध्या तस्यार्थैर्वा यथारवि ॥१६२॥
 क्षिप्रवर्गप्रतिध्वयमष्टाभिर्वा समर्चयेत् ।
 तजिपेदितमजायमर्प्यसकचन्दनादिकम् ॥१६३॥
 न देय कम्यचिर्वाऽभेदिकागुप्तिद्वयस्ये ।
 स्यादित्यनामनुष्ठानं भूतानां ध्येयं तेन तत् ॥१६४॥
 नित्यं तद्भूतान्तेनानामाशास्त्रनिष्कारिणी ।

अत एव हि भोक्तृणामर्थहानिं ददाति तत् ॥१६५॥
 नूनमाशागण सर्वं ध्वसयन्ति सदैवहि ।
 तस्माद्ददाति योऽन्येषा स्वयमश्नाति वाऽधम ॥१६६॥
 मोहादुपेक्षते वाऽपि स याति नरकेऽधम ।
 अत श्रेयोऽर्थना कार्यं परिहार सदैव हि ॥१६७॥
 तथापि क्षमातले कूपे तटाकादौ तु चेत्क्षिपेत् ।
 नोपभोग यथा याति फाकादिष्वब्जसम्भर ॥१६८॥
 यस्मात्तन्मन्त्रपूत तत्प्राधान्येनापि वर्धते ।
 अतो निपिद्ध पाषाणामपाषाणा विशेषत ॥१६९॥
 इति सम्यक् समाख्यात बिष्वक्सेनार्चन परम् ।
 पूजनं कुमुदादीना शृणुष्वमथ योगिन ! ॥१७०॥
 द्वारारणदेवाना सुस्थिताना स्वमघसु ।
 चलाना वाऽथ हेमाद्यैर्निर्मिताना यथाविधि ॥१७१॥
 क्षिराल वा द्विराल वा सङ्कटे त्वेककालकम् ।
 तत्तन्मन्त्रेण कुर्यात् पूजामष्टोपचारत ॥१७२॥
 इत्येव चैतनेयादिपरिवारगणस्य च ।
 पूजनं सर्वमार्यानां सर्वसिद्धिफलप्रदम् ॥१७३॥
 इतोऽन्यच्छ्रेतुमिच्छा चेन्मन्त्रता मुनिसत्तमा ! ।

मुनय ।

भगवन् ' मन्दिरे विष्णो म्पाविता लोकपूजिता ॥१७४॥
 विष्णुभक्ता कथं पूज्यान्निधानं वदम्य नः ।

नारद ।

ष्णान्तिनो मन्त्रभागा नटकोपपुष्पमग ॥१७५॥
 धोष्या शृङ्गारतारा ये लोकोन्मोहनहेतुना ।
 शाण्डिल्याद्याश्च ये चान्ये पाञ्चगव्यप्रवर्तका ॥१७६॥

प्रह्लादश्चैव सुग्रीवो वायुसूनुर्विभीषणः ।
 ये चान्ये सनकाद्याश्च पञ्चकालपरायणाः ॥१७७॥
 भक्तोत्तमास्ते विज्ञेयास्तान् दिव्यायतनादिषु ।
 चरस्मिरविभागेन लेहैर्वा शिलयापि वा ॥१७८॥
 स्वस्ववर्णाश्रमाचारसदृशाकृतिचेष्टितान् ।
 लान्छितान् चक्रशङ्खान्यां मुजयोर्दक्षिणादितः ॥१७९॥
 पद्मविष्टरमध्ये तु स्वासीनान् वाथ सुस्तितान् ।
 ऋजु सितान्यथाशोभं पैशाचस्थानकेऽथवा ॥१८०॥
 निर्माय च विधानेन प्राङ्गणे मण्टपेऽथ वा ।
 प्रासादेष्वनुरूपेषु कल्पितेष्वग्रतो विभोः ॥१८१॥
 यथावकाशं वामे वा दक्षिणे वाथ पश्चिमे ।
 सन्वमन्त्रैः प्रतिष्ठाप्य विधिवच्छ्रद्धयार्चयेत् ॥१८२॥
 शृणुध्वमथ तन्मन्त्रान् स्थापनादिषु कर्मसु ।
 प्रधानपुरुषेशाद्यतारकब्रह्मणाथ वा ॥१८३॥
 अहस्तारकेणैव सविसर्गेण चान्तिके ।
 आघेन वा द्वितीयेन युक्तया तितयेन वा ॥१८४॥
 संज्ञया योजनीयास्ते साङ्गयागस्त्वथोच्यते ।
 ताराद्ययोर्द्वयोरेकं पौढा कृत्वा तदन्तिमे ॥१८५॥
 ज्ञानादिहृदयादीनि चतुर्थ्यन्तान्युदीरयेत् ।
 प्रणवाधारयुक्तानि प्रागेवाज्ञान्यमूनि वै ॥१८६॥
 मन्त्रेणानेन वै भक्तान् पूजयेत्तु यथाविधि ।
 प्राग्वत्स्थानादिकं कृत्वा सोर्ध्वपुण्ड्रः सलङ्कृतः ॥१८७॥
 पादौ प्रक्षाल्य चाक्षं प्रविश्य यजनालयम् ।
 क्वाटोद्घाटनं कुर्याद्वासाभ्यर्चनपूर्वकम् ॥१८८॥
 तन्मन्त्रेण प्रणम्याथ बिम्बशुभ्यादिकं तथा ।

प्रासादशोधनादीनि कृत्वा वै तस्य दक्षिणे ॥१८९॥
 पार्श्वे समुपविश्याथ करशुद्धिं समाचरेत् ।
 दिग्मन्थं चैव सायामा भूतशुद्धिं समाप्य च ॥१९०॥
 पुटीकृतेन ताराभ्या भक्तमन्त्रेण मन्त्रवित् ।
 नरान्त मणिग्रन्थाद्य प्राग्गत्पाणिद्वय मृजेत् ॥१९१॥
 अङ्गानि चैव विन्यस्य पूर्वोक्तविधिना तत ।
 तुलसीनट्टिनाक्षाणा मालिकाद्वितय तथा ॥१९२॥
 चक्रशङ्खौ पाणितलद्वये न्यस्य यथाक्रमम् ।
 कृत्वैव करविन्यास ततस्तन्मन्त्रमुच्चरेत् ॥१९३॥
 पाणिभ्यामालभेद्देहमामृधश्चरणावधि ।
 कृत्वैव व्यापकन्यास हृदयादीनि विन्यसेत् ॥१९४॥
 ततो मालाद्वय कण्ठे चक्रशङ्खौ मुजद्वये ।
 विन्यस्य हार्दधीमुद्रा वज्रा तादात्म्यमाश्रयेत् ॥१९५॥
 तत स्तहृदयाम्भोजे देवस्य परमात्मन ।
 पादाधस्ताच्चैतनन्तु विचिन्त्य तदनन्तरम् ॥१९६॥
 तस्माच्चैतन्यमात्राद्य यजेद्भोगैस्तु मानसै ।
 ततो बहिर्यजेद्भक्त प्रागुक्तभोगसञ्चयै ॥१९७॥
 तदर्थं पद्मपात्राणि चतुस्त्रिद्वैरुमेव वा ।
 कल्पयित्वा ततो देहान्यन्तान् मन्त्रान् समर्चयेत् ॥१९८॥
 द्वारयाग तन कुर्यादध्यायैर्दक्षिणोत्तम ।
 साप्तित्र सप्तित्र च गर्भद्वारस्य पार्श्वयो ॥१९९॥
 सम्पूज्य तद्विमाने तु चतुर्दिक्षु यथाक्रमम् ।
 भक्तमूर्तीम्ममभ्यर्च्य अर्घ्याद्यैर्मुनिसत्तमा ॥२००॥
 ततोऽमनष्टपद्वारे दुर्गा गणपतिं यजेत् ।
 इन्द्रादिनैऋत्यागस्तु प्रथमागणादिषु ॥२०१॥

सम्पूज्यावरणद्वारे त्विन्द्र चेन्द्रजयं यजेत् ।
 यद्वा द्वारेषु सर्वेषु तथैवावरणेषु च ॥२०२॥
 तत्तच्छिष्यगणानेव परिवारान् प्रकल्पयेत् ।
 महापीठे यजेत्सर्वभूतेभ्यो नम इत्यथ ॥२०३॥
 गर्भगेहे सम्प्रविश्य कल्पयेदासन गुरु ।
 धर्मादीन् चतुरः पीठकोणेष्वभ्यर्च्य पूर्ववत् ॥२०४॥
 सत्वेनाच्छादित पश्चात्केवलेनाम्बुजं यजेत् ।
 तत्रावतार्य तं भक्तं मन्त्रन्यासं समाचरेत् ॥२०५॥
 यथा देहे तथा विम्बे लयोक्तविधिना ततः ।
 समभ्यर्च्य ततो भोगयागं कुर्याद्यथाविधि ॥२०६॥
 प्रागादिपद्मपत्रेषु हृदयादीनि पूर्ववत् ।
 विदिग्दलेषु चैवास्त्रं नेत्रं कैसरजालगम् ॥२०७॥
 पीठोपरि दळाद्वाद्ये त्वाम्नेयेशानकोणयोः ।
 मालाद्वयं तु पूर्वोक्तं चक्रशङ्खौ च पूजयेत् ॥२०८॥
 ततो ध्यायेद्विष्णुभक्तं सर्वलक्षणसयुतम् ।
 सखवर्णाश्रमाभारसदृशाकृतिकेष्टितम् ॥२०९॥
 बद्धाज्जलिपुटं वाथ व्याख्यामुद्रासमन्वितम् ।
 पद्मविष्टरमध्ये तु स्वासीनं वाथ मुक्षितम् ॥२१०॥
 ललाटादिषु चाङ्गेषु ह्यर्घ्येषुर्दूरलङ्कृतम् ।
 लान्छितं चक्रशङ्खाभ्यां भुजयोर्दक्षिणादितः ॥२११॥
 तुळसीनळिनाक्षणा मालाद्वितयभूषितम् ।
 एव ध्यात्वा विष्णुभक्तं हृदयादींश्च पूर्ववत् ॥२१२॥
 ध्यात्वाथ पूजनं कुर्यादासनाधैर्यथोदितैः ।
 हार्तिशदुपचारैर्वा द्वाष्टभिर्वा द्विरष्टभिः ॥२१३॥
 जपान्तवाङ्मपि होमान्तं तत्तन्मन्त्रेण पूर्ववत् ।

अस्वातन्त्र्याद्वालिं तत्र न कदापि समाचरेत् ॥२१४॥
 तत्तज्जन्मदिने कुर्यात्तेषा वैशेषिकार्चनम् ।
 सदैव देवदेवेन सङ्क्रान्त्यामयनादिषु ॥२१५॥
 कालेष्वेतेषु कर्तव्यमुत्सवभ्रमणादिकम् ।
 पृथग्वाप्युत्सव कार्यो ध्वजारोहणवर्जित ॥२१६॥
 न हंसा न बलिस्तीर्थं पारतन्त्र्ये विधिस्त्वयम् ।
 स्वातन्त्र्ये चाग्रहारादौ विपिने वा नदीतटे ॥२१७॥
 सप्रकार समान तु यथेष्टतलशोभितम् ।
 कल्पयित्वा प्रयत्नेन रय्याभिश्च परिष्कृतम् ॥२१८॥
 देशान्तरगताना वा भगवन्नोकवासिनाम् ।
 हृदयरूपमहश्य वा देवसारूप्यता गतम् ॥२१९॥
 स्थापयित्वा विधानेन प्रासादे मानुषे पदे ।
 दिव्यमानुषयोर्वाथ दिव्ये वा मानुषाश्रिते ॥२२०॥
 विष्णोर्मन्त्रासनाव्यक्तपद्ममध्यस्थचेतनात् ।
 भक्तविम्बहृद्भोगे चैतन्यमवतार्य च ॥२२१॥
 सत्क्रीडत्य मन्त्रेण साङ्गेनाभ्यर्चयेत्सदा ।
 आवाहने विशेषोऽयं जीवता वाप्यजीविताम् ॥२२२॥
 सर्वलाव्यक्तपद्माद्यैरष्टभिर्वा द्विरष्टभि ।
 भोगे प्रागुदितै स्फीते ताम्रूलान्ते समर्चयेत् ॥२२३॥
 कृत्वा यद्वाभ्रनारोह हसन्भ्रजमवापि वा ।
 समारोप्य यथाशाम्ब कुर्यात्तत्र महोत्सवम् ॥२२४॥
 यत्किञ्चानादिर तीर्थं सर्वं तत्र समाचरेन् ।
 भक्तप्रणीता गाथाश्च श्रुत्यन्तार्थोपगृहिता ॥२२५॥
 धाम्नेद्विधिवद्देन भक्त्या गीतिपुरस्सरम् ।
 सन्निवेदिनमन्नाद्य गायक्रेभ्य प्रदापयेन् ॥२२६॥

इति सम्यक् समाख्यात विष्णुभुक्तार्चन परम् ।

गोपनीय प्रयत्नेन नास्तिकाना विशेषत ॥२७॥

प्रकाशनीय भक्ताना नित्यकर्मरतात्मनाम् ॥

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसहिताया

गरुडादिपरिवारार्चनविधिर्नाम

अष्टमोऽध्यायः

अथ नवमोऽध्यायः ।

मुनय ।

पुरा नित्योत्सवविधौ द्वारावरणवासिनाम्

देवाना पूजन प्रोक्त तेषा ध्यानादिक्रमात् ॥१॥

चदस्व मुनिशार्दूल ! सर्वशास्त्रविशारद !

नारद ।

शृणु न मुनय सर्वे सावधानेन चेतसा ॥२॥

द्वारावरणदेवाना लक्षणं तु यथाविधि ।

मासादद्वारदेवेभ्यः समारभ्य यथाक्रमम् ॥३॥

मासादद्वारवाद्ये तु ह्यधस्त्योदुम्बरान्तिमे ।

वास्त्वीशक्षेत्रनाथौ द्वौ स्थितौ दक्षेतरक्रमात् ॥४॥

शुक्लवर्धनं कृष्णदेहो द्विभुजो रत्नपात्रधृक् ।

दक्षिणं करेणैव सर्वामरसमाश्रय ॥५॥

पुण्डरीकसमानाभवस्रस्तगनुलेपन ।

गदोद्यनरुरो विप्रा ! ध्यातव्यो बाम्नुपूरुष ॥६॥

क्षेत्रेश द्विभुज ध्यायेद्देवाभवसनसनम् ।

नीलनीमृतसङ्काशं दण्डहस्तं महातनुम् ॥७॥

मुष्टिद्वयमहस्तेन यागक्षेत्रस्य पालकम् ।

कुण्डलाघेरलङ्काररेतौ शोभितनिग्रहो ॥८॥
 वीक्षमाणो विभोर्वक्त्र तेनसातीव निर्भरौ ।
 तत्तत्राचनयणाभा प्रवालसदृशाम्बराम् ॥९॥
 हारनूपुरकेयूरकरण्डमकुटादिक्के ।
 अलङ्कृतामलङ्कारै पुण्डरीकनिभेक्षणाम् ॥१०॥
 अलङ्कृतसम्पूर्णशरच्चन्द्रनिभाननाम् ।
 पद्मकुम्भकरा लम्बी पद्मोपरि गता स्मरेत् ॥११॥
 पद्मासनेनोपनिष्ठा द्वारस्योर्ध्व उदुम्बरे ।
 तरणादित्यसङ्काशो महोरम्कश्चतुर्भुज ॥१२॥
 उन्नतश्चोन्नतासश्च पूर्णाङ्गो नातिमासल ।
 तनूदरो निम्ननाभो रोमरानिविरानित ॥१३॥
 दप्पूकरालम्बदन पिङ्गस्मश्रुचटाधर ।
 मधुपिङ्गलनेत्रश्च कुटिलमलतायुत ॥१४॥
 मलम्बनेलधवण पृथुघ्राण सितानन ।
 कुण्डलालङ्कृतश्चैव हारकेयूरभूषित ॥१५॥
 घट्टोष्णीपललाटश्च तिलकेनाप्यलङ्कृत ।
 शुक्लाम्बरधर सखी भुजयुग्मेऽस्य दक्षिणे ॥१६॥
 मोक्षत सस्मरेच्चत्र प्रज्जलन्तीं गदाम्बरे ।
 श्रोणीतटनियण्णा तु विश्रान्ता वसुधातले ॥१७॥
 पूर्वगामरे शरमन्यासिश्चाभ्यसूत्रकम् ।
 एव गणाविपश्चण्डो विरमेणापरानित ॥१८॥
 भुद्धो विघ्नायुताना तु क्षणात्सहरणक्षम ।
 ध्येयो गर्भगृहद्वारशाग्यामूले तु दक्षिणे ॥१९॥
 सर्वमापरभागे तु प्रचण्ड त्रीदश यजेत् ।
 हि तु सत्यापमत्र्याभ्या सुताभ्या स्याद्विपर्यय ॥२०॥

भुजद्वये यच्चण्डस्य वामे सम्परिकीर्तितम् ।
 दक्षिणे तत्प्रचण्डस्य ध्येयं वा परिकल्प्य वा ॥२१॥
 ध्यायेद्द्वाराग्रदेशे तु गरुडं काञ्चनप्रभम् ।
 कुटिलप्रसुवृत्ताक्षं पञ्चमण्डलमण्डितम् ॥२२॥
 लम्बोदरं सुपीनाङ्गं सर्वभूषणभूषितम् ।
 मकुटाधैरलङ्कारैर्नूपुराधैर्विराजितम् ॥२३॥
 नीलं वसानं वसनं नानामाल्योपशोभितम् ।
 सम्मुखं देवदेवस्य भूगतं विधृताञ्जलिम् ॥२४॥
 द्विभुजं तुहिनाभं तु सत्याख्यं विदग्धाधिपम् ।
 प्राणाधिदैवतं चक्रे बलिमण्डलमध्यगे ॥२५॥
 संस्थितं संसारेत्सर्वरङ्गैः पूरुपरुषिणम् ।
 प्रलम्बमानजठरं पक्षराजिविराजितम् ॥२६॥
 दक्षिणेन करेणैव धारयन्तं गणित्रकम् ।
 उच्चानितैतरकरं कुण्डलाधैर्विभूषितम् ॥२७॥
 नीलकौशेयवसनं नीलमाल्यानुलेपनम् ।
 अनाकुलाभ्यां नेलाभ्यां वीक्षमाणं सदा विभुम् ॥२८॥
 अधामण्डपद्वारद्वालायुगळसंस्थितौ ।
 पद्मगर्भप्रतीकाशावतिर्भीमपराक्रमौ ॥२९॥
 चण्डप्रचण्डमहदौ भुजगान्धनभूषणैः ।
 रक्ताम्बरधरौ चैव रक्तसगनुलेपनौ ॥३०॥
 गणौ धातृविधातारौ ध्यात्वा सम्पूज्य तत्परः ।
 तुमुद्रादिगणेशान् प्रथमावरणे यजेत् ॥३१॥
 पूर्वं च बहिर्दिग्भागे पूज्यां ह्यै गणनायकौ ।
 तुमुद्रः तुमुद्राक्षश्च प्रमत्तप्रदनेऽर्णौ ॥३२॥
 तुहिनाभश्चमहदौ प्रथमे बयमि न्निनौ ।

नानाभरणदिग्धाङ्गौ नानाकुण्डलभूषितौ ॥३३॥
 नानामाल्याञ्चितौ चैव नानामौलिधरौ द्विजा ! ।
 नानामन्धविलिप्ताङ्गौ नानावस्त्रविभूषितौ ॥३४॥
 कुमुदाख्यगणेशस्य ध्यातव्यो दक्षिण कर ।
 चन्द्ररश्मिप्रतीकाश्चामरेण विराजित ॥३५॥
 अभिगच्छाम्य ध्यायेद् द्वितीय दक्षिण करम् ।
 भवभङ्गात्प्रपन्नाना परेषा गुणशासनम् ॥३६॥
 तस्यैवाद्य वामकर प्रमुद्धरमलेद्यतम् ।
 तूष्णीं भीसूचक ध्यायेद्बहिःस्यान्ना पर करम् ॥३७॥
 एतद्वै कुमुदाक्षस्य वैपरीत्येन भावयेत् ।
 द्वाभ्या द्वाभ्या कराभ्या वै अन्येषामेवमेव हि ॥३८॥
 पुण्डरीको वामनश्च द्वापेतौ हुतमुक्प्रभौ ।
 गरुडध्वजहस्तौ च शेषमन्यत्पुरोदितम् ॥३९॥
 कृत्वा ध्यात्वाथ वा न्यस्य दक्षिणे नैर्ऋतेऽपि च ।
 शङ्कुरुर्णाभिमानो य सर्वनेत्राभिसञ्ज्ञित ॥४०॥
 द्वावेतौ चम्पकाभौ तु मायूरव्यजनोद्यतौ ।
 महाविभूतेर्देवस्य प्रत्यग्यायुर्दिगास्थितौ ॥४१॥
 सुमुख सुप्रतिष्ठश्च विभो सोमेशदिक्स्थितौ ।
 चिन्त्यौ मुद्रफलदयामावातपत्रकरोदितौ ॥४२॥
 नोक्तशेषकराणां तु तद्विद्धि कुमुदोदितम् ।
 एते भगवतो विप्रास्त्वन्तरङ्गा मयोदिता ॥४३॥
 कर्मणा मनसा वाचा तद्भागगतमानसा ।
 शान्नादिपद्मणोपेतैरार्याणां कोटिश परै ॥४४॥
 भूते मिद्धरनन्तैश्च प्रार्थयानं पर पदम् ।
 वस्त्रमृगाक्षरागाद्यै सर्वे ते कुमुदोपमा ॥४५॥

श्वेतमृत्कल्पितेनैव ह्यर्ध्वपुण्ड्रेण भूषिताः ।

ललाटस्थेन सर्वेऽपि कुमुदादिगणाधिपाः ॥४६॥

एवमन्येपि मृताद्याः सर्वे पारिषदा द्विजाः ।।

एवमावृतिदेवाश्च द्वारस्थाश्च तथैव हि ॥४७॥

एवं सदीया विप्राश्च क्षत्रविद्वृद्धजातयः ।

मृदैव वा चन्दनेन कल्पितैरूर्ध्वपुण्ड्रकैः ॥४८॥

द्वादशैश्च चतुर्भिर्वा भूषिताः स्युः सदा द्विजाः ।।

अतसीकुतुम्भयामौ पीतमाल्याम्बरान्वितौ ॥४९॥

पीतोष्णीपधरौ रौद्रौ प्राग्बहुजविभूषितौ ।

गणौ चण्डाकृतिधरौ दुर्वर्षौ दुरतिक्रमौ ॥५०॥

जयं च विजयं नाम्ना यजेत्तद्द्वारपार्श्वयोः ।

तदुद्देशात्समारभ्य बहिर्द्वारावसानकम् ॥५१॥

द्वितीयावरणक्षेत्रं षोढा कृत्वा तु पञ्चमे ।

भागे तु गरुडं विमाः । कृत्वा ध्यात्वाऽथ वा न्यसेत् ॥५२॥

दीप्यद्यामीकराकारं भीमभ्रुकुटिलोचनम् ।

पृथुदंष्ट्रं पृथुप्राणं पृथुगात्रं पृथूदरम् ॥५३॥

पक्षाङ्कुराद्वितोरस्कं पक्षमण्डलमण्डितम् ।

हारकेभूरताटङ्गमकुटाद्यैस्तु भूषणैः ॥५४॥

भूषितं नीलवसनं नानामाल्यविभूषितम् ।

नानागन्धविलिप्ताङ्गं नागैरुदग्रभूषितम् ॥५५॥

पुष्पमन्त्रकसम्पूर्णमञ्जलिं दधत् द्विजाः ।।

उत्तम्य दक्षिणं जानुमासनीकृत्य चेनरन् ॥५६॥

सुरासने समासीनं विभोराजापतीक्षरम् ।

ततः कर्मात्मतन्त्रानां दर्शकं मिद्वतां गतम् ॥५७॥

भगवत्पुण्यमामर्घ्यमार्वाद्यादिगुणैर्युतम् ।

वियुक्त प्राहताद् दुःखान्नियुक्त चेश्वरेण तु ॥५८॥
 भवसन्ताररुत्वेन द्येवदावृत्तिके क्रमात् ।
 उपेन्द्र पूर्वदिग्भागे सस्मिन्नो द्विचसत्तमा ॥५९॥
 बद्धो तेजोधराख्यम्बु दक्षिणे दुरतिक्रम ।
 नैऋते तु महाकर्मा पश्चिमे तु महाद्वद ॥६०॥
 अग्राक्षो वायुदिग्भागे वसुरेतास्तथोत्तरे ।
 पूर्वोत्तरे वर्धमान साग्री गगनगोचर ॥६१॥
 आधारनिलय नाम्ना सर्वस्याधोगत स्मरेत् ।
 एते स्फाटिग्रन्थानि श्वेतमाल्याम्बरान्विता ॥६२॥
 गणितक रथाङ्ग च जङ्घ चैव गदा तथा ।
 दधाना मुरत्यदश्वादि मुस्यवामान्तमेव हि ॥६३॥
 करैश्चतुर्भिः सुसमा मकुटादिविभूषिता ।
 तेनसा विघ्नजालानि प्रेरयन्तो महौजस ॥६४॥
 स्थानरैः सम्मिता सर्व ध्यानोन्मीलितलेचना ।
 अथ वा द्विमुक्ता एते वज्राद्य दशक क्रमात् ॥६५॥
 दक्षिणे लोकपालीय धारयन्त करेण तु ।
 गणितक तु वामेन वरदभयदाम्बु वा ॥६६॥
 तथा चर्णाङ्गरागाद्येन्द्रादिसदृशास्तु वा ।
 द्वितीयगोपुद्धारणा वंशोत्तमस्वयो ॥ ६७॥
 विन्यसेद्द्वारपालाग्न्यापेतैः वागादितो गणौ ।
 निधीशौ शसपद्मौ तु निविभाण्डोपरि स्थितौ ॥६८॥
 स्थूलदन्तौ च दान्ती च द्विभुजौ भगवन्मयौ ।
 मुष्टिग्रन्थायुक्तौ किञ्चिदुन्नतवक्षसौ ॥६९॥
 एम्बोन्तौ सुग्रीनाङ्गौ हस्तपाणिपद्मौ द्विजा ।
 शम्भुश्चयमानाभौ नीलशुक्लाम्बरजौ ॥७०॥

मकुटाद्यैस्तु विविधैरलङ्कारैरलङ्कृतो ।

दक्षिणेन करेणैव धारयन्तौ सरोरहम् ॥७१॥

इतरेण करेणैव धृतानेन निर्धि स्वरुम् ।

अथ वा वामदक्षाभ्या प्रवेशाभांतिद्रांश्चितौ ॥७२॥

करद्वयेन शङ्खं वा पद्मं वा दधतौ द्विजा ! ।

धामेन दधतौ पद्मं दक्ष शरः निर्ध्याश्वगै ॥७३॥

शस्त्रपद्मधरौ वापि शिरसा मकुटोपरि ।

शरश्चक्रधरौवापि सागरेच्छावशेन तु ॥७४॥

तद्द्वाराशाग्यानिष्ठौ तु ससर्गेदक्षिणादित ।

क्षीरकुन्दावद्रातौ च नीलकण्ठेयवाससौ ॥७५॥

नीलनीरजमूर्णौ पुष्पैर्मूर्पितविग्रहौ ।

पूर्वाक्षगणसादृश्यौ नाम्ना भद्रमुभद्रकौ ॥७६॥

तद्द्वारबाह्वतः पश्चात्पार्श्वयोर्गोपुरस्थितौ ।

एतौ गणेश्वरौ न्यस्येद् ध्यात्वा वा पारिकल्प्य वा ॥७७॥

अथ वा द्विमुजावेतौ तदा भद्रस्य दक्षिणम् ।

करं तु तर्जनीयुक्तं वाममीपक्षे कुञ्चितम् ॥७८॥

गदाग्रोपरि विश्रान्तं गदामूलोपरि स्थितम् ।

व्यत्यस्तं दक्षिणपादं वामं तु भुवि संस्थितम् ॥७९॥

भद्रस्य वामयोर्विधा यदुक्तं पाणिपादयोः ।

दक्षयोस्तत्सुभद्रस्य दक्षोक्तं वामरु भवेत् ॥८०॥

किं तु तद्वामहस्तं तु युक्तं विसर्गमुद्रया ।

यद्वा भद्रो दक्षभरेऽभीतिमुद्रासमन्वितः ॥८१॥

गदोपरिष्ठाद्विश्रान्तवामहस्तो द्विजोत्तमा ।

पश्चात्करद्वयेनापि चक्रशस्त्रधरः क्रमात् ॥८२॥

सुभद्रस्तु गदान्यस्तदक्षहस्तसंयुतः ।

अभीतिमुद्रासयुक्तघनशखसमन्वित ॥८३॥
 चण्डादिष्वप्येवमेव द्विभुजत्वादिक भवेत् ।
 चण्डप्रचण्डौ धाता च विधाता च जयस्तथा ॥८४॥
 विजयश्चापि भद्रश्च सुभद्रश्च गणेश्वर ।
 एते गणेश्वरा ह्यष्टौ प्रमत्तपुष्पान्वरैर्विना ॥८५॥
 देहवक्त्राकृतैस्तुल्यास्तथैवाभरणायुधै ।
 भक्तानां विघ्ननालस्य सर्वदिक्स्थितस्य च ॥८६॥
 ससारफलदातुर्वै छेदनार्थं समुद्यता ।
 परस्परमुक्ता सर्वे स्नानकैः सस्थिता सर्वैः ॥८७॥
 गणेशायुतलक्षैस्तु नानावर्णवर्धुरैः ।
 अच्युताराधनपरैरनेकैः परिवारिता ॥८८॥
 तृतीयावरणे पश्चात्पूर्वादिक्रमयोगतः ।
 इन्द्रादिलोकपालानां दशकं विन्यसेद्विजा ॥८९॥
 शतधामनिमध्यायेच्चतुर्बाहुः पुरन्दरम् ।
 महितद्विपसस्य तु सुतीक्ष्णकुलिशोद्यतम् ॥९०॥
 अनाखण्डसरेद्रक्तशक्तिपाणिं हुताशनम् ।
 सहस्रार्चिभिर्गार्कणं सहस्रादित्यभासुरम् ॥९१॥
 महामहिपसस्य तत्त्वज्ञाद्रिसमप्रभम् ।
 समीपदण्डहस्तं च सरेदेव पित्रीश्वरम् ॥९२॥
 दण्डाकराळमदनं कृष्णमेघसमप्रभम् ।
 घोरमेतासनध्यायेन्सङ्गधृमाक्षसेधरम् ॥९३॥
 मुक्ताफलद्युतिसमं भीमपात्रमरोद्यतम् ।
 नागङ्ग्यासहस्राक्षं भकरस्थमपापतिम् ॥९४॥
 नीलतोयदसहस्रं महावनपगङ्गितम् ।
 ध्यायेन्मगीरणं देवसंभितहरिणोपरि ॥९५॥

सोमं तारागणोपेतं शंखगोक्षीरपाण्डुरम् ।
 बृहच्छशकपृष्ठस्थं शिशिरास्त्रकरं सरेत् ॥९६॥
 सितमृतिविलिप्तान्नं त्रिनेत्रं वृषवाहनम् ।
 त्रिशूलायुधहस्तं च त्वीशानं ज्ञानिनं सरेत् ॥९७॥
 पाताळदिग्गतं ध्यायेत् कूर्मारूढं हलायुधम् ।
 सितं सहस्रफणभूषोन्तो नाम नागराद् ॥९८॥
 गन्धकं भ्रामयन्तं तु दण्डहस्तं प्रजापतिम् ।
 हंसारूढं स्वसंस्थं तु ध्यायेद् ध्रुवमजं विभुम् ॥९९॥
 एते चतुर्भुजाः सर्वे अक्षयूत्रविभूषिताः ।
 चिन्तयन्तः परं तत्त्वं वराभयकरोद्यताः ॥१००॥
 दिव्याभरणदिग्घाता दिव्यमात्म्याम्बराञ्चिताः ।
 दिव्यरूपधराश्चैव दिव्यगन्धवहा द्विजाः ॥१०१॥
 रक्तशुक्लनिशापीतनीलचम्पकसप्रभैः ।
 ध्योमस्फटिकमार्ताण्डराजोपलनिभैस्तथा ॥१०२॥
 माल्याङ्गरागवसनैः महार्घैः समलंकृताः ।
 भूषिता भूषणीश्चितैः करण्डमकुटादिभिः ॥१०३॥
 धूम्रश्चतुर्भुजस्त्वत्र विज्ञेयो वृषभध्वजः ।
 द्विभुजान्त्वय वा चान्ये वरदाभयदास्तु वा ॥१०४॥
 इति लोकेश्वरेषूक्तं ततो वै द्विजसत्तमाः ।
 तृतीयावरणद्वारे क्षारामूने तु दक्षिणे ॥१०५॥
 सुदर्शनं चतुर्दशं ह्रस्वकायं जलत्पत्रम् ।
 क्रोधरक्तेक्षण दैत्यदानवान्मन्त्रिलेपनम् ॥१०६॥
 नृत्यन्तं मदमत्तं च सहस्रारान्तरान्वितम् ।
 दंष्ट्राकराज्यदनं कुटिलमृन्मृत्पापुनम् ॥१०७॥
 परान्तशालकाकारं स्वर्गनिर्गोपेष्टिनम् ।

दक्षिणे भुनयुग्मे तु पूर्वेण च सुदर्शनम् ॥१०८॥
 धारयन्त ततोऽन्येन विश्रान्ता भूतले गदाम् ।
 शस्त्रं मुख्येन वामेन ह्यपरेण गणितम् ॥१०९॥
 हारकेभूताटङ्कमकुटादिविभूषणैः ।
 विभूषितं विचित्रैस्तु श्रुतमाल्याम्बरादिभ्यः ॥११०॥
 विधानुत्पाद्यन्त तु दीप्तेन म्येन तेजसा ।
 सस्मेरेत्तु ततोऽन्यस्मिन् शार्ङ्गामूले ततो द्विजाः ॥१११॥
 मुस्थितं गरुडं त्रिषा तस्यैव सज्जिभम् ।
 भ्रम्यत्र चित्रत्ताक्षं रक्ततुण्डं सुभीषणम् ॥११२॥
 पृथुदरं दीर्घपुच्छं पक्षमण्डलमण्डितम् ।
 रक्ताम्बरधरं चैव रक्तसगनुलेपनम् ॥११३॥
 दण्डापरारब्धवदनं त्रुटीकुटिलेक्षणम् ।
 विचित्रकन्धुर्गुणधरं भुजगेन्द्रैरलङ्कृतम् ॥११४॥
 मकुटाद्यैरलङ्कारैर्विविधैस्तु विभूषितम् ।
 भुजद्वये यच्चक्रम्य वामे सम्पर्किर्कृतम् ॥११५॥
 दक्षिणे नद्वेदस्य दक्षोक्तं वामत्र भवेत् ।
 वज्रं शक्तिस्तथा दण्डं सङ्गं पाशो ध्वजस्तथा ॥११६॥
 शिगिरारस्य त्रिशूलं तु लाङ्गलं मुसलं तथा ।
 पूर्वादिब्रह्मयोगेन चतुर्धावरणे स्थिता ॥११७॥
 पतेषां क्रमशो ध्यानं साम्प्रतं कथ्यते द्विजाः ।
 वज्रं वज्रोपलम्भं तु सितदीर्घनरसादितम् ॥११८॥
 दण्डापरारब्धवदनं ज्वलत्कनकलोचनम् ।
 सौदामिनीप्रभां शशितं शान्तामिवदनेक्षणम् ॥११९॥
 घनघर्षरनिर्घोषमुद्रिरन्तीं मुहुर्मुहुः ।
 यद्वमुद्रिं स्मरेदण्डं रक्तान्नं रक्तलोचनम् ॥१२०॥

क्रोधमूर्तिं स्वदशनैर्दशन्तमधरं स्वरम् ।
 स्वरश्मिखचितं ध्यायेन्नृत्यमानं तु नन्दकम् ॥१२१॥
 शरदाकाशसङ्काशं दशन्त दशनावलीम् ।
 पाशं गुणगणाक्रीणं विद्युज्जिह्वं भयानकम् ॥१२२॥
 हेमाक्षिपाण्डुराभं तु घोरास्यं रक्तलोचनम् ।
 शरज्जलदसङ्काशं ध्वजं कुटिललोचनम् ॥१२३॥
 स्वतेजसा जगत्सर्वं द्योतयन्तं बलोत्कटम् ।
 शिशिरं शीतधामाभं पीनाङ्गं पृथुविग्रहम् ॥१२४॥
 जटाकलापधृत्सौम्यं पुण्डरीकनिभेक्षणम् ।
 उदयार्कसहस्राभं त्रिशूलं भीषणाकृतिम् ॥१२५॥
 कल्पान्तपायकाकारं स्वरश्मिपरिवेष्टितम् ।
 सन्ध्याजलदसङ्काशं लाङ्गलं भीमलोचनम् ॥१२६॥
 क्षामाङ्गमुन्नतांसं तु वज्रकायं बलोत्कटम् ।
 कुन्दावदातं मुमलं सौम्यमीपस्मिताननम् ॥१२७॥
 रवं रवन्तं मधुरं श्रोत्रेन्द्रियसुरावहम् ।
 नीलरक्तसितापीतपावराञ्जनसन्निभैः ॥१२८॥
 हेमचन्द्रहिमाराशसमानाभैः क्रमेण तु ।
 माल्याङ्गरागवसनैरुचितैः समलङ्कृताः ॥१२९॥
 दिव्यैराभरणैर्युक्ताः स्वचिह्नाङ्कितमस्तकाः ।
 तर्जयन्तश्च दुष्टौघं दक्षिणेन कोणं तु ॥१३०॥
 चामेन कटिमालम्ब्य मुसमे न्यानके सिताः ।
 चतुर्धावरणद्वारदक्षिणोत्तरशास्त्रयोः ॥१३१॥
 गङ्गा च यमुनां चैव ध्यात्वा सम्पूजयेन्प्रमान् ।
 भगवन्पादमम्भूनां गङ्गां तुमुदगतिभाम् ॥१३२॥
 नवयौवनव्यावर्ण्यमौतुनार्यगर्णिताम् ।

नीलाङ्गरागवसना नीलमाल्यैरलङ्कृताम् ॥१३३॥
 द्विमुना सौम्यपदना पुण्डरीकनिभेक्षणाम् ।
 हारनूपुरनेथूरुपण्डलाद्युपशोभिताम् ॥१३४॥
 ससारतापसन्तप्तानारुरुक्षन् पर पदम् ।
 वामनारुर्मपङ्कानि क्षाण्टयन्तीं स्वतेजसा ॥१३५॥
 वहतीं दक्षिणेनैव कलशं चारिपूरितम् ।
 वामेन तर्जयतीं तु परेण प्राट्टताम् जनान् ॥१३६॥
 यमुना नीलरत्नामा नीलकुञ्चितमूर्धनाम् ।
 सिताङ्गरागवसना सितमाल्योपशोभिताम् ॥१३७॥
 दक्षिणे तर्जनीमुद्रा वामे तु कलशं स्मृतम् ।
 अन्यत्सर्वं तु गङ्गोक्तमत्रापि स्यान्मुनीश्वरा ॥१३८॥
 लोहिताक्षो महावीर्यस्त्वप्रमेयं मुशोभनम् ।
 वीरहा विनमो भीम शतावर्तस्तु चाष्टम ॥१३९॥
 ऐश्वरीदिवक्रमेणैव पञ्चमावरणे स्थिता ।
 ध्यायेच्चन्द्रप्रतीकाश्च लोहिताक्षं बलोत्कटम् ॥१४०॥
 नीलाम्बरधरं नीलमाल्यं नीलानुलेपनम् ।
 महावीर्यं महाकायं पीतवर्णं महाभुजम् ॥१४१॥
 प्रवाळाभाम्बरधरं रक्तसगनुलेपनम् ।
 सम्भरेदप्रमेयाख्यमप्रमेयबलोत्कटम् ॥१४२॥
 हरिताट्टतिमापीनयसनसग्निलेपनम् ।
 मुशोभनं शोभनाङ्गं मुक्ताफलनिभं सरेत् ॥१४३॥
 अतसीपुष्पमद्भाशगसोमाल्यानुलेपनम् ।
 वीरघ्नं वीरहार्यं च ध्यायेच्चक्रसन्निभम् ॥१४४॥
 बार्हस्पत्यजितारक्षससनसग्निसिन्धुतम् ।
 विनमं विनमावाप्तं चापोदग्निसंभवं ॥१४५॥

कुन्देन्दुकान्तिवसन सितमाल्यानुलेपनम् ।
 भीम भीमाकृतिं ध्यायेत्तप्तकाञ्चनसन्निभम् ॥१४६॥
 पाण्डरारणकौशेय तद्वद्गन्धस्रगन्वितम् ।
 अतसीकुसुमश्याम शतावर्तं तु भावयेत् ॥१४७॥
 पीताम्बरधर पीतमाल्यगन्धविभूषितम् ।
 भुजद्वयान्विता ह्येते चान्तर्मुदितमानसा ॥१४८॥
 दक्षिणैः पाणिभिः सर्वे ज्वलन्त परशु तथा ।
 वामैः शङ्खवर दीप्तं वधानाभ्यारुकुण्डला ॥१४९॥
 समा समविभक्ताङ्गा प्रशान्ताकृतयस्तथा ।
 स्थानकैः सन्निभता सर्वे सप्रभाभिर्विराजिता ॥१५०॥
 प्रसन्नवदना सौम्या त्रैलोक्योद्धरणक्षमा ।
 हारनूपुरकेयूरपूर्वभूषाविभूषिता ॥१५१॥
 तदाज्ञाप्रेक्षकाश्चैव दुष्टदोषोपशान्तिदा ।
 बलेन महता क्षिप्तदेवासुरमहोरगा ॥१५२॥
 एकवीरासहायाश्च त्वप्रयत्नेन लीलया ।
 आब्रह्मभवनं शश्वत्परिवर्तयितुक्षमा ॥१५३॥
 एतदावरणद्वारचतुष्के द्वारदेवता ।
 न्यस्त्येद्युगमप्रयोगेण पूर्वद्वारादित क्रमात् ॥१५४॥
 वज्रनाभ हरीश च पूर्वस्था दक्षिणोत्तरे ।
 ध्यायेत्तु वज्रनाभास्य शतधामसमप्रथमम् ॥१५५॥
 मुख्यदक्षिणहस्तेन निपेधाभिनयान्वितम् ।
 वेत्रलता द्वितीयेन चक्रराज तृतीयत ॥१५६॥
 मुख्यवामकरेणैव श्रोणीतटकृतार्पणम् ।
 शङ्कराज द्वितीयेन तथा वज्र तृतीयत ॥१५७॥
 धारयन्त तथा रश्मभूषणैर्विविधैरपि ।

रक्तमाल्याम्बरधर रक्तलग्ननुलेपनम् ॥१५८॥
 एव वामे हरीश च निषेधाभिनयोज्झितम् ।
 प्रवेशाभिनयास्येन पाणिना किं तु चिह्नितम् ॥१५९॥
 एको ह्यत्र निषेध च त्वमक्ताना करोति वै ।
 भक्तानामपरश्चैव प्रवेश सम्प्रयच्छति ॥१६०॥
 द्वारे द्वारे प्रतीहारद्वयस्येव प्रयोजनम् ।
 दक्षोक्त वज्रनाभस्य तद्वरीशस्य वामगम् ॥१६१॥
 आद्यवामगत सर्वगन्यदक्षिणपाणिगम् ।
 धर्माध्यक्षनिन्यतीशो दक्षिणे दक्षिणोत्तरे ॥१६२॥
 कुर्यादन्तकसाहस्यो पूर्ववद्भुजभूषितो ।
 पीतकौशेयवसनौ पीतमाल्यविलेपनो ॥१६३॥
 किं तु दण्डगदाहस्तौ वज्रचक्रविवर्जितौ ।
 शुद्धाक्षममृतानन्द प्रतीच्या दक्षिणादित ॥१६४॥
 बाणफर्पुक्रमेनस्मिन् पाणौ पाशमथापरे ।
 आद्य करचतुष्क अक्षय्य पूर्ववद्भवेत् ॥१६५॥
 आकृतो जलनाथस्य सहसौ सर्वदेव हि ।
 नीलकौशेयवसनौ नीललग्ननुलेपनौ ॥१६६॥
 वसुनाथ सुधानन्दमृदग्निदक्षिणोत्तरे ।
 सङ्गमुद्गरहस्तौ च प्राग्दक्षेप चतुष्टयम् ॥१६७॥
 कराणामनयो कार्यं रूपेणोद्भुपते समो ।
 अतसीहमुमस्यामकौशेयसम्भिलेपनौ ॥१६८॥
 भूपैर्भूषिता द्येते विविर्धर्वज्जनाभवत् ।
 पद्मावरणदेवाना तद्धार्याना विशेषत ॥१६९॥
 शृणुज्य ध्यानमधुना तत्त्वतो मुनिपुङ्गवा ।
 पूर्वाङ्गीज्ञानपर्यन्त पद्मावरणसम्भिता ॥१७०॥

एताश्च देवता विप्रास्तेजोरूपसमन्विताः ।

कालोपि यन्नियन्ता च शास्त्रं नानाङ्गलक्षणम् ॥१७१॥

विद्याधिपतयश्चैव सरुद्रः सगणः शिवः ।

प्रजापतिसमूहस्तु इन्द्रः सपरिवारकः ॥१७२॥

मुख्ये द्वारचतुष्के तु पूर्ववत्संस्थिताः क्रमात् ।

चक्रशङ्खौ पद्मगदे लाङ्गलं मुसलं शराः ॥१७३॥

शार्ङ्गं चैते क्रमाद्भवेया विद्युत्तुहिनकुन्दभाः ।

पीतनीलसितारक्तसितगोक्षीरसन्निभैः ॥१७४॥

हरितालारुणामैस्तु वल्लमाल्यानुलेपनैः ।

सर्वरत्नमयैर्युक्तैर्भूषणैरप्यलङ्कृताः ॥१७५॥

महाबला महावीर्यास्त्वेकवक्त्रा द्विबाहवः ।

एते तु नायकाः सर्वे स्वचिह्नाद्वितमस्तकाः ॥१७६॥

दुष्टौघं तर्जयन्तश्च दक्षिणेन करेण तु ।

कटिमालम्ब्य वामेन स्वागकैः सुसमैः स्थिताः ॥१७७॥

दृढव्रतो बहुशिरा महाकायो महाबलः ।

जितक्रोधो दुराधरो महोत्साहस्त्रिविक्रमः ॥१७८॥

अतुलो दुष्टहार्विष्मान् सर्वदृग्दुरतिक्रमः ।

विषमो गहनोऽमोघप्योऽशोषप्रवेशदाः ॥१७९॥

शक्राग्निमध्यमारभ्य शक्रेऽज्ञानान्तरावधि ।

शुक्लशोणसुवर्णाग्निपिङ्गरक्तमितासिताः ॥१८०॥

रक्तपीतातर्फीहिमशोणशुभ्रसितासिताः ।

वर्णानुरूपसद्वस्त्रमाल्यालेपनभूषणाः ॥१८१॥

नामानुरूपचारिताः शंखमुद्गरधारिणः ।

सव्येतरक्रमेणैव प्रवेशकनिषेधकाः ॥१८२॥

क्षणाद्भुवनसहस्रस्यष्टिसितितृत्तिक्षमा ।

उक्तानेतान् क्रमेणैव पूर्ववत्सप्रपूजयेत् ॥१८३॥

मुनय सप्त पूर्वैर्न्ये गृहास्तारादिकैर्वृता ।

जीमूताश्चाखिला नागास्तप्सुरोगण उत्तम ॥१८४॥

ओषध्यश्चैव पशवो यज्ञा साङ्गाखिलास्तु ये ।

सूक्ष्मरूपेण तिष्ठन्ति पूर्ववत्सप्तमावृतौ ॥१८५॥

सम्भव प्रभवश्चैव पूर्ण पुष्कर एव च ।

आनन्दो नन्दनश्चैव वीरसेन सुपेणक ॥१८६॥

तन्मुरयद्वारशाखास्थो द्वौ द्वौ दक्षिणवामयो ।

सम्भव श्वेतवर्णस्तु प्रभव कुन्दसन्निभः ॥१८७॥

पूर्णस्तु रक्तवर्णाभन्त्यतिरक्तस्तु पुष्कर ।

आनन्द पीतवर्णस्तु हेमाभो नन्द उच्यते ॥१८८॥

कृष्णाभो वीरसेनस्तु सुपेणोऽञ्जनसन्निभः ।

मकुटाग्रदचिराङ्गा गदाहस्ता द्विराहव ॥१८९॥

चतुर्भुजा वा विप्रेन्द्रा । शस्त्रचक्रगदाधरा ।

पूर्ववत्पाणिनान्येन प्रवेशरनिषेधका ॥१९०॥

दप्प्राफराञ्जदना निग्रहानुग्रहक्षमा ।

क्षेमदृच्छित्तृत्ताजो होमकृद्भूतभावन ॥१९१॥

युगाताग्न्यशनश्चैव सयता भीषणमुखा ।

सङ्क्रन्दनश्चानिमिष शतपरा शतानन ॥१९२॥

औदुम्बर प्रवृत्तिरो विरामश्चाशुमाल्यधि ।

औपदीवारिष त्वेतद्रणपोटनक क्रमात् ॥१९३॥

दडननादिसदृश वर्णन षड्भुजान्वितम् ।

यामदग्निणयोगेन पृष्ठत पूर्वपश्चिमम् ॥१९४॥

नगमुद्रपञ्चात्रयगभयममन्त्रिनम् ।

नानावर्णस्रगुष्णीपवस्त्रालेपनमूषणम् ॥१९५॥
 प्रागुक्तगुणशौर्यात्त्वं सर्वकर्मकृतिक्रमम् ।
 तच्छोभाष्टकरक्षार्थं शतगन्युर्विरोचनः ॥१९६॥
 अप्रतर्क्यस्त्वनुलङ्घ्यस्त्वप्रमेयाभिधानकः ।
 अमर्षी च महाभूतश्चक्रोराक्षस्तथाऽष्टमः ॥१९७॥
 इन्द्रामिमध्योपद्वारपार्श्वशोभास्त्रनुक्रमात् ।
 एकैकशः स्थिताः शूराः प्रवेशकनिषेधकाः ॥१९८॥
 नीलपीतजपाश्यामसितहिङ्गुलकेन्दुमाः ।
 महाबला महावीर्याः सुदुर्लङ्घ्यपराक्रमाः ॥१९९॥
 नानाविधान्धरसम्भिर्भूषणैरनुलेपनैः ।
 अन्यैरनुपदिष्टैश्च यथाशोभमलङ्कृताः ॥२००॥
 पाङ्गुण्यमहिमायुक्ताश्चतुर्हस्ताः क्रमेण तु ।
 पृष्ठदक्षिणवामाभ्यां चक्रशंखसमन्विताः ॥२०१॥
 गदाम्रोपरिविथान्तमुख्यहस्तद्वयान्विताः ।
 द्वारोपद्वारशोभेशानितान् सम्पूजयेत्क्रमात् ॥२०२॥
 विद्या चैवापराऽविद्या पावकश्चैव मारुतः ।
 चन्द्रार्कौ धारियमुपे क्षेताः संसारदेवताः ॥२०३॥
 सूक्ष्मरूपेण तिष्ठन्ति नास्त्रावरणमृतने ।
 अमरेणो विरूपाक्षः सुधर्मिष्ठो नियामकः ॥२०४॥
 सर्वसत्त्वाग्रयश्चेति गहनस्तदनन्तरम् ।
 मदाराजेश्वरश्चापि धनाध्यक्षेश्वरस्तथा ॥२०५॥
 एते भणेश्वरास्त्वष्टी तन्मुख्यद्वारपालकाः ।
 ध्येयाश्चतुर्भुजाः सर्वे मुख्यपाणिद्वयेन तु ॥२०६॥
 अमरेणविरूपाक्षो वज्रनेत्रलताकर्णो ।
 दृष्टगाम्यां तु पाणिभ्यां चक्रशङ्खमुन्नरी ॥२०७॥

कुङ्कुमाञ्जनसङ्काशो दम्प्या विकृताननो ।
 दक्षिणोत्तरयोगेन सञ्छन्नत्ययान्वितौ ॥२०८॥
 द्वारदक्षिणवामस्यौ प्रवेशननिषेधकौ ।
 सुधर्मिष्ठो नियन्ता च सुमितश्यामरूपभौ ॥२०९॥
 सुभीमदण्डहस्तौ च वज्रायुधविभर्जिनौ ।
 यथाक्रमोदितानन्यान् धारयन्ता यथाविधि ॥२१०॥
 सर्वसत्त्वाश्रयश्चातिगहन श्यामरूप सित ।
 किं तु पादभरावेतो पूर्ववद्भुजभृषितौ ॥२११॥
 महाराजे वरो रक्तो घनाध्यक्षे वरोऽसित ।
 शिशिरायुजसयुक्ता त्रिरुमन्ययथा पुरा ॥२१२॥
 महानला महानीर्या दुष्टदोषक्षयकरा ।
 दुर्निरीक्षाश्च दुर्धर्षा दैत्यदानवहंसरा ॥२१३॥
 नानामहार्चवासोपि भूषणैरलङ्कृता ।
 महर्षेभ्यः प्रभूत च गर्भार प्राणगोचरम् ॥२१४॥
 योगाङ्ग योगनिलय सनातनमशुखलम् ।
 तारकान्तरित तार विराम त्रिपद तथा ॥२१५॥
 दुरैतिजम् दुर्गह च सुधूम्रमनिलाशनम् ।
 तत्सालङ्कारपद्मरेषु विन्यसे पूर्ववत्तर्जना ॥२१६॥
 उक्तोपद्धारपालना वर्णत सममुज्ज्वलम् ।
 गणघोडशक त्वेतच्चतुष्पाणिसमन्वितम् ॥२१७॥
 गौणनामकराव तु मुख्यनामकरावधि ।
 शम्भुपट्टमहन्त च निषेधाभिनयाद्भिनम् ॥२१८॥
 प्रवेशाभिनयाङ्ग च नानावर्णाम्बरयुक्तम् ।
 नानाभ्यानरमयुक्त नानामूर्धणमूपितम् ॥२१९॥

अक्षंसूतधरं बाधे प्रपन्नानां प्रवेशकृत् ।

निपेधकृत्तथान्येषां न्यस्तव्यं मुनिसत्तमाः ! ॥२२०॥

देवव्रत निरातङ्गं भीष्मं च पुरुषं तथा ।

उग्रं वीरेश्वरं रम्यमरिष्टं मुनिसत्तमाः ! ॥२२१॥

निर्विषण्णं युगान्तांशं शतानन्दं शताननम् ।

तैजोश्वरं विशालाक्षं युगांशं देवनन्दनम् ॥२२२॥

एतं द्विरष्टशोभासु गणमेकैकशो न्यसेत् ।

उपद्वोरेशसदृशं वर्णतो लान्छनैर्विना ॥२२३॥

चतुर्भिः पाणिभिश्चैव पृष्ठदक्षिणपूर्वकम् ।

मुख्यदक्षिणहस्तान्तं शंखचक्रगदाधरम् ॥२२४॥

निपेधकृच्च पापानामपापानां प्रवेशकृत् ।

नानासौगन्धरोष्णीषभूपालेपाद्यलङ्कृताः ॥२२५॥

अनन्ताचिन्त्यविभवाः सर्वभूतसमाश्रयाः ।

नानाशस्त्रास्त्रकुशलाः नानाज्ञानसमन्विताः ॥२२६॥

निरस्तानेकदैत्येशाः साधूनां पालनोद्यताः ।

द्वारद्वयान्विते साले मुख्यद्वारगतावुभौ ॥२२७॥

तिष्ठतः सूक्ष्मरूपेण तदन्यद्वारपार्श्वयोः ।

प्राकारसर्वकोणेषु बहिकोणादितो न्यसेत् ॥२२८॥

प्रभवाप्ययरूपाणां मूर्तीनां चतुर्गात्मनाम् ।

तथा मूर्त्यन्तराणां च तत्क्रान्तानामनुक्रमात् ॥२२९॥

मन्त्राणामस्रसंघादि तेषां रूपमनुसरन् ।

चतुर्णामपि कोणानामव्यक्तं भवनाद्बहिः ॥२३०॥

संयजेद्भवनान्ना वै यस्मात्तान्यो भवः स्मृतः ।

तेषां बहिः स्वमन्त्रेण दिक्क्रमेण तु हेतिराद् ॥२३१॥

१—हेतिपम् । इति—(पा)

स्वमरीचिगणेनैव भासयन्त निवेद्य च ।
 न्यम्यैवमर्चनं कुर्यान्मन्त्रमुद्रान्वितेन तु ॥२३२॥
 निर्गुणादिगुह्येन अर्घ्यस्तद्वचननादिना ।
 यामुदेवाभिधानम्नु देव. पाद्गुण्यनिग्रहः ॥२३३॥
 कर्मिणामुपकारार्थं प्रामादं म्यूलविग्रहम् ।
 सर्वज्ञानक्रियाद्य च सर्वतत्त्वममाश्रयम् ॥२३४॥
 समासाद्यानुगृह्णाति सदाचान्तर्गत. प्रभु. ।
 तस्मात्तदङ्गभूतेषु प्राप्नोरेष्यष्टसु कमान् ॥२३५॥
 पृथ्वादिबुद्धिनिष्ठन्तु बाह्यतत्त्वाष्टकं न्यमेत् ।
 प्रास्ताब्ध्याङ्गसयुक्त- प्रहृतिस्तिगुणात्मिका ॥२३६॥
 तद्वता प्रतिमा जीवस्तद्वन- परम. पुमान् ।
 अतोऽधिदैवतान्यत्र तन्मन्येतान्यनुकृमात् ॥२३७॥
 सर्वत्र व्यापकत्वेन ध्यात्वा सम्पूजयेत्ततः ।
 सर्वाधारमर्थेनैव सर्वसत्त्वाश्रयेण च ॥२३८॥
 सर्वदेवविप्रेन कालचराम्बुजेन तु ।
 सम्पुटीकृत्य भवन्तु सम्प्राप्त्यर्थं ध्वज- ॥२३९॥
 सम्पूज्य हार्दयी मुद्रा चक्रमुद्रासमन्विताम् ।
 भद्रार्थं सर्वतो दिक्षु कञ्चनान्मुण्डयेत् ॥२४०॥
 षड्भूतिविधाने च तैर्वरद्वारमृणिते ।
 मन्त्रेऽथ विधानम्यादिस्यूक्तपरिनिष्ठिते ॥२४१॥
 चतुर्दशान्विते भेदे दिग्द्वाराग्रमण्डपे ।
 सप्तोपमण्डले च अधनिर्मोचनपि च ॥२४२॥
 सप्तभूतेश्वरमाम्ये द्वारद्विद्वितयान्विते ।
 द्वारपागमणन्यामे निशेषोऽय प्रसादयते ॥२४३॥
 चण्डिकाश्च नुमदान्ता भगमादद्वाश्चतुष्टये ।

न्यसनीयाः क्रमेणैव पूर्वबद्धयोगतः ॥२४४॥

द्वारोर्ध्वोदुम्बरद्वन्द्वद्वितयस्था यथाक्रमम् ।

लक्ष्मीः कीर्तिर्जया माया देव्यः प्रागुक्तलक्षणाः ॥२४५॥

सत्यं सुपर्णो गरुडस्तार्क्ष्यन्त्वग्रेषु संस्थिताः ।

अनिवर्ती महावृत्तिर्दर्पहा सर्वजित् स्थिरः ॥२४६॥

जयन्तो भयकृन्मानी त्वष्टमो द्विजसत्तमाः ! ।

दिगग्रमण्डपद्वारशाखापार्श्वे समास्थिताः ॥२४७॥

अनिवर्ती महावृत्तिः कृष्णामः शुक्रसन्निभः ।

दर्पहा सर्वजिच्चैव पाण्डुरक्तमुवर्णमौ । ॥२४८॥

स्थिरो जयन्तः सततं श्यामाञ्जनसमद्युती ।

भयकृच्चैव मानी च पिङ्गलः पाण्डुरोज्ज्वलः ॥२४९॥

द्विभुजाः सर्व एवैते दक्षिणेन करेण तु ।

नन्दक्रं शंखमन्येन दधानाः क्रूरविक्रमाः ॥२५०॥

यदा चतुर्भुजा ध्येयान्त्रदा चैते गणेश्वराः ।

मुख्यदक्षिणहस्तेन खड्गध्वजलतान्विताः ॥२५१॥

तथा वामकरे शंखं पृष्ठमे दक्षिणादितः ।

पाणिद्वये चक्रपद्मे विभ्रतो ज्वलनमभाः ॥२५२॥

नानावस्त्रसंगुष्णीपभूषणालेपनान्विताः ।

अत्यन्तदृष्टचरणा लाञ्छनव्यत्ययान्विताः ॥२५३॥

ऊर्जितश्चामृताङ्गस्तु सर्वाङ्गः सर्वतोमुखः ।

शुभाङ्गो चरदश्चैव दागोदः सन्दक्षिणः ॥२५४॥

पाद्यजन्यविशेषा हि द्वौ द्वौ चैव क्रमात् स्थितौ ।

सर्वतोभद्रसालम्बचतुर्द्वारेषु पूर्ववत् ॥२५५॥

द्विबाहवस्तु संस्मर्याः दक्षिणेन करेण तु ।

गृहीतमुमलाः सर्वे शंसमन्येन पाणिना ॥२५६॥

दधानाश्चैव चत्वार पूर्वे बन्धूकसन्निभा ।
 अन्ये परभृताभास्तु सर्वमूषणभूषिता ॥२५७॥
 बलेन महता क्षिसदेवासुरमहोरगा ।
 एकवीरासहायाश्च अप्रयत्नेन लीलया ॥२५८॥
 आब्रह्मभवनं श्वत्परिवतयितुं क्षमा ।
 विश्वेशो विश्वकृद्विश्वो विश्वात्मा विश्वलोचन ॥२५९॥
 विश्वपादो विश्वभुजस्तथा वै विश्वकर्मकृत् ।
 एते द्वितीयसालम्ब्य दिग्द्वारेषु नियामका ॥२६०॥
 द्विबाहवः परिज्ञेया वामदक्षिणयोगतः ।
 गदाखड्गालम्बयुक्ता करण्डमकुटान्विता ॥२६१॥
 शौणपिङ्गसितश्यामा रक्तपीतसितासिता ।
 सर्ववर्णान्धरा लेपसम्भूषाभिर्विराजिता ॥२६२॥
 एकवीरासहायाश्च सर्वदोषनिवारका ।
 तद्गारान्तरभागेषु वामदक्षिणयोगतः ॥२६३॥
 प्रासादाभिर्मुग्नान्यस्येन्निविनायेधरान् क्रमात् ।
 शरपद्मो महापद्मस्तथा माभिधौ ततः ॥२६४॥
 अग्रण्डितः सन्ततश्चानन्तधार इति श्रुतः ।
 सर्वद्वार इति ख्यातः प्रथमो पूर्वमीरितौ ॥२६५॥
 अन्येषां वक्ष्यते पण्णा वर्णरूपादिक क्रमात् ।
 रक्तः कृष्णः सुवर्णः सितारणतमालभा ॥२६६॥
 शम्भुश्चानिर्भीशोऽर्जुनश्चक्षुणश्चक्षितः ।
 असुरस्तमुवर्णादलोहधान्यधनाधिपाः ॥२६७॥
 सर्गेऽर्जुनः शम्भुश्चानिर्भीशोऽर्जुनश्चक्षुणश्चक्षितः ।
 सर्वज्ञश्चाग्रगण्यः शम्भुश्चानिर्भीशोऽर्जुनश्चक्षुणश्चक्षितः ॥२६८॥
 हनः कृतायाग्रगण्यः शम्भुश्चानिर्भीशोऽर्जुनश्चक्षुणश्चक्षितः ।
 हनुः कृतायाग्रगण्यः शम्भुश्चानिर्भीशोऽर्जुनश्चक्षुणश्चक्षितः ॥२६९॥

पुरतश्चक्रगरुडौ हलतालौ तु दक्षिणे ।
 पश्चिमे शार्ङ्गमकरौ सौम्ये नन्दकक्रुश्यकौ ॥२७०॥
 चक्रपक्षीशसीराणां शङ्खनन्दकयोरपि ।
 स्वेपु स्थानेषु पूर्वोक्तं वर्णरूपादिकं द्विजाः ! ॥२७१॥
 धन्येषां तालपूर्वाणां त्रयाणामय वक्ष्यते ।
 तालो ध्वजः स्याद्भूतादिबालरूपाभिमानकः ॥२७२॥
 क्षपः सर्वाङ्गनिभृतो जगद्बीज उदाहृतः ।
 ससर्वोपद्रवो क्रुश्यः संसारश्चपलात्मकः ॥२७३॥
 एतान् सूक्ष्मस्वरूपेण ध्यात्वा सम्पूजयेत्कृमात् ।
 गङ्गा च यमुना गोदा नदी च महती तथा ॥२७४॥
 वितस्ता नर्मदा चैव जम्बूवास्या च सरस्वती ।
 नद्यश्चतुर्थसालस्य दिग्द्वारेषु क्रमात् स्थिताः ॥२७५॥
 गङ्गायमुनयोरुक्तं वर्णरूपादिकं पुरा ।
 ताभ्यामन्याः समानाम्नु वर्णशोभां विनैव तु ॥२७६॥
 सितारुणाः सितस्वर्णसितकुन्दसमप्रभाः ।
 प्रमत्तप्रौढवेपाश्च नानाभरणमुपिताः ॥२७७॥
 सर्वधातुविचित्राङ्गाः सर्वरत्नविराजिताः ।
 सुधाकुम्भधरा द्वाभ्यां कराम्यां पूर्ववच्च ताः ॥२७८॥
 एवं दिग्द्वारभवनद्वार्स्थितिल्लाहना ।
 एकमूर्तेषु दिष्टमूर्तेः प्राकारेष्वर्ध्वगेषु च ॥२७९॥
 द्वारादयस्तदीयाश्च सामान्याः समुदाहृताः ।
 सर्वमालप्रतीहारशाखापार्श्वगतानुभौ ॥२८०॥
 ध्येयौ वा स्थापनीयौ वा वाष्पाहारगर्तौ यदि ।
 यथोक्तलक्षणोपेतौ स्थापनीयौ यथाक्रमम् ॥२८१॥
 एवमावर्णनेशनान् ध्यात्वा मंस्थाप्य वाचयेत् ।

ध्यानात्था पीठदेशेषु स्वाकारात्मसु सद्भागु ॥२८२॥
 तदर्थमङ्गणक्षेत्र त्रिधा वा पञ्चधा भजेत् ।
 त्रिभागमेकभाग वा त्यक्त्वा तमन्यतो बहि ॥२८३॥
 पीठ वायतन कुर्यात्सर्वदिक्ष्वन्तरेऽथ वा ।
 अधरोत्तरनिष्ठाभ्या प्रागुक्ते पूर्ववन् स्थिते ॥२८४॥
 शिलेष्टकादिभि क्लृप्ता पीठिका हस्तविस्तृता ।
 तदर्धेनोच्छ्रिता सर्वा सर्वालङ्कारशोभिता ॥२८५॥
 चतुरश्रा मुवृत्ता वा सम्पूज्या वाथ केवला ।
 आमादिवस्तुदेवाना स्वदिग्भागगतेषु च ॥२८६॥
 गोमयादित्रिलिप्तेषु मण्डलेषु बलिं हरेत् ।
 विस्तारोच्छ्रायमानाद्वै पीठा प्रागुक्तलक्षणा ॥२८७॥
 अर्धमानेन वा कार्या रथयात्राऽविरोधत ।
 एवमावरणेशाना पीठेषु स्वासु दिक्षु च ॥२८८॥
 दुष्टदोषनिरासार्थं प्रासादाभिमुखं स्थिता ।
 चतु स्नानावतीर्णस्य द्वारे च यचनालये ॥२८९॥
 स्थापन गणनाधाना शृणुन् मुनिपुङ्गवा ।
 चाम्नुश्रेयेशसंज्ञौ द्वौ प्राग्द्वारे पूर्वान् स्थितौ ॥२९०॥
 लक्ष्मीं कीर्तिर्जया माया द्वारे पूर्वम्भिता क्रमान् ।
 वज्रनाभादयो देवा द्वौ द्वौ दिग्द्वारशाखयो ॥२९१॥
 प्रागादिद्वारदुग्धेषु सम्भरप्रभवादय ।
 उमुद्राद्यतर्क च भूतानामष्टय परम् ॥२९२॥
 द्वारान्तर्युग्मयुक्त्या तु भ्रमणद्विजमाश्रितम् ।
 गुपर्जश्चमनुश्च सत्य कीमोदयी द्विजा ॥२९३॥
 योनीर्नाया भ्रमेणैव दागणामग्रभूतये ।
 हेमदण्डगत मय दि तु पश्चिमदिग्मत ॥२९४॥

चण्डाद्याश्च सुमद्रान्ता द्वौ द्वौ प्रागादिषु द्विजा । ।
 दक्षिणोत्तरयोगेन तोरणस्तम्भमूला ॥२९५॥
 चक्रद्वितयमध्यस्थ पैर्लक्षस्तोरणोपरि ।
 तत्पार्थवो स्थित चक्र नानावर्णपताकयो ॥२९६॥
 सत्यादिक चतुष्क तु मध्यवेद्या ध्वजाष्टके ।
 प्रमथाप्यययोगेन पूज्य प्रागादियोगत ॥२९७॥
 इन्द्रादिलोकपालास्ते सिद्धसप्तपुर सरा ।
 यन्नादयस्तदस्त्राश्च स्वासु दिक्षु वहि स्थिता ॥२९८॥
 मुरार्यस्त्येऽथ बान्येषु निमित्तेष्वेवमाचरेत् ।
 अनुस्त्येऽथ चण्डादीन् वास्तुनाथादिपूर्वम् ॥२९९॥
 द्वारेषु केवलान्यस्य गरुडान्त प्रपूजयेत् ।
 सर्वद्वारेषु वा पूज्य सहेतीश पतविर ॥३००॥
 विविधासु प्रतिष्ठासु जीर्णोद्धारविधावपि ।
 महोत्सवेषु मर्षेषु ध्वजारोहणकर्मणे ॥३०१॥
 मङ्गळाङ्कुररोपे च पवित्रारोहणादिषु ।
 तथा चानन्तरन्शाद्यभिषेकविधावपि ॥३०२॥
 प्रायश्चित्तेष्वनित्येषु काम्येष्वपि च नित्यम् ।
 मुख्यकर्मोक्तविधिना कुर्यादन्यत्र चान्यथा ॥३०३॥
 निद्वयनाम्तथेन्द्राद्यान्तदस्त्राश्च यथाक्रमम् ।

१-

पञ्चीयस्तोरणोपरि ।

मुनिनासु पताकासु मन्थारयो विदग्धाधिप ॥
 उपर्ण शोणवर्णान् गच्छ पित्राङ्गानु च ।
 गन्धपाणवर्णान् तार्क्ष्यगन्ध प्रतिष्ठित ॥
 नानावर्णपताकाया सम्पूज्यो विद्गोश्वर ।
 इन्द्रादिलोकपालान्ते (पा)

लोकदिव्यपालकाम्ब्वेते स्वसेनाभिः समावृताः ॥३०४॥
 प्रोसेद्धप्राग्बक्षेनैव नित्यं स्वस्थानमाश्रिताः ।
 त्रिकपालकृत्वादासृष्टैर्यतस्तेषां स्थितिः स्थिरा ॥३०५॥
 भगवन्मन्त्रमूर्तीनामनन्तानां मुनीश्वराः ! ।
 स्वस्थानस्था नमस्यन्ति पूजयन्ति जपन्ति च ॥३०६॥
 ध्वजारूपचारैश्च सम्यक् परिचरन्ति च ।
 कैवल्यमिद्वये शश्वद्बहुभिः स्वानुगैः सह ॥३०७॥
 पालयन्ति च भक्तानां बलमोजो ददन्ति च ।
 ध्वसयन्ति च विमोघमनिशं मन्त्रयाजिनाम् ॥३०८॥
 सरक्षन्ति फलमाप्नुवन् वर्धमानं द्विलक्षणम् ।
 अधिकारमनादीयं शक्तिबीजं जगत्प्रभो ॥३०९॥
 दिग्विस्तृत्यै तद्वत्स्वतन्त्राक्तयेऽष्टविशात्मना ।
 बाह्यत्रिसालभूमिष्ठां ज्वालाद्यां भवदेवतां ॥३१०॥
 सत्मान्भूत्वापूर्वोक्तदिग्भागे नियताः सदा ।
 वज्रनामादयो देवा लोकदिग्द्वारपालकाः ॥३११॥
 तथाऽमरेणपूर्वाक्षं मन्मथप्रभयादयः ।
 प्रसिद्धप्राक्क्रमेणैव दिग्द्वारेषु स्थिताः क्रमात् ॥३१२॥
 फाल्गुणमष्टकं नित्यमिन्द्राय रुद्रपश्चिमम् ।
 नियन्ता कालकल्याणं तदन्ते सुस्थितं वियत् ॥३१३॥
 प्रमात्पूर्वोत्तरे कोणे न्यमेदक्षिणपश्चिमे ।
 विद्याजबिजादयं यद्वै स्वपदस्थेऽग्निमारुते ॥३१४॥
 चन्द्रादित्यानुदम्याम्यस्थानयोर्विनिवेद्य च ।
 प्रत्यग्प्रागगनतोयप्राग्भागे विन्यमेद्वराम् ॥३१५॥
 कुमुदाघातृनीनानां लोहिताक्षायमनथा ।
 वज्रनामादिश्च मुक्ता द्वाग्पालः तिर्यक् ॥३१६॥

द्वारपालगणास्त्वेते सालकोणगतास्तथा ।
 प्रोक्तक्रमेण तिष्ठन्ति भगवत्प्रागपेक्षया ॥३१७॥
 कुमुदादिगणेशानाः पुरग्रामादिवास्तुनि ।
 पालिकावसथे चैव दिक्पालोक्तवशात्स्थिताः ॥३१८॥
 त्रिसन्ध्यमेव देवानां बलिदानं समाचरेत् ।
 सङ्कल्पितेषु सालेषु द्वारावरणवासिनाम् ॥३१९॥
 असङ्कल्पितसालोक्तदेवानां नाचरेद्बलिम् ।
 सचक्षिर्माणकाले तान् प्रतिष्ठाप्य यथाविधि ॥३२०॥
 देवयात्रासमेतन्तु बलिदानं समाचरेत् ।
 एवं सर्वं समापाद्य महापीठोर्ध्वभूतलम् ॥३२१॥
 प्रक्षालितं समारुह्य प्राङ्मुखो वाप्युदङ्मुखः ।
 तदूर्ध्वाम्बुजदिक्षुक्ते कुमुदादीनथान्तरे ॥३२२॥
 सर्वभूतान्पारिपदानाह्वय ग्रहसंज्ञितान् ।
 सम्पूज्य सोदकं तत्र बलिशेषं समुत्किरेत् ॥३२३॥
 पञ्चादाचम्य विधिवत्प्रात्वा वा संविशेद् गृहम् ।
 सर्वद्वारावृत्तीशानां फोणस्यानां समर्चने ॥३२४॥
 नतिप्रणयसंयुक्तः स्वनामा मन्त्र ईरितः ।
 महापीठस्यभूतानां पार्षदानां ग्रहात्मनाम् ॥३२५॥
 तारान्ते विष्णुशब्दं च निमुञ्ज्यादुदितक्रमात् ।
 सर्वकोणगता मन्त्राः फटन्ताः समुदीरिताः ॥३२६॥
 सर्वे समुदिता मन्त्राः स्वादान्ता होमकर्मणि ।
 ध्यानैवमर्च्य तन्मन्त्रैरर्घ्याधैरुषचारकैः ॥३२७॥
 दर्शयेदावृत्तीशानां मुद्रां तर्जनिसंज्ञिताम् ।
 द्वाग्पालगणानां तु चण्डाद्युक्तमनन्तरम् ॥३२८॥
 पर्माद्यावरणादूर्ध्वं हेतुना येन फेन चित् ।

बलिदानमशक्य चेत्तत्रत्याना यथाक्रमम् ॥३२९॥
 सर्वतोभद्रपूर्वेषु द्विगुणीकृत्य चाचरेत् ।
 भुज्यफल्ये तथान्यत्र यथाशक्त्यावृत्तिक्षितौ ॥३३०॥
 तद्वाह्यावृत्तिदेवानामावृत्यावृत्य तर्पयेत् ।
 द्वारोपद्वारपालानां तस्मिन् द्वारे समर्पयेत् ॥३३१॥
 महार्पाढोदितानां च तद्वाराग्रकमण्डले ।
 ध्यानोत्थानां त्वसच्चारे न दोष केन हेतुना ॥३३२॥
 तत्तदाचरणद्वारदेशेषूक्तक्रमेण तु ।
 द्रव्यमूर्तिगतानां च सच्चार स्यादनिष्टक ॥३३३॥
 एवमावृत्तिदेवानां त्रिसन्ध्य बलिमाचरेत् ।
 नित्योत्सवार्थं विम्बस्य सन्निधौ तत्समाचरेत् ॥३३४॥
 नृत्तगेयादिसंयुक्तं वेदघोषसमन्वितम् ।
 द्वारावरणदेवानां ध्यानादीत्य प्रकाशितम् ॥३३५॥
 एव हि बलिदानान्तं यत्र पूजा समाचरेत् ।
 तत्र देवस्य सान्निध्यं नैरन्तर्येण सिद्ध्यति ॥३३६॥
 एव कालत्रये कुर्यात्पूजनं देशिकोचम ।
 न च कालत्रयान्मूलं पूजनं विहितं सदा ॥३३७॥
 प्रासादेषु म्वयव्यक्तपूर्वेषु द्विजसत्तमा ।
 कालत्रयं प्रधानं स्यात्तदूर्ध्वं कर्तुरिच्छया ॥३३८॥
 विभवापेशया चैव कर्षयेत् यथाक्रमम् ।
 यावत् द्वादशमं कालस्यावद्वै मुनिपुङ्गवा ! ॥३३९॥
 येष्टं प्रमातृकालं स्यात् त्रिषु कालेषु वै पुनः ।
 यथावन्मन्त्रविन्यासमात्मनः परदेह्यो ॥३४०॥
 दद्यात् ग्यानमशुद्धिं सायामा भौतिकीं सतः ।
 नित्यं प्रमातिथे शूर्यादन्यत्तेच्छानुरूपतः ॥३४१॥

स्तपनं बलिदानं च कुर्यात्कालत्रये सदा ।
 मूर्तेरासनपूजा तु कार्या कालचतुष्टये ॥३४२॥
 पञ्चकाले भवेन्न्यासः षट्काले हवनक्रिया !
 अत ऊर्ध्वेषु कालेषु जपान्तं पूजनं भवेत् ॥३४३॥
 अलङ्कारासनाद्यं च पूर्ववत्क्रमयोगतः ।
 विनोक्तेन प्रकारेण ह्यन्यथा न समाचरेत् ॥३४४॥
 मुख्यकल्पे तु होमान्तं नित्यनैमित्तिकात्मिकाम् ।
 पूजां क्रमेण चै कुर्यात्तत्तद्दोमावसानिकाम् ॥३४५॥
 अनुकल्पे तु जप्यान्तं यागानन्तरितेषु च ।
 यागेषु हवनान्तेषु नित्यनैमित्तिकादिषु ॥३४६॥
 तत्तद्यागं जपान्तं च क्रमात्कृत्वा ततः परम् ।
 तत्तद्दोमं मुनिश्रेष्ठाः ! क्रमात्कुर्याद्यथाविधि ॥३४७॥
 अनुकल्पेषु यागेषु ह्युपकालोदितेषु चै ।
 आसनाद्यर्थे ततः पाद्यमाचामं सप्रतिग्रहम् ॥३४८॥
 गन्धं माल्यं तथा दीपं धूपं मात्रां क्रमेण तु ।
 दत्वा भोज्यावसानं तु क्रमाद्दद्याद्विधानतः ॥३४९॥
 इत्येवमर्चनविधिः साङ्गोपाङ्गः प्रदर्शितः ।
 इतोऽन्यच्छ्रोतुमिच्छा चेत्कथ्यतां मुनिपुङ्गवाः ! ॥३५०॥

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसंहितायां
 द्वारावरणदेवतालक्षणादिविधिर्नाम
 नवमोऽध्यायः

अथ दशमोऽध्यायः ।

मुनय ।

भगवन्मुनिशार्दूल ! सर्वज्ञ ! वदता वर ! ।
 नित्यार्चनादिकं सर्वं श्रुतं त्वत्तं सविस्तरम् ॥१॥
 महोत्सवाद्युत्पद्यान्तु साम्प्रतं वक्तुमर्हसि ।

नारद ।

अथातः सप्रक्ष्यामि महोत्सगविविधम् ॥२॥
 सव इत्युच्यते नृप विद्वद्भिर्मुनिपुङ्गवा ।
 उद्धृतं स सद्यो यस्मात्समादुत्सव उच्यते ॥३॥
 नित्यो नैमित्तिक काम्यस्त्रिविधः स महोत्सवः ।
 वत्सरे वत्सरे यस्तु क्रियते स तु नित्यः ॥४॥
 भूमिरुप्ये दिशा दाहे महोत्पातेषु सत्सु च ।
 दुर्भिक्षे व्याधिते राष्ट्रे तथानि क्षुत्सङ्कटे ॥५॥
 अनादृष्टौ च सर्वत्र नक्षत्रपतने च स्वात् ।
 हसने भगवन्मूर्तेरज्ञाना चलने सति ॥६॥
 रोदने चासनाद्विभ्ये परिभ्रमति सत्तमा ।
 व्यत्यामे शशिमूर्यस्य तथान्येष्वेवमादिषु ॥७॥
 भान्त्यर्थं यत्प्रकुर्यात् स नैमित्तिक उच्यते
 चतुर्णां पुरुषार्थानामुद्दिष्टान्यतमं फलम्
 उत्पद्योऽनुष्ठितं काम्यं सङ्कल्पितफलम्
 ज्योतिर्दशाब्धेषु पुनर्नृणां च स
 पूजं कृत्वा यथाशक्तं तीर्थं
 तीर्थयात्रानुसारं ध्वजगोद

मन्त्रमूर्तिप्रतिष्ठानकाल एव मुनीश्वराः ।।

प्रासादस्य शिखाग्रे तु स्थापितः स्वग्राहध्वजः ॥११॥

हेतिराजसमायुक्तो यत्र यत्न सदा द्विजाः ।।

विना त्वन्यध्वजारोहमुत्सवं परिकल्पयेत् ॥१२॥

तत्राप्यन्यध्वजारोहं कुर्याद्वा विभवे सति ।

कुर्यादुत्सवमन्यत ध्वजारोहणपूर्वकम् ॥१३॥

नवाहं दैविकं प्रोक्तं सप्ताहं मध्यमं भवेत् ।

पञ्चाहमथमं विद्यात् त्रिविधं चोत्सवं स्मृतम् ॥१४॥

तत्र तावत्प्रवक्ष्यामि नवाहस्य विधिक्रमम् ।

ध्वजाधियासपूर्वेषुः देशिको मन्त्रवित्तमः ॥१५॥

जायादपनपूर्वं तु भगवद्वागसिद्धये ।

निशामुखे प्रवृत्ते तु आचार्यो मूर्तिपैः सह ॥१६॥

ज्ञानादिनित्यनियमान् कृत्वा चैव यथाविधि ।

मूपणैर्विविधैर्वज्रैर्नूतनैश्च विभूषितः ॥१७॥

सितोष्णीपोत्तरीयश्च चित्रमाल्यैरलङ्कृतः ।

मघिश्व देवसदनं यजमानसमन्वितः ॥१८॥

नित्यार्चनावसाने तु वैष्णवान् द्विजसत्तमान् ।

पदं कर्मनिरताश्चैव पञ्चकालपरायणान् ॥१९॥

समभ्यर्च्य ततस्तोभ्यो ह्यनुज्ञां प्रतिगृह्य च ।

विष्वक्सेनं समभ्यर्च्य यागविघ्नप्रक्षान्तये ॥२०॥

पश्चात्त्वदेहशुद्धयर्थं पुण्याहं वाचयेद्गुरुः ।

प्रकरप्य भूतले शुद्धे घान्यर्पाठं यथाविधि ॥२१॥

विन्यस्य मङ्गलं कुम्भं सम्पूर्णं गन्धवारिणा ।

रत्नहाटकूर्चसम्पल्लवसंयुतम् ॥२२॥

चन्दनाद्युपलिप्तं च परित्यज्यर्चयितुम् ।

तत्कुम्भस्य चतुर्दिक्षु चतुरो मूर्तिपान्थ्यसेत् ॥२३॥
 अद्विर्गन्धेस्तथा पुष्पैरक्षतैर्दक्षिणादिभि ।
 तोषयित्वा तु तान् सर्वान् तत कुम्भे सुदर्शनम् ॥२४॥
 समावाह्य समभ्यर्च्य ध्यायमानोऽच्युत हृदि ।
 दर्भे स्पृशस्तु कलशं त्रास्यणै सह देशिक ॥२५॥
 ओंकाराद्य पवित्रान्त मन्त्राणां प्राक्चतुष्टयम् ।
 पाठयेच्च संपुण्याह गायत्रीत्रितयान्वितम् ॥२६॥
 ततश्चात्मानुवाद च आत्मव्यूह तथैव च ।
 ततश्च श्रुद्धिमन्त्रास्तु पठेदेव समाहित ॥२७॥
 शुद्धयेस्तु परो देवो वासुदेवोस्तु शुद्धये ।
 सङ्कर्षण शुद्धयेस्तु प्रद्युम्नश्चास्तु शुद्धये ॥२८॥
 शुद्धयेस्त्वनिरुद्धोपि केशवश्चास्तु शुद्धये ।
 नारायणोस्तु विश्वेश शुद्धये सर्वकर्मसु ॥२९॥
 शुद्धये माधवश्चास्तु सर्वलोकहिते रतः ।
 गोविन्द शुद्धये चास्तु परमात्मा सनातन ॥३०॥
 शुद्धये विष्णुरस्त्वाद्य शुद्धये मधुसूदन ।
 सर्वलोकहितो देव शुद्धयेऽस्तु त्रिविक्रम ॥३१॥
 वामन शुद्धये चास्तु श्रीधरोऽयाम्नु शुद्धये ।
 शुद्धयेऽस्तु हृषीकेश पद्मनाभोऽस्तु शुद्धये ॥३२॥
 सदा दामोदरो देव शुद्धयेऽस्तु जगत्पति ।
 शुद्धये पद्मनाभोऽस्तु शुद्धयेऽस्तु सदा ध्रुव ॥३३॥
 अनन्त शुद्धये चास्तु शक्त्यात्मा चास्तु शुद्धये †
 सर्वकर्मसु चैवाम्नु शुद्धये मधुसूदन ॥३४॥
 सदा विशाधिदेवोऽस्तु शुद्धये कपिलस्तथा ।
 शुद्धये रिधिरूपोऽस्तु शुद्धयेऽस्तु विद्वज्जग ॥३५॥

क्रोडात्मा शुद्धये चास्तु शुद्धये वडवानन ।
 शुद्धयेस्तु सदा धर्मश्चास्तु वागीश्वरस्तथा ॥३६॥
 देव एकर्णवशयः शुद्धयेस्तु निरन्तरम् ।
 शुद्धयेस्तु सदा देवः कूर्मः पाताळधारकः ॥३७॥
 पराहः शुद्धये चास्तु नारसिंहोस्तु शुद्धये ।
 जम्बूताहरश्चास्तु शुद्धये सर्वकर्मणाम् ॥३८॥
 श्रीपतिः शुद्धये चास्तु शान्तात्मा चास्तु शुद्धये ।
 शुद्धये राहुजिह्वास्तु कालनेमिश्च एव च ॥३९॥
 पारिजातहरश्चास्तु लोकनाथोस्तु शुद्धये ।
 सर्वत्र शुद्धये चास्तु दत्तात्रेयो महाप्रभुः ॥४०॥
 न्यग्रोपमायी भगवान् शुद्धये चास्तु सर्वदा ।
 एकशृङ्गतनुश्चास्तु वामनश्चापि शुद्धये ॥४१॥
 त्रिविक्रमः शुद्धयेस्तु शुद्धयेस्तु नरः सदा ।
 पारायणः शुद्धयेस्तु हरिः कृष्णश्च शुद्धये ॥४२॥
 ज्वलत्परशुभ्रमामः शुद्धयेस्तु धनुर्धरः ।
 रामश्च शुद्धये चास्तु वेदविद्वग्वास्ततः ॥४३॥
 शुद्धयेस्तु सदा कल्की सर्वदोषक्षयंकरः ।
 शुद्धयेस्तु सदा देवः पाताळशयनः प्रभुः ॥४४॥
 शुद्धये सन्तु सर्वेषां सर्वे सर्वत्र सर्वदा ।
 एते सर्वे सदा देवाः शान्तये सन्तु पूजिताः ॥४५॥
 कन्द्यये पुष्टये सन्तु सिद्धये भक्तयेऽपि च ।
 शिवाय मुक्तये सन्तु शुद्धये सर्वकर्मणाम् ॥४६॥
 भन्ताणां देशिकानां च स्नानानामपि सर्वदा ।
 पुत्रमित्रकृत्वाणां दासीदासगवामपि ॥४७॥
 पैदशास्त्रागनादीनां ग्रन्थानामिष्टमपदाम् ।

मनोरथानां सेवेया हितानां सन्तु सर्वदा ॥४८॥
 आयुष्यारोग्यमेधानां धनधान्यादिसम्पदाम् ।
 पुण्यानामणिमाद्रीनां गुणानां श्रेयसामपि ॥४९॥
 राज्ञो जनपदस्थापि यजमानस्य मन्त्रिणाम् ।
 वैष्णवानां विशेषेण परतः हितमिच्छताम् ॥५०॥
 पञ्चरत्नविशुद्धानां सत्त्वस्थानां शुभात्मनाम् ।
 त्वत्स्वस्तु च शिवं चाम्स्तु शुभं चाम्स्तु पुनः पुनः ॥५१॥
 अग्निममनिशं चाम्स्तु दीर्घमायुष्यमस्तु वै ।
 समाहितमनश्चाम्स्तु सम्पदश्चोत्तरोत्तरम् ॥५२॥
 पुण्याहं शुद्धये चाम्स्तु वासुदेवादिमूर्तयः ।
 शङ्खचक्रमदापन्नयुक्तं सन्ध्याश्वर ॥५३॥
 प्रीयतां ममवान् देवो लङ्करी प्रियतां सदा ।
 मधुघ्नं प्रीयतां नित्यमनिरुद्धं सुरेश्वर ॥५४॥
 नारायणं सुरेशोऽपि कर्मणा पूरणाय च ।
 न्यूनाधिकानां शान्त्यर्थं प्रीयतां प्रीयतां विभु ॥५५॥
 पुण्याहं स्वास्ति नमोऽर्चि च सवाच्यं सह मूर्तिषु ।
 तदार्द्रं शतगरेण स्नानानीत्यादिनेन च ॥५६॥
 आत्मानं प्रोक्षयेत्पश्चाद्देहिनां स्वात्मशुद्धये ।
 एव सर्वेषु योगेषु उर्यात्पुण्याहवाचनम् ॥५७॥
 गौहिरण्यादिदानं च शुद्धिं प्राप्याथ देशिकः ।
 देवस्य सन्निधिं गत्वा ह्यपविष्टमथासने ॥५८॥
 सायामा मृतमशुद्धिं धारणाभ्यां समाचरेत् ।
 देहविन्यस्तमन्त्रोऽथ मानसं यागमाचरेत् ॥५९॥
 मन्त्राग्ने तपो नैव ममम्यन्म्यं यथानिधि ।
 स्नानाग्नौ तपो नीतनां स्नायमेव यथिष्यते ॥६०॥

देवस्य पुरतो भूमिं स्नपनार्थं यथाविधि ।
 त्रेधा विभज्य कोष्ठानां नवके द्विजसत्तमाः ! ॥६१॥
 धान्यपीठादिकं कृत्वा कलशानधिवास्य च ।
 पादमध्यं तथाऽऽचामं सर्वोपाधिजल तथा ॥६२॥
 प्रागाद्युत्तरपर्यन्तं न्यसेत्कोष्ठचतुष्टये ।
 दधि क्षीरं मधु घृतमाग्नेयादिषु विन्यसेत् ॥६३॥
 शुद्धाम्भःकलशं मध्ये विन्यस्य तदनन्तरम् ।
 हरिद्राचूर्णकुम्भं तु तेषां च पुरतो न्यसेत् ॥६४॥
 पुण्याहं वाचयित्वा तु प्रोक्षयेत्तज्जलैस्तु तान् ।
 प्रागादिविधु विन्यस्तकुम्भेषु प्रभवक्रमात् ॥६५॥
 चतुरो वामुदेवादीन् विदिकस्थकलशेषु तु ।
 ईशादिविधिपर्यन्तं तानेवाप्यययोगतः ॥६६॥
 मध्ये शुद्धोदकलशे यजेन्नारायणं विभुम् ।
 अर्घ्यालभनपुष्पैश्च धूपेन मुनिपुङ्गवाः ! ॥६७॥
 हरिद्राचूर्णकुम्भे तु श्रियं देवीं समर्चयेत् ।
 स्नानासनोदितैर्भोगैर्मुग्गलेपान्तिमैः क्रमात् ॥६८॥
 सम्पूज्य देवदेवेशं कुम्भैः संस्त्रापयेत्ततः ।
 प्रथमं विष्णुगायत्र्या तथेदं विष्णुरित्यृचा ॥६९॥
 तत्तत्त्राणिपदाद्येन विष्णोः कर्माणि मन्त्रतः ।
 प्रागादिविधु विन्यस्तैः पादाद्यैः स्नापयेत्क्रमान् ॥७०॥
 दधिन्नाविष्णमन्त्रेण आप्यायमेति मन्त्रतः ।
 ऋगुदत्तेभिः पन्तेज सतः शुक्लमूर्ध्नि ॥७१॥
 विद्विषु न्यन्नाकन्दैर्दध्याद्यैः स्नापयेद्विभुम् ।
 शीतसेन ततो देवं हाग्निरेण विन्यसेन् ॥७२॥
 ननः पुष्पाङ्गुलं तु षडङ्गिर्वाग्नेयः सह ।

सहस्रधारया देव शुद्धोदेनाभिपेचयेत् ॥७३॥
 प्रतिद्रव्य तु वस्त्रेण स्रग्ध्यालभनमास्त्यकै ।
 धूपेन च समभ्यर्च्य ततस्तेनाभिपेचयेत् ॥७४॥
 यद्वाघ्यपाद्यमाचाम गन्धस्रग्धूपदीपनम् ।
 नैवेद्य चार्पयेत्सर्वं केवल चार्घ्यमेव च ॥७५॥
 ततो नीराजनादींश्च कृत्वा देवस्य पूर्ववत् ।
 अलङ्कारासन नीत्वा आसनादिक्रमाघजेत् ॥७६॥
 भोगै सास्पर्शिकै प्राग्बद्धिनिर्धैरौपचारिकै ।
 हृदयङ्गमसजैश्च समभ्यर्च्य यथाविधि ॥७७॥
 स्तुत्या स्तोत्रेर्गितताद्यै प्रणमेद्देशिको विभुम् ।
 अथाङ्कुरार्पण कुर्याद्देशिको मन्त्रवित्तम ॥७८॥
 तद्विधान विस्तरेण शृणुष्व मुनिसत्तमा ।
 त्रिविधानि च पात्राणि मङ्गलाङ्कुररोपणे ॥७९॥
 पालिका घटिनाश्चेति शरानाश्चेति भेदत ।
 पालिकानामथोच्छ्राय पञ्चविंशाहुलौ भवेत् ॥८०॥
 तद्दाननम्य विस्तारो भवेद्वै षोडशाहुल ।
 अष्टाहुलन्तदुच्छ्रायो द्वादशुल षण्म तत ॥८१॥
 भवेत्कण्ठनिल विप्रास्तनोष्टाहुलविस्तृतम् ।
 आरम्य वक्त्रवलयवाधवत्कण्ठनिल द्विजा । ॥८२॥
 हासयेदनुपातेन तत्राळ द्वादशाहुलम् ।
 उच्छ्रायादथ विस्तारान्मध्यतन्तु षडहुलम् ॥८३॥
 अधस्तादहुलानान्तु चतुष्क त्रिस्तृत भवेत् ।
 तत कण्ठनिलैव हासयेदनुपातत ॥८४॥
 पादपीठमधोन्मेषाद्विज्ञेय चतुरहुलम् ।
 दशाहुलम्नटिम्नारम्भसन्निवन्धाहरो भवेत् ॥८५॥

तत्सन्धेश्च भवेन्नाह सार्धमेकागुल द्विजा ।
 उन्मत्तकुसुमाकार वक्त्र पद्माकृतिर्भवेत् ॥८६॥
 पालिकोत्सेधतुल्यास्तु घटिका समुदाहृता ।
 अङ्गुलत्रयहीना वा तदूर्ध्वं कलशाकृति ॥८७॥
 घटिका पञ्चवक्त्रा स्युरेतासा मध्यम मुखम् ।
 षडङ्गुलं च विस्तीर्णं चतुर्दिक्षु चतुष्टयम् ॥८८॥
 चतुरङ्गुलविस्तार कलशोदरविस्तृति ।
 षोडशागुलमानोत्तशेष भ्राम्बत्समाचरेत् ॥८९॥
 यदागुलत्रयन्यूनास्तदा सप्तागुलोच्छ्रितम् ।
 तदाननं तु तथाळमर्धोत्तरदशागुलम् ॥९०॥
 सार्धत्रयाङ्गुलं पीठ भ्राम्बत्सर्वत्र विस्तार ।
 शरावा पालिकोत्सेधतुल्या पञ्चभिरङ्गुलै ॥९१॥
 हीना वा वक्त्रविस्तारात्समारम्य मुनीश्वरा- ।
 पादपीठस्य विस्तार यावत्तावत्क्रमेण तु ॥९२॥
 पूर्वोक्तात्पादहीना तु भवेत्सर्वत्र विस्तृति ।
 भवेत् त्रिपादहीना तु पादपीठस्य विस्तृति ॥९३॥
 यदा शरावा हीना स्युरङ्गुले पद्मभित्तदा ।
 मुख षडङ्गुलोच्छ्रय तन्नाळं तु दशाङ्गुलम् ॥९४॥
 त्र्यङ्गुलं पादपीठं स्यात्प्राग्बत्सर्वत्र विस्तृति ।
 एतदुत्तममानं तु पादाणां कथितं द्विजा ! ॥९५॥
 एतदेव मुनिश्रेष्ठा ! पादहीनं तु मध्यमम् ।
 अर्धहीनं तु तन्मानमपमं परिकीर्तितम् ॥९६॥
 अतो न्यूनं न कर्तव्यं यद्गानिनिद्विकाङ्क्षिभिः ।
 हेमादिलोहजा सर्वे मृग्नया वा यथावन्तु ॥९७॥
 प्रत्येकं पालिकादीनां द्विष्टं चोत्तमं भवेत् ।

द्विरष्टकं वा पट्त्रिंशद्विभवे सति कल्पयेत् ॥९८॥
 प्रत्यष्टकं मध्यमं स्याच्चतुष्कमधमं भवेत् ।
 सर्वार्थे पालिकां प्राग्बल्योदशाष्टौ यथाबलम् ॥९९॥
 चतस्रो वा ततस्तासु महद्वाङ्कुरकल्पनम् ।
 अयुग्मा मानुषे कार्ये देवे युगमास्तु पालिकाः ॥१००॥
 महोत्सवे प्रतिष्ठायां पवित्रारोपणे तथा ।
 जीर्णोद्धारविधां वापि सहस्रकलशे तथा ॥१०१॥
 त्रिवर्गपालिका यद्वा भवेदुत्तमसहस्रया ।
 भवेन्मध्यमया वापि नान्यथा द्विजमत्तमाः ॥१०२॥
 कर्मन्वन्येषु सर्वेषु यथाविचं यथारुचि ।
 अङ्कुरावापनम्व्यानमण्डपं परिकल्पयेत् ॥१०३॥
 प्रथमावरणे वापि द्वितीयावरणेपि वा ।
 तृतीयावरणे वापि चतुर्थावरणेपि वा ॥१०४॥
 शुभे विविक्तेऽभिमते देशे वै देशिन्नेत्तम ।
 चतुर्दिक्षु चतुर्द्वागं चतुर्वन्दनमालिकम् ॥१०५॥
 दर्भमालापरिक्षिप्तं मुक्तादामविगाजितम् ।
 विनतक्षामसन्धत्तं गोमयालिप्तभूतलम् ॥१०६॥
 मर्दपमालाविनतमक्षतैश्चापि सर्वतः ।
 सुषाचूर्णैश्च धवळैश्चित्रिताभ्यन्तर्गन्धलम् ॥१०७॥
 मण्डपं कल्पयित्वा यद्वा वापनमण्डपे ।
 यागाम्यमण्डपे वापि कुर्यादङ्कुरोपणम् ॥१०८॥
 अङ्कुरानर्पयेद्वात्रा य इच्छेदाप्सर्वधनम् ।
 रीजानामधिप सोम ओषधोऽमृतात्मकः ॥१०९॥
 न प्रीणानि मन्त्रा तत्र अङ्कुरार्पणमदि चेत् ।
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन मन्त्रजामेनाङ्कुरार्पणम् ॥११०॥

कुर्यात्सम्यग्विधानेन भगवद्भक्तिसंयुतः ।
 तस्मिन् जगत्प्रिये प्रीते शीतांशौ प्राणिजीवने ॥१११॥
 तद्देशे सर्वसस्यानां संपत्तिर्महती भवेत् ।
 गवां च लोकमातृणां नृणामपि च सर्वशः ॥११२॥
 अज्ञानादहि कुर्याच्चेदङ्कुराणामथार्पणम् ।
 अशोभनं भवेद्राष्टमसमृद्धजनान्वितम् ॥११३॥
 सद्यःकालीनके विप्राः ! कर्मणि स्थादिवापि वा ।
 यद्यत्तत्रोपयोग्यं स्यात्तत्सर्वं च समार्जयेत् ॥११४॥
 सम्भृत्य सर्वसम्भाराणाचार्यो मूर्तिपैः सह ।
 तदर्थमर्पयित्वा तु यजमानसमन्वितः ॥११५॥
 भगवन्तं जगद्गोत्रं पूजयित्वा विधानतः ।
 ततस्त्वभिनये पात्रे सौवर्णे राजतेऽथ वा ॥११६॥
 सिलसर्पपनीवारशालिमाषप्रियङ्गवः ।
 कुलुत्थमुद्रनिष्पावयवगोधूमवैणवाः ॥११७॥
 बीजानि द्वादशतानि पृथक् पात्रेषु वा द्विजाः ! ।
 सम्भृत्य तु मुनिश्रेष्ठाः ! स्थापयित्वा तु मूर्धनि ॥११८॥
 दीक्षितस्य तु विप्रस्य पुष्पाश्रतकराञ्जलिः ।
 आचार्यः प्रविशेत्साधुं साधकैर्भगवन्मयैः ॥११९॥
 प्रासादाभ्यन्तरं विप्रान्त्राधारोपरि न्यसेत् ।
 बीजपात्रं ततोऽभ्येण गन्धैः पुष्पैश्च घूपकैः ॥१२०॥
 सम्पूज्य मूलविन्ध्यस्थं तथा चोत्सवविन्ध्यम् ।
 बीजपात्रं ततोऽभ्यर्च्य देवाय विनिवेदयेत् ॥१२१॥
 सह शङ्खनिनादैश्च मङ्गलैर्गातनिन्वनैः ।
 तूर्यनादैश्च विविधैः श्रुतिघोषैः समन्ततः ॥१२२॥
 स्थापयित्वा तु तत्पात्रं दीक्षितस्यैव मूर्धनि ।

साधकैः सहितो विप्रा ! बहिर्निर्गत्य देशिक ॥१२३॥
 धाम प्रदक्षिणीकृत्य न्यसेदङ्कुरमण्डपे ।
 विष्वक्सेनन्तु वा तार्क्ष्यं हनुमत्प्रमुखन्तु वा ॥१२४॥
 हेतीशं वापि ब्रह्माद्यैरलङ्कृत्य विशेषतः ।
 यानादिकं समारोप्य प्रक्षाल्याद्वि स्नानित्रकम् ॥१२५॥
 नवेन वाससाऽऽच्छाद्य भूषयित्वा तु माल्यकैः ।
 देशिको वाहयेद्विप्रैः शुद्धैर्वा दीक्षितैर्द्विजा ! ॥१२६॥
 चित्रध्वजपताकाभिः सार्धमङ्कुरपात्रकैः ।
 त्रिविधैः पालिकाद्यश्च शङ्खतूर्यादिभिः सह ॥१२७॥
 आम्नायोद्धोषणपरैर्भक्तेर्भागवतैर्विभो ।
 गायकैर्गणिकाभिश्च तथान्यैर्मङ्गलैः सह ॥१२८॥
 क्रमात्प्रदक्षिणीकृत्य सर्वेष्वावरणेषु च ।
 दिशः प्राचीमुदीची वा अधवा प्रागुद्दिशम् ॥१२९॥
 अदूरं समनुप्राप्य तत्रोद्याने मनोहरे ।
 फेबले वा शुचौ देशे मृदं शुद्धां समाहरेत् ॥१३०॥
 अम्बमन्त्रेण धरणीं सम्प्रोक्ष्य प्रथमं गुरु ।
 महीरक्ष्मेण सम्पृश्य ध्यायन्नेकाग्रचेनसा ॥१३१॥
 मूर्तिं देवस्य वाराहीमभ्यर्च्य रुमुर्मेर्भुवनम् ।
 अम्बाम्बुना प्रोक्षितेन पुष्पैरभ्यर्चितेन च ॥१३२॥
 रत्नत्रेण स्नेहद्रुमिं प्रादुग्धं क्रीडमन्त्रतः ।
 लोहजे मानने मृत्त्रा वेत्रने वा यथारुचि ॥१३३॥
 गृहीत्वा मूत्रमन्त्रेण येष्यित्वा च वाससा ।
 प्रयमेण तथा नद्यां बालुकां गोमयं तथा ॥१३४॥
 गोपुण्यान्पुष्पाग्रे गृहीत्वाऽऽज्यां यामगा ।
 यानादिके समारोप्य यद्वा दीप्तिनमूर्धनि ॥१३५॥

गत्वा प्रदक्षिणे ग्राम प्रविशेन्मण्डपं ततः ।
 मण्डपं शोधयित्वा तु यथोक्तविधिना द्विना ॥१३६॥
 ततो मण्डपमध्ये तु सूत्राण्यास्फालयेत्क्रमात् ।
 प्रागायतानि प्रथमं क्रमात्सप्तदश क्षिपेत् ॥१३७॥
 उद्गायतसूत्राणि चतुर्दश निपातयेत् ।
 सूत्रात्सूत्रादन्तरालं षोडशाङ्गुलसमितम् ॥१३८॥
 त्रयाधिकदशैव स्युः पूर्वपश्चिमपङ्क्तयः ।
 एव षोडशसङ्ख्याता दक्षिणोत्तरपङ्क्तयः ॥१३९॥
 बीजरात्रप्रतिष्ठार्थं पूर्वपश्चिमपङ्क्तिषु ।
 मध्ये पङ्क्तित्रयं स्थाप्य वीध्यर्थं द्वितये मृजेत् ॥१४०॥
 भूयश्च पङ्क्तित्रितयं स्थापयेत्पार्श्वयोर्द्वयोः ।
 दक्षिणोत्तरमध्ये तु स्थाप्य पङ्क्तिचतुष्टयम् ॥१४१॥
 द्वितयं द्वितयं पार्श्वे वीध्यर्थं विमृजेत्पुनः ।
 चतुश्चतुश्च पङ्क्तीनां स्थापयेत्क्रमयोगतः ॥१४२॥
 आशाम्बुष्टासु मध्ये च शरावधटपालिका ।
 द्वादश द्वादश स्थाप्या शतमष्टोत्तरं भवेत् ॥१४३॥
 आग्नेये दक्षिणे भागे नैऋतेऽपि च पालिका ।
 पटिका वारुणे ब्राह्मे तथा पौरन्दरेऽपि च ॥१४४॥
 शरावा मारुते सौम्ये ईशाने च यथाविधि ।
 मत्स्येक पालिकादीनां षोडशत्वेन कल्पने ॥१४५॥
 दक्षिणोत्तरं सूत्रपञ्चकं विनिवेशयेत् ।
 प्रागायतानि सूत्राणि पूर्ववद्विनिवेशयेत् ॥१४६॥
 आचरेत् पूर्ववद्विप्रा ' प्राक्प्रत्यक्पङ्क्तिवर्णनम् ।
 तत्र दक्षिणतः पङ्क्तिचतुष्के स्थापयेत्क्रमात् ॥१४७॥
 पालिका षोडश पुरो मध्ये पङ्क्तिचतुष्टये ।

घटिका षोडश न्यस्ता उत्तरे विनिवेशयेत् ॥१४८॥
 शरावानपि तत्सङ्ख्यानं द्वादशकल्पने ।
 दक्षिणोत्तरसूत्राणि चत्वार्यत्र विनिक्षिपेत् ॥१४९॥
 पूर्वापराणि सूत्राणि पूर्ववद्विनिर्पातयेत् ।
 अष्टाधिकानि कोष्ठानि चत्वारिंशद्भवन्ति हि ॥१५०॥
 ग्राम्ये द्वादशकोष्ठानि स्थापयेत्तत्र ततो मृजेत् ।
 दीर्घ्यर्थं भागपङ्क्तुं तु मध्यतः स्थापयेत्तत् ॥१५१॥
 भागद्वादशकं पश्चाद्भागपङ्क्तुं विलोपयेत् ।
 भूयश्चोत्तरदिक्स्थाप्य कोष्ठद्वादशकं कमात् ॥१५२॥
 न्यसेत्तु पालिकादीनि भागद्वादशकत्रये ।
 आग्नेयादीन्पर्यन्तं दक्षिणाशादितः कमात् ॥१५३॥
 प्रत्येकं पालिकादीनामष्टसंख्याप्रकल्पने ।
 दक्षिणोत्तरसूत्राणि क्षिप्येत्तु नियोनयेत् ॥१५४॥
 अन्यत्समं भवेत्प्राग्वदथ प्रतिचतुष्टये ।
 दक्षिणोत्तरं सूत्रनित्यं विनिर्पातयेत् ॥१५५॥
 पूर्वपश्चिमसूत्राणि एकादश विनिक्षिपेत् ।
 सर्वार्थं पालिकानां तु षोडशानां परिग्रहे ॥१५६॥
 पञ्च दक्षिणसूत्राणि प्राक्सूत्राणि तथा क्षिपेत् ।
 प्राक्सूत्रात्पश्च चाष्टानां दक्षसूत्रत्रयं क्षिपेत् ॥१५७॥
 चतुर्विंशतिमङ्ग्यानां पालिकानां परिग्रहे ।
 पूर्वदक्षिणसूत्राणां सप्तकं पञ्चकं क्षिपेत् ॥१५८॥
 चतुः पश्चिमसूत्रं त्रिनयं त्रिनयं क्षिपेत् ।
 पूर्वसूत्रपातं स्यादाद्यमङ्ग्यानु सप्तकं ॥१५९॥
 पञ्चमाष्टान्यसूत्राणि विभज्यच्छानुमारतः ।
 पञ्चेषु पालिकादानां शालिभिरादिभिस्तथा ॥१६०॥

आढकादिमितैः प्राग्बुद्धमादिव्यपेक्षया ।

वृत्तां वा चतुरथां वा कल्पयेत्पाठिकां क्रमात् ॥१६१॥

पालिकादीनि पात्राणि क्षालयेन्मूलमन्त्रतः ।

सहदेवीं च दूर्वा च सार्धमश्वत्थपल्लवैः ॥१६२॥

शिरीषपल्लवैश्चापि निशापत्रैस्तथैव च ।

कण्ठेषु पालिकादीनां बन्धयेत्तदनन्तरम् ॥१६३॥

कुशकाशतृणैस्तेषां विलमूलानि पूरयेत् ।

त्रिलानि प्रथमं मृद्धिर्वालुकाभिरनन्तरम् ॥१६४॥

फरीपचूर्णैरुपरि समृद्धं पूरयेद्विलम् ।

यद्वा मृदादिकं विप्राः । सर्वं संमिश्र्य पूरयेत् ॥१६५॥

कोष्ठेषु विन्यसेत्तानि पालिकादीन्यनुक्रमात् ।

आग्नेयादीशपर्यन्तं प्रतिस्कन्धं द्विजोत्तमाः । ॥१६६॥

द्वादशानां तु नवक्रमष्टोत्तरशते न्यसेत् ।

ब्रह्मादीशानपर्यन्तमुदितक्रमयोगतः ॥१६७॥

तेषां तु पश्चिमे स्थाने धान्यराशौ सलक्षणम् ।

विन्यसेत्सोमकुम्भं तु वेष्टितं नववाससा ॥१६८॥

गन्धसर्वौषधीरलकूर्चपल्लवसंयुतम् ।

एवं सर्वं समापाद्य दीक्षितैः परिचाग्नैः ॥१६९॥

तत्तत्सर्वं समापाद्य यद्यत्रागनुपार्जितम् ।

समारभेतत कर्त्तुं देशिकः प्राङ्मुखः पदे ॥१७०॥

पश्चिमे घटिकाभ्यानादुपविश्यामने शुभे ।

न्याममुदीप्य विधिना प्रोक्षणाख्यं प्ररन्पयेत् ॥१७१॥

देहविन्यग्गमन्त्राणां कुर्यादध्यादिनार्चनम् ।

द्वारपान्नार्चनं कृत्वा विभवेच्छः पुरूपत ॥१७२॥

तोष्णानि भोजार्थं द्वारकुम्भांश्च पूजयेत् ।

पुण्याहे वाचयित्वा तु पूर्वोक्तविधिना गुरुः ॥१७३॥
 यजेदर्घ्यादिभिः पश्चात्पालिकाद्यधिदेवताः ।
 अङ्गनाभं परं चैव पद्मनाभं ध्रुवं तथा ॥१७४॥
 पात्रस्कन्धत्रिके विप्राः ! क्रमेण परिपूजयेत् ।
 पालिकानां द्वादशके बह्व्यादीशानपश्चिमम् ॥१७५॥
 अनन्तादि द्वादशक घटिकाद्वादशे ततः ।
 कूर्मादिक द्वादशक शशवाणा तु द्वादशे ॥१७६॥
 द्विपद्मके शृङ्गाद्यं क्रमेण परिपूजयेत् ।
 प्रत्येक पालिकादीनां कृते षोडशकल्पने ॥१७७॥
 अनन्ताद्यं च पद्मत्रिंशत्पातालशयनान्तिमम् ।
 लक्ष्म्यादिमतिपर्यन्तं शक्तिद्वादशकं यजेत् ॥१७८॥
 प्रत्येकं पालिकादीनां पद्मत्रिंशत्पारिकल्पने ।
 चतुष्टयं तु मूर्तीनां स्वप्नाख्यपदमस्ति तम् ॥१७९॥
 प्रभसाप्ययोगेन जाग्रद्व्यं तथाऽष्टकम् ।
 मूर्त्यन्तरद्वादशकं तच्छुक्तीनां चतुष्टयम् ॥१८०॥
 अनन्ताद्यं च पद्मत्रिंशत्पातालशयनान्तिमम् ।
 स्वधादीनां च शर्कीनां चतुष्टयं च तत्परम् ॥१८१॥
 चक्रशङ्खौ क्रमाद्वैश्वदेव्यादिभिर्भोजयेत् ।
 अष्टके केशवाद्याश्च तदीया शक्तयो यजेत् ॥१८२॥
 चतुष्टके केशवाद्यास्तु केचन द्विंशदशार्चयेत् ।
 मर्त्यं पालिकानां तु त्रिंशत्पादशके यजेत् ॥१८३॥
 वागुदेवादि चतुर् केशवादीश्च द्वादश ।
 अष्टके वागुदेवादीन् प्रभसाप्ययोगेन ॥१८४॥
 चतुष्टके वागुदेवादीन् प्रभसानुक्रमेण तु ।
 परमिदा तन मीमांसामूर्ता गमाचरेत् ॥१८५॥

कुम्भे सोमात्मकं देवं करके च सुदर्शनम् ।
 अष्टादिक्षु च विन्यस्तकुम्भेष्विन्द्रादिकान्यजेत् ॥१८६॥
 एवं कुम्भार्चनं कृत्वा बीजक्षालनमाचरेत् ।
 गव्येन पयसा सम्यक् मूलमन्त्रेण वै द्विजाः ॥१८७॥
 बीजानां नामधेयैस्तु चतुर्थ्यन्तैः पृथक् पृथक् ।
 अर्घ्याद्यैः पूजयित्वा तु वाससा परिवेष्टेच्च च ॥१८८॥
 कुण्डे वा स्फण्डिले वामिं प्रतिष्ठाप्य यथाविधि ।
 कृत्वा सन्तर्पणं चाग्नेस्तप्तिन्मन्त्रासनादिकम् ॥१८९॥
 परिकल्प्य च तन्मध्ये देवमावाह्य पूर्ववत् ।
 सन्निधानादिकं सर्वं प्राग्देव समाचरेत् ॥१९०॥
 सामिद्भिश्चैन नित्याग्निः काम्यैश्च जुहुयात्ततः ।
 पालिकाद्यधिदेवानां मन्त्रैश्चापि यथाक्रमम् ॥१९१॥
 अष्टौ चतुः सकृदपि हुनेदाज्येन वै द्विजाः ।।
 हुत्वा सोमादिमन्त्रैश्च सम्पाताज्यं समाहरेत् ॥१९२॥
 हुतावशिष्टमाज्यं तु तदन्यं वापि संस्कृतम् ।
 आदाय लोहजे पात्रे मृण्मये वा यथारुचि ॥१९३॥
 उभाभ्यां चैव हस्ताभ्यां दूर्वामादाय गूलतः ।
 घृते निमज्ज्य चाग्राणि पालिकादिषु सेचयेत् ॥१९४॥
 हस्तव्यत्यासमार्गेण बह्व्यादीशानयश्चिमम् ।
 शतिस्कन्धं घृतारोपे दूर्वाभेदः प्रकीर्तितः ॥१९५॥
 एवं कृत्वा घृतारोपं भूयः स्कन्धाधिदेवताः ।
 प्रपूज्य सर्वबीजानि मन्त्रयेन्मूलमन्त्रतः ॥१९६॥
 आचार्यादीननुज्ञाप्य देमिहेन्द्र उदद्मुखः ।
 प्राद्मुखो वा मुहूर्ते तु शोमने पालिकादिषु ॥१९७॥
 अष्टाक्षरेण मन्त्रेण सर्वबीजानि वापयेत् ।

यद्वा जितन्तामन्त्रेण ह्यभयेनाथ वा द्वित्राः । ॥१९८॥

आग्नेयादीशपर्यन्तं प्रतिष्कन्ध क्रमेण तु ।

शङ्खदुन्दुभिनिर्घोषजयनादसमन्वितम् ॥१९९॥

बीजानि द्वादशोक्तानि वषेद्वादशसु क्रमात् ।

यद्वा सर्वाणि समिश्र्य वषेद्विच्छानुसारतः ॥२००॥

बीजानामप्यलामे तु मुद्रमेकं तु वा वषेत् ।

आचार्यानुगताश्चान्ये देशिका साधका अपि ॥२०१॥

वषेयुर्ध्यानसमुक्ता केवल गुरुरेव वा ।

हृदिद्राचूर्णसमिश्रैर्जलैः कुसुमवासितैः ॥२०२॥

यदुभिः सेवयेद्विषा ! देशिकेन्द्र क्रमेण तु ।

प्रतिष्कन्धोपरिष्ठात्तु चन्द्रमण्डलमध्यगम् ॥२०३॥

तत्कान्तिसन्निभं देवं स्वदेहोर्ध्वेनिरन्तरं ।

सिद्धन्तममृतोषैस्तु बीजान्युत्तानि सर्वतः ॥२०४॥

ध्यात्वाचरित्वा पात्राणि नवेन्तु मदशैः शुभैः ।

आच्छादयित्वा कर्मणं प्रतिष्कन्ध क्रमेण तु ॥२०५॥

वायुदेवं जगद्योनिं सर्वेषामूर्ध्वतो यजेत् ।

भूतकृष्णं दद्यादष्टदिक्षु द्विजोत्तमाः । ॥२०६॥

भूतानां कुमुदादीनां पूर्वादिक्रमयोगतः ।

तदा प्रमृतिं ते सर्वे गच्छन्ति कुमुदादयः ॥२०७॥

आचार्यान् गुरुपूर्वांश्च माधकान् वैष्णवानपि ।

प्रभूतैस्तु तथोद्दिष्टैस्तांबूलैः सुमन फलैः ॥२०८॥

गुरुं च तोषयेद्वैतैर्यजमानं प्रयत्नवान् ।

क्रमादुदयं तान् मार्गान् सुगुहं ग्रापयेत्ततः ॥२०९॥

मण्डपेर्गानशोणे वा देशेऽन्यत्र यथाग्निः ।

तत्रापि पात्रिसादीनां पत्नीऽष्टामु दिक्षु च ॥२१०॥

भूतानां कुमुदादीनामैन्द्रादिक्रमयोगतः ।
 बलिं तु मण्डपे दद्याद्भूतनृविधानतः ॥२११॥
 दीपान् बहूनिर्वाणान् परितः परिदीपयेत् ।
 ऊनाधिक्योपशान्त्यर्थं अतमष्टोत्तरं हुनेत् ॥२१२॥
 पूर्णाहुत्यादिकं कृत्वा देशिकेन्द्रो यथाविधि ।
 ततः कुण्डगतं देवं विसृज्य हृदयान्तरे ॥२१३॥
 चतुर्द्वाराधिदेवानां मन्त्रैश्चापि यथाक्रमम् ।
 हुत्वाज्येन ततो बहिर्विसृजेत्तु यथाविधि ॥२१४॥
 परितः पालिकादीनां प्रतिरात्रं पृथक् पृथक् ।
 दद्याद्दिवा रजन्या वा बलिं कालद्वयेषु वा ॥२१५॥
 प्रातः कर्मदिने दद्याद्बलिं देशिक्सत्तमः ।
 यदा चोत्तानि बीजानि तदा प्रभृतिं नित्यशः ॥२१६॥
 न कश्चित्प्रविशेन्न न स्पृशेद्वा कथं चन ।
 आचार्य एव प्रविशेत्तच्छिष्यो वा समाहितः ॥२१७॥
 उच्छिष्टादीनि सर्वाणि दूरतः परिवर्जयेत् ।
 अवत्वा तु बलिं पात्रिजं कुर्यात्पालिशान्त्रियाम् ॥२१८॥
 हरित्राहारीभिः सिन्धेदङ्गुगण्याभिवृद्धये ।
 अङ्गुरान् श्यामळान् रक्तान् कृष्णान्तिर्यग्गतास्तथा ॥२१९॥
 अप्ररुढान् मुनिश्रेष्ठाः । वर्जयेत्तु प्रयत्नतः ।
 श्यामेषु द्रव्यनाशः स्याद्रक्तेषु फलहो भवेत् ॥२२०॥
 कृष्णेषु मानसी पीडा रोगी तिर्यग्गतेषु च ।
 अप्ररुहेषु मरणं भवेत्तत्र न संशयः ॥२२१॥
 शुभं पीतेषु शुद्धेषु ऋजुर्भवेत्तु यथाविधि ।
 सर्वरान्पन्मृद्विश्च कर्तुं कारयितुं भवेत् ॥२२२॥
 धर्मार्थमङ्गुराण्यादौ यः समारोपयेद्गुरुम् ।

स एव कर्म कात्मन्येन कुर्यात्प्राज्ञोपि नेतर ॥२२३॥
 अनुजया वा तत्पुत्र शिष्यो वा तत्समाचरेत् ।
 एव सर्वेषु यागेषु अङ्कुरारोपण भवेत् ॥२२४॥
 देश काल तथा निश्चित ज्ञात्वा स्वार्थीनता तथा ।
 उक्त सर्वं समभ्युद्य कुर्यात्कर्म प्रधानकम् ॥२२५॥
 एव हृत्वाङ्कुरारोप गत्वा देवस्य सन्निधिम् ।
 देवमर्घ्यादिनाभ्यर्च्य नवेद्यान्त यथाविधि ॥२२६॥
 अनिर्वाण यथादीप रात्रिज्ञेय समापयेत् ।
 तदन्येषु प्रभाताया घ्नज्वायं पटमाहरेत् ॥२२७॥
 यथारित्तानुमारेण कृत वाभिनव शुभ ।
 दुर्लभपट्ट देवाङ्ग चित्रक्षोभमथापि वा ॥२२८॥
 अथ कार्पासक वापि नीलरोमादिवर्जितम् ।
 सुलक्षण इदं शिष्य पटमानमिहोच्यते ॥२२९॥
 आयत नवभिर्हस्ते सप्तभिः पञ्चभिस्तु वा ।
 मूलनेरसमायाम द्वागयाममथापि वा ॥२३०॥
 आयामार्धेन विस्तीर्णं पादत्रयं हनश्चेत्तरम् ।
 शङ्खेण सम पुच्छ तदर्थं कर्णपुच्छकम् ॥२३१॥
 शालाग्र्यञ्चनवस्त्रं तु पटाख्यपरिसमितम् ।
 विलास पटतुल्यं तु पूर्ववच्छिस्तर भवेत् ॥२३२॥
 निर्णेनित मन्त्रीयुक्त शोपिन लक्षणान्वितम् ।
 पट विचित्रयेद्विद्वान् क्षिल्पिना कुशलेन च ॥२३३॥
 छत्रं तु शिखरे कुर्यात्पार्श्वया श्वेतचामरे ।
 अपोऽज्जेन्दुल पद्म तदथ पूर्णकुम्भकम् ॥२३४॥
 रुम्भस्य पार्श्वे त्रिभिरेतमाङ्कुर पालिकागणम् ।
 दार्पां गुणोभर्ता कुर्यात्पाङ्क्तानां तु वार्धयो ॥२३५॥

ध्वज तु गरुडाकारमेकमूर्तेस्तु सत्तमा ।।
 सत्य सुपर्णो गरुडस्तार्क्ष्यश्च चतुरात्मन ॥२३६॥
 पञ्चमूर्तेस्तु चत्वारो विहगेश्वरसयुता ।
 सुपर्णताळमकररुद्धा वा चतुरात्मन ॥२३७॥
 ततलुर्ध्वं तु सर्वेषा व्यूहाना गरुडो ध्वज ।
 पटमध्ये तु गरुड द्विभुज विधृताञ्जलिम् ॥२३८॥
 पुष्पाञ्जलिपुट बाध्य सुवर्णाचलसन्निभम् ।
 गगनेगमनारम्भपक्षविक्षेपणान्वितम् ॥२३९॥
 कुञ्चितो वामपावेस्तु दक्षिण पृष्ठत स्थित ।
 किञ्चिदायतवृत्ताक्ष नीलदीर्घाग्रनासिकम् ॥२४०॥
 अतीव शान्तवेष तु तथा महसिताननम् ।
 बालचन्द्रसमाकार दण्डाद्वयविराजितम् ॥२४१॥
 कुटिलभुङ्गुदीर्घाङ्ग भङ्गगुराळरुशोभितम् ।
 कम्बुग्रीव वृद्धाहु पीवास दृढरक्षमम् ॥२४२॥
 पृथुदर निम्ननाभि रोमराजिविराजितम् ।
 सुवृत्तकननस्तम्भपीवरोरदयान्वितम् ॥२४३॥
 हेमरम्भासमाकारजङ्घाशान्तपदद्वयम् ।
 करण्डमकुटाकान्तपुष्पापीडविराजितम् ॥२४४॥
 शूरा वैपुल्यमानेन लोचने पद्मपत्रवत् ।
 भूषुग तागसिद्धोत्थ प्राणायाम शुक्रतुण्डवन् ॥२४५॥
 सिम्हरन्मण्डपेऽस्तु तद्वज्र गजपृष्ठवन् ।
 तदेव देवद्रोहिण विन्मृत हनपक्षवन् ॥२४६॥
 स्वयशमानादिगुण तत्पुच्छ शतशान्निभम् ।
 सर्वेषां न मामान्य विशेषान्ममयोच्यते ॥२४७॥
 मरुतादिनपदान्त नानारथेन शोभितम् ।

हारकेयूरकटकत्रयसूतविभूषितम् ॥२४८॥
 प्रलम्बकर्णपाशा तविश्रान्तशुभकुण्डलम् ।
 ललाटतिलकोपेत पुष्पकर्णावतसकम् ॥२४९॥
 रत्नाङ्गुलीयकोपेत म्रिजिनीरजिताङ्घ्रिकम् ।
 अन्येराभरणेर्दिव्यैर्भूषित सर्पभूषितम् ॥२५०॥
 नीलान्नरवर नीलवारवाणविराजितम् ।
 फुल्लरक्तोत्पलदलमग्निर्मण्डितकन्धरम् ॥२५१॥
 तथा विचित्रकुसुममग्निरन्याभिरुज्ज्वलम् ।
 अनन्तो वामनटको यज्ञसूत्र तु वासुकि ॥२५२॥
 तक्षक ऋटिसूत्र तु हार कार्कोटकस्तथा ।
 पद्मो दक्षिणकर्णे तु महापद्मस्तु वामत ॥२५३॥
 शङ्ख शिर प्रदेशे ॥ गुलिकश्च भुजान्तरे ।
 एतैरष्टोरगैराद्यैर्भूषित भुजगोत्तमै ॥२५४॥
 अनन्त शुक्रवर्णाभो रक्तवर्णस्तु वासुकि ।
 तक्षक पीतवर्णाभो धूम्र काकोटकस्तथा ॥२५५॥
 शङ्खस्तुहिनवर्णाभो गुलिकस्त्वल्लिसन्निभ ।
 पद्म पद्मममानाभो महापद्मस्तु पिङ्गळ ॥२५६॥
 पञ्चवर्णैर्लिखेदेव देव पञ्चायुध तथा ।
 चक्र सङ्ग शर चैव शङ्ख शार्ङ्ग गदा तथा ॥२५७॥
 पद्मोर्ध्वं द्युमये पार्श्वे विलिखेच्च यथाविधि ।
 तदधो दक्षिणे पादौ बाहिमण्डलमात्रिखेत् ॥२५८॥
 तद्वलिङ्ग्वेदाममागे स्वस्तिक लक्षणाञ्चिनम् ।
 ह्येपयेत्पश्येत् तु श्यामलेनासितेन वा ॥२५९॥
 विचित्रपुष्पसयुजपद्मवस्त्रिसमन्विनम् ।
 एव शिथिलैर्गैव राग्येन्निशितोत्तम ॥२६०॥

शूद्रेण वा द्विजश्रेष्ठा । दीक्षितेन यथाविधि ।
 कुलालेनाऽथवा मन्त्री कारयेत्कुशलेन च ॥२६१॥
 एव सर्वं समापाद्य देशिक सुसमाहित ।
 सायंकाले तु समाप्ते सहितो मूर्तिधारकै ॥२६२॥
 फारशाला प्रविश्याथ तोषयित्वा तु शिल्पिनम् ।
 तत्पट तु समादाय विन्यसेच्छिष्यमूर्धनि ॥२६३॥
 क्षत्रदुन्दुभिनिर्घोषैः काहलम्बनिभिस्तथा ।
 गीतैश्च विविधैरन्यैः श्रुतिघोषैः पृथग्विधैः ॥२६४॥
 सह ध्वजपट तस्मादानयेन्मुखमण्डपे ।
 प्रविश्याभ्यन्तरं मूलविम्बस्थं परमेश्वरम् ॥२६५॥
 अभिवाद्यार्घ्यगन्धाद्यैः पूजयेत्पुष्पभूपकैः ।
 विसृज्य शिल्पिनं पश्चात्सन्मोक्षयार्घ्याभ्यसा पटम् ॥२६६॥
 सिद्धार्थकान्वितैः पुष्पैस्तुष्टयेदम्बमन्त्रतः ।
 दर्शयेद्देवदेवस्य समुखं साधकोत्तम ॥२६७॥
 दहनाप्यायनं कुर्याद्विधिद्वयेन कर्मणा ।
 भूयोऽर्घ्यगन्धपुष्पाद्यैः प्रपूज्य परमेश्वरम् ॥२६८॥
 गिरोच्चया त्विमं मन्त्रं वदन्नाञ्जलिं पठेत् ।
 भगवन् ! पुण्डरीकाक्ष ! सर्वेश्वर ! जगन्मय ! ॥२६९॥
 त्वया यथा तु कथितं तथा कर्तुं न शक्यते ।
 अस्मात्तन्व्यादसामर्थ्याच्छृद्धादीनामभावतः ॥२७०॥
 तस्मान्मानादिसर्वेषामृनाधिक्योपशान्तये ।
 मंगलोक्य नेत्राभ्यां शतितन्त्राभ्यां पटन्वितम् ॥२७१॥
 सर्वदोषापहारिण्या वेनतेय प्रसीद ओम् ।
 गीक्षितानां ततो विप्रा ! हस्ते दत्त्वा तु तं पटम् ॥२७२॥
 चतुः प्रदक्षिणीकृत्य तेन मार्गं तु देशिक ।

प्रथमावरणे वाऽपि द्वितीयावरणेऽपि वा ॥२७३॥
 प्रविशेद्यजमानेन प्रासादाग्रस्थमण्डपम् ।
 तत्र न्यम्त्वा भद्रपीठं तदूर्ध्वे शालितण्डुले ॥२७४॥
 वेदिं कृत्वा तु तत्पृष्ठे भद्राख्य मण्डलं लिखेत् ।
 विभरे सति बस्य तु समाम्तीर्य तदूर्ध्वतः ॥२७५॥
 तिलराशिं समुत्कीर्य तन्मध्ये स्वस्तिकं लिखेत् ।
 तस्योपरिष्ठात्सम्याप्य प्रासादाभिमुखं पठेत् ॥२७६॥
 उपविश्यासने पश्चादाचार्यं सुसमाहितम् ।
 करशुद्ध्यादि पूर्वोक्तं स्वदेहार्चनपश्चिमम् ॥२७७॥
 सर्वं खगेशमन्त्रेण साधनेन तु समाचरेत् ।
 द्वार्षत्तोरणकुम्भादियजनं प्राग्गदाचरेत् ॥२७८॥
 ततः पुण्याहघोषं तु कारयेत्पूर्ववादिना ॥
 गरुडस्याग्रतः प्राग्बलुम्भा करकमयुतम् ॥२७९॥
 भारमात्रोपकलप्ते तु धान्यपीठे तु विन्यसेत् ।
 जलद्रोण्यादिकं पात्रं गन्धनोयैः सुपूरितम् ॥२८०॥
 दक्षिणे करकम्याथ विनिवेदय च तत्र तम् ।

कुम्भे गरुडमावाह्य करके मन्त्रमखपम् ।
 पूजयित्वाध्वगन्धाद्यैस्ततो दिक्कलशाष्टके ॥२८६॥
 इन्द्रादिलोकपालांस्तु प्रादक्षिण्येन पूज्य च ।
 भित्तिसंसेचनं कृत्वा भूयः संस्थाप्य तत्र तु ॥२८७॥
 ततो ध्वजपटे प्राग्वदासनं परिकल्प्य च ।
 ततो गरुडमन्त्रं तु सहस्रादित्यभास्वरम् ॥२८८॥
 सर्वरोगप्रक्षमनं सर्वोषद्रचनाशनम् ।
 सर्वसिद्धिप्रदं नृणां सर्वदारिद्र्यनाशनम् ॥२८९॥
 हृदयाद्रेच्य विमेन्द्राः । पटस्थगरुडे न्यसेत् ।
 सकलीकरणं कृत्वा सान्निधिं च समाचरेत् ॥२९०॥
 सन्निरोधं च सांमुख्यं मुद्राबन्धं तथैव च ।
 लययागं भोगयागं यथावद्विजसत्तमा ! ॥२९१॥
 तथैव गरुडमन्त्रेण साग्नेन तु समाचरेत् ।
 कुम्भे च करके चैव पटे च क्रमयोगतः ॥२९२॥
 महता विभवेनैव पूजनं च समाचरेत् ।
 अलङ्कारासनान्तं च यथोक्तेन क्रमेण तु ॥२९३॥
 कृत्वा सम्पूजनं विषाः ! गरुडस्य ततः परम् ।
 प्रामादाभ्यन्तरे विषाः ! देशिहानुमतेन तु ॥२९४॥
 अन्येन गुरुणा यद्वा साधकेन विशेषवत् ।
 पूजनं कारयेत्प्रम्यद्भूतमूर्तिगतम् च ॥२९५॥
 यात्रामूर्तिगतस्यापि विभोर्दानान्तमेव च ।
 तत्परां देवतेयम् भोज्यामनपुरःसरैः ॥२९६॥
 विविर्भिर्भुषणैस्तर्प्यैः सत्त्वभूतैः ।
 अर्घ्यगनिप्रभृतिश्च तथान्यैर्विविधैरपि ॥२९७॥
 भोगिगृहा ज्ञानं च पूर्वमङ्गमयोगतः ।

सप्रदानं पृथक्कुर्यात्काग्निभ्यस्तु यथाविधि ॥२९८॥
 मन्त्रास्त्रुभ्योर्दत्तमाचायेभ्यो ददेत्ततः ।
 पटस्त्रम्यापि नेवेद्यं सिद्धिदादाय पात्रमम् ॥२९९॥
 देशिनं स्वयमादद्याद्गुर्वादिभ्योपि वै ददेत् ।
 मूलविन्ध्यस्थितम्यापि यात्राविन्ध्यस्थितस्य च ॥३००॥
 देवस्य मनुष्याचर्चनैश्च प्रतिपादितम् ।
 दापयेद्देशिनादिभ्यस्ततो होमं समाचरेत् ॥३०१॥
 कुण्डं मन्त्रेण कृत्वा प्राग्भागे गरुडस्य तु ।
 तत्रानलं तु समृत्य आगच्छ विहगेश्वरम् ॥३०२॥
 समिधा मत्तम् हुत्वा शान्त्यर्थं तु तिलैर्घृतं ।
 जाहुत्यष्टोत्तरशतं हुत्वा पूर्णं निवेदयेत् ॥३०३॥
 यद्वा नैमित्तिके कुण्डे होमं कुर्यात् देशिकः ।
 एव भवनाधिरासं तु कृत्वा गर्भगृहं वनेत् ॥३०४॥
 रक्षान्धं तत्र कुर्याद्यथाविधि मुनीश्वरः ।
 मूलमानगतं देवमर्थाच्च सम्प्रपूज्य च ॥३०५॥
 तत्पादगां वरं हुत्वा देवं विज्ञापयेद्विष्णुम् ।
 भगवन् पुण्डरीकाय नमः कां तु सक्रियाम् ॥३०६॥
 महात्मनार्थं देवशः नन्दयित्वा प्रसादयेत् ।
 इति विज्ञाप्य देवेनमावासे मनुष्यानुते ॥३०७॥
 अर्चयन्नादिनाभ्यर्च्य वागाभिरिन्द्रियैः शुभम् ।
 भूषणैर्द्रव्यगन्धैश्चाप्सःकृद्द्रव्यैः प्रशोषयेत् ॥३०८॥
 गोमये यानगोप्य शम्भुभ्यादिमयुजम् ।
 एवावधं सगयुक्तं प्राणैः शिष्यैः प्रभुम् ॥३०९॥
 आम्नानमस्त्यक्तं न सा माया भद्रावष्टे ।
 तत्र शुक्लादिनादिभिर्गणैः सिद्धिर्भवेत् ॥३१०॥

सर्वसाधनसंयुक्ते समारोप्य विधानतः ।

पूजयित्वा जगन्नाथं प्रभूतान्नं निवेद्य च ॥३११॥

कृत्वा सन्तर्पणान्तं च प्रासादं सम्प्रवेशयेत् ।

ततस्तु हेमजं पात्रं राजतं वा समाहरेत् ॥३१२॥

शालिभिस्तण्डुलैर्विप्राः ! भारमान्नैः सुपूरितम् ।

तदर्धैर्वापि तत्पादैः पण्डशैर्वाऽष्टमांशकैः ॥३१३॥

तदूर्ध्वं हेमजं सूत्रं क्षौमं कार्पासमेव वा ।

पट्टजं पद्मभिः सूत्रैश्चतुर्भिः सप्तभिस्तु वा ॥३१४॥

कृतं न्यस्य सताम्बूलं तत्पात्रं विन्यसेत्ततः ।

गर्भाग्नमण्डपे पीठे शालिभिः परिकल्पिते ॥३१५॥

भारमानैस्तदर्धैर्वा एव शालिविनिर्गते ।

पीठे पात्रान्तरे न्यस्येदपूपिकसमन्वितम् ॥३१६॥

अर्घ्यादिना समभ्यर्च्य सम्यगाच्छाद्य वामसा ।

पालद्वयं दीक्षितयोन्यस्त्वा गिरसि देशिकः ॥३१७॥

यानादिके वा संन्याप्य विभवानुगुणं द्विजाः ! ।

सह ताभ्यां तु पात्राभ्यां नृत्तगीतादिमंयुतम् ॥३१८॥

प्रदक्षिणं परिभ्राम्य सर्वेष्वारण्येष्वपि ।

एकस्मिन्वा चतुः कृत्वा ग्रामार्गे वा प्रदक्षिणम् ॥३१९॥

नीर्त्यकथा ततो विप्राः ! प्रविशेन्मन्दमन्दिरम् ।

यदा मुदर्शनोपेनं विप्पस्मेनेन वा द्विजाः ॥३२०॥

स्मरेत् वा हनुमन्तं त्रिभोगमवन्तितम् ।

यानादिकं समारोप्य ज्ञानदेवतं यथान्वि ॥३२१॥

गर्भगतं धारयन्वाऽथ देवदेवस्य मूर्तिम् ।

पालद्वयं नु विन्यस्य आभरणैश्च पूजयेत् ॥३२२॥

अष्टाभरणं स्मरेत् तत्तदङ्गान्वादिद्वन्द्वम् ।

कृत्वा पुण्याहघोष तु देवमर्घ्यादिभिर्यजेत् ॥३२३॥
 तत्र प्रतिमर चेद्वा गन्धधूपाधिवामितम् ।
 प्रथम देवदेवस्य मूलमूर्तिगतस्य च ॥३२४॥
 बन्धयेत्कोतुक सूर्तर्हेमजै पट्टजैस्तु वा ।
 हेमज मूलमादाय गन्धेनालिप्य बन्धयेत् ॥३२५॥
 देवस्य दक्षिणे हस्ते यात्रामूर्तिगतस्य च ।
 निनन्तात्येनमन्त्रेण शङ्खगीतादिसयुतम् ॥३२६॥
 स्पृष्ट्वा दक्षिणहस्तेन सूत्रमम्ब्रजत जपेत् ।
 श्रियो वामहस्ते कुर्यात्पट्टमूत्रेण कौतुकम् ॥३२७॥
 श्रीमूक्तमुच्चगन्वाऽपि तन्मन्त्रेण द्विजोत्तमा ।।
 पुष्ट्यास्तु वामहस्ते तु क्षौमसूत्रेण बन्धयेत् ॥३२८॥
 कुर्यात्क्षपननिम्बस्य पट्टमूत्रेण कौतुकम् ।
 बलिनिन्द्यादिशाना च हन्वेत् कौतुक तत ॥३२९॥
 कौतुक देशिकेन्द्रस्तु शर्षामेन स्रक्षिणे ।
 करे तु मूलमन्त्रेण बन्धयेत्तु तत परम् ॥३३०॥
 सर्वत्र कर्मकर्तृणा कौतुक बन्धयेत्क्षमात् ।
 निमने सति सर्वथा मूत्र हेममय भवेत् ॥३३१॥
 देवमर्घ्यादिनाभ्यर्च्य अपूषादीन्निवेदयेत् ।
 ताम्बूलादीन् मनर्प्याथ ताम्बूलैर्मनोषयेद्विज्ञान् ॥३३२॥
 दीपितान् वेष्टयाम्बापि देशिकेन्द्रपुष्करान् ।
 आचार्य मयमादद्यात्तदर्थं तण्डुलादिभ्यम् ॥३३३॥
 ण्य मंत्रेषु यागेषु कार्यं कौतुकबन्धनम् ।
 गद्याप्य नृ हन्वेत् गत्रिजेष ममापयेत् ॥३३४॥
 तत्र प्रभाते गुग्गुलु व्याधान्तो देशिकोत्तम ।
 नित्यऽर्चनं विभो शृणा विनोदयन्न नया ॥३३५॥

वैनतेयं तनोऽम्यर्च्यं कुम्भपूर्वं यथाविधि ।
 महाहविर्निवेद्याय होमं कृत्वा तु पूर्ववत् ॥३३६॥
 ततः कुर्यात् ध्वजस्तम्भस्थापनं देशिकोत्तमः ।
 प्रथमावरणे वापि द्वितीयावरणादिके ॥३३७॥
 स्थापयेद्गोपुगस्थान्तर्बहिर्वा स्तम्भमुत्तमम् ।
 अथ वा बलिर्पाठस्य पुगेभागे मुनीश्वराः ! ॥३३८॥
 पश्चाद्भागेऽपि वा कुर्यात् ध्वजर्पाठप्रकल्पनम् ।
 तयोद्धदन्तरं कुर्याद्दस्तं वा तालमेव वा ॥३३९॥
 उत्तरे ध्वजर्पाठस्य पूर्वस्थां दिशि वा द्विजाः ! ।
 शाययेच्च ध्वजस्तम्भं ध्वजयष्टिममन्विनम् ॥३४०॥
 पूर्वाग्रमुत्तराग्रं वा लक्षणाढ्यं मुशोमनम् ।
 अन्तःसारो बहिःसारो निम्सारमिविधमरु ॥३४१॥
 अन्तःसारध्वजनादिः प्रदास्तः स्तम्भकल्पने ।
 त्रमुक्तादिर्बहिःसारः सौऽपि शम्भो मुनीश्वराः ! ॥३४२॥
 किंशुकाद्यं तु निम्सारं धर्जयेत् स्तम्भसमीपे ।
 आर्द्रं नयमृजुं शिथ्यं नयन्मोहनवर्जितम् ॥३४३॥
 अयुगमपरं कं शिथ्यं मन्ववं मुनिरं तथा ।
 आह्वयेत्तु ध्वजस्तम्भं शान्तरूप्यया परीक्ष्य तु ॥३४४॥
 शतनाभं तु मुग्यं स्याद्दिशन्पुन मभापि वा ।
 पट्टितान्नितं वापि शान्ताहुन्दशेन तु ॥३४५॥
 शान्ताहुन्दशेनापि प्रमानं परितन्वयेत् ।
 शान्ताहुन्दशेनापि प्रमानं परितन्वयेत् ॥३४६॥
 धर्मेण गोपुगेण वा यथाशक्ति प्रदन्तयेत् ।
 चतुर्धा विभजेच्च स्तम्भमेकाग्रैर्नर दम्भकम् ॥३४७॥
 मन्व पाथग्नानां विट्पिण्डां विट्पिण्डां ।

त्रयाणामपि पीठानां स्तम्भाग्रे त्रिनिवेशनम् ॥३४८॥
 अग्रे पीठद्वारच्छिद्रे ध्वजयष्टिं तु योजयेत् ।
 दर्भमुष्टिं तदूर्ध्वे तु बन्धयेत् घण्टया सह ॥३४९॥
 वेष्टयेद्दर्भमालाभिर्नन्दण्डं प्रदक्षिणम् ।
 एव हत्वा ध्वजस्तम्भं प्रोक्षयेदस्त्रवारिणा ॥३५०॥
 ध्वजपीठास्थिते गते रत्नधान्यानि निक्षिपेत् ।
 देशिस्तार्क्ष्यमन्त्रेण ततो ब्राह्मणसत्तमै ॥३५१॥
 शूद्रेर्वा दीयितैर्विप्रा देवदासैरथापि वा ।
 गृह्णेर्यादिनिषापर्णातवादित्रययुतम् ॥३५२॥
 स्थापयेत्तु ध्वजस्तम्भं तस्मिन् गते ऋजुस्थितम् ।
 प्रामादाभिमुखं स्थाप्य बालुकाभिश्च पूरयेत् ॥३५३॥
 हस्तेपादादिभिः कृत्वा सुदृढं तु यथा भवेत् ।
 स्तम्भमूलस्थले वेदिं पञ्चहस्तसमुच्छ्रिताम् ॥३५४॥
 त्रिहस्तैरुच्छ्रिता वापि णवहस्तसमुच्छ्रिताम् ।
 तारङ्गिरेव त्रिस्तीर्णां चतुरश्रां प्रकल्पयेत् ॥३५५॥
 तदूर्ध्वं मयनेने तु पद्ममष्टदलेयुतम् ।
 वर्णितासौ यथा स्तम्भस्तथा कुर्याद्विचक्षण ॥३५६॥
 प्रामादोऽन्तः प्रविश्याद्य मूर्त्तिगतं विभुम् ।
 अर्घ्यगन्धादिनाम्यर्घ्यं तन्नाटुमरुतांशुके ॥३५७॥

प्रभया चित्रकुसुमै कृतया भूषयेत् ध्वजम् ।
 वासोभिर्भूषणै सगभिर्विचित्राभिश्च भूषयेत् ॥३६१॥
 छत्रचामरपूर्वैश्च मयूरव्यजनैस्तत ।
 विचित्रैस्तालवृन्तैश्च आतपत्रैर्मनोहरै ॥३६२॥
 'केतुदण्डैर्विचित्रैश्च दुर्बलपटशोभितै ।
 चतुर्वेदमयोद्धोषै स्तोत्रघोषसमन्विते ॥३६३॥
 गीतकैर्विधैर्वापै शङ्खकाहलनिसनै ।
 भेरीमृदङ्गपुष्पाणा पोषैरन्यैश्च मङ्गले ॥३६४॥
 आसनोपधियमाणैश्च साङ्कुरै पालिकागणै ।
 सुवेषगणिकासङ्घै सदा भक्तजनै सह ॥३६५॥
 क्ष्वेळिताम्फोटितैर्युक्त जयशब्दसमन्वितम् ।
 बलिविम्ब पुरम्भृत्य मध्ये ध्वजपट तत ॥३६६॥
 यात्रामूर्तिं च तदनु क्रमेण आभयेत्तत ।
 प्रथमावृतिभारभ्य रथ्यावरणपश्चिमम् ॥३६७॥
 बलिदानपुरम्क तु कृत्वा ग्रामप्रदक्षिणम् ।
 यात्रानिम्ब च तदनु नयेदास्नानमण्डपे ॥३६८॥
 निवेश्य विष्टरे द्वैमे ध्वजर्पाठस्य सम्मुखम् ।
 आचार्या मूर्तिपे सार्धमादाय गरुडध्वनम् ॥३६९॥
 सह शङ्खनिनादाद्यै प्रादक्षिण्येन योगत ।
 ध्वजर्पाठ समानीय स्वम्भ प्रक्षाल्य सज्जले ॥३७०॥
 विभवे साति वस्त्रेण सनेष्ठय ध्वजदण्डकम् ।
 विष्टृतैश्चु कार्पासमूत्रैरतिदृढं रुनाम् ॥३७१॥
 रज्जुनादाय तदनु गुह्यदा देशिगोचरम् ।
 यष्टयममन्विते यन्त्रे योजयित्वा तदा तन ॥३७२॥
 ध्वनस्य शिरार विप्रा 'बन्धये'तुह्य तन ।

सर्वे परिजनैः सार्धं कुम्भपाश्र्वं समाश्रयेत् ॥३७३॥
 तत्कुम्भं तु समुद्घृत्य विन्यसेच्छिष्यमूर्धनि ।
 उपकुम्भाऽष्टकं चैव बाह्येद्वाङ्गणैः सह ॥३७४॥
 वर्धनीं च समादाय आचार्यं स्वकरेण तु ।
 अञ्चिन्नधारया युक्तं बाद्यघोषपुरस्सरम् ॥३७५॥
 देवागारं परिभ्राम्य स्तम्भमूलं समाश्रयेत् ।
 पुण्याहं वाचयित्वा तु सम्प्रोक्ष्यास्त्रेण चैव ध्वजम् ॥३७६॥
 गारुडेनैव मन्त्रेण पटस्थं गरुडं यजेत् ।
 अर्घ्यं पाद्यं तथाचामं गन्धं माल्यं च धूपकम् ॥३७७॥
 अपूपान् पृथुकाश्चापि पानकं तर्पणं ततः ।
 नालिकेरजलैर्युक्तमाचामं तदनन्तरम् ॥३७८॥
 कर्पूरादिसमायुक्तं दत्त्वा ताम्बूलमुत्तमम् ।
 तन्मुद्रां दर्शयित्वा तु ततः पुरुषसूक्ततः ॥३७९॥
 महाकुम्भस्यतोयेन सम्प्रोक्ष्य गरुडं ततः ।
 महाकुम्भस्यगरुडं पटस्थं तु निवेशयेत् ॥३८०॥
 उपकुम्भाष्टकेनैव अष्टं नागान् यथाक्रमम् ।
 आयुधानां तथैवोक्तं करकालजलेन तु ॥३८१॥
 एव क्रमेण सम्प्रोक्ष्य ततो देशिन्सत्तमः ।
 मन्त्रन्यासादिकं दत्त्वा पुष्पाञ्जलिपुरं सरम् ॥३८२॥
 सन्निधिं सन्निरोधं च सामुद्राय च समाचरेत् ।
 ततस्तर्प्यादिभिः पूज्यं उपहारान् बह्वनपि ॥३८३॥
 मुद्राभ्यादीनिवेद्याथ ताम्बूलादीन् समर्पयेत् ।
 श्रोत्रे स्तुवीत गरुडं च द्वाञ्जलिपुटो गुम् ॥३८४॥
 वादनाय महाविष्णो तार्क्ष्यायामिततेनमे ।
 गरुडाय नमस्तुभ्य मर्ममर्पेन्द्रमृत्यवे ॥३८५॥

नमो नमस्ते पक्षीन्द्र ! स्वाध्यायवपुषे नमः ।
 विहगेन्द्र ! नमस्तेस्तु समुत्पाटितकल्पक ! ॥३८६॥
 आहूतामृतकुम्भाय जननीदास्यमोचिने ।
 मुरामुरेन्द्रजयिने नागेन्द्रामरणाय ते ॥३८७॥
 यदाधारमिदं सर्वं तदाधाराय ते नमः ।
 पक्षी यस्य बृहत्साम रथन्तरमपि द्वयम् ॥३८८॥
 अक्षिणी चापि गायत्री त्रिवृत्साम शिरः स्मृतम् ।
 स्तोम आत्मा नमस्तस्मै वामदेव्याङ्गसम्पदे ॥३८९॥
 नमः प्राणादिवायूनामीशानाय गरुत्मते ।
 दोषानपनयात्पण्डान् गुणानावह सर्वतः ॥३९०॥
 विमानि जहि मर्वाणि आत्मसात्कुरु मामपि ।
 मृत्युर्त्वेयं श्रापयेत्तस्य बृहत्साम रथन्तरम् ॥३९१॥
 तत्काले देशिकेन्द्रस्तु ध्यायमानः स्वगेश्वरम् ।
 नैवेद्यं कपनीरुन्य मन्त्रयित्वा तु मन्त्रविन् ॥३९२॥
 पौरुषैर्गारुडैर्मन्त्रैः वन्द्यानामपि योषिताम् ।
 क्षिपेदज्ञानिषु ध्यात्वा गरुडं वाच्युतं दृग्म् ॥३९३॥
 भक्षयित्वा म्रियः पिण्डान् जनयेयुः सुतान् बहून् ।
 ननम्पु गरुडामे तु नागैर्नैर्नान्धमान्यके ॥३९४॥
 देवमं पूजयित्वा तु नन्द्या नमं शुभमदम् ।
 मुनून्ते मुनोरेव आर्शवर्तुगुम्भगम् ॥३९५॥
 पण्डितानामुद्देशेन सर्वेषां मया ।
 गरुडनागेऽप्यर्द्धतं मुनून्तेऽमीनि मन्त्रतः ॥३९६॥
 मन्त्रुषु च कथयेत् स्वप्ने प्राक्क्षिप्यष्टमेन नृ ।
 कालेऽर्द्धतुल्यं मन्त्रं मन्त्रयेद्गरुडपक्षम् ॥३९७॥
 पुराणैश्च मन्त्रैश्च मन्त्रयेद्गरुडपक्षम् ॥३९८॥

ग्रामस्य यजमानस्य वैष्णवानां विशेषतः
 तुष्टये पुष्टये चैव सर्वशत्रुजयाय च ॥४०२॥
 अपमृत्युजयार्थाय वैनतेय ! प्रसीद ओम्
 इति विज्ञाप्य पक्षीन्द्र विमिरेत्सुसुमाज्जलिम् ।
 सन्निधौ देवदेवस्य गत्वा पुष्पाज्जलिं क्षिपेत् ।
 ज्ञानतोऽज्ञानतो वापि यथोक्तं न वृत्तं मया
 तत्सर्वं पूर्णमेवाम्बु सुवृत्तो भव सर्वदा ।
 ओमच्युत ! जगन्नाथ ! मन्त्रमूर्ते ! जनार्दन ! ४
 रक्ष मां पुण्डरीकाय ! क्षमस्वाद्य प्रसीद ओम् ।
 इति विज्ञाप्य देवेश यात्रामार्तगतं विमुक् ॥४०६॥
 अन्यत्र मण्डपे नीत्वा विशेषाचनपूर्वकम् ।
 प्रभूतान् निवेद्याथ सर्वं हवनपश्चिमम् ॥४०७॥
 श्रुत्वा यथारमेणैव प्रामादं तु प्रवेशयेत् ।
 पश्येत् ध्वजपीठोर्ध्वं चतुस्तम्भान्वितां प्रपाम् ॥४०८॥
 यद्वा स्तम्भाष्टरापेना षोडशस्तम्भसयुताम् ।
 चतुस्तम्भमयुक्तां दर्भमालापरिष्कृताम् ॥४०९॥
 मृदितां तु पन्नगराद्यर्वाणि यगनिशान्विताम् ।
 दाहान् प्रदीपयन्तत्र अनिर्वाणान् समन्ततः ॥४१०॥

तद्धामरात्समारभ्य पुष्पयागदिनान्तिमम् ।

त्रिसन्ध्यामर्चनं सूर्यात्मविशेषं जपान्वितम् ॥४११॥

चलिहोत्रे चलिं दद्यादभ्यापि प्रतिग्रामरम् ।

एव भ्यञ्जाधिरोहान्तं दिवाकृत्यमुदीरितम् ॥४१२॥

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसहिताया

महोत्सव-चतारोत्थान्तविधिर्नाम्

दशमोऽध्यायः

विष्णोरराटमन्त्रेण देवैर्मम्मार्ज्यं देशिक ॥७॥
 गन्धद्वारेति मन्त्रेण गोमयेनानुलेपयेत् ।
 आपउन्दन्तुमन्त्रेण सुधाचूर्णैरलङ्कुरेति ॥८॥
 देवम्यत्वेति मन्त्रेण विकिरेदक्षतान् क्षितौ ।
 ग्रीष्मोद्देमन्तमन्त्रेण धान्यपीठं प्रकल्पयेत् ॥९॥
 शन्नोदेवीति मन्त्रेण शतपत्रं चतुर्दिशि ।
 त्वातारमिति मन्त्रेण मध्ये पद्मं च सलिखेत् ॥१०॥
 धननागेति मन्त्रेण ऊर्ध्वं दर्भं परिमृशेत् ।
 मूर्धानमिति मन्त्रेण नमस्कुर्याद्भुव ततः ॥११॥
 तत्र कोणचतुष्के तु न्यसेद्वापचतुष्टयम् ।
 वाचयेत् स्वस्तिं पुण्याहं ततो देशिकसूक्तम् ॥१२॥
 तच्चैव प्रोक्षयेद्देवीं आपउन्दन्तुमन्त्रतः ।
 अग्निरायुष्मन्त्रेण प्रोक्षयेत्सर्ववायकान् ॥१३॥
 अर्यमायेति तद्देवीं विन्यसेद्धान्यविष्टरे ।
 तत्पूर्वं शङ्खनिकरं बह्वैकाहलसंघयम् ॥१४॥
 याम्ये तु मर्दलं नन्त्री वनयुक्ता तु यातुदिग् ।
 वारुण्या तु मृदङ्गं च ङ्कुङ्कुमान् हृन्मर्दलान् ॥१५॥
 वायव्ये झलरीं न्यम्य काम्यतालसमन्वितम् ।
 पटहं दम्पटहं सौमे ङ्कुङ्कुमसंयुतम् ॥१६॥
 ऐन्द्रान्या ङ्कुङ्कुका झल्ली हृन्मघण्टासमन्विताम् ।
 तेषां वाद्ये तु विमेन्द्रा ! दक्षिणे गणिकाजनान् ॥१७॥

१-

धान्यपीठं प्रकल्पयेत् ॥७॥

शन्नोदेवीतिमन्त्रेण गोमयेनानुलेपयेत् ।

आप उन्दन्तु मन्त्रेण सुधाचूर्णैर्गन्धैरुति ॥

देवम्यत्वेति मन्त्रेण ऊर्ध्वं दर्भं परिमृशेत् । इति-(७)

न्यसेन्मङ्गलगानार्थं तत्पार्श्वे मन्त्रगायकान् ।

नर्तकानग्रतः स्थाप्य उत्तरे वन्दिवृन्दकान् ॥१८॥

स्वस्वस्थानेषु संस्थाप्य अन्यान्चै वाद्यकोविदान् ।

एवं क्रमेण संस्थाप्य सम्भवानुगुणं द्विजाः ! ॥१९॥

गरुडस्यानमास्ताद्य अर्घ्याद्यैर्विरन्तिमैः ।

आराध्य गरुडं पूर्वं भेरीपार्श्वं समाश्रयेत् ॥२०॥

वाससा वेष्टयेद्भेरीं यथाविज्ञानुसारतः ।

शब्दविग्रहमाकाशं भेर्यां संस्कृत्य पूजयेत् ॥२१॥

भेरीमध्ये ततो विष्णुं पूजयेद्विष्णुमन्त्रतः ।

ब्रह्माणं दक्षिणेभ्यर्च्य रुद्रमभ्यर्च्य वामके ॥२२॥

क्रोणं तद्दक्षिणे स्थाप्य वायुं तत्र सुपूजयेत् ।

शंखेषु विष्णुमभ्यर्च्य काहलेषु सरस्वतीम् ॥२३॥

मर्दलैर्विन्दुमभ्यर्च्य तन्त्र्यां गन्धर्वमर्चयेत् ।

मृदङ्गे रुद्रमभ्यर्च्य पण्मुखं ङुङ्ङुकेषु च ॥२४॥

ह्रस्वमर्दलवाद्येषु भेदिनीं च समर्चयेत् ।

झलर्यां विष्णुमभ्यर्च्य ब्रह्माणं कांस्यतालके ॥ ५॥

पटहेषु श्रियं देवीं घण्टायां तु सरस्वतीम् ।

अन्येषु सर्ववाद्येषु विष्णुमेव समर्चयेत् ॥२६॥

भेर्यादिसर्ववाद्यानि यजेदेवं गुरुः स्वयम् ।

तत्काले वारवनिताः पुष्पाञ्जलिसमन्विताः ॥२७॥

भेर्यूर्ध्वे तानि पुष्पाणि विकिरेयुर्मुदान्विताः ।

ततः पारशवं स्नातं दर्भपाणिमलङ्कृतम् ॥२८॥

उपवीतादिसंयुक्तं पञ्चसंस्कारशालिनम् ।

भगवद्भक्तिसंयुक्तमग्रतः स्थाप्य धीक्षयेत् ॥२९॥

अस्मेण प्रोक्षयेत्पश्चादर्घ्यतोयेन तत्परम् ।

सुहृते शोभने प्राप्ते भेरीमेव प्रपूजिताम् ॥३०॥
 कोणेन ताडयेन्मूर्तित्रयं ध्यायन् गुरुं स्वयम् ।
 तद्विष्णोरिति मन्त्रेण प्रथमं ताडनं भवेत् ॥३१॥
 ब्रह्मजज्ञानं मन्त्रेण द्वितीयं ताडनं भवेत् ।
 कटुद्रायेति मन्त्रेण तृतीयं ताडनं भवेत् ॥३२॥
 त्रिस्थानादिषु देवानां त्रिधा वै तेन ताडयेत् ।
 ततः पाराशरस्ता तु बहन् भेरीमलङ्कृताम् ॥३३॥
 प्रथमं वामहस्तेन त्रिधा सन्ताडनं चरेत् ।
 दक्षिणेन ततः सम्यक्तया सन्ताडयेत्त्रिधा ॥३४॥
 प्रथमं शङ्खनादं तु द्वितीयं काहलस्वनम् ।
 तृतीयं ताडनं प्रोक्तं क्रमेणैव हि कारयेत् ॥३५॥
 देवताह्वानवेलायां सर्ववाद्यानि घोषयेत् ।
 देवतावाहिनीं गाथां सम्वृतां प्राकृतां तु वा ॥३६॥
 त्रामिडीं वा यथेच्छातस्तदा सथावयेद्विभुम् ।
 तत्काले देवतानृतं तत्तर्ङ्गितादिमयुतम् ॥३७॥
 दर्शयेद्देवदेवस्य देवतानां सुतृप्तये ।
 ततश्च चोत्सवं निम्नं देवीभ्यां सह देशिकं ॥३८॥
 स्नानमारोप्य सुहृदमलङ्कृत्य विशेषतः ।
 बन्धिविन्ध्यपुरम्भं तु यात्रामूर्तिभग्नन्तरम् ॥३९॥
 ग्रामयेत्प्रमयोगेन यावत्पोषणं पुरम्भम् ।
 सर्वं परिजने सार्धं बन्दिदानपुरम्भम् ॥४०॥
 पायसं शोणमानं तु समादायाय पावनम् ।
 तयार्घ्यगन्धमाग्न्यानि धूपं नाम्बूलमेव च ॥४१॥
 प्रागाद्वद्रागमाग्न्यं बन्दिर्हारायमानकम् ।
 अश्रुतिश्चपि मर्मागुं वीर्यायगणपतिभिरम् ॥४२॥

चलिं प्रदाय विधिना गीतनृत्तादिसंयुतम् ।
 ततः प्रविश्य आमं तु पूर्वस्यां दिशि संस्थितः ॥४३॥
 देवताऽऽवाहनं कुर्यात्प्राङ्मुखो देशिकः स्वयम् ।
 तत्पुत्रस्तस्य शिष्यो वा स्वरेणोच्चतरेण तु ॥४४॥
 आगच्छतामरगणाः प्रागाशां येऽधिशेरते ।
 विरूपाश्च सुरूपाश्च सपर्यामुद्यतामिमाम् ॥४५॥
 गृहीत्वा पान्तु नस्तृप्ताः कुमुदस्यानुयायिनः ।
 महन्त्विममुपायान्तु प्रीतास्तेभ्यो नमोऽस्तु वः ॥४६॥
 अनेन मन्त्रेणावाह्यं कुलुदं सगणं ततः ।
 अर्घ्यलेपनमाह्वानि घृणं तोयं यथाक्रमम् ॥४७॥
 पायसान्नं पुनस्तोयं ताम्बूलं च प्रदापयेत् ।
 पश्चात्सन्तोषयेद्भूम्यैर्महद्भिः शङ्खजै रवैः ॥४८॥
 तदीयदालसज्जीतनृतैश्चापि ततः परम् ।
 आगच्छतामरगणाः येन्याशामधिशेरते ॥४९॥
 भीमा भर्तृमुखरा रौद्राः सपर्यामुद्यतामिमाम् ।
 गृहीत्वा पान्तु नस्तृप्ताः कुमुदाक्षानुयायिनः ॥५०॥
 महन्त्विममुपायान्तु प्रीतास्तेभ्यो नमोस्तु वः ।
 अनेन कुमुदाक्षं तु समावाह्यं गणाधिपम् ॥५१॥
 प्राग्वत्सन्तोषयित्वा तु ततः सम्प्राप्य याम्यादिक् ।
 आगच्छत पितृगणाः याम्याशां येधिशेरते ॥५२॥
 दारुणा दारुणाचाराः सपर्यामुद्यतामिमाम् ।
 गृहीत्वा पान्तु नस्तृप्ताः पुण्डरीकानुयायिनः ॥५३॥
 महन्त्विममुपायान्तु प्रीतास्तेभ्यो नमोस्तु वः ।
 अनेन पुण्डरीकाक्ष्यं समावाह्यं गणेश्वरम् ॥५४॥
 क्रमेण पूजयित्वा तु गत्वा वै यातुधानदिक् ।

आगच्छत यातुगणा यात्वाज्ञा येधिशेरते ॥५५॥
 क्रव्याशिन क्रूरधिय सपर्यामुद्यतामिमाम् ।
 गृहीत्वा पान्तु नस्तृप्ता वामनस्यानुयायिन ॥५६॥
 महन्त्विममुपायान्तु प्रीतास्तेभ्यो नमोस्तु व ।
 इत्यावाह्य गणेश तु वामन पूजयेत्क्रमात् ॥५७॥
 धारणाशा ततो गत्वा शङ्खकर्ण गणेश्वरम् ।
 आगच्छताहिप्रथमा प्रतीची येधिशेरते ॥५८॥
 महाविषा दन्दशूरा सपर्यामुद्यतामिमाम् ।
 गृहीत्वा पान्तु नस्तृप्ता शङ्खकर्णानुयायिन ॥५९॥
 महन्त्विममुपायान्तु प्रीतास्तेभ्यो नमोस्तु व ।
 इत्यावाह्य यजेत्प्राग्गत्पश्चात्सम्प्राप्य वायुदिक् ॥६०॥
 आगन्तु गन्धर्वगणा वाय्वाशा येधिशेरते ।
 सुदर्शना भीमनेगा सपर्यामुद्यतामिमाम् ॥६१॥
 गृहीत्वा पान्तु नस्तृप्ता सर्पनेत्रानुयायिन ।
 महन्त्विममुपायान्तु प्रीतास्तेभ्यो नमोस्तु व ॥६२॥
 अनेनावाह्य सगण सर्पनेन तु तोषयेन् ।
 ततः सोमदिश गत्वा सुमुख तु गणाधिपम् ॥६३॥
 आगच्छत यक्षगणा उदीची येधिशेरते ।
 विरूपाक्ष ऋण्डहस्ताश्च सपर्यामुद्यतामिमाम् ॥६४॥
 गृहीत्वा पान्तु नस्तृप्ता सुमुखम्यानुयायिन ।
 महन्त्विममुपायान्तु प्रीतास्तेभ्यो नमोस्तु व ॥६५॥
 इति मन्त्रेण वाचाय तोषयेत्पूर्ववर्त्मना ।
 ततस्त्रिंशदिश गन्धर्व गणेश मुखनिर्दिष्टम् ॥६६॥
 आगन्तु विषाचगणा दंशाशा येधिशेरते ।
 गङ्गाधरपुण्ड्रनाथ सपर्यामुद्यतामिमाम् ॥६७॥

गृहीत्वा पान्तु नस्तृप्ताः सुप्रतिष्ठानुयायिनः ।
 महन्त्विममुपायान्तु प्रीतास्तेभ्यो नमोस्तु वः ॥६८॥
 मन्त्रेणावाह्य सम्पूज्य गत्वा वै ग्राममध्यतः ।
 तत्र चावाहयेदूर्ध्वं प्रश्लिगर्भं गणेश्वरम् ॥६९॥
 आगच्छत सिद्धगणाः गगनं येधिशेरते ।
 शुचिमतयः शुचयः सर्पर्यामुद्यतामिमाम् ॥७०॥
 गृहीत्वा पान्तु नस्तृप्ताः प्रश्लिगर्भानुयायिनः ।
 महन्त्विममुपायान्तु प्रीतास्तेभ्यो नमोस्तु वः ॥७१॥
 आवाह्य तोषयित्वा तु अवस्तान्गाननवं ततः ।
 आगच्छताधरगणाः पृथिवीं येधिशेरते ॥७२॥
 बहुरूपा बहुज्ञानाः सर्पर्यामुद्यतामिमाम् ।
 गृहीत्वा पान्तु नस्तृप्ताः मानवस्यानुयायिनः ॥७३॥
 महन्त्विममुपायान्तु प्रीतास्तेभ्यो नमोस्तु वः ।
 आवाह्य तोषयेत्प्राग्बल्कमात्कृत्वावसानकम् ॥७४॥
 तृप्तये सर्वभूतानां बलिशेषं ततः क्षिपेत् ।
 बलिदाने तु पूर्वादि वैवस्वतदिगान्तिमम् ॥७५॥
 आचार्यः प्राङ्मुखः स्तित्वा कुर्यादावाहनादिकम् ।
 यात्वादित्रितये कुर्यात् पूर्वोदितमुदङ्मुखः ॥७६॥
 सोमेशदिग्द्वये ग्राममध्येऽपि प्राङ्मुखो भवेत् ।
 समतालस्तथा चद्रतालौ वै शृङ्गिणी तथा ॥७७॥
 मलतालौ मङ्गलश्च जयतालश्च भद्रकः ।
 दवरीमंजितस्तालो ब्रह्मतालस्तथैव च ॥७८॥
 अनन्तताल इत्येते दश तालाः प्रकीर्तिताः ।
 कुमुदादिगणेशानां दशानां क्रमशो द्विजाः ॥७९॥
 षड्जर्पभौ च गान्धारो मध्यमः पञ्चमस्तथा ।

धेवतश्चेत् निपादो धैवतो मध्यमस्तथा ॥८०॥
 पञ्चमश्च क्रमेणैव कथिता स्युर्दश स्वरा ।
 गान्धाग्रग कौलस्य कौशिको नटभाषिक ॥८१॥
 श्री कामदश्च तत्केशी दक्षरागस्तथैव च ।
 चालापार्ष्णभिधो रागो मेघरागश्च पञ्चम ॥८२॥
 इत्येते कुमुदादीना दक्षरागा प्रकीर्तिता ।
 तिलास सर्जतोमद्र सेटक चनमण्डलम् ॥८३॥
 कान्तारकुट्टिम पृष्ठकुट्टिम कटिबधनम् ।
 वामचानूर्ध्वनृत्त तु आदिम च द्वय पुन ॥८४॥
 ष्ठे नृत्तप्रिषेपाश्च कुमुदादे क्रमात् स्मृता ।
 ष्ठे सावृतिदेवाना क्रमाचालादय स्मृता ॥८५॥
 अन्येषा सर्गदेवाना तालो मद्र प्रक्षम्यते ।
 भेदरुद्रतालस्तु पक्षीशस्य तु मध्यम ॥८६॥
 स्वरो रागस्तु गौड स्यान्नृत्त वै विष्णुकान्तकम् ।
 विष्णोर्नयताल म्यान्नृत्त त्वस्तिकमुच्यते ॥८७॥
 ऋषमस्तु स्वर शोको वराटीराग एव च ।
 भेरीतान्नपूर्वं तु देवतावाहन चरेत् ॥८८॥
 घोषयेद्गारुड तालमन्तराले तु वै दिशाम् ।
 तत्ताले देशिकेन्द्रेण भव्य सम्भृतगाधया ॥८९॥
 अन्ये चतुर्मुखमुखा आहृतया मन्दणा ।
 देवस्योत्तरमेतार्थं तथान्ये मगवदृणा ॥९०॥
 तथान्ये मगवदृणा जनास्तन्यान्तेविन ।
 यद्वा गुणैर्गुणैर्मगवदृष्टिगृहीते ॥९१॥
 आदातन्यास्तु तीर्तिर्देव्या गायया द्विजा ।
 एव आग पश्चिम्य ग्रामाद सम्प्रविश्य तु ॥९२॥

गरुडस्थानमासाद्य तोषयित्वा खगध्वजम् ।
 ताळादिनैस्ततस्त्वेन विष्वक्सेन तु तोषयेत् ॥९३॥
 ततस्तु चौत्सव विम्ब यागशाला प्रवेशयेत् ।
 वक्ष्यमाणप्रकारेण सर्वलक्षणसयुताम् ॥९४॥
 प्रथमावरणे यापि द्वितीयावरणेपि वा ।
 तृतीयावरणादौ वा यथाभिमतदिग्गताम् ॥९५॥
 तथा प्रागानना यद्वा यथाभिमतदिङ्मुक्ताम् ।
 एकद्वारा चतुर्द्वारा यद्वा द्वारद्वयान्विताम् ॥९६॥
 भित्तियुक्तामयुक्ता वा कोणभित्तिसमन्विताम् ।
 क्षिप्रकर्मप्रसिद्धार्थं केवल वा प्रपाकृतिम् ॥९७॥
 धूमनिर्गमनोपेता मध्ये वेदिसमन्विताम् ।
 तदूर्ध्वं होमकुण्ड तु सचतुर्मेखल भवेत् ॥९८॥
 मेखलात्रययुक्त वा द्विमेखलमथापि वा ।
 तथैकमेखल यापि चतुरश्र सलक्षणम् ॥९९॥
 तत्पूर्वं मण्डलोपेता बह्वी दीपपटान्विताम् ।
 पश्चिमे दीप (विम्ब) सयुक्तामुत्तरे चाद्वैर्युताम् ॥१००॥
 ईशान्ये तुम्बसयुक्ता सर्वापकरणयुताम् ।
 अलङ्कृता वितानार्चस्तोरणध्वजशोभिनाम् ॥१०१॥
 एवविधा यागशाला प्रविश्य गुरमत्तम ।
 प्रादिद् प्रत्यद्मुखा योज्या ऋन्मया स्वाग्नेषु च ॥१०२॥
 दक्षिणे च उद्गमत्रान्यजुर्वेदाश्च योनये ।
 प्राद्गुग्गान्पश्चिमे भागे मामगान्निनिर्गये ॥१०३॥
 मद् वेदायनेविप्रेर्मान्निमणेन्यभिने ।
 दिशुत्तरस्या च ततो नित्यनिर्गम्यताम् ॥१०४॥
 निवेशमाभयवेदशान् मर्जान् तिष्ठिद्वयम्यदा ।

प्रयत्तिंते वेदघोषे वाचघोषे च बाह्यत ॥१०५॥
 प्रविश्य कलशस्थान समीपे तु वरासने ।
 प्राङ्मुखः सस्मरेन्मन्त्रं पूर्ववद्व्याप्तिभाषिते ॥१०६॥
 उपविश्य यथान्यायमन्तर्यागान्तमाचरेत् ।
 परादिशुद्धिपूर्वं तु पश्चादध्यादिकल्पनम् ॥१०७॥
 प्राग्वत्कृत्वा ततोऽभ्यर्च्य मन्त्रसङ्घं तु देहगम् ।
 पुण्याहं वाचयित्वा तु प्रोक्षयेत्सर्वसाधनम् ॥१०८॥
 द्वौ द्वौ तु पूर्वं रुद्रौ सौवर्णौ राजतौ तु वा ।
 ताम्रजौ मृण्मयौ वाथ सापिधानौ सपल्लवौ ॥१०९॥
 फलरत्नादिकैर्युक्तौ सूत्रेण परिवेष्टितौ ।
 शालिपीठोपरि स्थाप्य प्रतिद्वारे तु पार्श्वयोः ॥११०॥
 द्वारयागं ततः कुर्यात्पूर्वाद्युत्तरपार्श्वमम् ।
 अध्यालेपनमाल्यैश्च धूपैर्गुग्गुलिमिश्रितैः ॥१११॥
 अथादाय दृढं शुभ्रमेकरूपं च निर्ब्रणम् ।
 कुम्भं च मृण्मयं रम्यं सौवर्णं वाथ राजतम् ॥११२॥
 रत्नहाटकस्रग्गन्धफलसर्वोपधीयुतम् ।
 शुभपादपञ्चाराद्या पट्टस्रग्गन्धभूषितम् ॥११३॥
 गाळितोदकसम्पूर्णं वारिधाराश्रितं नवम् ।
 चन्दनाद्यनुलितं च परितश्चाश्रिताञ्जितम् ॥११४॥
 वेष्टितं परितः सूत्रैर्विनीयोपरि च न्यसेत् ।
 तद्देवतागरीरं तु पश्येदमन्त्रवर्चसम् ॥११५॥
 साम्नेन चक्रमन्त्रेण मन्त्रयेदथ वर्षनीम् ।
 पूर्वोक्तद्वयसंयुक्ता परितः मूत्रवेष्टिताम् ॥११६॥
 आयास्य मन्त्रनाथस्य दक्षिणे कल्शोत्तरे ।
 विन्यस्य परितस्तत्र स्थापयेत्कृत्वाष्टकम् ॥११७॥

सपल्लवं सापिधानं सूत्रेण परिवेष्टितम् ।

कुम्भमध्ये विभोः पश्चादासनं परिकल्प्य च ॥११८॥

तन्मध्ये पुण्डरीकाक्षं समावाह्य विधानतः ।

सन्निधिं सन्निरोधादि भोगयागावसानकम् ॥११९॥

पूर्ववत्सकलं कृत्वा तस्य दक्षिणदिगात्तम् ।

अस्त्रविग्रहरूपं च ध्यात्वाभ्यर्च्य यथाविधि ॥१२०॥

ध्वंसयन्तं च विघ्नानां जालं कर्मावसानकम् ।

अष्टासु तल्ल कुम्भेषु परितः स्थापितेषु च ॥१२१॥

वासुदेवादयः पूज्याः प्रभवाप्यययोगतः ।

इदमभ्यर्चयेद्देवं सालं वद्धांजलिः स्थितः ॥१२२॥

यागालयं हि विश्वेश गृहाण रचितं मया ।

आसामिति मज्ज विभो क्रियाज्ञानां च सन्निधिम् ॥१२३॥

ततोऽन्नोदकधारां चाप्यच्छिन्नां भित्तिकां नयेत् ।

प्रदक्षिणेन प्राग्भावात्तत्पादान्तं च तत् स्मरेत् ॥१२४॥

अथवेशानदिग्भागात्तत्पादान्तं द्विजोत्तमाः ।।

शुष्ठतः कलशं आम्य तुल्यकालं तु वा पृथक् ॥१२५॥

कलशं यर्धनीयुक्तं विन्यस्य विकिरोर्ध्वगम् ।

अर्घ्यदानं तयोः कृत्वा पुण्याद्यैः पूरयेत्पुनः ॥१२६॥

अक्षेण वस्त्रयुग्मं तु अहृतं चाभिमन्त्र्य वै ।

धूपाधिवासितं कृत्वा तावुभौ परिवेष्टय च ॥१२७॥

अथ वा मद्रपीठं तु विन्यसेद्विकिरोर्ध्वगम् ।

सालं हि मन्त्रकलशं तत्राधारगतं न्यसेत् ॥१२८॥

चतुर्भिर्द्वैकभारैर्वा शालिभिर्विष्टरे कृते ।

तावन्मानास्तदर्धान्वा तदूर्ध्वं तण्डुलान्यसेत् ॥१२९॥

तत्पादांस्तत्प्रमान्वापि तदूर्ध्वं विन्यसेत्तिलान् ।

तदूर्ध्वं चाहतं वस्त्रयुग्ममास्तीर्य वै शुभम् ॥१३०॥
 कलशं वर्धनीयुक्तं तदूर्ध्वं वापि विन्यसेत् ।
 प्राग्वत्साखं तु देवेशमासनादिक्रमाद्यजेत् ॥१३१॥
 व्यापारमाचरेद्दिव्यं कुम्भके च स्मरन्विभुम् ।
 नानिशं युज्यते यस्माच्चस्मादेषा प्रतिक्रिया ॥१३२॥
 विभाव्य मन्त्रिणा कौम्भी जलं रक्षार्थमेव हि ।
 ततो मण्डलवेदिं तु समासाद्य च देशिकः ॥१३३॥
 उपलिप्याथ मूयार्गं साम्भसा गोमयेन तु ।
 तत्र मण्डलमालेख्यं सूत्रयित्वा यथाविधि ॥१३४॥
 तद्विधानं विशेषेण शृणुष्वं मुनिपुङ्गवाः ! ।
 संसाध्य यष्टियोगेन सूत्रात्पूर्वापरे पुरा ॥१३५॥
 तद्दिग्द्वयान्तरे दद्यात्पार्श्वे सूत्रचतुष्टयम् ।
 समांशेन द्विधा कृत्वा स्फुटं मध्यावदन्त्य च ॥१३६॥
 साधितेनार्धमानेन प्राक्प्रत्यक्स्थेन तन्तुना ।
 दक्षिणोत्तरभागाभ्यां समुत्पाद्य चतुष्पथौ ॥१३७॥
 सूत्रं पूर्वापरसमं कृत्वा तदुपरि क्षिपेत् ।
 पुनरर्धसमं दिक्षु दत्वा कोणचतुष्टयम् ॥१३८॥
 चतुष्पथचतुष्केण नयेद्यत्किं प्रसार्य वै ।
 समं सूत्रचतुष्कं च चतुरश्राश्रसिद्धये ॥१३९॥
 तद्विभज्याष्टदशभिश्चतुर्दिक्षु पदैः समैः ।
 त्रिषेत्सूत्रगणं तत्र घटिकारेणुरञ्जितम् ॥१४०॥
 मध्ये पद्मावनीं कुर्याद्भागपङ्क्तित्रये क्रमात् ।
 तद्दहिः पदपङ्क्त्या तु षोडशदिगन्वितम् ॥१४१॥
 तस्य भागचतुष्पादं दिक्चतुष्कं प्रकल्प्य च ।
 विदिक्चतुष्कं त्रिपदं पदपङ्क्त्या षोडशदिशम् ॥१४२॥

प्रदाक्षिणक्षितेर्वाद्याच्चतुष्कं दिक्चतुष्टयात् ।
 चतुर्णां तु चतुर्णां तु वाद्याद्वाद्यं द्वयं द्वयम् ॥१४३॥
 शोधयित्वा तु तद्वाद्याच्चतुष्कं द्वारसिद्धये ।
 चतुष्टयं क्रमेणैव भूयो दिक्षु पदं पदम् ॥१४४॥
 सवाद्याभ्यन्तरगतं शोधनीयं प्रयत्नतः ।
 पुनः सर्वपदाभ्यां तु पट्कं पट्कं तु चान्तरात् ॥१४५॥
 सम्मार्ज्यं पूर्णशोभायै तत्त रक्तोत्पलाष्टकम् ।
 यथा दिक्षु स्थितं कुर्यात्पूजनाय दिवौकसाम् ॥१४६॥
 बाह्यस्थपदपद्मात् त्रीणि त्रीणि तु लोपयेत् ।
 त्रयाण्यामन्तरस्थं यत्पदमेकात्मतां नयेत् ॥१४७॥
 उपशोभं तु तं विद्धि कुर्यात्त्रिलोकभूषितम् ।
 पञ्चकं पञ्चकं कोणाद्विधौ नीत्वा लयं पुरा ॥१४८॥
 शेषैः कोणं तु निर्वर्त्य सान्तरं च ततो बहिः ।
 दद्यात्सूत्रत्रयं चैव मध्येऽथ कमलं लिखेत् ॥१४९॥
 सचक्रमष्टपत्रं तु तस्य लक्षणमुच्यते ।
 पट्त्रिंशत्कोष्ठमध्ये तु शङ्कुं संस्थाप्य यत्नतः ॥१५०॥
 सूत्रभ्रमैस्तु सुसमं कुर्यान्मण्डलपञ्चकम् ।
 तेष्व्वाद्यं मण्डलं मध्ये भवेद्वै कर्णिकास्पदम् ॥१५१॥
 द्वितीयं मण्डलं त्रेधा भङ्क्त्वा सूत्रभ्रमैः पुनः ।
 तेष्व्वाद्यं केसरस्थानं द्वितीयं दलमण्डलम् ॥१५२॥
 तृतीयं तत्पुनस्त्रेधा भक्तं नानित्रयं चरेत् ।
 नामर्बहिर्मण्डलयोः द्वादशाराणि कल्पयेत् ॥१५३॥
 तद्बहिर्मण्डलं त्वेकं नेमिस्थानं प्रकल्पयेत् ।
 वृत्तेन वर्णकैः पूतैः पूर्य्यैव महोज्ज्वलैः ॥१५४॥
 उद्याययित्वा पीता सनीजां विद्धि कर्णिकाम् ।

रेखान्वितानि पत्राणि सर्वाणि सुसितानि च ॥१५५॥
 केसरत्रितय कुर्यात्पले पलेऽस्त्रणप्रभम् ।
 दलान्तरालमसित श्वेत पीत च पाटलम् ॥१५६॥
 नाभित्रय क्रमेण स्यादृक्चवर्णान्यराणि तु ।
 नेमेस्तु पूर्वभाग स्यात्कृष्णवर्ण सितोऽन्तिम ॥१५७॥
 सितानि पीठकोणानि रक्त नदिक्चतुष्टयम् ।
 राजोपलप्रभा वीधी पत्रमाल्याचलरुता ॥१५८॥
 पश्चिमाश चिना सर्वद्वाराण्यम्बुजपत्रवत् ।
 कृष्णानि सर्वशोभानि द्वारेद्देशस्थितानि च ॥१५९॥
 तदर्धाकृतितुल्यानि उपशोभानि गर्भवत् ।
 कोणानि केसराभानि सितशङ्खान्वितानि च ॥१६०॥
 शोणहेमादिवर्णं च क्रमाद्रेखागण बहि ।
 वृत्तवैयमनुसन्धाय सर्वात्मत्वेन देहवत् ॥१६१॥
 रजासि विद्धि भूतानि सितपीतादिकानि च ।
 तन्मात्राण्युपशोभानि शोभानि करणानि च ॥१६२॥
 एव सर्वाणि कोणानि सद्द्वाराणीन्द्रियाणि च ।
 बहिरावरण यद्वै सत्त्वाद्य त्रितय हि यत् ॥१६३॥
 मन सुवितता वीधी गर्व पीठमुदाहृतम् ।
 धी पद्म तदधिष्ठाता रीनात्मा चिन्मय पुमान् ॥१६४॥
 अमूर्त ईश्वरश्चात्र तिष्ठत्यानन्दलक्षण ।
 यम्य सददर्शनादेव शश्वद्भाव प्रसीदति ॥१६५॥
 समज्ञानाममज्ञाना वपुष्पाते दृने सति ।
 प्रायगो मुक्तिमाना च इह जन्मैकशेषिणाम् ॥१६६॥
 देव आम्नेऽज्जना त्वा बहिर्गन्तश्च कर्मिणाम् ।
 अन्यथा दृष्टमात्राद् वयमाहादमेति वै ॥१६७॥

अन्तः संवेदनसममस्तित्वप्रतिपादकम् ।
 यद्यत्स्वलक्षणं तत्त्वं तत्तत्सर्वत्र सिद्धिगम् ॥१६८॥
 वस्तुत्वेन गृहीत्वैवं मण्डलं पूर्वनिर्मितम् ।
 नाम्नाञ्जनाभसुवनं सर्वदुःस्वक्षयकरम् ॥१६९॥
 ततस्तस्मिन् विभोः प्राग्वदासनं परिकल्प्य च ।
 तन्मध्ये देवदेवेशं समावाह्य यथाविधि ॥१७०॥
 सन्निधिं सन्निरोधादि भोगयागावसानकम् ।
 सर्वं च पूर्ववत्कृत्वा आसनाद्यैः पुरोदितैः ॥१७१॥
 पूजयेज्जपयज्ञान्तं देवेशं मण्डले गुरुः ।
 मण्डले कुम्भयागे च प्रोक्षणे स्नानमाचरेत् ॥१७२॥
 ततस्तु मूर्तिपैः सार्धं गत्वा वै बिम्बसन्निधिम् ।
 तत्र सम्पूजयेद्देवं महता विभवेन तु ॥१७३॥
 ततः कुण्डसमीपं तु गत्वा देशिकसूतमः ।
 कुण्डं तत्रानलं चापि संस्कृत्य विधिवत्ततः ॥१७४॥
 अग्नौ सन्तर्पणं कुर्याद्यथोक्तविधिना विभोः ।
 समिद्धिश्चैव नित्याभिः काम्याभिश्च यथाक्रमम् ॥१७५॥
 पूर्णाहुत्यादिकं सर्वं प्राग्वदेव समाचरेत् ।
 नोत्सृजेत्परिधीन् दर्भान् देवान्नोद्वासयेत्ततः ॥१७६॥
 प्रत्यहं धारयेदग्निं यावत्तीर्थदिनान्तिमम् ।
 अहोरात्रं प्रतिदिनं जुहुयादुक्तवर्त्मना ॥१७७॥
 ततो विम्बान्तिकं गत्वा कृत्वा होमनिवेदनम् ।
 सयं तु सम्प्रदानान्तं क्रमात्कृत्वा ततः परम् ॥१७८॥
 विभवे सति वै कुर्याद्भूयः सम्पूजनं विभोः ।
 ततो द्वार्यालिं दद्याच्चतुर्दिक्षु यथाविधि ॥१७९॥
 ततश्च यागगेहात्तु देवमन्तः प्रवेशयेत् ।

तत्र सम्पूज्य देवेश रात्रिज्ञेय समापयेत् ॥१८०॥
 अङ्कुरारोपणदिनात्पुष्पयागदिनान्तिमम् ।
 वन दुर्यादिग्निष्ट्रो दिनद्वादशसे क्रमात् ॥१८१॥
 स्नानार्चनादिं कृत्वा पीत्वा तच्चरणोदकम् ।
 कुशोदकममायुक्त जपेदष्टाक्षर मनुम् ॥१८२॥
 नैनेद्यप्राशन पूर्वं दुर्याजक्ताशन द्विजा ।
 जपेत् द्वादशानामानि क्रमाद्वाच्यमनुष्मन् ॥१८३॥
 द्वितीये दिवसे प्राप्ते देशिरो मन्त्रवित्तम् ।
 स्नानादिनित्यनियमान् निर्वर्त्य मह मूर्तिपं ॥१८४॥
 नित्यार्चन त्रिभो कृत्वा त्रिशोपेण यजेत्तन ।
 प्रविश्य यागमदन पूर्वोक्तविधिना गुर ॥१८५॥
 कृत्वा द्वारार्चनान्न तु गत्वा कुम्भस्य सन्निधिम् ।
 कुम्भे च मण्डले चैव यनेद्देव यथाविधि ॥१८६॥
 कुम्भे च मण्डले चैव पूजं यत्रार्चन कृतम् ।
 अन्येषुगपि तत्रैव पूजनं तु समाचरेत् ॥१८७॥
 न पर्वणित्तोषोन्ति तयोर्यम्मान् मुनीश्वरा ।

अष्टाङ्गेन नमस्कृत्य पूजयेत्पुरुषोत्तमम् ।
 अर्घ्यालभनमाल्यैश्च धूपेरङ्गादिसयुतम् ॥१९३॥
 तत्सर्वं भोग्यमाहुर्तुं पूजान्तरनिवेदितम् ।
 पुष्पपूर्वं समादाय शिरसा चाभिनद्य तत् ॥१९४॥
 समर्प्य विष्वक्सेनस्य ह्यस्त्रमन्त्राभिमन्त्रितै ।
 सर्पांश्च भगवद्विम्ब निर्मलीकृत्य वारिभि ॥१९५॥
 प्रासाद शोधयित्वा तु देवदेव समर्चयेत् ।
 स्नानैस्तु क्षीरपूर्वैर्घा घात्रीफलपुरम्सरै ॥१९६॥
 यथाक्रमोपदिष्टैस्तु नान्यभोगैरकृत्रिमे ।
 प्रदक्षिणप्रणामान्त विशेषोत्सवमाचरत् ॥१९७॥
 ततो यागगृहं गत्वा बहौ सन्तर्पयेद्विभुम् ।
 पूर्वोक्तविधिना पश्चात्पश्चिन्मतेनाथ बहिना ॥१९८॥
 चरु सथापयेच्च्युत्या हृदा क्षीराज्यतण्डुले ।
 समुद्धृत्याज्यपूत तु विनिवेद्य यथाक्रमम् ॥१९९॥
 कलशस्थलविम्बानामेकाश जुहुयात्तत ।
 यद्वा यागसमारम्भात्पूर्वं सप्ताध्य वे चरम् ॥२००॥
 कलशस्थलविम्बाना क्रमात् कृत्वा तु पूजनम् ।
 सर्वं द्विजप्रदानान्त बहौ सन्तर्पयेत्तत ॥२०१॥
 दत्त्वा पूर्णाहुतिं पश्चात्सूर्याद्वारमलिं तथा ।
 गत्वा निम्बसमीपं तु कृत्वा होमनिवेदनम् ॥२०२॥
 बलिविम्बमथादाय यानमारोप्य वे तत ।
 अलकुर्याद्विशेषेण वस्त्राभरणमाल्यके ॥२०३॥
 चरैर्पुर्नाम्ना यान ध्यायन्तो विद्मेश्वरम् ।
 प्रथमावृत्तिमात्मन्य रक्ष्याचरणपश्चिमम् ॥२०४॥
 प्रदक्षिणक्रमेणैव बलिदानपुरम्सरम् ।

आमयित्वा तु देवेश ततो आमेऽपि पूर्ववत् ॥२०५॥
 आमस्यैन्द्रादियोगेन दिशासु विदिशासु च ।
 मध्ये च कुमुदादीना सगणाना क्रमेण तु ॥२०६॥
 पीठिमासु बलिं दद्यान्निर्मितासु पुरैव तु ।
 भूतले गोमयाघेन लेपिते वा यथारचि ॥२०७॥
 वज्राना कुमुदादीना गणेशाना द्विनोचमा ।
 प्रणवाघेर्नमोन्तैस्तु सै स्तैर्नामभिरेव च ॥२०८॥
 अर्घ्यं गन्धं तथा माल्यं घृषं गन्धाम्बुपूर्वम् ।
 बलिं मूयो जलं चपि ताम्बूलं क्रमशो ददेत् ॥२०९॥
 नृत्तगीतादिकं सर्वं पूर्ववत्परिस्फुरयेत् ।
 एव आमत्रलिं कृत्वा बलिनिम्बाग्रतो गुरु ॥२१०॥
 अनुत्तानां च सवपा आममध्ये मुनीधरा ।
 नम पाणिपदेभ्यश्चेत्युक्त्वा शिष्टं बलिं क्षिपेत् ॥२११॥
 ततस्तु बलिनिम्बं तु प्रवेदयान्तर्मुनीधरा ।
 अभ्यर्च्य श्रमशान्त्यर्थं स्वस्थाने सतिवेशयेत् ॥२१२॥
 एव कालद्वये कुर्याद्बलिं तीर्थदिनान्तिमम् ।
 आरम्भत्रिवमे रात्रौ समाधिर्दशसेऽहनि ॥२१३॥
 बलिमेव भिषेन्मध्यदिवसेषु बलिद्वयम् ।
 एव त्रिंशत्पूजां च नित्यपूजापुष्करम् ॥२१४॥
 त्रिनेत्रपञ्चन कुर्याद्द्वयान्तं त्रैलोक्योत्तम ।
 याज्ञानागत्य रात्रौ दिवसे वा यथारचि ॥२१५॥
 पञ्चान्ते देवाय कुर्यात्तद्विधानमिहोच्यते ।
 यात्राविष्णुगणं च देवाभ्यां महं वा त्रिना ॥२१६॥
 अनन्तरं त्रिनेत्रं विचित्रवर्गनैः सदा ।
 त्रिभिर्भूतैश्चापि मार्त्यैर्नानाविधैः सदा ॥२१७॥

अलङ्कृतं विशेषेण यानं हेमादिनिर्मितम् ।
 समानीय तु सम्प्रीक्ष्य ध्यात्वा गरुडरूपिणम् ॥२१८॥
 तन्मन्त्रेण समभ्यर्च्य यानमर्घ्यादिभिस्ततः ।
 कृत्वा पुण्याहघोषं च श्रुतिघोषसमन्वितम् ॥२१९॥
 शङ्खतुर्यादिसंयुक्तं प्रादक्षिण्यक्रमेण तु ।
 याने तत्र सभारोप्य यात्रामूर्तिगतं विभुम् ॥२२०॥
 दृढीकृत्य विशेषेण छलङ्कुर्याजगत्प्रभुम् ।
 अर्घ्याद्यैरर्चयित्वा तु ताम्बूलादीन्निवेदेयेत् ॥२२१॥
 चहेयुर्ब्राह्मणा यानं ध्यायन्तो बिहगेश्वरम् ।
 अथ वा वैष्णवाः शूद्रा चहेयुर्भक्तिसंयुताः ॥२२२॥
 ग्रामे वा नगरे वापि पट्टणे वा मुनीश्वराः ! ।
 प्रदक्षिणक्रमेणैव परिभ्रमणमाचरेत् ॥२२३॥
 ज्ञाक्षणैर्ध्रियमाणैश्च कञ्चुकोष्णीपभारिभिः ।
 भौक्तिकैरातपत्रैश्च मायूरैश्च सुशोभनैः ॥२२४॥
 हेमदण्डसमायुक्तैस्तालवृन्तैस्तथाविधैः ।
 पट्टजैर्विविधैश्चापि चामरैश्च सितासितैः ॥२२५॥
 केतुदण्डैश्च विविधैर्वैजयन्तीविमूषितैः ।
 केवलै रत्नदण्डैश्च तथान्यैर्माङ्गलीयकैः ॥२२६॥
 चन्द्रिवृन्दैश्च विविधैर्वज्रावेणुस्वनैस्तथा ।
 सुवर्णशृङ्गघोषैश्च तथान्यैर्मङ्गलस्वनैः ॥२२७॥
 गणिकादेवदासीभिस्तथा नागरकैर्जनैः ।
 विप्रैर्वेत्रलताहस्तैः कञ्चुकोष्णीपमूषितैः ॥२२८॥
 समृष्टधूपपात्राणि वहद्भिः पार्श्वतस्तथा ।
 अनेकशतमङ्गघातैर्द्विपरितिसमुज्ज्वलैः ॥२२९॥
 पादुके रत्नस्तविते पात्रे हेमादिनिर्मिते ।

विन्यस्य देवपुरतो वहद्भि परिचारकै ॥२३०॥
 ऋग्यजुस्सामवेदाम्स्तु पठद्भि पृष्ठत स्थितै ।
 ब्राह्मणैर्दक्षिणे भागे तथा चैकायनीं श्रुतिम् ॥२३१॥
 सहिता सात्वताद्याश्च पठद्भिर्भक्तिसयुतै ।
 वासुदेवस्य माहात्म्य कथयद्भिश्च सन्ततम् ॥२३२॥
 वासुदेवार्चनपरै सात्विकै पाञ्चरात्रिकै ।
 वामे तु सेतिहासानि पुराणानि स्तुतीरपि ॥२३३॥
 नानाभाषाविरचिता विष्णुपारम्यसूचका ।
 पठद्भिर्ब्राह्मणैर्भक्तैस्त्रयन्तार्थविचारिभि ॥२३४॥
 शाब्दिकैस्तात्त्विकैश्चैव तथा मौहूर्तिकादिभि ।
 तत्तच्छास्त्रप्रमेय तु मृगणैर्विनयान्वितै ॥२३५॥
 गायद्भिर्गमे देवस्य द्रामिडीं श्रुतिमुत्तमाम् ।
 तथा भाषाप्रबन्धाश्च गद्यपद्यात्मकानि च ॥२३६॥
 तथा च वैष्णवीभक्त्या मृगणैर्वैष्णवोत्तमे ।
 नाम्णै क्षत्रियैर्वैश्यै शूद्रैश्च भगवत्परै ॥२३७॥
 भगवद्दर्शनासक्तचित्तं प्रणतिशालिभि ।
 मेनया सर्वतो दिक्षु चतुरङ्गमलाढ्यया ॥२३८॥
 रात्रौचितं परिररन्त्यैश्च विविधै सह ।
 देव ग्रामाद्विवाहीषु ग्रामयेषु प्रदक्षिणम् ॥२३९॥
 यात्राया वर्तमानया देवदेवाय भक्तित ।
 सुगन्धाम मताम्बुज बहुशो विनिवेदयेत् ॥२४०॥
 चन्दन श्रमणात्यर्थं कर्पूरैश्च सुभाषितम् ।
 प्रदद्याद्देवदेवाय माल्यानि विविधान्यपि ॥२४१॥
 शीतल तर्पणान् नाटिकेनान्वितम् ।
 श्रमणान्निनिमित्तानि जन्यान्त्यपि निवेदयेत् ॥२४२॥

दिगष्टके च ग्रामादेस्तन्मध्ये च विशेषतः ।
 गीतकैर्विविधैर्नृतैस्तन्त्रीवाद्यसमन्वितैः ॥२४३॥
 सङ्क्षेपेरीमृदङ्गाद्यैर्देवेशं परितोषयेत् ।
 एवं देवं परिग्राम्य नयेद्वाद्ये तु मण्डपे ॥२४४॥
 समारोप्य च सौवर्णे विष्टरे जगतापतिम् ।
 अर्घ्यं पाद्यं सथांचामं गन्धमाल्ये च दीपकम् ॥२४५॥
 धूपं नीराजनं चैव समर्प्य च यथाविधि ।
 अथार्हणजलं स्वच्छमपूपान् पृथुकानपि ॥२४६॥
 तर्पणं नालिकेरोत्थरसमाचमनं तथा ।
 मुखवाससमीपेन ताम्बूलं च क्रमेण तु ॥२४७॥
 निवेद्य देवदेवाय उपहारांस्तु दर्शयेत् ।
 पूजाकाले तु सर्वत्र भूपामाल्याम्बरार्पणम् ॥२४८॥
 विसर्जनं च तेषां चै तथा चाम्यबहारिकैः ।
 भोगैरभ्यर्चनं चैव इतरालक्ष्यमाचरेत् ॥२४९॥
 तत्सिद्धये देवमभितः स्तरेद्यवनिकापटम् ।
 ततस्तु मण्डपात्तस्नान्मन्दिरान्तः प्रवेशयेत् ॥२५०॥
 महापीठस्य पुरतो देवमर्घ्यादिभिर्यजेत् ।
 अपूपानुपहारांश्च ताम्बूलादीन्निवेदयेत् ॥२५१॥
 देवाग्रे चतुरो वेदान् पाठयेत्तदनन्तरम् ।
 पाठयेद्द्रादिर्दीं चापि स्तुतिं वैष्णवसत्तमैः ॥२५२॥
 शङ्खमर्दळनादैश्च नृत्तगीतादिभिः सह ।
 ग्रामयेद्देवदेवेशं प्रादक्षिण्येन मन्दिरम् ॥२५३॥
 ततः प्रवेशयेन्मन्दं मन्दं सोपानमार्गतः ।
 तदानीं देवदेवाय ताम्बूलादीन् समर्पयेत् ॥२५४॥
 चामरैस्तालवृन्नादौर्वाजयेच्छ्रमशान्तये ।

स्तोत्रैः स्तुवीत देवेश सस्कृतैर्द्रामिडैस्तु वा ॥२५५॥
 वीणावेणुमृदङ्गैश्च मङ्गलं स्तालनिखनैः ।
 द्रामिडस्तुतिगीतानि कुर्वद्भिर्देव्यवोत्तमैः ॥२५६॥
 तथा मङ्गलगानाभिर्गणिसामि पदे पदे ।
 उच्चैरुद्घुष्यमाणैश्च वन्दिस्तोत्ररसैः सह ॥२५७॥
 नानारिधोपचारैश्च देवमन्त प्रवेशयेत् ।
 प्रासादद्वारदेशे तु देवदेवस्य यत्कित ॥२५८॥
 अर्घ्यं पाद्यं तथाचामं गन्धं माल्यं च घूपकम् ।
 निवेद्य देवदेवेश म्यस्थाने सन्निवेशयेत् ॥२५९॥
 बाहनागेहणं त्वेन कुर्याद्देवस्य नित्यम् ।
 प्रथमे शिनिनायानं द्वितीये शेषपीठिका ॥२६०॥
 तृतीये चन्द्रत्रिम्ब च दिवा चैत्सूर्यमण्डलम् ।
 चतुर्थे दिवसे प्राप्ते पुष्पमण्डपवाहनम् ॥२६१॥
 पञ्चमे दिवसे प्राप्ते गरुडारोहणं भजेत् ।
 षष्ठे दिने तु सम्प्राप्ते तन्निशाय दिवापि वा ॥२६२॥
 बल्यन्तमर्चनं कृत्वा देवमास्थानमण्डपे ।
 भद्रासने समारोप्य पुरतस्तस्य शोधिते ॥२६३॥
 मूलके धान्यपीठे तु चूर्णमुम्भं च विन्यसेत् ।
 प्रोक्ष्य पुण्याहतोयेन त्रियं तत्र समर्चयेत् ॥२६४॥
 सदर्भमन्त्रेणाच्छाद्य चक्रं तत्र नियोजयेत् ।
 रक्षार्थं च ततो देवमर्घ्याद्यैर्द्विरन्तिमं ॥२६५॥
 सप्तम्यर्घ्यं च हाग्निं चूर्णमादाय द्वेष्टि ।
 श्रीगन्धमुच्चन्द्रेण चूर्णं सप्तभिर्गन्धयेत् ॥२६६॥
 मण्डपार्थ्यच्छेत्रे तु शान्तिगन्धुलनिर्मिते ।
 रिष्टेन तु जम्बेर्णां गौराणां वाय गजनाम् ॥२६७॥

हैमेन च वितानेन प्रभया च विशेषतः ॥२८०॥
 मध्यतो मद्रर्षिणेन मौवर्णेन तथैव च ।
 ध्वजैश्च विविधै रस्यैः पताकाभिश्च सर्वतः ॥२८१॥
 मूपयेद्रथयानं तु तथा गरुडकेतुना ।
 सौवर्णकुम्भशिखरैः रथमेवमलकृतम् ॥२८२॥ .
 सम्प्रोक्ष्य पञ्चगव्येन तथा पुण्याहवारिभिः ।
 रथस्य पादादूर्ध्वान्तं स्मितान् देवान् ममर्चयेत् ॥२८३॥
 प्रथमं पादचक्रेषु बह्वर्गादीक्षानपश्चिमम् ।
 सत्यं सुपर्णं गरुडं तार्क्ष्यं चैव यथाक्रमम् ॥२८४॥
 तत्तन्मन्त्रैः समभ्यर्च्य अन्यत्त विहगेश्वरम् ।
 चक्रदण्डद्वये मायां चक्रे च गणिभास्करां ॥२८५॥
 अनन्तं च तटाधारे मारास्ये दण्डकद्वये ।
 विश्वरूपधरो विष्णुः शक्तीशश्चाप्सुभाविमौ ॥२८६॥
 परितः पङ्क्तिद्वयाग्रे केशवादीननुक्रमात् ।
 गात्रेषु गात्रपादेषु धर्माद्य त्वष्टक यजेत् ॥२८७॥
 गात्राद्गात्रान्तरे न्यस्येच्चक्राद्यायुधमश्वयम् ।
 रथप्रासादमूर्धान्ते स्थूपिकायां सप्ताहनिम् ॥२८८॥
 कूटशालासु पूर्वोन्ध्वामुदेवादिभ्यः यजेत् ।
 षष्ठशृङ्गादिभ्यः न्यत्वा परितो वेदिमालले ॥२८९॥
 कूर्मादीन्द्रादिश तथा ग्रीवायां परितो यजेत् ।
 शिखरे तु यजेन्पश्चादनन्तादीननुक्रमात् ॥२९०॥
 सर्वेषामूर्ध्वतो विना ! पञ्चनाभं श्रुतं यजेत् ।
 अर्घ्यमगन्धधूपैश्च क्रमेणैतान् शपूज्य च ॥२९१॥
 चण्डार्यं च गुभद्रान्तं ह्रीं ह्रीं दिक्षु समर्चयेत् ।
 कुण्डादिगणेशान् न्योदयन्नन्यथाक्रमम् ॥२९२॥

तत्तत्स्थानेषु सम्पूज्य रथ गरुडरूपिणम् ।
 ध्यात्वाभ्यर्च्य ततोऽर्घ्याद्यैर्विहन्त ततो गुरु ॥२९३॥
 चण्डादीना वलिं दत्वा रथस्य परितस्तत ।
 देवगेह समासाद्य मूर्तिपै सह देशिक ॥२९४॥
 यानमारोप्य देवेश श्रीपुष्टिभ्या समन्वितम् ।
 आस्थानमण्डप नीत्वा ममारोप्य च विष्टरे ॥२९५॥
 अर्घ्याद्यैर्देवमभ्यर्च्य विविधैरुपचारकै ।
 यात्रानिर्विघ्नसिद्धयर्थ बीजानि विविधानि च ॥२९६॥
 फलानि च हिरण्यानि तथा दध्योदन द्विजा ।
 देवस्य सन्निधौ दत्वा विप्रेभ्यो देशिकोचम ॥२९७॥
 सुमुहूर्ते सुलग्ने च दैवज्ञपरिचोदिते ।
 रथमारोहणार्थं तु देवमभ्यर्च्य यत्नत ॥२९८॥
 पादुके विनिवेद्याथ यानमारोप्य पूर्ववत् ।
 वेदघोषैस्तथा घण्टाघोषैर्मङ्गलनिस्वने ॥२९९॥
 तथा जयजयाराधे काहलै शङ्खनिस्वने ।
 भेरीपटहवादिन्नृतगीतादभि सह ॥३००॥
 छत्रचामरपूर्वैश्च यात्रेपकरणै सह ।
 प्रथमावृत्तिमारभ्य रथ्यावरणपञ्चिमम् ॥३०१॥
 प्रदक्षिणक्रमेणैव परिभ्राम्य च पूर्ववत् ।
 रथ प्रदक्षिणीकृत्य सुमुहूर्ते सुलग्ने ॥३०२॥
 रथमारोपयेद्देव ब्राह्मणै सुप्रयत्नत ।
 रथम्योर्ध्वतले देव विष्टरे विनिवेश्य च ॥३०३॥
 यात्रार्थं देवदेवाय अर्घ्यं पाद्यं तथैव च ।
 आचाम गन्धमात्ये च दीप धूप तथैव च ॥३०४॥
 अर्पणं गुणैर्गुणैश्च नेवेद्यं विविधं तथा ।

पृथुकाद्यं पानकं च तर्पणाचमने तथा ॥३०५॥
 ताम्बूलं विनिवेद्याथ मुखवामममन्वितम् ।
 तत्काले पुत्रकामाना स्त्रीणां चारोग्यमिच्छताम् ॥३०६॥
 नैवेद्यं कवलीकृत्य दद्याद्देवस्य सन्निधौ ।
 आचार्यः सावकाश्चापि रथम्योर्ध्वतले स्थिताः ॥३०७॥
 तस्याधस्तात् स्थले स्थाप्या पश्चिमे छत्रधारकाः ।
 तत्र तत्पार्श्वतः स्थाप्यौ मायूरच्छत्रधारिणौ ॥३०८॥
 दक्षिणोत्तरपार्श्वस्यावग्रे चामरधारिणौ ।
 सारथिस्तत्स्थले स्थाप्यस्त्वग्रतो मध्यदेशतः ॥३०९॥
 ततस्तद्रथयानं तु ग्रामयेत्पर्ववीधिषु ।
 प्रादक्षिण्येन वै ग्रामे नगरे पत्तनेऽपि वा ॥३१०॥
 ततो रथात् देवेन्द्रमनरोप्य मुयत्नतः ।
 यानान्तरे समारोप्य स्वस्थाने सन्निवेशयेत् ॥३११॥
 अष्टमेहि तु तद्रात्रौ टोलारोहणपूर्वकम् ।
 अश्वारोहं ततः कुर्यात् मृगया चापि कारयेत् ॥३१२॥
 भक्तसन्त्राणलीला च ब्राह्मे नगरशोधनम् ।
 प्रणयः फलहृद्ध्य म्याद्देव्येन्दैवेन वै मिथः ॥३१३॥
 सन्धानमुभयो कुर्यात् क्षम्यनामिति चोद्येत् ।
 नवमेऽयमृत् कुर्यात्तद्रात्रौ त्रिभिस्तेऽस्मिन् ॥३१४॥
 यातनागोत्पत्त्यै च क्रमं नम्यद्दुर्निरूपितः ।
 अर्घ्यभागणमार्ग्यैरर्घ्यैश्चात्म्यैर्मन्त्रैः ॥३१५॥
 अर्घ्योद्यानयानार्घ्यैश्च फलैर्नृत्तं भजेत् ।
 तथा विशेषः फलैश्च यावत्पार्थदिनायधि ॥३१६॥
 अथावमृषकार्यस्य विधानं नृचरैः द्विजाः ।
 अचार्यो मूर्ध्नि स्थाप्य प्रविश्य भगवद्गृहम् ॥३१७॥

देवे प्रपूज्य विधिवद्बल्यन्त सर्वमाचरेत् ।
 आचार्यो यजमानेन साधकैश्च समन्वित ॥३१८॥
 प्रासाद सम्प्रतिश्रयाथ मूलत्रिम्बस्य पादयो ।
 प्रणम्य दण्डवत्तत्त तीर्थविम्ब समानयेत् ॥३१९॥
 तदभाये मुनिश्रेष्ठा । नित्यरूपनक्रौतुकम् ।
 अभावेऽप्यस्य त्रिम्बस्य बलिविम्बं तु वा द्विजा ! ॥३२०॥
 मूलविम्बस्य पुरतः सस्थाप्यावाह्यं पूज्य च ।
 तीर्थविम्बं समुद्धृत्य बाधैर्घण्टारवै सह ॥३२१॥
 ध्वजपीठसमीपं तु समानीय यथाविधि ।
 शोधितेऽलकृते तत्र मण्डपे स्नानविष्टरे ॥३२२॥
 निवेद्य स्नानत्रिम्बं तु मूलत्रिम्बस्य सम्मुखम् ।
 तदग्रतस्तु सस्थाप्य रूपं त्वधमाधमम् ॥३२३॥
 पुरतः स्याण्डिलं कृत्योलम्बलं तत्र विन्यसेत् ।
 मुसलानि चतुर्दिक्षु विन्यस्योलङ्गलोपरि ॥३२४॥
 मुसलोल्गवले गृह्य दूर्वाक्राण्डानि बन्धयेत् ।
 नवदलेन सवेष्ट्य तत्र चूर्णं विनिक्षिपेत् ॥३२५॥
 सौच्यं रजनीचूर्णसमिश्रं गन्धसयुतम् ।
 चतुर्भिर्वेष्णवेर्विषेर्वेष्णवीभिस्तु वा द्विजा ! ॥३२६॥
 फारयेदवघातं तु गीयमाने तु मङ्गले ।
 स्थापितरूपनाद्विप्रा ! प्राग्भागे वा तदुत्तरे ॥३२७॥
 तण्डुलं पीटितं कृत्वा तत्र कुम्भं निवेद्य च ।
 समूत्रं तत्र निक्षिप्य चूर्णं घग्नेन वेष्ट्य च ॥३२८॥
 अथ वा पद्मं नव वा कलशान् चूर्णपूगितान् ।
 अर्चयित्वा तु मूलेन तत्र मग्नपयोद्विभुम् ॥३२९॥
 तन्नेनाभ्यज्य देवेशं समुद्रर्त्य च पूजयत् ।

तत सस्नाप्य विधिना पाद्याद्यै कलशै क्रमात् ॥३३०॥
 अम्यर्च्य देवमर्च्याद्यैर्हेमचूर्णादिपूरितम् ।
 आदाय कुम्भ तैश्चूर्णै श्रीसूक्तेनाभिषेचयेत् ॥३३१॥
 सहस्रधारया स्नान कृत्वा सशुष्य चारिणा ।
 अधरोत्तरवस्त्राभ्या नवाभ्या परिधाप्य च ॥३३२॥
 अलकृत्य विशेषेण समभ्यर्च्य यथाविधि ।
 मुद्रान्नपायसाजादीन् विनिवेद्य तत परम् ॥३३३॥
 शिविकादौ समारोप्य तीर्थविन्ध्यमलकृतम् ।
 तथैव चौत्सय विन्ध्य श्रीपुष्टिभ्या समन्वितम् ॥३३४॥
 शिविकादौ समारोप्य अलकृत्य विशेषतः ।
 तीर्थविन्ध्य पुरस्कृत्य यात्रामूर्तिगत विभुम् ॥३३५॥
 छत्रचामरशङ्खादिसर्वसाधनसयुतम् ।
 प्रदक्षिण परिभ्राम्य सर्वेष्वावरणेष्वपि ॥३३६॥
 तीर्थपार्श्व समासाद्य तत्तीरे मण्डपेऽथ वा ।
 प्रेषाया देवदेवेश विनिवेश्य च विष्टरे ॥३३७॥
 यात्राविन्ध्यस्य पुरत स्नानपीठ निधाय वै ।
 निवेश्य तत्र तीर्थार्चा पञ्चविंशतिभिर्घटै ॥३३८॥
 यद्वा द्वादशभि कुम्भैर्नगभिर्वाभिषेचयेत् ।
 चूर्णस्नान ॥ विधिवत्कृत्वा देवस्य देशिक ॥३३९॥
 अर्घ्याद्यै पूजयित्वाथ विन्ध्य तु परिभार्ज्य च ।
 मुक्तावशिष्ट यच्चूर्णं भक्ताना मूर्ध्नि दापयेत् ॥३४०॥
 गङ्गास्नानफल चूर्णं सर्वपापप्रणाशनम् ।
 श्रीहृद्या वापि तच्चूर्णं शिरसा धारयेत्तु य ॥३४१॥

तस्य देहगतं पापं तत्क्षणादेव नश्यति ।
 कृत्वा पुण्याहघोषं तु तीर्थं सम्प्रोक्ष्य देशिकः ॥३४२॥
 तत्तीर्थं सर्वतीर्थानि समावाद्य समर्चयेत् ।
 ततश्च देशिकेन्द्रस्तु यात्रामूर्तिगतं विभुम् ॥३४३॥
 समासाद्य तु तत्पादे प्रणम्य तदनुज्ञया ।
 मुहूर्ते शोभने प्राप्ते रवौ मध्यन्दिनं गते ॥३४४॥
 तीर्थविम्बं समादाय घण्टाशङ्करैः सह ।
 बामहस्ततले कुर्यात् क्षमाण्डलगतः स्वयम् ॥३४५॥
 विधूयान्मध्यभागे तु पाणिना दक्षिणेन तु ।
 तीर्थतीरं समासाद्य देशिकेन्द्रः समाहितः ॥३४६॥
 आक्षीर्वादं पुरा कृत्वा राजराष्ट्रादिकस्य च ।
 जलमध्यं समासाद्य नामिदमे जले स्थितः ॥३४७॥
 जपन् वै मूलमन्त्रं तु बिम्बेन सह देशिकः ।
 निमज्जेद्भक्तिसंयुक्तो ध्यायमानोऽच्युतं हृदि ॥३४८॥
 निमज्जेयुस्तदा सर्वे भक्ता भागवता अपि ।
 देवेन सह तत्काले निमज्जन्ति च ये जनाः ॥३४९॥
 विमुक्तकल्मपास्ते वै प्राप्नुयुः परमां गतिम् ।
 स्वयं न्यक्तादिके स्थाने मध्याह्ने वापराह्णे ॥३५०॥
 रजन्यां पूर्वभागे वा कुर्यादवमृधं विमोः ।
 मुहूर्तातिक्रमप्राप्तदोषस्तत्र न विधत्ते ॥३५१॥
 ततस्तीरे समारोप्य तीर्थविम्बं तु विष्टरे ।
 शट्कद्वितयं दत्त्वा स्नानवस्त्रे विनृज्य च ॥३५२॥
 देशिकः स्वयमादाय ते वस्त्रे मूर्ध्नि धारयेत् ।
 जग्याधैश्च समभ्यर्च्य अलङ्कृत्य विशेषतः ॥३५३॥

महाहविर्निवेद्याथ ब्राह्मणान् भोजयेत्ततः ।
 प्रत्यहं भोजयेद्विप्रान् सहस्रं शतमेव वा ॥३५१॥
 याने देव समारोप्य ततो गेहं प्रवेशयेत् ।
 तीर्थविन्वगतां शक्तिं मूलबेरे निःसर्जयेत् ॥३५५॥
 सायंकाले तु सम्प्राप्ते देवदेव जगत्पतिम् ।
 ब्रह्माभरणमाल्याद्यैरलङ्कृत्य विशेषतः ॥३५६॥
 शिविकादौ समारोप्य देवीभ्यां सह देशिक १
 शङ्खादिमङ्गलरत्ने छत्रचामरकेतुभिः ॥३५७॥
 राजचिह्नैः परिकरैर्गणिकादेवदासिभिः ।
 सर्वं परिजनैः सार्धं कृत्वा ग्रामं प्रदक्षिणम् ॥३५८॥
 मन्दिरान्तं प्रवेश्याथ यत्पिपीठसमीपतः ।
 मधुपर्कं निवेद्याथ अपूपार्दान्निवेदयेत् ॥३५९॥
 शीतलं तर्पणजलं ताम्बूलादीन्निवेदयेत् ।
 देवागारं परिभ्राम्य महामण्डपमाश्रयेत् ॥३६०॥
 निवेद्य विष्टरे तत्र देवमर्घ्यादिभिर्धजेत् ।
 कृत्वा नीराजनान्तं तु देशिकेन्द्रं समाहितं ॥३६१॥
 स्थानस्य राज्ञो राष्ट्रस्य यन्मानस्य मन्त्रिणान् ।
 अजानां परिवाराणां वैष्णवानां विशेषतः ॥३६२॥
 आशीर्वादं ततः कुर्याद्वीक्षमाणो विमोर्मुग्धम् ।
 ओमित्येन प्रतिनूयुः सर्वे देवस्य सन्निधौ ॥३६३॥
 ततस्तु देवदेवेश यागशालां प्रवेशयेत् ।
 तत्र पश्चिमवेद्यां ॥ देवमारोप्य पूर्ववत् ३६४॥
 कुम्भपूर्वं क्रमेणैव चतुःस्नानमितं विभुम् ।
 यथाविधि समम्यर्च्यं प्रमृतात्रममन्वितम् ॥३६५॥
 त्वेन दाराधिदेवानां प्रदाप्य विधिना वन्ति ।

कुण्डस्य मण्डलस्य च देवं हृदि विसृज्य च ॥३६६॥
 विसर्जयेद्यथावच्च तथा द्वाराधिदेवताः ।
 बाह्यचतुस्त्वं विन्वं महाकुम्भपुरस्सरम् ॥३६७॥
 करकालं समादाय आचार्यः स्वकरेण तु ।
 अञ्छिन्नधारया युक्तं कृत्वा गेहं प्रदक्षिणम् ॥३६८॥
 प्रासादं तु समासाद्य मूलबिम्बस्य सम्मुखम् ।
 निवेश्य चैत्सवं विम्बं सम्पूज्यार्घ्यादिभिः क्रमात् ॥३६९॥
 प्रोक्षयेत्कुम्भतोयेन मूलमूर्तिगतं विमुम् ।
 पुंसूक्तमुच्चरन्मन्त्रावाविम्यं च सेचयेत् ॥३७०॥
 महाकुम्भगतां शक्तिं मूलवरे समर्पयेत् ।
 करकालगतां शक्तिमायुधेषु समर्पयेत् ॥३७१॥
 तथैव वासुदेवादीन् पीठोर्ध्वं योजयेत्क्रमात् ।
 तत्काले तु विशेषेण गुरोः सम्मानमाचरेत् ॥३७२॥
 वसनैश्च दुकूलाद्येर्देवस्य प्रादनिवेदितैः ।
 विविधैः सग्नैश्चापि सुगन्धैश्चन्दनादिकैः ॥३७३॥
 आचार्योऽपि समादाय दुकूलाद्यमनुत्तमम् ।
 यथा स्वोष्णीषवत्त्रास्मिन् शिरसि द्विजसत्तमाः ! ॥३७४॥
 माल्यादीश्च यथायोगं धारयन् प्रणिपत्य च ।
 पुष्पाञ्जलिं ततः कृत्वा प्रणम्य च मुहुर्मुहुः ॥३७५॥
 सर्वं न्यूनातिरिक्तं च मया पूर्वं हि यत्कृतम् ।
 तत्सर्वं देवदेवेश ! क्षन्तुमर्हसि नः प्रभो ! ॥३७६॥
 इति विज्ञाप्य देवेभ्यं करम्यमथ कौलुक्म् ।
 विनृज्य हृदयेनैव यात्रामूर्तिगतं विमुम् ॥३७७॥
 स्वम्याने सन्निवेद्याथ आर्घ्याद्यैः परिपूज्य च ।
 अपूपानुपशान्धं समर्प्य च विभोन्मदा ॥३७८॥

शय्यासन समर्प्यथ रात्रिशेष समापयेत् ।
 तदन्येद्यु प्रभाताया कृतस्नान कृताहिक ॥३७९॥
 आचार्यो मूर्तिपै सार्धं प्रासाद सम्प्रविश्य तु ।
 कृत्वा नित्यार्चनान्तं तु देवदेवस्य देशिक ॥३८०॥
 ततस्तु वक्ष्यमाण यत्स्नपन चाधमोत्तमम् ।
 तेन सस्नाप्य देवेश हविरन्तं समर्चयेत् ॥३८१॥
 सायंकाले च सम्प्राप्ते नित्यपूजावसानत ।
 देवेशाम्याग्रतः स्थित्वा विज्ञापनमयाचरेत् ॥३८२॥
 भगवन् ! पुण्डरीकाक्ष ! शरणागतवत्सल ।
 अङ्कुरार्पणमारभ्य उत्सवावभृथान्तिमम् ॥३८३॥
 यन्मयानुष्ठितं कर्म तव सम्प्रीतये विभो ! ।
 तथान्यैर्मदनुज्ञातैर्देशिकैश्चापि यत्कृतम् ॥३८४॥
 साधनैश्च तथान्यैश्च विविधैः परिचारकैः ।
 तत्तत्सम्पूरणार्थं च न्यूनाधिक्योपशान्तये ॥३८५॥
 त्वामद्य वासरे यष्टु पुष्पयागविधानतः ।
 मृत्तमनुचार्नाहि मदनुग्रहकाम्यया ॥३८६॥
 इति विशाप्य देवस्य तदनुज्ञामवाप्य च ।
 देवमुत्तमविम्बस्य देवीभ्या सह देशिक ॥३८७॥
 आस्थानमण्डपं गीत्वा सौवर्णे भद्रविष्टरे ।
 तत्र देव समारोप्य अलङ्कृत्य विशेषतः ॥३८८॥
 ततस्तस्य पुरोभागे पुष्पमण्डलमालिखेत् ।
 श्वेतैः पातित्मया रत्नैः पाटलैश्च सिन्धुसिक्तैः ॥३८९॥
 पद्मवर्णैस्तु पुष्पाद्यैः श्यामलैस्तुलसीदलैः ।
 मण्डले पुरयिचा तु ययान्नेचनमुग्रियम् ॥३९०॥
 मण्डनेभ्यः भागे तु महाशुभं च दिशसेत् ।

मण्डपस्य चतुर्दिक्षु द्वारकुम्भाष्टकं न्यसेत् ॥३९१॥

मण्डपं समलङ्कृत्य वितानध्वजतोरणैः ।

पुष्पाङ्कुरं ततः कुर्याद्योक्तविधिना गुरुः ॥३९२॥

मण्डलस्योत्तरे भागे सूत्राप्यास्त्राल्य पूर्ववत् ।

पालिकादीनि पात्राणि शालिपीठोपरि न्यसेत् ॥३९३॥

विमवेच्छानुसारेण केवलं पालिकास्तु वा ।

प्रक्षाल्य पालिकादीनि अलङ्कृत्य यथाविधि ॥३९४॥

कुशकाशतृणैस्तेषां विलमूलानि पूरयेत् ।

विलानि तण्डुलैरेव पूरयेत्तु यथाविधि ॥३९५॥

मोक्ष्य पुण्याहतोयेन यजेत्यात्माधिदेवताः ।

पूर्वोक्तक्रमयोगेन तेषु पुष्पाणि बापयेत् ॥३९६॥

सोमकुम्भार्चनं होमं वर्जयेदत्र देशिकः ।

रक्षाघ्नं ततः कुर्यान्मूलविम्बादिषु क्रमात् ॥३९७॥

औत्सर्ग्यं विम्बमादाय मृद्धास्तरणशोभिते ।

पुष्पमण्डलमध्ये तु माद्मुखं विनिवेश्य च ॥३९८॥

तस्य पार्श्वद्वये विप्राः ! श्रियं पुष्टिं च विन्यसेत् ।

कुम्भपार्श्वं समासाद्य प्राग्देशिकसूचनः ॥३९९॥

कृत्वा मानसयागान्तं द्वारयागं समाचरेत् ।

महाकुम्भे मूलविम्बात्किञ्चिदावाप्य पूजयेत् ॥४००॥

करकालाद्यर्चनं तु सर्वं प्राग्देशिकमाचरेत् ।

विम्बेऽयं पूजनं कुर्यात्प्राम्दनीराजनान्तिमम् ॥४०१॥

उपहाराभिवेदाय पुनः पूजां समाचरेत् ।

अर्घ्यं पाद्यं तथाचामं गन्धं भाल्यं च दीपकम् ॥४०२॥

धूपं ततोऽर्हणजलमपूषान् शृणुकामपि ।

तर्पणं नास्तिश्रेयोन्त्यस्तमाचर्मनं तथा ॥४०३॥

मुखवाससमोपेत ताम्बूल च समर्पयेत् ।
 एव द्वादशवार तु कृत्वा पूजा जगत्प्रभो ॥४०४॥
 महाहविर्निवेद्याथ कुर्यात्पुष्पाधिवासनम् ।
 सौवर्णे राजते वापि पात्रे पुष्पाणि पूरयेत् ॥४०५॥
 तत्पात्र देवपुरतः क्षालिपीठे निधाय वै ।
 प्रोक्ष्य पुण्याहतोयेन पूजयेन्मूलमन्त्रतः ॥४०६॥
 बलेणाच्छाद्य तत्पात्रं गत्वा यागनिकेतनम् ।
 कुण्डमग्निं च सस्कृत्य तन्मध्ये देवमर्चयेत् ॥४०७॥
 समिद्धिश्चैव नित्याग्निं काम्याभिश्च यथाविधि ।
 पूर्णाहुत्यादिकं कृत्वा देवार्दास्तु विसर्जयेत् ॥४०८॥
 सम्पाताज्यमथादाय गत्वा देवस्य सन्निधिम् ।
 होमं समर्प्य देवाय देशिको मन्त्रवित्तमः ॥४०९॥
 सम्पाताज्येन पुष्पाणि ससिच्य तदनन्तरम् ।
 देवस्य पादयोः पुष्पं पुस्तकेन समर्पयेत् ॥४१०॥
 अथाष्टाक्षरबीजानि हृदयादीनि च क्रमात् ।
 मूषणानि च दिव्यानि किरीटादीन्यनुक्रमात् ॥४११॥
 आयुधानि च दिव्यानि श्रियं पुष्टिं स्वशेखरम् ।
 तथैव परिवाराश्च समुद्दिश्य यथाक्रमम् ॥४१२॥
 देवस्य पादयोः पुष्पं दद्याद्देशिकसत्तमः ।
 ततस्तु देवदेवेश यान्भारोप्य यत्नतः ॥४१३॥
 जलद्वृत्य विशेषेण वस्त्राभरणमाल्यकैः ।
 सर्वमङ्गलसयुक्तं प्रथमावरणादिषु ॥४१४॥
 परिभ्राम्य च देवेश तथा वै ग्रामवीथिषु ।
 प्रवेश्य देवसदनं ध्वजपीठसमीपके ॥४१५॥
 सर्वमर्घ्यादिनाभ्यर्च्य निवेद्य च हविस्ततः ।

ध्वजस्नानं समासाद्य पतत्रीशं समर्चयेत् ॥४१६॥

। महाहविर्निवेद्याथ ध्वजस्वं विहगेश्वरम् ।

विसर्जयित्वा स्वहृदि ध्वजं समवरोपयेत् ॥४१७॥

। ध्वजदण्डं ध्वजपटं तद्यष्टिं सत्पपां तथा ।

आचार्यः स्वयमादद्याद्यागोपकरणान्यपि ॥४१८॥

सतस्तु देवदेवेशं प्रथमावरणेऽपि वा ।

द्वितीयावरणे चापि मण्डपे भद्रविष्टरे ॥४१९॥

। निवेश्य प्राङ्मुखं चापि ह्युत्तराभिमुखं तु वा ।

देवस्योत्सवसेवार्थं ये देवाः पूर्वमागताः ॥४२०॥

वैकुण्ठवासिनश्चैव कुमुदादिगणेश्वराः ।

ब्रह्मरुद्रादयश्चैव तथा देवर्षिसत्तमाः ॥४२१॥

तथा वै भगवद्भक्ताः देशान्तरनिवासिनः ।

देवदेवस्य कल्याणमनुसन्धातुमागताः ॥४२२॥

तेषां स्वदेशयानार्थं देवानुज्ञापुरस्सरम् ।

कृत्वा विसर्जनं पश्चाद्देवमन्तः प्रवेशयेत् ॥४२३॥

ततस्तु देवं देवीभ्यां मूलविम्बस्य सम्मुखम् ।

निवेश्य चोभयोर्मध्ये महाकुम्भं तु विन्यसेत् ॥४२४॥

कुम्भप्रोक्षणपूर्वं ॥ कौतुकोत्सर्जनान्तिमम् ।

प्राग्वत्कृत्वा यथाशास्त्रं देवमन्तः प्रवेशयेत् ॥४२५॥

अर्घ्यगन्धादिनाभ्यर्च्य मूलविम्बे विसर्जयेत् ।

शय्यासनं समर्प्याथ जागरेण नयेत्त्रिशाम् ॥४२६॥

ब्राह्मे मुहूर्ते सम्प्राप्ते देशिको मन्त्रवित्तमः ।

उद्गासनवलिं दद्यान्मूकैः परिजनैः सह ॥४२७॥

ग्रामे चावाहितान् पूर्वं कुमुदादीन् गणान्वितान् ।

सन्तोष्य बलिदानेन सविशेषं विसर्जयेत् ॥४२८॥

महतिटाके नद्यादौ देशिको मन्त्रवित्तमः ।
 ऋत्विग्भिः परिचारैश्च सर्वैः परिजनैः सह ॥४२९॥
 स्नानं कृत्वा तु विधिवद्गत्वा देवगृहं ततः ।
 नित्यपूजादिकं सर्वं यथाविधि समाचरेत् ॥४३०॥
 यजमानो गुरुं हैमैर्भूषणैः कटकादिभिः ।
 वसनैर्गन्धपुष्पाद्यैरलङ्कृत्याभिपूज्य च ॥४३१॥
 उत्तमा दक्षिणा दद्यात्स्वर्णनिष्कशतान्विताम् ।
 ततोधिका तु वा दद्याद्भिवस्यानुगुण्यतः ॥४३२॥
 तदर्थं मध्यमा चापि तदर्थमधमा तु वा ।
 यथावित्तानुरूपं तु यथाश्रद्धं तु वा ददेत् ॥४३३॥
 तदर्थं सृत्विजा दद्यात्तदर्थं परिचारिणाम् ।
 वेदपाठकपूर्वांश्च तथा गायकसत्तमान् ॥४३४॥
 अन्याश्चैव यथाशक्ति दक्षिणामि प्रतोपयेत् ।
 यागस्तु दक्षिणाहीनो निष्फलः स्यान्न सशयः ॥४३५॥
 तस्माद्वित्तानुगुण्येन देया स्पृष्ट्वापि दक्षिणा ।
 तत्काले यजमानस्तु अलङ्कृत्य तु देशिकम् ॥४३६॥
 बलसक्तवचन्दनाद्यैश्च समारोप्य च यानके ।
 शङ्खकाहलबादितमेरीपट्टहसयुतम् ॥४३७॥
 छत्रदीपसमायुक्तं गायत्रादिसमन्वितम् ।
 देशिकं देववत् स्मृत्वा स्वगृहे सम्यवेशयेत् ॥४३८॥
 एव हि देवदेवस्य उत्सवः कारयेत्तु यः ।
 इह लोके मुक्तं प्राप्य परलोके महीयते ॥४३९॥
 एव निगदितं सम्यग्महोत्सवविधिर्द्विजाः ।

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसहिताया
 महोत्सवविधिर्नाम
 एकादशोऽध्यायः

अथ द्वादशोऽध्यायः ।

नारदः ।

अतः परं प्रवक्ष्यामि पक्षमासोत्सवादिकान् ।
 तथा वसन्तोत्सवादीन् शृणुष्व मुनिपुङ्गवाः ! ॥१॥
 पक्षे पक्षे च द्वादश्यां मासे मासे तथैव च ।
 अमावास्यां पौर्णिमास्यां श्रवणे चोचरे दिने ॥२॥
 अवतारदिनेष्वेवं देवदेवस्य वै द्विजाः ।।
 यजमानादिजन्मर्क्षे चैत्रादिविषुवद्वये ॥३॥
 अयनद्वितये चापि तथा सङ्क्रान्तिषु द्विजाः ।।
 आचरेद्देवदेवस्य विशेषयजनं गुरुः ॥४॥
 नक्षत्रभेदे सम्प्राप्ते पूर्वमेव फलप्रदम् ।
 परेषुर्दशनाडी चैत्परमेव शुभं भवेत् ॥५॥
 तिथिभेदे तथा प्राप्ते परमेव फलप्रदम् ।
 एकादश्याममावास्यां द्वादश्यादिषु वा द्विजाः ! ॥६॥
 परेषुश्चेत्कलामात्रं तदेव शुभदं भवेत् ।
 उत्तरायणपूर्वेषु यद्भु सङ्क्रान्तिषु द्विजाः ! ॥७॥
 पश्चात् षोडशनाडीनामन्तरे देवमर्चयेत् ।
 दक्षिणायनपूर्वेषु यद्भु सङ्क्रमणेषु च ॥८॥
 प्रागेवाभ्यर्चयेद्देवं नाडीषोडशक्रान्तरे ।
 अनुकल्पे ॥ तत्कुर्यात् पश्चात् षोडशक्रान्तरे ॥९॥
 एषमृषादिकं ज्ञान्वा कुर्यात्तद्दिनेऽर्चनम् ।
 द्वादश्यादिषु कर्त्तव्यं जन्मव न्युनोऽन्येन ॥१०॥
 पुनः निव्याचने कृत्वा देवदेवस्य मगमाः ! ।

संज्ञाप्य विधिवद्देव मूलमूर्तिगत विभुम् ॥११॥
 यात्रामूर्तिगत वापि यद्वा रूपनक्षौतुकम् ।
 अलङ्कारासन नीत्वा समभ्यर्च्य विधानतः ॥१२॥
 महाद्विनिर्वेद्याथ होमान्त वा जपान्तिमम् ५
 सर्वं कुर्याद्विशेषेण मूलादुत्सवक्षौतुके ॥१३॥
 किञ्चिदावाह्य तदनु यात्रामूर्तिगत विभुम् ।
 यानमारोप्य सौवर्णं सपुष्पप्रमयान्वितम् ॥१४॥
 अलङ्कृत्य विशेषेण पूर्वोक्तविभवै सह ।
 उत्सवभ्रमणं कृत्वा सम्यग्ग्रामप्रदक्षिणम् ॥१५॥
 भगवन्मन्दिराग्रे वा बलिपीठामृतोपि वा ।
 देवस्य श्रमशान्त्यर्थं कुर्यादभ्यर्चनं गुरु ॥१६॥
 अर्घ्यं पाद्यं तथाचास्यं गन्धं माल्यं च दीपकम् ।
 धूपं तथार्हणजलं अपूपान्ष्टुयुक्तानपि ॥१७॥
 तर्पणं नाळिकेरोत्थरसमाचमनं तथा ।
 मुरलीवाससमोपेतं ताम्बूलं च निवेदयेत् ॥१८॥
 विनिर्धैर्नृत्तगीतादिस्तदा सन्तोषयेत्प्रभुम् ।
 गणिकां देवदास्यश्च तथा वै वाद्यज्ञोविदा ॥१९॥
 चन्दिनश्च तथान्येपि सर्वे भक्तिसमन्विताः ।
 देवं प्रदक्षिणोक्त्य बलिपीठेन वै सह ॥२०॥
 द्विवारं वा चतुर्वारं प्रणमयेयुश्च भक्तिः ।
 सतस्तु देवदेवेश मन्दिरान्तं प्रवेशयेत् ॥२१॥
 यानात्ममारोप्याथ पादुके विनिवेद्य च ।
 अग्रमण्डपमग्रे भद्रपीठे निवेश्य च ॥२२॥
 यत्प्राप्य प्राग्दभ्यर्च्य स्वम्याने सन्निवेशयेत् ।
 आग्नीं नियोजितां शक्तिं मूलमिन्ध्रे नियोजयेत् ॥२३॥

द्वादश्यादिषु कर्तव्यमुत्सवं त्वेवमीरितम् ।
 मधुमाधवमासे तु शुक्लपक्षे विशेषतः ॥२४॥
 कल्याणि चतुर्दश्या षष्ठ्ये पर्वणि द्विजाः ।।
 जलक्रीडां तु, देवस्य कुर्याद्देशिकसत्तमः ॥२५॥
 जलक्रीडानुसारेण सप्ताहं वा, नवाहकम् ।
 पञ्चाहं वा त्रयहं चापि एकाहं चोत्सवं चरेत् ॥२६॥
 उत्सवारम्भदिवसात्पूर्वेद्युर्निशि देशिकः ।
 अङ्कुरारोपणं कृत्वा रक्षावन्धं यथाविधि ॥२७॥
 उत्सवारम्भदिवसादारभ्य प्रतिवासरम् ।
 चतुःस्थानार्चनं कुर्यात्सायम्प्रातर्यथाविधि ॥२८॥
 मलिं नित्योक्तविधिना कुर्यात्कालद्वयेऽपि च ।
 मध्याह्ने बलिदानान्ते यात्रामूर्तिगतं विभुम् ॥२९॥
 शिविकायां समारोप्य श्रीपुष्टिभ्यां सह द्विजाः ।
 नीत्वा महामण्डपं ॥ तत्र वै भद्रविष्टरे ॥३०॥
 समारोप्य च, देवस्य पुरतो धान्यविष्टरे ।
 चूर्णाधिवासनं प्राग्यत्कृत्वा देशिकसत्तमः ॥३१॥
 अर्घ्याद्यैर्देवमभ्यर्च्य हविरन्तं यथाविधि ।
 श्रीसूक्तेन ततो देवं धियं पुष्टिं च देशिकः ॥३२॥
 अभिषिच्य च चूर्णेन हारिद्रेण यथाविधि ।
 देवीभ्यां सह देवेशं भ्रामयेद्भ्रामवीधिषु ॥३३॥
 प्रादक्षिण्येन पूर्वोक्तयात्रोपकरणैः सह ।
 तदा देवस्य देव्योश्च युद्धस्त्रिडां च कारयेत् ॥३४॥
 प्रथमे गन्धयुद्धं तु द्वितीये पुष्पयुद्धकम् ।
 तृतीये चूर्णयुद्धं च चतुर्थे तैलयुद्धकम् ॥३५॥
 पचमे क्षीरयुद्धं स्यात् षष्ठे कर्पूरयुद्धकम् ।

नारिकेलजलैर्युद्ध सप्तमे तु समाचरेत् ॥३६॥
 गन्धाम्भसाष्टमे युद्ध नवमे जलयुद्धकम् ।
 गेहादिग्राममध्यान्त भक्तैर्भागवतैः सह ॥३७॥
 गणिकादेवदासीभिः कार्यं युद्धं विनोदत ।
 युद्धक्रीडा तु कृत्वैव देवमन्त प्रवेशयेत् ॥३८॥
 सप्ताहमुत्सवे कुर्यात् चूर्णयुद्धादिसप्तकम् ।
 पञ्चाहमुत्सवे कुर्यात् क्षीरयुद्धादिपञ्चकम् ॥३९॥
 त्र्यहोत्सवे नाळिकेरसयुद्धादिक भवेत् ।
 केवलं जलयुद्धं तु कुर्यादेकाह उत्सवे ॥४०॥
 जलक्रीडाविधानं तु शृणुष्व मुनिपुङ्गवा ! ।
 तृतीयावरणादौ वा यद्वा गोपुरवाद्यत ॥४१॥
 स्वात्मा पुरुषमात्रं तु क्षितौ वै मुनिसत्तमा ! ।
 शिलाभिरिष्टकाभिर्वा दृढीकृत्य समन्ततः ॥४२॥
 सोपानपङ्क्तिभिर्युक्ता जलद्रोणीं प्रकल्पयेत् ।
 चतुःसंभसमायुक्तं मण्डपं वा प्रपातु वा ॥४३॥
 कृत्योपरिष्ठात्तद्रोणीं पूरयेच्छुद्धवारिभिः ।
 प्राग्वत्कटाहवापूर्य कन्तूरीकुङ्कुमादिभिः ॥४४॥
 सुरभीकृत्य तदनु प्रसूनेर्विकिरेच्छुभैः ।
 पृथक्चूर्णाधिवासं तु कृत्वा यागगृहे गुर ॥४५॥
 कुण्डे वा स्थण्डिले वामौ त्रियम्बावाह मन्त्रवित् ।
 तत्र सन्तर्प्य विधिवत्सम्पाताज्येन सेचयेत् ॥४६॥
 तच्छृणपात्रमादाय याचवोपपुरम्सरम् ।
 जलद्रोणीं समामाद्य पुण्याहोक्तिपुष्पम्सरम् ॥४७॥
 तस्य चूर्णं विनिक्षिप्य वमन्तं तत्र पूजयेत् ।
 शमितोऽग्निपात्राश्च समस्यर्च्य निशेपन् ॥४८॥

मलिं दद्यादष्टदिक्षु गेयवाद्यपुरम्सरम् ।
 जलद्रोण्या तु सम्कारस्त्वेवमुक्तो मुनीश्वरा । ॥४९॥
 देवीभ्या सह देवेश मण्डपे प्राग्वदर्चयेत् ।
 कृत्वा चूर्णाभिषेकान्त जलद्रोणीसमीपत ॥५०॥
 देवमानीय देवीभ्यामर्घ्याद्यै परिपूज्य च ।
 भेरीपटहवादित्रशङ्खघोषसमन्वितम् ॥५१॥
 स्तुतिमङ्गलघोषैश्च वेदघोषसमन्वितम् ।
 पौरुषेणैव सूक्तेन कुर्यात्तावगाहनम् ॥५२॥
 यद्वा बूर्ध्वं पादुकाया देवमावाह्य मन्त्रवित् ।
 तत्तावगाहयेद्विप्रा । तदानीं देशिकोत्तम ॥५३॥
 यजमानो मूर्तिपाश्च मूसुरा वैष्णवोत्तमा ।
 यतयो ब्रह्मनिष्ठाश्च सिद्धेयुर्मङ्गलाम्भसा ॥५४॥
 चातुर्वर्ण्यमवा सर्वे पुरुषाश्च स्त्रियोपि च ।
 गणिका देवदास्यश्च तथान्ये वाद्यवादका ॥५५॥
 परस्पर च सिद्धेयु सर्वे मङ्गलवारिभि ।
 गङ्गास्नानफल प्राप्य विष्णुसायुज्यमाप्नुयु ॥५६॥
 याने देव समारोप्य सह स्नानार्द्रवाससा ।
 जलक्रीडापुरम्क तु यात्रांपरुषै सह ॥५७॥
 भ्रामयेद्ग्रामवीधीषु प्रीतये बरुणस्य च ।
 प्रजानामपि सर्वेषा पवित्रीकरणाय च ॥५८॥
 ततस्तु देवदेवेश मन्दिरान्त प्रवेशयेत् ।
 तत्र देव यथाशास्त्र पञ्चविंशतिभिर्घटै ॥५९॥
 अभिषिच्य विशेषेण हरिन्त समर्चयेत् ।
 प्रत्यह चापि मुद्धान्ते स्वपन त्वेवमाचरेत् ॥६०॥
 तदानीं पूर्ववत्कुर्यात्तुम्भसम्प्रोक्षणान्तिमम् ।

आचार्यं पूजयेत्पश्चाद्विष्वहेमाङ्गुलीयके ॥६१॥
 मूर्तिपादीन्यथान्याय तोपयेद्द्रविणैस्तथा ।
 इति सङ्क्षेपत प्रोक्तो वसन्तोत्सव उत्तम ॥६२॥
 चैत्रे तु शुक्लद्वादश्या कुर्याद्दमनिष्ठोत्सवम् ।
 पवित्रारोहवत्कुर्याच्चतु स्थानार्चनादिकम् ॥६३॥
 भूषणान्युत्तमादीनि कुर्याद्दमनिष्ठैस्तथा ।
 तत्तु सङ्ख्याविरचित यथा शोभानुरूपत ॥६४॥
 पञ्चविंशतिकुम्भास्तु स्थापयित्वाभिषेचयेत् ।
 एक एव नारायण इति प्राक्कलशेन तु ॥६५॥
 तस्य ध्यानान्त स्यस्येति द्वितीयकलशेन तु ।
 अथ पुनरेव नारायण इति तु तृतीयत ॥६६॥
 अथ पुनरेव नारायण इति चतुर्थत ।
 सहस्रशीर्षा पुरुष इति पञ्चमकुम्भत ॥६७॥
 पतिं विश्वस्यात्मेश्वरमिति वै षष्ठकुम्भत ।
 नारायणपर ब्रह्म इति वै सप्तमेन तु ॥६८॥
 यच्च किञ्चिज्जगत्पस्मिन्निति षष्ठमकुम्भत ।
 अनन्तमव्यय कविमिति नवमेनाभिषेचयेत् ॥६९॥
 अथो निष्क्या वितस्त्या तु इति स्याद्दशमेन वै ।
 सन्तत सिराभिस्तु इत्येकादशमेन तु ॥७०॥
 तस्य मध्ये महानग्निरिति द्वादशमेन वै ।
 मन्तापयति स्व देहमिति त्रयोदशमेन वै ॥७१॥
 नीलतोयदमव्यय्या इति चतुर्दशमेन वै ।
 तम्या त्रिमया मय्य इति पञ्चदशेन वै ॥७२॥
 सर्वम्य वज्रिनमिति षोडशमेन तु ॥

बहिरावरणस्यैस्तु कलशैरभिषेचयेत् ॥७३॥
 बहिरावरणे नास्ति इति प्राक्संस्थितेन तु ।
 यन्नाभिपद्मादभवदिति बहिगतेन तु ॥७४॥
 धृतोर्ध्वपुण्ड्रः परमेति याम्यदिवसंस्थितेन तु ।
 दक्षिणे तु भुजे विप्र इति यातुगतेन तु ॥७५॥
 विष्णुनात्तमभन्तीति वारुणीसंस्थितेन तु ।
 पुम्भधानेश्वरो विष्णुरिति वायुगतेन तु ॥७६॥
 इमां महोपनियदमिति सोमगतेन तु ।
 ओमिति प्रथमं नाम इतीशानगतेन तु ॥७७॥
 पुरुषो ह वै वासुदेव इति मध्यगतेन तु ।
 यद्वा पुरुषसूक्त्यैर्मन्त्रैः षोडशभिः क्रमान् ॥७८॥
 बहिरावरणस्यैस्तु कलशैरभिषिच्य च ।
 पूर्वोक्तैर्ब्रह्मसूक्तस्यैर्मन्त्रैर्द्विद्विकसंख्यया ॥७९॥
 अन्तरावरणस्यैस्तु संस्त्राप्य कलशैः क्रमात् ।
 अवशिष्टैस्त्रिभिश्चान्ते मध्यकुम्भेन सेचयेत् ॥८०॥
 रजनीचूर्णसंमिश्रान् संस्त्राप्य नवकुम्भकान् ।
 अर्घ्याद्यैरर्चयित्वा तु चक्ररश्मिसमप्रभान् ॥८१॥
 रजनीचूर्णानिचयान् ध्यात्वा तैरभिषेचयेत् ।
 सर्वविघ्नानिरासार्थं सर्वसम्पूण्याय च ॥८२॥
 दक्षिणे तु भुजे विप्र इति प्राक्संस्थितेन तु ।
 निचिक्षेप सुपणमिति बहिगतेन तु ॥८३॥
 प्रते विष्णो ! अञ्जचक्रे इति याम्यगतेन तु ।
 एभिर्वयमुरुक्रमस्येति यातुगतेन तु ॥८४॥
 धृतोर्ध्वपुण्ड्रः कृतचक्रेति पश्चिमगेन तु ।
 पवित्रमित्याग्निरिति वायुकोणगतेन तु ॥८५॥

चरण पवित्र विततमिति सोमगतेन तु ।
 लोकस्य द्वारमर्चिमदिति रुद्रगतेन तु ॥८६॥
 मन्त्रैरेतैस्तु चाष्टाभिरन्यै सौदर्शनैस्तथा ।
 सस्नाप्य मध्यकुम्भेन शुद्धेद्वैरभिषिच्य च ॥८७॥
 महोपनिषदन्तस्थैर्नक्षत्रैः पुरोदितैः ।
 मन्त्रैश्चतुर्भिः पुस्तूक्तमन्त्रैः षोडशभिस्तथा ॥८८॥
 वासुदेवद्विषद्वर्णब्राह्मणद्वितयेन तु ।
 ओङ्कारादिषवित्रान्तैश्चतुर्भिर्व्यापकैस्तथा ॥८९॥
 सहस्रधारया देव स्नापयेद्विधिपूर्वकम् ।
 यद्वाष्टाक्षरमन्त्रेण सर्वं कृपनमाचरेत् ॥९०॥
 सतोन्वै सफलैर्भोगैः प्राग्बदिष्टा क्रमेण तु ।
 सर्वैः पुरोदितैर्मन्त्रैर्मूलमन्त्रेण वा द्विजा ॥९१॥
 होम कृत्या विशेषेण समिद्धिस्त्रिमबुद्भुतैः ।
 सतो दमनिकारोपमाचरेत्तु यथादिवि ॥९२॥
 अत्रानुक्तं तु सकल पवित्रारोहवद्भवेत् ।
 अतः परं प्रवक्ष्यामि विशाखोत्तरमुत्तमम् ॥९३॥
 वृषभस्थे दिनकरे पौर्णमासी तु या भवेत् ।
 विशाखान्तरक्षयुक्ता वा हययुक्ता वा द्विजोत्तमा ॥९४॥
 चतुर्दश्या शिविद्धाया तन्यामुत्तरमाचरेत् ।
 सहकारफलादीनि नालिकेरफलान्यपि ॥९५॥
 द्राक्षाम्बर्जूरनादीनि मातुलज्जफलान्यपि ॥
 अन्यानि चैव योग्यानि यथालब्धानि वा द्विजा ॥९६॥
 आहत्य सर्वाण्येकैस्त न्यस्य पात्रेषु च द्विजा ॥
 तानि पात्राणि विन्यस्य परिचारकमूर्धसु ॥९७॥
 विप्लवमेन पुष्पमृत्य वाद्यघोषममन्वितम् ।

ग्रामं प्रदक्षिणीकृत्य मन्दिरान्तः प्रवेशयेत् ॥९८॥
 महानसादौ निक्षिप्य फलपान्नाप्यतः परम् ।
 वैष्णवैर्ब्राह्मणैः शुद्धैर्महाहर्षसम्पन्नितैः ॥९९॥
 चक्षेण पिहित्तास्यैश्च जिह्वाचापस्यवर्जितैः ।
 निस्त्वक्करणयोग्यानि तथा निस्त्वाश्चि कारयेत् ॥१००॥
 यथावस्थितरूपेण शोधनार्हाणि शोधयेत् ।
 तथैव क्षाळनार्हाणि क्षाळयेच्छुद्धवारिमिः ॥१०१॥
 फलानि सहकाराणां क्षीरेण गुडमिश्रितम् ।
 पाचयेन्नाल्लिकेराणां खण्डैश्चैव मरीचिमिः ॥१०२॥
 यलाकर्पूरचूर्णैश्च मिश्रयेदेवमेव हि ।
 महाहविः पायसादीनपूपांश्च प्रकल्पयेत् ॥१०३॥
 दिवापि वा रजन्यां वा नित्यपूजावसानतः ।
 मन्त्रासनपुरस्कं तु देवं ज्ञानासनं नयेत् ॥१०४॥
 पञ्चविंशतिभिः कुम्भैः संस्त्राप्य पुरुषोत्तमम् ।
 अलङ्कारासनेऽभ्यर्च्य सतो भोग्यासनं नयेत् ॥१०५॥
 महाहविः पायसाद्य सहकारफलादिकम् ।
 निवेद्य देवदेवाय ताम्बूलादीनिवेदयेत् ॥१०६॥
 कारिभ्यो वैष्णवेभ्यश्च तत्प्रसादं प्रदापयेत् ।
 ततस्तु शीतसवं विभ्यं श्रीपुष्टिभ्यां समन्विनम् ॥१०७॥
 यानमारोप्य वस्त्राद्यैरलङ्कृत्य विशेषतः ।
 सर्वमङ्गलसंयुक्तं नीत्वा ग्रामं प्रदक्षिणम् ॥१०८॥
 मन्दिरान्तः प्रवेश्याद्य सस्याने सन्निवेशयेत् ।
 यजमानोऽयं गुर्वाङ्गीन् तोषयेद्दक्षिणादिभिः ॥१०९॥
 एयं पिशासोत्सवस्य विधानं सम्प्रकीर्तितम् ।
 अथ हवोत्सवविधिं शृणुष्व मुनिपुङ्गवा । ॥११०॥

शिशिराद्येषु ऋतुषु त्रिष्वेकस्मिन् समाचरेत् ।
 शुक्लमेकेश्य चा कृष्णे देवेश्यं पुत्रोत्पन्नम् ॥१११॥
 यजमानस्य जन्मर्क्षे देवजन्मर्क्षेऽपि वा ।
 ह्यधिगेहण कुर्याद्राजराष्ट्राभिवृद्धिदम् ॥११२॥
 तत्रक्षत्तानुसारेण सप्ताह वा नवाहकम् ।
 पञ्चाह वा द्वादश वापि पूजाह वोत्सव भवेत् ॥११३॥
 उत्सवारम्भपूर्वेषुरङ्गुर्गर्पणमाचरेत् ।
 रक्षान्ध च विधित्कृत् देविकसत्तमः ॥११४॥
 आरम्भदिनमारभ्य प्रत्यह कालयोर्द्वयो ।
 चतुस्स्थानार्चन कुर्याद्वलिदानसमन्वितम् ॥११५॥
 आवाहन्ते च देवेशमधमोत्तममार्गतः ।
 सप्तापयेत्प्रतिदिन बाहनारोहण भवेत् ॥११६॥
 अन्तिमे तु दिने कार्यमुदुपम्याधिरोहणम् ।
 प्रत्यह चापि मध्याह्ने देव देवीसमन्वितम् ॥११७॥
 यात्रमारोप्य वस्त्राद्यरत्नैस्तु विशेषण ।
 ग्राम प्रदक्षिणीकृत्य सरस्वतीर समानयेत् ॥११८॥
 तत्र प्रक्षलिते दिव्ये मण्डपे सुमनोहरे ।
 भद्रासने देवदेव समारोप्य विशेषण ॥११९॥
 अर्घ्याद्यैस्तु समन्वित्य महता हविषा तथा ।
 ततस्तु देवदेवेश मन्दिरान्त प्रवेशयेत् ॥१२०॥
 उदुपारोहणदिनेऽप्येव देव सरस्वते ।
 समारोप्य विशेषण हविरन्त जगत्प्रभुम् ॥१२१॥
 न्यग्निरे चतुरश्रे वा वृत्ते चापि सरोचरे ।
 परितः कृत्वा मोषाने चतुर्द्वारोपशोभिने ॥१२२॥
 चतुर्दिशु महोत्तुङ्गगोपुरैश्चोपशोभिने ।

समध्यमण्टपे दिव्ये विमलोदकपूरिते ॥१२३॥

प्रकल्पितं प्लवं दिव्यं फलकाभिर्दृढीकृतम् ।

अनेकस्तम्भसंयुक्तं लोहकालैर्दृढीकृतम् ॥१२४॥

विमानसदृशाकारं मण्टपाकृतिमेव वा ।

द्वितलं त्रितलं वापि चतुःपञ्चतलान्वितम् ॥१२५॥

अलङ्कृतं च विविधैर्वितानैः पुष्पमास्यकैः ।

दर्पणैश्चामरैश्चैव ध्वजैश्च विविधैरपि ॥१२६॥

नालिकैरैः पूगफलस्तम्भकैः कदम्बीफलैः ।

हीनैरैश्चैव घण्टाभिः परितः समलंकृतम् ॥१२७॥

प्रोक्ष्य पुण्याहतोयेन सरस्तोयं च वैशिकः ।

दहनाप्यायनाभ्यां च संशोध्य विमलोदके ॥१२८॥

क्षीराण्यं समावाह्य सम्पूज्यार्घ्यादिभिर्द्विजाः ।

प्लवे फणीन्द्रमावाह्य परितः कुमुदादिकान् ॥१२९॥

समभ्यर्च्यार्घ्यगन्धाद्यैः कुम्भे चावाह्य पूजयेत् ।

अमावनन्तमन्त्रेण हुत्वा चैव यथाविधि ॥१३०॥

प्लवं तत्कुम्भतोयेन प्रोक्षयेद्देशिकोत्तमः ।

एवं प्लवं तु संस्कृत्य मुहूर्ते तु सुशोभने ॥ १३१ ॥

देवीभ्यां सह देवेशं प्लवमारोपयेद्गुरुः ।

आचार्यः साधकश्चैव दीक्षिताः परिचारकाः ॥१३२॥

सेवापरास्तथान्ये च वैष्णवा वेदपाठकाः ॥

तिष्ठेयुः परितो देवमन्येषां तु पृथक्प्लवः ॥१३३॥

अन्ये तु न स्पृशेयुस्तं यस्तु शेषात्मकः प्लवः ।

चन्दिनो वारवनिताः ये चान्ये वाद्यवादकाः ॥१३४॥

ते ते पृथक्प्लवारूढाः कुर्युन्नुत्तादिकं तथा ।

ग्रहमेर्यादिनिन्दैर्वेदशोषैः समन्ततः ॥१३५॥

पुष्पवर्षविनोदैश्च देव सन्तोषयेत्तदा ।
 प्रदक्षिणत्रयं कुर्यात्पञ्चरु सप्तकं वा ॥१३६॥
 व्रतं सरोमध्यभागमण्डपे देवमानयेत् ।
 तत्र देव समभ्यर्च्य अर्घ्याद्यैर्देशिकोत्तम- ॥१३७॥
 अर्हणं प्रयुक्तापूपनाळिकेररसं तथा ।
 तर्पणं चैव ताम्बूलं मुखवाससमन्वितम् ॥१३८॥
 निवेद्य देवदेवाय ताम्बूलपैस्तत्र परम् ।
 सेवाजनाश्च सन्तोष्य यावदस्तमयं रवे ॥१३९॥
 नानाविनोदैः सन्तोष्य देव नीत्वा पुन- ह्वयम् ।
 तीरमास्ताप्य देवेशमवसोप्य ध्रुवाक्षत ॥१४०॥
 ग्रामप्रदक्षिणं देव मन्दिरात्तं प्रवेशयेत् ।
 नित्यार्चनं पुरा कृत्वा विशेषयजनं तथा ॥१४१॥
 प्राग्वत्कुम्भप्रोक्षणान्तं सर्वं कुर्याद्यथाविधि ।
 यजमानो गुरुं चैव तोषयेद्दक्षिणादिभिः ॥१४२॥
 एव ध्रुवोत्सवविधिः प्रोक्तः सद्ध्येमतो द्विजाः ।
 अथ चाग्रयणाल्यस्य विधानं किञ्चिदुच्यते ॥१४३॥
 आषाढे पूर्वफल्गुन्याः पुष्ये चैव विशेषतः ।
 माघमासे तु पञ्चम्या सप्तम्यामथ वा द्विजाः ॥१४४॥
 मुहूर्ते शोभने प्राप्ते कुर्यान्धान्यस्य सद्ग्रहम् ।
 सैनाधिपं तदर्थं तु ताक्ष्यं वा मारुतिं तु वा ॥१४५॥
 आरोप्य शिविकायान् सर्वे परिजनैः सह ।
 आचार्यो यजमानश्च वापघोषपुरस्सरम् ॥१४६॥
 क्षेत्रदेशं समामाद्य पुण्याहं वाचयेद्गुरुः ।
 क्षेत्रमर्घ्यादिनाभ्यर्च्य भूमन्त्रेणैव मन्त्रावेत् ॥१४७॥
 दक्षितं च पि सम्प्रोक्ष्य मृतमन्त्रेण पूजयेत् ।

ततस्तु क्षेत्रपालेभ्यो बलिं दद्यात्समन्ततः ॥१४८॥
 दध्योदनं पायसं वा देशिकः क्षेत्रवृद्धये ।
 मुमुहूर्ते मौनयुक्तो देशिको मूलमन्त्रतः ॥१४९॥
 धान्यानां लवनं कुर्यात्तत्तश्चैवं कृषीवलैः ।
 कारयित्वा धान्यभारान् विविधानि फलानि च ॥१५०॥
 सङ्गृह्य बाहयन् पश्चाद्देवाघारवैः सह ।
 विष्वक्सेनपुरस्कं तु कृत्वा ग्रामप्रदक्षिणम् ॥१५१॥
 देवगेहं समास्ताद्य प्रासादान्तः प्रविश्य च ।
 देवस्य दक्षिणे हस्ते धान्यं किञ्चित्प्रदर्शयेत् ॥१५२॥
 आतपे शोषयेत्पश्चादवघातं समाचरेत् ।
 तत्स्थाने गोमयाम्भोभिः समालिप्य समन्ततः ॥१५३॥
 सुधाचूर्णैरलंकृत्य मुसलं तदुल्लसलम् ।
 क्षालयित्वा शुद्धजलैरर्घ्यगन्धादिनार्घयेत् ॥१५४॥
 धान्यान्मुल्लसले न्यस्य मुमुहूर्तेवघातयेत् ।
 सार्धं मङ्गलगानैश्च सर्ववाघरवैः सह ॥१५५॥
 सघवव्राक्षपल्लीभिर्देवदार्सागणैस्तु वा ।
 तुषानपोष्य शूर्पेण क्षालयेच्छुद्धवारिणा ॥१५६॥
 शोधयित्वा पुनः सर्वान् गुडपाकेन मिथितान् ।
 मरीचिजीरकैर्युक्तान् नाळिकेरफलान्वितान् ॥१५७॥
 विधाय मूलविम्बादीनम्यर्च्य च विशेषतः ।
 निवेद्य तानि तदनु वह्नौ सन्तर्पयेद्विभुम् ॥१५८॥
 होमान्ते सप्त समिधां तण्डुलैर्जुहुयात्ततः ।
 पश्चान्निवेदितं सर्वं गुर्वादिभ्यः प्रदापयेत् ॥१५९॥
 एवमाग्रयणाख्यं हि अश्वमेधसहस्रतः ।
 उत्तमं देवदेवस्य कुर्यात्प्रतिवत्सरम् ॥१६०॥

अथ होमेत्यवधिं शृणुष्व मुनिपुङ्गवाः ।
 उत्तरायणकाले वा दक्षिणायन एव च ॥१६१॥
 शुक्लपक्षे विशेषेण पञ्चमीं सप्तमीं तु च ।
 एकादशीं वा दशमीं द्वादशीं पूर्णिमां तु वा ॥१६२॥
 समारम्भोत्सवं कुर्यात्सप्ताहं वा नवाहकम् ।
 पञ्चाहं वा ज्यहं वापि विभवेच्छानुसारतः ॥१६३॥
 उत्सवारम्भपूर्वेषु निर्धायामङ्गरूपेण च ।
 रक्षावन्धं च विधिवत्कुर्याद्देशिकसत्तमः ॥१६४॥
 प्रथमावरणे वापि द्वितीयावरणादिके ।
 बहिर्वा गोपुद्गरात्कुतचित्सुमनोहरं ॥१६५॥
 देशे होलेनस्यार्थं तु मण्डपं परिकल्पयेत् ।
 द्वात्रिंशत्संस्कारसंयुक्तं चतुर्विंशतिभिस्तु वा ॥१६६॥
 षोडशसंस्कारसंयुक्तं वा चतुर्दशसंस्कारितम् ।
 मण्डपं समलङ्कुर्यात्पानावरणवितानकैः ॥१६७॥
 विचित्रशैलपद्मैश्च मुक्तादामभिरेव च ।
 नानाकुसुममाल्यैश्च दर्पणैश्चामसदिभिः ॥१६८॥
 ध्वजैश्च विविधै रग्नैः प्रमूनस्तवकैस्तथा ।
 मण्डपभिः पद्मवारैश्च प्रदीपाद्यजिभिस्तथा ॥१६९॥
 मण्डपाभ्यन्तरमुक्तां कस्तूरीकुङ्कुमादिभिः ।
 कर्पूरैश्च समालिप्य सुधाचूर्णादिभिर्भुवम् ॥१७०॥
 अलङ्कृत्य विशेषेण कुसुमैश्चतैः शुभैः ।
 विकीर्य दिव्यधूपैश्च धूपयित्वा समन्ततः ॥१७१॥
 मौक्त्यं राजतीं ताम्रीं वारुजां वा यथा रुचि ।
 यथोक्तदशानां होत्रां वृत्तां वा चतुरथकाम् ॥१७२॥
 विमानमदरीं वापि यथेष्टतन्त्रोभिताम् ।

चतुःस्तम्भसमायुक्तां यद्वा स्तम्भद्वयान्विताम् ॥१७३॥

वितातैर्विविधैर्माल्यैर्दर्पणैः केतुभिस्तथा ।

अलंकृत्य विशेषेण लम्बयेन्मण्डपान्तरे ॥१७४॥

रज्जुभिर्लोहकलमाभिः क्षौमकार्पासतन्तुभिः ।

कृताभिर्वा यथायोगं ततो देशिकसत्तमः ॥१७५॥

पुण्याहं वाचयित्वा तु डोलां सम्प्रोक्ष्य मन्त्रवित् ।

डोलायाः फलकामध्ये अनन्तं परिपूजयेत् ॥१७६॥

पादेषु चैव धर्माद्यमष्टकं वा चतुष्टयम् ।

स्तम्भेषु शरुडज्यहमभ्यर्च्य क्रमयोगतः ॥१७७॥

तथैव चतुरो वेदान् रज्जुषु क्रमशोर्चयेत् ।

इतिहासपुराणानि वेदाङ्गानि तथैव च ॥१७८॥

फलकायामष्टदिक्षु पूजयेन्मुनिसत्तमाः ।

व्यापकांस्तु चतुर्मन्त्रात् पादेषु परिपूजयेत् ॥१७९॥

इद्वा ध्वजेषु सावित्री छत्रेषु व्याहृतीस्तथा ।

प्रणवं तु प्रताकासु तोरणेषु स्वरांस्तथा ॥१८०॥

अञ्जलित्वा च सम्पूज्य डोलां कृत्वा तु वाङ्मयीम् ।

डोलायाः परितो दिक्षु इन्द्रादीन् परिपूजयेत् ॥१८१॥

डोलायास्तु पुरोभागे यद्वा अन्यत्र यथाविधि ।

धान्यपिठे महाकुम्भमुपकुम्भमष्टकान्वितम् ॥१८२॥

विन्यस्य तत्र डोलोक्तान् देवानावाह्य पूजयेत् ।

उपकुम्भाष्टके चैव इन्द्रादीन् परिपूजयेत् ॥१८३॥

कुण्डे वा मण्डले वापि बहिः संस्कृत्य पूर्ववत् ।

तान् देवांस्तत्र चावाह्य तत्तन्मन्त्रैरनुकमात् ॥१८४॥

पृथगष्टाहुतीर्हुत्वा धृताद्यैर्देशिकोत्तमः ।

पूर्णहुत्यादिकं कृत्वा नियज्यामि ततो गुरुः ॥१८५॥

सम्पाताज्यने तां डोला संसिध्य सुमुहूर्तके ।
 कुम्भतोयेन सम्प्रोक्ष्य पूजयेच्च विशेषतः ॥१८६॥
 डोलायाः परितो दिक्षु इन्द्रादिभ्यो बलिं ददेत् ।
 एवं डोलां तु संस्कृत्य कुर्याद्धोलोत्सवं विभोः ॥१८७॥
 चतुःस्थानार्चनयुतं बलिदानसमन्वितम् ।
 आरम्भे चावसाने च पूर्वोक्तनूपनान्वितम् ॥१८८॥
 सायं नित्यार्चनं कृत्वा विशेषयजनं तथा ।
 देव याने समारोप्य श्रीपुष्टिभ्यां समन्वितम् ॥१८९॥
 धाम प्रदक्षिणीकृत्य डोलापार्श्वं समानयेत् ।
 शङ्खभेरीनिनादैश्च तूर्यमङ्गलानित्यनैः ॥१९०॥
 सुमुहूर्ते सुलभे च डोलामारोपयेद्विभुम् ।
 तत्रार्चयेज्जगन्नाथमलङ्कारासनोदितैः ॥१९१॥
 भोगैर्नाराजनान्तं च ततो भोज्यासने विभुम् ।
 नीत्वा महाहविर्दिव्यमूपानुपहारकान् ॥१९२॥
 निवेद्य तर्पणादीनि ताम्बूलान्तं निवेदयेत् ।
 डोलारज्जुन् चतुर्दिक्षु गृहीत्वा द्विजसत्तमाः ॥१९३॥
 मन्दं मन्दं चालयेयुस्तदानीं देशिकोत्तमः ।
 पुंमूक्ताद्यैर्देवदेव मनुष्यैश्चरवैस्तदा ॥१९४॥
 कम्तूरीकुङ्कुमाञ्चैश्च कर्पूरैः परिभाषितम् ।
 दिव्यगन्धं तु देवाय समर्प्य च विशेषतः ॥१९५॥
 वीजयेयुस्मौलवृन्तैश्चागैश्च विशेषतः ।
 विनिवृत्तकुसुमयग्निर्हमरनगरादिभिः ॥१९६॥
 अलङ्कृत्योदेवदेव तत्काले द्विजसत्तमाः ।
 विविधानुपहागंश्च पुनराचमनं तथा ॥१९७॥
 सुखयामममोपेनं ताम्बूलं च निवेदयेत् ।

विविधानि च नृपानि कुर्युर्वाराज्जनास्तदा ॥ १९८ ॥
 चीणायेणुनिनादैश्च गीतैश्च विविधैस्तदा ।
 तोषयेद्देवदेवेशं स्तोत्रैश्च विविधैस्तथा ॥ १९९ ॥
 स्तुवन्तु धन्दिनः सर्वे भगवद्भक्तिवृंहिताः ।
 एवमन्यैश्च विविधैरुपचारैश्च तोषयेत् ॥ २०० ॥
 डोलाचालनवेलायां ये पश्यन्ति श्रियः पतिम् ।
 इह ते प्राप्य चार्भाष्टान् प्राप्नुवन्ति परां गतिम् ॥ २०१ ॥
 ततस्तु देवं देवीभ्यां ध्यानमारोप्य देशिकः ।
 धाम प्रदक्षिणं कृत्वा प्रासादान्तः प्रवेशयेत् ॥ २०२ ॥
 सकृत् ध्यहं वा पञ्चाहं सप्ताहं वा नवाहकम् ।
 कृतैवमुत्सवं नित्यं सायंकाले यथाविधि ॥ २०३ ॥
 मान्यस्फुर्यादुत्सवान्ते कुम्भसम्प्रोक्षणान्तिमम् ।
 आचार्यं पूजयेत्प्राग्बधजमानस्तु पूर्ववत् ॥ २०४ ॥
 इति डोलेत्सवविधिः सङ्क्षेपेण प्रदर्शितः ।
 आपादशुक्लद्वादश्यां स्वापोत्सवमवाचरेत् ॥ २०५ ॥
 तदादि कौमुदाख्यस्य यावन्मासस्य तदिनम् ।
 तपसा योगनिद्रायाः सन्तुष्टो जगदीश्वरः ॥ २०६ ॥
 योगनिद्रां प्रमज्जति लोकरक्षणहेतुना ।
 नैमित्तिकान्मासिमासि तथा संवत्सरोत्सवान् ॥ २०७ ॥
 विशेषयागसंयुक्तान् सर्वसम्पूरणादृते ।
 नान्यं नैमित्तिकं काम्यं कुर्यान्मासचतुष्टये ॥ २०८ ॥
 अभीष्टव्रतमाश्रित्य नेतव्यं तच्चतुष्टयम् ।
 भगवद्भक्तिनिष्णातैः कार्यं तत्रेदमुच्यते ॥ २०९ ॥
 प्रासादस्य पुरोभागे यद्वान्यत्र मुनीश्वराः ।
 कलायेच्छयनागारं सर्वालङ्कारसंयुतम् ॥ २१० ॥

- सर्वोपकरणैर्युक्तं पर्यङ्काद्युपशोभितम् ।
 यद्वा गर्भगृहे विष्णोर्मूलमूर्तेस्तु दक्षिणे ॥२११॥
 शयन कल्पयेद्विप्रा । सर्वोपकरणै सह ।
 सगृह्य सर्वसम्भारान् दशम्या द्विजसत्तमा । ॥२१२॥
 एकादश्या निशि त्रिमु चतुस्स्थानेषु पूजयेत् ।
 यागमष्टपमासाद्य जागरेण नयेन्निशाम् ॥२१३॥
 ब्राह्मे सुहर्ते सम्प्राप्ते कृतस्नान कृताह्निक ।
 नित्यार्चनं पुरा कृत्वा चतुस्स्थानार्चनं तथा ॥२१४॥
 ततो विमृज्य देवेश कुम्भमण्डलकुण्डगम् ।
 अर्घ्येण गन्धपुष्पाभ्या धूपेन सुशुभेन च ॥२१५॥
 मूलमूर्तिं समभ्यर्च्य तस्माच्छयनकौतुके ।
 शूर्चे वा देवमावाह्य श्रीभूमिभ्या समन्वितम् ॥२१६॥
 सक्ताप्य समलकृत्य अभ्यर्च्य हविरन्तिमम् ।
 निशामुरे प्रवृत्ते तु कृत्वा नित्यार्चनं विभो ॥२१७॥
 ततस्तु शयनागारं नीत्वा शयनकौतुकम् ।
 ततः शयनदेशे ॥ पश्चिमे हेमविष्टरे ॥२१८॥
 त्वेदं प्राङ्मुखं देशं हविरन्तं समर्चयेत् ।
 होमं त्रिघ्राय विधायित्वा होमसमर्पणम् ॥२१९॥
 पर्यङ्केनन्तमाप्राप्य तस्मिन् देव यथाविधि ।
 शाययित्वा तस्याग्रे नियमान् शाम्भुचोदितान् ॥२२०॥
 सङ्कल्प्य चतुरो मासान् देवस्योत्थापनावधि ।
 प्रतानुष्ठाननिरतः प्रत्यहं देवमर्चयेत् ॥२२१॥
 सर्वेपि वैष्णवा कुर्युमदादि व्रतमुत्तमम् ।
 शयनाग्नौपचारैश्च प्रत्यहं शोपयेद्विभुम् ॥२२२॥
 अग्नौ मासद्वये याते मासि भाद्रपदे द्विजा ।

द्वादश्यां शुक्लपक्षस्य देशिकेन्द्रो निशामुखे ॥२२३॥
 विशेषयागपूर्वं तु परिवर्तनमाचरेत् ।
 प्रबोधनं ततः कुर्यात् शयनस्थस्य वै विभोः ॥२२४॥
 द्वादश्यां शुक्लपक्षस्य कार्तिके मासि तु द्विजाः ।।
 दशम्यां पूर्ववत्सर्वसम्भारान् समुपाज्य च ॥२२५॥
 एकादश्यां निशायां तु चतुःस्थानस्थितं विभुम् ।
 समभ्यर्च्य विशेषेण जागरेण नयेन्निशाम् ॥२२६॥
 ब्राह्मे मुहूर्ते द्वादश्यां मन्त्रमूर्तिं प्रबोधयेत् ।
 नित्यार्चनं पुरा कृत्वा चतुःस्थानार्चनं तथ ॥२२७॥
 ततः शयनमूर्तिं च समभ्यर्च्य विशेषतः ।
 स्नानादिहविरन्तं तु गर्भगेहे प्रवेशयेत् ॥२२८॥
 विसर्जयेन्मूलमूर्तौ मन्त्रं शयनमूर्तिगम् ।
 ततस्तु चौत्सवं विन्यं देवीभ्यां समलंकृतम् ॥२२९॥
 रथादिके समारोप्य यात्रोपकरणैः सह ।
 ग्रामप्रवक्षिणं कृत्वा स्वस्थाने सन्निवेशयेत् ॥२३०॥
 ततो विसर्जयेद्देवं कुम्भमण्डलकुण्डलगम् ।
 तदा चाश्रमिणः सर्वे कुर्युर्व्रतविसर्जनम् ॥२३१॥
 यजमानोऽथ गुर्वादीन् साधकान् ब्राह्मणानपि ।
 हिरण्यैस्तोपयेत्सर्वान् यथाशक्ति द्विजोत्तमाः । ॥२३२॥
 इत्येवमुक्तं देवस्य शयनं च प्रबोधनम् ।
 शयनस्थे जगन्नाथे चातुर्मासस्य मध्यतः ॥२३३॥
 पवित्रारोहणे कुर्यादनन्तस्यातितुष्टिदम् ।

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसंहितायां

पक्षोत्सवविधिर्नाम

द्वादशोऽध्यायः ।

अथ त्रयोदशोऽध्यायः ।

नारदः ।

जन्मोत्सवं च कृष्णस्य शृणुष्व मुनिपुङ्गवाः ! ।
 कृष्णजन्मदिनं त्वेतिद्विविधं परिकीर्तितम् ॥१॥
 जन्माष्टमी जयन्तीति तयोर्मेदस्तु कथ्यते ।
 चन्द्रोदयेऽष्टमीयुक्ता सप्तमीकल्या विना ॥२॥
 रोहिणीरहिता वापि सा हि जन्माष्टमी स्मृता ।
 सिद्ध गतेर्कं सा मुख्या यद्वा श्रावणमासगा ॥३॥
 तस्यामभ्यर्चनं विष्णोर्धर्मकामार्थसिद्धिदम् ।
 निष्कामो यदि कैवल्यफलदं भवति भ्रुवम् ॥४॥
 सूर्योदयेपि सप्तम्या तथा कृतिकयापि च ।
 कल्याणि द्वाविद्धा वा रोहिणी द्विजपुङ्गवा ! ॥५॥
 अष्टमीसहिता वापि अष्टमीरहितापि वा ।
 तथैव बुधवारेण सहिता रहितापि वा ॥६॥
 जयन्ती नाम सा प्रोक्ता जयत्यशुभमित्यसौ ।
 अष्टम्यां वा नवम्यां वा दशम्यां वापि रोहिणी ॥७॥
 अविद्धा यदि लभ्येत कलामात्रापि वैष्णवैः ।
 प्राद्या कदापि विद्धा तु न प्राद्या वैष्णवोत्तमैः ॥८॥
 शृगशीर्षे तु वा प्राक्ष शुद्धर्सेस्य क्षमावतः ।
 सिद्धमादपदे मुख्या जयन्ती सिंहगापि वा ॥९॥
 तस्मिन् मासे मुनिश्रेष्ठाः । यदा ऋषद्वयं भवेत् ।
 परत्रैयोत्सवं कुर्यान्महापातकनाशनम् ॥१०॥
 मन्थाच्छेदोहिणी विद्धा पूर्वतैव समाचरेत् ।
 एवमेव हि सङ्क्रान्तिवैषत्यागोपि शस्यते ॥११॥

दिवा सङ्क्रान्तियोगश्चेज्जयन्तीं पूर्वतस्त्यजेत् ।
 परतो निशि योगे तु त्यजेद्योगान्वितामपि ॥१२॥
 उभयोः क्रान्तिवेषश्चेज्जयन्त्योर्मुनिसत्तमाः । ।
 उत्सवं भृगशीर्षे वा पूर्वमेव समाचरेत् ॥१३॥
 एवं जयन्त्यां रामस्य नरसिंहवराहयोः ।
 धामनादिजयन्त्यामप्येवमेव विनिर्णयः ॥१४॥
 जयन्त्यां तत्र कृष्णस्य दिवोपोष्य विशेषतः ।
 रात्रावभ्यर्चनं कुर्यात्तद्विधानमिहोच्यते ॥१५॥
 नित्यकर्माणि निर्वर्त्य सायं देशिकसत्तमः ।
 भगवद्गृहमासाद्य कृत्वा नित्यार्चनं पुरा ॥१६॥
 प्रासादस्य पुरोभागे मण्डपं परिकल्पयेत् ।
 कलसं वा मण्डपं पूर्वमलङ्कुर्याद्विशेषतः ॥१७॥
 चतुर्द्वारसमायुक्तं ध्वजतोरणभूषितम् ।
 वितानैर्विविधैश्चित्रैः सर्वतः परिशोभितम् ॥१८॥
 परितश्चित्रकौशेयमहायवनिकान्वितम् ।
 मुक्तास्रैश्च विविधपुष्पमाल्यैर्विराजितम् ॥१९॥
 कदलीजम्बुजम्बीरनालिकेरफलादिभिः ।
 रम्भास्तम्भैः पूगफलस्तवकैः समलङ्कृतम् ॥२०॥
 दर्पणैर्दोषमालाभिः शोभितं धूपधूपितम् ।
 कुङ्कुमागरुकम्तूरीसमालिप्तमहीतलम् ॥२१॥
 सुधाचूर्णादिभिश्चित्रैः परितः समलङ्कृतम् ।
 मध्ये प्रविलसदिव्यरत्नविष्टरशोभितम् ॥२२॥
 एवं पूर्वमलङ्कृत्य मण्डपं तु ततः परम् ।
 कृष्णविम्बं समानीय विन्यसेद्भद्रविष्टरे ॥२३॥
 अर्घ्यादिभिः समभ्यर्च्य ततस्तु तदनुष्ठया ।

पुष्पाङ्कुरं निधायाथ रक्षाबन्धं समाचरेत् ॥२४॥
 देवम्यैशानभागे तु महाकुम्भं तु विन्यसेत् ।
 मण्डलं तु पुरोभागे समालिख्य यथाविधि ॥२५॥
 मण्डपस्य पुरोभागे कुण्डं तु परिकल्पयेत् ।
 एवं सर्वं समापाद्य यावच्चन्द्रोदयं गुरुः ॥२६॥
 देवस्य दक्षिणे पार्श्वे जपत्रयाक्षरं मनुष्यं ।
 मापयन् कृष्णमाहात्म्यं सथान्यः वैष्णवीः कथाः ॥२७॥
 गानैर्नृत्तैर्विनोदैश्च तोषयेज्जगतां पतिम् ।
 उदिते तु निजानाथे जन्मकाले जगत्पतेः ॥२८॥
 कुम्भे च मण्डले कृष्णं यथोक्तविधिना यजेत् ।
 सतो विन्वे समभ्यर्च्य देवं मन्त्रासन्नान्तिमम् ॥२९॥
 एकाशीतिपटेर्देवं स्नापयेद्वोमपूर्वकम् ।
 पञ्चविंशतिकुम्भैर्या स्नापयेत्तु यथाविधि ॥३०॥
 अलङ्कारासनं नीत्वा समभ्यर्च्य विशेषतः ।
 कृत्वा नीराजनान्तं च ततो भोज्यासनं नयेत् ॥३१॥
 अर्घ्यादिभिः समभ्यर्च्य अर्हणं च समर्पयेत् ।
 मधुपर्कं निवेद्याथ नवनीतं च शर्कराम् ॥३२॥
 गोशैरं घृतमंयुक्तं फलानि विविधानि च ।
 शृङ्गादींश्चोपहारान् गुडसण्डान्वितानपि ॥३३॥
 माषं मुद्गं सिलिन्ध्रं च धिमध्वाज्यदुग्धकैः ।
 हरिद्राज्वरकैर्लाघैर्योजितानि विशेषतः ॥३४॥
 विविधानि च भक्ष्याणि गोघृते पाचितानि च ।
 कमादष्टविधानानि गुरुर्न क्षीरमुत्तमम् ॥३५॥
 शीतलं तर्पणजलं पानकं च विशेषतः ।
 नभ्य भोज्यं तथा लेढ्यं पेयं चापि धनेकशः ॥३६॥

निवेद्य देवदेवाय मात्रान्तं देशिकोत्तमः ।
 मुखवाससमोपेतं ताम्बूलं विनिवेद्य च ॥३७॥
 कृत्वाथ जपयज्ञान्तं गत्वा कुण्डसमीपकम् ।
 तत्र प्रतिष्ठिताग्नौ तु योगपीठं प्रकल्पयेत् ॥३८॥
 तन्मध्ये कृष्णमावाह्य सकलीकृत्य मन्त्रवित् ।
 कृत्वा सप्तसमिद्धोमं ततः पूर्णं निवेदयेत् ॥३९॥
 ततो देवं विसृज्याग्नेरग्निं च विसृजेद्गुरुः ।
 ततस्तु देवदेवाय कृत्वा होमसमर्पणम् ॥४०॥
 अर्घ्यदानं विशेषेण कुर्यात्सर्वफलप्रदम् ।
 तद्विधानं श्रवक्ष्यामि देवस्य पुरतो भुवि ॥४१॥
 योमयेनोपलिप्याथ वृत्ताकारं सुशोभनम् ।
 सुधाचूर्णैरलंकृत्य गन्धपुष्पाक्षतैः फलैः ॥४२॥
 तन्मण्डले तु रोहिण्या सह चन्द्रं समर्चयेत् ।
 ततस्तस्मै नमस्तुर्यान्मन्त्रेणानेन वै द्विजाः ॥४३॥
 ज्योत्स्नापते ! नमस्तुभ्यं नमस्ते ज्योतिषां पते ! ।
 नमस्ते रोहिणीकान्त ! सुधाकुम्भ ! नमोस्तु ते ॥४४॥
 इति चन्द्रं नमस्कृत्य दद्यादर्घ्यं ततः परम् ।
 शङ्खे तोयं समापूर्य गोक्षीरेण विमिश्रितम् ॥४५॥
 शङ्खाग्रे चन्द्रमभ्यर्च्य तन्मूले कृष्णमर्चयेत् ।
 हस्ताभ्यां शङ्खमादाय सपुष्पफलचन्दनम् ॥४६॥
 जानुभ्यामवर्ति स्पृष्ट्वा चन्द्रायार्घ्यं निवेदयेत् ।
 क्षीरोदार्णवसम्भूत ! अविनेत्रसमुद्भव ! ॥४७॥
 गृहाणार्घ्यं शशाङ्केदं रोहिण्या सहितो मम ।
 इति चन्द्रायार्घ्यदानं कृष्णसन्तोषकारणम् ॥४८॥
 प्रीणनं मरेदेवानां सर्वमग्निरिष्टिदम् ।

कृष्णायाध्वं ततो दद्यान्मन्त्रेणानेन वै द्विजा ! ॥४९॥
 जात. कसवधार्थाय भूमरोत्तारणाय च ।
 पाण्डवाना हितार्थाय धर्मसंस्थापनाय च ॥५०॥
 कौरवाणा विनाशाय दैत्याना निधनाय च ।
 गृहाणार्घ्यं मया दत्त देवक्या सहितो हरे ! ॥५१॥
 इति कृष्णायाध्वदान राजराष्ट्राभिर्वृद्धिदम् ।
 सर्वसम्पत्करं चैव सर्वलोकहितार्थकृत् ॥५२॥
 यजमानोपि वा दद्यादध्वमेव जगत्प्रभो ।
 इह सर्वाभीष्टसिद्धयै परत्र च सुगमये ॥५३॥
 तरुणाले देशिकादिभ्यो गोभूस्वर्णान्यनेकश. ।
 दद्याद्देवस्य सन्तुष्ट्यै यजमानो विशेषतः ॥५४॥
 अथौषधैर्विविधैस्ताम्रमूल्यैश्च देशिक. ।
 जपस्तोत्रादिभिश्चैव तोषयेत्तु धिय पतिम् ॥५५॥
 निवेदिताजमक्ष्यादीन् चतुर्धा विभजेत्ततः ।
 आचार्य. स्वयमावद्यादेकांशं तु ततस्त्रिभिः ॥५६॥
 मूर्तिपान् वैष्णवानन्यान् भक्तान् भागवतोत्तमान् ।
 तोषयित्वा ततः सर्वास्ताम्रमूल्यैश्च तोषयेत् ॥५७॥
 कुम्भस्य मण्डलस्य च प्राम्बदेव विसर्जयेत् ।
 ततस्तु देवदेवस्य शयन कारयेद्गुरु ॥५८॥
 रम्ये तु मण्डपे ढोला कृत्वा मणिमयीं शुभाम् ।
 मृदूपधानतृणाद्या स्वर्णरज्जुविलम्बिताम् ॥५९॥
 सौवर्णकिङ्किणीयुक्ता मुक्तादामविलम्बिताम् ।
 धम्मुरीकुङ्कुमाद्यैश्च वास्तितां घूपघूपिताम् ॥६०॥
 नत्रानन्त समम्यर्च्य देवमारोपयेद्गुरु ।
 शयनामनमोगेस्तु देव तत्र समर्चयेत् ॥६१॥

एवं हि शयनान्तं तु कृत्वा चैकदिनोत्सवम् ।
 अनुयायं ततः कुर्यादाचार्यो वैष्णवैः सह ॥६२॥
 वैष्णवानामुत्सवान्ते पारणं विहितं द्विजाः ।।
 यद्वा फलेच्छया कार्यं पारणं तु परेहनि ॥६३॥
 ततोऽवशिष्ट्यामिन्यामाचार्यो देवसन्निधौ ।
 भक्तैर्भागवतैः सार्धं गापयन् वैष्णवीः कथाः ॥६४॥
 गानैर्नृचैस्तथा हास्यैर्जागरेण नयेन्निशाम् ।
 ततः प्रभाते त्वाचार्यः कृतस्नानः कृताह्निकः ॥६५॥
 देवमुरथाप्य विधिवन्नित्यपूजां समाचरेत् ।
 विशेषेणार्चयेद्देवं स्नानार्चैर्विरान्तिमैः ॥६६॥
 ततः कृष्णमलंकृत्य विविधैर्वस्त्रमूषणैः ।
 दिव्ये तु कुञ्जरे बाधे शिबिकायां रथेपि वा ॥६७॥
 समारोप्य दृढीकृत्य ह्यलंकृत्य विशेषतः ।
 उत्सवं देवदेवस्य कुर्याद्ग्रामप्रदक्षिणम् ॥६८॥
 विचित्रैर्दारुचितैश्चतुस्तम्भैर्मनोहरैः ।
 चित्रवस्त्रवितानाढ्यैः फलपद्मसंयुतैः ॥६९॥
 मध्यालम्बिक्षीरघटैर्नवनीतघटान्वितैः ।
 वधिमाण्डान्वितैश्चैव तोरणैर्विविधैस्तदा ॥७०॥
 चित्रध्वजपताकाभिः पुष्पमालाशतान्वितैः ।
 वितानैः फलभारैश्च रम्भास्तम्भादिभिस्तथा ॥७१॥
 अलङ्कृतासु सिक्तासु दिव्यकुङ्कुमवारिभिः ।
 सुधाचूर्णालंकृतासु कीर्णासु वुसुमाक्षतैः ॥७२॥
 दिव्यधूपैर्धूपितासु वाष्पीषु द्विजसत्तमाः ।
 शनैः शनैर्देवदेवं सविलासं नयेत्तदा ॥७३॥
 छत्रध्वजपताकाभिर्वन्दिभिर्गणिकादिभिः ।

नाद्यधोपैर्वेदधोपैर्मत्तैर्मार्गप्रतोत्तमे ॥७४॥
 सैः च रजनीचूर्णं विविराद्वि परस्परम् ।
 नवनीत च दधि च क्षीर च कुसुमादिभ्यम् ॥७५॥
 क्षिपद्विश्च हसद्विश्च भक्षयद्विश्च वैश्वान ।
 अर्थान् सन्तोषयद्विश्च नवनीतपृतादिकै ॥७६॥
 ताम्बूल रजनीचूर्णं दद्वि पौरयोपिताम् ।
 विविराद्वि पुष्पगन्धे कुङ्कुमै कृष्णमव्ययम् ॥७७॥
 हस्तमुदधृत्य कूर्जद्विस्तथा गोपालमालकै ।
 दध्यादिमाण्डान् भिन्दद्वि कृष्णस्य पुरतो भुवि ॥७८॥
 पिबद्वि क्षीरदध्यादीन् विरद्विश्च परस्परम् ।
 आस्ताद्य नवनीत च क्षिपद्विर्वहुधा मिथ ॥७९॥
 रोहद्विश्चोरणन्तन्मान् नृत्यद्विर्गन्तैर्बहु ।
 आभीरकुर्यैर्युक्तै कृष्णानुचरभावत ॥८०॥
 यन्त्रस्वमाण्डान् दण्डेन ताडयद्विर्बहुर्बहु ।
 तत्र माण्डस्तथा धारा पिबद्विश्च पटे पटे ॥८१॥
 एव क्रीडारतैर्भर्त्तविनोदैरेवमादिभि ।
 ग्रामप्रदक्षिण कृत्वा मन्दिरान्त प्रवेशयेत् ॥८२॥
 आस्थानमण्डप नीत्वा देव वै हेमप्रिष्टरे ।
 समारोप्य समम्यर्च्य विविदैरपहारकै ॥८३॥
 ताम्बूलगुपचारैश्च देवमन्त प्रवेशयेत् ।
 सकृन् ज्यह वा पञ्चाह सप्ताह वा नवाहम् ॥८४॥
 पञ्च माम वा चैरमुन्सवैम्नोपयेद्विमुम् ।
 स्वतन्त्र परतन्त्र वा कृष्णमेव समर्चयेत् ॥८५॥
 अभावे कृष्णाबिम्बस्य तत्पद्यामाद्रसम्वितम् ।
 देवमेवापिद्वयन्या नयन्त्या उ विशेषत ॥८६॥

एव नृसिंह राम च वराह वामनादिकान् ।
 तत्तज्जन्मदिने सम्यग्विशेषस्नपनेन तु ॥८७॥
 महता हविषा चैव चतु स्थानेषु पूजयेत् ।
 कुम्भे च मण्डले विन्धे बहौ च यजन विभो ॥८८॥
 मुख्ये कल्पे प्रकुर्वीत ह्यनुकल्पे तु मण्डलम् ।
 विना कुम्भादिषु यजेद्विम्बवह्नयोस्तु वा यजेत् ॥८९॥
 इत्थं य कारयेद्भक्त्या जयन्त्युत्सवमुत्तमम् ।
 इहेप्सितार्थान् सम्पाद्य सायुज्य पदमाप्नुयात् ॥९०॥
 अथ चाश्वयुजे मासि कर्तव्यं सर्वसिद्धिदम् ।
 वीरलक्ष्म्युत्सवविधिं वक्ष्यामि मुनिसत्तमा । ॥९१॥
 तस्मिन् मासि सिते पक्षे ह्यष्टमीकल्याणि वा ।
 अविद्याया नवम्या तु श्रीदेव्युत्सवमाचरेत् ॥९२॥
 तद्वासरानुसारेण नवाहोत्सवमाचरेत् ।
 तिथिलोपे क्षमावासा आरभ्योत्सवमाचरेत् ॥९३॥
 बुद्धौ द्वितीयामारभ्य नवाहोत्सवमाचरेत् ।
 सप्ताह वापि पञ्चाह त्र्यहमेकाहमेव वा ॥९४॥
 आचरेदुत्सव लक्ष्म्या कलकामनया द्विजा । ।
 नवाह वेष्णव प्रोक्त सप्ताह त्वार्यक भवेत् ॥९५॥
 पञ्चाह त्वैन्द्रक प्रोक्त त्रियह शैवमुच्यते ।
 एकाहमुत्सव ब्राह्म पञ्चधेव प्रकीर्तितम् ॥९६॥
 ब्राह्म वै ब्रह्मसिद्धयर्थं शैव रोगविनाशनम् ।
 ऐन्द्र दुर्मिक्षनाशार्थमायं राष्ट्रभिष्टुद्धिदम् ॥९७॥
 वैष्णव तूत्सव प्रोक्त भक्तिमुक्तिफलप्रदम् ।

उत्सवारम्भपूर्वेद्युर्निशायामङ्कुरार्पणम् ॥९८॥

रक्षाबन्ध च विधिवत्कुर्याद्देशिकसत्तम ।

आरम्भे चावमाने च अधमोत्तममार्गत ॥९९॥

सस्त्रापयेच्छूय देवी श्रीमन्त्रेणैव देशिक ।

प्रत्यह नित्यपूजान्ते विशेषार्चनमाचरेत् ॥१००॥

कुम्भे च मण्डले बिम्बे बहौ चापि यथाविधि ।

सत्र तत्र निशेषो य कथ्यते सम्प्रति द्विजा ॥१०१॥

कुम्भार्चने श्रिय देवी मन्त्रकुम्भे समर्चयेत् ।

सुदर्शन तु वर्धन्या प्राग्देव समर्चयेत् ॥१०२॥

लक्ष्मी कीर्तिर्जया माया उपकुम्भाष्टके द्विजा ।

प्रमवाप्यययोगेन पूज्या प्रागादिषु क्रमात् ॥१०३॥

तत्र द्वारार्चनविधिं शृणुष्व मुनिपुङ्गवा ।

बाम्स्वीशक्षेत्रपालौ द्वौ सर्वद्वारेषु पूजयेत् ॥१०४॥

लक्ष्मी कीर्तिर्जया माया द्वारेषूर्ध्वस्थिता क्रमात् ।

सृष्टिर्लज्जा जया माया सावित्री च क्षमा तथा ॥१०५॥

शुद्धाऽशुद्धा तथा द्वे द्वे प्रागादिद्वारद्वारयो ।

तथाऽऽदिद्वारकुम्भेषु ज्येष्ठाविध्योस्तथैव च ॥१०६॥

श्रद्धामान्त्यो त्रियासृष्ट्यो क्षमामूर्तिर्जयास्त्ययो ।

त्रयान्द्वययोगेन पूजनं तु ममाचरेत् ॥१०७॥

चण्डी चैव प्रचण्डी च पूर्वद्वारे प्रपूजयेत् ।

दक्षिणोत्तरयोगेन तोरणमन्यमान्यो ॥१०८॥

यन्माहिनी दक्षिणे तु यनेच यन्माहिनीम् ।

विर्माहिनी आङ्गी च पश्चिमे सम्प्रपूजयेत् ॥१०९॥

तथैव चोत्तरद्वारे शङ्खपद्मनिधी यजेत् ।

सत्यादींश्च यताकामु इन्द्रादींश्च यथाक्रमम् ॥११०॥

प्राग्वदेवार्चयेद्विप्राः । अयं द्वारार्चनक्रमः ।

प्रातर्विशेषयागान्ते उत्सवं च समाचरेत् ॥१११॥

सौवर्णाशिषिकायाने अथ वा पुष्पमण्डपे ।

श्रियं देवीं समारोप्य बलङ्कृत्य विशेषतः ॥११२॥

सर्वैर्यात्रोपकरजैर्नयेद्ग्रामप्रदाक्षिणम् ।

एवं कृत्योत्सवं पश्चाद्देवीमास्नानमण्डपे ॥११३॥

हेमपटिं समारोप्य बलङ्कारात्तनोदितैः ।

भोगैः क्रमेण सम्पूज्य नयेद्भोज्यासनं ततः ॥११४॥

अर्घ्यादीर्नर्हणं चापि मधुपर्कं समर्पयेत् ।

मुद्राजपायसादीनि भक्ष्याणि विविधानि च ॥११५॥

ष्टभुकादींश्चोपहारान् श्रियै देव्यै निवेदयेत् ।

शीतलं तर्पणं चैव नाञ्जिकेररसं तथा ॥११६॥

समर्प्य दद्यात्ताम्रमूलं मुस्तवामममन्वितम् ।

जपयज्ञं ततः सूर्यास्तश्मीमन्तेण मन्त्रविन् ॥११७॥

निवेदितं तु मद्द्रव्यं चतुर्धा विभजेत्ततः ।

तेष्वेकांशं समादाय आचार्याय प्रदापयेत् ॥११८॥

शिष्टानंशांस्तथा सर्वान् भक्तैर्म्यथ प्रदापयेत् ।

स्तोत्रैश्च विविर्धनैः गौर्नैर्वापरैः सह ॥११९॥

तदा मन्त्रोपयेत्तश्मीं सर्वार्थाष्टकप्रदाम् ।

एवं कृत्या ततो मङ्गीं ग्रामादान्नः परेणयेत् ॥१२०॥

एवं प्रतिदिनं सूर्यास्तपर्यन्तं मन्त्रोन्मवम् ।

मासं प्रातश्चान्नानपूजनेन मनन्विनम् ॥१२१॥

नवभोदियं प्रोमं प्रातश्चान्नोन्मवदियम् ।

रात्रौ विशेषयागान्ते कुण्डमण्डलमध्यगाम् ॥१२२॥
 श्रिय विसृज्य हृदये कुम्भ देव्यास्तु सन्निधिम् ।
 समानीय समभ्यर्च्य श्रिय श्रीसूक्तमुच्चरन् ॥१२३॥
 कुम्भतोयेन सम्प्रोक्ष्य कोतुक च विसृज्य च ।
 हविरन्त समभ्यर्च्य प्रणिपत्य क्षमापयेत् ॥१२४॥
 यजमानो दक्षिणाभिराचार्यादान् प्रतोपयेत् ।
 एव य कारयेद्भक्त्या महानवमिकोत्सवम् ॥१२५॥
 आयुष्यारोग्यमैश्वर्य तेज कीर्ति च सन्ततिम् ।
 सर्वाभीष्टाश्च सम्प्राप्य ब्रह्मसायुज्यमाप्नुयात् ॥१२६॥
 तदन्येषुर्दशम्या तु देवस्य भृगयोत्सवम् ।
 वक्ष्यमाणेन विधिना कुर्याद्राष्ट्राभिवृद्धिदम् ॥१२७॥
 नवम्यामेव देवस्य तुरग च विशेषत ।
 अलङ्कृत तथास्त्रौघ देवस्य धनुरादिकम् ॥१२८॥
 बाहयस्तु नदीतीर सरस्तीरमथापि वा ।
 समानीयाथ सग्राप्य तुरग चायुधादिकम् ॥१२९॥
 अलङ्कृत्य निक्षेपेण माल्यैर्वस्त्रादिकैस्तथा ।
 छत्तध्वजपताकादिर्नूतवाद्यरवै सह ॥१३०॥
 ग्रामप्रदक्षिण नीत्वा आलय सम्प्रवेशयेत् ।
 तत्र देवस्य तुरग तार्क्ष्यमन्त्रेण मन्त्रधित ॥१३१॥
 समभ्यर्च्यार्घ्यगन्धादिहविरन्त समर्चयेत् ।
 आयुधान्यर्चयेत्तद्वत्तन्मन्त्रेण देशिक ॥१३२॥
 दशम्या देवदेवस्य हृत्मा नित्यार्चन पुरा ।
 यात्रामूर्तिगन देव नयेदाम्बानमण्डपम् ॥१३३॥
 त देव तत्र सग्राप्य पञ्चविंशतिभिर्वटै ।
 अञ्जारामनेभ्यर्च्य निवेद्य च महाहवि ॥१३४॥

देवमश्वे समारोप्य ततस्तु मृगयोचितैः ।
 अलङ्कारैरलङ्कृत्य यात्रोपकरणैः सह ॥१३५॥
 भक्तैर्भागवतैः सार्धं सन्नद्धैः सायुधैर्मटैः ।
 महावनं समानीय तत्र तत्र विशेषतः ॥१३६॥
 बानप्रस्थैस्तापसाद्यैरर्पितानि च भक्तितः ।
 फन्दमूलफलादीनि विविधाः कुसुमस्रजः ॥१३७॥
 समर्प्य देवदेवाय बह्विष्टसमीपतः ।
 नीत्वा प्रदक्षिणीकृत्य देवं तत्र प्रपादिके ॥१३८॥
 भद्रासने समावेश्य बह्विष्टस्य मूलतः ।
 आयुधानि समभ्यर्च्य पुण्याहोक्तिपुरस्सरम् ॥१३९॥
 शमीपत्रं तु सङ्गृह्य मूलमन्त्रेण देशिकः ।
 चत्वा देवस्य शिरसि अर्घ्याद्यैः सम्प्रपूज्य च ॥१४०॥
 ताम्बूलं विनिवेद्याप्य देशिकस्तदनुज्ञया ।
 धनुर्बाणान् समादाय सर्वदिग्विजयाय च ॥१४१॥
 सर्वशत्रुविनाशाय राजराष्ट्राभिवृद्धये ।
 चतुर्दिक्षु चतुर्बाणान् ऊर्ध्वेऽधश्च शरद्वयम् ॥१४२॥
 मयुजेदन्वमन्त्रेण धन्यनागेति वा भ्रूचा ।
 ततोऽर्चयेद्देवदेवं विविधैरुपहारकैः ॥१४३॥
 सायकाले ॥ सम्प्राप्ते आरोप्याश्वे जगत्प्रभुम् ।
 प्रदीपशतसंयुक्तं नानावाद्यसमन्वितम् ॥१४४॥
 ग्रामप्रदक्षिणं देवं मन्दिरान्तः प्रवेशयेत् ।
 देवेशं नवभिः कुम्भैः स्नाप्यालङ्कृत्य देशिकः ॥१४५॥
 श्रीपुष्टिभ्यां महं विभुं हविरन्तं समर्चयेत् ।
 एवं दशभ्यां कर्तव्यमुत्तमं च प्रहर्षितम् ॥१४६॥
 अतः परं प्रपूज्यामि दीपोन्नवननुत्तमम् ।

वृश्चिकस्ये दिनकरे पौर्णमासी तु या द्विजा । ॥१४७॥
 चतुर्दश्या मरण्याश्च कलयाप्यरुणोदये ।
 अविद्धा कृत्तिकायुक्ता ह्ययुक्ता वा मुनीश्वरा । ॥१४८॥
 तस्या वृषभकाले तु दीपारोपणमाचरेत् ।
 द्वयोरहो सकृत्तिथ्येत्पर्वणस्त्वन्तिमे दिने ॥१४९॥
 ग्राह्य पर्व कालामात्रमपि दीपोत्सवादिके ।
 दीप कुर्यात्प्रतिपदि त्वलब्धौ शुद्धपर्वण ॥१५०॥
 पर्वद्वये तु सम्प्राप्ते तस्मिन्मासे द्विजोत्तमा ।
 दीपोत्सव तु मासान्तपर्वण्येव समाचरेत् ॥१५१॥
 तस्मिन् सदृक्कान्तिदुष्टे तु पूर्वमेव समाचरेत् ।
 उभयत्रापि सदृक्कान्तौ कृत्तिकाभि समन्विते ॥१५२॥
 पर्वण्येव मुनिश्रेष्ठा । दीपारोपणमाचरेत् ।
 पर्वद्वय कृत्तिकाभिरयुक्त चेत्तदा द्विजा । ॥१५३॥
 रोहिण्या वापि सयुक्ते पर्वण्युत्सवमाचरेत् ।
 रोहिण्या अप्ययोगे तु तदा मासान्तपर्वणि ॥१५४॥
 सदृक्कान्तियोगदुष्टेषु दीपारोपणमाचरेत् ।
 अथ चन्द्रोपरागेण तुष्ट पर्व यदि द्विजा । ॥१५५॥
 ग्राह्यश्चादुपरागस्य सन्त्यक्त्वा सप्त नाडिका ।
 दीप रात्र्यन्तरे कुर्याद्राजराष्ट्रमुग्धावहम् ॥१५६॥
 गव सभ्यग्निसार्याथ कुर्याद्दीपोत्सव वुध ।
 नद्विधान विम्बरेण वक्ष्यामि मुनिमत्तमा । ॥१५७॥
 तद्दिने देवदेवस्य मन्दिर मर्त्यो द्विजा । ।
 ग्रामात्मागमाग्न्य वहिरावणान्तिमम् ॥१५८॥
 मशालयेच्छुद्धनोदयब्राह्मणे परिचारकं ।
 शशाङ्कामर्तिर्दक्ष महदेवीविमिधिते ॥१५९॥

मार्जयेत्सर्वतस्तत्रालेपयेद्भोमयाम्बुभि ।
 अस्त्रेण प्रोक्षयेत्पश्चात्पञ्चगव्यकुशाम्बुभि ॥१६०॥
 सुधाचूर्णैरलङ्कृत्य विकिरेदक्षतैर्भुवम् ।
 वितानैः पुष्पमालाभिरलङ्कृत्य च सर्वतः ॥१६१॥
 चन्दनागरुक्पूर्धूपैः सर्वत्र धूपयेत् ।
 ततोपराहे सम्प्राप्ते वैशिको मूर्तिपैः सह ॥१६२॥
 प्रासादः सम्प्रविश्याथ मूलबिम्बगृहं विभुम् ।
 समभ्यर्च्यार्घ्यगन्धाद्यैस्तस्मादुत्सवकौतुके ॥१६३॥
 समावाह्यः समभ्यर्च्य श्रीपुष्टिम्या समन्वितम् ।
 यात्राबिम्बं भद्रपीठे निवेश्यास्यानमण्डपे ॥१६४॥
 पुष्पाङ्कुरं ततः कृत्वा मूलनिम्बादिषु द्विजाः ।
 रक्षावन्धं च विधिवत्कृत्वा देशिकसूतम् ॥१६५॥
 चतुस्त्यानार्चनं कुर्याद्यथोक्तविधिना ततः ।
 सग्रापयेत्तदा देवः पञ्चविंशतिभिर्पटैः ॥१६६॥
 महता हविषा चैव अपूपैरुपहारकैः ।
 अभ्यर्च्य देवदेवेशं कुर्याद्दीपाधिवासनम् ॥१६७॥
 मूलबिम्बस्य पुरतो धान्यपीठं प्रकल्पयेत् ।
 सौवर्णं रत्नतः वापि ताम्रं मृण्मयमेव वा ॥१६८॥
 दीपपात्रं समादाय तन्मित्रादङ्गसम्पन्नम् ।
 गन्धमाज्यं समापूर्य वार्तं तन्मन्थनो न्यमेत् ॥१६९॥
 नूतनैर्गन्धजैर्गन्धैः रत्ना कार्पासनान्बुभिः ।
 तत्रात्र धान्यपीठोर्ध्वं विन्यस्य मुनिपुङ्गवाः ॥१७०॥
 तत्रात्रपरितश्चाष्टौ शङ्खान् घृतपूजितान् ।
 मग्नैर्निघ्नान् न्यमेत्तत्र प्रागादिषु यथाक्रमम् ॥१७१॥
 पुष्पात् वाचजिह्वा तु प्रोक्षयेदस्त्रं गिता ।

प्रदोषे दीपपात्राणि वाहयन् दीक्षितैर्द्विजैः ॥१७२॥
 गत्वा कुण्डसमीपं तु तत्र कुण्डस्थवहिना ।
 दीपान् प्रज्वाल्य नेत्रेण वाहयन् ब्राह्मणैस्तदा ॥१७३॥
 वेदघोषैर्वाद्यघोषैः साकं धामप्रदक्षिणम् ।
 कृत्वा देवस्य पुरतः प्राग्वत्पीठे तु विन्यसेत् ॥१७४॥
 नेत्रेण बाग्निमन्त्रेण दीपमर्घ्यादिभिर्यजेत् ।
 ततः शुभे मुहूर्ते तु वृषलगे गुरुत्तम ॥१७५॥
 देवमर्घ्यादिनाम्यर्च्य दीपपात्रं समुज्ज्वलम् ।
 आदाय नेत्रमन्त्रेण उद्दीप्यस्त्रेति वा ऋचा ॥१७६॥
 प्रदर्श्य देवदेवाय सर्वमङ्गलसयुतम् ।
 परिचारकहस्ते तद्दीपं दत्वा ततो गुरु ॥१७७॥
 सेन द्वारेषु सर्वेषु मण्डपावरणेषु च ।
 विन्यस्ता दीपिका सर्वा दीपयेद्विजपुङ्गवाः ॥१७८॥
 तदानामीत्सवः विन्ध श्रीपुष्टिम्या समन्वितम् ।
 यानमारोप्य वस्त्राद्यैरलङ्कृत्य विशेषतः ॥१७९॥
 यात्रोपकरणैः सार्धं प्रदीपानां सहस्रकैः ।
 अर्धयानैर्द्विजश्रेष्ठैर्मन्त्राननलदेवतान् ॥१८०॥
 प्रथमावरणाद्येषु सर्वेष्ववरणेष्वपि ।
 आमयेद्देवदेवेन प्रादक्षिण्येन वै द्विजाः ॥१८१॥
 देवम्योत्सववेष्टायां सर्वत्रावरणादिषु ।
 दीपा नानाविधाकारा कल्पनीया समन्ततः ॥१८२॥
 तथा प्रासाददिगमगो मण्डपे गोपुरेषु च ।
 धियान्नाना मन्त्रिरेषु परिवारान्येषु च ॥१८३॥
 भनधान्यादिगणेषु तथा पुष्पाभ्यादिके ।
 दीपानि नाना कुर्याद्यत्राविन्यम्य मरिचैः ॥१८४॥

ततस्तु देवदेवेश गोपुरद्वारमानयेत् ।

तत्र द्विजा ! वक्ष्यमाण विष्णुर्दीप प्रकल्पयेत् ॥१८५॥

शैलज लोहज वापि दारुज वा यथासुचि ।

प्रासादोच्छ्रायमान वा शततालमथापि वा ॥१८६॥

तदर्धे वा तदर्धे वा दीपस्तम्भ समाचरेत् ।

चतुर्धा विभनेत् स्तम्भ एकाश चतुरश्रकम् ॥१८७॥

च्यश तूर्ध्व षोडशाश्रमष्टाश्र वृत्तेव वा ।

एकहस्त द्विहस्त वा त्रिहस्त वा घन तथा ॥१८८॥

स्तम्भाग्रे चतुरश्र च पीठ कुर्यात्सप्तशकम् ।

तथा स्तम्भमलकृत्य पत्रपुष्पलताचयै ॥१८९॥

आहृत्येवविध स्तम्भ बहिर्द्वारस्य बाह्यत ।

सस्यापयेदन्तरालं स्तम्भगोपुरयोर्भवेत् ॥१९०॥

द्वाविंशदस्तमान वा चतुर्विंशत्कर तु वा ।

रथयात्राऽविरोधेन ततोऽप्यधिकमेव वा ॥१९१॥

यद्वा स्तम्भ गोपुरान्त स्थापयेन्मुनिपुङ्गवा ! ।

पीठगोपुरयोर्मध्ये यद्वा स्तम्भ प्रकल्पयेत् ॥१९२॥

स्तम्भमूले चतुरस्र त्रिहस्त वायत द्विजा ।

तावन्मानेन विस्तीर्णं द्वित्रिहस्तोच्छ्रित द्विजा ! ॥१९३॥

• सार्धहस्तोच्छ्रित वापि चतुरश्र तु पीठकम् ।

गिलाभिरिष्टकाभिर्वा फल्पयेन्मुनिपुङ्गवा ! ॥१९४॥

स्तम्भाधस्तात्पूर्वभागे मिह दम्भे तु शान्तिम् ।

पश्चिमे धेनतेय चाप्युत्तरे हम्भान्निम्ने ॥१९५॥

एव हृते दीपदण्डे यथाशाम्य मुगोभने ।

मुहूर्तं तत्स्यन्त्रेण पूर्वमेव प्रतिष्ठिते ॥१९६॥

एतद्वा पूर्वदिक् दापयन्त्रेणैवैवै ।

इत्येव विष्णुदीपस्य विधानं सम्प्रकीर्तितम् ॥१९७॥
 एवं कृत्वा ततो देवं नयेद्ग्रामप्रदक्षिणम् ।
 तत्र तत्र ग्रामवीथ्यां दीपारोपणमाचरेत् ॥१९८॥
 तीर्थतीरेषु चोद्याने कूपतीरादिषु द्विजाः ।।
 चतवरेषु च सर्वत्र दीपारोपणमाचरेत् ॥१९९॥
 गृहे गृहे तथा कुर्याद्भूमयन् सर्ववीथिकाः ।
 ततस्तु देवदेवेशं मन्दिरान्तः प्रवेशयेत् ॥२००॥
 आस्थानमण्डपे भद्रविष्टरे सन्निवेश्य तु ।
 अर्घ्यादिभिः समभ्यर्च्य अपूपानुपहारकान् ॥२०१॥
 पायसादीन् तथा लाजान् ताम्बूलादीन्निवेदयेत् ।
 अमौ सन्तर्पयेद्देवं प्रायश्चित्ताहुतीन्तथा ॥२०२॥
 धृतेनाष्टोत्तरशतं जुहुयाद्देशिकोत्तमः ।
 ततो विसर्जयेद्देवं कुण्डमण्डलमध्यगम् ॥२०३॥
 कुम्भसम्प्रोक्षणादीस्तु प्राग्वदेव समाचरेत् ।
 ततस्तु चैतमयं विम्बं प्रासादान्तः प्रवेशयेत् ॥२०४॥
 तत्र चावाहितां शक्तिं पुनर्मूले नियोजयेत् ।
 यजमानो दक्षिणभिराचार्यादीन् प्रतोपयेत् ॥२०५॥
 एवं यः कारयेद्भक्त्या दीपोत्पन्नमनुत्तमम् ।
 इह लोके सुखं प्राप्य परलोके महीयते ॥२०६॥
 कार्तिव्यां पौर्णमास्यां हि कर्तव्यमिदमुत्पन्नम् ।
 सोमगृहदेवदेवस्य विम्बेण प्रकीर्तितम् ॥२०७॥
 पार्थिवे मामि रिपेन्द्राः! शुश्रूषादशिका तु या ।
 नम्यामुपोष्य गत्वा तु जागरेण जगत्पतिम् ॥२०८॥
 तस्याद्योऽग्निगमोऽथमनोपयित्वा तु गीतकैः ।
 ग्रामे गृहर्ते सम्प्राप्ते विशेषेण यजेद्विभुम् ॥२०९॥

संश्रावयेद्गीतकानि स्तोत्राणि विविधाः कथाः ।
 होमावसानं सर्वं तु सविशेषं समाचरेत् ॥२१०॥
 तत्काले ये च गायन्ति तच्च शृण्वन्ति ये जनाः ।
 तेषां पुण्यफलावार्तिं कः शक्नोत्यभिवर्णितुम् ॥२११॥
 अतः परं प्रवक्ष्यामि मार्गशीर्षोत्सवं परम् ।
 षोडशस्य दिनकरे तत्काले सङ्क्रमे द्विजाः ! ॥२१२॥
 संस्नाप्य देवदेवेशमथमोत्तममार्गतः ।
 अलङ्कारासनं नीत्वा ह्यर्घ्याद्यैः परिपूज्य च ॥२१३॥
 वासोभिर्भूषणैर्गार्ह्यैर्गन्धैः कस्तूरिकादिभिः ।
 अलङ्कृत्य च देवेशं विष्वक्सेनादिकास्तथा ॥२१४॥
 तथैव भक्तविम्बांश्च संस्नाप्य नयभिर्घटैः ।
 अलङ्कृत्य विशेषेण यजेदर्घ्यादिभिः क्रमात् ॥२१५॥
 ततस्तु देवदेवेशं नीत्वा भोज्यासनं शुभम् ।
 मुद्राक्षं पायसाक्षं च शर्कराघृतसंयुतम् ॥२१६॥
 नानाविधानि भक्ष्याणि विविधानि फलानि च ।
 ताम्बूलं मुस्तवासं च विनिवेद्य यथाविधि ॥२१७॥
 निवेदितास्तभक्ष्यादीन् विष्वक्सेनादिकस्य च ।
 भक्तानां च निवेद्याथ देवदेवं धियः पतिम् ॥२१८॥
 प्रदक्षिणीकृत्य तदा प्रणम्य च यथाविधि ।
 तोषयेद्वैष्णवं देवं स्तोत्रैर्नानाविधैस्तदा ॥२१९॥
 संमृतैर्द्राभिर्दूर्वापि देवपारम्यमूचकैः ।
 मानसं ध्यानमित्युक्तं कायिकं कर्मचोच्यते ॥२२०॥
 चाचिकं स्तोत्रमित्युक्तं त्रिविधं नोपयेत्प्रभुम् ।
 ततस्तु वैष्णवाप्रघाणां वैष्णवस्तुतिगायिनाम् ॥२२१॥
 तानि निवेदिताद्यादीन् दद्यादेयस्य सतिषो ।

वैष्णवा भगवद्भक्ता गृहीत्वा विनयान्विता ॥२२१॥
 पीत्वा तीर्थे प्रसादं च भक्षेयुर्देवसन्निधौ ।
 आरभ्य सङ्क्रमादेव मासान्तं मुनिपुङ्गवा । ॥२२२॥
 अरुणस्योदयात्पूर्वं समाराध्य यथाविधि ।
 मुद्राक्षपायसाक्षादीन् भक्ष्याणि विविधानि च ॥२२३॥
 निवेदयेच्च देवाय भक्तैर्म्यश्च दिने दिने ।
 भक्तप्रणीतगाथाभिः स्तुवीत पुरःपोत्तमम् ॥२२४॥
 तस्मिन् मासे विशेषेण देवदेवस्य सन्निधौ ।
 सर्पिषा तिलतैलैर्वा दीपारोपणमाचरेत् ॥२२५॥
 त्रिंशद्दिने विशेषेण दीपमारोपयेत्तु यः ।
 इह भुक्त्वास्त्रिलोकं भोगान् विष्णुलोकं स गच्छति ॥२२६॥
 पञ्च त्रिंशद्दिनं कुर्यादर्चनं त्वरुणोदये ।
 तस्मिन्नन्त्ये दशदिने विशेषोत्सवमाचरेत् ॥२२७॥
 उत्सवारम्भपूर्वेषु निश्चयमाङ्कुरार्पणम् ।
 रक्षाचन्धं च विधिवत्कृत्वा देशिकसत्तम ॥२२८॥
 उत्सवारम्भदिवसादारभ्यान्त्यदिनावधि ।
 चतुस्स्थानार्चनं कुर्यात्सायम्प्रातर्यथाविधि ॥२२९॥
 आरम्भे चावसाने च खपनं प्राग्वदाचरेत् ।
 द्वितीयावरणादौ वा गोपुरादहरेव वा ॥२३०॥
 कम्पयेद्देवदेवस्य मङ्गलमण्डपमुत्तमम् ।
 विसर्जयेत् फल्गुपुष्पैश्च दर्पणैश्चात्मगदिभिः ॥२३१॥
 अङ्कुर्याद्विज्ञेयं यथालोचनमुग्रियम् ।
 मध्याह्ने देवदेवेश श्रीपुष्टिम्या समन्वितम् ॥२३२॥
 त्रिविधायाम् समागेष्वङ्गवृत्त्यं विशेषतः ।
 दिव्यवस्त्रेणादिभिश्चैव भक्तविभवादिभिः सह ॥२३३॥

यात्रोपकरणैः सार्धं कृत्वा ग्रामप्रदक्षिणम् ।
 महामण्डपमानीय तत्र वै सिंहविष्टरे ॥२३५॥
 देवमारोप्य देवीभ्या विष्वक्सेनादिकानपि ।
 देवस्याभिमुखं स्थाप्य ह्यलङ्कारासनोदितैः २३६॥
 भोगैर्देव समभ्यर्च्य भक्तविम्बाश्च देशिक ।
 सदागमादिका-वेदाम्स्तथा दिव्याश्च सहिता ॥२३७॥
 इतिहासपुराणानि स्तोत्र दैव च मानुषम् ।
 वेदोपबृहणचान्यत्संस्कृतं प्राकृतं तु वा ॥२३८॥
 भाषान्तरगतं वापि तदा सश्रावयेद्विभुम् ।
 ततस्त्वष्टविधानानि भक्ष्याणि विविधानि च ॥२३९॥
 पृथुकान्नालिकेरेक्षुकदलीचणकादिकान् ।
 नालिकेरोदकादीनि ताम्बूलमुपहारकान् ॥२४०॥
 निवेद्य देवदेवाय भक्तेभ्यश्च यथाक्रमम् ।
 निवेदितान्नभक्ष्यादीन् वैष्णवेभ्यः प्रदापयेत् ॥२४१॥
 ततस्तु देवदेवेश श्रीपुष्टिभ्यां समन्वितम् ।
 शिविकायां समारोप्य भक्तविम्बादिभिः सह ॥२४२॥
 सविलासं नयेत्तत्र मण्डपे द्विजसत्तमा ।
 तत्काले भक्तविम्बानां सम्मानं च समाचरेत् ॥२४३॥
 वेदघोषैः स्तोत्रघोषैर्गणपद्यात्मकैः स्तवैः ।
 वीणावंगुरवैद्यैश्च नृत्तगीतादिभिः सह ॥२४४॥
 मण्डपं द्विपरिभ्राम्य पुनः सिंहासने विभुम् ।
 समारोप्य समभ्यर्च्य सायङ्काले विशेषतः ॥२४५॥
 चतुःसहस्रिकामाद्या द्रामिडीं स्तुतिमुत्तमान् ।
 गापयेद्द्वैष्णवेस्तत्र नैवेद्यान्ते दिने दिने ॥२४६॥
 चतुस्तु नैवेद्येनैव पूर्वोक्तविधिना द्विजा ! ।

धामप्रदक्षिण नीत्वा मन्दिरान्त प्रवेशयेत् ॥२४७॥
 आस्थानमण्डप नीत्वा कृत्वा नित्यार्चन विमो ।
 चतु स्नानार्चन चापि कृत्वा स्वस्थानमानयेत् ॥२४८॥
 एव दशदिन कुर्यादुत्सव मुनिसत्तमा । ।
 उत्सवान्ते ॥ कुम्भादिगत देव यथाविधि ॥२४९॥
 विसर्जयेत्ततो देव प्रणिपत्य क्षमापयेत् ।
 यजमानो दक्षिणाभिराचार्यादीन् प्रतोषयेत् ॥२५०॥
 मार्गशीर्षोत्सवविधिरित्येव सम्प्रकीर्तित ।
 मकरस्थे दिनकरे तत्काले सङ्क्रमे द्विजा । ॥२५१॥
 सखाप्य देवदेवेश पञ्चविंशतिभिर्घटै ।
 अलकृत्य विशेषेण हविरादीन्निवेदयेत् ॥२५२॥
 तत्काले यजमानश्च गोभूस्वर्णादिकास्तथा ।
 कूश्माण्डव्रीहिदान च कुर्यादिवस्य तुष्टये ॥२५३॥
 तदन्येद्युर्द्वदेव समभ्यर्च्य विशेषत ।
 अश्वरत्ने समारोप्य देवमुत्सवविम्बगम् ॥२५४॥
 पूर्वोक्तविधिना कुर्यान्मृगयोत्सवमुत्तमम् ।
 वने वने समानीय सविलास जगत्पतिम् ॥२५५॥
 तत्र तत्र विशेषेण समभ्यर्च्य यथाविधि ।
 मृगया कारयेत्सध्यात्मविनोद मुनीश्वरा ! ॥२५६॥
 वराहवाग्णव्याघ्रहृत्पसारशशादिमान् ।
 मध्ये हृत्वा तु पारत मेना विन्यम्य सायुधाम् ॥२५७॥
 अनिशुग्भटान्मत्र मध्ये मविदय यत्नत ।
 जीवघ्ना मृगान् यत्रा नयेद्युर्द्वमग्निधिम् ॥२५८॥
 ततो निमोचयेगर्गान्मृगानैकैश्च जमान् ।
 हताना वा मृगाणां च भरेत्पुष्पगनिर्ध्रुवम् ॥२५९॥

ततस्तु देवदेवेशं मण्डपे वा प्रपादिके ।
 भद्रासने समारोप्य समम्यर्च्य विशेषतः ॥२६०॥
 सायङ्काले तु सम्प्राप्ते पूर्वोक्तविभवैः सह ।
 ग्रामप्रदक्षिणं नीत्वा मन्दिरान्तः प्रवेशयेत् ॥२६१॥
 संज्ञाप्य देवदेवेशमलंकृत्य यथाविधि ।
 श्रीपुष्टिम्यां सह विभुं हविरन्तं समर्चयेत् ॥२६२॥
 एवं हि देवदेवस्य भृगयोत्सव ईरितः ।
 प्रतिसंवत्सरं त्वेवं देवस्य सकलोत्पवान् ॥२६३॥
 यः कारयति विप्रेन्द्राः ! स तु साम्राज्यसंयुतः ।
 इह लोके सुखं मुक्त्वा चिरं भोगान् यथेप्सितान् ॥२६४॥
 देहसत्यासकाले तु प्राप्नोति भगवत्पदम् ।
 इति सङ्कीर्तिताः सम्यग्देवस्य सकलोत्सवाः ॥२६५॥
 इतोऽन्यच्छ्रोतुमिच्छा चेत्कथ्यतां मुनिपुङ्गवाः ।

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसंहितायां
 पञ्चोत्सवादिविधिर्नाम
 वयोदशोऽध्यायः ।

अथ चतुर्दशोऽध्यायः ।

मुनयः ।

अथ नम्ये जगन्नाथे चतुर्मास्यस्य मन्थनः ।
 पवित्रागेषणं कार्यमिन्नुल्लं भयता पुनः ॥२॥
 नद्विधान विम्लेण वदन् वदनां वरः ! ;

नाम्नः ।

पश्चे नोदतिनाथाय पवित्रागेषणमम् ॥२॥

शृणुष्व सावधानेन चेतसा मुनिपुङ्गवा ! ।
 लोपबुद्धिं विना यम्य भोगानामप्यसम्भय ॥३॥
 सामर्थ्येन विना यस्य कृच्छ्रश्रीदीना परिच्युति ।
 ज्वरादिव्याधिदोषेण जातो यस्याहिरक्षय ॥४॥
 चातुर्मास्यस्य वाऽप्राप्तिर्यस्य स्वातन्त्र्यतो विना ।
 तस्य तस्य महाबुद्धे ! शृणु यद्विहितं हितम् ॥५॥
 सास्पर्शिकानां भोगानां मात्रावित्तं हि पूरणम् ।
 हृदयङ्गमसंज्ञानामग्नौ च हविषाऽऽप्नुतम् ॥६॥
 औपचारिकभोगानां बीजानि विहितानि वै ।
 कृच्छ्रज्ञान्द्रायणादीनां व्रतानां परिपूरक ॥७॥
 विशेषार्चनसमुक्तश्चातुर्मास्यस्य समयम् ।
 सौत्रं प्रतिसरं चित्रं मुक्ताहारोपमं शुभम् ॥८॥
 शमं नयति भक्त्या सर्वदा लोपमाहिरुम् ।
 तच्च मासचतुष्यस्य मये कुर्याच्छुभे दिने ॥९॥
 आपादपञ्चदश्यास्तु यावद्देवैः कर्तितुम्य च ।
 सम्पूर्णं चन्द्रदिनसं तं कालं चान्द्रमन्तिमम् ॥१०॥
 अथर्द्धदशसङ्क्रान्तेस्तुलाभागक्षयावधि ।
 कालं तमष्टपक्षं च सौरं मध्यमसंज्ञितम् ॥११॥
 एकादश्यादिमान्तो यश्चातुर्मास्योपलक्षितः ।
 कालं तं वैष्णवं विद्धि तूत्तमं सर्वमिन्द्रिदम् ॥१२॥
 जपप्राप्तेरम्य कालम्यं त्वन्तर्गयेण केनचित् ।
 निर्वाहणीयोऽप्यपरं कालश्चान्द्रायणादिना ॥१३॥
 सम्पाद्यश्चैव तन्मध्ये विधिवद्वागपूर्वम् ।
 प्रामादम्याग्रं कुर्यात्तदर्थं मण्डपं द्विजा ॥१४॥
 प्रथमावगणे वापि द्वितीयावगणेपि वा ।

तृतीयावरणे वाथ चतुर्थे पञ्चमेपि वा ॥१५॥
 अग्रघालामे तदन्यत्र यथा वान्छितदिग्गतम् ।
 चतुरथं समं वापि प्राक्पश्चिमदिगायतम् ॥१६॥
 सौम्ययाम्यायतं वापि कर्तुरिच्छानुरूपतः ।
 तथा प्रागाननं यद्वा यथाभिमतदिङ्मुखम् ॥१७॥
 द्वाविंशतिधनुर्मानं मण्डपं चोत्तमं भवेत् ।
 अष्टादशधनुर्मानं मण्डपं मध्यमं भवेत् ॥१८॥
 अधमं द्वादशधनुर्मानं स्यादथ वा द्विजाः ।।
 पञ्चहस्तात्समारभ्य द्विद्विहस्तप्रवर्धनात् ॥१९॥
 त्रिसप्तत्पर्यन्तं मानैर्नवविधं भवेत् ।
 यद्वोत्तमं दशकरं मध्यमं चाष्टहस्तकम् ॥२०॥
 षड्दस्तं त्वधमं विद्यात् क्षुद्रं हस्तत्रयायतम् ।
 त्रिंशत्करावसानं वा षट्करात्पञ्चविंशतिः ॥२१॥
 एकं सङ्गृह्य मानेषु द्वेषु वित्तानुरूपतः ।
 सोपपीठमभिष्ठानं केवलं वा मसूरकम् ॥२२॥
 अधिष्ठानोपरि स्तम्भं प्रस्तरं च त्रिवर्गकम् ।
 कपोतप्रतिसंयुक्तं यद्वोक्ताकृतिवर्जितम् ॥२३॥
 एकतिपञ्चसप्तादिभित्तिभेदैः समावृतम् ।
 प्रत्यङ्गोक्तैरलङ्कारैर्युक्तं वा तद्विवर्जितम् ॥२४॥
 शिलयेष्टकया वापि पक्कया वाप्यपक्कया ।
 एकद्वारं चतुर्द्वारं यद्वा द्वारद्वयान्वितम् ॥२५॥
 भित्तिभित्तगयुक्तं वा कोणभित्तियुतं तु वा ।
 केवलं वा प्रपामातमुक्तलक्षणवर्जितम् ॥२६॥
 शिप्रकर्मप्रसिद्धगर्थं शरकाष्टमयं शुभम् ।
 गवाक्षकान्वितं चैव द्वारैस्तु परिभूषितम् ॥२७॥

छत्रं वितानकेनोर्ध्वं प्रासादं परिकल्पयेत् ।
 क्षेतसङ्कोचविस्तारौ कर्तुरिच्छानुसारतः ॥२८॥
 शिल्पशास्त्रानुसारेण कृत्वैव मण्डपं द्विजाः ! ।
 यागार्थं सुशुभं विप्रास्तन्मध्येथ प्रकल्पयेत् ॥२९॥
 मसूरकमधिष्ठानं चाम्त्वाधार धरातलम् ।
 इडा समा तटाकारार्मीपत्प्रागुत्तरप्लवाम् ॥३०॥
 प्रोच्छ्रिता च विशेषेण स्थली दर्पणसन्निभाम् ।
 सामान्या न भवेद्येन मेदिनी मण्डपस्य तु ॥३१॥
 द्विद्विकेनाहुळानां तु प्रोज्जतेर्यावदष्टकम् ।
 एकवृद्ध्याल्पमानानां यागानां तु स्थलाङ्गणम् ॥३२॥
 नवाहुळोज्जतेस्तावद्यावत्पञ्चदशाहुळम् ।
 प्रोज्जतत्वं स्थलानां च मध्यमानं मितात्मनाम् ॥३३॥
 चतुर्विंशत्यहुळान्तमुच्छ्राय षोडशाहुळात् ।
 प्रागुक्तवृद्ध्या कर्तव्यं ज्येष्ठमानं मितात्मनाम् ॥३४॥
 एवमुच्छ्रायमानं च कथितं च स्थलीषु हि ।
 पादमर्धं तु इन्द्र वा विम्बारात्मवेदिकु वै ॥३५॥
 स्थलीनामिष्टकाद्यंश्च चिन्वीयात्प्रथमं ततः ।
 मृदा सम्पूर्णं तन्मध्येर्मीषद्वातुक्रयान्विनम् ॥३६॥
 परीक्ष्य केशकीटादीनाकोट्य तदनन्तरम् ।
 यायद्वयति पूर्वोक्तलक्षणं वा विशेषतः ॥३७॥
 गम्या मध्योन्नता गम्या मसाह सम्परीक्ष्य सा ।
 न ददाति यदा भेद यागयोग्या भवेत्तदा ॥३८॥
 तदूर्ध्वं वेदिकां सुर्यादनेकचरणान्विताम् ।
 तोरणीश्च समायुक्ता निमवेच्छानुमागता ॥३९॥
 पार्वनेर्यजकृष्टश्च गुह्यं. मरुतं. मर्म. ।

यथालक्षणयुक्तानि तोरणानि चतुर्दिशि ॥४०॥
 द्वाराणा बाह्यतो विप्रास्तदन्तर्वा नियोजयेत् ।
 श्रीणि त्रीण्यथ वा सम्यगेकैकस्या न्यसेद्विधि ॥४१॥
 बुध्वा मण्डपविस्तार पञ्चक सप्तक तु वा ।
 एतानि हेमरत्नाद्यैश्चित्रयेद्विभवे सति ॥४२॥
 श्रीवृक्षोदुम्बरवटलक्षोत्थैरथ वा द्विजा ।।
 पूर्वाद्युत्तरपर्यन्त तोरणाना चतुष्टयम् ॥४३॥
 चतुष्टय चतुर्दिक्षु द्वेपामेकैकमेव वा ।
 तोरणाना समुच्छ्राय स्तम्भायामसम स्मृत ॥४४॥
 स्तम्भद्वयान्तरस्थेन मानेन स्यात्तु विस्तृति ।
 स्तम्भमस्तकमानेन साधिकेन सदैव हि ॥४५॥
 तदण्डान् विन्यसेद्भूमौ स्तम्भाभ्यन्तरगा स्थिति ।
 सदैव इक्ष्म्वरूपाणा कार्या वेदविदा वरा । ॥४६॥
 द्वाराणा बाह्यतो विप्रास्तोरणाना यदा स्थिति ।
 तलाच्छिखरपर्यन्त मानमुच्छ्रायतस्तदा ॥४७॥
 सार्धं सम वा द्विगुण तदण्डेषु च भूगतम् ।
 चक्रद्वितयमध्यस्थ पक्षमण्डलमण्डितम् ॥४८॥
 तोरणे तोरणे कुर्याद्गुरु चोर्ध्वसंस्थितम् ।
 तत्पार्श्वयोश्चक्रचिह्नौ नानावर्णैर्बनौ न्यसेत् ॥४९॥
 सितरक्तादिभेदेन प्रागादौ तु ध्वजाष्टकम् ।
 निवेश्य मध्यवेद्या तु प्रमवाप्यययोगत ॥५०॥
 मत्स्यादीनिवताराश्च प्रादुर्भावाननेरुश ।
 चित्रोदितेन विधिना चतुर्दिक्षु समालिखेत् ॥५१॥
 मुनिसिद्धामरात्तैरनेकाहुतदर्शिभि ।
 श्रीपाञ्चरात्रोद्यानैर्गुह्यैर्मृगयूथै ॥५२॥

सरम्सारमङ्गहारचलनीडापरान्विते ।
 स्वेचैरैरङ्गनायुक्तेर्नृपविद्याधराधिपै ॥५३॥
 प्रशान्तमानसैर्विप्रेरात्मध्यानपरायणे ।
 एवमादौरनन्तैश्च व्यापारेश्चित्रसम्भवै ॥५४॥
 तद्यागवेश्म सकल रञ्जनीय प्रयत्नत ।
 कुर्यात्सुधावलित वा भूषयेत्तदनन्तरम् ॥५५॥
 दर्पणैश्चामरैर्वस्त्रैर्दुर्लैर्विधिवोज्ज्वलै ।
 घण्टाभिर्ध्वजैश्च द्वाघेरातपनैर्मनोहरे ॥५६॥
 प्रोच्छिद्यते षडलीपूगैः शुभाङ्ग पावनैर्द्वये ।
 मध्वाज्यदधिसत्क्षीरसम्पूर्णैः कास्यभाजनैः ॥५७॥
 शालितण्डुलपालैश्च सहिरण्यैः फलैः शुभैः ।
 लानसिद्धार्थकैर्ग्रीनभाजनैः षड्सान्वितैः ॥५८॥
 सत्सुगन्धैस्त्वगेलाघैः पर्णैः पूगफलैस्तथा ।
 मधूकन्दरद्राक्षाक्षुभिस्त्रिफले ॥५९॥
 यथार्तुप्रभवे पुष्पैः बहुभिः प्रकरीयकैः ।
 इत्येनमाद्यैर्विनिधैर्भोगपूगस्तु पावनैः ॥६०॥
 पवित्रेण वितानेन सुसितेनैज्वलेनवा ।
 चक्राम्बुरहचिह्नेन भूषयेच्च तदूर्ध्वत ॥६१॥
 स्तम्भान् मण्डपयेत्पद्मान्दुर्लभैर्विधैः पृथक् ।
 प्रागुत्तगान्निग्मागद्यान्लोण च मारुतम् ॥६२॥
 मिताग्निर्णभेनेया पताकाम्भन च योनयेन् ।
 एव गगनिभागेन प्रयग्भागाच्च वै पुन ॥६३॥
 दक्षिणाग्राधिर्यावद्दिनीय च चतुष्टयम् ।
 एतैः स्वर्णैः(सर्पैः)द्वैतैः च नाभी कार्या विमानके ॥६४॥
 बाधतो वेत्तिहयाम्बु मण्डपस्य त्रिगृष्टे ।

चद्विकोणात्समारभ्य यावत्कोणं तु शाङ्करम् ॥६५॥

सितारुणं च पीतं च कृष्णं कुर्याच्चतुष्टयम् ।

भूयश्चोत्तरदिग्भागाद्यावत्पश्चिमदिक् द्विजाः । ॥६६॥

सथाविधं चतुष्कं तु ध्वजानां परिकीर्तितम् ।

राजपाषाणवर्णामं चक्रपक्षीश्वरोपगम् ॥६७॥

चैजयन्तीत्रयं कुर्यात्तोरणे पूर्वदिक्स्थिते ।

दक्षिणे स्फटिकाभं तु आप्ये सिन्दूरवर्चसम् ॥६८॥

हेमामं चोत्तरे कुर्यात्तोरणे ध्वजकत्रयम् ।

चतुष्केणपताकानां युक्तं श्वेतादिकेन च ॥६९॥

एकैकं तोरणं चात्र तृतयं पञ्चकं तु वा ।

अर्धेन तोरणायामात्पताकानां च दीर्घता ॥७०॥

एवं त्वमिनवमं कृत्वा यागार्थं मण्डपं द्विजाः ।

क्षपनाद्युत्सवान्तस्य वैशेषिकगणस्य च ॥७१॥

पुरा प्रकल्पितं वाथ मण्डपं भूपयेत्तदा ।

एवं कृते ततः पश्चाद्देविकां तोरणैः सह ॥७२॥

विलिप्य चन्दनाद्यैस्तु गन्धवर्णोज्ज्वलैः क्रमात् ।

चन्दनेन समालभ्य वेदिकां केवलेन च ॥७३॥

चाह्निकभावितेनैव तेनैवाद्यं च तोरणम् ।

लिप्तं मृगमदेनैव कुर्याद्दक्षिणदिगात् ॥७४॥

तुषारपूळीभवत्तं पश्चिमं कारयेत्ततः ।

कुङ्कुमेन समालभ्य केवलेनोत्तरे स्थितम् ॥७५॥

क्षीरेण चन्दनेनैव कुङ्कुमेन कृतां ग्मलीम् ।

रजनीचूर्णयुक्तेन हविरेणाम्बुना सह ॥७६॥

पुण्यगन्धौषधीभिस्तु द्वाराणां मण्डपावनिम् ।

ततस्तु विविधैर्धूपैर्बहुभिर्धूपयेद्द्विजाः ॥७७॥

ततस्तिरस्करिण्या तद्वेष्टयेत्सर्वतो बहि ।
 मण्डपस्योत्तरे भागे कुर्यात्कुण्ड पुरैव तु ॥७८॥
 यद्वा द्विजाम्ततोऽन्यत्र यागाग्रस्था च वर्ज्यदिक् ।
 दिक्त्रयेऽभिमता या दिक्कुर्यादनलमण्डपम् ॥७९॥
 धूमनिर्गमनोपेत नानाकुण्डविभूषितम् ।
 साद्रैश्च सुपलाशैश्च संयुक्त तोरणादिकै ॥८०॥
 यद्वा पचनगेहे तु कुण्ड कुर्यात्सलक्षणम् ।
 अन्यत्रैमिच्छिकार्थं तु पुरा क्लृप्तं तु वा भवेत् ॥८१॥
 यागमण्डपविन्यास सर्वत्रैव समाचरेत् ।
 एव कृते ततः कुर्यात्सम्भारग्रहणं द्विजा ! ॥८२॥
 तत्र तावत्पवित्राणां निर्माणमधुनोच्यते ।
 तेषां तु द्विविधं रूपं सूक्ष्मस्थूलविभेदतः ॥८३॥
 सर्वभावेन भक्तानां यत्पालयति सर्वदा ।
 मनोवाक्चित्तज कृत्स्नं व्यापार शुभलक्षणम् ॥८४॥
 परिश्रेयमतस्तत्सत्त्वरूपं तस्य यादृशम् ।
 फल्मेति च वै येन भक्तानां तत्समापनात् ॥८५॥
 यदच्छिन्नं जगद्योनेरनन्तप्रसरितम् ।
 विच्छेदमहनज्ञानामेति नानात्मना स्वयम् ॥८६॥
 जगत्तु तद्विद्धि हेममूलादिना तु वै ।
 षाड्गुण्यमहिमानं यद्वत्ते प्रणिमगात्मना ॥८७॥
 ज्ञानगगोपरक्तं तु युक्तं कार्यंस्तु वीर्यजे ।
 नैवमंरावृणु मन्त्रैर्विनागमितं परि ॥८८॥
 पञ्चार्थमुपचारं तु मन्मथी शक्तितोऽव्ययम् ।
 एव पवित्रं तत्पञ्चरिज्यं जगत्प्रभो ॥८९॥
 त्रयस्याधिराजो विष्णोः त्रयाकोऽप्रतिष्ठिते ।

भवत्या च विधिवदत्तं ददाति मगवत्पदम् ॥९०॥

स्थूलस्य व्यतिरिक्तस्य व्यवहारपदे स्थितैः ।

पदार्थैः कल्पनीयं च तद्विधानमिहोच्यते ॥९१॥

सूक्ष्मं दृढं सितं श्लक्ष्णं सूत्रं ब्रह्मप्रसूतया ।

विनिर्मितं कुमार्या वा वृद्धया वा विनीतया ॥९२॥

शुद्धया वा विधवया सम्पादितमथापि वा ।

क्षौमं वा पट्टजं वापि केशरोमादिवर्जितम् ॥९३॥

यथालब्धं समादाय सम्यक्प्रलाब्ध्य चारिणा ।

तस्य शुद्धिं पुरा कृत्वा दहनाप्यायनेन च ॥९४॥

अवलोक्य सरन्मूलं विनिष्पाद्य चतुर्गुणम् ।

चातुरात्यव्यपेक्षायामथ बाष्टगुणं द्विजाः ॥९५॥

प्रभवाप्ययबुध्या ब्रु भेदभिन्नोपलक्षितम् ।

केशवादिष्वभिष्ठातृभावेन त्रिचतुर्गुणम् ॥९६॥

तन्तुभिर्विषमैर्विष्णोः समस्य परिवर्जयेत् ।

पावित्रिकी क्रिया यन्माद्विषमा सा न कस्य चिन् ॥९७॥

पवित्रकाणि कार्याणि तन्तुभिल्लैः सितासितैः ।

मूलमन्त्रादिमन्त्रैर्वा मन्त्राणां मुनिसत्तमाः ॥९८॥

कुम्भन्यमन्त्रभूतैः प्राबन्धयेद्द्रव्यं द्विजाः ॥

अभ्यर्प्यशतैर्व्यामाद्वाराकारैश्च तन्तुभिः ॥९९॥

शतेनाष्टोत्तरेणाद्यं द्विगुणेन द्वितीयकम् ।

त्रिगुणेन तृतीयं तु व्याममेयं तु नञ्जयेत् ॥१००॥

पट्त्रिंशदमन्त्रिकं चाद्यं द्वितीयं द्विगुणं मृतम् ।

तृतीयं त्रिगुणं तुर्याद्व्यमेव महाभक्तिः ॥१०१॥

मण्डलमस्य च विमोक्षया यद्विगतमस्य च ।

विष्वक्कमस्य परिधानां विमोक्षेऽप्यवधारयन् ॥१०२॥

मालाकृतिं तु शिरसि यथेच्छग्रन्थिपूर्वकम् ।
 द्वितीयमंसयोर्यावलम्बितं जानुमण्डले ॥१०३॥
 मूर्ध्नेः पादावधिर्यावत्तृतीयमिति विश्रुतम् ।
 आमूर्ध्नेः पीठपर्यन्तं वनमालापवित्रकम् ॥१०४॥
 पृथक्पीठस्य वै कुर्यात्स्वप्रमाणेन शोभनम् ।
 बिम्बप्रतिसराणां च व्यासश्चानियतः स्मृतः ॥१०५॥
 सूत्रमानं च पूर्वोक्तं द्विगुणं सति सम्भवे ।
 त्रिगुणं वा मुनिश्रेष्ठा ! वनमालारूपमूषणम् ॥१०६॥
 अष्टोत्तरेण सूत्राणां सहस्रेण समन्वितम् ।
 यद्वा तदर्थं पादं वा कुर्याद्विज्ञानुरूपतः ॥१०७॥
 लेपभित्तिपटस्थे तु मूलबिम्बे यदा द्विजा. ! ।
 कुर्यादुन्सवबिम्बस्य मूषणानां तु पञ्चकम् ॥१०८॥
 तदापि मूलबिम्बस्य मूषणान्यपि पूर्ववत् ।
 फल्पयेदाद्यपूर्वाणि बिम्बप्रतिसरेषु तु ॥१०९॥
 विभवे देवदेवेशे हारपञ्चकसंयुतम् ।
 नानाकाराणि तन्तूनि मुक्ताहारममन्वितम् ॥११०॥
 व्यङ्ग्यलान्तरिणा देया सर्वेषां ग्रन्थयः समाः ।
 सङ्गधानेन विना सम्यग्मातुल्योपमा शुभा. ॥१११॥
 अष्टोत्तरशतग्रन्थिसंयुक्ता वनमालिका ।
 चतुःस्थानावतीर्णस्य विभोरामन्त्रणाय च ॥११२॥
 पवित्रमाद्यमष्टमैकैकं वा द्वयं द्वयम् ।
 गर्भेषां फर्मबिम्बानां तथा वै गोपुरादिषु ॥११३॥
 श्रितानां मन्त्रबिम्बानां भजतां साक्षिणि सदा ।
 उत्तमादीनि फर्माणि कुर्याद्वै मुख्यकल्पने ॥११४॥
 प्रकल्पयेत्तद्वत्तन् मध्यमेनोत्तमेन वा ।

द्वितयं द्वितयं वापि- द्यौकैकं वानुकल्पने ॥११५॥
 अज्ञानां भूषणानां च लञ्छनानां तथैव च ।
 शक्तीनां विहगेशस्य पवित्रं कल्पयेत्तथा ॥११६॥
 प्राग्वत्प्रीत्यथ वा द्वे द्वे एकैकं वाथ वा द्विजाः । ।
 यथेच्छामानसं स्योतयैः सूत्रैस्तु परिकल्पयेत् ॥११७॥
 सूत्रभ्रमसमोपेतैर्गर्भैर्भूषणसङ्घयम् ।
 अन्येषां मण्डलाङ्गानां देवानां विभवे सति ॥११८॥
 पवित्रकणं कुर्याद्यथेच्छामान्धितन्तुभिः ।
 तथैव विष्वक्सेनादेः परिवारगणस्य च ॥११९॥
 मन्त्रात्मकुम्भयोर्द्वे वै द्यौकं वै मण्डलस्य च ।
 द्वयं च कुण्डानलयोः शास्त्रपृष्ठस्य च द्वयम् ॥१२०॥
 लिपेर्वाक्त्वभूतस्य शब्दतत्त्वस्य च प्रभोः ।
 घण्टाक्षसूत्रपूर्वाणां क्रियाङ्गानां महात्मनाम् ॥१२१॥
 बलिर्षाठाभिदेवानां देशान्तरनिवासिनाम् ।
 गुर्वादीनां चतुर्णां तु हरिलिप्ताप्रलापिनाम् ॥१२२॥
 द्विजोत्तमादिवर्णानां नित्यमच्युतभाविनाम् ।
 गृहस्रग्भक्षचारिणां यतीनां वनवासिनाम् ॥१२३॥
 वृद्धानां जनकदीनां भगवत्त्ववेदिनाम् ।
 बन्धूनां भ्रातृपुत्राणां नारायणगतात्मनाम् ॥१२४॥
 जाम्पाया भक्तिनग्राया रमाया अर्चने हरेः ।
 सम्बन्धिनां च पितामां भगवद्भानुर्धामिनाम् ॥१२५॥
 तदुत्तरमहामायां चादुर्गत्यागिन्नापिनाम् ।
 भृत्यानां श्यामुहृत्तानां पुण्योत्तनयात्रिनाम् ॥१२६॥

बृद्धये योग्यतयै च पवित्रीकरणाय च ।
 यथाभिमतमानैस्तु तन्तुभिर्ग्रन्थिभिस्तथा ॥१२७॥
 कुर्यात्पवित्रनिचयमथ वा मुनिसत्तमा ।
 गुर्वादीनां चतुर्णां तु यतीनां च कुटुम्बिनाम् ॥१२८॥
 क्रमाच्चतुर्विंशतिभिः सूत्रैः षोडशभिस्तथा ।
 ततो द्वादशभिश्चैव अष्टभिः षट्तिभिस्तथा ॥१२९॥
 पवित्ररूपाणि कार्याणि ग्रन्थयः सूत्रसख्यया ।
 आराधकस्य च गुरोः कुर्याद्वै भूषणद्वयम् ॥१३०॥
 स्थूलरूपमिदं प्रोक्तं सूक्ष्मरूपमिहोच्यते ।
 शिरःप्रमाणेनार्चायां भूषणं प्रथमं स्मृतम् ॥१३१॥
 चतुःशतेन सूत्राणां द्वाविंशद्विस्तथाधिकैः ।
 सूत्रावर्तैश्च सुसमैः परिकल्प्य च शोभनम् ॥१३२॥
 सप्तविंशत्प्रमाणेन दत्त्वास्मिन् ग्रन्थिसञ्चयम् ।
 पर्णादूर्ध्वगतं नाभिप्रमाणेन पवित्रकम् ॥१३३॥
 परिकल्प्य द्वितीयं च सूत्राणां मुनिसत्तमा ।
 शतत्रयेण च तथा चतुर्विंशद्विरेव च ॥१३४॥
 द्विगुणग्रन्थिनिचयैरनुगमं तु तत्स्मृतम् ।
 स्वन्धदेशात्ममारभ्य यावत्पादद्वयाराधि ॥१३५॥
 नेत्रमूर्ध्वेन्द्रिमाणेन सूत्रग्रामैश्च कल्पयेत् ।
 त्रिगुणग्रन्थिनिचयैस्ततोऽन्यद्विजमत्तमा । ॥१३६॥
 अष्टोत्तरेण सूत्राणां शतेन ग्रन्थिभिस्तथा ।
 शिरःपूर्वावनाराट्टे यावत्पीठं तु वैष्णवम् ॥१३७॥
 सूत्रैर्मन्त्रिभ्यर्गैश्च गर्भेऽस्तु विविधैस्तन ।
 मण्डनस्य प्रमाणेन कुर्यान्नान्यथाप्ययम् ॥१३८॥
 प्रथमं पद्मप्रमाणेन नाभिमानं द्वितीयकम् ।

अस्तुल्यं तृतीयं स्यात् चतुर्थं नेमिभिः समम् ॥१३९॥

एकाशीतिभिरावर्तैः सूत्राणां द्विजसत्तमाः ।

अग्नेः कुण्डप्रमाणेन ग्रन्थिभिस्तावदेव हि ॥१४०॥

भूषणत्रितयं कुर्याद्यथायोगं महामतिः ।

अष्टोत्तरशतादर्थैस्तुत्रैस्तद्ग्रन्थिभिस्तथा ॥१४१॥

भूषणं सुसमं चैव सुशुभं परिकल्पयेत् ।

द्विजेन्द्रा द्विजमुख्यानां ब्राह्मणानां तदर्थतः ॥१४२॥

मुख्यमेतत्समृतं कल्पमनुकल्पोधुनोच्यते ।

अष्टाधिकेन सूत्रेण शतेन प्रथमं त्विदम् ॥१४३॥

चतुर्भागोनमपरं तदर्थेन तृतीयकम् ।

आद्याचतुर्थभागेन चतुर्थं कल्पयेत्ततः ॥१४४॥

त्रिभागोनं चतुर्थास्तु अग्नेः कुर्यात्तु भूषणम् ।

द्विजेन्द्राणां प्रकुर्वीत सप्तविंशतितन्तुजम् ॥१४५॥

ब्राह्मणानां प्रकुर्वीत तन्तुभिर्नवभिर्द्विजाः ।

स्तनादूर्ध्वमधो नाभेर्न कर्तव्यं कदाचन ॥१४६॥

सूत्रत्रयेण चान्येषां भक्तानां तु जगद्गुरोः ।

सूक्ष्मकल्पमिदं प्रोक्तं परकल्पमिहोच्यते ॥१४७॥

चतुःस्थानावतीर्णस्य मुख्यमन्त्रस्य वै विभोः ।

शतेनाष्टोत्तरेणैव हार्धेनांशेन वा द्विजाः ॥१४८॥

तन्तूनां भूषणं कुर्यादेकैकं वा त्रयं त्रयम् ।

जपहोमादिका संख्या पूर्णा रिक्ता महात्मनाम् ॥१४९॥

समीकरोति भक्तानां मन्त्रिणामत एव हि ।

कुर्यात्तद्ग्रन्थिनिचयं सूत्रसंख्योपलक्षितम् ॥१५०॥

यदृच्छया ततोन्मेषां याज्यानां परिकल्प्य च ।

सूत्रभ्रमसमोपेतैर्गर्भैर्भूषणसञ्चयम् ॥१५१॥

ततस्तु देवदेवस्य चतुःस्थानस्थितस्य यत् ।
 पवित्रकमण विभ्रा । प्रोक्तमाद्यपुरस्सरम् ॥१५२॥
 कुर्यात्तु गर्भरचना तस्य सर्वस्य सत्तमा । ।
 हेमसद्रत्नकर्पूरमलयक्षोदकुङ्कुमै ॥१५३॥
 सर्वौषधिसमोपेतैस्त्वगेलादिविभिश्चितै ।
 पावनैर्विधिधैर्द्रव्यैर्नीज्या सपिबुना सह ॥१५४॥
 चीनपूरसमाकारमाभ्रामलकशङ्खवत् ।
 तदन्तराळानि पुनस्त्वच्छिन्नेन तु तन्तुना ॥१५५॥
 विभागप्रतिपत्त्यर्थं ग्रथनीयान्यदूरत ।
 अन्येषा सर्वविम्बाना यथावित्तानुरूपत ॥१५६॥
 कल्पयेद्गर्भरचना पूर्वोक्तैर्द्रव्यसञ्चयै ।
 आराधकस्य च गुरोः सगर्भं भूषणद्वयम् ॥१५७॥
 विहितं भगवन्मन्त्रन्यासात्तादात्म्यभाबनात् ।
 जतोन्वेषामगर्भं च रचनीयं यथाक्रमम् ॥१५८॥
 अन्तराळगणं गार्भं कुर्याद्वाहीकरजितम् ।
 अलङ्कृत्य च सौवर्णरूपरिष्टाद्य रूपायै ॥१५९॥
 पवित्रच्छेदसमूहं जातरूपमयैस्तु वा ।
 शङ्खपद्मगदाचक्रमालाश्रीवत्सपूर्वकै ॥१६०॥
 षष्मैव बहूना वा यथावित्तानुसारत ।
 षष्ठं दृष्ट्वा पवित्राणि क्रमेण द्विजमत्तमा ! ॥१६१॥
 धानुजे विभे भाण्डे वसच्छत्रे निधाय च ।
 अथ वा वैदले भाण्डे मृण्मये वा सुशोभने ॥१६२॥
 पात्रांशे यामि वैदस्मिन् मान्त्र भूषणमश्रयम् ।
 अयामिन् आदिकं स्थाप्य ममन्त द्वित्रसप्तमा ! ॥१६३॥
 अष्टादश चामगा पश्चात् सुगिनेनाऽऽतेन च ।

बन्धयित्वा तु सूत्रेण दृढेन सुसितेन च ॥१६४॥
 मध्ये तु यागद्रव्याणां ते भाण्डे विनिवेशयेत् ।
 एवं हि सर्वसम्भारान् सम्पाद्य द्विजसत्तमाः ! ॥१६५॥
 चातुर्मास्ये त्वन्यतमे मासे वै शुक्लपक्षके ।
 द्वादश्यां देवदेवस्य पवित्रारोपमाचरेत् ॥१६६॥
 पूर्वं दशम्येकादश्योः कुर्यात् कर्माधिवासनम् ।
 एकादश्यां चानुकल्पे अधिवासनमाचरेत् ॥१६७॥
 सद्योधिवासं द्वादश्यां कुर्याद्वा शक्यभावात् ।
 अधिवासदिनात्पूर्वदिने कृत्वाङ्कुरार्पणम् ॥१६८॥
 अधिवासदिने कुर्याद्रक्षाबन्धं च देशिकः ।
 अधिवासादिकं सर्वं शृणुध्वं मुनिपुङ्गवाः ! ॥१६९॥
 आचार्यो मूर्तिपैः सार्धं दशम्यां तु निशामुखे ।
 मन्त्रेशसन्निधिं गत्वा प्रपूज्यार्प्यादिभिः क्रमात् ॥१७०॥
 तस्मादनुज्ञामादाय प्रासादाप्रक्षितं शुभम् ।
 यागमण्डपमासाद्य द्वारार्चनपुरस्सरम् ॥१७१॥
 पूर्ववत्पूजनं कुर्यात्कलशे मण्डलक्षितौ ।
 सम्प्रविश्य ततः प्राग्यन्मूलमूर्तौ तु पूजनम् ॥१७२॥
 भद्रक्षिणप्रणामान्तं सविशेषं समाचरेत् ।
 लेपभित्तिपट्टसं तु मूलबिम्बं यदा द्विजाः ! ॥१७३॥
 तदा नैगिरिके बिम्बे सर्वं कुर्याद्विशेषतः ।
 ण्टस्य सन्निधौ विप्राः ! कृत्वा सपननायकम् ॥१७४॥
 सपनाधिष्ठिते बिम्बे नित्यनैमित्तिकेपि वा ।
 सर्वमभ्यर्च्य विप्रान्तं मूलबिम्बे समाचरेत् ॥१७५॥
 नित्योत्तवार्षिकं बिम्बे तु तदा कुर्यात्पटुत्यम् ।
 तेषामसन्निधौ विप्राः ! दर्पणे तन्मयीपणे ॥१७६॥

कुर्यात्क्षपनमात्रं तु तदा कुर्यात्तदुत्सवम् ।
 दर्भमञ्जरिजे कूर्चे चक्रे वा कुम्भकेपि वा ॥१७७॥
 प्राग्वदन्यत्समस्तं तु मूलविम्बे समाचरेत् ।
 ततो होमगृहं गत्वा कुण्डं संस्कृत्य पूर्ववत् ॥१७८॥
 तलानलं च संस्कृत्य कुर्याद्वै मन्त्रतर्पणम् ।
 प्रासादं सम्प्रविश्याथ कृत्वा होमसमर्पणम् ॥१७९॥
 प्रणम्य देवदेवेशं ततस्त्येकं पवित्ररुम् ।
 दहनाप्यायसशुद्धं प्रोक्षितं चार्घ्यवारिणा ॥१८०॥
 वासितं गन्धधूपाभ्यां चतुस्स्थानस्थितस्य च ।
 निवेद्य च क्रमेणैव धूपं दत्वा र्घ्यपूर्वकम् ॥१८१॥
 निजानन्दमयैर्भोगैर्नित्यतृप्तस्त्वमव्ययः ।
 तथापि भक्त्या तृप्तो ह त्वा यजाम्यात्मसिद्धये ॥१८२॥
 इति विज्ञाप्य देवम्यं ततोऽस्त्रेणार्घ्यवारिणा ।
 सर्वं भूषणपूर्वं तु सम्प्रोक्ष्य द्रव्यसञ्चयम् ॥१८३॥
 अथ पाणिद्वयेनैव अग्नीषोमात्मकेन तु ।
 योग्यतापदवीं नीत्वा सर्वं भूषणसञ्चयम् ॥१८४॥
 मूलमन्त्रेण सम्प्रोक्ष्य सम्पृश्याथ निरीक्ष्य च ।
 उम्भयोग्यानि चैरुमिन् मण्डलीयानि चापरे ॥१८५॥
 विन्ध्ययोग्यानि चैरुसिन्धुयोग्यानि चापरे ।
 अन्यानि मन्त्रयोग्यानि ण्मिन् द्विजसत्तमाः ॥१८६॥
 पात्रे पात्रे पृथक् पृथक् पात्रलग्नानुरूपतः ।
 आच्छाद्य वामगा पश्चात्पुनरुत्तिष्ठेन तु ॥१८७॥
 तानि भूषणपात्राणि क्रमेण च पृथक् पृथक् ।
 पश्चर्माण्यानि मुखेण दृढेन मुग्धितेन च ॥१८८॥
 शान्तिमिष्टं चैव निवेद्या प्रियेन वा ।

चतुस्त्रिद्व्येकभारैर्वा कृते पीठेथ वा स्थले ॥१८९॥
 तानि भूषणपात्राणि संस्थाप्य पुरतो विभोः ।
 प्रणवेनार्चयित्वा तु वर्मणा स्थगयेत्पुनः ॥१९०॥
 देवागारं बहिश्चान्तः मन्दिरं यागसंज्ञितम् ।
 संवेष्ट्य सितसूत्रेण चतुर्धा तद्गुणेन तु ॥१९१॥
 ततोऽभ्यर्च्य समृहं तु पञ्चकालपरायणम् ।
 षट्कर्मनिरतं चापि यतिवृन्दं तु वैष्णवम् ॥१९२॥
 समक्षं भवता भक्त्या श्वः प्रमुं पूजयाम्यहम् ।
 सन्निधानमतः कार्यं मदनुग्रहकाम्यया ॥१९३॥
 एवमभ्यर्च्य तेभ्यस्तु ह्यनुज्ञां प्रतिगृह्य च ।
 सन्निधौ देवदेवस्य जागरेण नयेन्निशाम् ॥१९४॥
 एकादश्यां प्रभातेथ कृतस्नानः कृताह्निकः ।
 आचार्यो ब्राह्मणैः सार्धं यतिभिर्वैष्णवोत्तमैः ॥१९५॥
 स्वधर्मनिरतैश्चैव विष्णुभक्तैर्दृढव्रतैः ।
 प्रविश्य भगवद्गोहं कृत्वा नित्यार्चनं विभोः ॥१९६॥
 चतुःस्थानार्चनं चापि सविशेषं समाचरेत् ।
 तथैव रात्रौपि च सविशेषं समाचरेत् ॥१९७॥
 हवनान्तं क्रियाकाण्डं जपस्तुतिपरस्ततः ।
 आराध्यस्थाग्रतः स्थित्वा जागरेण नयेन्निशाम् ॥१९८॥
 स्नात्वा ब्राह्मे मुहूर्तेय देशिको वैष्णवैः सह ।
 प्रविश्य देवसद्वनं कृत्वा नित्यार्चनं विभोः ॥१९९॥
 चतुःस्थानस्थितं देवं समभ्यर्च्य यथाविधि ।
 ततस्तु चौत्सवं विम्बं श्रीपुष्टिम्यां समन्वितम् ॥२००॥
 यानमारोप्य वस्त्राद्यैरलङ्कृत्य विशेषतः ।
 मण्टपं तु सर्गिनाय विनिवेश्य च विष्टरे ॥२०१॥

पाठयेच्चतुरो वेदान् चतुर्दिक्षु यथाविधि ।
 अथ भूषणपानस्य गत्वा वै सन्निधिं द्विजा ॥२०॥
 पूजयित्वा समुद्रघाट्य पात्रं प्रतिसरीयकम् ।
 अवलोक्य समादाय ध्यायेदाद्येखिलं द्विजा ॥२०॥
 सावत्सरं तु यत्कर्म आपभातान्निशान्तिमम् ।
 ध्यानेत्य निष्कलं सम्यगपवर्गप्रदं तु यत् ॥२०॥
 सस्मृत्य निष्कलं मन्त्रं शुद्धोच्चारक्रमेण तु ।
 मन्त्रे सन्धाय तत्सूत्रं सूत्रे मन्त्रं तथैव च ॥२०॥
 एकीकृत्यात्मना सार्धं दद्याद्वै मन्त्रमूर्धनि ।
 समादायापरं सूत्रं तस्मिन् सकलनिष्कलम् ॥२०॥
 ध्यानकर्मस्वरूपं तु कर्म ध्यायेच्च वात्सरम् ।
 स्मृत्या चोभयरूपं तु मन्त्रं कलशपूजितम् ॥२०॥
 पूर्वपञ्चानुसन्धानं कृत्वा दद्यात्पवित्रकम् ।
 ततः प्रतिसरं विप्राः तृतीयं च समाचरेत् ॥२०॥
 षोडशं सावत्सरं कर्म सकलं चाखिलं स्मरेत् ।
 पूजयन्त स्वमात्मान आधाराच्च परावधिम् ॥२०॥
 लयभोगाधिकाराख्यक्रमेण सङ्कलात्मना ।
 सकलं मन्त्रनाथं तु लयभोगादि विग्रहम् ॥२१॥
 स्मृत्वा कृत्वा च सन्धानं दद्यात्प्रतिसरं ततः ।
 अपर्यपुष्पैस्तथा गन्धैर्माल्यैर्धूपैस्तथा द्विजाः ॥२१॥
 पूजया सम्पुटीजुर्याङ्गुणानि पृथक् पृथक् ।
 अन्तरान्तरयोगेन घण्टाशब्दसमन्विता ॥२१॥
 रामानन्दसद्भातुपुष्पाक्षतफनान्विता ।
 समुगन्धार्घ्यदमांस्या लाजसिद्धार्थैर्युता ॥२१॥
 प्रत्येकस्याः ॥ बहुजो नृष्टिः करगर्भैर्मुदा ।

केवलापुष्पवृष्टिर्वा शङ्खादीनपि नादयेत् ॥२१४॥
 दत्त्वैवं कलशस्थस्य पुरा विप्राः ! पवित्रकम् ।
 अनेन विधिना दद्यान्मण्डलस्थस्य वै पुरा ॥२१५॥
 पवित्रकलयं शुभ्रं भोगस्थाने च नारद ! ।
 दद्यात्समस्तमन्त्राणां त्रीण्येकं वा यथेच्छया ॥२१६॥
 बिम्बस्य तु समभ्यर्च्य प्रदद्याद्भूषणानि तु ।
 कलशोक्तक्रमेणैव वनमालाख्यभूषणे ॥२१७॥
 पूर्ववच्चानुसन्धानं सर्वं कृत्वा निवेदयेत् ।
 पृथङ्भ्यासो यदा प्रोक्तः किरीटाद्यं चतुष्टयम् ॥२१८॥
 क्रमेणावाहयेद्विप्रा भूषणानां चतुष्टये ।
 किरीटाख्य ! सुरेशस्य भानुतुल्यप्रभान्वित ! ॥२१९॥
 परिवारयुतस्तिष्ठ त्वमस्मिन् शीर्षभूषणे ।
 श्रीवत्सागच्छपूर्णेन्दु समाने ! भगवत्प्रिय ! ॥२२०॥
 वक्षःस्थले जगद्योनेर्भूषणं कल्पितं मया ।
 कौस्तुभागच्छ रत्नानामीश ! त्वं भगवत्प्रिय ! ॥२२१॥
 वक्षःस्थले जगद्योनेर्भूषणं कल्पितं मया ।
 धातुपुष्पसमाकीर्णं प्रवालमणिभूषिते ॥२२२॥
 वनमाले ! समागच्छ देवदेवप्रिये ! शुभे ।
 चतुर्भिरेतैर्मन्त्रैस्तु क्रमेणावाहयेद्विप्राः ! ॥२२३॥
 अम्बानां भूषणानां च लाञ्छनानां तथैव च ।
 शक्तीनां विद्मोदस्य तथैव मुनिसत्तमाः ! ॥२२४॥
 पीठस्य च पवित्राणि प्रदद्यात्क्रमशस्ततः ।
 एवमेव विभोर्दद्यान्मूलबिम्बगतस्य च ॥२२५॥
 गर्वेषां मूलबिम्बानां लङ्ग्यादीनां तथैव ।
 भस्मेषामग्न्यभिम्बानां परिवारणस्य च ॥२२६॥

शान्तृपीठस्य च लिपे. शब्दतत्त्वस्य च प्रभो ।
 घण्टाक्षसूत्रपूर्वाणां अर्घ्यपात्रादिकस्य च ॥२२७॥
 छत्रचामरपूर्वाणां सर्वोपकरणस्य च ।
 द्वारावरणदेवानां सर्वेषां च द्विजोत्तमा ! ॥२२८॥
 क्रमेण भूषणं कृत्वा यायादामिनिकेतनम् ।
 अभिस्थस्य विभोर्दद्याद्भूषणानि तु पूर्ववत् ॥२२९॥
 अग्नौ निवेदयेद्विष्णो ! भूषणं न तु होमयेत् ।
 यस्मात्सन्ध्यासमूर्ध्वं तु विहितं भूषणम्य च ॥२३०॥
 नाहतुं युज्यते दग्धं दोषमाभरणं विना ।
 तथैव सुस्तुवादीनां दद्यात्प्रतिसरं तदा ॥२३१॥
 देशिकस्य हृदारोप्य पूजितस्य च देववत् ।
 स्य स्व चारोप्य चान्येषां देशिकानां तथैव च ॥२३२॥
 साधकानां ततो दद्याद्यागाङ्गानामपि क्रमात् ।
 मूलविष्ये यदा कुर्यात्पवित्रारोपणं द्विजा ! ॥२३३॥
 तदा तु मूलभेरस्य कृत्वा प्रतिसरं पुरा ।
 नैवेद्यान्तं समभ्यर्च्य पश्चादुत्सवकौतुके ॥२३४॥
 यागमण्डपमानीय अथ वाग्न्यान्मण्डपे ।
 मद्रासने समारोप्य पूर्वोक्तविधिना ततः ॥२३५॥
 चतुर्भ्योऽथ स्थितस्यापि दद्यात्प्रतिसरं द्विजा ! ।
 एष हि देवदेवस्य चतुर्भ्योऽथ स्थितस्य च ॥२३६॥
 अलङ्कारासने मूलमन्त्रेण प्रणवेन वा ।
 भामूर्ध्नि क्रमशो कृत्वा भूषणानि यथाविधि ॥२३७॥
 भोग्यामनं ततो नीत्वा विविधाम्बुजहारिकैः ।
 भोग्यमर्च्य देवेशं ब्रूयाद्ब्रह्माज्ञाभिस्त्वहम् ॥२३८॥
 नावन्नेवाहं मोहाच्च कर्मत्यागो मया कृतः ।

त्वमेव सर्वं ज्ञानासि सर्वेश ! हृदये स्थितः ॥२३९॥
 यथाशक्त्या त्वनिच्छातस्तत्रापि परमेश्वर ! ।
 तन्निमित्तमिदं कर्म कृतं त्वत्प्रीतये मया ॥२४०॥
 एवमुक्त्वा समभ्यर्च्य चतुरः पाञ्चरात्रिकान् ।
 भगवत्प्रतिपत्त्या तु शक्त्या प्रावरणैर्धनैः ॥२४१॥
 तथा प्रतिसरान्तैस्तु ब्रह्मचारीन् यतीन् गुरुन् ।
 तर्पयित्वाथ चाग्नेन पूतेन विविधेन तु ॥२४२॥
 पश्चादुत्सवविम्बं तु यानमारोप्य देशिकः ।
 महोत्सवविधिप्रोक्तसर्वमङ्गलसंयुतम् ॥२४३॥
 प्रवक्षिणक्रमेणैव प्रासादं तु प्रवेशयेत् ।
 देशिकस्त्वथ नैवेद्यपूर्वं कुर्याच्च भोजनम् ॥२४४॥
 बन्धुभ्रातृसमोपेतः सविशेषं द्विजोत्तमाः । ।
 सायम्प्रातः प्रतिदिनं भूषणोत्सर्जनावधि ॥२४५॥
 चतुःस्थानस्थितं देवं समभ्यर्च्य यथाविधि ।
 मण्डपे चोत्सवं विम्बं सविशेषं समर्चयेत् ॥२४६॥
 उत्सवं देवदेवस्य कुर्यात्कालद्वयेपि च ।
 बाह्नारोहणं रात्रौ दिवसे वाचरोद्विजाः ! ॥२४७॥
 समाप्तिदिवसे प्रातर्विशेषयजनं ततः ।
 चतुःस्थानस्थितस्यापि मध्ये मध्येऽर्चनैः सह ॥२४८॥
 अवरोप्य पवित्राणि रात्रौ मण्डलवाहिगम् ।
 विसृज्य विधिवत्कुर्यात्कुम्भसम्प्रोक्षणादिकम् ॥२४९॥
 एकरात्रं त्रिरात्रं वा पथ वा सप्तरात्रकम् ।
 पवित्रकं स्थापयित्वा नतः सन्यासमाचरेत् ॥२५०॥
 अथ वार्चागतं विष्णुः ! तावत्संस्थाप्य भूषणम् ।
 यावदेकादशी शुक्ला संवृता फार्तिकस्य तु ॥२५१॥

अपनीय च माल्यादीन् प्रदद्याद्वा दिने दिने ।
 नो याति म्लानतां यावत्सम्प्राप्ते कालवासरे ॥२५२॥
 अपनीय गुरोर्मदत्या निवेद्य ब्राह्मणस्य वा ।
 पञ्चकालप्रसक्तस्य सद्गमावाप्तु नारद ! ॥२५३॥
 पद्कर्मसम्प्रवृत्तस्य विष्णुमक्तस्य तत्त्वतः ।
 विशेषयागहोमान्ते कृत्वाचार्यप्रपूजनम् ॥२५४॥
 वैष्णवाः पूर्ववत्पूज्या दद्यादाच्छादनं ततः ।
 तेषां चैव यथाशक्ति अभावादथ नारद ! ॥२५५॥
 युगमेकं तु वा ब्रह्ममेकस्यावश्यमेव हि ।
 उपवीतानि चाम्येषां सोत्तरीयाणि योजयेत् ॥२५६॥
 प्रार्थना च ततः कार्या यतीनां संयतात्मनाम् ।
 युष्मत्प्रसादसामर्थ्यान्ममास्तु परिपूर्णता ॥२५७॥
 क्रियाज्ञाना च सर्वेषां मा मेस्तु समयच्युतिः ।
 पञ्चमन्त्रिणो वक्तव्यं सर्वस्त्वालसमन्वितम् ॥२५८॥
 संवत्सरकृत्वाकृत्यदोष समयपूर्वकः ।
 नाशमायाति वै क्षिप्रं पवित्रारोपणाद्यतु ॥२५९॥
 पाति यस्मात्प्रदोषं हि पतनान्परिरक्षति ।
 विशेषेण द्विजास्त्राति पूर्णं कर्म करोति च ॥२६०॥
 साधके च क्रियाहीने तस्मादुक्तो मया महान् ।
 याग एष पवित्रास्य उक्तञ्छण्डश्रितः ॥२६१॥
 यध्यने सूक्ष्मरूपेण प्रकरो मुनिपुङ्गवाः ।।
 केवले विम्बके वापि यागमन्दिरसंस्थिते ॥२६२॥
 प्रामादमंस्थिते वापि दशम्यामधिवासिते ।
 कल्पयेद्दूषणारोपं विना कञ्चनमण्डले ॥२६३॥
 अग्निम्येपि तदा नुर्याचत्यागमदधिवासिते ।

एकं द्वे त्रीणि वा दद्यात्पवित्राणि तदा विभो ॥२६४॥
 समानीयोत्तमाद्येन भेदेन तु कृतानि वा ।
 द्रव्याभावे द्विजश्रेष्ठा अशक्तिर्यदि वा भवेत् ॥२६५॥
 सद्योधिवासं द्वादश्यां कृत्वा क्षमत्या तु फारयेत् ।
 सोपवासं द्विजश्रेष्ठा अर्चाया भूषणं विभो ॥२६६॥
 यथेच्छाकल्पितैः सूत्रैर्गन्धिभिस्तु यथेच्छया ।
 निशारोचनया वापि पवित्राणां च धातुना ॥२६७॥
 केनचिद्गन्धयो विप्रा विधियत्परिरक्षयेत् ।
 पुष्पपूर्णानि गर्भाणि कृत्वा वा केवलान्यतः ॥२६८॥
 प्रपूज्य पूर्ववद्विप्रा बिम्बसल्लिहितं विभुम् ।
 निवेद्य भूषणं दद्याद्वाणीमुच्चारयेदिदम् ॥२६९॥
 यन्मया ब्रह्मसूत्रं च कल्पितं ब्राह्मणस्य च ।
 कर्मणां पूरणार्थाय यथा दोषो न मे भवेत् ॥२७०॥
 इत्युक्त्या च ततो दद्यात्पूज्योपरि पवित्रकम् ।
 मृत्या च देवदेवेश द्वितीयेद्वि प्रयत्नतः ॥२७१॥
 पूजयित्वाथ देवेश कुर्यात्तदुपरोत्तिम् ।
 गृहे पवित्रयागे तु विशेषोयमधोच्यते ॥२७२॥
 बिम्बमे मण्डलमे वा चतु स्नानमितेपि वा ।
 पवित्राणां त्रय दद्यादेकं वा यथेष्टया ॥२७३॥
 इत्युक्तं योगिना श्रेष्ठा ! पवित्तरोहणं परम् ।
 ण्य कृते मनि तदा मिद्धिर्भवति नाश्वती ॥२७४॥
 गर्वार्था ग्राहकानां च येनगर्भात्पिन तदा ।
 ततोदानप्रदानां च विदित्वाटिष्ठस्य च ॥२७५॥
 निश्चेष्टयागभोगानां श्रुत्वा मन्त्रगुणोत्तमम् ।
 अग्रेऽहनि च कुर्यात्तदुत्तमं ममेति वा ॥२७६॥

स्रपन पूज्यमन्त्रस्य तीर्थोद्देशेऽथ सङ्गमे ।
 नद्या समुद्रगामिन्या देवस्ताते हृदे तु वा ॥२७७॥
 प्रीतये परमेशस्य त्वात्मनो दुःखहानये ।
 अहादायामराणां च पितॄणां तृप्तये ॥२७८॥
 आप्यायनार्थं मृतानां भुवनानां च मृतये ।
 देशदोषप्रशान्त्यर्थं गोत्राक्षणहिताय वै ॥२७९॥
 यथावत्स्रपनं कुर्यात्तीर्थविम्बे विशेषतः ।
 नित्यस्रपनविम्बे तु कुर्यात्तत्तदसन्निधौ ॥२८०॥
 नित्योत्सवपरे विम्बे द्वाचरेत्तदसन्निधौ ।
 तदभावे पवित्रे तु दर्भमञ्जरिजे शुभे ॥२८१॥
 विधानमत्र मे सम्यक् शृणुष्व सुसमाहिता ।
 बहुशरणमभयमात्रं समूलं यदपुष्पितम् ॥२८२॥
 प्राङ्मुखो दर्भमादाय प्रणवेन पुरा क्षिते ।
 तत्तन्नेनैव तन्मूलं प्राग्वत्कुर्यादधिष्ठितम् ॥२८३॥
 तस्य मध्यमनाळं यन्म्यम्भूतमवातिष्ठते ।
 आराध्य मन्त्रनाथेन सरेद्विंशति महात्मना ॥२८४॥
 दिवतं परमासीयमध्यक्षाय च विद्धि तम् ।
 अनेन दर्भमुच्च यत्काण्डं काण्डेषु चोत्तमम् ॥२८५॥
 अणिमादिगुणैर्युक्तं पुस्तत्वं तेन कल्प्यते ।
 वाचकं तस्य योत्तव्यं हस्युक्तं द्वित्यक्षणम् ॥२८६॥
 बहिः काण्टचतुष्पेण चित्तपूर्वं चतुष्टयम् ।
 प्रथमीयमथोऽनन्तमव्यक्तात् स्वकैः पदैः ॥२८७॥
 प्रणवादिनमोऽतैस्तु व्यापकं सूक्ष्मलक्षणम् ।
 एव श्रोत्रादिनां पञ्च भवनाम्ना प्रथयेत्तदा ॥२८८॥
 कर्मद्विधाणि तन्मृत्तान्मात्रपञ्चकम् ।

पञ्चकं त्वथ भूताना बध्वा वे क्ष्मावसानिकम् ॥२८९॥

अवशिष्टैस्तु तत्काण्डैर्बध्नीयास्तु करण्डवत् ।

विना शिखासमूहेन समुत्थानाचधेरथ ॥२९०॥

किञ्चित्दूर्ध्वदेशाच्च यथा नो याति वै पुन ।

बहुधा काण्डसङ्घस्तु कल्पितस्तत्त्वसङ्ख्यया ॥२९१॥

विभिन्नाना च काण्डाना भङ्गादेकरतस्य च ।

उत्पद्यतेन्यथात्व च तस्मात्तद्ग्रथयेत् दृढम् ॥२९२॥

वर्ममङ्गरिज त्वेवं सम्पाद्यादौ पवित्रकम् ।

अनुसन्धीयते तत्र मात्राभ्यान् यथास्थितम् ॥२९३॥

पूजयित्वाभ्यर्च्यपुष्पाद्यैरलङ्कृत्य पठेदिदम् ।

त्वमेव तीर्थं भगवन् । त्वमेवायतनं परम् ॥२९४॥

त्वयैवाधिष्ठितं सर्वभिर्द जानामि तत्त्वत ।

तत्रापि च त्वयाऽऽदिष्टं क्रियाकाण्डं शुभप्रदम् ॥२९५॥

यद्यर्त्तिर्वाहयाम्यथ त्वदनुग्रहकाम्यया ।

एव विशाप्य भगवन्मन्त्रमूर्तिं परात्परम् ॥२९६॥

तत्प्राप्तपात्रं कृत्वा ब्रह्मयानगतं तु वा ।

वेदेगेयध्वनीशद्वयशब्दमङ्गलपूर्वकम् ॥२९७॥

नीत्वा तीर्थान्तिकं तत्र नीरदेशे निधाय च ।

पूर्वामुखं च तथानमादाय च पवित्रकम् ॥२९८॥

वामदक्षतले कुर्यान् क्ष्माण्डलगतं त्विव ।

विधृत्यान्मध्यभागे च पाणिना दक्षिणेन ॥२९९॥

अवनीर्याम्भमो मध्यं निमज्जेन्मह तेन वै ।

सन्निधिं तत्र तत्कालं प्रशुभ्यन्त्यचिरानु वै ॥३००॥

अदोपाणि च तीर्थानि लोहत्रयगतानि च ।

मन्त्राल्ना यत्र गन्तव्यं क्षणमात्रे जलाशये ॥३०१॥

तत्रासननतीर्थानां सर्वेषां स्यात्समागमः ।

किं पुनर्यत्र भगवान् मन्त्रमूर्तिरघोक्षज ॥ ३०२ ॥
 साधकाभ्यर्थित स्नायात्मवानुग्रहया धिया ।
 विद्वान् योनेन विधिना तीर्थमासाद्य तत्प्रवित् ॥ ३०३ ॥
 स्नापयेद्द्वान्धवादीना प्राप्नुवन्त्यचिराच्च ते ।
 तैर्धै फलमनायासान्मन्त्रमूर्ते प्रसादत ॥ ३०४ ॥
 किं तु तद्यानवादित्रयजितम्भु भवेद्विधि ।
 इम विद्यान्महाबुद्धिर्विशेष चात्र कर्मणि ॥ ३०५ ॥
 सामान्यमविनाश यच्चिन्मय रूपवर्जितम् ।
 विशेषज्ञानमन्वन्ध जीवहस विभाव्य तम् ॥ ३०६ ॥
 पवित्रक तदाकार म्मृत्वा श्लाघ्य ततोम्भसा ।
 एव तेनैव चान्येषा बहूना बहुमिस्तु वा ॥ ३०७ ॥
 सम्पाद्य विष्टरे स्नान दूरस्थाना सदैव हि ।
 सम्पन्ने स्नपने त्वेव द्वितीयेहि महामति ॥ ३०८ ॥
 रथे कृत्यार्चिते त वै प्रपूज्य च यथाविधि ।
 यात्रास्यमुत्सव कुर्यादन्नदानपुरस्सरम् ॥ ३०९ ॥
 सनृत्तगेयवादित्र जागरेण समन्वितम् ।
 पुरात्र द्विरात्र वा त्रिरात्र भक्तिपूर्वकम् ॥ ३१० ॥
 सकृत्सवत्सरस्यान्ते तूत्सव स्नपनादिकम् ।
 कुर्याद्वै मन्त्रनाथस्य स सिद्धिं लभते पराम् ॥ ३११ ॥
 ज्य वा मन्दिरे देवमुत्तमोत्तममार्गत ।
 समारोप्य समलकृत्य रथादौ जगता पतिम् ॥ ३१२ ॥
 समारोप्य विशेषेण यात्रोत्सवमथाचरेत् ।
 इति पावित्र्यरु सम्यग्विधान परिकीर्तितम् ॥ ३१३ ॥
 इत पर च श्रोतव्यमस्ति चेत्कथ्यता द्विजा ।

इति श्रीपाञ्चराने ईश्वरसहिताया
 पवित्रोत्सवादिविधिर्नाम
 चतुर्दशोऽध्याय ।

अथ पञ्चदशोऽध्यायः ।

मुनयः ।

रूपनानां विधिं सम्यक्समाख्याहि मुनीश्वर ।।

यद्ज्ञानात्सकलाः पूर्णा नित्यनैमित्तिकाः क्रियाः ॥१॥

नारदः ।

शृणुष्वं मुनयः । सर्वे सावधानेन चेतसा ।

विधानं रूपनानां तु बहुभेदविनिर्मितम् ॥२॥

प्रासादस्याग्रतः कुर्यान्मण्डपं तु तदर्थतः ।

प्रथमावरणे वापि द्वितीयावरणेपि वा ॥३॥

तृतीयावरणे वापि चतुर्थे यक्षमेपि वा ।

आग्नेय्यां दक्षिणस्यां वा नैर्ऋत्यां पश्चिमे तु वा ॥४॥

वायव्यामुत्तरस्यां वा ऐशान्यां वा यथारुचि ।

कुर्यान्मानादिकं सर्वं यागमण्डपवद्विजाः ! ॥५॥

विना यागस्थलं मध्ये वेदीं चापि तदूर्ध्वतः ।

अधियासश्च कुम्भानां स्थापनं रूपनं तथा ॥६॥

युज्यते वै यथैकस्मिन् तथाम्यूष्य समाचरेत् ।

आचार्याश्चतुरो विप्राः । षडष्टौ द्वादशापि वा ॥७॥

यजमानस्तु वरयेच्छास्त्रज्ञान् गुरणा सह ।

प्रवीणांश्च बहुत्वे तु तत्संख्यानियतिः कृता ॥८॥

तेषां यथोक्तसंख्यानामभिज्ञानामसन्निधौ ।

तादृशान् वरयेद्विमांश्चतुस्त्रिद्वैकमेव वा ॥९॥

साधकाश्चतुरः षड्वा द्वादश षोडश ।

वरयेच्छास्त्रकुशलान् प्रवीणानुक्तकर्मसु ॥१०॥

एवं सर्वेषु यागेषु नित्यनैमित्तिकात्मसु ।

आचार्याणां साधकानां सङ्ख्यानिगम ईरितः ॥११॥

सहस्र्याहीनं न गृहीयादापचपि कदाचन ।
 मोहेन यदि गृहीयाद्द्वयं स्याद्वाजराष्ट्रयोः ॥१२॥
 प्राङ्मुखे मण्डपे भागे तृतीये पश्चिमे स्थिते ।
 मध्यसूत्रं समाश्रित्य खानपीठं प्रकल्पयेत् ॥१३॥
 प्राग्गतं प्रत्यगास्ये तु सौम्यास्ये दक्षिणागतम् ।
 तदास्ये चोत्तरासस्यं यथालक्षणलक्षितम् ॥१४॥
 यदा स्तपनविम्बादौ बिम्बे स्तपनमाचरेत् ।
 एवं तदा प्रकुर्वन्त मण्डपं द्विजसत्तमाः । ॥१५॥
 मूलबिम्बे यदा कुर्यात्तदग्रे मण्डपं तदा ।
 तदानीं न तु कुर्वन्त खानपीठं द्विजोत्तमाः । ॥१६॥
 सप्तमे पञ्चमे चापि पूर्वे स्तपनवासरात् ।
 तृतीये वा मुनिश्रेष्ठास्तस्मिन्नहनि वा द्विजाः । ॥१७॥
 भङ्गुरानर्पयित्वा तु ततः स्तपनमारभेत् ।
 यदा पूर्वदिने कुर्यात्कुम्भानामधिवासनम् ॥१८॥
 तदानीं पूर्वरात्रौ तु कुर्यात्कौतुकबन्धनम् ।
 पूर्वेद्युर्विभित्ते पश्चात्तस्मिन्नहनि वाचरेत् ॥१९॥
 यदा कर्मदिने विप्रा ! कुर्यात्कुम्भाधिवासनम् ।
 तदानीं तु दिने तस्मिन् कुर्यात्कौतुकबन्धनम् ॥२०॥
 ततः प्रभात आचार्यं कूनम्बान् प्रमल्लधी ।
 प्रविश्य मण्डपं सार्धं परिचर्यापरैर्जनैः ॥२१॥
 अलाक्षासहितैर्द्रव्यैः सहदेवीविमिश्रितैः ।
 माञ्जयेत्सर्पानो विप्रा ! प्राङ्मुखो वाप्युदङ्मुख ॥२२॥
 आलेपयेद्गोमयेन पूर्वादीशानपश्चिमम् ।
 नूतनेनाम्बुगैर गात्रिणेन जनेन तु ॥२३॥
 प्रोक्षयेन्मण्डपविप्राः ! पद्मगव्यरुणांजलिः ।
 एको द्वा बहवो वापि देविप्राः स्तपने स्मृताः ॥२४॥

नववस्त्रधराः सर्वे सर्वालङ्कारसंयुताः ।
 नववस्त्रोत्तरीयाश्च सोष्णीषा गुरुसम्भताः ॥२५॥
 नियमस्यास्तु बहवस्तथैव परिचारकाः ।
 यद्यद्योग्यं भवेद्विद्वाः! स्नपने यत्नं यत्र तु ॥२६॥
 तत्समस्तं समाहृत्य मण्डपे सम्प्रवेदय च ।
 स्नपनं प्रारभेत्यश्वाद्देशिकः शास्त्रपारगः ॥२७॥
 स्नपनं द्विविधं विद्धि परापरविभेदतः ।
 परं तु दशधा प्रोक्तं प्रधानादिविभेदतः ॥२८॥
 प्रधानं प्रथमं विद्धि द्वितीयं तु परं स्मृतम् ।
 तृतीयं परसूक्ष्मं स्यात्परस्थूलं चतुर्थकम् ॥२९॥
 पञ्चमं स्यात्सूक्ष्मपरं सूक्ष्मसूक्ष्मं तु षष्ठकम् ।
 सूक्ष्मस्थूलं सप्तमं स्यात् स्थूलं स्यात्परमष्टमम् ॥३०॥
 स्थूलसूक्ष्मं तु नवमं स्थूलस्थूलं तदुत्तरम् ।
 उत्तमादिविभेदेन त्वपरं नवधा स्थितम् ॥३१॥
 परापरविभेदानामेषां साधारणं स्मृतम् ।
 अनन्तकलशं नाम्ना स्नपनं सर्वपूरकम् ॥३२॥
 एषां प्रधानपूर्वाणां सूत्रपातपुरस्सरम् ।
 सर्वमुखारपर्यन्तं क्रमेण शृणुत द्विजाः ! ॥३३॥
 लोहजं दारुजं वापि मृण्मयं वा सुशोभनम् ।
 मण्डपेशानदिग्भागे संस्थाप्य जलभाजनम् ॥३४॥
 वेदिं प्रक्षाल्य तोयेन वस्त्रैः संवेष्ट्य नूतनैः ।
 सूत्रपातं ततः कुर्यात्कुम्भसंगव्यानुरूपतः ॥३५॥
 यथोक्तमानविस्तीर्णं क्षेत्रमण्डपमध्यतः ।
 मण्डपस्य तु विप्रेन्द्राः ! प्राग्भागमवलम्ब्य वा ॥३६॥
 स्वीकृत्य पश्चात्प्राक्प्रत्यग्दद्यात्पूतचतुष्टयम् ।

दक्षिणोत्तरग सूत्रपञ्चक विनिवेशयेत् ॥३७॥
 एव कृते भवन्त्यस्य पदानि द्वादश द्विजा ।
 एकैरस्य तु विस्तार ताल आदेशमेव वा ॥३८॥
 हस्त वारलिमात्र वा मण्टपस्थानुरूपत ।
 महत्त्वस्य च कुम्भानामेव सर्वत्र चोर्ध्वत ॥३९॥
 पिष्टचूर्णैरलकृत्य चतुर्दिक्षु समन्तत ।
 कोष्ठेषु पीठिका कुर्यात्तप्तुलैर्वाहिभिस्तु वा ॥४०॥
 तासा हि प्रतिकोष्ठ तु कुर्यादाढकसम्मितै ।
 अर्धाधिकैस्त्रिभि प्रस्यैरथवा केवलैस्त्रिभि ॥४१॥
 अर्धोत्तरेण वा विप्रा । कुर्यात्प्रस्यद्वयेन वा ।
 यद्वा प्रस्यद्वयेनैव प्रस्येनार्धोत्तरेण वा ॥४२॥
 प्रस्येन वा तदर्धेन तत्पादेनाथ वा द्विजा ।
 तुर्याध्रामथ वा वृत्ता कृत्वैव पीठिका तत ॥४३॥
 सौवर्णा राजता प्राक्षास्ताम्रा वा भेदवर्जिता ।
 श्लक्ष्णा असुपिरा कुम्भाश्चतुर्विंशाहुल्लोन्नता ॥४४॥
 निस्तृतेर्मध्यतस्तद्वत्तदल व्यहुल्लोन्नतम् ।
 ततमहुल्लिपत्केन तत्रास्य व्यहुल्ल स्मृतम् ॥४५॥
 मेखला भरितो श्रेया व्यहुल्ला द्विजसत्तमा ।
 यद्वा तदर्धमान तु सर्वमुच्छ्रायपूर्वकम् ॥४६॥
 यद्वोत्तमोत्तमा विप्रा । द्रोणमानोदपूरका ।
 तदष्टमाशनो न्यूना क्रमात्प्रस्यद्वयावधि ॥४७॥
 अधमाधमकुम्भास्तु प्रस्यमात्रोदपूरका ।
 एव लक्षणयुक्तान्तु कार्या विज्ञानुसारत ॥४८॥
 चक्रायागोपगम्यान्तु विनता कमठोदरा ।
 पाथय यवलिप्रीवा क्षतपत्रमुग्गानना ॥४९॥
 ऊर्वाथ कौमुदीमागमण्डलाब्धकृता द्विजा ।

मकराननशेषाभिरमृताम्बुप्रवाहका ॥५०॥
 नदीसमुद्रश्रीवृक्षनानामाल्ये परिष्कृता ।
 चक्राधारादिभिर्यद्वा रहिता सत्यसम्भवे ॥५१॥
 मृण्मया बानुकल्पे तु भेदच्छिद्रविवर्जिता ।
 न द्वितप्ता सुतप्ताश्च द्वेकवर्णास्तु सुस्वरा ॥५२॥
 सङ्गृह्य क्षाळयेत्सम्यक् शुद्धतोयैश्च सर्वत ।
 सूत्रेण वेष्टयेद्यत्नादङ्गुळाङ्गुलमन्तरम् ॥५३॥
 पश्चिमे कलशस्थानात्कलशानधिवासयेत् ।
 शालिभि र्मण्डिलं कृत्वा केवले स्थण्डिले तु वा ॥५४॥
 पूर्वामानुत्तरामाश्च कुशाम्बुज परितरेत् ।
 तारेण तत्र कलशान् न्यस्य पुष्पेण पूजयेत् ॥५५॥
 अथोमुखास्तु तानेव न्यस्य पङ्क्तिक्रमेण तु ।
 कुशानुपरि सतीर्य प्राङ्मुख परमेष्ठिना ॥५६॥
 दर्भमुद्रा मदस्याथ गन्धतोयेन सर्वत ।
 सम्प्रोक्ष्य पुसा विश्वेन विकिरेदक्षतानि च ॥५७॥
 निष्कृत्वा चोन्मुखीकृत्य सर्वेण मुनिपुङ्गवा ।
 पृथगुद्धृत्य फलशान् स्वस्थानेषु ब्रह्मान्यमेत् ॥५८॥
 कुम्भन्यामादिक सर्वं मूलमन्त्रेण वाचरेत् ।
 निरीक्षणादिसुशुद्धान् कृत्वा सहृदयेन तु ॥५९॥
 अष्टाक्षरेण मन्त्रेण मन्त्रयेत्तान् महत्सुहृन् ।
 तैर्नैव पूजयेत्पश्चादप्यसकचचन्द्रनादिना ॥६०॥
 तद्वाहरणहोम तु यथाशक्ति समाचरेत् ।
 पूर्णान्तमथ सम्पूर्य क्रमाद्भ्यर्चनियोजयेत् ॥६१॥
 पङ्क्तित्रये पश्चिमादि पूर्वान्तं च चतुश्चतु ।
 तत्र दक्षिणदिशि चन्द्रो कन्दरे पश्चिमदिशिने ॥६२॥

धात्रीफलोदकं चैव लोघतोयमनन्तरम् ।
 रक्तचन्दनतोयं च रजनीनीरमुत्तमम् ॥६३॥
 ततस्तु मध्यपङ्क्तौ तु तथैव विनिवेशयेत् ।
 ग्रन्थिपल्लववार्यैव ततस्तु तगरोदकम् ॥६४॥
 प्रियङ्गुचारि तदनु मासीजलमत परम् ।
 तथैवोत्तरपङ्क्तौ तु भवेदेतच्चतुष्टयम् ॥६५॥
 सिद्धार्थकोदकं चैव सर्वोपाधिजलं ततः ।
 सर्वरक्तोदकं चैव शुद्धोदकमत परम् ॥६६॥
 न्यसेत्कूर्चं कुशं दार्भमुदग्रं षोडशाङ्गुलम् ।
 अङ्गुलं ग्रन्थिमानं तु मूलं चैव द्वादशाङ्गुलम् ॥६७॥
 शेषमग्नौ विजानीयादित्येतत्कूर्चलक्षणम् ।
 अथ चार्पाद्गुळा ग्रन्थिरग्रं चैव द्वादशाङ्गुलं भवेत् ॥६८॥
 मूलं कुर्यात्तु विप्रेन्द्रा ! द्वादशाङ्गुलसंमितम् ।
 ब्राह्मणस्य चतुर्दशं त्रिदशं क्षत्रियस्य तु ॥६९॥
 द्विदशं तु विशा कूर्चं स्त्रीशूद्राणां तथा भवेत् ।
 सर्वेषामथ वा कूर्चं चतुःसप्तकृतं तु वा ॥७०॥
 मूलमन्त्रेण तदनु पूजयेत्कल्शान् क्रमात् ।
 अर्घ्यालग्नपुष्पैश्च धूपेन मुनिपुङ्गवा ! ॥७१॥
 अपिधाय क्रमेणैव पिधानैः सूत्रवेष्टितैः ।
 प्रतिकुम्भं तु वसनैर्वेष्टयेद्विभवे सति ॥७२॥
 आच्छाद्य नववस्त्रेण सर्वतः प्रागुदङ्मुखः ।
 पूर्ववत्पूजयित्वा तु ततो होमं समाचरेत् ॥७३॥
 अष्टोत्तरशतं हुत्वा समिदादीन् पृथक् पृथक् ।
 पूर्णाहुतिं ततो हुत्वा यन्त्रज्ञानविमन्त्रयेत् ॥७४॥
 मूलमन्त्रेण सर्वेषां यपनं विहितं द्विज ! ।
 अन्नरान्नयोगेन कुम्भी शुद्धोदपुरिते ॥७५॥

। क्षपन चार्घ्यदान च द्रव्याणां तु समाचरेत् ।
 द्रव्यन्यासक्रमेणैव तदुद्धार प्रकीर्तित ॥७६॥
 प्रधानमेतत्कथित द्विपट्कलशात्मकम् ।
 सर्वेषां कारणमिदं कार्याण्यन्यानि सत्तमा ॥७७॥
 अम्बुना पञ्चगव्येन क्षीरेण तदनन्तरम् ।
 दध्ना घृतेन मधुना सर्वोपधिजलेन तु ॥७८॥
 बीजाम्बुफलतोयेन गन्धपुष्पाम्बुना ततः ।
 हेमरत्नोदकेनाथ पूरितं तु यथाक्रमम् ॥७९॥
 कलशानां द्विपट्क यत्परमेतदुदाहृतम् ।
 पञ्चगव्यदधिक्षीरघृतमध्विक्षुभारिणा ॥८०॥
 सर्वोपधीगन्धरत्नफलपुष्पजलैस्तथा ।
 केवलेनोदकेनापि क्रमेण परिपूरितम् ॥८१॥
 द्विपट्कमेतत्कुम्भानां परसूक्ष्ममुदाहृतम् ।
 सूत्रपातादिकं चामिन् द्वितयेऽपि प्रधानवत् ॥८२॥
 प्राद्यमर्घ्यं तथाचाम सर्वोपधिजलं तथा ।
 दधि क्षीरं मधु घृतं तथा शुद्धोदकं द्विजा ॥८३॥
 कुम्भानां नवकं त्वेतत्परस्थूलमुदाहृतम् ।
 सूत्रपातादिकं चाम्यं प्रागेव परिकीर्तितम् ॥८४॥
 पञ्चधा भाविते क्षेत्रे भागा म्यु पञ्चविंशतिः ।
 बहिः प्रागादियोगेन कलशानां द्विरष्टके ॥८५॥
 क्षीरं दधि घृतं चैव मधु वै रसमेक्षवम् ।
 धात्रीफलादिदशकं सर्वाप्यन्तमेव हि ॥८६॥
 पञ्चोदकं ततः पश्चात्तदन्तः कलशाष्टके ।
 प्रागादिपुष्पतोयं च फलानीशोदके त्वय ॥८७॥
 गन्धोदकं च तदनु हेमरत्नले तथा ।

पुण्यतीर्थसरितोये मध्ये शुद्धोदकं न्यसेत् ॥८८॥
 द्रव्यन्यासक्रमेणैव तदुद्धार उदाहृतः ।
 एवं क्रमाद्द्रव्ययुक्तकलशैर्द्विजसत्तमाः । ॥८९॥
 स्रपनं पञ्चविंशद्विरेतत्सूक्ष्मपरं स्मृतम् ।
 पञ्चविंशत्तु कोष्ठानि कल्पयित्वा तु पूर्ववत् ॥९०॥
 मध्ये शुद्धोदकं न्यस्य बहिरिन्द्रादियोगतः ।
 पूर्वं क्षीराम्भसा पूर्णं परं शुद्धेन वारिणा ॥९१॥
 तृतीयं रत्नतोयेन हेमतोयेन चापरम् ।
 गन्धाबुमिश्रित चान्ये फलपुष्पोदकान्विते ॥९२॥
 शालिर्वाज्जाम्भसा पूर्णमष्टमं परिकीर्तितम् ।
 कुम्भाष्टकं तु तद्वाद्यदिगष्टकसमाश्रितम् ॥९३॥
 धात्रीफलोदकं पूर्वं मध्यातोयं ततोपरे ।
 शुक्लचीक्षोदमन्यासिन् विधीतकञ्जलं परे ॥९४॥
 कुमारीकथित तोय व्याघ्रसलिलमेव च ।
 नागरोदकमन्यमिन् तथान्यसिन् मधूदकम् ॥९५॥
 विहितोत्र ममुद्धारो द्रव्यन्यासक्रमेण तु ।
 नृसिंहमन्त्रैर्जप्तेन केवलेनोदकेन तु ॥९६॥
 मत्स्याद्यैः पञ्चभिर्मन्त्रैस्त्रिभिः सिंहादिभिः क्रमात् ।
 भन्तराजरणस्नाना कलशाना मुनीधराः ॥९७॥
 षडैकं सप्तवामन्य प्राणादौ तद्वादि स्थितान् ।
 कलशाद्यक्रमन्त्रेण हृदाद्येनाभिमन्त्रयेत् ॥९८॥
 गायत्र्यान्तर्गर्भविंशः । कलशैः श्रापयेत्क्रमात् ।
 द्वितीयायारण्यैर्गन्तु उपचारा हन्त मत्तः । ॥९९॥
 केन्द्रेनोदकेनाय अम्बजप्तेन सेचयेत् ।
 यद्वा प्रागुद्विजेनैव वर्त्मना सर्वमाचरेत् ॥१००॥

दशभिः सप्तभिः कुम्भैः सूक्ष्मसूक्ष्मामिदं स्मृतम् ।
 चतुर्हस्तं त्रिहस्तं वा क्षेत्रं सार्धद्विहस्तकम् ॥१०१॥
 द्विहस्तं वा समापाद्य तदर्धं तु द्विधा भवेत् ।
 एकेन कर्णिका कुर्याद्वितीयेन द्विरष्टकम् ॥१०२॥
 दत्तानां तु ततो विप्राः । कर्णिकोपरि विन्यसेत् ।
 कलशानां चतुष्कं तु दिक्चतुष्कसमाश्रितम् ॥१०३॥
 पूर्वं तु पञ्चगव्येन ततश्चैव मृदम्बुना ।
 सर्वोपधुदकेनैव केयलेनाम्भसाऽथ च ॥१०४॥
 पूर्वपश्चात्समाश्रित्य यावदीशानगोचरम् ।
 पोहशान्यान् प्रतिष्ठाप्य तत्रैव कलशान् क्रमात् ॥१०५॥
 प्रथमं पञ्चगव्येन केयलेन तु पूरयेत् ।
 गोमूत्रेण द्वितीयं तु तृतीयं गोमयाम्बुना ॥१०६॥
 त्रेताभिभूतिना विप्राः । चतुर्थं सोदकेन तु ।
 गजगौवृषभशृङ्गबल्मीकारुयमृदा परम् ॥१०७॥
 शालिक्षेत्राजदीमध्यापन्नपण्डाच्च पर्वतात् ।
 मृद्धिं पष्ठं तु कलशं पूणीय ततो द्विजम् ॥१०८॥
 सप्तमं सर्पशङ्खगोभिः सर्वापधिभिरष्टमम् ।
 क्षीरेण नवमं विद्धि दध्ना दशममुच्यते ॥१०९॥
 शृतेन चैकादशमं मधुना द्वादशं द्विजम् ।
 सर्वस्योदशं बीजैः फलैः सर्वैश्चतुर्दशम् ॥११०॥
 समस्तधान्यैरपरं सर्वगन्धैस्तु षोडशम् ।
 विहितोत्र समुद्धारो द्रव्यन्यामङ्गमेण तु ॥१११॥
 दत्ताभिर्मन्त्रितं कृत्वा एकैकं कलशं पुनः ।
 ग्रापयेन्मन्त्रमन्त्रेण ण्वेकेन तत्र नमान् ॥११२॥
 इति विंशतिभिः कुम्भैरपि च द्विचतसराः ।

सूक्ष्मभूलमिदं प्रोक्तं ततोऽन्यत्कथ्यते द्विजाः ॥११३॥

ग्रामप्रत्यगायतं सूत्रपञ्चकं विनिवेदय च ।

दक्षिणोत्तरमृत्राणामेकादशं विनिक्षिपेत् ॥११४॥

एवं कृते तु कोष्ठानि चत्वारिंशद्भवन्ति हि ।

तत्र पश्चिमदिक्पङ्केतराभ्यः क्रमयोगेन ॥११५॥

दक्षिणादुत्तरान्तं च कलशानां श्रुतुश्चतुः ।

विन्यस्य पृथ्येत्ताम्रं क्रमाद्वर्त्यनिबोधत ॥११६॥

पाद्याध्याचमनीयार्थद्वयैः पूर्वोदितं स्त्रयम् ।

नगादाद्यन्तर्मध्येभ्यां नदीमृतीरसम्भवा ॥११७॥

इदादूर्वाकश्चिखरादजदन्तव्रतीकृतात् ।

हलोत्था गोवृषशृङ्गशालीनाः ॥११८॥

तथा च पद्मपण्डोत्था त्वेकस्मिन्गोमयपरे ।

वनदाहसमुद्भूतं तथैव च महानसात् ॥११९॥

व्रैताग्रिमम् त्वपरे विनिवेदय घटान्तरे ।

अन्यस्मिन् पञ्चगव्यं तु कुशोदक्रममन्वितम् ॥१२०॥

मघ्नं तैलकुम्भं तु चर्मसीगारिपूरितम् ।

पलाशग्रादिगन्धैश्चर्मलोहितचन्दनम् ॥१२१॥

फणयोदक्रम्यस्मिन् परे तु त्रिफलोदकम् ।

वचा व्रताक्षरी कन्या व्याघ्री मिही कृताञ्जलि ॥१२२॥

गोत्रेयी मिहलेयी च कुष्ठं भूम्यङ्गनं तथा ।

महागण्डेयगा च मन्देयव्ययं मत्तमा ॥१२३॥

महानीगं मुकुती च मन्देयी व्रताक्षरी ।

त्रिगुणान्ना च वामेष्टा गाढा वद्विदिग्धा परे ॥१२४॥

यष्टी वगद्वर्णी चाप्यन्यस्मिन् गजपिप्पली ।

श्रीकण्ठानि चान्यस्मिन् पावनानि वृणानि च ॥१२५॥

दधिक्षीराज्यकुम्भांश्च द्वौ मध्विशुरसान्वितौ ।
 मूलान्यम्भोरुहाणां च तान्यन्यस्मिन् द्वये न्यसेत् ॥१२६॥
 द्रुमाणां पावनानां तु सक्षीराणां विशेषतः ।
 पत्रपुष्पफलोपेतमेकस्मिन् मञ्जरीगणम् ॥१२७॥
 जात्यादिकमथैकस्मिन् कौसुमीयं लताचयम् ।
 रोचनारजनीयुगमं बला मोटाथ पद्मकम् ॥१२८॥
 इति पञ्चकमन्यस्मिन् दर्भदूर्वाङ्कुराणि च ।
 सास्यं शाह्यंकुरचयं फलश्रेष्ठपरं तु वै ॥१२९॥
 सिद्धार्थकान् सिताद्यांस्तु मियद्गुं गन्धसज्जितम् ।
 अपरस्मिन् न्यसेत्कुम्भे सह वै नागकेसरैः ॥१३०॥
 ग्राम्याश्चौपधयः सप्त सप्ताख्या घटद्वये ।
 वाहीकं चन्दनं चैव रसं कर्पूरमेव च ॥१३१॥
 चतुष्कमेतदपरे त्वन्यस्मिन् घातवः शुभाः ।
 ताम्रजाम्बूनदाद्यास्तु परे रत्नचयं महत् ॥१३२॥
 न्यसेद्विद्रुमजालं च द्वयोर्मुक्ताफलानि च ।
 अर्घ्योदकमयैकस्मिन् नदीतीर्थोदकं द्वये ॥१३३॥
 सर्वापाधिघटं चैव मुञ्च्यताम्भोघटं ततः ।
 सुगन्धपुष्पफलं चत्वारिंशत्त्वमी मृताः ॥१३४॥
 द्रव्यन्यासक्रमोद्धार इदं स्थूलपरं मृतम् ।
 शीताम्बुपुरितानां च घटानां केवलं द्विजाः ! ॥१३५॥
 चत्वारिंशत्तमायुक्तं स्थूलमुद्मं प्रकाशितम् ।
 गन्धोदकेन पूषानां चत्वारिंशद्विरेव च ॥१३६॥
 समन्वितं घटानां तु स्थूलस्थूलं प्रकीर्तितम् ।
 मूत्रपानविधानं च कुम्भन्यासक्रमं तथा ॥१३७॥
 उद्धारं चानयोः कुर्यान् स्थूलचमद्गं द्विजाः ! ।

भक्तिश्रद्धावशाच्चापि विभवानुगुणं तु वा ॥१३८॥
 त्रिविधं स्थूलभेदं तु द्विगुणं तु समाचरेत् ।
 अनुकल्पे तदर्थं वा पादमष्टांशमेव वा ॥१३९॥
 चतुष्टयं वा कुम्भानां प्रत्येकं वा द्वयं द्वयम् ।
 एकैकं वापि विप्रेन्द्राः । सर्वद्रव्यमयं घटम् ॥१४०॥
 नवानां परिपूर्णानामुक्तादन्यदपेक्षितम् ।
 कुर्यादभ्युद्यत् तत्सर्वं प्रधानोदितवर्त्मना ॥१४१॥
 एवं तु दशधा विधाः परभेदाः प्रकीर्तिताः ।
 अपरस्य विभेदास्तु क्रमेण शृणुत द्विजाः ॥१४२॥
 चतुरश्रीकृते क्षेत्रे क्षेत्रत्रिंशद्विभाजिते ।
 कोष्ठकानां नवशतमेकपष्टिस्तथैव च ॥१४३॥
 मध्ये पङ्क्तित्रयं स्थाप्य मार्जयेत्तद्बहिर्द्वयम् ।
 बीध्यर्थं तद्बहिर्भूयः स्थाप्य पङ्क्तित्रयं पुनः ॥१४४॥
 द्वयं विमृज्य बीध्यर्थं स्थापयेत्सप्तकं पुनः ।
 विमज्य वा त्रिनवधा क्षेत्रैकं विमृजेद्विजाः ॥१४५॥
 बीध्यर्थं सङ्घटे देशे कलशानां तु पूर्ववत् ।
 क्रमेण तेषु कोष्ठेषु कलशान् पूर्ववन्वसेत् ॥१४६॥
 घृतमुष्णोदकं चैव रत्नवारि फलोदकम् ।
 लोहाम्भो मार्जनाम्भश्च गन्धाम्भोक्षतवारि च ॥१४७॥
 मधोदकमथेशान्तं मध्यादारभ्य मध्यमे ।
 पाचमर्थं तथाचामं पश्चगव्यं क्रमेण तु ॥१४८॥
 द्विचतुष्टोणसंवीतनवकानां तु मध्यमे ।
 ऐन्द्राण्युत्तरपर्यन्तं विदिवस्सानां तु मध्यमे ॥१४९॥
 दधि क्षीरं मधु तथा कृषायं बहिदिवकमात् ।
 एवं सप्तदश प्रोक्ताः प्रधानद्रव्यसंयुताः ॥१५०॥

शेषाश्चान्ये चतुष्पष्टिः शुद्धोदकसमन्विताः ।

इत्येकाशीतिकलशा मध्यतः संस्थिता द्विजाः ॥१५१॥

ततस्त्वेकोनपञ्चाशत्कलशास्तद्विगष्टके ।

तत्र मध्यमकुम्भेषु दिक्स्थितानां तु सेचयेत् ॥१५२॥

शुद्धोदकं चेशुरसं नालिकेररसं तथा ।

शान्तिवारि मुनिश्रेष्ठाः । पूर्वादिकमयोगतः ॥१५३॥

विदिक्स्थब्रह्मकुम्भेषु सेचयेन्मङ्गलोदकम् ।

आग्नेयादीशपर्यन्तं शिष्टमन्यच्छततमम् ॥१५४॥

अशीतियुक्तं कुम्भानां तथैव चतुरुत्तरम् ।

सुगन्धैः शीतलैस्तोयैः सम्पूर्णं द्विजसत्तमाः । ॥१५५॥

पञ्चान्मध्यस्थनवके मध्यादीशानपश्चिमम् ।

चामुदेवाद्वराहान्तं मूर्तीनां नवकं यजेत् ॥१५६॥

अर्घ्यालमनमास्त्यैश्च घृणेन च यथाक्रमम् ।

तद्बहिर्नवकानां तु ब्रह्मकुम्भेषु पूजयेत् ॥१५७॥

केशधाद्यामनान्तं च द्विचतुः पूर्वदिक्क्रमात् ।

तत एकोनपञ्चाशत्कलशानां मुनीश्वराः । ॥१५८॥

पूजयेद्ब्रह्मकुम्भेषु श्रीधराय चतुष्टयम् ।

पूर्वाद्युत्तरपर्यन्तं ब्रह्मादीशानपश्चिमम् ॥१५९॥

नारायणं कृष्णपर्यन्तं चतुर्कं पूजयेद्विजाः ।

प्राग्वात्कुर्वाणि विन्यस्य चक्रिणाभिः पिषाम च ॥१६०॥

ततः प्रच्छादयेद्वस्त्रैः नूतनैस्तु पृथक् पृथक् ।

तत ऊर्ध्वं यजेद्देवं चामुदेवं जगत्पतिम् ॥१६१॥

पादान्धर्मज्ञानैस्तु कुम्भैः संख्यापयेद्विभुम् ।

मष्टाक्षरेण मन्त्रेण द्विषट्काक्षरतोपि वा ॥१६२॥

विष्णुगायत्रिया वापि तन्मूर्तिमनुनापि वा ।

स्नपन सर्वकलशैविहित त्वथवा द्विजा । ॥१६३॥
 देव वेष्णवगायत्र्या स्नापयेत्पाद्यवारिणा ।
 तद्विष्णोरिति मन्त्रेण स्नापयेदर्घ्यवारिणा ॥१६४॥
 प्रतेविष्णो इति ऋचा स्नानमाचमनेन तु ।
 विष्णोः कर्मेति मन्त्रेण स्नानं स्यात्पञ्चगव्यके ॥१६५॥
 दधिक्राविष्णमन्त्रेण दत्ता सस्नापयेद्विभुम् ।
 आप्यायत्वेति मन्त्रेण गोक्षीरेणाभिषेचयेत् ॥१६६॥
 मधुवातेति मन्त्रेण मधुन स्नपनं विभो ।
 ओषध्व इति मन्त्रेण कपाये स्नपनं भवेत् ॥१६७॥
 त्वं विष्णुरिति मन्त्रेण स्नपनं तूष्णवारिणा ।
 फलिनीत्यादि मन्त्रेण स्नापयेत्फलवारिणा ॥१६८॥
 शन्नो देवीति मन्त्रेण स्नपनं मार्जनान्बुभिः ।
 सावित्र्याक्षततोयेन अग्न आयाहि मन्त्रतः ॥१६९॥
 रत्नोदकैरिषेत्वेति लोहतोयेन सेचयत् ।
 गन्धद्वारेति मन्त्रेण स्नपनं यववारिणा ॥१७०॥
 शतधारेति मन्त्रेण स्नपनं गन्धवारिणा ।
 घृतेन स्नापयेद्देव ततः शुक्रममीत्यृचा ॥१७१॥
 अथ वा पाद्यपूर्वं तु यावत्तोयाग्रमानम् ।
 ऋग्भिः पुष्पमूकम्य ततः शुक्रमसीत्यृचा ॥१७२॥
 आज्यं च गृह्यतोयाद्यं चतुष्कं श्राद्धिपश्चिमम् ।
 त्वं विष्णुरिति मन्त्रेण विष्णोर्नृकमिति द्विचा ॥१७३॥
 आपयेन्मद्रज्जाग्रेण तोयेन मुनिपुत्रवा ।
 येनाभिषिद्येद्देवा प्रधानमग्नेन तु ॥१७४॥
 तत्तृदवाग्निरग्नेन मन्त्रेणाभिषेचयेत् ।
 प्रतिपद्य तु मन्त्रेण हव्यार्णभनमाल्यैः ॥१७५॥

धूपेन च समध्यर्च्य ततस्तेनाभिषेचयेत् ।
 यद्राघ्यं पाद्यमाचाम गन्धस्तम्बूपदीपकम् ॥१७६॥
 दद्याद्यथाक्रम सर्वं केवल चार्घ्यमेव वा ।
 युक्तं व्रतचतुष्फलेण सप्तत्या च त्रयेण च ॥१७७॥
 कुम्भानां स्नपनं क्षेत्रदुत्तमोत्तममुच्यते ।
 हीनमष्टाष्टसङ्ख्यातैरेन्तं शुद्धोदवारिभिः ॥१७८॥
 कल्शौ स्नपनं यत्तु तन्मादुत्तममध्यमम् ।
 तथा पङ्क्तिचतुष्कं तु हीनं सात्पूर्वनिश्चितात् ॥१७९॥
 यदेतत् स्नपनं युक्तमेकाशीत्या च मध्यतः ।
 त्रिंशु चैकोनपञ्चाशच्चतुष्फलेण विद्विष्युः च ॥१८०॥
 ब्राह्मदैविकमागम्यै कल्शैरन्यितं द्विना । ।
 शेषे पञ्चवत्तरशतसङ्ख्यातैः शुद्धवारिभिः ॥१८१॥
 विहीनं कल्शैर्विनास्तद्वेदुत्तमाधमम् ।
 शतद्वयेन कुम्भानां चतुर्द्विंशसहितेन च ॥१८२॥
 चतुर्हीनेन वै विप्रा क्षेत्राशीत्या च मध्यतः ।
 सयुक्तं स्नपनं प्राग्वत्तद्वेदमध्यमोत्तमम् ॥१८३॥
 अष्टाष्टपरिसङ्ख्यातैरेन्तं शुद्धोदवारिभिः ।
 कल्शैर्यद्वेदहीनं तत्स्यामध्यगमध्यमम् ॥१८४॥
 एकाशीत्या च कुम्भानां मध्यतस्तु समन्वितम् ।
 त्रिंशु चैकोनपञ्चाशन्मयस्त्रयसयुतम् ॥१८५॥
 शेषे शुद्धोदकं चैर्विहीनं मध्यमाधमम् ।
 पङ्क्तिनामष्टेनात्र हीनमेतत्तु नल्पमेव ॥१८६॥
 एकाशीत्या च कुम्भानां केवलं पूर्ववद्विना ।
 अधमोत्तममेतत्तु स्नपनं परिवर्तिनम् ॥१८७॥
 द्वाविंशतिस्तु फलश्रेष्ठे कोणस्थे शुद्धवारिभिः ।

विहीन स्नपन यत्तद्भवेदधममध्यमम् ॥१८८॥
 यच्चतु षष्टिफलशैर्विहीन सर्वदिक्स्थिते ।
 शुद्धोदकैर्द्विजश्रेष्ठान्तद्भवेदधमाधमम् ॥१८९॥
 नवधा सप्तधा चात्र क्षेत्रं कृत्वा तु पीडयेत् ।
 द्वय चतुष्कं वा शिष्टं कुम्भानां स्थापनार्थतः ॥१९०॥
 इत्येवमपरं प्रोक्तं नवधा मुनिसत्तमा ।
 कुम्भाधिवासपूर्वं तु सर्वं पूर्ववदाचरेत् ॥१९१॥
 आज्यस्य देवतं देवो बालुदेव परस्मृतः ।
 उष्णाम्भसोऽनिरुद्धस्तु भगवान् देवतं द्विजा ।
 फलाम्भसोऽनिरुद्धस्तु भगवान् देवतं द्विजा ।
 नारायणस्तु मन्त्रात्मा लोहतोयस्य देवतम् ॥१९३॥
 मार्जनस्य हयग्रीवो विष्णुः स्यादग्न्धवारिणः ।
 नृसिंहोक्षततोयस्य वराहो बवन्वारिणः ॥१९४॥
 पाचस्य केशवो देवोऽर्घ्यस्य नारायणस्मृतः ।
 देव आचमनीयस्य माधनस्तनधिदेवता ॥१९५॥
 गोविन्दः पञ्चगव्यस्य विष्णुस्तु दधिदेवतम् ।
 मधुसूदनसञ्ज्ञस्तु पयसो देवता स्मृता ॥१९६॥
 त्रिविक्रमाख्यो मधुनः कषायस्य च वामनः ।
 भगवान् श्रीधरारूपस्तु गुह्यतोयस्य देवता ॥१९७॥
 देवदेवो हृषीकेश इक्षुमारम्य देवतम् ।
 दामोदरोऽभिर्देवस्तु नाञ्जिरेरामसो द्विजा । ॥१९८॥
 पद्मनाभस्तु भगवान् शान्तितोयस्य देवता ।
 नरो नारायणश्चैव हरिः कृष्णमर्धवश्च ॥१९९॥
 आग्नेयादीनामर्धवः देवता गङ्गाभगः ।
 एषादीतिभिर्नामा तु शुद्धोदकानां च देवतम् ॥२००॥

कान्त्याद्युन्नतिपर्यन्तमष्टकं प्रतिदिवक्रमात् ।
 बहिरेकोनपञ्चाशच्छुद्धतोयेषु च क्रमात् ॥२०१॥
 स्वधादिगायत्र्यन्तास्तु शक्तयो ह्यधिदेवता ।
 अष्टावष्टौ तु पूर्वादिदिक्ष्वग्न्यादिविदिक्षु च ॥२०२॥
 कलशानां तु गरुड शेष सूत्रस्य दैवतम् ।
 कूर्चानां तु परं ब्रह्म चक्रिकाणां तु चक्राद् २०३॥
 वाससा वासुदेवस्तु सर्वेषां च स एव वा ।
 मार्जनं प्रोक्षणं चैव शकृदा चानुलेपनम् ॥२०४॥
 सूत्रपातमलङ्कारं पिष्टचूर्णैः समन्ततः ।
 अष्टाक्षरादिमन्त्रेण फारयेत्पञ्च मन्त्रवित् ॥२०५॥
 पञ्चोपनिषदा मन्त्री कलशानधिवासयेत् ।
 विष्णुगायत्रियां तत्र कोष्ठेषु कलशान्न्यसेत् ॥२०६॥
 तत्र द्रव्याधिदेवानां वाचकैः पूरयेत्क्रमात् ।
 कूर्चास्तु मक्षिपेत्तेषु द्विपङ्कजह्यविद्यया ॥२०७॥
 तत्तद्द्रव्याधिदेवास्तु तत्तद्द्रव्येषु पूजयेत् ।
 चक्रिकां स्थापयेत्पश्चाच्चक्रमन्त्रेण साधकः ॥२०८॥
 बातोभिः शिखरेणैव त्रिपङ्कजार्णेण मन्त्रवित् ।
 वस्त्रापनयनं कुर्यान्मूलमन्त्रेण मन्त्रवित् ॥२०९॥
 प्रणवेन तु सूत्राणि छित्वा तेनाभिवन्द्य च ।
 उद्धृत्य विष्णुगायत्र्या दद्याद्धस्तं गुरोस्तथा ॥२१०॥
 यस्मिन्मन्त्रेण मन्त्रोक्तं विहितं कर्मणि द्विजा ।
 अष्टाक्षरेण मन्त्रेण तत्तत्कुर्याद्विनक्षण ॥२११॥
 अथ वा सर्वकर्माणि मूलेनैव समानरेत् ।
 पूर्वोक्तं परमेदानां स्तपनानां द्विजोत्तमा ॥२१२॥
 अर्घ्यादिद्रव्यनिचय इतरेषां तु कथ्यते ।

विष्णुपर्णी च दूर्वा च पद्म श्यामाकमेव च ॥२१३॥
 एतानि पाचस्याङ्गानि चत्वारि द्विजपुङ्गवा ।
 गन्धपुष्पाक्षतफले यवसिद्धार्थक तिलम् ॥२१४॥
 कुशाग्रमर्घ्यस्याङ्गानि खेतान्यष्टौ भवन्ति हि ।
 लवङ्गजातितकोलमङ्गमाचमनीयके ॥२१५॥
 शङ्खद्वस च गोमूत्र क्षीर दधि घृत तथा ।
 अङ्गानि पञ्चगव्यस्य पञ्चैतानि च सर्वतः ॥२१६॥
 शम्भुदुम्बरचिल्वाना पलाशवटयोस्तथा ।
 खट्विराश्वत्थयोश्चापि विकटततरोस्तथा ॥२१७॥
 त्वन्सार तु कषाय म्यात्सर्वपापानोदनम् ।
 कदलीविन्धचूताश्च पनस मातुलुङ्गकम् ॥२१८॥
 नाटिनेर चामलक बीजपूर फलाम्भस ।
 अङ्गान्येतानि चैवाष्टौ फलानि कथितानि वै ॥२१९॥
 सहदेवी शिरीष च रजनी सूर्यवर्तिनी ।
 सदाभद्रा कुशाग्राणि मार्जनाङ्गानि षट् द्विजा ॥२२०॥
 सूर्यस्तान्त पञ्चगमिन्दुस्तान्त तथैव च ।
 धङ्गै चोप्ययन्त्यन्तमिन्द्रनीलप्रवाळकौ ॥२२१॥
 गारुड पुष्कराग च स्फटिन्त्रलगङ्गकौ ।
 यज्ञ गौक्षिन्मङ्गानि रत्नोदम्याथ वा द्विजा ॥२२२॥
 मणिमुक्तापल वज्र प्रवाळ पुष्पक तथा ।
 रत्नोदकाशान्येतानि पञ्च मुनिपुङ्गवा ॥२२३॥
 चार्दण्य चन्दन जैव कर्पूरमङ्ग तथा ।
 गन्धाङ्गानि च चत्वारि त्रय वा मुनिपुङ्गवा ॥२२४॥
 चन्दन उष्ण मार्ग्रा हरिद्वर मृग तथा ।
 उष्ण रुष्णगन्धेनाम्बोद तु चाष्टकम् ॥२२५॥

रूपम् रूप्य च ताम्र चाप्ययमपुष्पमेव च ।
 अङ्गानि कथितान्येव पञ्च वै लोहवारिण ॥२२६॥
 तिलासिद्धार्थनीवारयवेषुयवानि च ।
 तुळसीपत्रयुक्तानि शान्त्यम्भोज्ञानि चैव पट् ॥२२७॥
 इन्द्रवल्ल्यङ्कुर पद्ममश्वत्थाङ्कुरमेव च ।
 एकपद्म च चत्वार्यङ्गानि मङ्गलवारिण ॥२२८॥
 शुद्धोदकलशा सर्वे चन्दनेकाङ्गसयुता ।
 इत्युक्तोपरमेदाना खपनाना यथाक्रमम् ॥२२९॥
 ब्रह्मणा निचयश्चाथ सर्वापध्यादि चोच्यते ।
 कुष्ठ मामी हरिद्रे द्वे मुराशेलेयचम्पका ॥२३०॥
 यचारुर्धारमुस्ताश्च सर्वापध्य प्रसीर्तिता ।
 पलाशविल्ववकुलकदम्बनामशिरीषजा ॥२३१॥
 न्यग्रोधाश्वत्थजाश्चापि पद्मवा पत्रवारिण ।
 केतकीमहिनानातिनन्वावर्तात्पलोद्भवा ॥२३२॥
 पद्मचम्पकसुन्दोत्था कुमुमा पुष्पवारिण ।
 यवगोधूमकत्रीदिशास्त्रिमुद्रमियद्भवा ॥२३३॥
 मापनीवारनी चारु कथित बीजवारिण ।
 अथ चानन्तरलश नाम्ना सकलपूरकम् ॥२३४॥
 यदेतन्म्य विधान तु शृणुष्व मुनिसत्तमा ! ।
 पूर्ववन्मष्टप कुर्याच्चत्वारिंशत्तगयतम् ॥२३५॥
 त्रिंशत्तत्तरविन्नाह चतुर्द्वांशदसयुतम् ।
 ध्वजारधरप्यन्तर्हारे पूर्ववन्मुविभूषितम् ॥२३६॥
 आपाद्य वा प्रथमात्र यथाभिगनदेशगम् ।
 यागार्थं मष्टप प्रान्वयन्त्येत्तन्मर्मासन ॥२३७॥
 उत्प्रे त्रिनेत्रगणैव हृत्वा धर्मदिनान्मुग ।

तदर्धान् सर्वसम्भारान् सभृत्य सुसमाहित ॥२३८॥
 देशिकेन्द्रस्तु पूर्वेषु सुखातश्च कृताह्निकः ।
 भूपणैर्विविधैर्वस्त्रैर्नूतनैश्च विभूषित ॥२३९॥
 सितोष्णीपोत्तरीयश्च चित्रैर्माल्यैरलङ्कृतः ।
 चतुर्भिरष्टभिर्वार्यैस्तादृशैरपि साधकैः ॥२४०॥
 तत्सङ्ख्यैः शास्त्रकुशलैः कञ्चुकादिविभूषितैः ।
 अन्यैश्च सुसितैर्वस्त्रैः स्थागितानननासिकैः ॥२४१॥
 तत्तत्प्रयोगशुश्रूषैरनेकैः परिचारकैः ।
 प्राप्तेऽपराहसमये कृत्वा द्वार्यार्चनं विशेत् ॥२४२॥
 यागार्थं मण्डपं तत्र देवं कुम्भादिके यजेत् ।
 तत्रैव वा यजेद्विम्बं ब्रह्म सन्तर्प्य पूर्ववत् ॥२४३॥
 ततोऽनुज्ञां समादाय क्रमेण मुनिपुङ्गवाः ।
 अनुत्तरपविधाने तु प्रासादं सम्प्रविश्य च ॥२४४॥
 मूलविम्बं तु सम्पूज्य अर्घ्यालभनमाल्यके ।
 धूपेन च ततोऽनुज्ञां समादायारभेत्ततः ॥२४५॥
 द्वार्यार्थमर्चनपूर्वं तु विशेत्स्नानमण्डपम् ।
 प्रोक्षयेत्पद्मगन्धेन मूलमन्त्रेण सततं ॥२४६॥
 नानाविधानि पुष्पाणि विनिरिरेत्सर्वदिक्षु च ।
 सिद्धार्थं च श्रीचानि ततो मण्डपमध्यतः ॥२४७॥
 सार्धद्वारिचरितिरु भजेत् क्षेत्रं तु पश्चधा ।
 एकैश्च नवधा मूयश्चत्वारिंशच्च पथं च ॥२४८॥
 पट्कपश्चापि कोष्ठानां पश्चविंशोत्तरं भवेत् ।
 दिग्दक्ष ततो मध्ये वन्द्यं स्थापनार्थतः ॥२४९॥
 षण्णवार्धितं च कोष्ठानि सम्प्राप्य परिमार्जयेत् ।
 परितो वीथयः पटकिद्वितीयं तद्वदि पुनः ॥२५०॥

पूर्वादिदिक्चतुष्के तु एकाशीतिपदानि च ।
 कल्पयेत्पार्श्वतो वीध्यै पुन पङ्क्तिद्वय भवेत् ॥२५१॥
 चतुर्षु कोणेष्वेकोनपञ्चाशत्कोष्ठकानि च ।
 कल्पयेत्तत्र चाप्येकाशीतिमध्यानुसारत ॥२५२॥
 मध्यतो नवक स्थाप्य पङ्क्त्येका लोपयेत्परि ।
 बहि पङ्क्तिद्वये दिक्षु पङ्क् पङ्क् विविक्षु च ॥२५३॥
 चतुश्चतुश्च सस्थाप्य शेषाणि परिमार्जयेत् ।
 तद्वहि परितो वीध्यै लुम्पेत्पङ्क्तिद्वय तत ॥२५४॥
 कोणानि कल्पयेद्यत्नात्पदपोडशकानि तु ।
 तत्पार्श्वे लोपयेत्पङ्क्तिमेकैका दिक्चतुष्टये ॥२५५॥
 पङ्क्तिद्वये तु द्वाराणामन्तर्भागास्त्रयो बहि ।
 पञ्च पार्श्वे तु शोभार्थं चतुर तद्वहिर्द्वयम् ॥२५६॥
 तदन्त पङ्क्तित्रितये त्रयस्त्रिंशत्पदानि तु ।
 वीध्या सहैकता नीत्वा द्वेनैक स्थापयेद्वहि ॥२५७॥
 द्वाराणामपि कोणाना मध्ये षोडशसङ्ख्याया ।
 पञ्चविंशतिकोष्ठानि स्थापयित्वा तु पार्श्वत ॥२५८॥
 अन्योन्य लोपयेत्पङ्क्तिमेकैका तु मुनीश्वरा ।
 एवमापाद्य कुम्भाना पदानि स्थापनार्थत ॥२५९॥
 तत सुगन्धरजसा सितेन सुसमा द्विजा ।
 अङ्गुष्ठविस्तरोत्सेधा ऋग्गी रेवास्तु कल्पयेत् ॥२६०॥
 विनीर्य कोष्ठेषु रज पश्चाद्द्वाराणि पूरयेत् ।
 तेनैव शोभा एतेन विचित्रे कुमुदाचितै ॥२६१॥
 लनावृन्दैर्मुनिश्रेष्ठा । वीधी सर्वत्र भूषयेत् ।
 तत सङ्गृह्य कलशान् सर्वलक्षणलक्षितान् ॥२६२॥
 अष्टोत्तरशत हुत्वा मूलमन्त्रेण वै धृतम् ।

गायत्र्या वा ततो द्वारचतुष्के पूर्वदिक्क्रमात् ॥२६३॥
 द्वौ द्वौ सस्थाप्य कलशौ कुमुदादीन्प्रपूज्य च ।
 पुष्पैरभ्यर्च्य कोष्ठानि विचित्रैर्मन्त्रमन्त्रितै ॥२६४॥
 सर्वधान्यै प्रयत्नेन कल्पयित्वा तु बीधिका ।
 तासु द्वौ द्वौ कुशाग्रौ च निक्षिपेन्मूलमन्त्रत ॥२६५॥
 सूत्रेण वेष्टितान् कृत्वा कलशान् पूर्ववद्विजा । ।
 गायत्र्या छाळयित्वा तान् कोष्ठेषु न्यस्य तानत ॥२६६॥
 अधोमुखान् न्यसेत्पृष्ठे परमेष्ठ्यात्मना कुशान् ।
 तत सम्प्रोक्षयेत्पुनः पञ्चगव्येन तान् कुशैः ॥२६७॥
 विधेन विकिरेत्सिकान् अक्षताश्च तदूर्ध्वत ।
 उत्तानयेन्निवृत्त्या तान् क्रमाद्यत्नेन वै तत ॥२६८॥
 गाळितेन तु तोयेन सुगन्धैश्चन्दनादिकै ।
 वासितेन तु तान् विष्ठा । संवणापूरयेत्क्रमात् ॥२६९॥
 मध्यैकाशोतिमध्यस्वनवके मध्यकुम्भके ।
 सूर्यक्रान्त पद्मराग वैडूर्य चन्द्रक्रान्तकम् ॥२७०॥
 अयम्यान्त चेन्द्रनील प्रवाल गारुड तथा ।
 पुष्पराग स्फाटिक च ब्रह्मराग च मेचकम् ॥२७१॥
 वज्र च रजत चैव मौक्तिक ताम्रमेव च ।
 सर्वाण्येतानि निक्षिप्य तद्वाहिर्नयकाष्टके ॥२७२॥
 पूर्वादीक्षानपर्यन्त मध्यकुम्भेषु वै क्रमात् ।
 द्रव्याणि षोडशेतानि द्वन्द्वयोगेन विन्यसेत् ॥२७३॥
 द्विमसतिकमग्न्येषु न्यमच्छेषेषु मौक्तिकम् ।
 पूर्वकार्त्तिकानिमग्न्यस्वनवके मय्यगोचरे ॥२७४॥
 षडर्चापनमाश्रया क्षीरिकावत्प्रगम्ययो ।
 मातृपुत्रकन्याभ्यामग्न्यनर्घाभ्यामपि ॥२७५॥

फलानि निक्षिपेत्पञ्चाचद्वादिर्नवकाष्टके ।
 प्रागादीशानपर्यन्तं मातुलुङ्गं च दाडिमम् ॥२७६॥
 नारङ्गं चापि जम्बीरं तकोलं बदरीं तथा ।
 क्षीरिकामलकं चैव द्राक्षाखर्जूरके तथा ॥२७७॥
 आम्रं च सहकारं च पनसस्य फलं तथा ।
 सुद्रपूर्वं च पनसं कदलीमोचके तथा ॥२७८॥
 क्रमाद्बन्धुप्रयोगेण मध्यकुम्भेषु विन्यसेत् ।
 नवकाष्टककुम्भेषु घदराणि विनिक्षिपेत् ॥२७९॥
 उशीरं कुङ्कुमं चैव मांसीं मलयजं तथा ।
 सुरं च हरिवेरं च कुष्ठं चागरुमेव च ॥२८०॥
 एकाशीतिपदे याम्ये विश्वान्येतानि निक्षिपेत् ।
 मध्ये मध्यस्यकलशे पूर्वादिक्रमयोगतः ॥२८१॥
 शेषेषु मध्यकुम्भेषु न्यसेदेकैकजं पठम् ।
 विनिक्षिपेन्मलयजमेतेषामष्टकेषु च ॥२८२॥
 सनुद्रवापीकूपानां तटाकानां ह्रदस्य च ।
 वृष्टेर्नदीहिमानां च तोयानि प्रतिपादयेत् ॥२८३॥
 वारुणे मध्यमे शुम्भ एकैकं शेषमध्यमे ।
 शेषेषु चाष्टवर्गेषु शुद्धोदानि विनिक्षिपेत् ॥२८४॥
 यवगोधूमकन्नीहिशालिमुद्गमिषहृकान् ।
 माषनीवारकौ चापि नवमे मध्यमे घटे ॥२८५॥
 शेषेषु यान्यमेकैकं मध्यकुम्भेषु च क्रमान् ।
 अष्टकेषु च शुद्धानि तोषानि प्रतिपादयेत् ॥२८६॥
 आम्रेथैरौनपञ्चाशत्तवके पूरयेद्भृतम् ।
 पदकेष्विन्द्रादियोगेन गोमूतं गोमयं तथा ॥२८७॥
 क्षीरं दधि विनिक्षिप्य कृष्णेऽप्योदकं न्यमेत् ।
 नैऋते मध्यमवके तैलं विन्यस्य तद्वहिः ॥२८८॥

शेषेषु चत्वारिंशत्सु कलशेषु गुडोदकम् ।
 वायव्यनवके मध्ये न्यसेत्तैलं तु सर्पपम् ॥२८९॥
 कलशेषु च शेषेषु विन्यसेद्वैद्यवं रसम् ।
 ईशानैकोनपञ्चाशन्नवके मधु विन्यसेत् ॥२९०॥
 शेषेषु नाळिकेराम्भस्तत्क्षीरं वापि विन्यसेत् ।
 ऐन्द्रादिपञ्चविंशत्सु प्रथमे मध्यमे घटे ॥२९१॥
 क्षेत्रतीर्थोन्मिश्रैलेभ्यः सूकराल्यविलाङ्गजात् ।
 वर्त्मकाद्वृषशृङ्गाच्च मृदमादाय पूरयेत् ॥२९२॥
 शेषेष्वष्टसु चेकैकं षोडशे गन्धवारि च ।
 सहदेवी वचा चैव शतमूली छातावरी ॥२९३॥
 कुमारी च गुल्मी च सिंही व्याघ्री तथैव च ।
 द्वितीये मध्यमे कुम्भे विन्यसेद्बहिरष्टके ॥२९४॥
 एकैकं प्राक्क्रमेणैव षोडशे पूर्ववद्भवेत् ।
 न्यमोधोदुम्बराश्रत्यजम्बुविल्वपलाशजैः ॥२९५॥
 शिरीषमधुकोत्थैश्च त्वग्रसैर्मध्यमं घटम् ।
 तृतीये पूरयित्वाष्टौ व्यस्तैः षोडश पूर्ववत् ॥२९६॥
 पलाशविल्ववकुल्लकदम्बाम्रशिरीषजान् ।
 न्यमोधाश्रजान् क्षिप्त्वा चतुर्थे पल्लवान् घटे ॥२९७॥
 मध्यमेऽष्टासु च व्यस्तान् प्राग्वन् षोडश विन्यसेत् ।
 मल्लिकाजातिवकुल्लनन्द्यावर्तमियद्भुजैः ॥२९८॥
 पद्मचम्पककुन्दैश्च पुष्पैरापूर्य मध्यमम् ।
 कलशं पथमे व्यस्तैरष्टौ शेषाश्च पूर्ववत् ॥२९९॥
 सिद्धार्थं सर्पं मापं रोचनां गोष्ठमुद्रवाप ।
 इन्द्रयव नेणुयवं शमीदयामाकर्षजकं ॥३००॥
 षष्ठे मध्यमिते कुम्भे न्यसेदष्टासु च क्रमान् ।

व्यस्तानि तानि द्रव्याणि प्राग्बच्छेषांश्च षोडश ॥३०१॥

तिलं वनर्तिलं चैव जीरकं कृष्णजीरकम् ।

अतसीं शतपुष्पां च कुठारच्छिन्नमेव च ॥३०२॥

अपिर्वाजं च विन्यस्य मध्यकुम्भे तु सप्तमे ।

एकैकं बहिरष्टासु प्राग्बत् षोडशसु द्विजाः । ॥३०३॥

पटीश्यामाकशालीनां नीवारस्य च तण्डुलम् ।

दूर्वाकुशेन्द्रवल्लीनामङ्कुरान् पिप्पलस्य च ॥३०४॥

न्यसेन्मध्येऽष्टमेऽष्टासु व्यस्तानन्येषु पूर्ववत् ।

कुशोदीच्येक्षुकाशानामुशीरशरपुङ्खयोः ॥३०५॥

अगर्वपामार्गयोश्च मूलानि नवमे न्यसेत् ।

कुम्भे मध्यस्थितेऽष्टासु व्यस्तानन्येषु पूर्ववत् ॥३०६॥

तुलस्याः कृष्णतुलस्या ग्रन्थिवेणोरपि चूडाः ।

मृत्तराजस्य निरुचस्य शम्याः केतकिजातयोः ॥३०७॥

दशमे मध्यमेऽष्टासु व्यस्तान् शेषेषु पूर्ववत् ।

मुस्तानागरमुस्तास्यकन्दे कुवलयस्य च ॥३०८॥

कुमुदोत्पलयोश्चापि शीतलीयककन्दकम् ।

फल्हारस्य फलेरोश्च कन्दे एकादशे क्षिपेत् ॥३०९॥

मध्यकुम्भेषु चैतानि क्रमादन्येषु पूर्ववत् ।

मुद्गमापकनिष्पावशिम्बिनीह्रियवाङ्कुरान् ॥३१०॥

आढकानां कुड्मन्यानामङ्कुरान् द्वादशे क्षिपेत् ।

मध्यकुम्भेऽष्टके व्यस्तान् प्राग्बत् षोडशसु द्विजाः । ॥३११॥

राहुपुष्पी सदामद्रा विष्णुकान्तैकपद्मयोः ।

बलायाः श्वरमञ्जर्याः सहायाश्च तथैव च ॥३१२॥

अङ्कुरान् सहदेव्याश्च मध्ये कुम्भे त्रयोदशे ।

विन्यम्याऽष्टान् च व्यस्तानन्येषु प्राग्बदाचेत् ॥३१३॥

धेतारं प्रक्षदण्डी च तथा ब्रह्मसुवर्चलाम् ।
 सरक्ता च विरक्ता च प्रक्षिपणीं स्थिरा तथा ॥३१४॥
 एरण्डं चोपि विन्यस्य मध्ये कुम्भे चतुर्दशे ।
 अष्टासु तानि व्यस्तानि प्राग्वदन्येषु विन्यसेत् ॥३१५॥
 सुरभिं पञ्चकिञ्जल्कं नागकेसरमेव च ।
 पत्रमेलात्यत्र चैव लता कस्तूरिका तथा ॥३१६॥
 जातीफलं च वै पञ्चदशमे मध्यसंस्थिते ।
 कुम्भे न्यस्याष्टके व्यस्तं शेषं पूर्ववदाचरेत् ॥३१७॥
 सुवर्णं रजतं ताम्रमायसं त्रयं सीसकम् ।
 आरकास्यं च विन्यम्य षोडशे मध्यसंस्थिते ॥३१८॥
 कलशेऽष्टासु च व्यस्तं प्राग्वत् षोडशसु द्विजाः ।
 एव द्रव्याणि विन्यस्य क्रमेण सुसमाहितं ॥३१९॥
 तत आमेयकोणे तु देवस्याराधनार्थतः ।
 अर्घ्यादिद्रव्यनिचयं मधुपर्कं च विन्यसेत् ॥३२०॥
 ततो नैर्ऋतकोणे तु हरिद्राशालिपिष्टके ।
 दूर्वामश्वत्थपत्रं च सिद्धार्थं च तथाक्षतम् ॥३२१॥
 माल्यानि पूर्णकुम्भं च न्यसेन्नीराजनार्थतः ।
 तथा चोद्धर्तनार्थं च चूर्णं गोधूमशल्जिम् ॥३२२॥
 रजनीचूर्णसंमिश्रमीपत्पत्रं भावितम् ।
 चमसीं च रुन्डीं चैव तथैव मुनिपुङ्गवाः ॥३२३॥
 चन्दनं मुररिपार्थं घृष्टकर्पूरभावितम् ।
 चम्पकैर्मुसमामीभ्यां हरिवेरैः समन्वितम् ॥३२४॥
 पिष्टमाम्बुं चैव शिरःस्नानार्थकं न्यसेत् ।

तत ईशानकोणे तु शलाकान्यायसानि तु ॥३२६॥
 आयसा गुळिकाश्चैव तथा सन्दशन द्विजा ।
 अन्यद्यदुपयोगि स्यात् स्थापयेत्तद्यथारुचि ॥३२७॥
 एतदुक्त समस्त वा यथाभिमतकोणगम् ।
 मध्यैकाशीतिमध्यस्थनवके मध्यसंस्थिते ॥३२८॥
 कुम्भे यजेद्वासुदेव तत प्रागादियोगत ।
 दिक्स्थाना नवकाना तु मध्येषु प्रभवक्रमात् ॥३२९॥
 चतुरो वासुदेवादीन् विदिक्स्थाना तु मध्यत ।
 ईशादिवहिपर्यन्त तानेराध्यययोगत ॥३३०॥
 मध्यशुद्धोदकुम्भेषु सत्य सर्वेषु पूजयेत् ।
 बहिर्दिङ्नवकाना तु शुद्धोदेषु च दिक्क्रमात् ॥३३१॥
 सुपर्ण गरुड चैव तार्क्ष्यं च विहगेश्वरम् ।
 बह्व्यार्वाक्षानपर्यन्त नवकाना चतुष्टये ॥३३२॥
 शुद्धोदेषु च तानेव क्रमेण परिपूजयेत् ।
 एकाशीतिषु दिक्स्थेषु पूर्वादिक्रमयोगत ॥३३३॥
 मध्यकुम्भेषु षट्त्रिंशत्सख्यातेषु यथाक्रमम् ।
 पद्मनाभादयो विप्रा । देवा वेदविदन्तिमा ॥३३४॥
 पूज्या नववयस्कृत्या तु मध्यादीशानपश्चिमम् ।
 मध्यशुद्धोदकुम्भेषु यजेत्कल्किस्वरूपिणम् ॥३३५॥
 बहिर्नवकशुद्धोदकलशेषु यजेद्विशुम् ।
 पाताळशयनाख्य तु पश्चादग्निदिगादित ॥३३६॥
 चतुर्षु कोणेष्वेकोनपञ्चाशन्नवकेषु च ।
 मध्येषु केशवादीना क्रमात्क्रिचतुष्टये ॥३३७॥
 आघान् दिक्स्थेषु कुम्भेषु द्वितीयाम्नु चतुर्ध्वपि ।
 विदिक्स्थेषु तृतीयाश्च षट्कोणशके क्रमात् ॥३३८॥

चक्रादिवज्रपर्यन्तमस्यषोडशक यजेत् ।
 कोणस्थेषु चतुष्केषु न्यसेच्छक्तिं ततः परम् ॥३३९॥
 ऐन्द्रीदक्षिणतः पञ्चविंशतौ प्रथमे यजेत् ।
 सर्वसम्पत्प्रदा लक्ष्मीं मध्यकुम्भेषु तद्वहि ॥३४०॥
 अष्टासु पुष्टिं तद्वायवे कान्तिं षोडशके द्विजा ।
 एवमाद्येषु चान्येषु पञ्चविंशतिषु क्रमात् ॥३४१॥
 प्रभादीनां च शक्तीनां त्रितयं त्रितयं यजेत् ।
 तत्रापि पञ्चदशमे बहिः षोडशके न्यसेत् ३४२॥
 किरीटमन्त्रिणे पञ्चविंशतौ त्रितयं यजेत् ।
 श्रीवत्स कौस्तुभं चापि वनमालां तथैव च ॥३४३॥
 वासुदेवादिमन्त्रैस्तु वनमालातिमैः क्रमात् ।
 अष्टाविंशतिसंख्यं तु हुत्वाग्नौ वै यथारुचि ॥३४४॥
 पूर्णं दत्त्वा ततः कुम्भान् सम्पातविधिना स्पृशन् ।
 पिपायं चक्रिकामिन्दुं सर्वानुक्तक्रमेण तु ॥३४५॥
 वासोमि छादयेन्पश्चान्नूतनैस्तु पृथक् पृथक् ।
 भूय पूर्णाहुतिं दत्त्वा दिक्षु मूतबलिं हरेत् ॥३४६॥
 मृदादि सर्वरत्नान्तमुद्धारक्रम इष्यते ।
 पूर्वं विष्णोर्नुक्रममिति मन्त्रेण च मुनीश्वरा ॥३४७॥
 पूर्वार्दीशानपर्यन्तं मृत्युर्भरभिषिच्य च ।
 सर्वमृत्कलशेनैव मध्यस्थेन ततो बहिः ॥३४८॥
 कुम्भे षोडशभिर्विप्राः प्रागादिद्वययोगतः ।
 षष्ठमेव क्रमं सर्वपञ्चविंशतिषु द्विजाः ॥३४९॥
 प्रतद्विष्णुरित्यनेन मूलाद्विरागिषेनयेन ।
 प्रतोषं विष्णुरास इति कर्पायैरयिनाम्नुमि ॥३५०॥
 यम्यं त्रिपूर्णत्यनेन वन्द्यं पञ्चरात्रियते ।

तदस्येति च मन्त्रेण पुष्पैरापूरितैर्घटैः ॥३५१॥

तावामिति च मन्त्रेण सिद्धार्थादिसगन्धितैः ।

प्रवः पान्तमित्यनेन तिलाद्यन्वितवारिभिः ॥३५२॥

परोमात्रेतिमन्त्रेण पप्प्यादिद्रव्यवारिभिः ।

नले विष्णोरित्यनेन कुशमूलान्विताम्बुभिः ॥३५३॥

इरावतीति मन्त्रेण तुलस्यादिजलैस्ततः ।

अतो देवेति मन्त्रेण मुस्ताकन्दादिसंयुतैः ॥३५४॥

इदं विष्णुरित्येतेन मुद्रायङ्कुरपूरितैः ।

क्षीणि पदेति मन्त्रेण शङ्खपुष्पादिवारिभिः ॥३५५॥

विष्णोः कर्माणीत्यनेन श्वेतार्काद्यम्बुभिस्ततः ।

तद्विष्णोरिति मन्त्रेण सुरभ्यादिजलैस्ततः ॥३५६॥

तद्विभास इत्यनेन स्नापयेद्गोहवारिभिः ।

प्रागेकाशीतिकलशैः स्नापयेत्क्रमयोगतः ॥३५७॥

पूर्वादिमध्यपर्यन्तनवकक्षपने क्रमः ।

ऐन्द्रेण नवकेनादौ पुरुषज्ञाय इत्यृचा ॥३५८॥

इन्द्राविष्णु इंहितेति षड्विदिकसंस्थितेन च ।

यं मनीषेति याम्येन नवकेनाभिषेचयेत् ॥३५९॥

अथ दत्ते विष्णुवासेति नैऋतेन ततः परम् ।

तिस्रोवाच इत्यनेन वारुणेन मुनीश्वराः ! ॥३६०॥

योवर्द्धोपधिमन्त्रेण वायव्यनवकेन तु ।

स्तरारितुकं भवतीति सौम्येन नवकेन तु ॥३६१॥

ईशानादिकिस्पर्शेनैव यस्मिन्निध्वेन्येत्पृच्छा ।

इदं वचः पर्जन्यायेति स्नापयेन्मध्यमेन तु ॥३६२॥

याम्यैकाशीतिकलशैस्ततः संस्नापयेद्विमुम् ।

सहस्रश्रापं देवमिति मन्त्रपुरस्सरैः ॥३६३॥

सन्तत सिराभिरिति पर्यन्तैश्च क्रमेण तु ।
 अष्टमन्त्रैर्मुनिश्रेष्ठा ! प्रागादिनवकाष्टकै ॥३६४॥
 एतैरेव समस्तैस्तु स्नापयेन्मध्यमेन तु ।
 एकाशीत्या तु वारुण्या कलशैरभिषेचयेत् ॥३६५॥
 समुद्रज्येष्ठा इत्यनेन पूर्वादिनवकेन तु ।
 वार्षारूपतटाकोत्थै हृदयष्टिसमुद्भवै ॥३६६॥
 या आपो दिव्या इति मन्त्रेणैवाभिषेचयेत् ।
 नद्यम्भसा स्नापयित्वा यासा राजेत्युच्यते तत ॥३६७॥
 यासु राजेतिमन्त्रेण हिमतोयेन च तत ।
 समुद्रज्येष्ठपूर्वैस्तु चतुर्भिर्मध्यमेन तु ॥३६८॥
 ततोऽभिषिञ्चेत्सौम्यैकाशीतिकुम्भै क्रमेण तु ।
 यदिमा इति मन्त्रेण शाक्रेण नवकेन तु ॥३६९॥
 यस्त्यौषधीरित्येतेन बह्निदिवसस्थितेन तु ।
 सारुयक्ष्मेति याम्येन अन्यावो इति नैऋते ॥३७०॥
 या फलिनीरिति मन्त्रेण वारुण्या नवकेन तु ।
 मुधन्तु मा शपथ्यादिति वायुदिनवकेन तु ॥३७१॥
 अवपतन्तीरित्यनेन सोमदिवसस्थितेन च ।
 या ओषधी सोमराजीरिति मन्त्रेणैशानरेन तु ॥३७२॥
 या ओषधी सोमराजीविष्टिता इति मध्यत ।
 ततोऽग्न्येकोनपद्याशत्कलशैरभिषेचयेत् ॥३७३॥
 गायत्र्या चैन्द्रपट्केण गन्धहारेति याम्यत ।
 पयम्बतीरोषधय इति पट्केण पश्चिमे ॥३७४॥
 दक्षिणायाम्, दक्षिणायाम्, यौग्यपट्केण, नक्षत्रम् ।
 गायत्र्यमवन्तिमग्निध्मृत्तेनैव घृतेन च ॥३७५॥
 नैऋतेनैकोनपद्याशत्कलशैरभिषेचयेत् ।

तेजोसीत्यादियजुषा तलेन स्नापयेत्तत ॥३७६॥
 द्वादशाक्षरमन्त्रेण प्राक्क्रमेण गुडोदकै ।
 तेजोसीत्यादिमन्त्रेण वायौ तैलैस्तु सर्पपै ॥३७७॥
 द्वादशार्णाख्यमन्त्रेण सर्वैरिक्षुरसैस्तत ।
 मधुवातादिभिर्मन्त्रे कलशेर्मधुपूरिते ॥३७८॥
 पूर्वोदितेन मन्त्रेण नाळिरेरजलै क्रमात् ।
 तेनैवोष्णतलै पश्चाद्ब्रह्मचादीशानपश्चिमम् ॥३७९॥
 सुतप्तायोगुल्लक्षेपात्सज्जातोष्णस्तदैव तु ।
 उद्धर्त्येत्ततो देव द्रुपदादिति मन्त्रत ॥३८०॥
 शिरस्यामलक-दद्यान्मानस्तोत्रेति मन्त्रत ।
 मक्षाल्य शुद्धतोयश्च बहुभिक्ष सुगन्धिभि ॥३८१॥
 मध्येकाशीतिरुल्लक्षैस्तत स्नापयेत्क्रमात् ।
 सहस्रक्षीर्पित्यनया ऋचैर्न्दीनवरुर्धटै ॥ ३८२॥
 अष्टाभिरष्टदिवसस्यैर्मध्यमेन द्वितीयया ।
 द्वाभ्या द्वाभ्या तथा ऋग्भ्या क्रमात्तवरुस्तके ॥३८३॥
 पौरुषेण तु सूक्तेन समन्तेन शनै शनै ।
 स्नापयेद्देवदेवेश मध्यस्थनवरुनेन तु ॥३८४॥
 यद्वा सर्वस्य वशिनमित्यार्धमनुभि क्रमात् ।
 महोपनिषदन्त सैर्दिक्क्षितै कलशाष्टकै ॥३८५॥
 एक एव नारायण इति मध्यगतेन तु ।
 यद्वाष्टाक्षरमन्त्रेण सर्वकुम्भै त्रमेण तु ॥३८६॥
 मृदादि सर्वरत्नान्त स्नापयेद्दिनसप्तमा ।
 उद्धार एव कथित कर्मनम इहोच्यते ॥३८७॥
 प्रभाते तु दृढस्नान रुनर्नीतुकमद्गुल ।
 त्रैलोक्येद्रमनया चान्यैर्दार्तिमैश्च समन्धिन ॥३८८॥

प्रासाद सम्प्रविदयाथ नित्य निर्वर्त्य पूर्ववत् ।
 यागमण्डपमासाद्य रजोभि पूर्य मण्डलम् ॥३८९॥
 कुम्भमण्डलयोरिष्टा प्रासाद सम्प्रविश्य च ।
 तनस्त्वर्षादिभिर्भोगैर्मूलमिन्द्र तु पूजयेत् ॥३९०॥
 सप्तात् क्षपनविम्बे तु समावाह्य तथैव च ।
 इष्टालङ्कृत्य विविधैर्वस्त्रैर्माल्यैश्च मूषणै ॥३९१॥
 शिविकादौ समारोप्य सर्वाङ्गद्वारसयुतम् ।
 पूर्वाक्तगिधिना विप्रा ! निनयेत्क्षानमण्डपम् ॥३९२॥
 क्षानपीठे समारोप्य पूर्वादितविधानतः ।
 मथाक्रम समभ्यर्च्य यावदात्मनिष्ठेष्ठनम् ॥३९३॥
 ततस्तु देवदेवस्य कुर्यात्कौतुम्बन्धनम् ।
 कुम्भानां विहितं कर्म न कृतं यदि नै पुरा ॥३९४॥
 क्रम्या त्वनुपपत्त्या तु तद्वा तत्पर्वमाचरेत् ।
 क्षानासनोदितैर्मगिर्मुखलेपान्तिमै क्रमात् ॥३९५॥
 पूजयित्वा ततः कुम्भे क्षापयेदुक्तवर्त्मना ।
 सर्वेषामपि कुम्भानां क्षानशेषं तु पूरयेत् ॥३९६॥
 घटान्तरं तु द्रव्याणामन्तर्गन्तरयोगतः ।
 शुद्धाग्मसा क्षापयित्वा वस्त्रेणाध्यादिभिर्यजेत् ॥३९७॥
 ण्डं सप्ताप्य विप्रिषद्वननीचूर्णपूजितैः ।
 अलङ्कृते भान्यर्पिते पुरस्तादधिवासितैः ॥३९८॥
 पद्मविंशतिभिः कुम्भैर्नवभिः पञ्चभिस्तु वा ।
 ण्डेन वापि तच्चूर्णं श्रीसूक्तेन द्विजोत्तमा ! ॥३९९॥
 पञ्चाशन्मूर्तिं देवस्य भूयश्चाध्यादिभिर्यजेत् ।
 सर्वान् परिशृज्याथ मत्तान्ना मूर्तिं क्षापयेत् ॥४००॥
 शिवमेव नम्यन्वा तु तमन्वेण ततो द्विजा ! ।

सहस्रधारास्त्रपनमाचरेच्छुद्धवारिभिः ॥४०१॥

सचन्दनादिकं दत्त्वा ततः पीठन्ततः प्रभुम् ।

अलङ्कारासनं नीत्वा आसनादिक्रमाद्यजेत् ॥४०२॥

भोगैः सांस्पर्शिकैः प्राग्वाह्निविधैरौपचारिकैः ।

हृदयश्मसंज्ञैश्च विचित्रैश्च मनोहरैः ॥४०३॥

एवं द्विजप्रदानान्तं होमान्तं वा प्रपूज्य च ।

शिबिकादौ समारोप्य पूर्ववत्सम्प्रवेशयेत् ॥४०४॥

प्रदक्षिणक्रमेणैव प्रासादाभ्यन्तरं ततः ।

तत्रावरोप्य तद्विम्बं स्वस्थाने सन्निवेश्य च ॥४०५॥

इष्टा चाधर्मादिभिर्भोगैर्मूलविम्बं तथैव च ।

समर्प्य च कृतं कर्म कुर्याच्चैव विसर्जनम् ॥४०६॥

मृण्मयादौ मूलविम्बे विधिरेवं प्रकीर्तितः ।

शिलामयादिके मूले जपनार्हे मुनीश्वराः । ॥४०७॥

तमेव स्नाप्य पूर्वोक्तविधिना कौतुकादिमम् ।

हविरन्तैः समभ्यर्च्य होमान्तं सर्वमाचरेत् ॥४०८॥

ततस्तु चौत्सवं विम्बं विचित्रैर्वसनैस्तथा ।

अनेकैर्मण्यै रम्यैर्माल्यैश्च मुमुगन्धिभिः ॥४०९॥

अलंकृत्य समारोप्य शिबिकां सम्प्रवेशयेत् ।

आस्थानमण्डपं सम्यगुत्सवोदितवर्त्मना ॥४१०॥

तत्रावरोप्य यानाद्य सौवर्णे वितते शुभे ।

मद्रासनेय वा विप्राः । विचित्रास्तरणान्विते ॥४११॥

यथाक्रमोदितैर्नैव वर्त्मना सम्प्रपूजयेत् ।

सांस्पर्शिकादिकैर्भोगैर्विविधैस्तु विशेषतः ॥४१२॥

महाहविर्निवेद्याथ कृत्वा सर्वं क्रमेण तु ।

द्विजप्रदानपर्यन्तमग्नौ सन्तर्पयेत्कमान् ॥४१३॥

समर्पणादिकं सर्वं कृत्वा देव जगत्पतिम् ।
 समारोप्य च यानादौ मर्ममङ्गलमयुतम् ॥४१४॥
 प्रवेशयेत्तु प्रासादं यानादेस्वरोप्य च ।
 स्वस्थाने सन्निवेश्याथ अर्घ्यगन्धादिभिर्यजेत् ॥४१५॥
 मूलविम्बं तथाभ्यर्च्य कृतं कर्म समर्पयेत् ।
 स्नानशेषेण तोयेन कुम्भस्थेन क्रमेण तु ॥४१६॥
 द्वारस्थानं सकलान् देवान् तथा चावरणस्थितान् ।
 बलिदानक्रमेणैव सम्प्रोक्ष्य परिपूज्य च ॥४१७॥
 बलिं च दत्वा शेषेण गणेशमभिषिच्य च ।
 पूजयेद्दार्ध्यगन्धाद्यैरथ वा ह्यनुरूपकैः ॥४१८॥
 पूजावसाने देवस्य स्नपनव्यक्तिगस्य च ।
 प्रोक्षणं देवतानां च गणेशस्याभिषेचनम् ॥४१९॥
 आचरेत्क्रमयोगेन यजमानस्ततो द्विजाः ।
 आचार्यान् साधकाश्चैव तोषयेद्विभिर्निर्धनैः ॥४२०॥
 अन्याश्च वैष्णवान् सर्गान् यथाशक्ति च तोषयेत् ।
 अनिवारितमन्त्राद्यं सार्वजन्यं तु कारयेत् ॥४२१॥
 एवमेव हि सर्वेषु स्नपनेषु त्रियान्त्रम् ।
 प्रोक्षणं परियाराणां बलिदानं च वर्जयेत् ॥४२२॥
 महाहविर्विधानं च विभजे सति कल्पयेत् ।
 प्रधानादिस्मरणैव स्नपनानां तु पञ्चकम् ॥४२३॥
 कुर्यात्त्रितये विधौ त्रिषा ' तथा नेमिचित्तेषु च ।
 ततस्तु सूक्ष्मम्-स्नादिमधूलम्बूलान्तपञ्चकम् ॥४२४॥
 चातुर्गत्यादिदेवानां फलयैः स्नापनकर्मणि ।
 अयने विपुले चैव प्रहणे च द्रुमूययोः ॥४२५॥
 स्नपनं मुख्यकृत्ये तु आचरेदुत्तमोत्तमम् ।

अनुकल्पे तु तन्मध्यं तन्न्यूनादिचतुष्टयम् ॥४२६॥

अयनद्वयमध्यस्थसङ्क्रान्तिद्विचतुष्टये ।

आवृत्तिक्रमयोगेन कल्पयेन्मुनिपुङ्गवाः । ॥४२७॥

उत्सवारम्भादिवसे तदन्ते च समारभेत् ।

अथमोत्तमसंज्ञं तु तन्मध्यं चानुकल्पके ॥४२८॥

महाहविर्विधाने तु तन्न्यूनं तु समाचरेत् ।

प्रायश्चित्तेषु कार्येषु सर्वाण्येतानि कल्पयेत् ॥४२९॥

तेषां रूपनभेदं तु वक्ष्याम्युपरि विमृत्तम् ।

रूपनानां विधानं तु दिव्यशास्त्रोक्तवर्त्मना ॥४३०॥

यथावत्कथितं सम्यक् किमन्यच्छेत्तुमिच्छथ ।

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसंहितायां

रूपनविधिर्नाम

पञ्चदशोऽध्यायः ।

अथ षोडशोऽध्यायः ।

मुनयः ।

भगवन्मुनिशार्दूल ! सर्वज्ञ ! वदतां वर ! ।

प्रतिष्ठा मन्त्रविम्बस्य कथं कार्या ! नरोत्तमैः ॥१॥

प्रासादस्य च विम्बस्य पीठादेर्लक्षणं कथम् ! ।

सत्सर्वं विस्तरेणैव वदन् कृपयाधुना ॥२॥

नारदः ।

शृणुष्वं मुनयः ! सर्वं मावधानेन चेतसा ।

मन्त्रविम्बप्रतिष्ठाया विधानं लक्षणादिकम् ॥३॥

तत्सर्वं देवदेवेन सात्वतादिषु कीर्तितम् ।
 तेषां सारं समुद्धृत्य प्रवक्ष्यामि समासतः ॥४॥
 ब्राह्मण क्षत्रियो वैश्य शूद्रो वा भगवन्मया ।
 श्रद्धामक्तिसमायुक्तं सम्पन्नं शान्तमानस ॥५॥
 आस्तिकं सत्यसन्धश्च सदाचारसमन्वितः ।
 आचार्यं वरयेत्पूर्वं भगवच्छास्त्रकोविदम् ॥६॥
 तत्पुण्यं भगवद्वक्तुं भगवद्वशसम्भवम् ।
 आचार्यो यजमानश्च सह सम्मन्त्र्य शिल्पिभिः ॥७॥
 पुण्ये देशेऽनुकूले च मनोशे साधुसेविते ।
 मृद्वाग्निकलपुष्पाढ्ये कुशेन्धनसमन्विते ॥८॥
 गोसन्ध्यशालिमुभगे क्षुद्रप्राणिविवर्जिते ।
 पर्वताग्रे च तन्मध्ये सानुदेशे द्विजोचिते ॥९॥
 मृगते तु वने रम्ये पादपौषधिसङ्कुले ।
 गन्धे चोपवने द्रव्यं प्रशस्ते कमलान्विते ॥१०॥
 झरेषु निम्नगानां च तासां गपि च सङ्गमे ।
 समीपे पुण्यतीर्थानरं सुखिरे सारसङ्कुले ॥११॥
 दुष्टप्राणिबिनिर्मुक्ते चोरातङ्गभयोजिते ।
 मर्यादापविनिर्मुक्ते देशे दिव्ये मनोहरे ॥१२॥
 सुखं परीक्ष्य तत्रादौ शास्त्रदृष्टेन वर्मना ।
 ततः परं द्विजश्रेष्ठाः । क्षमापरिमहमाचरेत् ॥१३॥
 क्षमापरिमहत्पूजाभारम्भे सर्वकर्मणाम् ।
 द्वादशाक्षरपूर्वम्भु मन्त्रे सर्वेश्वरं पुरा ॥१४॥
 आगच्छो भगवान्भवत्या चेद्यां वा वन्द्यो म्यले ।
 गन्तव्याज्यादिर्कर्मवत्या मन्त्रे शुनिर्मयस्तन ॥१५॥
 भगवान् विश्वकर्मात्मा भगवन्तु याजवेन ।

विविधैरुपचारैस्तु पुष्पधूपानुलेपनैः ॥१६॥
 विसर्जने कृते विष्णोः सानले कमलोद्भव ! ।
 शिल्पिनो यत्र ये द्रक्षाः मान्यास्ते तदनन्तरम् ॥१७॥
 तथा प्रसन्नबुद्ध्या तु शश्वन्निर्वर्तयन्ति च ।
 तैरपि प्रयतैः स्नातैस्तर्पणीयः स्वकः पतिः ॥१८॥
 ततः परिगृहीतव्यं क्षेत्रं स्वभिमतं द्विजाः ! ।
 अभुक्तमथवा मुक्तं वसुधागुणलक्षितम् ॥१९॥
 निःशल्क्यमनुकूलं च स्वपतीनां च सम्मतम् ।
 समादाय प्रतिष्ठार्थं यथाभिमतविस्तृतम् ॥२०॥
 महेन्द्रोपांपतिर्वामुर्वितपेशानदिक्षु च ।
 पदमासाद्य वै कुर्याद्दिव्याघायतनाश्रितम् ॥२१॥
 पश्चात्पतनपूर्वं तु शुभं देवगृहं महत् ।
 सिद्धये तत्स्वमार्गास्तु विमार्गास्तद्वसिद्धये ॥२२॥
 एतावदर्धनान्भुक्तमतोन्येषां तु दोषकृन् ।
 स्वमार्गं परमार्गं वा येषां सर्वगतो हरिः ॥२३॥
 स्फुरत्यविरतं बुद्धौ गुरुं तं शालतः स्वयम् ।
 शुभेनुकूले नक्षत्रे नमस्कृत्याच्युतं विभुम् ॥२४॥
 निर्वृत्य नित्यं विघ्नेशपूर्वमर्चापयेद्विजाः ! ।
 सह वैरायनैश्चान्यैः ऋग्यजुस्सानपाठकैः ॥२५॥
 सान्नाहारैश्च सोम्यादैः सिताम्बरधरैस्तथा ।
 ममालम्बनमान्यैश्च मूर्धितैः मातृव्यैश्च ॥२६॥
 शङ्खादित्रयैर्विप्रेर्गोविन्दैर्महाशिवैः ।
 फलपुष्पाक्षनकरो लाजमिद्वार्धकादिकम् ॥२७॥
 समादाय शुचिः कर्त्ता देशिकेन सह द्विजाः !
 गानमानस्य सर्वेषां वामुदेवं दत्ते स्वम् ॥२८॥

पुण्याह वाचयित्वा तु पूर्वोक्तविधिना तत ।
 जपन्नष्टाक्षर तिष्ठन् कर्त्रास्ते देशिकस्तत ॥२९॥
 यहि क्षेत्रस्य चैशान्या प्राच्या वा मुनिपुङ्गवा ।
 तता पर्णकुटीं कृत्वा चातवृष्टिक्षमा शुभाम् ॥३०॥
 तत्र पुण्यार्घ्यधूपाद्य कृत्वा वै भद्रपीठगम ।
 पञ्चगव्य समापाद्य सार्धं मन्त्रैरिलक्षणै ॥३१॥
 नारायणमपा मूर्तिं हेमाद्ये कुतपे शुभे ।
 सन्निधीकृत्य सम्पूज्य सरिचीर्याम्बुपुरिते ॥३२॥
 हेमसर्वापधीरलदर्भवर्गस्रगन्धिते ।
 मन्त्रास्त्रकलशान्या तु सम्पाद्य रचना तत ॥३३॥
 साधारमासन ताम्या ध्यात्वा कुर्यात्तदर्चनम् ।
 इदि मन्नेश्वर साल पूजयित्वा यथाविधि ॥३४॥
 न्यस्तत्र्यमासने कौन्ते प्रणव नमसा सह ।
 सौम्यनाडीपथा चैव ततो ह्यस्र समन्तराद् ॥३५॥
 दक्षिणेन तु मार्गण त्यपसव्यपटे विभो ।
 अवनार्य ज्वलद्रूप दहन्त विघ्नसङ्घयान् ॥३६॥
 मन्त्रत्रय तु सामान्य सर्वत्र निहित द्विजा ।
 षडङ्गक्षरमन्त्र यत्तथा वै द्वादशाक्षरम् ॥३७॥
 हेतीश यत्सहस्रार परिजेय तथायुधम् ।
 शृनर्दाश्रेण यद्द्वय सुप्रसन्नाच्च वै गुरो ॥३८॥
 अग्न तदद्रमापाद्य सविशेषमिदं शुभम् ।
 साङ्ग समर्चयित्वा तु भोगैर्मात्रावसानकै ॥३९॥
 मगूर्त्तयैजुभि सार्धैर्यथावमरत्क्षणै ।
 त्र्यर्जुनैश्च सर्वशमय होम समाचरेत् ॥४०॥
 सप्तमशतमहर्ष्य यत्पूर्णात्न साक्षतेमिति ।
 गुण्टे मन्त्रास्त्रद्विषुने एव श्रुयान्तु देविह ॥४१॥

स्यलेषु बालुकायेषु प्रागादौ विनिवेश्य च ।

चत्वारश्चातुरात्मीयाः मन्त्रज्ञाः कृतमण्डनाः ॥४२॥

ऋग्वेदाद्याश्चतस्रो ये ईशाद्वायुपञ्चावधि ।

भक्त्यानया परा योज्या होमार्थं क्षेत्रसंद्महे ॥४३॥

होतव्यं भूमिलिङ्गैस्तेर्मन्त्रैराज्यादिकं बहु ।

चतुर्भिश्चातुरात्मीयैर्द्विषट्कार्णपुरस्सरैः ॥४४॥

होतव्यमपरैर्विधैः सरन् सर्वेश्वरं हरिम् ।

उपद्रष्टा चतुष्कोणे एकैकं विनियोज्य च ॥४५॥

होमार्थं सूर्यकुण्डेषु मन्त्रविन्यस्तविग्रहम् ।

शुचयः संयता दक्षा वास्तुशास्त्रकृतश्चमान् ॥४६॥

विश्वकर्मकुलोद्भूतानाह्वयामे निवेश्य च ।

पद्मगव्यादिनाभ्युक्ष्य सिताम्बरधरांस्तु वै ॥४७॥

माल्यचन्दनमूर्ष्पापैः भूषितान्शुद्धीयकैः ।

संवीक्ष्य पावनीकृत्य छात्राय घटिकाञ्चितम् ॥४८॥

कार्पासं गुह्यं सूत्रं सहस्राराभिमन्त्रितम् ।

न्यपत्नीनां करे दद्यान्मह चैकशलाकया ॥४९॥

प्रोक्षितान् पद्मगव्येन सहस्राराभिमन्त्रितान् ।

विकीर्य लाजमग्निधान् वीजान् मिदार्थेनान्वितान् ॥५०॥

जपतन्त्रं मन्त्रं च लिप्ता कुर्यात्प्रदक्षिणम् ।

प्राक्पश्चात्पदं यावत्सह षण्णारवैः शुभैः ॥५१॥

क्षेत्रमानमथात्राय ऋग्भिरभिनस्तनः ।

शिव्यदेशिकसर्तृर्भविश्वकर्मानर्जम् वा ॥५२॥

ईशक्षेत्रादि तन्त्रं चतुर्दिक्षु प्रणयं च ।

नष्टनिर्जटाभ्यैर्मुद्रपेष दिशाष्टकम् ॥५३॥

तमे भूतपति दद्यान्नाशिव्येन बुद्धिमान् ।

मृदोपलैश्च सम्पूर्य जातिषु म्निग्धया तथा ॥७९॥
 आक्रोद्य पौन पुन्येन बालाद्वै चारिसेचनात् ।
 सर्माकृत्योषलिप्याथ गोगणास्तत्र चासयेत् ॥८०॥
 बालरत्नसमेत च वृक्षेन्द्रगणसयुतम् ।
 सतोयाः शालयश्चैव प्रमृततृणसञ्चयम् ॥८१॥
 विकीर्य सलिलं तत्र सन्त्यक्ते गोमयादिके ।
 अपास्य गोगण तत्र त्रिदिनान्ते पुनर्मर्दाम् ॥८२॥
 क्षोषयित्वा चतुर्थेहै लाङ्गलं परिवर्तितम् ।
 प्रदीप्तेनेष्टकेनाथ स्पर्शनीया च सर्वश ॥८३॥
 ततः काञ्चनज रेणु ताम्रतारमयं त्वपि ।
 रत्नजं गन्धमाढ्याढ्य सस्यशालिफलान्वितम् ॥८४॥
 सपुष्पाक्षतलाजाढ्य सिद्धार्थैश्च तिलैर्युतम् ।
 श्रीकरं पञ्चगव्येन भूमौ सर्वत्र सेचयेत् ॥८५॥
 अकृते वा कृते खाते शुद्धिमेति च तत्क्षणात् ।
 यस्मात्तस्मादिदं सम्यग्यत्रकुत्र समाचरेत् ॥८६॥
 ततो मुख सर्माकृत्य गोमयेनोषलिप्य च ।
 समर्चयित्वा विधिवत्ततो द्विविषाद्विमाचरेत् ॥८७॥
 शाम्भुदष्टेन मार्गेण शङ्कुमम्यापनादिकम् ।
 कृत्वा यथोक्तविधिना प्रागाद कर्तुंभारभेत् ॥८८॥
 आरभ्यमाणे प्रासादे ये वै प्रत्यूहकारिण ।
 मूत्रदानधयशाश्च राक्षसाम्नाशान्तये ॥८९॥
 बान्धव्ये देवदेव प्रतिष्ठाप्य यथाविधि ।
 अर्चयेद्विधिर्भोगैर्यावद्दे मूलमन्दिरे ॥९०॥
 म्नापन देवदेवस्य तदन्ते बालविम्वगाम् ।
 शक्तिं शुम्भे ममावाप्त मूलविम्बे ममर्पयेत् ॥९१॥

एव चालगृहे विष्णो पूजिते मुनिपुङ्गवा ।
 मत्सूहकारिण सर्वे प्रणश्यन्ति ततो गुरु ॥९२॥
 शुभे दिनेनूकूले च नक्षत्रे पूजितग्रहे ।
 रुमे स्थिरे स्थिराशे च हवशुद्धे चोत्तरायणे ॥९३॥
 दिव्याद्युत्पातसशुद्धे सितपद्मेऽमलेऽम्बरे ।
 आजलान्त वृत्ते स्वाते पूर्ववत्सम्प्रपूरिते ॥९४॥
 विमुक्तदोषे भूभागे सर्वलक्षणलक्षिते ।
 पूरणादशशेषे तु सूपलिप्ते धरातले ॥९५॥
 चतुष्पष्टिपदे भूते प्राग्वत्तूरेण सर्वदिक् ।
 ज्ञात शुक्रान्धर सग्वी वृत्तन्याम सुशान्तधी ॥९६॥
 सर्वसाधनसयुक्तश्चार्घ्यपात्रसमन्वित ।
 मङ्गल्यकुम्भमादाय ध्यायमानोऽच्युत हृदि ॥९७॥
 सह चैकाग्रनैविमै । सदागमपरायणे ।
 तथा ऋद्धमयपूर्वेस्तु आमूलाद्गवन्मयै ॥९८॥
 विशेषप्रामादभूभाग मध्ये कुम्भ निधाय तम् ।
 कुर्यान्निरीक्षण भूमेस्ताडन प्रोक्षण तथा ॥९९॥
 सेचन पद्मगव्येन सह चाम्बोदकेन तु ।
 ओङ्काराद्य पवित्रान्त मन्त्राणा प्रावचतुष्टयम् ॥१००॥
 पाठयेच्च सपुण्याह ब्राह्मणान् कृतमङ्गलान् ।
 बरपूचान् शास्त्रेण सूक्त ततो भद्र यजुर्मयान् ॥१०१॥
 इहामयेति सामजान् शान्ताधर्मित्यर्घ्यणान् ।
 ईशानोणात्समारम्य प्रागादौ धनिपद्भिः ॥१०२॥
 द्वादशाक्षरमन्तेन खनात्ता तु षडे षटे ।
 नतिप्रणवगर्भेण देवत देहलक्षणम् ॥१०३॥
 षष्ट्यो बाम्नुपुष्पो दक्षिमवचन्द्रनाडिना ।

सात्यनोपहारेण अग्नौ सन्तर्पयेत्तत ॥१०४॥
 यद्वा विध्यन्तर भूय ऋणुः मुनिपुङ्गवा । ।
 सर्वदिबु समेर्भागर्नवधा सविभज्य च ॥१०५॥
 सूत्रं सुरावल्लिख्य यागागारवमुन्धगम् ।
 एकाशीतिपदोपेता कृतैता सम्प्रयत्नत ॥१०६॥
 प्रत्येकस्मिन् पदे कुर्यात्ततुर्थांशेन चाम्बुजम् ।
 दद्याद्वैक्युत चैव काणनाम्नगान्वितम् ॥१०७॥
 अग्निदक्षिणायन्यग्रहि ऋणपदेषु च ।
 चतुष्टय यत्पद्माना केवल तच्चतुर्लम् ॥१०८॥
 ईशानपदपद्मास्तु समारम्भ प्रचूयेत् ।
 वाद्यपाङ्क्तिषु पद्मेषु नमाद्देवानुरान् ऋणान् ॥१०९॥
 शृषाङ्कपदपद्मे तु ऋणाण कर्णिना तरे ।
 ईश्वर तपन चैव त्रिं चैव तथाऽदितिम् ॥११०॥
 पूर्वपत्र समारम्भ वित्यमेधावदुत्तरम् ।
 एत तस्मिन् पदाब्जे तु पूजयित्वा तु पञ्चरम् ॥१११॥
 दष्टव्य च तत सम्यग्विनुधाना च सप्तकम् ।
 प्रमात्मस्तपदम्बाना पद्माना कणिकोपरि ॥११२॥
 यान्याम्य चापवत्स च जयेन्द्र समरीयक ।
 रश्मि मत्पात्मदेवी च तनो वद्विपदाश्विने ॥११३॥
 भूय पिनामह मय्यै परपत्रे न्यसेद्गुम् ।
 गगन ऽि त्रिभु पूषा ऋषिणे पश्चिमोत्तरे ॥११४॥
 ईश्वर ऋणपद्मेषु परम्भ च चतुष्टयम् ।
 यनेद्रागमर्हणान्नमम्बुनेष्वथ सप्तकम् ॥११५॥
 मविशाम्यश्च मावित्र समैन्यश्च गृह्यम ।
 विवम्बान् धर्मैर्यन्तु गन्धर्वाधिपति मृत ॥११६॥

पद्मे नैर्ऋतकोणस्थे भूयो ब्रह्माणमन्तरे ।

भृङ्गास्थो मृङ्गराट् चैव ततः पितृगणाधिपः ॥११७॥

देवदौवारिकास्थश्च प्राक्पत्रादौ चतुष्टयम् ।

ततोऽष्टपत्रपद्मे पु देवतासप्तकं क्रमात् ॥११८॥

ऋषिकान्तर्गतं न्यस्य यावद्वायुपदावधि ।

इन्द्रश्चेन्द्रपदास्थश्च सुग्रीवः कुसुमाद्विजः ॥११९॥

मित्रास्थो गरुडश्चैव त्वत्पुराधिपतिः पुनः ।

वायव्यपदपद्मे तु मध्ये चैव प्रजापतिम् ॥१२०॥

प्राक्पूर्वेषु च पद्मेषु शेषश्चाधर्म एव च ।

यन्मयाधिपतिश्चैव नागेन्द्रस्तदनन्तरम् ॥१२१॥

सप्तकं देवतानां च पूर्ववत्पूजयेत्ततः ।

पूर्वास्थो रुद्रदासश्च मुग्यो भाद्रकसोमकौ ॥१२२॥

धाराधरश्च मत्स्य इत्येते देवतागणम् ।

पूजयित्वा ततः पश्चादेकैकस्मिन्तु पङ्कजे ॥१२३॥

स्नानाग्नौ वाम्नुनाथं तु पत्रमध्ये स्थितं यजेत् ।

कोणभागस्थप्रज्ञानां केमगधो यजेच्च तम् ॥१२४॥

प्रणवं वाम्नुनाथाय नमश्चान्ते प्रपूजयेत् ।

पूजयित्वा विधागेन पुष्पधूपादिदेन च ॥१२५॥

दधिधीरोदकेनैव भक्ष्यैः सफलमूलकैः ।

इष्ट्वैवं विबुधनातं वाग्रे त्वाग्रणे पुरा ॥१२६॥

तदन्तरपदाल्जानामाशकोष्ठादितः पुनः ।

मायन्मध्यपदाब्जं तु पूर्य वर्णाष्टकेन तु ॥१२७॥

मातृकावर्णभेदेन अक्रान्तिक्रमेण तु ।

यारद्वकावर्णं तु ततोऽब्जेऽब्जद्वये च ॥१२८॥

तेनैव क्रमयोगेन पूजयेद्देवतागणम् ।

द्वितीयावरणे चैव अन्तरीये निबोधत ॥१२९॥
 धाता याता प्रव काल काम कर्ता जयन्तक ।
 जीव प्राणस्तरो यज्ञो रविश्च मृगयाम्यकौ ॥१३०॥
 लोहनाथो विधाता वै भृगु सष्टा नियामक ।
 मनोजवश्च कल्याण पर्जन्यो द्रविणस्तत ॥१३१॥
 सष्टारो विश्वकर्मा च इत्येता मुनिपुङ्गव ।
 देवताश्चान्तरे पूज्याश्चतुर्विंशतिसंख्यया ॥१३२॥
 एतेषामन्तरे मूयस्तृतीयावरणे तथा ।
 षोडशाना तत सम्यग्देवताना गण क्रमात् ॥१३३॥
 समुद्रा मातरो द्वीपा भासा नद्यश्च तारका ।
 विश्वे देवाश्चाप्सरसो मनवो ऋषयस्तथा ॥१३४॥
 वसवो मरुत सिद्धा नागा साध्या ग्रहा क्रमात् ।
 इन्द्रादिलोकपालास्तु चतुर्थावरणे न्यसेत् ॥१३५॥
 तत्पादादौ तु चेशान्त पद्माना पत्रमध्यत ।
 मध्यपद्मे तु पद्मस्य विश्वरूप यजेत्प्रभुम् ॥१३६॥
 यस्यैव देवताचक्र वाहनास्त्रानुयायिभि ।
 सयुक्त तिष्ठते देहे सकलस्य महात्मन ॥१३७॥
 मणवेन स्वनाम्ना च नमस्कारयुतेन तु ।
 एकैकं पूजयेद्देव तथैकैकमिहाक्षरम् ॥१३८॥
 इष्टं देवता प्राग्ब्रह्मै सन्तर्पयेत्तत ।
 सूर्यात्कुम्भप्रतिष्ठान यथा तदवधार्यताम् ॥१३९॥
 पूर्ववत्तोरणाद्यैस्तु भूभागमुपशोभयेत् ।
 निर्णिक्तान्यवक्रम्य अग्रतन्त्रवक्षितैर्गहि ॥१४०॥
 पूर्वोपस्तरणोपेत सूर्यान्मण्डलमुत्तमम् ।
 उण्डाष्टमन्तरम्य च म्यल तत्राष्टहस्तम् ॥१४१॥

सपिण्डिका द्विहस्तास्तु कुण्डाः पूर्वोक्तलक्षणाः ।
 त्रिहस्तपरिता वीधी स्यादेवं द्विनवः क्षमः ॥१४२॥
 पूर्ववत्प्रतिकुण्डे तु विनिवेद्य च साधनम् ।
 आत्मनश्चोत्तरे कुर्यात्कुण्डं चाथ समस्यले ॥१४३॥
 दक्षिणे पूर्ववद्देवमवतार्य यजेत्क्रमात् ।
 स्थलायां स्थण्डिलस्योर्ध्वे उन्नतायां च पूर्ववत् ॥१४४॥
 तर्पयित्वा यथाकाममुद्धृत्याग्निगणं ततः ।
 दिक्कुण्डेषु विनिक्षिप्य संस्कृतेषु च पूर्ववत् ॥१४५॥
 तथैव च विदिष्यसेषु उद्धृत्याभ्यर्च्य वै क्रमात् ।
 ततः प्रभवयोगेन चतुर्दिक्षु निवेशयेत् ॥१४६॥
 चतुरो वासुदेवादीन् नाम्ना एकायनान् द्विजान् ।
 स्वाभिः स्वाभिरसंख्यं तु तैः कार्यमभिधाय च ॥१४७॥
 कर्मावसानं हवनं साज्यैस्तु तिलतण्डुलैः ।
 एवमप्यययोगेन वाष्पादीशानगोचरम् ॥१४८॥
 कावेदाद्यांस्तु चतुरः संस्कृत्यादौ तथा न्यसेत् ।
 तैरप्यच्युतभिर्गैस्तु सप्तासोक्तैश्च पावनैः ॥१४९॥
 हवनं विधिवत्कार्यं भक्तियुक्तेन चेतसा ।
 अथेकाकोणमासाय ब्राह्मणेपरैः सह ॥१५०॥
 प्रादुर्निर्दिष्टं न्यसेत्तत्र कानोपकरणं तु यत् ।
 दशार्धगव्यपूर्वं तु कन्दोषु पृथक् पृथक् ॥१५१॥
 तानर्घ्यार्घ्यादीनां पश्चाद्विषदक्षेणाभिमन्त्र्य च ।
 समर्पय शिरोपेतान् कन्शान् पूर्वसम्भृतान् ॥१५२॥
 उन्मृष्टभानुमन्मृणान् नव शैलमर्षांस्तु वा ।
 गमान् मुषान् मुषान् मृन्मयान्मृदभावत ॥१५३॥
 द्रवदशाहूट्ठरिस्तानि तन्मननं तु चेन्ननम् ।

द्विगुणान् सति सामर्थ्ये नृपाणा हेमजान् हितान् ॥१५४॥
 तत्सख्य चतुरश्र तु द्वादशाङ्गुलविस्तृतम् ।
 तत्तद्यशतुल्य बाहुल्याच्छिलावृद्ध समाहरेत् ॥१५५॥
 सस्थाप्य विधिवत्कुम्भान् पूर्वोक्तेन क्रमेण तु ।
 कन्धतुल्यमथैक वा तत्कण्ठं त्र्यङ्गुलोन्नतम् ॥१५६॥
 तद्गुणैरपि विस्तीर्णं तत्स्वातोऽष्टाङ्गुलं स्मृतम् ।
 परितः कर्णद्वयं तु शङ्खो वा सुसितो महान् ॥१५७॥
 विहितो हत नासस्तु भन्तः शुद्धस्तु साक्षतः ।
 एव हि सान्तराष्ट्राणां तस्मात्समाधिवान्य च ॥१५८॥
 फलैर्होमादिकै रनैः सर्वोपाधिमयैस्ततः ।
 गार्ध्वैर्बाजैस्तथा धान्यैर्विदुमाद्यैस्तु मौक्तिकैः ॥१५९॥
 नेत्रवल्लैरलङ्कारैर्नूपयेत्सम्बरैः शुभैः ।
 द्वादशाक्षरमन्त्रेण एकैकस्य समाचरेत् ॥१६०॥
 मूर्तिसिद्धये न्यासं प्रणवैस्तद्विदात्मनाम् ।
 ततश्चाध्यादिकैर्भोगैर्बल्यन्तैर्विविधैर्यजेत् ॥१६१॥
 शिलास्त्वेव वृते पश्चान्नियमेत्कुण्डसन्निधिम् ।
 सशिलं कुम्भवृन्दं तु आधारेषूपरि न्यसेत् ॥१६२॥
 तदाधारशिला पश्चाच्चत्रं वा मण्डपाद्बहिः ।
 एवमेव च सत्कृत्य भावयेत्प्रणवेन तु ॥१६३॥
 ज्वलन्तीं गौसहस्रेण खचिता सूर्यविम्बवत् ।
 तन्मथाराध्य मन्त्रं तु सन्तर्प्य क्षतसङ्ख्यया ॥१६४॥
 मध्ये तत्कलशं न्यस्य साङ्गं सपरिवारकम् ।
 निदनेषशक्तिगर्भं तु व्यापकं ब्रह्मतत्त्ववित् ॥१६५॥
 अत उर्ध्वं निर्भगाभिर्वागाद्याभिश्च शक्तिभिः ।
 व्रतमूर्तिसमेनाभिरभिन्नाभिस्तु तन्वत ॥१६६॥

पाठयेद्वाक्पणान् तत्र आत्मव्यूहं तु मन्त्रराट् ।
 तथैवात्मानुवादं च प्रणवाद्यन्तगन्तुं वै ॥१६७॥
 तमर्चयित्वा विधिवत्तर्पयित्वा त्वनन्तरम् ।
 दिक्स्थितानां च कुम्भानां वासुदेवादिकान् न्यसेत् ॥१६८॥
 पूर्ववच्चानिरुद्धाद्यान् विदिक्सस्थापितेषु च ।
 पाठयेच्चानुरात्मयि सज्जामन्त्रचतुष्टयम् ॥१६९॥
 प्रमवाप्यययोगेन तत्र सूक्तं तु पौरुषम् ।
 ऋग्वेदान् पाठयेद्भक्त्या युज्जतेत्यपरान् यजुः ॥१७०॥
 रथन्तराख्यं यत्सामं सामज्ञानं भगवन्मयान् ।
 सहस्रशिरसं चेति मन्त्रं चाधर्वणं ततः ॥१७१॥
 प्रफल्गिन् वा मुनिश्रेष्ठाः सर्वोक्तं कलशे हितम् ।
 तथैव हृष्यन् कुण्डे मध्यमे विहितं स्वयम् ॥१७२॥
 किं तु क्रमेण वै मन्त्रान् पाठयेच्च यथास्थितान् ।
 एतं सम्पातद्धोमं तु कृत्वा पूर्णान्तिकं ततः ॥१७३॥
 महाशक्तिसमूहस्तु परं सामर्थ्यलक्षणं ।
 अभेदेन च मन्त्रादिमूर्तीनां यं स्थितं स्फुटम् ॥१७४॥
 ससन्धेयं शिलानां च स्वनाम्ना प्रणवेन तु ।
 ज्ञानभासा निवसति तथा नन्दवला प्रभा ॥१७५॥
 सर्वगां ब्रह्मवदनां घोटकीं सत्यविक्रमां ।
 सम्पूर्णां चेति कथितां शक्तयो विधायारिका ॥१७६॥
 या शिला कलशाधारसज्जा सा विद्धि सर्वगाम् ।
 सामर्थ्यशक्तिसामान्या निष्कञ्जा पारमेश्वरीम् ॥१७७॥
 सन्तर्प्य मूर्तमन्त्राद्यं शिष्टमन्त्रेण लाङ्गलिन् ।।
 अनम्पनाभावप्येकमन्त्रेणैवायनैस्ततः ॥१७८॥
 तादृग्येन तु होतव्यं मृष्ययैम्नु तथैव हि ।

होतव्यमस्य वाग्मीय गायत्रीभिरतोषरै ॥१७९॥
 होतव्य ब्राह्मणै सम्यक्तद्यासेरपलक्षकै ।
 दत्त्वा पूर्णं स्वयं कृत्वा स्थलस्थस्यार्चनं पुन ॥१८०॥
 बलिदानं च भूतानां समाचम्य ततो व्रजेत् ।
 प्रासादब्रह्मभूभागं न्यसेत्तत्र महाशिलाम् ॥१८१॥
 सस्मरश्चक्रमन्त्रं तु सानन्तं प्रणवेन वै ।
 बीजं भूतं तदन्तं स्थमध्वपट्कं सरन् यजेत् ॥१८२॥
 निशेषमन्त्रवृन्देन तामर्घ्यादेरनन्तरम् ।
 द्वारदिन्वीक्षमाणं तु मध्ये मन्त्रघटं न्यसेत् ॥१८३॥
 स्वदिक्ष्वन्यान्यथावस्थान् स्वै स्वैर्मन्त्रैर्निवेशयेत् ।
 ततः स्वशक्तिपापाणैरेकैकं स्थगयेद्घटम् ॥१८४॥
 पूरयेदलमन्त्रेण घटानामन्तरं ततः ।
 भृदुभृद्वालुकाभिस्तु सुधयाऽचलासिद्धये ॥१८५॥
 सयेष्ट्य नेत्रवल्लैस्तु ऋग्वेदान् पाठयेत्ततः ।
 आत्मा हार्पेति सूक्तं तु प्रतिष्ठासाम सामगान् ॥१८६॥
 द्वादशाक्षरसयुक्तं बलमन्त्रं पुन पुन ।
 वक्तव्यं ब्रह्मनिष्ठैस्तु प्रणवान्तं सुभाषितै ॥१८७॥
 तदेकतनुता यात मसरेत्प्रणवेन तु ।
 भूर्त्यादिशक्तिनिष्ठं यन्नामरूपक्रियात्मकम् ॥१८८॥
 द्वादशाक्षरमन्त्रेण भूय सद्ब्रह्मद्वयमे ।
 मन्त्राराध्यं समर्पितं तु ससरेत्तेजसा निधिम् ॥१८९॥
 ततस्त्योम्भगवन्भोगौ पाठयेत्पाञ्चरात्रिकान् ।
 अर्चामितेति ऋग्वेदान् अर्चासाम च तद्विद ॥१९०॥
 ततः पण्डिते तु क्षेत्रे देवगृहीयके ।
 द्वादशाक्षरं नु त्रिविदिक्ष्वष्टकं न्यमेत् ॥१९१॥

स्थापितं पूजितं सम्पक् शिष्याणां शुभलक्षणम् ।
 तदन्तः सन्निरौद्धव्यो बुद्धिधर्मगुणः क्रमात् ॥१९२॥
 धर्माद्याश्चाभिकोणास्तु यावदीशपदं पुनः ।
 प्रागादावुत्तरान्तं च अधर्माद्यं चतुष्टयम् ॥१९३॥
 शिलानामन्तरे भूमौ षट्कं षट्कं क्रमेण तु ।
 न्यस्तव्यं पूर्ववर्णाच्च वर्णानां सावसानकम् ॥१९४॥
 शब्दब्रह्मानुपिद्धां च कृत्वैवं बुद्धिवागुराम् ।
 सूत्रभूतां न्यसेत्सम्यक् प्रासादतलसंस्थिताम् ॥१९५॥
 न्यसेत्प्राङ्गणमित्यर्थं तथैव हि शिलाष्टकम् ।
 तास्तु संरोधयेत्सम्यक् प्रागुक्तांस्तु दिगीश्वरान् ॥१९६॥
 चक्रं तदन्तर्भूमीनां प्रमद्विस्फुलितवत् ।
 क्षार्णेन चिन्तयेद्यथासं भूभागं चाङ्गणीयकम् ॥१९७॥
 आभोगं तदधः शेषं तदूर्ध्वं गगनेश्वरम् ।
 बहिः प्राङ्गणभिचीनां सालं सपरिवारकम् ॥१९८॥
 प्रागादावीशकोणान्तमिन्द्राद्यं चाष्टकं न्यसेत् ।
 तथाविधेषूपलेषु अन्तर्भूमिगतेषु च ॥१९९॥
 तत्सबनाम्नाऽर्चयित्वा तु ऋग्वेदान् पाठयेत्ततः ।
 ह्रीं चो न विद्वानिति वै ये देवास्तु यजुर्मयान् ॥२००॥
 देवव्रतं च सामज्ञान् प्रविश्याम्यन्तरं ततः ।
 रियत्वाग्रतो मन्त्रगूतैरध्वन्यासिमनुसरेत् ॥२०१॥
 नीजतश्चाङ्कुरीभूता पुरस्ताद्व्यक्तिमेति सा ।
 प्रासादधीठपर्यन्तं कुम्भाधारोपलास्तु वै ॥२०२॥
 सुवनाध्वा यथावस्थो यावनीयस्तु सर्वदा ।
 गर्भोऽध्व्यावभिर्वावत्पदाध्वनं विलोकयेत् ॥२०३॥
 मन्त्राध्वा शुक्नासान्तं तत्त्वाध्वा वेदिकावधि- ।

कालाध्वा तु गळान्त च वर्णाध्वा तु तदूर्ध्वत
 समीकृत्य पुरा सर्वे प्रासाद प्रारभेत्तत ।
 प्रासादस्थैर्यसिध्यर्थं देवसान्निध्यसिद्धये ॥२०५॥
 सर्वदोषप्रशान्त्यर्थं सर्वसम्पत्तिसिद्धये ।
 गर्भन्यास पुरा कुर्याद्गर्भगेहे यथाविधि ॥२०६॥
 रत्नैर्लोहैस्तथा बीजै कन्दैर्मुद्गैश्च पूरिताम् ।
 सौवर्णीं राजतीं वाऽथ ताम्रजा वा स्वशक्तित ॥२०७॥
 नवगर्तसमायुक्ता मन्जूषा सापिधानकाम् ।
 सम्प्रोक्ष्य चास्रतोयेन वस्त्रयुग्मेन वेष्टयेत् ॥२०८॥
 धान्यराशौ तु विन्यस्य मूलमन्त्रेण देशिक ।
 अर्घ्यगन्धादिनाभ्यर्च्य कुण्डे वा म्थाण्डिलेपि वा ॥२०९॥
 देवमभ्यर्च्य विधिवत्समिद्धि सप्तभि क्रमात् ।
 हुत्वा पूर्णाहुतिं पश्चादाचार्य समुपोषित ॥२१०॥
 शुभ्रवस्त्रोत्तरीयश्च भूषणैरपि भूषित ।
 गन्धमाल्यालङ्कृताङ्ग रात्रौ लम्बे सुशोभने ॥२११॥
 भाजन तत्समादाय वेदघोषैश्च मङ्गलै ।
 घाघघोषैश्च सहित कृत्वा गेह प्रदक्षिणम् ॥२१२॥
 मयिदं गर्भभूभाग तत्र द्वारस्य दक्षिणे ।
 कृत श्वभ्र पञ्चगव्यै सेचयित्वा समन्तत ॥२१३॥
 तत्र भूमिं तु चार्घ्याद्यै समभ्यर्च्य ततस्तु ताम् ।
 परिचिन्त्य ऋतुश्रातामात्मान च हरि स्मरन् ॥२१४॥
 सर्वभूतधरे ! कान्ते ! पर्वतस्तनमण्डिते ।
 समुद्रपरिधानीये! देवि! गर्भं समाश्रय ॥२१५॥
 इत्युक्त्वा भाजन श्वभ्रे निधाय मुपया तत ।
 दृढावृत्य तत श्वभ्र मृदापूर्य समन्तत ॥२१६॥

तिचतु पञ्चरात्रं च रक्षा कुर्यान्मुनीश्वरा ।
 गर्भन्यासस्त्वय विद्या । देवधाम्नोश्च वृद्धिद ॥२१७॥
 अकृते गर्भविन्यासे प्रत्यवायो महान् स्मृत ।
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन गर्भन्यास समाचरेत् ॥२१८॥
 प्रासादस्याथ वक्ष्यामि लक्षणं मुनिपुङ्गवा ।
 तलादूनाधिकाश्चैव साङ्गुलैरुचितैः करैः ॥२१९॥
 द्विद्वादशकर यावत्तलेनोनाधिकेन तु ।
 शुभाम् सिद्धये विद्धिगर्भं देवगृहस्य च ॥२२०॥
 कृत्वा क्षेत्रागुलानां च कराणां वा घन पुरा ।
 त्यजेत्तदष्टभिः सम्यग्यच्छेप तद्विचार्य च ॥२२१॥
 एकाद्यष्टमपर्यन्ता ध्वजधूममृगेश्वरा ।
 श्वा च शोखरमातङ्गवायसास्तु ततः शुभा ॥२२२॥
 एकत्रिपञ्चसप्ताख्या सर्वत्रैव विधीयते ।
 एवमन्तर्भ्रमेणैव सह भित्तिगणेन तु ॥२२३॥
 गर्भद्विगुणविस्तीर्णं क्षेत्रं देवगृहस्य च ।
 मन्दिरे त्वेकभित्तीये क्षेत्रमात्रं विधीयते ॥२२४॥
 गर्भोक्तं तत्त्रिभागेन युक्तं युक्तेन वर्त्मना ।
 तत्रापि द्वासष्टदशा तु आयशुद्धिं विचारयेत् ॥२२५॥
 एव निर्जगतीकं च भागपीठं विवर्जितम् ।
 प्रासादक्षेत्रमात्रं च तद्युक्तमवधार्यताम् ॥२२६॥
 पद्मभागेनाथ पादेन त्रिभागेनोभयात्मिका ।
 अधिकार्यं चतुर्दिक्षु तत्पञ्चाशैस्तु वै त्रिभिः ॥२२७॥
 तृतीयांशेन वै मध्ये निर्गमस्तु विधीयते ।
 कोणात्कोणांशु वै शेषं भागं भागं प्रवेशयेत् ॥२२८॥
 दध्मं गर्भसमं पीठं नत्पीठेन दलेन वा ।

पीठोक्तालप्यपीठस्य लक्ष्मस्थित्यंशकल्पना ॥२२९॥
 चतुर्दिक्षु विधेया वै बहुधानन्तपूर्विका ।
 अथोच्छ्रायं तु वै क्षेत्रात् त्रिकोणं मन्दिरस्य च ॥२३०॥
 कुर्याद्वर्धगुणं चैव द्विगुणं वा यथेच्छया ।
 द्विरेकादशधा कुर्यात्तं च भागैः समं पुरा ॥२३१॥
 विधेयं पीठवत्पश्चादेकांशेन मसूरकम् ।
 तदूर्ध्वं विहिता जङ्घा गर्भमानेन चोन्नता ॥२३२॥
 भवोपकरणीयाभिर्देवताभिरलङ्कृता ।
 जङ्घायामंशयुग्मेन उपयूनाधिकेन वै ॥२३३॥
 कार्यं शिखरपीठं तु पूर्वलक्षणलक्षितम् ।
 किं तु प्रवेशनिर्यासौ तत्र चाष्टांशसम्मितौ ॥२३४॥
 शिखरं चात्र विहितं भूमिकानवकान्वितम् ।
 सङ्कोच्य तन्पुरा सूत्रमादायोन्नतिसम्मितम् ॥२३५॥
 एतस्मादेकवर्णास्तु जङ्घोर्ध्वायात्पसार्य च ।
 संस्पृशेच्छिखर पीठमञ्जसा तन्निरोध्य च ॥२३६॥
 प्रासादाद्दहिराद्यत्र भूभागे त्वमलेक्षण ! ।
 कर्णादूर्ध्वं नयेत्सूत्रं लाञ्छ्यमानं क्रमेण तु ॥२३७॥
 शिखरोन्नतिपर्यन्तं चतुर्दिक्ष्वेवमेवहि ।
 पर्यट्टेऽन्त्यमानं तु कर्णात्कर्णं मुनीश्वरा ! ॥२३८॥
 यावत्सुमुदपत्राभा सा स्याच्छिखरमञ्जरी ।
 एवमालम्ब्यदृष्ट्या तु सम्पाद्यातन्नुपाततः ॥२३९॥
 भूमिदण्डप्रसिध्यर्थं कार्या सा दशधा पुनः ।
 उपरिष्ठास्तु भागेन भवेदानलसारकम् ॥२४०॥
 भूमयो भागमानास्तु तनय्प्रासां समाचरेत् ।
 त्वयिदम्या विधानं नु तद्विष्टांशसम्मितम् ॥२४१॥

विभिन्ना पीठरचना तासु कार्या यथास्थिता ।
 सचकैर्विविधै पद्मै प्रादुर्भावैस्तु चाखिलै ॥२४२॥
 सर्वैर्वा लान्ठनैर्मूर्तै रृत्तगीतरसस्थितै ।
 नवाशेनोर्ध्वभागास्तु स्वपादेन विनिर्गतम् ॥२४३॥
 उष्णीषमूर्ध्वभूमेस्तु कार्यं वै रचनोज्झितम् ।
 शिष्टं कृत्वा विधा पीठ मण्डलम्येन पूर्ववत् ॥२४४॥
 द्वितीयेन ततः कण्ठ तृतीयेनोर्ध्वगेन तु ।
 सुसमं श्रीयुतं कुर्यादण्ड धात्रीफलाण्डवत् ॥२४५॥
 नवधोष्णीपकं कृत्वा चतुर्भिर्वेदिकाग्रमम् ।
 त्रिभागपृष्ठभागेन सस्तम्भा यस्य केवला ॥२४६॥
 उन्नता शिररार्धेन साप्युत्पलदल्योपमा ।
 कार्या शिखरपीठोर्ध्वे दिव्यकर्मविभूषिता ॥२४७॥
 ततः शुभतरं कुर्यान्मण्डपं स्तम्भसयुतम् ।
 भूषितं विहगेन्द्रेण बलिमण्डलगेन तु ॥२४८॥
 चतुर्द्वारे तथा दिक्षु विधेयं मण्डपत्रयम् ।
 प्रवेशत्रितयोपेतं मण्डपे मण्डपं भवेत् ॥२४९॥
 कुर्यान्मण्डपमुक्तं वा यथाभिमतनिर्गमम् ।
 रथोपरमकाशं तु तेषां गर्भाद्विधीयते ॥२५०॥
 निर्यासो दशमांशेन द्वादशांशेन लाङ्गलेन ।
 अथ वा षोडशांशेन ते कार्या नेमिवत्पुनः ॥२५१॥
 चतुर्दिक्पद्मसलिला पीठकर्मविभूषिता ।
 शिखरस्य चतुर्दिक्षु पीठोपरि समापयेत् ॥२५२॥
 समं रथपयुक्त्वा तु नासिक्तामपरिगणम् ।
 मध्यदेशचतुर्दिक्षु कुर्यात्प्राणान् समम् ॥२५३॥
 त्रिचतुःपञ्चपदभागे ततो गर्भाद्विधीयते ।

द्विगुणं चोन्नतत्वेन त्रिपञ्चनवशाखिकम् ॥२५४॥
 युक्तं द्वास्त्रिद्वयेनैव कुम्भेमदजनैस्तु वा ।
 विधिवन् स्थापनं तस्य मन्त्रपूर्वं समाचरेत् ॥२५५॥
 सस्त्राप्य मूलमन्त्रेण सम्पूज्यार्घ्यादिना हृदा ।
 शारंगामूलगता कुर्याद्वातुरत्नमयीं स्थितिम् ॥२५६॥
 सर्वाधागमय भन्त्र सन्निरोध्य हि तत्र च ।
 ज्ञानक्रियात्मकं ध्यात्वा शिखामन्त्रेण शाश्वतम् ॥२५७॥
 दक्षिणोत्तरभागाभ्यां जगत्त्रायुग्मं तु विन्यसेत् ।
 हृन्मन्त्रेण तदूर्ध्वं तु रुध्वाद्य परमेश्वरम् ॥२५८॥
 सन्निधीकृत्य संपूज्य गगनस्थे ह्यदुम्बरे ।
 द्विविधं धातुजालं तु रत्न सिद्धार्थकान् तिलान् ॥२५९॥
 चन्दनाद्या हि गन्धा ये क्षीरं क्षधि घृतं मधु ।
 शालय सर्वबीजानि सर्वौषधं सविद्रुमा ॥२६०॥
 कृत्वा नेत्रेण नेत्रस्थान् द्वारोर्ध्वं विनिवेश्य तान् ।
 दृश्यं भोगाप्तये चैव त्वद्दृश्य मोक्षभिद्वये ॥२६१॥
 चतुष्पात्मकलो धर्मं तदूर्ध्वं सन्निरोध्य च ।
 चत्वारि शृङ्गा इति यत् पाठयेद्दृग्मयान्ततः ॥२६२॥
 कर्महोमचयं कृत्वा पूर्णं मूलेन पातयेत् ।
 एतद्विम्बमतिष्ठानात्प्रग्नत्वात्ममाचरेत् ॥२६३॥
 स्थित्यपेक्षावशेनैव क्षालयन्म्यं तु यै विभो ।
 जनन्तभुवनं नाम सर्वकामापवर्गदम् ॥२६४॥
 चतुष्प्रकारमेवं हि प्रासादं विद्धि पीठवत् ।
 रचनामन्त्रेणोत्प्रेक्ष्यभेदेनानेकधा तथा ॥२६५॥
 धनर्त्ताशमृगेन्द्रैस्तु निधिभूतार्पणैर्घटे ।
 शङ्खपद्मादितामिन्नु गोपानपदपद्भिः ॥२६६॥

युक्त द्वारवशेनैव तथा पीठप्रशान्तु वै ।
 विस्तार प्रतिदिकम्भस्वरुणस्य विधीयते ॥२६७॥
 गर्भोर्ध्वक्षेत्रसज्जा च वगर्ताम्य लाङ्गलिन् ! ।
 ज्ञेय सज्जतीकम्य तन्मानेनापि सर्वदिग् ॥२६८॥
 पृथ्व्य पादादिकं कुर्यात्पादाद्यशोज्जितं तु वै ।
 बुध्वा चायतनानां च सस्थितश्चाङ्गणे पुरा ॥२६९॥
 चतुर्गयतनं श्वेतत्पासादैः दिक्त्रयस्थितैः ।
 अथेन सह कोणसौ सप्तध्यायतनं स्मृतम् ॥२७०॥
 विशेषमष्टायतनं त्रिभिरन्यैस्तु दिग्गतैः ।
 विना मध्याक्षितेनैव दिग्गतैस्तु द्विभिर्दिग्भिः ॥२७१॥
 तद्विंशायतनं तेन युक्तमेकाधिकं भवेत् ।
 प्रतोळीपक्षगेनैव प्रामादद्वितयेन तु ॥२७२॥
 द्वादशाक्षतनं श्वेतत्पादं मध्याक्षितेन तु ।
 तदेवाधिकसज्जं तु अतोन्वयेऽवन्तसज्जिकं ॥२७३॥
 परम्परमुखां कुर्यात्प्रासादौ द्वारदेशगौ ।
 प्रासादानिमुखाच्चैव दिक्लयेऽवस्थितास्तु वै ॥२७४॥
 कोणस्याभ्यां च साम्मुख्यं द्वाभ्यां द्वाभ्यां विधीयते ।
 द्वाभ्यां चाभिमन्यभ्यां तु कुर्यादुचितदिग्मुखम् ॥२७५॥
 द्वौ परम्परवक्त्रौ तु कोणदेशसमाश्रितौ ।
 द्वाराण्यनन्तायतने प्रासादानां मुनीश्वरा ! ॥२७६॥
 यथाभिमतदिकस्थानि कर्तव्यान्यविशद्वया ।
 न तत्र तेषां भवति वेधदोषः परम्परम् ॥२७७॥
 अङ्गभावागतत्वाच्च प्रधानायतनस्य वै ।
 अर्धेन च त्रिमागेन हितं पादेन चाङ्गणम् ॥२७८॥
 परण्डकम्य चोच्छ्रयस्त्रिस्तोत्रशोचिन्ते ।

तच्च पीठोपमं कुर्यात् श्लक्ष्णं सोष्णीपमेव वा ॥२७९॥

युक्तं कौटिगणेनाथ नानादेवान्तगेन तु ।

यदेकायतनं चैव त्वङ्गणं तन्मुनीश्वरा । ॥२८०॥

युक्तं लघुपरण्डेन केवलं वा परण्डकम् ।

यदा द्वायतनाद्यं च द्वादशायतनान्तिमम् ॥२८१॥

एकदिग्बीक्षमाणं च चतुरश्रायस्तेऽङ्गणे ।

वृत्तायते वा वितते प्रासादे चोक्तलक्षणे ॥२८२॥

यस्माद्देवालयानां च अङ्गणानां विशेषतः ।

चतुरश्रादिपीठानां नित्यमेव मुनीश्वरा । ॥२८३॥

अन्योन्यानुगतत्वं तु हितं वापेक्षिकं तु वै ।

भूमिभागवशेनैव तथैवार्चावशेन तु ॥२८४॥

नानाफल्यक्षेणापि तथा शोभावशेन च ।

भूलाभश्चतुरश्रात्तु चतुरश्रायतादधनम् ॥२८५॥

वर्तुलात्सर्वकामासिर्निर्वृतिस्तु तदायतात् ।

दृष्टादृष्टफलेष्पूना लोकास्तु महदादयः ॥२८६॥

यच्छान्तिं वैष्णवं स्थानमारोग्यं भूतिमुत्तमाम् ।

वैष्णवानामक्रामानां च्युतेरन्ते परं पदम् ॥२८७॥

मुनयः ।

प्रासादलक्षणाभिदं श्रुतं त्वत्तो मुनीश्वर ! ।

तस्य सम्भाषनविधिं विस्तरेण प्रसाशय ॥२८८॥

नारदः ।

प्रासादादिप्रतिष्ठानां शृणुष्व विधिमुत्तमम् ।

प्रासादस्याग्रं दृत्वा पूर्वपश्चागमण्यम् ॥२८९॥

सर्वोपररर्णयुक्तं सर्वलक्षणसयुतम् ।

प्रासादस्यापि पश्चित् कुर्यात्कुण्डादयः शुभः ॥२९०॥

सामग्र्यादेरभावे तु प्रासादाग्रप्रकल्पिते ।
 यागमष्टपमूभागे कुण्डमेकं प्रकल्पयेत् ॥२९१॥
 समस्तमूर्तिपीयं च होमं तत्रैव कल्पयेत् ।
 प्रासादस्थापनारम्भात्तृतीये पञ्चमेपि वा ॥२९२॥
 दिवसे त्वङ्कुरारोपं यथाविधि समाचरेत् ।
 शैलोत्थं पूर्ववत्कुम्भं कृत्वा घातुमयं तु वा ॥२९३॥
 तद्विगोळकमानेन मन्त्रविम्बेन वै सह ।
 शुभेऽन्यस्मिन् दिने यागमष्टपे क्षुत्तलक्षणे ॥२९४॥
 अधिवास्य यथान्यायं सयौपकरणान्वितम् ।
 स्नानाद्यमखिलं ताम्यामापाद्य च यथाविधि ॥२९५॥
 तस्मिन् रत्नादिसंयुक्ते विम्बं कुम्भे निवेश्य च ।
 यत्रैराभरणैः पुष्पैश्छन्नं कृत्वा ध्यपुष्पवत् ॥२९६॥
 शनैः प्रासादपर्यङ्कगारुहेन्मूर्तिपैः सह ।
 तत्र प्राक्काण्डनादीस्तु कुर्यात्सङ्क्षालनादिकान् ॥२९७॥
 आचरेद्देवविन्यासं सर्वं वाऽऽद्याहनोदितम् ।
 निवेशनीयमित्येव विम्बं कुम्भसमन्वितम् ॥२९८॥
 हृदाद्यन्तनिरुद्धेन मूलमन्त्रेण लाङ्गलिन् ! ।
 तत्राद्यमनुसन्धानमेकं कृत्वा परान्वितम् ॥२९९॥
 सामान्यलक्षणं पश्चात्पूर्वाङ्कं वै कलात्मकम् ।
 सम्पूज्य वारासाच्छाद्य सुधया व्यक्ततां नयेत् ॥३००॥
 सतः पिण्डं तदूर्ध्वं तु साण्डं कुर्याच्चोदितम् ।

१— हृदादि इति—(पा)

२— प्रागास—न्तिमान्— इति—(पा)

३— चीज—इति— (पा)

प्रासाद स्नापयेत्पश्चान् षड्भि सिद्धार्थकादिभि ॥३०१॥
 मुधामय च प्रासाद दर्पणे स्नानमाचरेत् ।
 सभात्प्रार्चयित्वा च मण्डीर्गण्डयेत्तत ॥३०२॥
 प्रासादपट्टिकाया तु पञ्चविंशतितन्तुभि ।
 यथा तु कौतुक पश्चात्कुर्याच्छायाधिवासनम् ॥३०३॥
 रूपेण दर्पणे कुर्यात्प्राग्देहिक्मत्तम् ।
 प्रासादस्य चतुर्दिक्षु मूर्तय कल्पिता यदि ॥३०४॥
 तेषां नेत्राणि चोन्मील्य यथाविधि मुनीश्वरा ।
 सर्वमन्त्रध्यायोग वज्रमणेन वर्त्मना ॥३०५॥
 प्रासादस्यापि कुर्यात् कूर्चद्वाराधिवासनम् ।
 प्रासादस्याग्रपर्यन्त कुम्भाधारोपलातु वै ॥३०६॥
 लोकाध्यतत्त्वदेवानां न्यास प्राग्वत्समाचरेत् ।
 दिङ्मूर्तिना तथाऽङ्गेषु मूलमन्त्रादिकान् न्यसेत् ॥३०७॥
 कलशे मण्डले चैव प्रासादस्थान् समर्चयेत् ।
 प्रासादपरित कलसकुण्डेष्वग्नि यथाविधि ॥३०८॥
 सम्पूज्य वासुदेवादीन् प्रभवाप्यययोगत ।
 सन्तर्पयेत्तथाद्याता यद्वा तत्पुरत स्थिते ॥३०९॥
 कुण्डे तु सज्ज होममाचार्य स्वयमाचरेत् ।
 मन्त्राश्च पाठयेद्विग्रान्तर्गतातिष्ठा नयेत्तु वै ॥३१०॥
 संशोध्य वर्ममन्त्र तु तत्र ध्यानधिया स्वयम् ।
 पूर्णान्तमखिल कृत्वा विविनानेन वै पुन ॥३११॥
 क्षुरोदरेति वै साम पाठयेत्सामगाम्नु वै ।
 चनमामलमाम्ब्य मध्यत सन्निवेशयेत् ॥३१२॥
 यथाभिमतरूप तु दिग्बक्त्र वाम्बराननम् ।
 स्वस्त्यङ्गुलिदण्डश्च चण्डमार्ताण्डगाम्बरम् ॥३१३॥

चक्रमन्त्रं न्यसेत्तस्मिन् वर्षाञ्चानं पुरोदितम् ।
 गत्यागतिप्रयोगेण प्राक्प्रभयञ्जलक्षणम् ॥३१४॥
 नान्यथावत्पुरा ज्ञात्वा द्रव्यमूर्तिगते विभुम् ।
 कुर्यात्ततोऽध्वसन्धानं नान्यथा तु मुनीश्वराः ! ॥३१५॥
 अमलं शान्तसंज्ञं वै तथा शान्तोदितोदितम् ।
 एकमेव हि तन्मूर्तिं यश्चक्रेवेति तत्त्वतः ॥३१६॥
 सोऽस्मिन् संसारचक्रे तु सर्वाश्रमनिवासिनाम् ।
 सर्वधर्मरतानां च चक्रवर्तित्वमाप्नुयात् ॥३१७॥
 यच्छक्तिर्ब्रह्ममूर्त्यैव सिद्धा साक्षाभिराश्रया ।
 अन्तर्ग्रहिस्थं सर्वेषां मोक्षदं चामलं स्मृतम् ॥३१८॥
 क्षीरोद्गार्णवतुल्यं यत्सहस्रादित्यसन्निभम् ।
 निरञ्जं तीक्ष्णधारं वै तच्छान्ताख्यं हि योगतः ॥३१९॥
 यत्तु नानाङ्गभावेन स्यात्तन्म्यात्सयमेव हि ।
 सर्वदिक्प्रभसृतां कृत्वा स्यात्तन्मूर्तिं हि वर्तते ॥३२०॥
 ईषद्वलयवज्राभेरराणामन्तरे खद्यत् ।
 शान्तोदितं च तद्विद्धि चक्रमिच्छाफलपदम् ॥३२१॥
 यच्छान्तमूर्तिं मन्मथे नैव कृत्वावतिष्ठते ।
 प्रवृत्तं नाभिपूर्वं तु उदिताम्बुं तु चक्रगद् ॥३२२॥
 तन्निष्ठागधितो मन्त्रगर्भं सम्पूजितं स्मृतम् ।
 जप्तं मन्त्रपितं भक्त्या सर्वेषां सर्वगृह्णाति ॥३२३॥
 एयं चाभिमनं चक्रं सर्वविशेषयद्भरम् ।
 प्रतिष्ठाप्य मन्मथे च तस्यैवं मननन्तश्च ॥३२४॥
 श्रद्धेन शिखगदुगं नगराद्भरिगुपितम् ।
 संस्कृत्य घनदण्डं च शिखानन्धेन विन्यसेत् ॥३२५॥
 मनो विविच्यन् च विद्धि योगनृपितम् ।

ध्वजाग्रशिरारात्र तु यत्तर्दीर्घमकृत्तिमम् ॥३२६॥
 दैर्घ्याद्वादशमाशेन द्विनवाशेन वा तत्तम् ।
 कृत्वास्त्रसन्निधिं तस्मिन् लब्धनाख्ये पुरा पटे ॥३२७॥
 निवेश्य प्रजदण्डाग्रे गन्धाद्यैरर्चयेत्तत् ।
 सुधामयादिविम्बानां स्थापने मुनिपुङ्गवा ! ॥३२८॥
 विम्बप्रासादयोर्विप्रा ! युगपत् स्थापनं भवेत् ।
 मासादस्य प्रतिष्ठेत्थ समासात्कीर्तिता मया ॥३२९॥
 मण्टपादि प्रतिष्ठा च शृणुष्व मुनिपुङ्गवा ! ।
 प्रथमं मण्टपं चाग्रजं तथैवास्यानमण्टपम् ॥३३०॥
 प्राकारं पचनावासं कोशागाराम्बरास्पदम् ।
 पुष्पपानौयशाले च तथा वै यागमण्टपम् ॥३३१॥
 धान्यागारादिकं सर्वं सद्दक्षाय्यं बहुभिर्जलैः ।
 पर्याम्भिकरणं चैव भार्जनोलेखनादिकम् ॥३३२॥
 फारयित्वा द्विजवरैर्गव्यैः सम्प्रोक्ष्य पञ्चभिः ।
 बितानाद्यैरलङ्कृत्य मण्टपादीन् विशेषतः ॥३३३॥
 प्रधूपयित्वागरभिर्दापानारोप्य सर्वतः ।
 सुधाचूर्णरलङ्कृत्य अक्षतान्विस्त्रिरेदुवि ॥३३४॥
 पुण्याहं वाचयित्वा तु बाम्नुपूरुषमर्चयेत् ।
 धान्यपीठं प्रक्षल्प्याथ कुम्भं तत्र सलक्षणम् ॥३३५॥
 सोपकुम्भं सत्तरकं न्यस्य प्राग्बलक्षणम् ।
 तत्र देवं समभ्यर्च्य साङ्गं सपरिवारम् ॥३३६॥
 कुण्डे वा मण्डिते वापि प्रतिष्ठाप्यानन्तं ततः ।
 तत्र देवं तु सन्तर्प्य पूर्णान्तं देशिकोत्तम ॥३३७॥
 सुग्रहं तु सम्प्राप्ते प्रोक्षयेत्कुम्भतोयतः ।
 सर्वत्र मूर्ध्निरेण देशिको मन्तयितुम ॥३३८॥

इत्येव मण्डपादीनां प्रतिष्ठाविधिरीरित ।
 मण्डपादिप्रतिष्ठाया गोपुरस्थापने तथा ॥३३९॥
 द्वापरिग्रहपूर्वं तु गर्भन्यास समाचरेत् ।
 गर्भं तु मण्डपादीनामभिज्ञे तु वि यसेत् ॥३४०॥
 गोपुरस्य भोग्याम्ये गर्भन्यासो मुनीश्वरा ।
 गोपुरस्य प्रतिष्ठा तु कुर्यात्प्रासादनद्वयम् ॥३४१॥
 तत्र वै देवतान्यासे विशेष कथ्यतेऽधुना ।
 शाखामूलादिषु यजेच्चक्राद्यान् धर्मपश्चिमान् ॥३४२॥
 कवाटद्वितये पूज्यौ कालाभिर्ब्रह्मस्तथा ।
 न्यसेज्जङ्घासमूहे तु भवोपकरणं महत् ॥३४३॥
 मूर्तयः केशवाद्यास्तु जङ्घामोपीर ससिता ।
 विन्यसेत्प्रस्तरोद्देशे चक्राद्यायुधसङ्घयम् ॥३४४॥
 पूर्ववद्वेदिकाग्रीवादिस्तरोद्देशभूमिषु ।
 न्यन्या विभवदेवाश्च पद्मनाभान्तिम द्विजा ! ॥३४५॥
 तले तले गोपुरस्य दिङ्मूर्तीश्च यथापुरम् ।
 प्रासादोक्तविधानेन ध्वजपद्मेभ्योऽनुनिपुङ्गवा ! ॥३४६॥
 ततस्तु कलशाधारयन्दिनायास्तले द्विजा ।
 सुदर्शनं तु पठरं यजेत्कुम्भचतुष्टये ॥३४७॥
 वासुदेवादिका पूज्या कुम्भपटके कृते सति ।
 सम्पूज्य केशवादीनां पटके कुम्भाष्टके कृते ॥३४८॥
 केशवाद्यष्टकं पूज्यं द्विपटके द्वादशाचरेत् ।
 युगयोगेन कुम्भानां स्थापनं मोक्षार्थादक्षिण ॥३४९॥
 इतरस्यायुग्मयुक्त्या कुम्भस्थापनमाचरेत् ।
 एकस्मिन् स्थापिते कुम्भे वासुदेव समर्चयेत् ॥३५०॥
 तथादौ केशवादीश्च पूजयेद्भिरसत्तमा ।

इत्येव देवतावृन्द गोपुरे न्यस्य पूजयेत् ॥३५१॥

प्रासादादिप्रतिष्ठाया विधिरेव मुनीश्वरा ! ।

इति श्रीपद्मरात्रे ईश्वरसहिताया

प्रासादादिप्रतिष्ठाविधिर्नाम

षोडशोऽध्याय ।

अथ सप्तदशोऽध्याय ।

नारद ।

अथ चिम्बस्स पीठादेर्लक्षणं वक्ष्यते द्विजा ! ।

चित्रमृत्काष्ठशैलोत्थं सत्त्रोहमयमेव वा ॥१॥

भेदभिन्नं द्विजातीनां हितं चिन्म फलार्थिनाम् ।

तदभिन्नमकामानां प्राप्तं चाप्यविरोधकृत् ॥२॥

अत्र चित्रमयं विद्धि भित्तिकाष्ठाम्बराश्रितम् ।

पुनर्वर्णक्रमेणैव चतुर्धा चाम्बरोत्थितम् ॥३॥

तच्च कार्पासकौशेयक्षौमशाणमयं तु वै ।

मृज्जमेव सिताद्युत्थं वाक्चैव विविधमेव च ॥४॥

आश्वत्थं ब्रह्मवृक्षोत्थं श्रीपर्णामुरदारजम् ।

सालतालमयं चैव शशिवतीन्दुमारजम् ॥५॥

एवं द्वयं द्वयं विद्धि द्विजातीनां यथाक्रमम् ।

अतोऽन्ये दृढमूलाश्च सारवन्तो हि याजिका ॥६॥

साधारणाश्चतुर्णां तु प्रतिमाद्ये च कर्मणि ।

सामान्यं मुक्तिमुक्त्यर्थमश्मं मृण्मयवत्स्मृतम् ॥७॥

तारहाटकताम्रोत्थमारकूटमयं तथा ।
 एवं हि भूमयो वस्त्रपाषाणा धातवो द्रुमाः ॥८॥
 वज्रादयोऽखिला रत्नाः सितरक्तादिलक्षणाः ।
 भसामान्याः फलेप्सूनां लाभालाभवशात्पुनः ॥९॥
 सम्यक् स्मृतिमन्त्रैस्तु जपहोमार्चनादिना ।
 नयेत्सामान्यभासित्वं तथा तत्कारणार्चनात् ॥१०॥
 यजेत्सेन्द्रां धरां शैलभृदापादनकर्मणि ।
 एवं पटद्रुमार्थं तु वरुणं सवनस्पतिम् ॥११॥
 सरत्नानां च धातूनां सम्बन्धेर्केन्दुयावकान् ।
 रक्षाश्रयेण धात्वर्थे नाचार्यादेनेन वै विना ॥१२॥
 तथार्चनासनेनैव चक्रपद्ममयादिना ।
 न राक्षी प्रतिमा शस्ता ध्यायिनां ध्यानसिद्धये ॥१३॥
 केवला लघुमाना च प्रमाणावयवोपिज्ञता ।
 वर्णाश्रमगुरुत्वाच्च स्वामित्वादखिलस्य च ॥१४॥
 भूतादिदेवरूपत्वादुत्तमाद्येषु वस्तुषु ।
 नृपश्चार्हति वै नित्यं सविशेषपदे स्थितः ॥१५॥
 किं पुनर्योऽफलाकाङ्क्षी भक्तिश्रद्धापरः सदा ।
 बुधैवं चित्रविम्बार्थं यत्नेनेदं समाचरेत् ॥१६॥
 गुह्यकान् गृहदेवास्तु हृदाचार्यार्घ्यादिना पुरा ।
 मलभसतुषाङ्गारकेशकीटनस्वास्तृणम् ॥१७॥
 मूलकण्टकचर्मोत्थिसामान्येऽहमाहि भित्तिका ।
 भवत्यनर्थदावश्यमतः प्राक्चतुरङ्गुलम् ॥१८॥
 विहाय मृद्वलं भित्तेरीषद्विम्बातु वाधिकम् ।
 उक्तदोषविमुक्ताय पञ्चगव्येन साम्भसा ॥१९॥
 मर्दितया मृदा मूयस्त्रिदित्यं मय्ये च ।

शस्त्रेण काष्ठफलम् मृगचर्मसमा पुरा ॥२०॥
 द्रविं बिहाय शुद्धयर्थं तुरीमुक्तं तु वै घटम् ।
 प्रक्षाल्य सलिलनैव त्वास्त्रजसेन सप्तधा ॥२१॥
 हृन्मन्त्रेण तु सास्त्रेण मृतमन्त्रावितेन च ।
 तीर्थदेशान्नदीतीरात्पुण्यक्षेत्राच्च पर्वणान् ॥२२॥
 अपाम्य दोषसङ्कीर्णामूर्ध्वादादाय मृत्तिकाम् ।
 सावकूर्प्याय सप्तोप्या मूषलिप्ते धरातम् ॥२३॥
 क्षाणमूर्णं च कर्पास समूत्र चाग्निं तथा ।
 कृत्वा पापाणभिक्षं प्राग्योज्य तत्र सवालुकम् ॥२४॥
 ईषद्गोमययुक्तेन मूरिलीरघृतादिना ।
 भावेत्यस्त्रगन्धेन स्वादिरेण क्षेपेण च ॥२५॥
 सिद्धार्थकान्त(ल)सीम्बेदितिलो धेन तु वै सह ।
 ज्वेदयेच्च त्रिमसाह माण्डे कृत्रायमान्तिके ॥२६॥
 मारतानलमूर्ध्वेन्दुदधनेन विधेयं हि ।
 तथा समाप्य तद्विन्ध गुग्गुलाद्या नरीकृतम् ॥२७॥
 घनयन्त्रेण लहाना क्रान्ता प्रभाञ्जनं ततः ।
 मार्जितं मुनिना नृयस्तथा तमवितेन च ॥२८॥
 गन्धत्या प्रवर्तमानम्बु त्रिम्बमाघनकर्मणि ।
 सर्वत्र चास्त्रमन्त्रस्य सुमानिर्विज्ञानात्तथे ॥२९॥
 पूजनं हवनं मृतवलिदानं सप्तभिणम् ।
 सम्यग्गन्धनादे तु पुनरामायमेव हि ॥३०॥
 सत्कृत्याग्रहणे विशेषस्तुतोच्यते ।
 मर्चत्राग्न्यकाले तु निमित्तमुपलक्ष्य च ॥३१॥

विशेषार्चनयात्रया तच्छुभेन शुभोदय ।
 अशुभेन निमित्तेन यात्रा विप्रवती भवेत् ॥३०॥
 विरामेण तु जप्येन शान्तिसत्ययनादिना ।
 निवर्तनेन तद्वन्याद्दृढे शुभकृ(य)त्यत ॥३१॥
 मन्त्रमभ्यर्च्य यात्रायामभ्यर्च्यांश्च विनन्द्य च ।
 नैवेद्यशेषमुग्रामचारस्य सत्यतोद्विज ॥३४॥
 प्राङ्मुख्यं सम्परेष्मन्तं समुत्थायागृतोदये ।
 परित्राय परा मूर्तिं तन्मूर्त्यन्तरमेव वा ॥३५॥
 यायात्तदीय दिग्भागं तद्भावात्तु चान्यदिक् ।
 सहायैरग्रमचैस्तु शिल्पिभि मह सवृत्त ॥३६॥
 लाजदभ्यक्षतै कुम्भै यायात्सुष्पपुरम्सरै ।
 सौमनस्य महोत्साहस्त्वगम्पन्दस्तु दक्षिण ॥३७॥
 शुभा दार्णी यज्ञं शस्त्रस्त्रीवायफलादय ।
 गोगजाश्वद्विजा कन्या नरभाण्डं च मृदधि ॥३८॥
 आर्द्रमासान्यङ्गद्वारो मदिरामिर्वृतं पय ।
 मिद्वान् शालिनीजादि दर्भा तद्द्रुममङ्गरी ॥३९॥
 छत्रं वस्त्रं ध्वजो यानं रोचनां कुङ्कुमं गधु ।
 दर्पणं चाग्रो हागे पातनं शम्भुवर्जिता ॥४०॥
 रत्नानि वैबुधं विभ्यं मधुमत्तोद्यकान्तर ।
 जीवन्मत्स्या निमित्तं च मनमो यदमेष्टवम् ॥४१॥
 तन्मयं दर्शने मेष्टं तन्मेष्टदमशोनमम् ।
 स्वगृहद्वारद्वाराय पथि समस्तद्वारपथि ॥४२॥
 व्रतमाणे निमित्तं च क्व यच्छति तेन हि ।
 निर्गतं नमस्तस्मात्प्राप्तं प्रोशमेव वा ॥४३॥

गृहीयाच्छाकुन चिह्नं नकुलादिमय त्वत् ।
 पूर्णात्सार्धाधिकाकोशात् हितकृन्मृगदर्शनम् ॥४४॥
 दिङ्मुखे निर्मले सिद्धिर्वज्रेष्वत्र विशेषतः ।
 सिद्धिकृच्चाम्बरं स्वच्छं सुदीप्ता भास्करादयः ॥४५॥
 मरुत्सुखावहं स्निग्धप्रदक्षिणगतिं स्थिरं ।
 दिव्याद्युत्पातनिर्मुक्तं स कालः सिद्धिसूचकः ॥४६॥
 हंस शुफो भरद्वाजः कोकिलः खञ्जरीटकः ।
 मयूरो भ्रमरश्चक्रवाकाद्याः खञ्जराः शुभाः ॥४७॥
 भूचरा नकुलाः सौम्याः सितोद्भिर्ग्रहगोधिकाः ।
 गन्धात्तुर्जम्बुकश्चैव सर्वेषां दर्शनं शुभम् ॥४८॥
 मृगाणां हरिणः सिंहो व्याघ्रः शशकचित्रकाः ।
 सिद्धिसूचनाः सर्वे सर्वेषां विहितं तु वै ॥४९॥
 प्रदक्षिणं विशेषेण व्यत्यये जम्बुकः शुभः ।
 द्विजातिकः (दीना)रुतः स्निग्धः सिद्धिकृतश्चसौख्यदम् ॥५०॥
 समुत्पन्ने निमित्ते तु धातुसङ्क्षेपकर्मणि ।
 प्रतीक्षितं न युज्येत यदा शान्तिः तदाचरेत् ॥५१॥
 पूर्वोक्ता चित्तशुद्धयर्थं सविशेषा सदक्षिणाम् ।
 प्रविश्य विधिवत्क्षेत्रं निरीक्षेत स्वतेजसा ॥५२॥
 पश्येच्छिला गुणवती तरु वा कर्मणि क्षमम् ।
 वर्जयेदतिवृद्धा च परिक्षीणत्वचः तथा ॥५३॥
 समग्रं दावदग्धा च निःशब्दा रूक्षविग्रहाः ।
 सवालका च सच्छिद्रा विन्दुयुक्ता पुटोद्ग्रहाः ॥५४॥
 आरुदर्दुरमीनादिमार्जारशशकोपयाम् ।
 सर्वर्णपरवर्णेत्यमिराजालेन सन्तताम् ॥५५॥
 प्रागुक्तरूपम्यागावादमीषा ग्रहणं हितम् ।

पारावतशुक्राब्जाभा मधुमाङ्गिष्ठमाषभा ॥५६॥
 गुर्वी हृद्या शुभा क्षिप्या अतो वान्याभिदास्यते ।
 सुहृदे भूतले मगा जलाशयतलस्थिता ॥५७॥
 छन्ना तरुवरेणैव वनराजिष्ववस्थिता ।
 वेष्टिता बलिहृन्देन तथैवौषधिभिर्वृता ॥५८॥
 ऊर्ध्वगा जानुदेशाच्च एकपिण्डीकृता मृदुः ।
 मोक्षदा च स्ववक्त्रा वै भोगदा सुतलानना ॥५९॥
 दिङ्मुखी चोभयकरी प्राङ्मूर्धा भूतिरायुषे ।
 अतोन्ममलका कीर्तिमशोषृङ्गिकरी मता ॥६०॥
 वंशवृद्धिदमारोग्यगान्तिवृत्तं यदाप्यदिक् ।
 पुष्टिमुन्नतिसन्मेषां यच्छत्सुषरमस्तका ॥६१॥
 एवं पुरा परिज्ञाय पृष्ठोरुचरणं शिरः ।
 बलात्मना सवीर्येण प्रोद्भूत्य सह शिरिदिगिः ॥६२॥
 प्राङ्मुखं चोत्तरस्यां वै प्राग्भागे चोत्तराननम् ।
 स्थलेवतार्य मन्त्रेणमिष्टा सवचन्दनादिना ॥६३॥
 ध्यात्वा शिलान्तः संरुद्धं सम्पूज्य जुहुयाद्यतः ।
 उक्तदिग्द्विगतयस्यैकदेशे कुण्डेथ वा स्थले ॥६४॥
 दत्त्वा पूर्णाहुतिं ध्यानजपयुक्तः क्षिपेदहः ।
 निशागमेर्चनं कुर्याद्गलिभिर्भूततर्पणम् ॥६५॥
 नैवेद्यशेषमश्रीयान्मन्त्रविन्यस्तविग्रहः ।
 तद्गुणिणेन दर्भेषु प्राक्षिराः मस्रपेज्जपन् ॥६६॥
 पूर्ववत्त्वग्रलागार्धमुत्थाय रजनीश्वये ।
 कुर्यात्सकृत्सं जुहुयादशुभसमशान्तये ॥६७॥
 अभिनन्द्य शुभं स्वप्नं हृदयावर्जकं स्फुटम् ।
 पर्वतं च स्वमात्मानं स्वानं तदुपलस्यतम् ॥६८॥

स्फटिकामलसङ्काश पञ्चेन्द्रा नसहेमवत् ।
 निर्धूमाङ्गाररूपाश्च तदाशु लभते शुभम् ॥६९॥
 सशस्त्रमथ चादाय मुद्गर चास्त्रमन्त्रितम् ।
 प्राङ्मुखश्चतुरो वारान्माहयेन्मन्त्रकाण्डे ॥७०॥
 पाददेशाच्च वा मध्यादवेक्ष्य च फल पुरा ।
 चतुरभायता कृत्वा भिक्षा पीठेन यन्त्रगाम् ॥७१॥
 आनाय्य वा पृथक्पीठा छन्ना कर्मालय शुभम् ।
 विन्यस्य वै पुरा तेन विधिना चोद्धरेच्छिलाम् ॥७२॥
 पीठार्थं भिन्नवर्णां च तद्रूपा वा यथेच्छया ।
 अङ्गाङ्गिभाषणवदृष्टदा ॥ मुनीश्वरा ! ॥७३॥
 काष्ठलोहमणीना चाप्यलाभे सति वै शुभम् ।
 सति लाभे न वै कुर्याद्विषम्य व्यत्यय च वा ॥७४॥
 तत्कालमेव चाहस्य रक्षाधारा शिला शुभम् ।
 पुल्लानपुसको थाभि शिलाभिसितय हितम् ॥७५॥
 भिन्नास्त्रं विद्धि चाभायात्मनै बिम्बोपलाचु वै ।
 निषिद्ध भगवद्विम्ब रत्नपीठमयोपलात् ॥७६॥
 लक्ष्म्याद्या देवताकारा स्वापला सर्वसिद्धिदा ।
 या हतानलविन्दुन्वै सनादगमिमुद्भति ॥७७॥
 पुमानिति शिला सा वै चित्तेत्रा सत्यनाडवन् ।
 आदिमध्यावसानेषु नाग्निर्यस्या न च ध्वनि ॥७८॥
 नपुसकेति सा ज्ञेया स्वपद्रम्भा फलप्रदा ।
 जालैव देवदेवस्य लक्ष्म्यादीना तथैव च । ७९॥
 सर्वेषा पणिवाराणां पीठादीना तथैव च ।
 प्रामादादे शिलाश्चैव तत्तन्मन्त्रैर्यथाक्रमम् ॥८०॥
 समग्र्यर्च्यं शिलां भर्वा गद्गृह्य शय्यादिषु ।

समारोप्य समानीय निम्नादीन् कारयेद्गुरुः ॥८१॥

शिलाग्रहणमित्युक्त दारुग्रहणमुच्यते ।

आपर्वतान्त-सञ्चारो निर्वणं सरळं बृहत् ॥८२॥

रोगमुक्तं न सिंहाद्यैः प्राङ्मुखैः सक्षतीकृतम् ।

भानिलाशनिदावाग्निहतवीर्यं न नाष्टगम् ॥८३॥

सलक्षणे तु सुखिण्ये मूषागे चोद्यते स्मितम् ।

प्राग्यत्तमधियास्यादौ परेऽह्न्यर्चयेत्तत् ॥८४॥

तदाभितामचिञ्चात्स्वरूपां देवतां पठन् ।

इहाभितारमने तुभ्यं नमः सर्वेश्वराय च ॥८५॥

क्षमत्वावतरान्यत्र सन्तिष्ठात्र चिदात्मना ।

अथास्रोदकशुद्धेन विलिप्तेन घृतादिना ॥८६॥

जपन्मन्त्रपरं वौषट् छिन्द्याद्वै क्रकचादिना ।

प्राच्यामुदीच्यामैशान्यां पतत्यभिमुखं यदि ॥८७॥

परिक्षेपं शुभं कुर्यादन्यपातेऽर्चनादिकम् ।

आनाम्या देवभार्गवाप्यनादेयेन वै विना ॥८८॥

विन्ध्यमिच्छति वै कर्तुं वाक्षं चैवातिविस्तृतम् ।

अनेकभुजवक्त्रास्त्रभूषितं तत्तत्स्थितै ॥८९॥

भिक्षैरवयवैर्मानयुक्तैः शिष्टैर्न दुप्यति ।

भक्तिश्रद्धावशाच्चैव सर्वं चार्णमयं यतः ॥९०॥

एवमेकतमस्यापि भक्तिपूर्वस्य वस्तुनः ।

सद्ग्रहं च पुरा कृत्वा कुर्यादाकारमीप्सितम् ॥९१॥

तादर्थ्येन तु सामान्यं सौम्यमानं पुरोच्यते ।

ऋग्वारुणमविकारं च व्यापकं त्वेकवर्तिनम् ॥९२॥

भूमां सुमने श्लक्ष्णे मानमुत्पीर्य सेन वै ।

निर्वप्यावयवानां च लक्ष्यं विष्णुतिपूर्वकम् ॥९३॥

अष्टाधिकशतांशो यः सांज्ञनेरद्भुतं च तत् ।
 द्वे अद्भुते कला नेत्रं गोळकं भाव एव च ॥९४॥
 अद्भुतादष्टभागो यः स यवः परिकीर्तितः ।
 षट्कलं च परित्रेयः तालं बिम्बादिकर्मणि ॥९५॥
 सुखात्तनाभिमेदूदमास्तालमानास्त्वथोत्थयुक् ।
 द्विकले च तथा जड्ये गुल्फं जानुर्गळं च फल् ॥९६॥
 व्यङ्गुळं व्यङ्गुळं ज्ञेयमित्युन्मानमुदाहृतम् ।
 जटाधगणा बिम्बानां र्धार्धद्वस्त्रवशेन तु ॥९७॥
 चतुष्कलं च त्रिकलं मानं मानाद्बहिः शिपेत् ।
 त्रिषष्टतस्तशिवरो मौळिरष्टकलोलतः ॥९८॥
 निर्जटानां ललाटोर्ध्वं मकुटं वा मुशोभनम् ।
 तालेन ह्यमष्टद्वी तु कार्यं त्वत्र व्यवेक्षया ॥९९॥
 यथोदितेषु भागेषु एकैकेनाहुतेन तु ।
 आत्म्यनामालम्बाद्याश्च वदनाशः संज्ञेतिधा ॥१००॥
 तनेऽग्रतः कलामानं घ्राणं स्याच्छुलपुष्पजम् ।
 फलाधेनं तु बिम्बायः सोत्तनिम्नपुटद्वये ॥१०१॥
 नामाग्रग्रामनिर्मुक्तं गोतीमानं चतुर्यवम् ।
 तच्चतुर्यवमानेन घ्राणाग्रमान्तरं हृतम् ॥१०२॥
 अर्धाद्भुतं चोत्तगोष्ठमगरोष्ठं तु चाद्भुतम् ।
 मोष्ठकं त्रिभुजं द्वितं मूर्ध्नि चतुरद्भुतं ॥१०३॥

कुर्यात्त्र्यदलाकार नेत्रार्धं वृत्ततारकम् ।
 तारादेर्घ्यत्रिभागेन त्वाद्यभ्यान्त्यस्य चाधिका ॥१०६॥
 यदेनैकेन : सार्धेन ज्योतिस्तत्तन्त्रमागिकम् ।
 त्रिभागेनापि विहितं तत्त्र्यदललोचनं । ॥१०७॥
 द्विपञ्चन नेत्रकोशं विस्तारेण यथाधिकम् ।
 सार्धांगुलद्वयं दैर्घ्याद्भूलते द्विगुले स्मृते ॥१०८॥
 मध्यतो द्वियवे बालचन्द्रतुल्ये क्रमक्षते ।
 तदन्तरं शूलार्धं च तत्कोटीं समस्त्रके ॥१०९॥
 श्रोत्रे द्वादंगुलविस्तीर्णं आयामेन द्विगोळके ।
 द्वियव कण्ठपरिधिं पर्वणी द्वे चतुर्यवे ॥११०॥
 मध्यं ताम्र्या तवा पिद्धिं द्रोणी सार्धांगुला तु वै ।
 कलार्धेन तु तच्छिद्रं पादमानं यथारुचि ॥१११॥
 अद्गुलाद्विरुलान्तं तु वैपथ्यमपि तत्र तत् ।
 अन्तरिक्षद्विनिर्गुणं तद्विज्ञेयं चतुर्यवम् ॥११२॥
 सदलद्वरणोपेतमेव श्रोत्रद्वयं स्मृतम् ।
 चतुष्कलं ललाटन्तु शिखरे द्वे द्विगोळके ॥११३॥
 उच्छ्रायात् व्यद्गुले चैव अग्रतोऽंगुलविस्तृते ।
 केशभूमे समुद्रतलगतोपरि सस्वितम् ॥११४॥
 कूर्शतकलार्धमानं तु वनत्रं चान्तरुमध्यम् ।
 कपोलपरिधिं कुर्यात्कर्णात्कण्ठगतं समम् ॥११५॥
 तन्मध्ये वर्तुलौ गण्डौ परिक्षिप्तौ पुरोदितौ ।
 शिरसि परिणाहं तु वित्तं षट्त्रिंशद्गुलम् ॥११६॥
 श्रोत्रकोटिद्वयाद्यैव मस्तकस्य यदन्तरम् ।
 तत् षोडशाद्गुलं वित्तं वर्तिभ्यां पृष्ठतमथा ॥११७॥
 मार्धताळं पश्चिमे ललाटात्क्रगुहान्तम् ।

अष्टाधिकशतांशो य मोक्षतेरङ्गुलं च तत् ।
 द्वे अङ्गुले कला नेत्र गोष्ठक भाव एव च ॥९४॥
 अङ्गुलादष्टभागो य स यव परिकीर्तित ।
 पट्फलं च परिज्ञेय ताल बिम्बादिकर्मणि ॥९५॥
 मृदाङ्गनाभिमेदूक्षमास्तालमानाश्च दथोरुयुक् ।
 द्विकूले च तथा जट्वे गुल्फं जानुर्गुलं च कम् ॥९६॥
 त्र्यङ्गुलं त्र्यङ्गुलं जेयमित्युन्मानमुदाहृतम् ।
 जटाधराणां बिम्बानां दीर्घहस्तवक्षेन तु ॥९७॥
 चतुष्कलं च त्रिकलं मानं मानाद्बहिः क्षिपेत् ।
 त्रिचञ्चलसप्तशिखरो मौलिरेष्टकलोन्नत ॥९८॥
 निर्जटानां ललाटोर्ध्वं मकुटं वा मुशोभनम् ।
 तालेन ह्यमृद्वी तु कार्यं त्वत्र व्यपेक्षया ॥९९॥
 यथोचितेषु भागेषु षट्केनाङ्गुलैः तु ।
 आम्यनामाल्यादर्थं चटनाशं भवेत्त्रिधा ॥१००॥
 ततोऽग्रतः ऋगमानं प्राणं स्याच्छिल्पपुष्पवत् ।
 ऋगधेन तु विसारं सावतिस्तत्पुटद्वये ॥१०१॥
 नामाग्रमामनिर्मुक्तं गोपीमानं चतुर्थवम् ।
 तच्चतुर्थवमानेन प्राणामेणान्तरीकृतम् ॥१०२॥
 अर्धाङ्गुलं चोत्तरोष्ठमधरोष्ठं तु चाङ्गुलम् ।
 गोष्ठकं चितुकं वितं सृक्किर्णं चतुर्गुलं ॥१०३॥
 आगम्य नागिकाशान्यं मयभागममाश्रिते ।
 कुर्यान्नेत्रश्रुतिच्छिद्ये तत्र नेत्रे कथन्तरे ॥१०४॥
 कलायामगम्य त्रैलोक्यार्थेन तु विमृत्तम् ।
 यत्तद्वद्वत्कारं द्वियवेनात्रिकं तु तत् ॥१०५॥

कुर्यात्पद्मदलाकार नेत्रार्धं वृत्ततारकम् ।
 तारादैर्घ्यत्रिभागेन त्वाद्यम्यान्यस्य चाधिका ॥१०६॥
 यद्येनैवैन सार्धेन ज्योतिस्तत्पञ्चभागिकम् ।
 त्रिभागेनापि विहित तत्पद्मदललोचन । ॥१०७॥
 द्विपङ्क्यं नेत्रकोश विस्तारेण यवाधिकम् ।
 भार्धागुलद्वय दैर्घ्याद्भूलते द्विरले स्मृते ॥१०८॥
 मध्यतो द्वियवे बालचन्द्रतुल्ये कमक्षते ।
 तदन्तर कलार्धं च तत्कोटी समसूत्रके ॥१०९॥
 श्रोत्रे द्वाद्गुलविस्तीर्णे आयामेन द्विगोलके ।
 द्वियव कण्ठपरिधि पर्वणी द्वे चतुर्थवे ॥११०॥
 मध्य ताभ्या तथा विद्धि द्रोणी सार्धागुला तु वै ।
 कलार्धेन तु तच्छिद्र पाशमान यथारुचि ॥१११॥
 अद्गुलाद्विकलान्त तु वैषम्यमपि तत्र तत् ।
 अन्तश्छिद्रविनिर्गुक्त तद्विज्ञेय चतुर्थवम् ॥११२॥
 सदलद्वरणोपेतमेव श्रोत्रद्वय स्मृतम् ।
 चतुष्कल ललाट-तु शिखरे द्वे द्विगोलके ॥११३॥
 उच्छ्रयात् त्र्यद्गुले चैव अग्रते,द्गुलविस्तृते ।
 केशमूले समुद्धूत ललाटोपरि तत्स्थितम् ॥११४॥
 कुर्यात्कलार्धमान तु वक्त्र चालकमग्रयम् ।
 कपोलपरिधिं कुर्यात्कर्णात्कण्ठगत समम् ॥११५॥
 तन्मध्ये वर्तुलौ गण्डौ परिशिञ्जौ पुरोद्वितै ।
 शिरस परिणाह तु वित षट्त्रिंशद्गुलम् ॥११६॥
 श्रोत्रकोटिद्वयाच्चैव मस्तकस्य यदन्तरम् ।
 तत् षोडशाद्गुल वित वर्तिम्या पृष्ठनमन्था ॥११७॥
 मापताळ पाञ्चिय ललाटान्कगुहान्तम् ।

सत्कम्बुसदृशी ग्रीवा मूलमध्याग्रतो हि सा ॥११८॥

परिधेर्द्वादशकला एकविंशाद्गुळाग्रतः ।

अष्टादशाद्गुळा चैव स्वांशात् त्र्यंशेन विस्तृता ॥११९॥

तन्मूलं विस्तृतौ स्कन्धौ तुङ्गौ वृत्तायतौ समौ ।

षड्गुलं तद्बाहुव्यं बाहुमानं तथोच्यते ॥१२०॥

स्कन्धोत्तमाङ्गं त्रिकलं सन्ध्यन्तं षट्कलं स्मृतम् ।

सन्धेर्वै मणिवन्धान्तं मानं नवकलं स्मृतम् ॥१२१॥

मणेर्मध्यमशालान्तो हस्तः सप्तांगुलो मतः ।

परिक्षेपं कलाहीनं तन्मानं मध्यमांगुले ॥१२२॥

तच्चतुर्यवहीनाश्च सनामा तु प्रदेशिनी ।

द्विकला च परिक्षेपा सांगुष्ठा तु कनीयमी ॥१२३॥

द्विपर्वा च स्मृतौगुष्ठः सर्वाध्वांगुलि विस्तृता ।

सर्वासां मूलपर्यन्ताद्ग्रामयेच यवं यवम् ॥१२४॥

अग्रपर्वार्धमानेन कार्या लिङ्गोपमा नखा ।

मानमंगुष्ठमूलस्य परिधेश्चतुरंगुलम् ॥१२५॥

तच्चतुर्यवहीनं च ज्ञेयं त्रिष्वगुलीषु च ।

ःपूनांगुलेः कला मर्धा प्राग्बद्धासश्च वेष्टनान् ॥१२६॥

अङ्गुष्ठमद्गुलं चाग्रातिमोन्या पञ्चवा स्मृता ।

अर्धांगुलाग्रतोऽन्यूना वित्त मध्यं क्राश्रतम् ॥१२७॥

न जलक्ष्मो(चलक्ष्मा)चाग्रात्मांगुलाद्विकलं करम् ।

ईषान्नितलं चैव लक्ष्मरेखाविगुणितम् ॥१२८॥

शाम्बामूलावधे पाणी बाहुव्य द्वे यवंगुलम् ।

चतुर्यवधिकं चैव मणिवन्धारे स्मृतम् ॥१२९॥

मध्ये कर्णार्धहीनं तु तद्बाहुव्यमुदाहृतम् ।

मणिवन्धावधेर्बाहुवेष्टनं पट्फलं स्मृतम् ॥१३०॥
 सन्धेः सप्तफलं वित्तं साहस्रं ध्यवमप्युत ।
 हीनमर्पागुल्लेनैव मूलाद्वै नवगोळकम् ॥१३१॥
 तथैव सन्धेरूर्ध्वं तु विस्तारः प्राग्बदत्र च ।
 भस्मापि पूर्ववदृष्ट्या कार्यान्तस्था क्षितिः स्वयम् ॥१३२॥
 तालं गळावधेस्त्यक्त्वा तन्मानेनान्तरीकृते ।
 स्तनद्वये समं कुर्यात्तद्वारा च समांसळा ॥१३३॥
 निमं हृद्गोळकार्धेन ऊर्ध्वतो रत्नराह्युतम् ।
 स्तनाभ्यां त्रिकलौ पार्श्वौ त्रियवं स्तनमण्डलम् ॥१३४॥
 ययोजतं तत्राचामाद्विस्तृतं तेन चूचुकम् ।
 लोचनं त्रियवं सार्धं कक्षमानमुदाहृतम् ॥१३५॥
 स्कन्धमानविनिर्मुक्तं श्रेष्ठमंसावधेः समम् ।
 द्रोणीनिकाशसदृशमध्वराशेः समांसळम् ॥१३६॥
 कक्षान्तर्वेष्टनं वित्तं पञ्चताळं सलोचनम् ।
 विनागुळद्वयेनैव द्वे ताले द्विगुणीकृते ॥१३७॥
 यवत्रयसमायुक्ते वित्तं तत्कुक्षिवेष्टनम् ।
 त्रियवोनं कलामानं विज्ञेयं नामिमण्डलम् ॥१३८॥
 तन्मानं तु त्रियवोनं तु तत्रिमत्वं विधीयते ।
 परिधिर्नाभिमध्ये तु त्रिताल सत्रिलोचनः ॥१३९॥
 पद्मगोळकं च तन्मानं परिध्यर्थं कटेः स्मृतम् ।
 करिकुम्भोपमौ पीनौ परितः पद्मगोळकौ ॥१४०॥
 स्तिज्ञौ कौपीनराजौ च दांगुळा मूलतः स्मृता ।
 परितोगुळमानासौ मेहं तु त्रिकळं स्मृतम् ॥१४१॥
 चतुर्यवं च तत्कोट्यं वेष्टनं तु पङ्गुलम् ।

द्यगुळौ वृषणौ देर्घ्यान्मूलान्त समविस्तृतौ ॥१४२॥
 परितो द्यगुळ वित्त वायुरन्ध्र सुवर्तुळम् ।
 कुरुमान परिज्ञेय मन्व्यभूमेर्नवागुळम् ॥१४३॥
 षट्फल मूलदेशाच्च अग्रा त त्रिकरु स्मृतम् ।
 हीनमेकागुळैर्नैव द्विगुल जानुमण्डलम् ॥१४४॥
 विस्तारेणोन्नतत्वेन चतुर्ययसम तु तत् ।
 जङ्घामूले परिज्ञेये वेष्टन नवगोळरुम् ॥१४५॥
 द्विमतागुळरु मध्ये सार्धपञ्चकल तत् ।
 अत्रापि वेष्टनाद्वि त तृतीयाशेन विस्तृतिम् ॥१४६॥
 मध्यमूलान्तसन्नेभ्यो विस्तारमनुगुण्यत ।
 भुजाभ्या मध्यदेशस्य तथागुळिगणस्य च ॥१४७॥
 ऊरुयुग्मस्य जङ्घाभ्यामापाद्या द्विपदस्तता ।
 सताळभागमान च द्वैर्घ्यं वे चरण स्मृतम् ॥१४८॥
 पाष्णीं द्विगोळकतले तन्मध्ये सागुळ कले ।
 त्रिफल चाग्रतश्चैव बाहुव्येन कलासमम् ॥१४९॥
 पद्मगुष्ठनिरुगतिर्यगोन प्रकीर्तितम् ।
 बाहु च रुगमान गुत्फदेशाच्च सागुळम् ॥१५०॥
 कर्नायोढगुळिमूलाच्च गुल्फान्त पिण्डरुगुळम् ।
 जट्टघानमानदेशाच्च वेष्टन सप्तल्लेवनम् ॥१५१॥
 कर्गार्त्तान् तदेवाग्रन्तरिणाहो विधीयते ।
 चरण विधिना तेन तूर्मपृष्ठ ममाप्य च ॥१५२॥
 व्यमुष्टेन च तदैर्घ्यान्मुष्टस्य च दीर्घता ।
 पञ्चागुळ परिज्ञेय पगिविम्बस्य लाङ्गिनि ॥१५३॥
 यवद्वयाचिना वार्त्ता तदैर्घ्यात्तु प्रदेशिनी ।
 अगुत्त्रायामनुव्याप्त कर्णं च पद्मव्यता ॥१५४॥

मध्यागुळे द्विरष्टाशर्हीना तदनु या स्थिता ।
 तद्वत्तदनुगा या च त्रिपर्वास्तास्तु पूर्ववत् ॥१५५॥
 सप्तुक्ता नखजालेन कूर्मपृष्ठोपमेन च ।
 द्विफल तु यवाधोनि पादतर्जनिवेष्टनम् ॥१५६॥
 त्रुधतुर्यवोन च तच्छेषाणा प्रकीर्तितम् ।
 ध्यशेन वेष्टनाद्ध्येय सर्वाभा चैव विस्तृतम् ॥१५७॥
 सर्वे समासञ्जा सौम्या समास्त्ववयवा शुभा ।
 दशनावलिग्राह्ये दष्टे सप्तयवोन्नते ॥१५८॥
 यवद्वयोन्नत मान मध्यदन्तचतुष्टये ।
 सत्यक्षगाना सर्वेषा मान वित्त चतुर्यमम् ॥१५९॥
 त्रियव द्विजविस्तारमग्नान्मूलाद्यवद्वयम् ।
 तात्सार्धं मध्यदेशाच्च सर्वे दन्ता निरन्तरा ॥१६०॥
 श्लेष्मप्रदक्षिणार्धतमयुग्ज मोक्षित शुभम् ।
 सुनिश्चित हित चैतमानमञ्जशिचारि यत् ॥१६१॥
 मनोहारित्वमेकत्र रूपलावण्यभूषितम् ।
 सर्वदा चानयोर्वित्त अन्योन्यत्वेन सखितिम् ॥१६२॥
 ससौन्दर्यं तु मानस्य कचिदाक्रम्य वर्तते ।
 हावण्यस्य कचिन्मान समाच्छाद्यावतिष्ठते ॥१६३॥
 यथाभिरुपवान् लोके दूरितोप्येति मान्यताम् ।
 विरूपोप्यतिविज्ञाञ्चो शारूपो नैव निर्वेन ॥१६४॥
 षष्ठ द्रष्टोऽज्ञित विम्वमनादेयत्वमेति च ।
 आदेयमेव्युक्तं च तित्य यस्माद्भुर्नीश्वरा ॥१६५॥
 सम्यग्माने च सौन्दर्ये भक्तानुग्रहकाम्यया ।
 मन्त्रसन्निपिशक्तिर्यै सफलावतिष्ठते ॥१६६॥
 सा मग्यप्रतिपन्नस्य विम्बे दृग्गोचरमिने ।

आमृत्याहादयत्याशु जात्वैवं यत्नमाचरेत् ॥१६७॥
 मानोन्मानप्रमाणानामथ सौन्दर्यसिद्धये ।
 ऋगोः सुसमपादस्य व्यगुल चरणान्तरम् ॥१६८॥
 तद्वै विषमपादस्य अत्रात्ताळसम स्मृतम् ।
 तत्पार्श्विन्द्रयमध्यात्तु परिज्ञेयं द्विगोलकम् ॥१६९॥
 स्थित्यर्थे ब्रह्मनाड्या वै तथा मार्गद्वयस्य च ।
 सूत्रेण सुसमे कुर्याद्दिहोत्थे दक्षिणोत्तरे ॥१७०॥
 समपादस्य बिम्बस्य ललाटान्मेढूमस्तकम् ।
 प्रसार्य सूत्रमाच्छाद्य तेन नाभिहृदन्तरम् ॥१७१॥
 घ्राणाग्रमलकानां च सिद्धिर्येस्ति लकोर्ध्वगः ।
 एवं विषमपादस्य दक्षांगुष्ठाग्रं नयेत् ॥१७२॥
 गात्रसाम्य समापार्थं क्षेत्रात् क्षेत्रगतेन च ।
 सूत्रेण सर्वबिम्बानां वैषम्यविनिवृत्तये ॥१७३॥
 चतुस्त्रिंशत्परितः परिशुद्धा यत शुभा ।
 अशुभा परिशुद्धा तु बिम्बोत्थावयवी स्थितिः ॥१७४॥
 ललाटमश्वक्वत्रस्य विस्ताराद्वादशागुलम् ।
 अष्टलोचनमायामादम्रतश्चतुरगुलम् ॥१७५॥
 कल्पार्धमुपिरे घ्राणरन्ध्रे भागान्तरीकृते ।
 अष्टागुले तु हनुके सुक्विण्यौ द्वेऽथ तत्समे ॥१७६॥
 मध्यतश्चोत्रशुक्ती द्वे ऽगुले द्विकलोजते ।
 ऽगुल घ्राणवशं तु तदूर्ध्वं द्विकल स्मृतम् ॥१७७॥
 वित्त वक्त्रविकासं च द्वियवं चाग्रतः कमात् ।
 तमेव हि यवाशेन हम्बन्तं तनुता नयेत् ॥१७८॥
 घ्राणरंशस्य पक्षौ द्वौ मध्यानिगौ च सद्वौ ।
 यवद्वयेन सार्धेन दृग्घ्राणाभ्यां तु चान्तरे ॥१७९॥

अथो दल तु दृग्दोणेर्व्यमानेन सञ्चितम् ।
 ललाट साळक प्राग्दृढमध्य सागुळा कला ॥१८०॥
 नृसिंहस्य मुखे वित्त परितश्चाष्टलोचनम् ।
 ततोऽष्टखण्डदेशाच्च कुर्यात्कर्णद्वयोत्थितम् ॥१८१॥
 तत्कर्णद्वयमानेन ललाटान्त नयेत्सुन ।
 मनाषात्प्राक्प्रणीताच्च सरभाघ्राणलक्षण ॥१८२॥
 प्रकुलविक्रमच्छिद्र प्राणवशान्वित भवेत् ।
 तच्छिद्रे पूर्वमानाच्चाप्यस्य वै त्रियवाधिकम् ॥१८३॥
 सगोळमुत्तरात्रेण सकलाक्ष च लोचनम् ।
 अपरोष्ठ परिज्ञेय सचतुर्यवमगुळम् ॥१८४॥
 सार्धं चतुष्कल वक्त्र शेषायामो हनो स्मृत ।
 तद्विकास परिज्ञेय नेत्रमान यवाधिकम् ॥१८५॥
 अप्रतो हासमायाति सुकिण्वन्त हि चागुळम् ।
 सर्ववृत्त तदर्धेन नेत्रयुग्म सविस्मयम् ॥१८६॥
 पूर्ववद्विस्तृत श्रोत्र कलार्धेन तदुन्नते ।
 तुल्या चेन्द्रकलायुगयोगस्य भूमिगोळका ॥१८७॥
 तन्मध्य तु कलामान शङ्खायर्तोपम महत् ।
 भागमान सगावृत्त कार्यं तच्छिठरसि स्फुटम् ॥१८८॥
 र्दध्येण सार्धताल च क्षमाधरस्यानन स्मृतम् ।
 विस्तारेण ललाटाच्च तन्मान द्यगुळोज्जितम् ॥१८९॥
 सौम्यरूपस्य च विभो शोघतस्य फलोज्जितम् ।
 तच्चतुर्धाशमानेन षोडशेऽंशस्य विस्मृति ॥१९०॥
 तस्योपरिष्टाद्वाहुव्य तन्मम चागुळ त्वय ।
 एतद्वयस्य वै मान सार्धं सप्तागुळ स्मृतम् ॥१९१॥
 शेषमाननगन्ध तु मूर्ध्निर्भीम्या यदन्तरम् ।

तद्विकामश्च सार्धेन क्लार्धेनाग्रदेसत ॥१९२॥
 स पदागुलमानेन विज्ञेय मृक्किणीद्वयात् ।
 प्राणरन्ध्रश्च चकोक्ते दष्टे त्वर्धमन्त्रोक्तते ॥१९३॥
 नासाग्रश्च यथापूर्वं ऋद्धीनाडिष्टवत् ।
 श्रोत्रे वाजिमुखोक्ते तु को(कि)टे सप्तकलान्तरे ॥१९४॥
 तत्तुल्ये लोचने किं तु प्रान्तनीक्षणे यवोज्जिते ।
 पतेपा बिहिता ग्रीवा ह्यङ्गुलद्वितयेन तु ॥१९५॥
 ग्रन्थेऽन्देशात्मयुक्ता सौम्यमूर्त्युदिता च या ।
 विनोच्छ्रयेण नृदरे यस्य गात्रस्य या प्रमा ॥१९६॥
 सा सा सवेष्टनाद्यासात्कलार्धेन त्रिका भवेत् ।
 वक्ष कर्ण्युदगासम्पिचलामानाधिकानि च ॥१९७॥
 तथैन नम्रपत्राणि देहश्चास्य समसतः ।
 सम्पूर्णो दक्षिणावनर्जोमभिश्चानिदुश्चिरे ॥१९८॥
 त्रिचतुष्षट्पत्रस्य त्रिन्वोर्ध्वमुगेन तु ।
 दक्षिणोत्तरयक्त्राभ्यां ह्याम दुर्गाद्विगोळकम् ॥१९९॥
 विकाम सिंहवक्त्रोक्त उदग्वक्त्रस्य तत्र च ।
 समो दृक्पत्रिवेशस्तु चतुर्णां मोक्षमिद्वये ॥२००॥
 आग्नेयभागकैवल्यप्राप्तयेऽर्धगुह्येन च ।
 कुर्यान्मव्यापमयाभ्यामथो दृक्पत्रिवेशनम् ॥२०१॥
 महर्प्याननेनैव सम्यक्प्रत्यङ्मुखस्य च ।
 निष्क(ष्टा)मायामिविस्तारघ्राणदम्भुनिव्यय ॥२०२॥
 ईषत्तिर्यग्दक्षिनिव्यमनदृढमुख्य दक्षिण शुभम् ।
 नद्वच्च प्रोक्तदृक्पत्रमुत्तर मर्धमिद्विदृन् ॥२०३॥
 मर्धार्थपूजना नून नम्रग्नस्य च मन्त्रिणि ।
 जनान्वया ममाधिय शान्तिमग्ने च मन्त्रगद् ॥२०४॥
 नित्यं न मन्त्रिणाञ्च नृमयेनादृगन्तः ।

आदर्शनात्पलायन्ते आविशन्ति च दर्शनम् ॥२०५॥
 आदाय शिरसा मन्त्रिसमाज्ञा सम्प्रयान्ति ते ।
 अतः समाचरेद्यत्तयेन स्याद्विन्वसन्निधि ॥२०६॥
 न हि तस्मादिधानाद्दे कश्चिदारभते शुभम् ।
 बराहदण्डं सिंहाक्षं तथा त्रिपिटगासिकम् ॥२०७॥
 विधेयं पश्चिमं वक्त्रं पञ्चवक्त्रस्य वै विभो ।
 अस्याधरोत्तराभ्यामप्योष्ठाभ्यां समता भवेत् ॥२०८॥
 विभिन्नतागुलार्धेन ताम्या तन्मध्यगा म्फुटा ।
 कार्या दशनपाळी वै मूलमध्याग्रतः समा ॥२०९॥
 कलार्धेनोल्बणं धृत्वा तद्रण्डद्वितयं ततः ।
 द्विफलं चाग्रतः श्मश्रु फलं चार्धकलां क्रमात् ॥२१०॥
 सम्बन्धवेणिं पूर्वोक्तमानेन शुभकृद्भवेत् ।
 सिंहसुकरवन्मुखवक्त्राणां सोम्यता नयेत् ॥२११॥
 प्रमाणं दृग्गतालक्ष्याद्यवहारमयात्तु वै ।
 विकासश्चाश्वयक्त्रोक्तं सौम्यरूपस्य स्मृतं ॥२१२॥
 तदापोक्तान् नृहरे पाशुक्तो यः समाचरेत् ।
 तथा वक्त्राङ्गभावित्वे विभो क्षत्तीश्वरस्य च ॥२१३॥
 हारनूपुरवन्तसकटकाहटमूषिना ।
 माल्योपवीतनेयूरमकुटाद्युपशोभिता ॥२१४॥
 प्रतिमा मन्त्रमूर्तीनां कृत्वा भवति सिद्धिदा ।
 यत्पुरा पञ्चधा प्रोक्तं बाह्येन प्राणदेवतम् ॥२१५॥
 तस्य निम्बममुत्थेन तालेन मुग्गमण्डलम् ।
 द्यद्गुलं तु तलाद्योक्तं चटानधो द्विलोचनं ॥२१६॥
 द्वादशगुणैर्नोन्नतं वर्णं उरः पञ्चकलं स्मृतम् ।
 अष्टागुलं तदुदरं कटिं पञ्चागुलैर्धना ॥२१७॥

नवागुल्लोन्नतावूरु जानुनी द्व्यङ्गुले स्मृते ।
 अष्टागुलोच्छ्रिते जङ्घे द्व्यङ्गुले पदपिण्डके ॥२१८॥
 शममेक कलाहीन तद्धीवायाश्च वेष्टनम् ।
 विम्वतुल्या परिज्ञेया सर्वदा साङ्गविस्तृति ॥२१९॥
 तद्विभागाधिक वित्त वेष्टन ह्युदरस्य च ।
 परिधि कटिदेशस्य चतुर्नेत्राधिकस्तु वै ॥२२०॥
 विम्वोफसदृश वित्त तद्बोर्मुखवेष्टनम् ।
 तदेव जङ्घामध्यस्य जङ्घान्तम्य तदेव हि ॥२२१॥
 पाद पञ्चकलायाम चतुरगुल्लविस्तृतम् ।
 द्व्यङ्गुल पाणिदेशाच्च अङ्गुष्ठोर्ध्वकलासम ॥२२२॥
 विज्ञेया अङ्घ्रिदेशाच्च यवेनागुल्लय क्रमात् ।
 नाभिरन्ध्र मुविस्तीर्णं द्व्यर्धलोचनविस्तृतम् ॥२२३॥
 मध्यमागुलिपर्यन्त मणिबन्धात्तवागुल्लम् ।
 तिरल पाणिविन्तार तत्रस्वा निशितोन्नता ॥२२४॥
 तद्वाहुमस्तक वित्त उच्छ्रायेण द्विलोचनम् ।
 भुजोपभुजपुम्प यत्तत् द्वितालसम स्मृतम् ॥२२५॥
 फलोर्ध्वनाधिक विम्वराहोस्तद्वाहुवेष्टनम् ।
 २ विम्वोष्ठा सट्ठिधीर्ध्वं स्तनमूर्धोचनोल्मणा ॥२२६॥
 पृथ्वैपुल्यमानेन लोचने पद्मपत्रवत् ।
 मगुम्प नरसिंहोऽथ घ्राणाथ शुक्लचक्षुवत् ॥२२७॥
 कल्पार्धमान दीर्घं च तद्गण गजपृष्ठवत् ।
 स्त्रायामदीर्घं तपस्यगुल्ल कुक्षिदेशगम् ॥२२८॥
 तदेव टर्प्यार्धेन विम्वृत हम्पक्षवत् ।
 म्रपक्षमानादिगुण लङ्गुल्ल अन्तरास्त्रम् ॥२२९॥
 रापक्षमिममायाम मय रात्रयत्राचिनम् ।

सर्वेषां वित्त सामान्य विशेषाख्यमशौच्यते ॥२३०॥

ऊरुद्वयान्नयेद्भ्रासमङ्गुलानां त्रय तथा ।

जङ्घाकाण्डोच्छ्रिते कुर्याज्जङ्घाभ्यां चात्र वेष्टनम् ॥२३१॥

बिम्बाख्य मणिरन्ध्रस्य सममूलान् महामते ।

जालदेशात्तादर्थेन सह चार्धगुलेन तु ॥२३२॥

पादे जाल परिज्ञेय विस्तारेण षडङ्गुलम् ।

क्षेप सत्योदित सर्व सर्वेषां वित्त सर्वदा ॥२३३॥

किं तु पादोऽक्षितौ पक्षौ दैर्घ्यात्तद्विस्तृतौ ।

एषा चोद्गीयमानानां स्थायामा पक्षविस्तृति ॥२३४॥

पञ्चानाञ्च परिज्ञेया स्थितानामर्धलक्षणा ।

एतदादाय मानं तु पुच्छभूपक्षवर्जितम् ॥२३५॥

विद्धि वामनरूपस्य लक्षणं किं तु लाङ्गलिन् ।

ललाटनासावपत्रेभ्यः समादायाङ्गुलत्रयम् ॥२३६॥

मस्तकस्योपरिष्ठासु जटाबन्ध प्रकल्पयेत् ।

जटावसानमायाम यथा स्वात्पञ्चतालरुम् ॥२३७॥

ततस्तु कर्मत्रिम्बेषु विशेष कथ्यतेऽनुना ।

कर्मार्या चोत्सवार्या च बल्यर्चा तीर्थक्षौतुरुक् ॥२३८॥

निमित्ताखपनार्चा च शयनार्चेति षड्विधा ।

अर्चा कार्यास्तियमा विप्राः बहुधेरविधानके ॥२३९॥

एकत्रे तु कर्मार्या विना षष्ठ प्रकल्पयेत् ।

एतैः सर्वैरङ्गत्रिम्बैर्युक्त चेन्मूलकौतुकम् ॥२४०॥

उत्तम स्यात्त्रिभिर्युक्त मध्यम परिर्कीर्तितम् ।

एकेन युक्तमधम तत्तन्मानमिहोच्यते ॥२४१॥

मूलविम्बसमुच्छ्राय द्विधा वापि त्रिधापि वा ।

चतुर्धा वा सविभज्य एकभागेन कल्पयेत् ॥२४२॥

उत्सवाचा तदुच्छ्राय द्विधा वापि त्रिधापि वा ।
 चतुर्धा वा विभज्यैकभागेन परिकल्पयेत् ॥२४३॥
 कर्मार्चादीनि विम्बानि पञ्चापि द्विजपुङ्गवा । ।
 विम्बपट्क च देवीभ्या सहित परिकल्पयेत् ॥२४४॥
 अथ वा चौत्सव विम्ब तथा शयनकौतुकम् ।
 श्रीपुष्टिसहित कार्यं मूलविम्बे द्विजोत्तमा । ॥२४५॥
 स्थिते वा बाह्यनारूढे समार्सनेपि वा द्विजा । ।
 कर्मविम्बादिपट्क च तथैव स्यात् स्थित तु वा ॥२४६॥
 मूलविम्बे शयाने तु कर्मविम्बादयो द्विजा । ।
 स्थितावपि समासीना विधातव्या मुनीश्वरा । ॥२४७॥
 नित्योत्सवार्थविम्ब तु सर्वत्रैव स्मित भवेत् ।

मुनय ।

कैल्लिङ्गैर्मुनिशार्दूल । वरेकल्पवहुत्वकम् ॥२४८॥
 ज्ञातव्यं तद्वशेषेण वदन्व वदता वर । ।

नारद ।

शिलया मणिना वापि लोहैर्वापि कृता तु या ॥२४९॥
 नित्यादिमङ्गलग्नानविषया रहिता सदा ।
 कर्मार्चयापि देवीभि स्विनाप्यासीनता गता ॥२५०॥
 स्थाप्यते केवला मूर्तिरिक्तेरे तु त्रित्त तन् ।
 मृदागज तु यद्विम्ब कर्मार्चादिममन्त्रिनम् ॥२५१॥
 नित्यादिमङ्गलग्नार्थे शक्तिभि महित न वा ।
 मणिवज्रादिशैल्येव निमित्तग्रपनक्षमम् ॥२५२॥
 सदा नू नित्यग्नानार्थं कर्मार्चामन्त्रित तु यत् ।
 नृद्विम्ब तु लक्ष्म्यादिमन्त्रित रहित तु वा ॥२५३॥
 नित्यनैमिचित्तानुष्ठमयःकल्पनक्षमम् ।

लक्ष्म्यादिभि समोपेत यद्विम्ब शक्तिभि सदा ॥२५४॥

तदेतत्त्रिविध वित्त बहुवेर मुनीश्वरा । ।

यत्तु चित्रमय विम्ब भित्तिकाष्ठाभ्यराश्रयम् ॥२५५॥

कर्मविम्बसमोपेत नित्यादिज्ञानकर्मणि ।

यच्चापि मृण्मय विम्ब त्रिविध चापि चित्रजम् ॥२५६॥

नित्यनैमित्तिकज्ञाने दर्पणादिसमन्वितम् ।

कर्मविम्बान्वये योग्य विभवेच्छानुसारत ॥२५७॥

एतच्चतुर्विध वित्त बहुवेर विशेषजम् ।

बहुवेर यथायोग स्थितमार्सानमेव वा ॥२५८॥

शयान यानग वापि भवेदिच्छानुरूपत ।

बहुवेरानिभेदास्तु पञ्चधा परिकीर्तिता ॥२५९॥

अन्यानि कर्मविम्बानि आश्राविम्बपुरस्सरम् ।

तत्तत्कर्मविशेषार्थं बहुवेरैकवेरयो ॥२६०॥

इथोश्च कल्पनीयानि विभक्त्यानुरूपत ।

इत्युक्त लेखतो विम्बलक्ष्म पीठमथोच्यते ॥२६१॥

विम्बानामुपविष्टाना चतुरश्र तु तद्वेषः ।

चतुरश्रायत चं व मोत्थिताना सनव हि ॥२६२॥

वृत्तवृत्तायतत्वेन ह्यनयो रूपमन्यथा ।

यागुळे परमाणुत्थैराराधक्रमवैस्तु वा ॥२६३॥

धत्तेर्चा तु समायामद्वाराद्वा मन्दिरोत्थितान् ।

सन्मानेन तु पीठस्य दैर्घ्यमर्धेन विन्तुति ॥२६४॥

द्वात्रोर्ध्वश्च त्रिरन्तानि एकपूर्वाणि वै पुरा ।

सत्यज्य द्वादशाशाद्वै अथ पीठोन्नतिभिभि ॥२६५॥

शेषेणात्राशमघेन प्रतिमा चोत्थिता मवेत् ।

अथ वा वाहनाब्दा न्यूना वा मज्जमोक्षमा ॥२६६॥

चतुर्भिर्द्वादशांशेस्तदुपविष्टस्य चोन्नति ।
 विहिता चास्य सर्वत्र प्रतिमार्धेन त्रिस्तृति ॥२६७॥
 तयशकविलुमा वा चतुर्थांशोऽग्निताय वा ।
 परिवारवशेनैव चातुरात्म्यस्य वै पुन ॥२६८॥
 अनुमाश च विहितपीठायाम च सर्वदिक् ।
 चतुर्दिग्द्विगतस्यैव एकदिग्द्विगतस्य च ॥२६९॥
 तदेव दैर्घ्यं द्विगुण लान्छनैरावृतस्य च ।
 सार्धं चानावृतस्यैव तद्वाहुव्य पुगेदितम् ॥२७०॥
 चतुष्पदमेकपीठाना केवल लक्षमवजितम् ।
 एकैक लक्षमभेदेन तत्सङ्ख्यं त्रित चे पुन ॥२७१॥
 अनन्तासनमाद्य च द्वितीय पक्षमन्दिरम् ।
 कमलाङ्क तृतीय तु चतुर्थं चक्रमूषितम् ॥२७२॥
 एव हि सर्वसामान्य पीठाना हि द्विरष्टकम् ।
 भेदभिन्न समासेन पुनरेव निबोधत ॥२७३॥
 दिक्षु लक्ष्माणि पीठाना त्रित रुण्ठगतानि च ।
 अन्योन्यसन्निवेशाच्च तेषा बह्वात्मना पुन ॥२७४॥
 चक्राम्बुजाभ्या तन्मन्त्राभ्या लुप्ताभ्यामथ तत्स्थिते ।
 ताभ्याम योन्ययोगाच्च दिक्ष्वनन्तखगाश्रयान् ॥२७५॥
 द्विद्वयात्मना द्वयात्मना वा बहुत्वमवधार्यताम् ।
 पद्मेनोर्ध्वगतेनैव द्वय चक्रेण तद्वहि ॥२७६॥
 एव क्षणोगतेनैव परिज्ञेय द्वय द्वयम् ।
 उपरिष्ठात् पद्माभ्यामथश्च द्वय द्वयम् ॥२७७॥
 द्वितयव्यत्ययाच्चान्यत्पत्रिज्ञेय मुनीश्वरा ।
 अतर्गि स्थितिपदाच्चक्र तद्व्ययम् च ॥२७८॥
 न्यत्ययाद्वनयोर्वित्त उ र्मागान्चतुष्टयम् ।

अधोभागादेवमेव चतुष्कनपर तु वै ॥२७९॥
 पीठानामष्टकमिदमष्टादूर्ध्वतस्तु वा ।
 युक्तमेकेन वै कुर्याच्चक्रेण कमलेन वा ॥२८०॥
 चक्राकारास्तु विहिता श्लोकप्रमसमाश्रिता ।
 बहुबोधि तलाम्बद्वदीपद्वै कर्णिकान्विता ॥२८१॥
 इति लाञ्छनसञ्चारो बहुधा तन्मयोदितम् ।
 यस्मिन् प्रकृतिगूते तु पीठे तदधुनोच्यते ॥२८२॥
 कृत्वा द्विदशधा पीठं पुरायामास्समै यदै ।
 एकेन चरणं जघाकलशौ च लिभिस्तितिभि ॥२८३॥
 कण्ठवीथीमथैकेन षट्मि कण्ठं तदूर्ध्वत ।
 भागेन कण्ठसूत्रं तु शुक्तिकाक्षत्रयेण तु ॥२८४॥
 उष्णीषं च तदूर्ध्वं तु कुर्यादशद्वयेन वै ।
 निर्गमं स्वदलेनैव विहितश्चरणस्य तु ॥२८५॥
 चतुर्दिक्षु महात्मान् । क्षेत्रतो ह्यधिकं स्मृत ।
 सर्ववृत्तं घटं कुर्यात्पल्लवैर्वारकेयुतम् ॥२८६॥
 परितोऽशद्वयेनैव कर्णपीठं प्रवेशयेत् ।
 अन्तः प्रवेशमेकेन दीक्ष्यशेन गलम्य च ॥२८७॥
 कुर्यात्त्रल्लप्रवेदास्य समा सूत्रस्य नि यतिम् ।
 शुक्लेऽथ कण्ठसूत्रभागात्पादेन निर्मितम् ॥२८८॥
 चदनान्तं समासेन शक्ते सङ्कोचमाचरेत् ।
 उष्णीषपटजवानामशिसाम्यं यथास्थितम् ॥२८९॥
 घटवदूपमेच्छुक्तिमरकैर्वाणपल्लवैः ।
 तत्रोपरिष्ठात्परिधिं चतुरशकसमितम् ॥२९०॥
 सन्त्यज्य निखनेद्रोणीमदानिम्ना समन्तत ।
 विस्तृतेर्मध्यभागेऽथ स्वयंशेन च निर्गमम् ॥२९१॥

तन्मान चतुरश्र तु पीठक्षेत्रादिनिर्गतम् ।
 तच्चाग्रतस्त्रिधा कृत्वा पक्षभागौ क्षय नयेत् ॥१९२॥
 अनुपादेन चामूलात्सम्यक् लाङ्गलवक्त्रवत् ।
 अग्रतो मूलदेशाच्च कृत्वादौ वै त्रिधा त्रिधा ॥१९३॥
 भूयस्तन्निखनेन्मध्याज्जल याति यथा द्रुतम् ।
 सूकरानननुल्य तु भवत्येव मुनीश्वरा ! ॥१९४॥
 कुर्याद्वै शङ्खसदृश मकरास्योपम तु वा ।
 जलनिर्गममेतद्वै पीठेषूदितलक्षणम् ॥१९५॥
 न कुर्यात्कर्मबिम्बानामाशमादिमितात्मनाम् ।
 चित्रमृत्काष्ठजाना तु चलाना तु विशेषतः ॥१९६॥
 तथैव चतुरश्रस्य चतुर्मूर्तिगतस्य च ।
 प्रणालमग्रग मूर्तेर्यतः ससिद्धिहानिदृत् ॥१९७॥
 प्रयोजनं विना काचित् न क्षतिस्तस्य तद्विना ।
 सामान्यस्य तु वै यस्मादाधारस्य विशेषतः ॥१९८॥
 सप्रणाल भवेत्पीठमासनं च प्रणालरुम् ।
 भूरि नीरादिना खानं यत्र यच्छति साधक ॥१९९॥
 प्रत्यहं तद्विना तत्र प्रत्यवायो भवेत् स्फुटम् ।
 एवमेव गृहद्विम्बं भूषितानां विधीयते ॥२००॥
 धातुशैलोत्थितानां च निमित्तस्नपनार्थतः ।
 भद्रासनगते कर्मविम्बे तस्य समाचरेत् ॥२०१॥
 सततं च यथा लाभं दधिक्षीरघृतादिना ।
 तोयेन सन्नयेद्यज्ञाद्रूपागं वा प्रतिग्रहम् ॥२०२॥
 यथा नाकम्यते पादैः जन्तुभिस्तन्महर्षिदम् ।
 अतः प्रणालं विहितं निषिद्धमत एव हि ॥२०३॥
 जन्मान्तं वा जगत्यन्तं वैरवान्तं गगान्तनम् ।

पद्मिद्यन्तलं पञ्चमेदं सर्वेषु धामसु ॥३०४॥
 तत्संस्थापनकाले तु देवानां दिग्द्वये हितम् ।
 प्राक्प्रत्यगाननानां च तदुददिगतं शुभम् ॥३०५॥
 उदग्दक्षिणवक्त्राणां प्राग्भागे विहितं सदा ।
 तत्पुनर्भद्रपीठीयदेवाद्वायेशसिद्धिकृत् ॥३०६॥
 सदैवाराधकानां तु विलोमाद्विपरीतदम् ।
 इत्येवं पीठलक्ष्मापि समाप्तात्कथितं मया ॥३०७॥

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसंहितायाम्
 प्रतिमादिलक्षणं नाम

सप्तदशोऽध्यायः ।

अथाष्टादशोऽध्यायः ।

अतः परं प्रवक्ष्यामि मन्त्रविम्बनिवेशनम् ।
 भोगेप्सूनां च वर्णानां साम्प्रतं मदभीष्टदम् ॥१॥
 कैवल्यदं शमाद्यैव चातुराधम्यसेविनाम् ।
 यज्ञकर्मरतानां च सहायं च कर्त्तव्यं तत् ॥२॥
 प्राग्देवगृहस्याग्रे दिग्भागे सति मण्डपम् ।
 चतुरर्थं चतुर्द्वारं दर्भमालान्तर्गकृतम् ॥३॥
 अन्यत्र तदलम् ॥ यथाभिमतदिग्मुखम् ।
 चतुर्दशकराद्यैव यावद्विंशत्करावधि ॥४॥
 पङ्करान्तं पुरस्तन्माद्विम्बमात्रव्यपेक्षया ।
 कार्या मध्ये स्तली तेषां द्विमतांशेऽष्टमोऽष्टमिः ॥५॥
 समन्तपद्मा मुखस्था चिना पञ्चेष्टमादिभिः ।

तालोन्नते समारभ्य सामान्येस्मिन् हि र्गणि ॥६॥
 उन्नतागुळवृद्ध्यात् नीता तद्भासता क्रमात् ।
 द्वित्रिरष्टाशकैर्मध्ये सर्गासा मण्डल भवेत् ॥७॥
 चतुरश्र चतुर्द्वार चक्राबुरुहभूषितम् ।
 दक्षिणे शयन सौम्ये कुण्डममेस्तु पूर्ववत् ॥८॥
 समेखल द्विहस्त तु चक्रपद्माङ्कित शुभम् ।
 तदधश्चतुरश्र प्राग्दाममंखलिकान्वितम् ॥९॥
 अथ दक्षिणदिग्भागे कुर्याद्वे चक्रचिह्नितम् ।
 वर्तुळ पश्चिमे सोम्ये कमलाङ्ग मनोहरम् ॥१०॥
 शङ्काङ्ग सर्वकोणेषु मानमेया यथोर्ध्वगे ।
 सर्वे दशान्तहस्तानां चतुर्णामेकमेखला ॥११॥
 मण्डपानां तु किं त्वन ऊर्ध्वग सर्वमेखलम् ।
 अतोऽधस्स्थिता सर्वे एककुण्डास्तु मण्डपा ॥१२॥
 तेषां समेखल चाद्य द्वाविंशत्यगुळर्भवेत् ।
 द्वासादगुळयुग्मस्य यान्तै पोडशागुळम् ॥१३॥
 स्यात् पञ्चरे गृहे कुण्ड कार्या वा मेखलाधिरा ।
 अष्टहस्तोच्छ्रित पूर्वमथो र्चक्रवर्धिता ॥१४॥
 न द्वासप्पट्कारानां न्यूनानामुच्छ्रितेर्भवेत् ।
 त्रयोदशकरादीनां चतुर्णां पातयेत्तत ॥१५॥
 अष्टक चागुळानां तु सप्तपञ्चतु क्रमात् ।
 एव म्नानगृहाणां तु विम्बाश्चोन्नते मह ॥१६॥
 त्रिं तु वै वानुकार्पाणि मव्यतश्चोपजोभिना ।
 द्विचतुर्भि द्विहस्तार्द्रास्मृता प्राग्गदुन्नता ॥१७॥
 खानीया अग्रोहाद्वै दिक्त्रयेभिर्मने शुभे ।
 अर्धमानमम मुम्याऽपुपीटजयनान्वितम् ॥१८॥

दग्दानमवन कुर्यान्माङ्गल्यफलशौ सह ।
 सर्वेषामपि मृभागे कोणसाम्यैर्विमृषितम् ॥१९॥
 मुनेत्रैवेष्टित कुर्याच्चक्राद्यै पूर्वमघृतम् ।
 सुस्थित दृढपाद च स्नानान्भोग्रहणक्षमम् ॥२०॥
 भर्षेन बालुकर्षाठ दीर्घमाद्यक्रगेण तु ।
 वर्धित चार्धहस्तेन हासित चतरङ्गुळे ॥२१॥
 न्वदैर्घ्यादर्धविस्तीर्णं कृत्यैव सप्रणाञ्जनम् ।
 तेन तद्बालुनापीठ भूषयेन्मध्यमेन तु ॥२२॥
 यागागारम्य वै दिक्षु द्वारार्थं तत्र चान्तरे ।
 शमार्धवृद्धियोगेन हासोन्यत्र कलाविक ॥२३॥
 सारणानि बहि कुर्यात् दृढे ऋष्टे सुपूजितै ।
 पञ्चहस्तानि चार्धेन वर्धितानि करेण तु ॥२४॥
 न हासमाचरत्तेषामन्यत्र करेण सति ।
 न समात्पञ्चहस्तानामृते मूढो प्रवेशयेत् ॥२५॥
 शमार्धं वर्धितानां च द्वे द्वे सवर्षयेत्कले ।
 दैर्घ्यात्प्रवेशशिष्टास्तु त्रिभागेन तदन्तरम् ॥२६॥
 सर्वे चक्रध्वजा कार्या वस्त्रस्रङ्गमञ्जरीयुता ।
 मुषाचैर्वर्णकै पीतैश्चन्दनाद्यैस्तु लेपिता ॥२७॥
 भिक्षाङ्गमेतदग्निल बधैरुस्मिन् हि युज्यते ।
 कर्म यागगृहे मध्यद्विमृतेर्वानेर्विना ॥२८॥
 पद्मत्रिशत्कर क्षेत्र स्वतुर्याङ्गेन विमृतम् ।
 तन्मध्ये तु चतुर्हस्त त्वापाय म्बलसप्तरुम् ॥२९॥
 स्थलानां व्यवधानं तु तुर्याङ्गे ताञ्जसमिन् ।
 एकापायं वै कुर्यात् द्विहस्तान्त म्बलाङ्गणम् ॥३०॥
 क्रमेणाष्टागुळान्मानात् द्यगुळ द्यगुळ विना ।

स्नाना सङ्कटाना च व्यवधानं द्विगोलकम् ॥३१॥
 एवमेव समुच्छ्राय सर्वेषां परिकीर्तितम् ।
 परितो विहितं वीधे मानमत्र स्वपीठजम् ॥३२॥
 एव वा सङ्कटे कुर्यादाद्योक्तान्मण्डपद्वयात् ।
 मध्यमण्डलपीठं तु तस्य दक्षिणदिग्भवेत् ॥३३॥
 समीपे शयनस्थानं कुम्भानां स्थापनायनम् ।
 एव हि वामनिम्नटे भोगानां मन्त्रतर्पणम् ॥३४॥
 ऋग्यजुस्सामपूर्वाणां शुक्तीनां हवनं परम् ।
 दद्यान् शयनस्थानं ह्यन्यस्मिन् शयने हितम् ॥३५॥
 प्रासादस्याष्टदिग्भूमूर्तिपानामेव यथोदितम् ।
 स्थण्डिलेष्वथ कुण्डेषु तादर्थ्येनाथ वा स्वयम् ॥३६॥
 स्वकुण्डे हवनं कुर्याच्चतुर्वेदमथे परम् ।
 समस्तमूर्तिपीथं वा स्वयमेव समाचरेत् ॥३७॥
 सामग्रीधिरहाद्योग्यमूर्तिपानामभावत् ।
 एव त्वभिनयं कृत्वा वागार्थं मण्डपं द्विजम् ॥३८॥
 पूर्वोदितैरलङ्कारैरलङ्कृत्य पृथग्विधम् ।
 सितरक्तादिभेदेन प्रागादो तु ध्वजाष्टकम् ॥३९॥
 निवेश्य मध्यवेद्यां तु पुनरप्ययवतथा ।
 तदर्धान् सर्वमम्भारान् सम्भृत्य मुसमाहितम् ॥४०॥
 दिने यमदिनात्पूर्वं सप्तमे पञ्चमेपि वा ।
 अङ्कुरानर्पयित्वा तु ततः कर्म समारभेत् ॥४१॥
 प्रपानदिवसात्पूर्वं दिने देशिकसूतम् ।
 श्रातं शुक्लावरं सखीं वृत्त्यन्यासां मुशान्तधी ॥४२॥
 कृतादिकोधिवायाम् सर्वान्ङ्कारमुपितम् ।
 सर्वसाधनसमुक्तमन्त्रप्यपात्रसमन्वितम् ॥४३॥

माङ्गल्यकुम्भमादाय ध्यायमानोच्युत हृदि ।
 सह चैकाग्र्यनैविष्यै सदागमपरायणै ॥४४॥
 तथा ऋग्मयपूर्वेस्तु आमूलाद्भगवन्मयै ।
 भेरीपटहवादित्रयशब्दशब्दादिकै सह ॥४५॥
 ऋज्यजुस्तामपूर्वेस्तु प्रशस्ता सम्पठन् श्रुती ।
 झारपालार्चनं कृत्वा यागागारं प्रविश्य च ॥४६॥
 सस्मृत्य स्वासने व्याप्तिमर्चयित्वोपरिश्य च ।
 मध्यपीठसमीपे तु प्राङ्मुखः पश्चिमे पदे ॥४७॥
 अग्रे माङ्गल्यकलशमाधारस्योपरि न्यसेत् ।
 विमानृद्धमयपूर्वांश्च उपवेश्य च पूर्ववत् ॥४८॥
 पूर्वोक्तस्त्वधिकैर्युक्तो द्रव्यैर्द्रव्यगणः शुभः ।
 यश्च यत्रोपयोज्यस्तु तत्र तं संप्रवेशयेत् ॥४९॥
 भवाणामुपदेष्टा च अनुकूलो महामतिः ।
 योक्तव्यं कर्मदक्षस्तु सर्वेष्ववसरेषु च ॥५०॥
 दक्षिणे ह्यात्मनो विमां एकचित्तं समाहितं ।
 स्वयं बस्त्वनुसंधाय हवनार्चनकर्मणाम् ॥५१॥
 आन्ते ह्युत्पत्तिपूर्वाणां न्यासान्तान्नामनन्यधी ।
 करशुष्यादि सर्वं तु चक्रादिन्यासपश्चिमम् ॥५२॥
 सर्वं क्रमेण कृत्वा तु पुण्याहं वाचयेत्ततः ।
 पूर्वोक्तविधिना कुर्यात्सहोमं कलशार्चनम् ॥५३॥
 कुर्यात्सतोरणानां च ध्वजानां स्थापनं ततः ।
 सत्पादिकं चतुष्कं तु मध्यवेष्टा ध्वजाष्टके ॥५४॥
 प्रभञ्जाप्यमयोगेन यजेत्प्राणादियोगतः ।
 उत देवा अवहिता ऋग्मयान् पाठयेत्ततः ॥५५॥
 प्रागादिदिक्चतुष्केषु तोरणानां चतुष्टये ।

सुशोभनं सुभद्रं च सुगंधं च मजेत्कमात् ॥५६॥
 सुगोत्रं च ततश्चक्रं मिहगेश्वरसंयुतम् ।
 उपरिष्टान्मुनिश्रेष्ठाः ! पूजयेत्प्रतिचौरणम् ॥५७॥
 एतेषामथ वा पूर्वं भवेद्गार्ह्यं सहायनम् ।
 पाठयेत् द्वारपालीयं साम सामविद्वन्तः ॥५८॥
 अधार्यपुष्पभृन्मूर्तिधर्यायात्समावृत ।
 यत्र तिष्ठति विधेश पीठव्रजशिलान्वितः ॥५९॥
 तत्रावलोकनं तेषां कुर्यात्सन्ताडनादिकम् ।
 चक्राम्रमन्त्रितैः स्नानकलशैः सापयेत्ततः ॥६०॥
 मिद्वार्थकैः तथा पञ्चगव्यभृद्वतिवारिणा ।
 चूर्मीकभृज्जलेनाथ चक्रार्द्धोपविवारिणा ॥६१॥
 संज्ञाद्यवाम्यर्च्यं चोद्वर्त्य क्षालयेदम्रवारिणा ।
 तमर्घ्येणाचंयित्वा च तनून्तन्मान्त्रितान् करे ॥६२॥
 मिद्वार्थकान् दक्षिणे तु बध्वाग्रं पाठयेद्वचम् ।
 प्ररोहणं तथा सर्वान्नयेत्प्रतिसरे मणीन् ॥६३॥
 सर्वत्र वेष्टितं कृत्वा ममारोप्य ग्धोत्तमे ।
 कर्मारम्भं च पठन्तस्तस्य दक्षिणदिङ् न्यसेन् ॥६४॥
 अन्नमाम्बुवान् वामे तु त्राक्षगाश्च चतुश्चतुः ।
 पुनोऽम्भ्रं स्मार्त्वायात्स्वयं विघ्नास्तु सदायन् ॥६५॥
 सनृत्तगानवादिभ्रमृन्निमज्जत्पाठकैः ।
 इद्विष्णुर्विचक्रम इति ऋद्धमये सदृष्टाठकैः ॥६६॥
 एकायनाग्नदन्ते नृ ओन्नमोन्नमणे तु यत् ।
 तैवेव शाङ्खं मृगं श्रीगुणेन मनन्विनम् ॥६७॥

स्वर्णादिनार्धिनः शक्त्या तर्पयन्त्याग्निवेशयेत् ।
 यागभूमिं ततो बिम्बमवरोप्य रथादिकात् ॥६८॥
 निषण्णं दृढकाष्ठोत्थतोरणे सन्निवेश्य च ।
 स्नानभूमौ ततः कुर्यादसेणाय्यतिलहृतीः ॥ ६९ ॥
 यद्वा पूर्वं समानीय पीठं ब्रह्मशिलान्वितम् ।
 भूगिष्ठे शत्रुपीठे तु वेदिकायां निवेश्य च ॥ ७० ॥
 ततो बिम्बं समनीय म्हापयेत्पिण्डकोपरि ।
 स्थाप्यमाते बृहद्विम्बे विशेषः कथ्यते द्विजः । ॥७१॥
 पूर्ववत्कर्मदायायां संस्थाप्याकारशुद्धये ।
 संस्थाप्य विभिना कृत्वा नयनोन्मीलनं ततः ॥ ७२ ॥
 स्तपनं बृहदापाद्य केवलं वा गृहवकैः ।
 स्नानकर्म शिलादीनामीपकृत्वा तु सार्चनम् ॥७३॥
 उत्थाप्य मूर्तिपादैस्तु बहुभिस्तु रथस्थितम् ।
 समानीय ततो यज्ञात्प्रासादाभ्यन्तरं तु वै ॥७४॥
 यथायद्रजविन्यासपूर्वं पीठे निवेश्य च ।
 बृहद्विम्बं ततः पुर्यात्कर्मविशेषं स्थितं तु वै ॥ ७५ ॥
 सन्निरोधस्तु मन्त्राणां तत्र लभोदये स्मृतः ।
 आबृहत्क्षपनात्पूर्वं यत्किञ्चिदपि तत्र ततः ॥७६॥
 निर्वर्तनीयं पूर्णान्तं बुध्वैवं प्राङ्मुखीधराः ।।
 तथा दायं शुभो येन मुहूर्ते नावसीदति ॥७७॥
 एवं हि चित्रपूर्वाणामन्येषां मुनिसत्तमाः ।।
 सरस्वतमग्राणवर्जितानां समागयेत् ॥७८॥
 स्नानाद्यं कर्म त्रिवे तु तत्प्रमीपेऽथ दर्पणे ।
 कर्मविश्वं विनान्येषां प्रस्थाप्य हि विष्टरे ॥७९॥
 कुर्यात्प्रवेशपूर्वं तु सर्वमुत्सवपश्चिमम् ।

सुशोभन सुभद्र च सुगन्ध च यजेत्कृत्वा ॥५६॥
 सुगोत्र च ततश्चक्र विहगेश्वरसयुतम् ।
 उपरिष्ठा मुनिश्रेष्ठा ' पूजयेत्प्रतिनोरणम् ॥५७॥
 एतेषामथ वा पूर्वं भवेद्भार्त्यं सहार्चनम् ।
 पाठयेत् द्वारपालीयं सामं सामविदस्ततः ॥५८॥
 अथार्धपुष्पभृन्मूर्तिधरैर्भायात्समाकृतः ।
 यत्र तिष्ठति विधेशः पठिन्नक्षत्रशिलान्वितः ॥५९॥
 तत्रावलोकनं तेषां कुर्यात्सन्ताडनादिकम् ।
 चक्रास्त्रमन्त्रिते स्नानकलशैः स्नापयेत्ततः ॥६०॥
 सिद्धार्थकैः तथा पञ्चगव्यमृद्भूतिवारिणाः ।
 चल्मीकमृज्जलेनाथ चक्राङ्कौपधिवारिणाः ॥६१॥
 सक्षाय्याभ्यर्च्य चोद्वर्त्य क्षालयेदम्ब्रवारिणाः ।
 समर्प्येणार्चयित्वा च ततस्तन्मान्त्रितान् करे ॥६२॥
 सिद्धार्थकान् दक्षिणे तु बध्वाग्रे पाठयेद्दक्षम् ।
 प्ररोहणं तथा सर्वार्थयेत्प्रतिसरे मणीन् ॥६३॥
 सर्वत्र वेष्टितं कृत्वा समारोप्य रथोत्तमे ।
 कर्मारम्भं च पठतस्तस्मै दक्षिणदिङ् न्यसेत् ॥६४॥
 ऋक्सामयजुर्मान् वामे तु ग्राहणाश्च चतुश्चतुः ।
 पुरनोम्न स्मरन्त्यायान्त्वय विघ्नास्तु सूदयन् ॥६५॥
 सप्तर्षीर्गतादिनमनुत्तिमज्जपाठैः ।
 इदविष्णुर्विचनम इति ऋक्मये सहपाठकैः ॥६६॥
 षष्ठापनास्तदन्ते तु जोज्जमोब्रमणे तु यत् ।
 नैवेद्यं शाश्वतं सुवत् श्रीगुरुनेन मगन्विनम् ॥६७॥

स्वर्णादिनार्धिन शकत्वा तर्पयन्तान्निवेदयेत् ।
 यागभूमिं ततो विम्बमवरोप्य रथादिकात् ॥६८॥
 निषण्ण इदृकाष्ठोत्थत्तोरणे सन्निवेश्य च ।
 स्नानभूगौ तत कुर्यादक्षेणाज्यतिलाहुती ॥ ६९ ॥
 यद्वा पूर्वं समानीय पीठ ब्रह्मशिलान्वितम् ।
 भूमिष्ठे भद्रपीठे तु वेदिकाया निवेद्य च ॥ ७० ॥
 ततो विम्ब समानीय स्थापयेत्त्रिण्डियोपरि ।
 स्थाप्यमाने बृहद्विम्बे विशेष कथ्यते द्विज । ॥७१॥
 पूर्ववत्कर्मशालाया सम्थाप्याकारशुद्धये ।
 सन्नाप्य पिथिना कृत्वा नयनोन्मीलन तत ॥ ७२ ॥
 स्नानार्जुम शिलादीनाभीपत्कृत्वा तु सार्चनम् ॥७३॥
 उत्थाप्य मूर्तिपादैस्तु बहुभिस्तु रथस्थितम् ।
 समानीय ततो यन्मात्रासादाभ्यन्तर तु वै ॥७४॥
 यथावद्वलविन्यासपूर्वं पीठे निवेद्य च ।
 बृहद्विम्ब तत कुर्यात्कर्मविंशऽक्षिल तु वै ॥ ७५ ॥
 सन्निरोधस्तु मन्त्राणा तत्र लभोदये स्मृत ।
 आबृहद्विम्बपनःपूर्वं यत्किञ्चिदपि तत्र तत ॥७६॥
 निर्वर्तनीय पूर्णान्त बुधैव प्राङ्मुखीश्वरा । ।
 तथा कथं शुभो येन मुहूर्तो नावसीद्वनि ॥७७॥
 एव हि चित्रपूर्वाणामन्येषा मुनिसत्तमा । ।
 सरवन्मन्त्रपापणचर्चिताना समाक्येत् ॥७८॥
 ज्ञानाद्य कर्म निरे तु तत्समीपेऽथ दर्पणे ।
 कर्मविंश विनान्येषा प्रस्थापाद्य हि विश्वे ॥७९॥
 कुर्यात्प्रवेशपूर्वं तु सर्वमुत्तमपथिमम् ।

शक्तिभि र्मन्त्रिभिरैव गरुडाद्यैर्यदा सह ॥८०॥
 सगाचेत्सन्निष्ठान मूलत्रिचम्य वै सह ।
 तदानीं तानि विमानि यागभूमौ प्रवेशयेत् ॥८१॥
 एव प्रवेश्य तद्विव स्नानार्थं स्थापयेघटान् ।
 अथ वा कर्मदिवमातृर्नये वामरे पुरा ॥८२॥
 प्रागुक्तविधिना कृत्वा सहोम कलशार्चनम् ।
 आचाये मूर्तिपे सार्धं कर्मजाला प्रविश्य च ॥८३॥
 प्राप्तेऽपराहणसमये विनम्यकारशुद्धये ।
 सस्त्राप्य त्रिभिना पञ्च द्विजन्तोयेषिवाम्य च ॥८४॥
 अयमग्निग्निने प्राप्ते देशिस्तु कृताह्निक ।
 जरादुस्थाप्य तद्विव यागभूमौ प्रवेशयेत् ॥८५॥

मुनय ।

तोयाधिवासनविधि कथं कार्या मुनीश्वर ।
 तद्विधान विस्तरण वदस्व वदना वर ॥८६॥

नारद ।

जलाभिवाशनविधि शृणु मुनिपुत्रवा ।
 प्रामादस्य दिशुद्धयर्थं विम्बशुद्धयर्थमेव च ॥८७॥
 मानान्मानप्रमाणानामूनधिस्योपशान्तये ।
 जगद्राध्यायनादैश्च सर्वमभूर्णमिदये ॥८८॥
 प्रतिष्ठार्कं त्रयाग्भ्यान्मूर्तिमेव शुभे दिने ।
 पञ्चगव्यादिना स्नान पूजार्होमौ तथा जपम् ॥८९॥
 समाचरे म्वनत्रय्य यत्रैव न रतं पुन ।
 त्रेतुना तेन तित्तत्र जन्माम समाचरेत् ॥९०॥
 नदीषु दीपिकाया ता तटाने निरीरे ददे ।
 गम्भवे गनि जुगात् शम्भवे यथाविधि ॥९१॥

अस्मभवे जलद्रोण्या कटाटे धातुनिर्मिते ।
 यथासम्भवमन्यस्मिन् पात्रे वा मृण्मयादिके ॥९२॥
 अल्पतोमे श्मशानान्ते स्वर्णोदरिप्लुते ।
 कटुके च कपाये च तिके पत्रैश्च दूषिते ॥९३॥
 चैत्यवृक्षसमीपे च नीचावाससमीपके ।
 वर्णान्तरयुते स्वल्पे ऊपरे शैबलान्विते ॥९४॥
 पथमादिषु दुष्टेषु जलवास न कारयेत् ।
 एकत्रिपञ्चरात्रे वा जलमग्नयेधिवासयेत् ॥९५॥
 देशकालानुसारेण सद्यो वा जलवासनम् ।
 मतिष्ठादिवसारपूर्वं तृतीये पञ्चसमये ॥९६॥
 दिनेपराह्नसमये कर्मशाला प्रविश्य च ।
 अस्त्रमन्त्रेण सम्प्रोक्ष्य बिम्ब सन्ताड्येष्टत ॥९७॥
 सिद्धार्थकैन्तिलैर्दीपैरस्त्रमन्त्राभिमन्त्रितैः ।
 सखाप्याकारशुद्धार्थं षड्भिः सिद्धार्थकादिभिः ॥९८॥
 ब्रह्मामरणपुष्पाद्यैरलङ्क्य च भूषणे ।
 पूर्ववत्कौतुकं बध्वा समारोप्य रथादिके ॥९९॥
 पूर्ववच्छ्रुतिषोपैश्च शङ्खमेयादिकैः सह ।
 विविधैर्नृतनैश्च तथा न्यैर्मङ्गलैः सह ॥१००॥
 ग्राम वा नगर वापि प्रासाद च श्रद्धक्षिणम् ।
 आगमयित्वा बलोदेशमानयेन्मूर्तिषु सह ॥१०१॥
 प्रपाया तु जलाम्यर्णे अपरोप्य रथादिकात् ।
 विहरे विनिवेद्याथ प्रादमुखं वाप्युदमुखम् ॥१०२॥
 मण्डप जलमध्ये तु वातदृष्टिदम शुभम् ।
 चतुस्तम्भतमायुक्तं चतुर्गोरणमूषितम् ॥१०३॥
 विज्ञानध्वजमयुक्तं वेष्टितं दर्भमालया ।

विचित्रैश्च फलैर्युक्तं द्रुमागै पावनैस्तथा ॥१०४॥
 मुक्तादामसमायुक्तं स्रग्दामभिरलकृतम् ।
 कोणे प्रदीपसयुक्तं चामरैरुपशोभितम् ॥१०५॥
 पुरैव कारयित्वा तु कुर्यात्पुण्याहघोषणम् ।
 प्राग्बहुद्विमपा कृत्वा तन्मध्ये विन्यसेत्तत ॥१०६॥
 प्रतिमानुगुणं गद्रपीठमास्तरणान्वितम् ।
 सोपभानं तदूर्ध्वं तु कल्पयेन्मान्मासनम् ॥१०७॥
 अनन्तं कल्पयित्वाध्वं अर्घ्यगन्धादिनार्चयेत् ।
 मूलमन्त्रेण विंशत्य अर्घ्यं पाद्यं तथैव च ॥१०८॥
 आचामं वासितं गन्धमुपवीतोत्तरीयकं ।
 भूषणानि च मान्यानि दीपं च यथाशक्तम् ॥१०९॥
 दत्त्वा कृत्वा घृतारोपं सम्मरेत्सहस्रकर्मम् ।
 सहारम्यं क्रमं बध्ने समाहर्णयत द्विजा ॥११०॥
 आत्मानं सर्वगंध्यात्वा मर्जं विष्णुमभ्यस्यम् ।
 कुर्गाद्वावाचितो मन्त्री तद्विष्णोरधिरामनम् ॥१११॥
 मण्डपेन समारोप्य जीवमर्चाभिमानिनम् ।
 उन्नम्यात्मेकतां कृत्वा म्वस्मिन् सर्वधरे हरे ॥११२॥
 सशोध्य मलिनां धूनां दग्धानां बीजाविनाशिना ।
 ऋद्धिं सप्ताप्य ता वायुगुप्ता बद्धा तिलाप्य च ॥११३॥
 सद्यस्त्य वायुना बद्धिं वायुमाश्रयता नयेत् ।
 आचार्याभिराधिदेवैस्तु मण्डपावपयै सह ॥११४॥
 नन्मात्रामग्निना न्येन क्रमात्सद्यस्त्य देशिक ।
 नमो गन्धिं सद्यस्त्य मनोऽहरति तपुन ॥११५॥
 गन्धान्मनि तं चाग्निं नयेदग्न्याहूतैरनाम ।
 शान्तान्ते परे त्योति निष्क्रे शान्तिमहे ॥११६॥

त ध्यायेत्परमानन्दे सस्थित शान्तविग्रहम् ।
 यस्मिन्नन्याकृत लीन सावस्थ यत्स्वरूपकम् ॥११७॥
 बामुदेवोपि विज्ञेय सर्वात्मा सर्वकृत्यमु ।
 तस्मिन्नेव तु सद्गत्य पृथिव्यादीनि देशिक ॥११८॥
 एव ध्यात्वा यथान्याय त्रिषु वस्तेषु वेष्टयेत् ।
 रथगयित्वाशुकैर्द्विजैर्वैभै सर्वै सगादिभि ॥११९॥
 आचार्यो मूर्तिपैर्मन्त्रान् व्यापकाश्चतुरोपि वा ।
 पठाद्भि जाकुन सूक्त तथा चान्यैस्त्रयीमयै ॥१२०॥
 भान्नायोद्धोषणपरै सार्धमादाय तीरत ।
 तद्विष जलमध्ये तु पीठोर्ध्वं शाययेस्त्वयम् ॥१२१॥
 अम्भस्येति च मन्त्रेण प्राङ्मूर्धानमुदङ्मुखम् ।
 दुन्दुभीर्विषिधाकारा नादयित्वा दिशो वक्ष ॥१२२॥
 जयशब्दैश्च गीताद्यै सपुण्याहपुरस्सरम् ।
 आत्मन्यास क्रमात्कृत्वा दिशोऽम्बेणावग्नियान् ॥१२३॥
 अयलोकस्य च नेत्रेण कवचेनायकुण्ठयेत् ।
 लोकपालान् बहिर्ध्यात्वा स्थानादस्मात्समन्तत ॥१२४॥
 तीरदेशमनुप्राप्य कुम्भ सूत्रेण वेष्टितम् ।
 वेष्टितं नववस्त्राभ्या सापिधान सपल्लवम् ॥१२५॥
 सस्थाप्य तद्दक्षिणत करक च तथैव हि ।
 इन्द्रादीशानपर्यन्त कलशान् परितो न्यसेत् ॥१२६॥
 सवस्त्रान् सापिधानाश्च सहिरण्यान् सकूर्नकान् ।
 बुम्भे विशाखयूष तु करके च सुदर्शनय ॥१२७॥
 जावाद्याप्यादिनाभ्यर्च्य इन्द्रादीन् कञ्जाष्टके ।
 विन्ध्यस्य शिरसो देशे कुम्भ च करक न्यसेत् ॥१२८॥
 अर्चित परितश्चाष्टौ कलशान्विन्यसेत्रमान् ।

प्राङ्मुखं समवस्थाप्य वारिमि क्षालयेत्तत ॥१५४॥
 लोहजाश्वेद्विशुद्धयन्ति तिन्त्रिणीफलवारिमि ।
 प्राग्बलशृङ्गकम कृत्वा विधानेन मुनीश्वरा ॥१५५॥
 वस्त्राभरणपुष्पाद्यैरलङ्कृत्य मनोहरै ।
 यानमारोप्य तद्विन्ध शङ्खभेर्यादिसयुतम् ॥१५६॥
 ग्रामं प्रदक्षिणीकृत्य क्षालय वा समानयेत् ।
 यागगेहं तु यानादेरवरोप्य निवेशयेत् ॥१५७॥
 स्थाने पूर्वोचिते पश्चादारगेत्स्नपनं गुरु ।
 लेह्यादौ संप्राविश्याद्य प्रासादं मूर्तिपै सह ॥१५८॥
 प्राक्चाधिवासितं कूर्चं जलात्तस्मात्समुद्धरेत् ।
 त्रिभ्याञ्च वस्त्राभरणमाभ्यान्यपनयेत्तत ॥१५९॥
 धीटे तु स्नानकुम्भानां स्थापनार्थं प्रकल्पिते ।
 पूर्वोदितं स्थूलपरं स्नपनं स्थापयेद्विजा ॥१६०॥
 पूर्वादिपश्चिमाशान्तं पृथक्स्नपनमण्डपम् ।
 विहितं यत्र तत्रैव देवदेवस्य वामतः ॥१६१॥
 यातुधानपदयानवामिकोणादितो न्यसेत् ।
 स्नपनं स्थूलपगम्य स्थूलसूक्ष्मतु पृष्ठतः ॥१६२॥
 ईशकोणात्तमारभ्य यावदाभेयगोचरम् ।
 देवस्य दक्षिणे पार्श्वे ईशानाद्वायुपश्चिमम् ॥१६३॥
 स्थूलस्थूलाभिधं गानं स्थापयेत्क्षमयोगतः ।
 अधिवासदिने कुर्यात्स्नानं स्थूलपराभिधम् ॥१६४॥
 पतिष्ठादिवसे त्रयोत्स्नपनं स्थूलसूक्ष्मकम् ।
 वनर्थे दिवसे स्नानं स्थूलस्थूलाभिधं भवेत् ॥१६५॥
 १३ तत्पदिने नष्टस्नपनं स्थापयेद्गुरु ।
 २४ त्रिं स्नानरत्नान् प्रमात्सम्याप्य पूर्ववत् ॥१६६॥

तदर्पणावसनेन शयनं कल्पयेत् द्विधा ।
 नयनोन्मीलनार्थं तु शयनं कल्पयेत्पुरा ॥१६७॥
 द्वादशाक्षरमन्त्रेण र्पाठं संप्रोक्षयेत्ततः ।
 प्रगप्रानुदगग्रान्वा दर्शानाम्तीर्थं पुष्कलान् ॥१६८॥
 पञ्चभारमिदं शालीनं वा चार्धसमितान् ।
 मृत् वा चतुरश्रं वा कवळानुपरि न्यसेत् ॥१६९॥
 उपधानानि चित्राणि शयनागानि कल्पयेत् ।
 मागव्यकुम्भान् सम्धाप्य दिगष्टं समाश्रितान् ॥१७०॥
 ततो विंशतिवारं शयनं परिकल्पयेत् ।
 तदूर्ध्वं वेदिशोर्ध्वे तु कुर्यात्स्वस्तिकमण्डलम् ॥१७१॥
 रजसा कुसुमैर्वाथ चतुर्वर्णैर्महोज्ज्वलैः ॥
 प्रागप्रानुदगग्रैश्च दर्शानाम्तीर्थं तत्परम् ॥१७२॥
 पञ्चभारमभागेन शालीमित्रं विनिक्षिपेत् ।
 तदूर्ध्वं तण्डुलं शुद्धं तदूर्ध्वं तु तिलं तथा ॥१७३॥
 उपर्युपरि निक्षिप्य लज्जानूर्ध्वे तु विन्यसेत् ।
 काष्ठजं सुवृद्धं क्षिप्य चतुर्गोत्रसमन्वितम् ॥१७४॥
 चतुष्पादसमायुक्तं चतुरश्रायतं ततम् ।
 स्रग्वासज्जितपर्यंकं तदूर्ध्वं स्थापयेत्ततः ॥१७५॥
 दुर्गलं मृदुतरुणं च विन्यसेत्सोपविच्छदम् ।
 केवलं तरुमात्रं वा विन्यसेदथ वा द्विजाः १७६॥
 स्रग्वातूले विष्टयाथ लाजोर्ध्वं रजकम्पलम् ।
 न्यसेदभिनव पद्माद्वस्त्रं कार्पासजं नवम् ॥१७७॥
 शौमन्मन्त्रं न्यमेन्मन्त्रे चित्रवत् ततोपरि ।
 शिरोपधानसयुक्तं पादगण्डूंसयुतम् ॥१७८॥
 सर्वानभिनवान् शुभान् सरोपोपधानकान् ।

सुगन्धधूपितान् बस्त्रान् कुमुमामोदसम्मितान् ॥१७९॥
 इन्द्रादीशानपर्येत कलशान् सूत्रवेष्टितान् ।
 तोयपूर्णान् समान् स्निग्धान् सापिधानान् सबलकान् ॥१८०॥
 सरजपल्लवैर्युक्तान् धान्यराशिषु निक्षिपेत् ।
 शखचक्रगदापदौर्ध्वजैश्चेन्द्रादिषु क्रमान् ॥१८१॥
 श्रीधत्स गरुड कूर्म सौवर्ण तेषु निक्षिपेत् ।
 मध्ये मध्ये च कुम्भाना धान्योर्ध्वे मङ्गलान् न्यसेत् ॥१८२॥
 शख चक्र तथा लक्ष्मी कुम्भ श्रीधत्समेव च ।
 दर्पण स्वस्तिक मत्स्ययुगम् वै मङ्गलाष्टकम् ॥१८३॥
 बलैराच्छादितास्तद्वत् न्यसेत्कोणेषु पालिका ।
 एव शयनयुग्मं तु प्रकल्प्य तदधो यजेत् ॥१८४॥
 सर्वाधारमनन्तं तु तदूर्ध्वे सर्वगं प्रभुम् ।
 प्रभवाप्यययोगेन यजेत्प्रागादियोगतः ॥१८५॥
 पाठयेत्सर्पसामादि सत्रा ज्ञानबलाभिकाम् ।
 हुत्वा शताष्टसंख्यं तु मूलं तदनु कल्पयेत् ॥१८६॥
 मण्डलं पावनैरागैः सिताद्यैर्माङ्गल्यैः ।
 तदूनाधिकज्ञान्त्यर्थं हुत्वा कुण्डगणं ततः ॥१८७॥
 सम्कुर्यात्प्रतिकुण्डम्यं निकटे कुम्भमध्यगम् ।
 प्रभवाप्यययोगेन चातुरात्म्यं तु सयजेत् ॥१८८॥
 हृदादि यद्वा दिक्मध्ये विदिक्मध्ये तदक्षपम् ।
 दत्त्वा तदर्थं पूर्णं तु पूर्णात्पूर्णं च पाठयेत् ॥१८९॥
 एकायनान्यजुर्मयानाश्रावितमनन्तरम् ।
 एव सर्वं समापाद्य प्रयायाद्विषसन्निधिम् ॥१९०॥
 विप्रमर्ष्यादिनाभ्यर्च्यं गुरुं आपन्नमाग्नेम् ।
 अधाभ्यमन्त्रेण पुनः प्राग्वज्जन्मशाभगा ॥१९१॥
 गमेच्यं विंशं तदनु प्रापयेत्तन्मृदाभगा ।

पाठयेत्तत्र कूटमाण्डान् बलमन्त्रादनन्तरम् ॥१९२॥
 ततो गोमयकुम्भेन इह गावः प्रपाठयेत् ।
 भूतिस्त्वमिति मन्त्रेण पाठ्यमाने विभूतिना ॥१९३॥
 पञ्चगव्येन तदनु पाठयेच्छाकरन्ततः ।
 पूर्ववच्च ततोऽभ्यर्च्य विधिवच्चमसांनुना ॥१९४॥
 क्षालयित्वा जलैः शुद्धैरभिषिज्य ततोऽर्चयेत् ।
 शिल्पिदोषविनाशार्थं स्नानमेतदुदाहृतम् ॥१९५॥
 परिधाय ततो विप्रा वाससी अधरोचरे ।
 नयनोन्मीलनार्थं तु क्षयनं यत्प्रकल्पितम् ॥१९६॥
 तत्र पूर्वशिरस्कं च बिम्बं प्रस्थापयेत् द्विजाः ।
 ततः समन्ताद्द्विवं तु छादयेत्कम्बलादिभिः ॥१९७॥
 सौवर्णं राजतं चैव पात्रमादकपूरणम् ।
 धान्यराशौ निषाद्याग्रे पूरयेत् यथाक्रमम् ॥१९८॥
 मधुना सर्पिषा चैव तत्तत्तु मधुपात्रके ।
 अर्कमण्डलमध्यस्थं मार्ताण्डायुतसन्निभम् ॥१९९॥
 घ्यात्वा मन्त्रेशमभ्यर्च्य तदन्यस्मिन् मुनीश्वराः ।
 चन्द्रमण्डलमध्यस्थं धेनुमुद्रासमन्वितम् ॥२००॥
 मन्त्रं वै सौरभीयं च स्फुरदिन्दुशतप्रभम् ।
 तदन्तरस्थं मन्त्रेण हिमाचलनिभं स्मरेत् ॥२०१॥
 तत्तत्तैरमृतौषैश्च शाश्वतैर्धेनुजैरपि ।
 मुभाषितं स्मरोद्द्विवं मधुनातेति मन्ततः ॥२०२॥
 घृतादि मन्त्रमेतत्पश्चाद्भूसेनाच्छादयेत्तु तत् ।
 अष्टांगुला च सौवर्णी शलाका राजती तथा ॥२०३॥
 केवला वापि सौवर्णी शलाका म्यात् द्विजोत्तमाः ।
 अष्ट धान्यानि परितः पात्रेषु विनिवेशयेत् ॥२०४॥

गाः कन्यकाः शुभाकारा भूषणैश्चापि भूषिताः ।
 आनीय स्वापयेत्यर्धं ब्रह्मघोषेण घोषयेत् ॥२०५॥
 स्वयं शलाका सौवर्णीं कृत्वा नेत्राभिमन्त्रिताम् ।
 मध्वाक्ता च तथा नेत्रं दक्षिणं त्वीपदुन्निखेत ॥२०६॥
 संस्मरन् परमं ज्योतिर्नेत्रमन्त्रेण देशिक ।
 आज्याक्त्या तथा यापि राजत्या वाममुल्लिखेत ॥२०७॥
 तन्मन्त्रितेन शस्त्रेण शिल्पी स्नानोऽवलोकित ।
 यथावत्प्रकटीकुर्यात् विधिदृष्टेन वर्त्मना ॥२०८॥
 वारुण पाठयेत्साम सह चान्द्रेण मामगान् ।
 पूरयेन्मधुमर्पिभ्यां नेत्रयुग्म क्रमेण तु ॥२०९॥
 बीपटन्तेन मूलेन तेनैव जुहुयाद्यत ।
 सिञ्चन्तममृतापं तु हृदाद्यन्तेन रोचयेत् ॥२१०॥
 तन्मूर्ध्नि शशिभिश्च तु ध्यायेत्तापादिशान्तये ।
 व्यपोष्याच्छादनपट् दर्शयन्मधुमर्पिणी ॥२११॥
 अष्ट धान्यानि गार्श्वेन कन्यया पुनः स्निता ।
 मन्त्राज्ये च शलाके च प्रदद्यान्निष्ठान्पिने द्विजा ' ॥२१२॥
 अष्ट धान्यानि गार्श्वेन शय्योपकरणे तथा ।
 प्रदद्याद्देशिकेन्द्राय साधक मिद्धिलालस ॥२१३॥
 यद्वा मन्त्रादि सकलमाचार्याय निवेदयेत् ।
 यथाशक्ति तथान्येषा मूर्तिपासा च दक्षिणा ॥२१४॥
 मृगमये मूलविम्बे तु निनिम्बेय प्रविश्य तु ।
 प्रागाद मत्र कुर्यात् नयनोन्मीलनक्रियाम् ॥२१५॥
 एव त्रियादिशर्काना नयनोन्मीलनं भवेत् ।
 एव नेत्रे मधुन्मील्य विम्बस्य तु ततः परम् ॥२१६॥
 दन्ताप्यायने पुर्यादमेव तदयेन च ।

आभूर्ध्रो मूलमन्त्रं तु मूर्त्यर्थं पूर्ववत् न्यसेत् ॥२१७॥
 स्नानार्थतः पुरा कलशे पीठे बिम्ब नयेत्ततः ।
 व्यासिसत्तासमायुक्ते सन्कृते प्रोक्षणादिना ॥२१८॥
 आभारादिकमोपेतं समालम्ब्य सुपूजितं ।
 पीठेवतार्य सवेष्ट्य चाससी द्यधरोचरे ॥२१९॥
 मथ क्रमोदितैः कुम्भैर्द्विप्लोढावर्तितैर्हृदा ।
 स्नापयेत्पाठयेद्विप्रानोषधीनामिति श्रुतिम् ॥२२०॥
 या ओषधय इत्यादि ऋग्मेदास्तदनन्तरम् ।
 एव दशावशिष्टान्तैः सेचिते कलशैः सति ॥२२१॥
 ततः कुम्भचतुष्केण चतुर्भिर्मूर्तिधारकैः ।
 ऋक्सामपूर्वैर्विधिवत् स्पर्शनीयं च पाठयेत् ॥२२२॥
 उदुत्तमं हि ऋग्वेदान् पाठयेद्भविष्यं यजुः ।
 ततस्तु वारुणं सामं सामन्त्रोऽधर्वणस्ततः ॥२२३॥
 जपन्ते वरुणश्चेति पवित्रं ते ततो ऋचम् ।
 वसो पवित्रं हि यजुः पाठयेत्सुनहास्ततः ॥२२४॥
 पवित्रं ते हि यत्सामं सयोज्यैकयनाम्ततः ।
 मूर्तिषान् समुदायेन पादमानीचतुष्टयम् ॥२२५॥
 तदन्ते तु परं मन्त्रं व्यूहीय भगवानिति ।
 पवित्रमन्त्रं तदनु इदं विष्णुर्विचक्रमे ॥२२६॥
 सतो विभवमन्त्रैस्तु सर्वैस्सम्मन्त्रितेन च ।
 कुम्भेन सेचयित्वा तु व्यूहमन्त्रैः परेण तु ॥२२७॥
 स्नापयित्वाऽर्चयित्वा च मुहुयात्साधिकं दत्तम् ।
 यथावत्प्रणवेनाथं व्याप्तिं कृत्वा च पाठयेत् ॥२२८॥
 माप्रगमेति ऋग्मेदान् अग्नेवायुर्यजुर्मयान् ।
 प्राजापानं हि यत्सामं ततः प्राणाय वै नमः ॥२२९॥

पुण्याहजयवोषण वेदध्वनियुतेन च ।
 शङ्खमादित्रनिर्घोषपट्टहैर्गीतिभि सह ॥२५१॥
 कगप्रघिमतौ कृत्वा देवदेवस्य देशिक ।
 पाठयेद्दह्मय मन्त्रमुत्तिष्ठेति ततस्सह ॥२५२॥
 यात्रोपहरणैर्मन्त्र कृत्वा ब्रह्मरथे स्थिरे ।
 मुयन्त्रिते च क्षीगज्यद्व्योदनममन्त्रिते ॥२५३॥
 सुभिक्षक्षेमशान्त्यर्थं परमाक्षफलंयुते ।
 पाठयेदम्भगार्माथमृद्मय तदन्तन्तम् ॥२५४॥
 तन्मगान् बलमन्त्र तु वशायेति मुनीवरा । ।
 म्वयमाद्यन्तमरुद्ध इदा तु कवच जपेत् ॥२५५॥
 आमयेद्वलिदानं च नियमाणं तु मर्मादिक् ।
 रत्नराचनगजाणां पूर्ववत् क्षेपमाचरेत् ॥२५६॥
 दिव्याद्यायतनानां च कार्या पूजा यथोचिता ।
 पद्मगत्रदिदा चैव धर्मानां ब्रह्मवाणिनाम् ॥२५७॥
 पद्ममर्निगतानां च दानं दीनजनेष्वपि ।
 रथस्थे मन्त्रमिमे तु यावत्तदन्तं नरेत् ॥२५८॥
 तदथ नूर्यधोषेण तावत्तनुशतं फलम् ।
 आप्नोत्यागधकं शश्वत्समो नियतत्रय ॥२५९॥
 तनस्तोरणदेशस्थं रथं कृत्वाचयेत्प्रभुम् ।
 पाशार्घ्यपुष्पघृपैश्च नमस्कृत्य च पाठयेत् ॥२६०॥
 उत्तिष्ठेति द्विष्टद्वारं मचिनन्तं तु चास्त्रिलम् ।
 मण्डपत्रं पौष्पं नृक्तं यागवेद्यं प्रवेशयेत् ॥२६१॥
 शय्यायां मार्गशिरो विन्ध्यं शाययेद्दृष्टयेन तु ।
 देशिको मूर्तिर्न माधं यात्राहोम समापयेत् ॥२६२॥
 तन्मन्त्रिणो देवो चराधारम्विनं घटे ।
 पूर्वोन्निष्ठमने नेत्रमन्त्रमण्डितं यजेत् ॥२६३॥

पूजयेन्मङ्गलान्यष्टौ प्रागादौ तु स्वनामभिः ।
 अष्टामु तत्र कुम्भेषु पुरैव स्थापितेषु च ॥२६४॥
 चासुदेवावयः पूज्या प्रमवाप्ययोगतः ।
 हृदादि यद्वा दिक्स्थेषु विदिक्स्थेषु तदक्षयम् ॥२६५॥
 यद्वा प्राच्या तु वाराहो नारायिहस्तु दक्षिणे ।
 प्रतीच्या श्रीपरो देवो हयवक्त्रस्तथोत्तरे ॥२६६॥
 जाम्बेय्यां भार्गवो रामो नैर्ऋते राम एव च ।
 जाम्बेय्ये वामनश्चापि विष्णुरीशानगोचरे ॥२६७॥
 स्वनाम्ना पूजयित्वैतानर्घ्यगन्धादिमिश्रतः ।
 पूजयित्वाप्येगन्धाद्यै शयनस्थं विष्णु ततः ॥२६८॥
 चर्मणाच्छादनपटं दत्वा धूपाधिवासितम् ।
 मूलेन शयनस्थस्य कुर्यादाप्यायनं ततः ॥२६९॥
 देवानि निकटोद्देशे उपविष्टस्तु देशिकः ।
 मन्त्रविद्देवविम्बस्य मन्त्रन्यासं समाचरेत् ॥२७०॥
 मेरुवाद्यौ मन्त्रविन्दे तु मातादस्ये द्विजोत्तमाः ।
 ऋत्सवं कर्मविन्दे तु विश्वे वा प्रकल्प्य च ॥२७१॥
 प्रस्त्राप्य शयने प्राग्ब्रह्मासादं सम्प्रविश्य च ।
 मन्त्रन्यासादिकं कुर्याद्वक्ष्यमाणविधानतः ॥२७२॥
 सुविस्तृतं तद्विधानं शृणुष्व मुनिपुरुषाः ।
 पीठे पुष्पांजलिं कृत्वा गन्धयुक्तं च साधतम् ॥२७३॥
 न्यसेदष्टाक्षरं प्राग्ब्रह्माध्यायान्तिमम् ।
 न्यसेद्ब्रह्मादिपणमन्त्रान् स्थानेषु हृदयादिषु ॥२७४॥
 किरीटं शिरसो देशे श्रवितं तु गळादधः ।
 वक्षसो बागभागे तु विन्यसेत्तदनन्तरम् ॥२७५॥
 कौस्तुभं हृदये न्याम्य वनमालां च कण्ठतः ।

देवस्य दक्षिणे हस्ते चक्र शस्त्रं तु वामतः ॥२७९॥
 वामहस्ते गदासङ्गौ ह्यथ वा दक्षवामयोः ।
 क्रमालाङ्घनमन्त्रास्तु चक्रादीन् लाङ्घनान्यसेत् ॥२७७॥
 श्रियं दक्षिणभागे तु पुष्टिमुत्तरतो न्यसेत् ।
 ऊरुमूले वैनतेयमथेदानीं निबोधत ॥२७८॥
 चतुर्भुजस्य देवस्य चक्रादेर्विनिवेशनम् ।
 मुख्यदक्षिणहस्तेऽब्जं गदा वामकरे न्यसेत् ॥२७९॥
 अपरे दक्षिणे चक्रं शस्त्रं वामकरे परे ।
 अन्यान् लाङ्घनमन्त्रास्तु यथायोगं च विन्यसेत् ॥२८०॥
 अन्येषु षड्भुजाद्येषु मुख्यदक्षादितः क्रमात् ।
 सर्वान् लाङ्घनमन्त्रास्तु यथास्थानगतान् न्यसेत् ॥२८१॥
 संस्थाप्या भगवन्मूर्तिर्धरे चक्रादिलाङ्घनम् ।
 हस्ते येन क्रमेणैव लाङ्घनानि न्यसेत्तथा ॥२८२॥
 मन्त्रान् किरीटपूर्वांश्च प्राग्ब्रह्मवर्षे च विन्यसेत् ।
 पादादिद्विदशागेषु ततो दामोदरादिकान् ॥२८३॥
 तच्छक्तिकास्तथा मन्त्रान् तद्वद्व्यापकलक्षणान् ।
 ऐश्वरेणाथ बीजेन यथावस्थेन भावयेत् ॥२८४॥
 पादादि तन्मयेनैव तद्वन्मन्त्रचरेण तु ।
 प्राग्ब्रह्मवर्षेयमुक्त्वा तु ध्वजं त्र्योतिर्मयात्मना ॥२८५॥
 विभुना वाक्स्वरूपेण तदेवाथ परं पदम् ।
 मुखात् सर्वं बुद्ध्वा निस्तरङ्गमिवोदधिम् ॥२८६॥
 विषां गदामित्याद्य यत्पाठयेत्पादधरात्रिकान् ।
 देहसान्नायिकं मन्त्रं धारणामनन्तरम् ॥२८७॥
 जीमूतम्येति ऋग्येदान् नासदासीत् पाठयेत् ।
 क्रमेणानेन हुरा तु पदार्थशतसाम्यया ॥२८८॥
 तिष्ठानां च नभोज्यस्य गर्न्धरेभिर्मुनीश्वरा ' ।

दत्त्वा पूर्णाहुतिं प्रम्वदुपसंहारलक्षणाम् ॥२८९॥
 ततस्तत्परमं ब्रह्म ह्युदितं पूर्ववत् स्मरेत् ।
 सर्वशक्तिमयेनैव स्वभावेन स्वफेन तु ॥२९०॥
 भोजो बलात्मना यद्वद्वन्धो द्रव्यात्मना तु वै ।
 नीलं तरुस्वरूपेण समुद्रो जुद्वुदात्मना ॥२९१॥
 एवमन्वपदेश्या या शक्तिः स्वे शक्तिदर्पणे ।
 स्थितमादाय विश्वेशं स्वातन्त्र्याच्च भुनीश्वराः ॥२९२॥
 मन्त्ररूपां तनुं भवे सम्मगाराधनाय च ।
 नानात्वमुपयातस्य प्रसरं तस्य च स्वयम् ॥२९३॥
 निष्प्रभत्वं प्रयातस्य चिद्बीजनियमस्य च ।
 भाविष्कृतस्य भेदे बाप्यमूर्तेन बलीयसा ॥२९४॥
 अज्ञानगहनेनैव नित्यानित्यामकात्मना ।
 स्मृतैवं मूलमन्त्रं तु विवद्वत्सगं स्मरेत् ॥२९५॥
 षट्छाक्तिकरणोपेतं वैस्तद्द्रव्यमयीं तनुम् ।
 संस्मरेत्संहस्तं च प्रायुक्तेनैव वर्त्मना ॥२९६॥
 स्वरूपममलं भूषः स्मरेन्मूर्त्यात्मना तु तत् ।
 नयन्तं पूर्वविनिनाप्येवं स परमेश्वरः ॥२९७॥
 मन्त्रात्मना स्वतन्त्रत्वमुपयातो भवा तदा ।
 सहस्रशिरसं देवमिति सर्वास्तु पाठयेत् ॥२९८॥
 पाठयेद्ब्राह्मणान् चातर्यद्वसेति च मन्त्रपम् ।
 मोविश्वतश्चक्षुरिति ध्यातव्यो भवतीति च ॥२९९॥
 द्वासुपर्णेति तदनु अनोदेवेति वै ततः ।
 ऋहूमयं पौरुषं सूक्तं ततः परतमानिति ॥३००॥
 शाश्वताचतवः कालकलेति समुदाहरेत् ।
 एषाशुद्धिः सप्तयेति अत्रेदानीं च पाठयेत् ॥३०१॥

ततोऽर्चयित्वा मन्त्रेशं शयने विबवुत्तिकम् ।

सांस्पर्शिकैरासनाद्यैर्विविधैरौषचारिकैः ॥३०२॥

हृदयङ्गमसंज्ञैश्च मधुपर्कादिभिर्द्विजा ! ।

परमाश्नादिभिश्चात्रै पवित्रै पावनैस्तथा ॥३०३॥

अथैश्च विविधैर्मोर्गैर्यथा चानुरुमेण तु ।

सर्वं तु सम्प्रदानान्तं कृत्वा पश्चात्तु गणहन्ते ॥३०४॥

सन्निधीकृत्य सम्पूज्य मन्त्रा विभवं तु !

अग्नौ सन्तर्पयेत्प्राक्तं समिन्मसकरूपकम् ॥३०५॥

जुहुयुर्भूतिपाश्चापि स्वे स्वे कुण्डे यथाक्रमम् ।

प्रागादि दितु कुण्डेषु क्रमेण सगिर स्मृता ॥३०६॥

पलाशवृक्षग्वदिराविल्योदुम्बरमुल्हाम् ।

आग्नेयादिविद्विषु स्यु पिप्पलप्लक्ष्मम्भवा ॥३०७॥

न्यमोषप्रमवाश्चैव कश्मर्यप्रभनास्तथा ।

पलाशसामिधान्यश्च भूयना परिहृत्येन ॥३०८॥

उक्ताभावे तु सर्वत्र पाशस्य समिश्रं मता ।

चतस्रो धेनव स्थाप्या दक्षिणस्यामृदन्मुखा ॥३०९॥

गङ्गा सम्यती गोदा यमुना रूपधाणिनी ।

दुग्धैस्तर्दयैश्च श्रपण चरुणामातिस्तथा ॥३१०॥

श्रपयेन्नयमा पूर्वं दालिन्नदुग्धमादहम् ।

कुसुमदर्शिणाम्गौ तु पाश्चात्ते गुडमिश्रिनम् ॥३११॥

उदीच्यामौ हस्तिद्वौ शुद्धान्नमितराग्निषु ।

प्रत्येकं शतमर्शं च होमा स्यु समिदाग्निभिः ॥३१२॥

नदयै चपि पाद या देवतास्तानुरूपत ।

निर्दिष्टाग्निपर्वण्युत्तमानीजान्यनुत्तमान् ॥३१३॥

निर्दिष्टाग्निपर्वण्युत्तमानीजान्यनुत्तमान् ।

स्वमूर्तिकुम्भान्मन्त्रेण जलमुद्धृत्य भाजने ॥३१४॥
 विंशमूर्तिं क्रमादेव सर्वरेकायनादिकै ।
 चतुर्दशकृतेनैव कूर्चैः तदनन्तरम् ॥३१५॥
 पलाशाखदिराश्वत्थविस्वशाखाभिरम्बुभि ।
 सिञ्चेयुर्मूर्तिषा सम्यक् वेदिकाकलशम्भितै ॥३१६॥
 आचार्यं कोणदेशस्थैर्मन्त्रैवेतसशाखया ।
 समर्पयित्वा तदनु मन्त्रं सपरिवारकम् ॥३१७॥
 आज्यादिना प्रभूतेन दत्त्वा पूर्णाहुतिं ततः ।
 विंशतमना प्रयाताना द्वादशीनामधरूपिणाम् ॥३१८॥
 आपादनेपि प्राणायामे पिण्डीभूतार्थमेव च ।
 भारम्भादेव जाताना छिद्राणां शमने तु वै ॥३१९॥
 आप्यायनार्थं मन्त्राणां द्रव्यैर्होमं समाचरेत् ।
 त्रिषदकेणाहुतीनां च एवैकेन चतुर्हारा ॥३२०॥
 आचार्यश्चेजानुपर्यन्तं स्पृष्ट्वाज्यं होमयेत्पुरा ।
 जानाभि जानुदेहाच्च तथैव जुहुयाद्बधि ॥३२१॥
 नाभेराकण्ठत क्षीरममूर्ध्नि कण्ठतो गधु ।
 समिध जुहुयात्सर्वं स्पृष्ट्वा देहन्तु चाखिलम् ॥३२२॥
 दत्त्वा घृतेन वै पश्चात्पूर्णां मूलेन तत्परम् ।
 सम्पृत्वा निम्बवत्पीठं मित्रं ब्रह्मक्षिला तथा ॥३२३॥
 प्राणाग्निमानदेव वा यस्य यो निहितस्तु वै ।
 वेष्टयित्वा मन्त्रैश्चिना चक्रान्तरेण वे ततः ॥३२४॥
 कार्यो ब्रह्मशिन्धोहोमं शताष्टाधिकसङ्ख्याया ।
 गायत्रीभिस्तदर्थं च बहुवृत्ताद्यै पृथक् पृथक् ॥३२५॥
 अजस्यनाभावित्यादि मन्त्रैरेकायनेस्ततः ।
 अप्वादिभूतमूर्ते तु भोग्यं वापि पृथक् स्थितम् ॥३२६॥

देवतानां स्वधिष्ठानं पीठं कृत्वा तु नुद्धिगम् ।
 होतव्यं प्रणवेनैव स्वयं व्याहृतिभिस्ततः ॥३२७॥
 अपरैर्वलमन्त्रेण प्रणवान्तेन हावयेत् ।
 ततो हवनमन्त्रेण तर्पणीयं तथैव हि ॥३२८॥
 स्वनाम्ना प्रणवेनैव स्वाहान्तेनापरैस्तथा ।
 संरोधस्तर्पितानां च कार्यः पूर्णान्तमेव हि ॥३२९॥
 साम्भसा विष्टरेणैव भावेन सगपेन च ।
 सर्वेश्वरस्य देवस्य स्वकीयास्तु च मूर्तिषु ॥३३०॥
 शब्दात्मिकास्तु मूर्तास्तु तद्वच्छ्रुतिमयस्य च ।
 कृत्वैवं च तदा दिक्षु मूर्तिष्वान् विनिवेश्य च ॥३३१॥
 पार्श्वदेशे तु कुण्डानां तर्पयेत्पायसेन तु ।
 दक्षिणां च यथाशक्ति दद्याद्देगादिकां तैः ॥३३२॥
 गृहीत्वा दक्षिणां मन्त्रः प्रीणनीयस्तु तैस्ततः ।
 अथ निद्रायमाणं तु देवं स्तुत्वावकुण्ठ्य च ॥३३३॥
 अर्चयित्वा नमस्कृत्य तत्र सर्वान् प्रवेशयेत् ।
 विप्रानेकामनांश्चापि तथा वै बह्वृचादिकान् ॥३३४॥
 स्वस्वशास्त्रोदितान् मन्त्रान् पाठयेत्कमयोगतः ।
 स्तुतिपाठकपूर्वांश्च नृत्तगीतपरायणान् ॥३३५॥
 भीणावेणुमृदङ्गार्दानित्तरांश्च प्रवेशयेत् ।
 विदिक्स्थान् प्रणवे जापे मूर्तिष्वान् विनिवेशयेत् ॥३३६॥
 दिक्स्थितान् मूर्तिष्वान् विप्रान् द्वादशार्णे नियोजयेत् ।
 रशामुद्रां ततः कृत्वा दर्शयेत्सर्वदिक्श्वथ ॥३३७॥
 शाययेद्दर्शय्यायां यजमानमुपोषितम् ।
 अण्डिते स्वप्नसिद्धयर्थे मार्शिरम्कन्ततो दिनाः ॥३३८॥
 एवं कृत्वा पिबासं तु जागरेण नयेन्निशां ।
 प्रभातायां तु सर्वयां कृत्वा स्नानादिकाः क्रियाः ॥३३९॥

प्रतिष्ठामारभेत्यश्वादेनिक शास्त्रवित्तम् ।
 प्रबुद्ध यजमान तु स्वप्न पृच्छेच्छुमाशुभम् ॥३४०॥
 तत्ताशुभोपशान्त्यर्थं तदानीं जुहुयादगुरु ।
 शत सहस साष्ट वा यथाशक्त्यथ वा द्विजा । ॥३४१॥
 मध्वाज्यक्षीरसमिश्रान् सफलाश्च तिलतपि ।
 जलसम्पुटितेनैव नाम्ना स्वाहान्वितेन तु ॥३४२॥
 दोष जहि जहीत्येव पद नामावसानकम् ।
 केवलेनाथ वाक्येन सिंहगन्धेण होमयेत् ॥३४३॥
 एव दुम्बप्रशान्तितु कृत्वा स्थापनमाचरेत् ।
 आसाद दर्भशाखाभिर्बहिरन्तश्च मार्जेयत् ॥३४४॥
 त्रिकीर्णं साक्षतं पुष्पं गुग्गुलुं धूपयेत्पुनः ।
 सहस्रमूर्तिभरैर्विभ्रा । शिल्पिभिश्चाथ देशिक ॥३४५॥
 सार्धपुष्पाक्षतकर आसादान्तं प्रजेतत ।
 हन्यात्सिद्धार्थकैस्तत्पुष्पां विप्रानन्नाभिमन्त्रितै ॥३४६॥
 आह्नमध्ये विभिन्नानेव श्रेष्ठ वा साप्रत एवेत् ।
 तदर्थं गर्भगेहं तु सूत्रपातैर्विभागयेत् ॥३४७॥
 आसाद एकद्वारे तु गर्भमानं विविधितम् ।
 द्वातात्पश्चिममिदमन्त दक्षिणोत्तरमागतम् ॥३४८॥
 सप्तधा विभजेत्सम्यक् पेशान् प्रथमं स्मृतं ।
 द्वितीयो मानुषो भागस्तृतीयो देवसंज्ञित ॥३४९॥
 ब्राह्मश्चतुर्थो विज्ञेय क्रमादन्ये त्रयस्तथा ।
 दैवमानुषपेशां च विज्ञेया द्विजसप्तमा । ॥३५०॥
 आसादे तु चतुद्वारे चतुर्दिक्षु समै पदै ।
 विभजेत्सप्तधा मर्ष्यो भाग स्याद्वाष्टसंज्ञित ॥३५१॥
 दिग्भमानुपपेशां च क्रमात्पञ्चक्रमेण तु ।

चतुर्दशैत्रभस्वने ब्राह्मण्ये मध्यमे पठ ॥३५८॥
 चतुर्दिग्वाक्षमाणस्य स्थापनं चतुरात्मन ।
 प्रासाद एकद्वारे तु देव सस्थापयेत् द्विजा ! ॥३५९॥
 ब्राह्मणैविकभागाभ्यां दैवमानुषयोस्तु वा ।
 ब्राह्मे वा दैविके वाथ तस्मिन् दिव्याश्रिते तु वा ॥३५९॥
 मानुषाश्रितदैवेन फलभेदवशात्तु वै ।
 ब्राह्मभागेतु मोक्ष स्यादिव्य स्थानाभिवृद्धिकृत् ॥३५५॥
 भोगमोक्षफलवाप्तिर्ब्राह्मे दिव्यसमाश्रिते ।
 दिव्यभागफलवाप्तिर्मानुषाश्रितदैवके ॥३५६॥
 दैवमानुषभागाच्च त्वेहिकामुष्मिक फलम् ।
 विनुधनब्रह्मभागाच्च सैहिकं तु गुणाष्टकम् ॥३५७॥
 अग्नेर्देशे च बिम्बस्य वेदिर्भागद्वयोपरि ।
 आराधनार्थतो विष्णोः स्थापनीया शिलान्विता ॥३५८॥
 पीठोपर्यथ वा देव यन्तनागधयने सदा ।
 मध्ये रत्नोपकृते पीठे न्यस्योर्ध्वे स्थापयेन्तु तम् ॥३५९॥
 देवीसमन्विता यत्र स्थापनं भवति द्विजा ! ।
 मूलनिम्बस्य पार्श्वे तु पीठदेश विमृज्य च ॥३६०॥
 सपीठानां ॥ देवीनां स्थापनं तु समाचरेत् ।
 एका सव्ये दक्षिणे वा स्थाप्या द्वे दक्षवामयोः ॥३६१॥
 चतसस्तु त्रयेणैव स्थाप्या दक्षिणवामयोः ।
 प्रमादादनुद्धिपूर्वाद्वा तत्तत्स्थानविपर्ययम् ॥३६२॥
 न कुर्याद्वाजराण्यग्निर्द्विजैर्वा देविकोत्तम ।
 भिन्नप्रशासनात्मन्ये सति भूय गमाचरेत् ॥३६३॥
 धात्रिर्नैष्ठाश्विना जिते हृदा वै चन्दनादिना ।
 श्वश्रेष्ठो षट्पञ्चानां मन्त्राणां च निगेषनम् ॥३६४॥

पूर्वोक्तेन विधानेन धिया स्वे स्वेयने तथा ।
 कृत्वा चर्चन यथोद्दिष्ट पूर्णान्त तत्र विन्यसेत् ॥३६५॥
 बाहुष्येन तु षट् पञ्च चतुर्गोळरुसमिताम् ।
 पीठाद्विनिर्गता किञ्चिद्भूतये सुखिरा शिलाम् ॥३६६॥
 प्रस्ता पीठेन मुक्त्यर्थं नवरन्ध्रकृता पुरा ।
 स्वमन्त्रेण तु तत्रापि प्रतिष्ठासीति पाठयेत् ॥३६७॥
 प्रागादौ प्रभवेनाथ पञ्चक पञ्चक न्यसेत् ।
 शिलाषटेषु द्रव्याणां तत्र यज्ञ च हाटकम् ॥३६८॥
 हरितालमुक्षीर च व्रीहयो वक्षिणेत्यथ ।
 इन्द्रनीलमयश्चैव कासीस चन्दन तिलम् ॥३६९॥
 मुक्ताफल च रजत पारदस्वाप्यविक्रया ।
 सङ्कोशीराश्च वै मुद्गा पद्मरागमथोत्तरे ॥३७०॥
 कास्य सराजपाषाण राजेन्द्र चणकै सह ।
 विंशक विन्यसेन्मध्ये पूर्वमेव ततो यहि ॥३७१॥
 विदिक्षप्ययोगेन स्वेवमन्यत पृथक् पृथक् ।
 एव वैदूर्यपूर्वन्तु चक्राक चाञ्जक तथा ॥३७२॥
 षाष्टिका त्वीशदिग्वायो पुष्परागो हरीतिका ।
 गेरिक शारिकात्रैव मसूराण्यथ यातु दिक् ॥३७३॥
 महानीलश्च यज्ञश्च तथा पाषाणमाक्षिकम् ।
 यवान्तामगरुकाश्चैव आमेय्या स्फटिक तथा ॥३७४॥
 ताम्र मनश्शिलाचैव गोभूमाश्शङ्खपुष्पिका ।
 मध्ये सर्वाणि तदनु ततो गर्तगण ॥ तत् ॥३७५॥
 लैपैराच्छादित कृत्वा साम्न मन्त्र पदे पदे ।
 पूजयित्वा यजुर्वेदाश्चमषट्काश्च पाठयेत् ॥३७६॥
 तदूर्ध्वं विन्यसेत्पीठ तच्छयभ्रे विनिवेश्य च ।

अष्टलोहमय चक्र तदूर्ध्वे तु महामते ॥३७७॥
 द्वादशाख्या द्विशेषोत्थादाधारो यस्य य स्वक ।
 हैमन्तदूर्ध्वे कमल तज्ज वा ताम्रमेव वा ॥३७८॥
 यथाममस्थित होतत्पञ्चरु चतुरात्मनि ।
 न्यसेदनन्त चक्रस्य मीनरूमौ तु तस्य वै ॥३७९॥
 कूर्मान्तौ तु मीनम्य मीनान्तौ तु तस्य च ।
 सर्वम्य ग्रहित पञ्च तस्यानन्त तु विन्यसेत् ॥३८०॥
 लक्ष्म्यादीना च शक्तीना चक्रस्थापनकर्मणि ।
 न्यम्य पूर्णान्तिक कृत्वा कर्माण्यत्र च तर्पणम् ॥३८१॥
 मण्डपे तु खगेशस्य पद्ममेव समाचरेत् ।
 सह मूर्तिभर प्राग्भक्त्यार्था दर्भोदकक्रिया ॥३८२॥
 चतुर्गुणितसूत्रेण वेष्टयेद्देवमन्दिरम् ।
 छादयेन्नवमलेण तथा वै दर्भमात्मया ॥३८३॥
 ततस्तु मूर्तिपै साधं प्रविशेद्यागमण्डपम् ।
 प्रतीक्षिह्रमफाल तु यावत्फल न याति च ॥३८४॥
 तावद्विनोदैर्होमैश्च हस्मिन् पाठैश्च साक्षिषेत् ।
 प्राप्ते लभोदये विप्रा । क्षयनस्थ प्रबोधयेत् ॥३८५॥
 अध्यान्भनमाल्याद्यैरर्चयित्वा त्विम पठेत् ।
 मन्त्रात्मन् रूपमात्मयमाग्नेयमुपसहर ॥३८६॥
 समाभयस्व सौम्यस्व स्थित्यर्थं परमेश्वर ।
 नमस्तेऽस्तु हृषीकेश उतिष्ठ परमेश्वर ॥३८७॥
 मदनुमदहेत्वर्थं पीठमृमि समाश्रय ।
 उदभृत्य हृदयेनाथ त्यक्तनिद्र च मन्त्रपम् ॥३८८॥
 उत्थाप्य मूर्तिमन्त्रेण सह मूर्तिभैरवान् ।
 तथा तच्छिष्टमो देशे चक्राधारमिति षट् ॥३८९॥

तदष्टदिक्स्थिताश्चापि कुम्भास्तन्मङ्गलैः सह ।
 उत्थाप्य मूर्तिपाद्यैस्तु बाहयन् देशिकोऽग्रतः ॥३९०॥
 यायात्प्रक्षिपमाणस्तु स्वाश्व विविधान् बहून् ।
 नानाविधैस्तु कुसुमैर्लज्जितान् मिश्रितान् बहून् ॥३९१॥
 प्रतिमासु ब्रह्मन्त्रो ये मूर्तिधारास्त्वनन्तरम् ।
 अन्ये यथा न गच्छेयुरन्तराचार्यमिन्बयो ॥३९२॥
 भष्टकुम्भधराश्चान्ये ये च मङ्गलपाठकाः ।
 परितस्तेऽपि गच्छेयुः पठन्तः शकुनः तथा ॥३९३॥
 वारयतो यजमानस्तु कुशपाणि प्रणामवान् ।
 तेषां वै पृष्ठतस्त्वन्ये गच्छेयुः परिवारकाः ॥३९४॥
 तोरणेन च निष्क्रम्य प्रदक्षिणचतुष्टयम् ।
 कुर्यात्पासादपीठस्य द्वात्रिंशोऽप्येव च ॥३९५॥
 पाद्याध्वान्चमनं दात्वा हृन्मन्त्रेण प्रवेशयेत् ।
 शाखाधममृशन् तच्च पाठयेत्तद्विदस्ततः ॥३९६॥
 चतुश्चकेति तदनु पुरमेकादशेति च ।
 वर्माभिमन्त्रितेनाथ दुकूलेन सितेन च ॥३९७॥
 पादाम्बुरुहनाळं प्राक् शिखामन्त्रेण वेष्टयेत् ।
 भस्मीयामौ समीकृत्य प्रणवाद्यन्तकेन तु ॥३९८॥
 मूलमन्त्रेण बीठोर्ध्वे विनः सत्स्थापयेत् स्थिरम् ।
 द्वारमध्यं न सन्त्याज्यं देवस्थापनकर्मणि ॥३९९॥
 न ततश्चाग्रतः स्थाप्य न पार्श्वं न च पृष्ठतः ।
 नाग्रतो मास्तु यथात् सन्त्यजैर्देशिकोत्तम ॥४००॥
 प्रतिष्ठालिङ्गशब्दौ च द्वौ मन्त्रौ पाठयेत्कृत्वा ।
 शान्तं ब्रह्ममयं रूपं स्वरु समवलम्ब्य च ॥४०१॥
 यत्रापि केबले प्रागे स्थापनं समुदीरितम् ।

तत्रापि वामत किञ्चिद्दिव्यभाग समाश्रयेत् ॥४०२॥
 यतो हितार्थं सर्वेषा निर्गतप्यहगुणात्मना ।
 अतो ब्रह्मपदादिपद्मेवभागे समानयेत् ॥४०३॥
 मोक्षादिफलसिद्धीना प्राप्तये ह्यविचारत ।
 करस्वमथ मोक्तव्य कौतुक हृदयेन तु ॥४०४॥
 सर्वाङ्गमर्घ्यमन्त्रेण दत्त्वा मूलमनुष्मरेत् ।
 हृदास्त्रपरिजप्तं वज्रलेपेन वै तत ॥४०५॥
 बिम्बपीठशिलाना चाप्येकत्वेनाचरेत् स्थितम् ।
 ततस्तु नेत्रकुम्भस्थैस्तथा कुम्भाष्टकस्थितै ॥४०६॥
 तोयै कूर्चाग्रसलग्नैर्विब समोक्ष्य मन्त्रत ।
 तत्तत्कुम्भगतान् मन्त्रान् बिम्बेन सह योजयेत् ॥४०७॥
 बालबिम्बगता चापि शक्तिं मूले न्यसेत्तदा ।
 मूलबिम्बे मुनिश्रेष्ठा मृदादिद्रव्यनिर्मिते ॥४०८॥
 कर्माचार्या विष्टरे वा दर्भमज्जाभिजे द्विजा ।
 प्रबोधनच वै कर्म तथा प्रादक्षिण्यक्रियाम् ॥४०९॥
 प्रासादे सप्रवेश च कृत्वा न्यस्तसर्वमाचरेत् ।
 मूलबिम्बे क्रमेणैव देशिकेन्द्र समाहित ॥४१०॥
 मूलमन्त्र ततो ध्यात्वा सशतत्रयलक्षणम् ।
 आधारादिब्वनाग्रान्त व्यास तोषाविक स्मरेत् ॥४११॥
 इति सामान्यसन्धान प्राक्कृता तद्विशिष्यते ।
 स्थूलसूक्ष्मपरस्त्री स्थूल षोढा शिखितगम् ॥४१२॥
 पिण्डकाया तथा सूक्ष्म तत्पर बिम्बनिग्रहे ।
 विन्यास पीठमूलेय देवताणा समाचरेत् ॥४१३॥
 भवोपसृग्णीयानामेतासा मुनिपुद्गला ।
 विन्यास मन्त्रबिम्बे तु न यदाचित्कमाचरेत् ॥४१४॥

पीठोर्ध्वं तु मुनिश्रेष्ठाः! प्रतिष्ठैवं विनैव तु ।
 न्यसेद्विभवदेवांस्तु ह्युपर्युपरि पूर्ववत् ॥४१५॥
 घटोद्देशात्समारभ्य परमर्चागतं ततः ।
 एवं हि सर्वदेवानां विनिवेशवशात्तु वै ॥४१६॥
 चिन्तामणीमयो न्यासः कृतो भवति सिद्धिदः ।
 मन्त्रन्यासं ततः कुर्याद्विम्याङ्गेषु यथाविधि ॥४१७॥
 सृष्टिसंस्थितिसंहारन्यासं कुर्यात् त्रयं विभोः ।
 स्थितेऽपि च तथासीने शयाने यानगेऽपि च ॥४१८॥
 एतेऽप्यपि च सर्वेषु कुर्यान्न्यासत्रयं द्विजाः ! ।
 यद्वा स्थिते स्थितिन्यासमासीने सृष्टिसंज्ञितम् ॥४१९॥
 शयाने संहतिन्यासमाचरेत् द्विजसत्तमाः ! ।
 भङ्गमन्त्रस्थितिं कुर्यात् स्थानेषु हृदयादिषु ॥४२०॥
 अन्यानि भूषणादीनि विन्यस्य गरुडान्तिमम् ।
 ततः सम्पूजयेत्तत्र लययोगेन चाखिलम् ॥४२१॥
 पीठस्थं भोगयोगेन मन्त्रचक्रं यजेत्पुनः ।
 स्वनाभिं स्वामिशब्दं तु समारोप्य परं तु वा ॥४२२॥
 हरिकेशवपूर्वं तु ततस्तारसमन्वितम् ।
 प्रयुयुर्नृतिपाद्या वै सुप्रतिष्ठितमस्त्विति ॥४२३॥
 पुष्पाक्षताज्जलि पूर्णं क्षिपमाणाश्च सर्वतः ।
 सर्वे वदेयुस्तत्रस्थाः सुप्रतिष्ठितमस्त्विति ॥४२४॥
 आत्वाहार्येति सह वै प्रतिष्ठयतीति यादयेत् ।
 विश्वस्य प्रियमित्यादि मन्त्रप्रेक्षासम् द्विजाः ! ॥४२५॥
 ओं नमोस्तु नमश्चान्तो ऋग्वेदाद्यैस्तु तै सह ।
 ओं नमो ब्रह्मणेर्गङ्गाय नितन्तेत्येवमेव हि ॥४२६॥
 जयशब्दसमोपेतं स्तोत्रं श्रोतृमनोहरम् ।

देशिकैः सह सर्वैस्तु याम्भिरुच्चार्यचरेत् ॥४२७॥
 जीवभूतेन चैतेन विभुना मन्त्रमूर्तिना ।
 प्रतिष्ठितेन विप्रेन्द्रा वित्त सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥४२८॥
 एव कृत्वाधिवासादि मूलविंशेन वै सह ।
 स्थापयेत्कर्मविवादीन् मूलविंशप्रतो द्विजा । ॥४२९॥
 लक्ष्म्यादींश्च यथाशक्ति स्थापयेत्तु विधानतः ।
 अथ मण्डपमभ्येतु देवदेवस्य सम्मुखम् ॥४३०॥
 स्थितेऽपि तन्मुहूर्तांशे स्थापनीयश्च पश्चिराद् ।
 स्नातोनुलिप्तो मन्त्रेण स्नेहय संस्कृत पुरा ॥४३१॥
 शङ्कया सह विनेन यन्माङ्गित्वेषु वस्तुषु ।
 विवसन्निकटस्थेषु अथयान्यत्र सत्तमा । ॥४३२॥
 तत्कालमङ्गभावत्वं व्रजमानेषु सर्वदा ।
 हवनान्तं च निश्चयेष ध्यानार्चनपुरस्सरम् ॥४३३॥
 स्वयमेवानुरूपेण कर्म सामान्यता व्रजेत् ।
 तन्मातृघागभवनादुत्थाप्यादाय विववत् ॥४३४॥
 देव प्रदक्षिणीकृत्य प्राग्ब्रह्मस्थापनापदे ।
 एकस्मिन् मध्यरन्ध्रे तु वज्राद्य पञ्चकं न्यसेत् ॥४३५॥
 एक एव तदूर्ध्वेन आभारो य उदीरितः ।
 प्राग्ब्रह्मवेक्षणाय च तर्पणार्चनं भावनम् ॥४३६॥
 भावनीय शरीरे च शेष विजृम्भितक्षणम् ।
 पाटयेद्ब्राह्मणान्मन्त्रतुष्टुपर्णोत्तीति मन्त्रराट् ॥४३७॥
 तमेवाभ्यर्चितं कृत्वा त्वयप्राग् शाङ्करे ततः ।
 सोमेगानान्तरे वापि अङ्गणे वापि तत्पदे ॥४३८॥
 अथ वा मूर्तिर्गीर्णस्य भवनान्तर्यन्तरेऽपि च ।
 सगोक्तेन विधानेन विष्वक्मेन निर्यज्य च ॥४३९॥

द्वारस्थानखिलान् देवान् तथा चावगन्धर्वान् ।
 पूर्वोदितान् क्रमेणैव स्वापयेद्देशिभ्योत्तम ॥२२८॥
 सम्प्रोक्ष्य कुम्भतोयेन यायापाकगृह त्तु ।
 क्षुलीप्यग्निं प्रतिष्ठाप्य अग्निमीळतिपाटयेत् ॥२२९॥
 तत्र वै पायसादीनि हवींषि विविधानि च ।
 पाचयेच्च ततो विप्रा यायाद्देवनिफेननम् ॥२३०॥
 कलशै पृष्ठभागस्यै आपनीयमनसो निपु ।
 सह मूर्तिधरे सर्वे यथा चानुक्रमेण तु ॥२३१॥
 सहाधमर्षणेनैव गायत्र्यावर्तिनेन तु ।
 प्रागृद्धमयस्तु तदनु चतुर्धावर्तिनै स्वयम् । ॥२३२॥
 हृदाद्यावर्तितै षड्भिर्यजुर्ज्ञस्तेन मेचयेत् ।
 भूम स्वय तथा कुम्भै सामन्तिन् श्रापयेत्तु । ॥२३३॥
 षड्भिरन्यै स्वयं पश्चात्तेनैवाथर्वणमन्त्र ।
 पवित्रावर्तितैरेव कलशैरन्तरान्तरा ॥२३४॥
 सह चैकाग्रनीयैस्तु आपनीयमनन्तरम् ।
 चतुर्मुर्तिमयैर्मन्त्रैर्बहुश परिभाषितै ॥२३५॥
 आपयेत्कलशेनाथ शेषमादाय वै घरम् ।
 तच्छ्रुतावर्तित कृत्वा समूलेनाधमूर्तिना ॥२३६॥
 सार्धं वै देवदेवस्य मूर्ध्नि चोत्कर्ष्य पाटयेत् ।
 जितन्त इति वै सप्तोत्तरतश्चाभ्योदकेन तु ॥२३७॥
 प्रासाद शोधयित्वा तु गत्वा वै कुम्भम् ।
 तत्र सम्पूज्य देवेश पूर्वोक्तेन क्रमेण तु ॥२३८॥
 गण्डले पूजयित्वाथ प्रयायाद्दिग्भ्यश्च ॥२३९॥
 तत्र सम्पूजयेद्देव स्नानवजं विज्ञेयम् ।
 सास्पर्शिकैरासनाद्यैर्विविधैरौषचाग्नि ॥२४०॥

हृदयमङ्गमसङ्गैश्च पायसाद्यैश्चतुर्विधै ॥४५२॥
 अथै प्रभूतैरन्यैस्तु गन्धमोज्यादिभिस्तथा ।
 सम्प्रदानावसानान्त क्रमात्कृत्वा द्विजोत्तमा । ॥४५३॥
 सदाक्षिण विशेषेण गुरौ मूर्तिधरेषु च ।
 समित्सप्तकपूर्व तु बहौ सन्तर्प्य वै क्रमात् ॥४५४॥
 महानसेपि नित्याग्निं प्रतिष्ठाप्य यथाविधि ।
 हुत्वा नित्योक्तमार्गेण कृत्वा होमसमर्पणम् ॥४५५॥
 देव प्रणम्य विज्ञाप्य कर्मणा मनसा गिरा ।
 त्वमर्चान्तर्गतो देव मया यच्चानलादिषु ॥४५६॥
 नीतोसि चाभिमुख्य तु क्षन्तव्य तन्ममाच्युत ।
 एव प्रणम्य विज्ञाप्य कान्त्वा निष्क्रम्य समुत्तम ॥४५७॥
 भामूलात् ध्वजपर्यन्त प्रासादो य पुराकृत ।
 देव प्रदक्षिणीकृत्य अष्टाङ्गेन प्रणम्य च ॥४५८॥
 गृहीत्वा चार्घ्यपात्र तु यायादेवगृहाद्बहि ।
 स्नानादिना समभ्यर्च्य वाहन भगवन्मयम् ॥४५९॥
 पूर्वोदिताना द्वास्थाना दिक्पतीना तथैव च ।
 पूर्ववत्तु बलिं दद्यात्क्रमेण च तत परम् ॥४६०॥
 प्रभूताना च भूताना बलिदान समाचरेत् ।
 शृङ्गन्तु भगवद्रक्ता मूला प्रासादबाह्यागा ॥४६१॥
 बलमन्त्रपवित्राश्च तेषामनुचराश्च ये ।
 एव क्रमाद्बलिं दत्वा सर्वेषा पाठयेत्तत ॥४६२॥
 ऋग्विग्विरण्यगर्भेति या देवास्त्विति वै क्रमात् ।
 सामजाश्चाग्निसामानि सहधेनुमयाजि च ॥४६३॥
 सर्वेष्वारण्येष्वेव चस्यर्थे तु प्रदक्षिणम् ।
 इत्था तु देशिक पश्चादाचम्य भवन विशेष ॥४६४॥

॥ न्यूनतिरेकशान्त्यर्थं पूर्णान्तं जुहुयाच्छतम् ।
 हन्मन्त्रेण तु साक्षेण दद्यात्पूर्णाहुतिं ततः ॥४६५॥
 एवं तद्दिनमारभ्य कुर्याद्विनवतुष्टयम् ।
 पूजनं देवदेवस्य चतुःस्थानेषु च क्रमात् ॥४६६॥
 प्राप्ते ऽह्नि चतुर्थे तु अपनीय सगादिकम् ।
 कलशान् मण्डलाद्विवाचतो यागगृहेऽर्चनम् ॥४६७॥
 होमावसानं मन्त्रस्य कृत्वा पूर्वं यथा पुरा ।
 आचम्य च बलिं दत्वा गायत्र्येण गृहं ततः ॥४६८॥
 सत्रासनादिकैरेष्ट्वा क्षान्त्यैः पूर्ववत्प्रभुम् ।
 अपनीताम्बुजैः कुम्भैर्षोण्यपीठोपरि स्थितैः ॥४६९॥
 हन्मन्त्रपूजितैर्भूयः सलिलेन सुपूरितैः ।
 सह मूर्तिधरैः प्राम्भदन्तरान्तस्योगतः ॥४७०॥
 फाद्यै वै क्षान्तकर्मार्थं विधिदृष्टेन कर्मणा ।
 निरोदकेयप्रासादे पुनराराध्य पूर्ववत् ॥४७१॥
 भोगैरासनपूर्वैस्तु सम्प्रदानान्तमच्युतम् ।
 मुद्रां पश्चाद्वपेन्मन्त्रं स्तुत्वा क्षान्त्वा बहिर्भवेत् ॥४७२॥
 शतं सहस्रं साष्टं वा जुहुयान्मन्त्रराट् स्वयम् ।
 साङ्गं सपरिवारं च संहितोच्चारयुक्तितः ॥४७३॥
 भूर्तिपैः प्रणवाद्याभिर्गायत्रीभिः शतं शतम् ।
 एकायनैरभिज्ञाभिस्त्वकीयामिस्तु तत्समम् ॥४७४॥
 प्रदापयेत्ततः पूर्णागृहेदाद्यांस्तु भूर्तिपान् ।
 एकायनांस्तदन्ते तु क्रमात्तान् पाठयेत्ततः ॥४७५॥
 पूर्णात्पूर्णेति वै मन्त्रमाद्यात्पूर्णमस्तीति यत् ।
 सनमस्कृत्य मन्त्रेण स्वयं साक्षेन निक्षिपेत् ॥४७६॥
 बलिभिस्तु ततः सर्वान् भूतपूर्वांस्तु तर्पयेत् ।
 अविद्याचम्य तदनु क्षान्त्वा देवन्तु कुम्भगम् ॥४७७॥

पूर्ववन्मण्डलस्थं तु कुण्डस्थं तदनन्तरम् ।
 विष्वक्सेनं यजेत्प्राग्वादिष्टशिष्टैस्तु वै क्रमात् ॥४७८॥
 भूपयेद्गुरुपूर्वास्तु मूर्तिपान् कटकादिकैः ।
 गुरोर्वा गुरुपुत्रस्य यागद्रव्यं निवेदयेत् ॥४७९॥
 सिद्धिमर्त्योर्भीप्सार्थं स्नायादबभूधेन च ।
 इत्येतत्साधकस्योक्तं मन्त्राराधनकांक्षिणः ॥४८०॥
 मन्त्रमूर्तिप्रतिष्ठानं यत्रस्थस्सिद्धिमाप्नुयात् ।
 स्थापने यजमानस्य फलं चक्ष्ये समासतः ॥४८१॥
 आ देयात्सम्भूतायाः ध्वजान्ताद्वापि मण्डपात् ।
 सर्वोपकरणोपेतात्सर्वेष्वावरणेषु च ॥४८२॥
 समन्तात्परमाणूनां सर्वेषां द्विजसत्त्वमाः ।।
 यावती नायते संख्या तावत्कर्ता समावसेत् ॥४८३॥
 भोगमुष्णिगुलोके च यात्यन्ते परमं पदम् ।
 कर्ता वै ब्राह्मणो विप्रः सर्वविद्याधिपो भवेत् ॥४८४॥
 क्षत्रियो यजमानस्तु सर्वदेशाधिपो भवेत् ।
 वैश्यस्तु यजमानः स्याद्जनधान्यसमृद्धिमान् ॥४८५॥
 शूद्रस्तु यजमानः स्यान्मोदते बन्धुभिः सह ।
 सज्जन्मना च ज्ञानेन एवमेव भवेत्तु सः ॥४८६॥
 पुत्रार्थं पुत्रमाप्नोति राज्यार्थं राज्यमाप्नुयात् ।
 अक्रामानां तु भक्तानां भक्तिरव्यभिचारिणी ॥४८७॥
 यच्चापि शाश्वतं ज्ञानं भवेत्तद्धर्मणा सह ।
 स्वयं कृतानां विद्वानां स्थापनं संप्रकीर्तितम् ॥४८८॥
 एवं निबं प्रतिष्ठाप्य प्रासादे स्वगृहे तु वा ।
 ततः प्रभृति कालाच्च पूजयेत्प्रतिवासरम् ॥४८९॥
 जीर्णोद्धारविधिर्यावत्तावत्कालं विधानतः ।
 प्रमादाद्बुद्धिपूर्वाद्वा पूजालोपं न कारयेत् ॥४९०॥

एवं श्रियादिदेवीनां चक्रादीनां तथैव च ।
 सर्वेषां विष्णुभक्तानां प्रतिष्ठां च समानरेत् ॥४९१॥
 प्रथमावस्थादौ वा मण्डपे बाङ्गणादिके ।
 लक्ष्मीप्रतिष्ठया सर्वा समृद्धिर्जायते नृणाम् ॥४९२॥
 चक्रसंस्थापनात् स्थानसंरक्षा भवति ध्रुवम् ।
 विष्णुभक्तप्रतिष्ठानादैहिकामुष्मिकं फलम् ॥ ४९३ ॥
 तस्मात्कार्यं श्रियादीनां स्थापनं देवमन्दिरे ।
 देवप्रतिष्ठाकाले वा ह्यन्यकालेषु वा पृथक् ॥४९४॥
 सह संस्थापने त्वेषां न पृथक्स्वङ्कुरादिकम् ।
 न यागोहनिर्माणं परित्यजेत्तद्वदेत् ॥४९५॥
 सर्वं तत्रापि कर्तव्यं शृणुष्व मुनिसत्तमाः ।
 सिद्धार्थकादिभिः षड्भिः खानं कौतुकबन्धनम् ॥४९६॥
 जलाधिवासनं चैव सूक्ष्मसूक्ष्मादिपञ्चसु ।
 ज्ञानेष्वन्यतमज्ञानं नयनोन्मीलनं तथा ॥४९७॥
 शय्याभ्यामधिवासं च तत्तन्मन्त्राधिकृत्य च ।
 तत्तत्तान्छननालस्य न्यसनञ्च यथाविधि ॥४९८॥
 तत्तन्मन्त्रैस्तथा होमं कुर्यात्कुण्डे पृथक्कृते ।
 तत्तत्पीठादिसंस्कारं पीठसंस्थापनं तथा ॥४९९॥
 ब्रह्मादिपञ्चकन्यासं प्राप्सवत्संस्थापनं पदे ।
 तदाभारनिवेशं च यस्य यः सप्तुदीरितः ॥५००॥
 विवसंस्थापनं चैव पीठोर्ध्वे तु यथाविधि ।
 तत्तत्स्थापनकाले तु तत्तन्मन्त्रमपाठनम् ॥५०१॥
 एतत्सर्वं समम्यूष्य कुर्याद्वैशिकसत्तमः ।
 पृथक्संस्थापने कुर्यात्सर्वं कर्म यथाविधि ॥५०२॥
 तत्तन्मन्त्रैस्तथा तत्तत्पारिवर्चनैः सह ।

चक्रसंस्थापने कश्चिद्विशेष श्रूयता द्विजा । ॥५०३॥
 अमूर्तं द्वादशारन्तु अष्टार पडरन्तु वा ।
 चक्रं संस्थापयेत्तत्र प्रासादशिखरोपरि ॥५०४॥
 मूर्तमङ्कणदेशे तु षोडशाष्टभुजं तु वा ।
 तस्य स्थापनकाले तु तस्य सङ्ग्रामं जपेत् ॥५०५॥
 विद्या गदामित्याद्य यत्पाठयेत्तद्विदो जनान् ।
 चमूपाचर्येन इति च प्रतेविष्णो इति त्वचौ ॥५०६॥
 पाठयेद्ब्रह्मचान् पश्चाच्छाकुन सूक्तमेव च ।
 घृतोर्ध्वपुण्ड्रं कृतचक्रेति मन्त्रं ततः परम् ॥५०७॥
 पवित्रन्ते विततमिति मन्त्रान्यजुर्मयान् ।
 आरोहेति च सामजान् पवित्रन्तेमिरित्यपि ॥५०८॥
 एभिर्वयमुत्क्रमम्येत्याद्यर्वाणिकान् द्विजान् ।
 एव संस्थाप्य विधिवन्नवभिः कलशैस्ततः ॥५०९॥
 स्थापयेद्वज्रसूक्तस्यैर्मन्त्रैरेष्टभिरेव च ।
 विश्वस्य वशिः देवमिति प्राक्स्थापितेन तु ॥५१०॥
 बहिरावरणेनास्तीत्याग्निदिक्स्थितेन तु ।
 यन्नाभिपद्मादभवदिति याम्यस्थितेन तु ॥५११॥
 घृतोर्ध्वपुण्ड्रं च यातुधानगतेन तु ।
 दक्षिणे तु भुजे विप्र इति पश्चिमगतेन वै ॥५१२॥
 निष्णुनात्रमश्रुतीति वायुदेवमग्निनेन च ।
 पुमधानेचरो विष्णुरिति सोमगतं वै ॥५१३॥
 इमा महोष्मिनिपदमितोऽज्ञानगतेन त ।
 मन्त्रैरन्ते समस्तान् मध्यमुष्मेन सेचयेत् ॥५१४॥
 प्रासादाद्यग्निने चरे प्रोक्षणं तु समाचरेत् ।

महोपनिषदन्तस्त्रानष्टौ मन्त्रान् पुरोदितान् ॥५१५॥

यद्वा पुरुषसूक्तं तु सर्वज्ञान्त्यै ततो ज्ञेयम् ।

अत्रानुक्तं तु सकलं पूर्वोक्तं तु समाचरेत् ॥५१६॥

इत्थं हि वीरलक्ष्म्यादि प्रतिष्ठा च प्रकीर्तिता ।

भूषोपकरणानां तु प्रतिष्ठा तूच्यतेऽधुना ॥५१७॥

० । तदर्धमिह सर्वेषां शृणुष्व देवताक्रमम् ।

किरीटे कौस्तुभे चैव श्रीवत्सवनमालयोः ॥५१८॥

१ । ता एव देवतास्तासां रूपं प्रागेव कीर्तितम् ।

प्रभायां तु प्रभा देवी पीठेनन्तादयस्तथा ॥५१९॥

पादुकायां वैनतेयो घण्टायां तु सरस्वती ।

शिविकायां तथा याने हंसकेसरिणोस्तथा ॥५२०॥

गज्राश्वयो रथेचैव गरुत्मानेव देवता ।

शेषपक्षीशयोश्चैव तथा चन्द्रार्कनिम्बयोः ॥५२१॥

वायुसलौ ध्वजाः साक्षाच्छेवाद्या एव देवताः ।

मयं ज्ञात्वा पुरा तत्तद्देवताः क्रमशो द्विजाः ॥५२२॥

तत्तत्संस्थापनं कुर्यात् तत्तन्मन्त्रेण देशिकः ।

अङ्कुरारोपणं कृत्वा सघोङ्कुरमथापि वा ॥५२३॥

सिद्धार्थकादिभिः गृह्भिः स्थाप्य कौतुकवन्धनम् ।

कृत्वा छायाधिवसनं जलाधिवसनं तु वा ॥५२४॥

कृत्वा मूर्तस्य नयने समुन्मीस्य यथाविधि ।

कुम्भैः संस्थाप्य विधिवत्कृत्वा शय्याधिवासनम् ॥५२५॥

कुम्भं संस्थाप्य तत्रेष्ट्वा तत्तद्देवास्तदङ्गके ।

तत्तन्मन्त्रादिक्रान्त्यस्य तत्तन्मन्त्रैः समर्चयेत् ॥५२६॥

कुण्डेषु वा स्थाण्डिलेषु हुनेदेकत्र वा द्विजाः ।

ततः शुभमुहूर्ते तु श्रोक्षयेत्कुम्भायोपतः ॥५२७॥

आचार्यदक्षिणादीनि यज्ञशक्ति प्रदापयेत् ।
 एवं सामान्यतः प्रोक्तः सर्वेषां स्थापनक्रमः ॥५२८॥
 रथस्य स्थापने ज्ञेयो विशेषो मन्दिरोक्तवत् ।
 अन्यत्सर्वोपकरणं छत्रचामरपूर्वकम् ॥५२९॥
 भूषणानि च दिव्यानि धूपपात्रादिकानि च ।
 अर्घ्यादिसर्वपात्राणि वाद्यानि विविधानि च ॥५३०॥
 क्षालनार्हाणि प्रक्षाल्य कृत्वा पुण्याहवाचनम् ।
 सम्प्रोक्ष्य पञ्चगव्येन दहनाप्यायनादिकैः ॥५३१॥
 संस्कृत्य देवदेवस्य पूजनादौ नियोजयेत् ।
 नानारत्नप्रभाभ्यानि स्त्र्यंछनान्यद्भुतानि च ॥५३२॥
 निर्मितानि सुवर्णोच्चैः प्रभोः संयोजयन्ति ये ।
 ते धूतकस्मृताः सर्वे देहमाप्ताय निष्कलम् ॥५३३॥
 सम्यक् ज्ञानेन युज्यन्ते भावं नायान्ति येचन ।
 आत्मनश्चोपकाराय सर्वदुःस्त्रनिवृत्तये ॥५३४॥
 अहुष्टामाच गुल्फान्तमाजान्वंसारधीहवा ।
 मणिमुक्तामवाळाढ्यं कवचं कांचनादिकम् ॥५३५॥
 यः क्षिपत्यतिमक्त्या वै स्वशक्त्या चागतेच्युते ।
 ॥ याति परमं स्थानं सर्वत्र पशुबान्धवाः ॥५३६॥
 लभं यद्भगवन् मृतावभ्रदं नू पुरादिहम् ।
 वियोजयति यो मोहात्तस्य बीचौ स्थिता स्थितिः ॥५३७॥
 यः पंचकालतक्तानां विप्राणामधिकारिणाम् ।
 पंचकालविदां चैव भक्तानां सिद्धिकाङ्क्षिणाम् ॥५३८॥
 अथ योच्छिन्नशास्त्रानां नारायणरतात्मनाम् ।
 तपस्विनां धर्तीनां वा स्थातकजज्ञाचारिणाम् ॥५३९॥
 भक्तानामथयथान्येषामर्चनानिरतात्मनाम् ।
 प्रीत्यै नृभेगाय कृत्वा सम्यक्प्रयच्छति ॥५४०॥

शालाघायतनोषेतमश्मपकेष्टकान्वितम् ।
 ग्राम्यैर्धान्यैस्तथारण्यैः पूर्णं सद्वृत्तिसङ्कुलम् ॥५४१॥
 घणिककुडुम्भभृतकरक्षापालैः समन्वितम् ।
 सोनन्तं फलमाप्नोति कालमाचन्द्रतारकम् ॥५४२॥
 संस्मितिं शाश्वते लोके प्राप्नुयादक्षयं यशः ।
 भोगोपयोगिनीं भद्रां रम्यां पूर्वोक्तलक्षणाम् ॥५४३॥
 यागनिष्पत्तये कुर्याद्योगतः पीठसन्निधेः ।
 बहिरावरणार्थं वा कर्मिणां ब्रह्मयोगिनाम् ॥५४४॥
 ऋषिदेवपितृभ्यश्च मुच्यते स ऋणत्रयात् ।
 मध्यतो गरुडाकान्तं सचकाम्बुरुहाङ्कितम् ॥५४५॥
 सूर्योभ्रमथवा वृत्तं कुण्डवत्पदवीयुतम् ।
 बलिपीठं बहिः कुर्याद्वाता यस्त्वच्युतालये ॥५४६॥
 स याति चाच्युतं स्थानं विमानैः सूर्यवर्चसैः ।
 यस्तु प्राग्ग्राममारामं सम्प्रयच्छति वै विभोः ॥५४७॥
 नानापुष्पफलोपेतं वापीद्रुमसमाकुलम् ।
 सत्तन्मतोयाशयोपेतं मारुतद्वगसमन्वितम् ॥५४८॥
 स नन्दनवने भोगान् भुक्त्वा यात्यच्युतालये ।
 शोर्णि यः सत्यसम्पूर्णं युक्तां सद्गन्धशालिना ॥५४९॥
 केदारं जलपातैस्तु पारिच्छन्नं समन्ततः ।
 स गच्छति जगद्योनेः कालमासाद्य शाश्वतम् ॥५५०॥
 स बायात्सुसितद्वीपं तत्रार्धं गगवानिव ।
 ज्ञानोपभोगमन्त्रार्थसदृशेन्द्रन्तु गोगणम् ॥५५१॥
 समर्चयित्वा योर्चां वै वैष्णवीं प्रतिपादयेत् ।
 सोऽनिरास्युक्तदोषस्तु विष्णुलोकं प्रयाति च ॥५५२॥
 गर्जं रभं वराश्वं च दीपसालीं सुलक्षणाम् ।

च्वजन चामर छत्र वादित्र गणिकागणम् ॥५५३॥
 शुभवस्त्राणि नेत्राणि दिव्यान्याभरणानि च ।
 वितान वैजयन्तीं च चित्रपत्रलतागणम् ॥५५४॥
 सुस्वरासुपघण्टा च धूपस्थालीं सुलक्षणाम् ।
 भृङ्गार दर्पण तोयकुम्भ गन्धोपल महत् ॥५५५॥
 पूर्वोद्दिष्टानि चान्यानि धान्यानि विविधानि च ।
 यो ददाति हरेर्भक्त्या स तल्लोकमवाप्नुयात् ॥५५६॥
 ईक्षमाण विमोर्वक्त्र बहन्त दीपभाजनम् ।
 महान्त चाथवा दीप यन्त्र कूर्मादिरूपधृक् ॥५५७॥
 शरयज्ञासनस्थ च चित्तसम्पुटभूषितम् ।
 सच्छास्त्रपीठ विविध श्रद्धया यो मुनीश्वरा ॥५५८॥
 ददाति देवदेयस्य पर स्थान प्रयाति ॥ ।
 पुरस्ठत्य जगद्योनिं यद्यङ्गक्त्या प्रदीयते ॥५५९॥
 तदाराधनसक्तानां तत्तदक्षय्यतामियात् ।
 इत्येव त्रिनपूर्वाणां प्रतिष्ठाविधिरीरित ॥५६०॥
 इतोऽन्यच्छ्रोत्रुमिच्छा चेतकथ्यता मुनिपुङ्गवा । ।

इति श्रीपाद्मरात्रे ईश्वरसहितायाम्

प्रतिष्ठाविधान नाम

अष्टादशोऽध्याय ।

अथ एतानविंशोऽध्याय ।

मुनय ।

भगवन्मागदमुने! जीर्णोद्धारविधिं तथा ।

चिनम्यागृह्यगम्पर्शं महोत्पातादिसम्भवे ॥१॥

नित्यपूजादिलोपे च प्रायश्चित्तं तु कृत्स्नशः ।

श्रोतुमिच्छामहे योगिन तत्सर्वं सम्प्रकाशय ॥२॥

नारदः ।

शृणुतेह प्रवक्ष्यामि जीर्णोद्धारादिकं द्विजाः ।

यत्कृत्वा वैशिकादीनां चतुर्णां सुखमेवते ॥३॥

मनुष्यनिर्मिते स्थाने वक्ष्ये जीर्णविधिं पुरा ।

धातुमृच्छैरुदात्तस्थो ब्रह्मादिव्यवतारितः ॥४॥

यो यो भगवदाकारस्तस्य तस्य मुनीश्वराः । ।

उपाङ्गभङ्गे सन्धानं कुर्याद्भङ्गे महाङ्गके ॥५॥

तद्धिबन्तु परित्यज्य सृजोद्धिवान्तरं पुनः ।

तत्र तावत्प्रवक्ष्यामि महाङ्गोपाङ्गफलमम् ॥६॥

विरो यक्त्रं तथा कर्णौ पाणी वक्षस्तयोदरम् ।

नाभिमेहूपदं चैव महाङ्गानि द्विजोचमाः । ॥७॥

चक्षुः श्रोत्रं तथा नासा तालुर्हस्तपदाङ्गुलिः ।

केशदमश्रु च रोमाणि नखदन्तास्त्रयैवहि ॥८॥

चक्राद्यायुपसंपक्ष्य वनमालादिभूषणम् ।

उपाङ्गानि मुनिश्रेष्ठा मूर्द्धिने शृणुताभिना ॥९॥

प्रधानशूलं वक्त्रं महाङ्गमिति कथ्यते ।

वक्षोदण्डः कटीदण्डो बाहुर्कूर्परकोष्ठकम् ॥१०॥

अङ्घोरुजानु चान्यानि उपाङ्गानि । मुनीश्वराः ।

महाङ्गभङ्गे जातेऽपि विम्बस्य मुनिपुङ्गवाः ॥११॥

सति सन्धानयोग्यत्वे न कदाचित्परित्यजेत् ।

तस्य त्यागो विनाशश्च ह्युपर्युपरि बाधकम् ॥१२॥

विम्बादीनां तु वृहतां परित्यागो न युज्यते ।

वक्त्रभङ्गे तु विम्बस्य सर्वथा त्यागमाचरेत् ॥१३॥

परित्यक्तानि विम्बानि धातुद्रव्योद्भव विना ।
 जलाशये छागाधे वा समुद्रे विधिना क्षिपेत् ॥१४॥
 भूमौ वा निखनेद्विधा देशकालानुसारत ।
 उत्कृष्टाणां हेमतारताग्रवानां विशेषत ॥१५॥
 नोचित स्यात्परित्याग तस्मात्सन्धानमाचरेत् ।
 प्रयत्नेनाप्ययोग्यत्वे परित्याग समाचरेत् ॥१६॥
 परित्यक्तं तु वा द्रव्यं द्रवीकृत्य यथा विधि ।
 तद्रव्येण यथापूर्वं विचर्म्म समापयेत् ॥१७॥
 अथवा हीनताओत्थमारकूटमयं तु यत् ।
 सन्धानकरणायोग्यं तद्वयं तु परित्यजेत् ॥१८॥
 परित्यक्तं तु तद्विम्बं क्षिपेत्पूर्वोक्तवर्त्मना ।
 ततो विमान्तरं कुर्याद्वाजतं वा सुवर्णजम् ॥१९॥
 उत्कृष्टतत्त्वजातीयद्रव्यजं वा मुनीश्वराः ।
 कर्मविधेषु सर्वेषु ह्येवमेव समाचरेत् ॥२०॥
 भस्मागस्य तु सन्धानप्रकारं शृणुत द्विजाः ।
 लोहाश्मदारुविम्बानां भस्मागं लोहपट्टकैः ॥२१॥
 वन्ययेदथ वा लोहविनागं भस्ममेव तु ।
 स्वर्णादिना द्रावितेन योज्यं यत्नाद्विजोत्तमाः ॥२२॥
 चित्रमृण्मयविम्बानां भस्मागं मुनिसत्तमाः ।
 तत्तत्सत्त्वातिद्रव्येण सन्धेयं यत्नगौरवात् ॥२३॥
 सर्वेषां भस्मजं तु नष्टं चेत्तत् तदा पुनः ।
 तत्तत्सत्त्वातिद्रव्येण कृत्वा योज्यं प्रयत्नतः ॥२४॥
 मदाग्ने रत्नविनश्य भस्मोऽपि मुनिमत्तमाः ।
 सन्धेयमेव न त्याज्यं स्वयन्व्यक्तादर्माविरतः ॥२५॥
 सर्वयज्ञसमाधाने पुनः ग्राह्यं तु या द्विजः ।

जीर्णविम्बगतां शक्तिं कुम्भे त्वावाह्य देशिकः ॥२६॥

कुर्वन्नभ्यर्चनं तत्र विम्बसन्धानमाचरेत् ।

मासादर्वाक्समाधाने कुम्भे शक्तिं समर्चयेत् ॥२७॥

तदूर्ध्वं द्वादशाब्दान्तं समाधानविळम्बने ।

कृत्वा बालगृहं तत्र बालविषं यथाविधि ॥२८॥

संस्थाप्य तत्र तच्छक्तिं समावाह्य समर्चयेत् ।

अन्नमात्रसमाधाने कुर्यात्संप्रोक्षणं द्विजाः । ॥२९॥

विद्यान्तरस्य करणे प्रतिष्ठां पुनराचरेत् ।

मूलविभागसन्धाने कुर्याद्बालगृहादिकम् ॥३०॥

कर्मविभागभक्ते तु तत्तद्विम्बगतं विमुन् ।

मूलविम्बे समुद्रास्य सन्धानादि समाचरेत् ॥३१॥

बालालये तु प्रथमे जीर्णोद्धारामिधेयन्तिमे ।

प्रायश्चित्तं प्रवक्ष्यामि शृणुध्वं मुनिपुङ्गवाः । ॥३२॥

भर्त्सते प्रार्थिते काले कर्त्रा प्रासादवेरयोः ।

निर्माणे खपनं कुर्यादुत्तमं शास्त्रचोदितम् ॥३३॥

पश्चादभ्यर्चयेत्कालं वाञ्छितं तत्समापने ।

अकृत्वैव गते पश्चात्काले द्वादशवार्षिके ॥३४॥

पुनः प्रतिष्ठां कुर्वीत मूले बालालये तु वा ।

विम्बे चोरादिभिर्निष्टे बालगेहे प्रमादतः ॥३५॥

तदेवापाद्य ताम्रं प्रतिष्ठाप्य यथाविधि ।

उत्तमखपनं कृत्वा शान्तिहोमं समाचरेत् ॥३६॥

चोरैरपहनं विम्बं पुनःप्राप्तं यदि द्विजाः ।

पुनः प्रतिष्ठां कुर्वीत नयनोन्मीलनं विना ॥३७॥

स्वग्यानाद्यन्त्रिते तस्मिन् हेतुना येन येन चित् ।

यथापुं प्रतिष्ठाप्य स्थापयेत् पुरोत्तमम् ॥३८॥

सर्वं बालगृहे कार्यं नित्यनैमित्तिकादिकम् ।
 पूर्वं सस्थापितं विम्बं लक्षणैरज्जितं यदि ॥३९॥
 जीर्णोद्धारस्य काले तु कुर्याच्छक्षणसयुतम् ।
 जीर्णाख्यस्य विधेः पूर्वं न रुदाचित्तमाचरेत् ॥४०॥
 रोग्गते ताग्रजे चापि आरुढमयेऽपि वा ।
 प्रणतिं पूज्यमाने तु कर्मविम्बादिके सति ॥४१॥
 कालान्तरेण जीर्णेऽस्मिन् उत्कृष्टसमुपस्थिते ।
 निवृष्टं सन्त्यजेद्विद्वान् न दोषस्तत्र पिद्यते ॥४२॥
 लोहपाषाणमृत्पात्रे स्थापिते मूलकौतुके ।
 न सम्पाद्यमतोन्वेन कदाचिन्मुख्यवस्तुना ॥४३॥
 पुरावर्ज्जिता यात कर्तव्यं मूलकौतुकम् ।
 प्राक्स्थितं बहुषेर वा एकषेरमथापि वा ॥४४॥
 जीर्णोद्धारोपि कर्तव्यं पूर्ववन्मुनिपुङ्गवा ।
 व्यत्यासं नैववुर्वीत बहुषेरैकषेरयो ॥४५॥
 लक्ष्म्यादिनान्तरादिते बहुषेरपुरस्थिते ।
 जीर्णोद्धारो तु देवीभ्यां कलायत्सहसा विना ॥४६॥
 सर्वदा बहुषेरत्वहानिर्न स्याद्विपर्ययात् ।
 शयनं वासनं ग्रामं स्थानं वा प्राग्यथास्थितम् ॥४७॥
 तथैव स्यात्पुनस्सृष्टावन्यथा चेच्छयानशेषः ।
 जीर्णे देवे पुनस्सृष्टे देव्यो यदि यथा स्थिता ॥४८॥
 देवीभिस्ताभिरेवायं योज्यो देवो न चान्यथा ।
 एवमानुषविग्रम्य जीर्णोद्धारं प्रणीर्त्तनं ॥४९॥
 स्वयं द्युक्ते तथा दिव्ये स्मैद्धे चार्चायमानुषे ।
 जीर्णोद्धारविधिं वक्ष्ये शृणु न मुञ्चिततमा ॥५०॥
 स्वयं यत्कदाचिद्विद्वाना मन्त्राग्ने वायुपातये ।

भस्ते सन्धानमेव स्यात्त्यागस्तु न कदाचन ॥५१॥

सन्धानायोग्यमपि तत्र त्याज्यं मुनिसत्तमाः ।

सालिग्रामशिलाविंशं मित्रं भग्नं बृहत् क्षुत्म् ॥५२॥

अल्पक्षतं च सौवर्णैः पट्टैर्दृढतरं यथा ।

गन्धयेच्च तथैवैषु स्वयंव्यक्तादिकेष्वपि ॥५३॥

शिलामयेषु चिन्हेषु मित्रं भग्नं च योजयेत् ।

सुवर्णनिर्मितैः पट्टैर्यथा दृढतरं भवेत् ॥५४॥

यद्वा तदङ्गं हैमेन कृत्वा सन्ध्दुनियोजयेत् ।

दारुणे लाहजेष्वेवं स्वयंव्यक्तादिकेष्वपि ॥५५॥

भेदेष्वङ्गे समाधिः स्यात्स्वयंव्यक्ताश्मविंशवत् ।

रत्नजेष्वपि समाधानमेवमेव समाचरेत् ॥५६॥

मृण्मये मूलविंशे तु जीर्णे वाथ जलादिभिः ।

हीनाङ्गे वा तथा कुर्यात्सन्धानन्तु प्रयत्नतः ॥५७॥

एवं वर्णविहीनेष्वपि सन्धानन्तु समाचरेत् ।

मृत्तिकाशूलरज्ज्वादीनां कदाचित्सरित्यनेत् ॥५८॥

तथैव चित्रविंश्यां गळितं गन्धमावितैः ।

सितरक्तादिकै रोगैः पावनैरस्त्रैर्मन्त्रितैः ॥५९॥

चित्रयेतु यथापूर्वं विलिपिभिः शास्त्रकोविदैः ।

अत्रायं हि विशेषः स्यात्स्वयंव्यक्तादिषु द्विजाः ॥६०॥

न बालगोहविन्वाचं कुर्यात्तत्रैव पूर्ववत् ।

पूज्यां भर्तृगान्नायां समाधानादिकं चरेत् ॥६१॥

सन्धानार्ते तु विधिवत्कुर्यात्संप्रोक्षणादिकम् ।

देवादिपूजिते वापि स्वयंव्यक्ते तु कौतुके ॥६२॥

मृदाराणे तु सजीर्णे किमिन्द्रिजलादिभिः ।

तत्तद्वाटग्रहं कृत्वा पूज्यमाने तु पूर्ववत् ॥६३॥

नमादर्चान्तरं कृत्वा स्थापयेच्च यथाविधि ।
 वातनिम्बे तु जीर्णेऽस्तं कुर्यादेव पुन पुन ॥६४॥
 स्वयव्यक्तादिनिम्बानि यादृशानि भवन्ति हि ।
 रक्षणैश्च प्रमाणैश्च युक्तानि रहितानि वा ॥६५॥
 उत्कृष्टलोहजातानि अपकृष्टोत्थितानि वा ।
 तादृशानि भवन्त्येव न कुर्यादन्यथा पुन ॥६६॥
 न लक्षणान्तरं कुर्यान्न प्रमाणान्तरं तथा ।
 न तु द्रव्यान्तरं चैव न तु कुर्यात्क्रियान्तरम् ॥६७॥
 मन्त्रान्तरं न कुर्वति सर्वं कुर्याद्यथापुरम् ।
 कुर्याच्चेल्लक्षणादीनां विपर्यासं मुनीश्वरा । ॥६८॥
 राज्ञो राज्ञ्यस्य सर्वेषां प्रत्यवायो महान् भवेत् ।
 तस्मात्पौराणिकस्थाने न विपर्यासमाचरेत् ॥६९॥
 लक्षणादिष्वपि तथा न कुर्यादन्यथा पुन ।
 येषु व्यक्तेषु चिह्नानि नाभिव्यक्तानि वै द्विजा ॥७०॥
 तान्यपि न्वानि चिह्नानि श्लाघे वासपट्टके ।
 पृष्ठे वाप्यङ्गपट्टे वा पाणिपादतलेषु वा ॥७१॥
 मूर्ध्नि वा दधते तस्मात्तत्र तत्र निरीक्षयेत् ।
 तस्मादलक्षणा व्यक्तिर्विद्यते न कदाचन ॥७२॥
 स्वयव्यक्तादिक्ते चैव मानुषे च मुनीश्वरा ।
 शिलाभयादिनिम्बानां नासाधन्यवेषु च ॥७३॥
 ष्वद्वित्तीयवा मात्रं न्यूनता सम्भवेद्यदि ।
 पूर्वोक्तकारयेत्तत्तदीक्षणशब्देन यत्नत ॥७४॥
 तत्र समोक्षणं कुर्यादेवम्य मुनिपुङ्गवा ।
 ष्व पीटादिमन्त्रेषु सन्धानं सम्यगाचरेत् ॥७५॥
 प्रतिमा चैव सर्वथा प्रासादे गर्भमन्दिरम् ।

विग्रहं देवदेवस्य चतुष्टयमिदं समम् ॥७६॥

समाधिश्च तथा शान्तिः कार्या तत्र सदा समा ।

प्रभाभङ्गो यदिभवेद्वन्धयेत्त्रोहपट्टकैः ॥७७॥

पीठभङ्गे तु तं पीठं सर्वदा सन्त्यजेद्बुधः ।

किञ्चिन्मूलं तु तं पीठं बन्धयेत्त्रोहपट्टकैः ॥७८॥

प्राक्तनार्चाङ्गभङ्गादिवोपैर्मां चातिदूषिता ।

निर्दोषादासनात्तस्मात्तामुत्थाप्य विसृज्य च ॥७९॥

पूर्ववन्निर्मिता पीठे स्थापयेत्तु यथाविधि ।

पीठभङ्गे तथान्यस्मिन् कल्पिते योजयेद्दृढम् ॥८०॥

प्रतिमापीठयोरष्टबन्धविश्लेषणेपि च ।

अष्टबन्धं पुनः कृत्वा सम्प्रोक्षणमधाचरेत् ॥८१॥

स्वयन्वक्तादिके वापि मानुषे वा मुनीश्वरा ।

बिम्बे चोराद्यपहृते तत्तद्व्येण पूर्ववत् ॥८२॥

निर्माय लक्षणोपेतं प्रतिष्ठाप्य तदैव तु ।

पूर्वयत्पूजयेन्मन्त्री बिम्बं सर्वत्र सर्वदा ॥८३॥

द्रव्यान्तरेण वा कुर्यात् देशिको यागसिद्धये ।

चौरैरपहृतं बिम्बं पुनः प्राप्तं यदि द्विजा । ॥८४॥

कृत्वा सम्प्रोक्षणं पूज्य मानुषे तु द्विजोत्तमा ।

पुनः प्रतिष्ठां कुर्वीत नयनोन्मीलनं विना ॥८५॥

मूलबिम्बेऽग्निना दग्धे मानुषे वाप्यमानुषे ।

सहस्रकलशस्त्रान्मार्चयित्वा विधानतः ॥८६॥

बहिना कर्मविम्वदादौ वैवर्ण्यं समुपागते ।

तत्तद्विम्बेषु कुर्वीत रूपं चोत्तमं क्रमार् ॥८७॥

बहिदाहादिना मूलबिम्बे वा कर्मकौतुके ।

मित्राङ्गे यति सघेयं प्राग्वत्तच्छिल्पिसत्तमैः ॥८८॥

सन्धानान्त ॥ सर्वत्र कुर्यात्सम्प्रोक्षण विमो ।
 प्रासादादे ततो विमो जीर्णोद्धारश्च वक्ष्यते ॥८९॥
 तत्र पूर्वं मानुषस्य विधानं शृणुत द्विवा । ।
 भग्ने विमानैकदेशे शिखाकुम्भादिकेपि वा ॥९०॥
 विमानसंस्थितान् देवान् मूलवेरस्य पीठके ।
 समावाह्यार्चयन् भग्नं प्रासादावयव दृढम् ॥९१॥
 सन्धाय पश्चाद्देवस्य संप्रासादस्य सत्तमा । ।
 सम्प्रोक्षणादिकं कुर्याच्छास्त्रदृष्टेन चर्तना ॥९२॥
 विमाने सर्वतो भग्ने बालस्थानं प्रकल्प्य च ।
 प्रासादान्तर्गतां यास्तु देवतास्ता मुनीश्वरा । ॥९३॥
 बालविम्बस्य पीठस्थां कृत्वा पूज्यास्तु पूर्ववत् ।
 तथैव बालविम्बे तु नित्यनैमित्तिकादिकम् ॥९४॥
 पवित्रारोहणात् च सर्वं कर्म समाचरेत् ।
 प्रासादं तु पुनः कृत्वा प्रतिष्ठाप्य यथा विधि ॥९५॥
 सम्प्रोक्षणादिकं कुर्यात् देवस्य मुनिपुङ्गवा । ।
 एव हि मण्डपे साले गोपुरे माळिकादिके ॥९६॥
 जीर्णे तत्रस्थिता सर्वा नीत्वान्यत्र तु देवता ।
 यथापूर्वं नव कृत्वा प्रतिष्ठाप्य विधानतः ॥९७॥
 उच्चमन्नपनदुर्गात् तस्य दोषस्य शान्तये ।
 प्रासादादि पुराक्लृप्तं लक्षणैरुज्जितं यदि ॥९८॥
 जीर्णोद्धारप्रकरणे कुर्यात् नलक्षणां वितम् ।
 प्रासादादौ पुराक्लृप्ते मृण्मये चैष्टकेऽपि वा ॥९९॥
 जीर्णे पुनः समुद्गारे शिलाभिर्वा प्रकल्पयेत् ।
 स्वयम्यक्तादिके भाग्निं जीर्णोद्धारस्तु वक्ष्यते ॥१००॥
 प्रासादादेरेकदेशभङ्गश्चेत् ततः संस्थिता ।
 देशान्तरान् यत्र नोद्घाता पूजयन्नेव तत्र ता ॥१०१॥

भगैकदेशं सन्धाय कुर्यात्सम्प्रोक्षणं द्विजम् । ।
 आमादे सर्वतो भग्नो प्रासादस्वास्तु देवता ॥१०१॥
 भूतविभ्वस्य शीठे तु समावाह्य समर्चयन् ।
 आक्तनैरेवेष्टकाद्यैस्तत्सजातीयवस्तुभिः ॥१०२॥
 नूतनैश्चापि मिळितैः प्रासादं कल्पयेत्पुनः ।
 शूर्पे विमानं यद्वन्यं यादृन्लक्षणसमुत्तमम् ॥१०४॥
 लङ्घयेत् पुनः कुर्यान्न कुर्याद्वन्यथा पुनः ।
 पुनः कृत विमानार्थं प्रतिष्ठाप्य यथाविधि ॥१०५॥
 सम्प्रोक्षणादिकं कुर्याद्वन्यं मुनिपुङ्गवाः । ।
 स्वयंव्यक्तादिके वापि देवासिद्धादिकल्पिते ॥१०६॥
 विम्बे विमाने प्राकारे गोपुरे द्वारि मण्डपे ।
 शीठे वा पचनावासे कोशगारादिकेपि वा ॥१०७॥
 लक्षणैरन्विते वापि लक्षणैरुन्विक्तेपि वा ।
 जर्णौ पुनस्तथा कुर्यात्सूर्यरूपानुसारम् ॥१०८॥
 अन्यथा करणे विप्रा । प्रत्यवायो महान् भवेत् ।
 स्वयंव्यक्तादिके धाम्नि तथा देवादिकल्पिते ॥१०९॥
 चिरकालवर्षात्कञ्चिच्चैथिल्यं समुपागते ।
 निर्वाहकृत्वा भक्तानां शास्त्रज्ञानामनुज्ञया ॥११०॥
 बाह्ये वाग्यन्तरे धाम्नो रक्षणार्थं शिलादिभिः ।
 निपुणैः शिल्पिभिः कार्यं भित्तिवन्ध समन्ततः ॥१११॥
 विमाने वह्निदग्धे तु मानुषे वाप्यमानुषे ।
 तद्दोषशान्तये कुर्यादधमघपनं विभो ॥११२॥
 वह्निदादादिना भग्नो प्रासादे पूर्ववत्तु तत् ।
 सन्धाय शिल्पनिपुणैः कुर्यात्सम्प्रोक्षणादिकम् ॥११३॥
 क्षमाभेदजलवेगावैः पतितं भगवद्गृहम् ।

प्राग्निम्बसहिन तस्माद्देशादन्यत्र कल्पयेत् ॥११४॥
 नष्टे सविम्बे सद्रवे दिव्यादा प्राग्गदाचरेत् ।
 चोरनद्यादिवेगाद्यैरतिनष्टे तु मानुषे ॥११५॥
 बिम्बे पश्चात्प्रकुर्वीत पूर्ववद्धान्यथा तु वा ।
 न शून्यमूलविम्बं गङ्गाक्षौद्राहनादिकम् ॥११६॥
 न कुर्याद्देशिकेन्द्रस्तु पूर्ववत् स्थाप्य पूजयेत् ।
 एव हि सर्वदेवानां परव्यूहादिरूपिणाम् ॥११७॥
 बिम्बवक्त्रेणगणेशादि परिवारगणस्य च ।
 कलशानां गोपुराद्येषु विमलव्यूहरूपिणाम् ॥११८॥
 सान्निध्यातिशयाद्येषु पूजितानां दिनं प्रति ।
 जीर्णोद्धारविधिं प्रोक्त सर्वेषां मुनिपुङ्गवा ! ॥११९॥
 तत्तत्सान्निध्यानुगुणं प्रतिष्ठादिकमाचरेत् ।
 प्रायश्चित्तं समम्यूहं साधकस्तु समाचरेत् ॥१२०॥
 विम्बादीनां च धामादेशरक्तभङ्गादिके सति ।
 आचार्यस्त्वनुतापार्तं स्वमन्त्रमयुतं जपेत् ॥१२१॥
 तदारभ्य ब्रह्मवर्षव्रतस्य साधकैः सह ।
 यावद्विम्बममापत्तिं जपेन्मन्त्रमनन्दितं ॥१२२॥
 चतुस्स्थानार्चनं कुर्यात् सर्वदेवप्रशान्तये ।
 त्रिरात्रं वा सप्तरात्रं पात्रेभ्यो दानमाचरेत् ॥१२३॥
 गोमूत्रेमादिकानां तु यथाशक्तिं मुनीश्वरा ! ।
 ब्राह्मणान् भोजयेन्नित्यं शतं वापि सहस्ररुपं ॥१२४॥
 यावद्विम्बस्य सन्धानं विशेषणार्चयेद्विभुम् ।
 सन्धानान्ते तु देवस्य वृत्त्या समोक्षणादिकम् ॥१२५॥
 शान्तिहोमं तथा दानं ब्राह्मणानां च भोजनम् ।
 कारयेद्यत्मानम् आचार्यं दक्षिणादिभिः ॥१२६॥
 तोषयेच्छुच्यनुगुणं तेन तुष्यन्ति केशरा ।

अपूर्वकृत्तनाञ्जोर्णसमुद्गारेऽधिकं कथम् ॥१२७॥
 लभते यजमानस्तु नात्र कार्या विचारणा ।
 इत्येवं मुनिनार्दला जीर्णोद्धारो मथोदितः ॥१२८॥
 ततस्तु विम्वप्याम्पृश्यस्पर्शोदे मुनिपुङ्गवाः । ।
 प्रागश्रितं प्रवदामि शृणुष्वमवधानतः ॥१२९॥
 अस्तातो देधिकश्चैवं चण्डालाद्युपपातितः ।
 फेशास्यजाघशुचिस्पृष्टश्चियं गत्वा घृताप्लुतः ॥१३०॥
 स्पृष्टेचेद्भगवद्भिर्न स्नापयेन्नभिर्गटे ।
 आचरेच्छान्तिहोमं न शतवारं जपेन्मनुम् ॥१३१॥
 एतेषां गन्धिहान्त प्रवेशेभ्यस्तदा विभुषः ।
 संजाप्य पञ्चभिर्गव्यै शान्तिहोमादिकं चरेत् ॥१३२॥
 अदीक्षितैरन्यतन्त्रदीक्षितैरर्चकेतैः ।
 स्पृष्टे विम्वे तदा कुर्यात्सर्गं त्वधमाधमम् ॥१३३॥
 शान्तिहोमं जपं चापि तदेवैव मशान्तये ।
 पञ्चापा गन्धिहान्तः प्रवेशे नवभिर्गटे ॥१३४॥
 संजाप्य देवदेवैश्च शान्तिहोमादिकं चरेत् ।
 स्त्रीभिर्वापुर्नारीतैर्वा तथा वैराग्यैर्होमैः ॥१३५॥
 अवैष्णवैर्वा संस्पृष्टे विम्वे त्वधममध्यमम् ।
 स्नापनं विधिवत्कृत्वा शान्तिहोमादिकं चरेत् ॥१३६॥
 एते प्रविष्टे गेहा त्वधमाधममार्थतः ।
 संजाप्य विधिवदेवं शान्तिहोमं समाचरेत् ॥१३७॥
 पशितः पातकी वापि कृष्णरस्मोरोगग्रस्तः ।
 घ्राणो वाप्यथ यूरो वा बधिरः वाङ्महीनकः ॥१३८॥
 रस्मर्गगन्धकः कुण्डो वा गोवृद्धेऽपि वा ।
 रत्नस्पर्शान्त्यजाद्यैश्च सांस्पृष्टो गर्दभादिभिः ॥१३९॥

स्पृष्टेचेद्भगवद्विन्ध्वमधमोत्तममार्गत ।

सस्त्राप्य देव विधिच्छान्तिहोमं तथाचरेत् ॥१४०॥

एतै प्रविष्टे धामान्त कुर्याद्धममध्यमम् ।

स्वपनं देवदेवस्य शान्तिहोमं तथाचरेत् ॥१४१॥

क्षत्रैर्वैश्यैस्तथा शूद्रैः तत्तत्स्त्रीनिस्तु वा द्विजाः ।

विन्धे स्पृष्टे क्रमात्कुर्यात्स्वपनं त्वधमोत्तमम् ॥१४२॥

मध्यमाधममज्ञं च तथा मध्यममध्यमम् ।

एतैर्गर्भगृह्णाम्यन्तः प्रवेशे मुनिपुङ्गवाः ॥१४३॥

अधमाधमसज्ञं च तथा ह्यधममध्यमम् ।

अधमोत्तमसज्ञं च क्रमात्स्वपनमाचरेत् ॥१४४॥

सर्वत्र शान्तिहोमं च महम् उपमाचरेत् ।

अनुलोमजसस्पर्शं विन्धाम्य स्वपनम्भवेन ॥१४५॥

मध्यमोत्तमसज्ञं तु प्रविष्टे तैर्गृह्णान्तरे ।

विमाने वापि सम्पृष्टे स्वपनं मध्यमाधमम् ॥१४६॥

प्रतिलोमजसम्पृष्टे विन्धे तूत्तममध्यमम् ।

स्वपनं त्वाचरेत्तेषां प्रवेशे गर्भमन्दिरे ॥१४७॥

प्रासादे वापि तैः स्पृष्टे स्वपनं तूत्तमाधमम् ।

कुर्यात्सर्वत्र होमं च जपं प्राग्भुञ्जीत वा ॥१४८॥

चौरभूतो ब्राह्मणो वा क्षत्रियो वैश्यः क्व वा ।

शूद्रोऽनुलोमजो वापि प्रतिलोमज एव वा ॥१४९॥

स्पृष्टेचेद्देवविन्धे तु क्रमेण स्वपनम्भवेत् ।

मध्यमाधममज्ञं च तप्तं मध्यममध्यमम् ॥१५०॥

मध्यमोत्तममज्ञं च ह्युत्तममध्यममज्ञम् ।

तप्तं यमं च स्वपनं तत्प्राग्व्याप्तमोत्तमम् ॥१५१॥

पत्नीन्पुं गर्भगोहान्तः प्रवेशे स्वपनोत्तमम् ।

स्पृष्टेचेद्भागवद्विन्ध्यमथमोत्तममार्गत ।

सहाप्य देवं विधिवच्छान्तिहोमं तथाचरेत् ॥१४०॥

एतै प्रविष्टे धामान्त कुर्यादधममध्यमम् ।

क्षपनं देवदेवस्य शान्तिहोमं तथाचरेत् ॥१४१॥

क्षत्रैर्देवैश्चेत्तथा शूद्रैः तत्तत्स्त्रीभिस्तु वा द्विजाः ।

विन्ध्ये स्पृष्टे क्रमात्कुर्यात्क्षपनं त्वधमोत्तमम् ॥१४२॥

मध्यमाधममत्तं च तथा मध्यममध्यमम् ।

एतैर्गर्भगृहान्ध्वान्तं प्रवेशे मुनिपुङ्गवाः । ॥१४३॥

अधमाधमसज्ञं च तथा ह्यधममध्यमम् ।

अधमोत्तमसज्ञं च क्रमात्क्षपनमाचरेत् ॥१४४॥

सर्वत्र शान्तिहोमं च सहस्रं जपमाचरेत् ।

अनुलोमजसस्पृष्टे विन्ध्यस्य क्षपनम्भवेत् ॥१४५॥

मध्यमोत्तमसज्ञं तु प्रविष्टे तैर्गृहान्तरे ।

विमाने वापि तस्पृष्टे क्षपनं मध्यमाधमम् ॥१४६॥

प्रतिहोमजसस्पृष्टे विन्ध्ये तूत्तममध्यमम् ।

क्षपनं त्वाचरेत्तेषां प्रवेशे गर्भमन्दिरे ॥१४७॥

मासादे वापि तैः स्पृष्टे क्षपनं तूत्तमाधमम् ।

कुर्यान्सर्वत्र होमं च जपं प्राग्मुनीवराः । ॥१४८॥

चोरभूतो ब्राह्मणो वा क्षत्रियो वैश्य एव वा ।

शूद्रोऽनुजोमर्जो वापि प्रतिलोमज्ञं पृष्ट्वा वा ॥१४९॥

स्पृष्टेचेद्देवविन्ध्यं तु क्रमेण क्षपनम्भवेत् ।

मध्यमाधममत्तं च तथा मध्यममध्यमम् ॥१५०॥

मध्यमोत्तममत्तं च त्र्युत्तमाधमसज्ञं च ।

तन्मध्यमं च क्षपनं तथाभ्यादुत्तमोत्तमम् ॥१५१॥

एतैस्तु गर्भगेहान्तं प्रवेशे अधमोत्तमम् ।

सप्रोक्षणं प्रकुर्वीत सहस्रकलशाप्यम् ॥१७८॥
 शान्तिहोम च कुर्वीत जप चायुतसख्यया ।
 भानुप चित्रविन्वाद्य नवीकृत्य यथाविधि ॥१७९॥
 पुन प्रतिष्ठा कुर्वीत सहस्रकलशाप्यम् ।
 सैश्वर्यैर्गर्भगेहान्तर्विमाने वापि दूषिते ॥१८०॥
 कुर्यात्सप्रोक्षण चापि स्नपने चोत्तमोत्तमम् ।
 प्रतिलोमजचण्डालसूतिरुशवदूषिते ॥१८१॥
 विन्धे प्रतिष्ठा कुर्वीत नयनोन्मीलन विना ।
 सहस्रकलशैश्चापि स्नापयेत्पुरुषोत्तमम् ॥१८२॥
 प्रासादे दूषिते तैस्तु शवैः सप्रोक्षण चरेत् ।
 सहस्रकलशैश्चापि स्नापयेद्विधिपूर्वकम् ॥१८३॥
 ग्रथमावृतिमारभ्य रथ्यावरणपश्चिमे ।
 आसनादिशवैर्वापि प्रतिलोमशवादिकैः ॥१८४॥
 दूषिते प्राङ्गणक्षेत्रे चतुर्हन्तमिता क्षितिम् ।
 स्वात्वा मृद समुद्धृत्य वहि प्रक्षिप्य शुद्धया ॥१८५॥
 सम्पूर्य च समीकृत्य कारयेन्मार्जनादिकम् ।
 शिलातल चेत्ता भूमिं दाहयेत्स्नानन विना ॥१८६॥
 गोमयेनोपलिप्याथ पुण्याहोद्घोषणादिकम् ।
 पञ्चगव्येन चान्युक्ष्य गोगण तत्र वासयेत् ॥१८७॥
 दाधवित्वा महाशान्तिं भोजयेत्तत्र वै द्विजान् ।
 कृत्यैव स्थूलसशुद्धिं शान्तिं कुर्यादत परम् ॥१८८॥
 मृग्योत्तमात्तु स्नपनात् नीचान्तिममनुक्रमात् ।
 स्नापयित्वा विशेषेण शान्तिहोमादिकं चरेत् ॥१८९॥
 आलये ज्वने वापि प्रमादान्गुनिपुङ्गवा ।।
 प्रायश्चित्तं यवेदेव तत्तदावरणक्रमात् ॥१९०॥

अथमाधममार्गेण देवं संस्त्रापयेत् द्विजाः । ॥१६५॥
 सर्वत्र शान्तिहोमं च कुर्याद्ब्राह्मणभोजनम् ।
 चण्डालैश्चपचैर्वापि प्रमादाद्विष्णुमन्दिरे ॥१६६॥
 निरन्तरं कृते वासे मासमेकं मुनीश्वराः ।।
 मृत्पात्राणि परित्यज्य सम्मार्ज्यं मगवद्गृहम् ॥१६७॥
 मामयेनोपलिप्याथ पर्यभिकरणं चरेत् ।
 पुण्याद् वाचयित्वाथ प्रोक्षयेत्पञ्चगव्यैः ॥१६८॥
 भोगेण वासयेत्तत्र सर्वदोषप्रशान्तये ।
 वाचयित्वा महाशान्तिं ब्राह्मणैर्वेदपारगैः ॥१६९॥
 भोजयित्वा द्विजान्तत्र तेभ्योदद्यात्तु दक्षिणाम् ।
 पूर्वं मासं तु मासार्द्धं सप्तपञ्चन्यहन्तु वा ॥१७०॥
 कृत्वा शुद्धिं मन्दिस्म्य भिष्वाना गोघृतैः पुरा ।
 कृत्वाभिषेचनं प्राग्गतप्रोक्षणमवाचरेत् ॥१७१॥
 मानुषं मृष्यं च चित्तमयं द्विजा ! ।
 नवीकृत्य यथापूर्वं पतिष्ठा पुनरारभेत् ॥१७२॥
 चण्डालैश्चपचाद्यान्तु प्रमादाद्भगवद्गृहे ।
 कर्मण्यधिकृताश्चेत् सहवामेपि च द्विजा ! ॥१७३॥
 श्रात्वा सर्वं कुशाम्बुधौ पीत्वा चान्द्रायणादिकम् ।
 शृत्वा चालयमशुद्धिं द्विजभोजनपश्चिमम् ॥१७४॥
 संप्रोक्षणादिकं सर्वं प्राग्गदेव समाचरेत् ।
 अन्ते महोत्सवं कुर्यात्सर्वदोषप्रशान्तये ॥१७५॥
 तथैव प्रतिशोभाया कर्मण्यधिकृता यदि ।
 प्राग्गदालयानुयन्त सर्वं कृत्वा यथाविधि ॥१७६॥
 सत्त्वमन्त्रैः शान्तपुरमव च समाचरेत् ।
 अथ निषिद्धैर्द्विजैर्नवैर्वातुभोगैः ॥१७७॥
 शिवं, इष्टं शैव्यं तु गोतृनेनागिपित्य तम् ।

सप्रोक्षणं प्रकुर्वीत सहस्रकलशाप्लवम् ॥१७८॥
 शान्तिहोमं च कुर्वीत जपं चायुतसंख्यया ।
 आनुषं चित्रविम्बाद्यं नवीकृत्य यथाविधि ॥१७९॥
 पुनः प्रतिष्ठां कुर्यात् सहस्रकलशाप्लवम् ।
 सैश्वर्यैर्गर्भगेहान्तर्विमाने वापि दूषिते ॥१८०॥
 कुर्यात्प्रोक्षणं चापि स्नपनं चोत्तमोत्तमम् ।
 प्रतिलोमजचण्डालरूतिरुशवदूषिते ॥१८१॥
 विम्बे प्रतिष्ठां कुर्वीत नयनोन्मीलनं बिना ।
 सहस्रकलशैश्चापि स्नापयेत्पुनश्चोत्तमम् ॥१८२॥
 प्रासादे दूषिते तैस्तु शवैः सप्रोक्षणं चरेत् ।
 सहस्रकलशैश्चापि स्नापयेद्विधिपूर्वकम् ॥१८३॥
 प्रथमाष्टतिमारभ्य रथ्यावरणपश्चिमे ।
 ब्राह्मणादिशिवैर्वापि प्रतिलोमशवादिकैः ॥१८४॥
 दूषिते मातृगणक्षेत्रे चतुर्हस्तगिता क्षितिम् ।
 स्वात्वा मृदं समुद्धृत्य बहिः प्रक्षिप्य शुद्धया ॥१८५॥
 सम्पूर्य च समीकृत्य कारयेन्मार्जनादिकम् ।
 शिलातलं चेत्तां भूमिं दाहयेत्सननं बिना ॥१८६॥
 गोमयेनोपलिप्याद्यं पुष्पाहोदयोपणादिकम् ।
 पञ्चगव्येन चाभ्युक्ष्य गोमये तत्र वासयेत् ॥१८७॥
 दाक्षयित्वा महाशान्तिं भोजयेत्तत्र वै द्विजान् ।
 कृत्वेव स्थूलसञ्छादं शान्तिं कुर्यादतः परम् ॥१८८॥
 मुख्योत्तमास्तु स्नपनात् नीचान्तिममनुक्रमात् ।
 स्नापयित्वा विशेषेण शान्तिहोमादिकं चरेत् ॥१८९॥
 आलये ज्जने वापि प्रसादाग्निपुङ्गवाः ।
 प्रायश्चित्तं भवेदेव तत्सदावरणक्रमात् ॥१९०॥

सात्त्वमण्डपपर्वटेषु गोपुरे मन्दिरेषु वा ।
 विमानाद्वाह्यतो वापि परिवारालयादिषु ॥१९१॥
 वर्णानां ब्राह्मणादीनामनुलोमादिकम्य च ।
 मरणे जनने वापि तत्तदावरणोक्तवत् ॥१९२॥
 प्रायश्चित्तं प्रकुर्वीत निम्बम्पर्शादिकेपि च ।
 तत्तत्तदा विध्यानुगुणं प्रायश्चित्तं समाचरेत् ॥१९३॥
 एव महानसे वापि यागमण्डप एव वा ।
 चण्डालादिप्रवेशे वा श्वाचैर्मपि दूषिते ॥१९४॥
 सृष्ट्यात्राणि पणित्यज्यं स्वननाचैर्महीतलम् ।
 सशोध्य कुण्डचुल्लीस्यमर्म्मिं त्यक्त्वा यथा विधि ॥१९५॥
 पुनरर्म्मिं प्रतिष्ठाप्य शान्तिहोमादिकं चरेत् ।
 स्वयम्भक्ताद्यालयानामङ्गत्वेन प्रकल्पिते ॥१९६॥
 ग्रामादौ ब्रह्मवर्णम्य मरणं सम्भवेद्यदि ।
 ग्राममध्ये गतो यावच्छब्दमिच्छति वै द्विजा ॥१९७॥
 ग्रामस्य तावदाशौचं तदा देवस्य पूजनम् ।
 न कुर्यात्तच्छब्दे ग्रामाद्दहिर्नीति मुनीश्वरा ॥१९८॥
 सप्रोक्ष्य सर्वतो ग्रामं पुण्याहोदयोपपूर्वकम् ।
 ततस्तु देवदेवस्य प्रकुर्यात्पूनादिकम् ॥१९९॥
 आरुढे पूजने त्रिधा । ग्रामश्चेच्छब्दवृत्तिः ।
 आरुढपूजनं त्रीणि कुर्यात्तत्त्वेण देशिनः ॥२००॥
 ग्राम्यद्वामप्रोक्षणान्ते पुनः पूजनमाचरेत् ।
 ग्रामे शूद्रादिमरणं मम्मन्नेद्यदि वै तदा ॥२०१॥
 आशौचं गृहमत्तम्यं ग्रामाशौचं न दिश्यते ।
 तत्रापि भगवद्देहसर्म्पि द्विजमत्तमा ॥२०२॥
 एकादशधनुर्मूर्ध्ना शूद्रादिजपदूषिते ।
 निष्काम्य तच्छब्दं पश्चात्कुर्याद्देवस्य पूजनम् ॥२०३॥

पुरग्रामाद्यज्ञतया कलसेपि भावद्गृहे ।
 अन्तश्शिवं चेद्ग्रामाद्यं न कुर्याद्देवपूजनम् ॥२०४॥
 चतुर्दशतन्त्राद्यैस्तु युक्ते ग्रामपुरादिके ।
 अन्तश्शिवेपि नैवास्ति ग्रामाशौचं मुनीश्वराः ॥२०५॥
 तत्रापि भगवद्देहसमीपे चैकवीधिषु ।
 श्वास्तिष्ठति चेद्देवं नार्चयेत्प्राक्षणात्पुरा ॥२०६॥
 उत्सवाङ्गतया कलसग्रामादौ राष्ट्रसंकुलात् ।
 चण्डालपतितोदपयासूतिकाशशरादिभिः ॥२०७॥
 आश्लिष्टे च श्वानाद्यैर्मद्यमांसादिभिस्तथा ।
 श्वास्तिभिश्च संदुष्टे सर्वत्रैकत्र वा क्षितिम् ॥२०८॥
 स्नात्वा मृदं समुद्धृत्य बहिः प्रक्षिप्य शुद्धया ।
 समापूर्य समीकृत्य पञ्चगन्योक्षणादिभिः ॥२०९॥
 शुद्धिं कृत्वा ग्रामशान्तिं कुर्यात्तद्दोषशान्तये ।
 रेतोमूत्रपुरीषाद्यैः रुधिरापेयव्यन्तिभिः ॥२१०॥
 निष्ठिवनास्त्रिगांसाद्यैर्भिन्ने स्पृष्टे मुनीश्वराः ।
 उत्तमोत्तममार्गेण स्नापयेच्छान्तिमाचरेत् ॥२११॥
 एतैः प्रासादसंस्पर्शे मध्यमोत्तममार्गतः ।
 संस्नाप्य देवदेवेशं शान्तिहोमं समाचरेत् ॥२१२॥
 प्रथमावरणे तैस्तु संस्पृष्टे मुनिपुङ्गवाः ।
 अधमोत्तममार्गेण स्नापयेत्पुरुषोत्तमम् ॥२१३॥
 द्वितीयावरणादौ वा शकृन्न्वादिदूषिते ।
 तत्क्षणात्तद्दहिर्नास्त्वा मार्जनोल्लेपनादिभिः ॥२१४॥
 शोधयित्वा मुवं पश्चात्पञ्चगन्यैस्तु सेचयेत् ।
 शान्तिहोमं ततः कुर्यात्सर्वदोषप्रशान्तये ॥२१५॥
 तथैव भगवद्देहे प्रथमावरणादिषु ।

रजसा दूषिते स्त्रीणा तद्भुव जानुमानकम् ॥२१६॥
 स्वात्ना तु मृद्धिर्नव्याभिरापूर्य धरणीतलम् ।
 गोमयाम्भोभिरालिप्य पर्यग्निकरण तथा ॥२१७॥
 पुण्याहवाचन पञ्चगव्यैरभ्युक्षण तथा ।
 कृत्वा रजस्वलाभिस्तु स्पृष्ट द्वारकवाटकम् ॥२१८॥
 सङ्क्षाल्य चारिणा मूयस्तासा मार्गं च मार्जनै ।
 गोमयालेपनेश्चैव शोधयित्वाख्यास्थितान् ॥२१९॥
 मृद्गाण्डाश्च परित्यज्य प्रासादान्त स्थित विभुम् ।
 अधमोत्तममार्गेण स्नापयित्वा तथैव हि ॥२२०॥
 रजस्वलासन्निकृष्ट चिम्ब च स्नाप्य शास्त्रत ।
 शान्तिहोम जप चापि कुर्याद्देशिकसत्तम ॥२२१॥
 मार्जालमृपिनासर्पमण्डूकमरटादिभि ।
 गोळिभिश्चापि रज्जोत्तै बिम्बसस्पर्शने सति ॥२२२॥
 स्नापयेन्नवभि कुम्भैर्देवदेव मुनीश्वरा ! ।
 विपीलिकाचैर्विम्बस्य स्पर्शं दोषो न विद्यते ॥२२३॥
 बिम्बे गोमुखसस्पृष्टे तथा वै वर्षविन्दुभि ।
 अधमाधममार्गेण स्नाप्य शान्ति समाचरेत् ॥२२४॥
 श्वानैश्च गर्दभैरुच्चैर्वराहैश्च शिवाशसै ।
 बिम्बे स्पृष्टे स्नापयेत्तप्तुतमोत्तममार्गेत ॥२२५॥
 सहस्रसप्त्यया शान्तिहोम च जपमाचरेत् ।
 ऋतर्गभेगृहाम्यन्त प्रवेशे स्पर्शनेपि वा ॥२२६॥
 मध्यमोत्तममार्गेण स्नापयेत्पुरषोत्तमम् ।
 प्रथमावरणाम्यन्त प्रवेशे त्वधमोत्तमम् ॥२२७॥
 जपन कारयेत्तेषा द्वितीयावरणादिषु ।
 प्रवेशेदेवैर्देवगणमाधममार्गेन ॥२२८॥

संस्नाप्य शान्तिहोमं च सहस्र जपमाचरेत् ।
 मार्जालादिशवैविन्ध्यस्पर्शने त्वधमोत्तमम् ॥२२९॥
 स्नपनं शान्तिहोमं च कुर्याद्देशिकसत्तमम् ।
 तैस्तु गर्भगृहाभ्यन्तर्दूषिते नवभिर्घटैः ॥२३०॥
 स्नापयेद्देवदेव तु शान्तिहोमं तथा चरेत् ।
 प्रथमावरणादौ तैर्दूषिते तद्वहिर्नयेत् ॥२३१॥
 मार्जनैर्गोमयालेपैः पञ्चगव्यैश्च शोधयेत् ।
 गोमहिष्यव्यजाद्यैस्तु वानरादिशवैस्तथा ॥२३२॥
 विन्ध्यस्पर्शे स्नापयेत्तमुत्तमोत्तममार्गतम् ।
 एतैस्तु गर्भगृहान्तर्दूषिते मध्यमोत्तमम् ॥२३३॥
 मनपनं शान्तिहोमं च कुर्याद्देशिकसत्तमम् ।
 पूर्वोक्तानां गवादीनां प्रथमावरणादिषु ॥२३४॥
 जनने मरणे चैव तद्गुह्यं ग्वननादिभिः ।
 सशोध्य स्नापयेद्देवमधमोत्तममार्गतम् ॥२३५॥
 श्वगर्दभवराहादिशवैः स्पृष्टे तु कौतुके ।
 सप्रोक्षणं तथा शान्तिहोमादींश्च समाचरेत् ॥२३६॥
 एतैः प्रासादसम्पर्शे उत्तमोत्तममार्गतम् ।
 स्नापयेद्देवदेव तु प्रथमावरणादिषु ॥२३७॥
 तैर्दूषिते देवदेवं मध्यमोत्तममार्गतम् ।
 संस्नाप्य शान्तिहोमादिन् कुर्याद्देशिकसत्तमम् ॥२३८॥
 तथा महानसे यागगेहे श्वादिप्रवेशने ।
 तच्छवैर्दूषिते वापि मृत्यात्राणि पृग्न्यजेत् ॥२३९॥
 लोहपात्राणि मशोध्य कृत्वा सम्यग्जनादिभ्यः ।
 पञ्चगव्यैश्च सप्रोक्ष्य शान्तिहोमं समान्ते ॥२४०॥
 तैस्तु धुष्टाद्विस्तारणं दुर्हृत्पणं तथा द्विजम् ।

त्वक्त्वा तमग्निमन्यन्तु स्थापयेद्विधिवद्विजा ! ॥२४१॥
 कार्कैर्गृध्रैस्तथा धूकै कुक्कुटैश्च कपोतकै ।
 श्येनादिभिश्च गोघाभिर्विन्मस्पर्शे मुनीश्वरा ! ॥२४२॥
 मध्यमोत्तममार्गेण स्थापयेच्छान्तिमाचरेत् ।
 एतेषा गर्भगेहान्त प्रवेशे मुनिपुङ्गवा ! ॥२४३॥
 अधमोत्तममार्गेण स्थाप्य शान्तिं समाचरेत् ।
 प्रथमावरणाद्येषु सप्रवेश्यस्थले द्विजा ! ॥२४४॥
 एषा प्रवेशे तत्स्थान प्रोक्षयेत्पञ्चगव्यकै ।
 शान्तिहोमादिकं कुर्यात्सर्वदोषप्रशान्तये ॥२४५॥
 कार्कादीनां श्वैः स्पृष्टे विन्मे चैवोत्तमोत्तमम् ।
 स्रपन शान्तिहोमं च कुर्यात्तद्दोषशान्तये ॥२४६॥
 तैस्तु प्रासादसस्पर्शे मध्यमोत्तममार्ग्यत ।
 स्थापयेद्देवदेव तु प्रथमावरणादिषु ॥२४७॥
 तैर्दुषिने स्थले तत्तु मार्जनोल्लेपनादिभिः ।
 सशोध्य पञ्चगव्यैश्च प्रोक्षणं शान्तिमाचरेत् ॥२४८॥
 महानसादौ तैर्दुष्टे प्राग्नत्सवं समाचरेत् ।
 शिथिलीसरपातुम्भीवल्मीकादौ तु वा द्विजा ! ॥२४९॥
 विन्मोपरि समुत्सन्ने तत्समुद्रपृथ्वा तत्क्षणात् ।
 विन्माभिपेचनं कृत्वा पञ्चगव्यैर्यथाविधि ॥२५०॥
 कृत्वा सम्प्रोक्षणं पश्चाच्छान्तिहोमं समाचरेत् ।
 गोभूतिलादिकं दद्यात्तद्दोषस्य प्रशान्तये ॥२५१॥
 सहस्रं ब्राह्मणार्थं च भोजयेन्मुनिपुङ्गवा ! ।
 ग्रामादेर्गर्भगेहे वा शिथिल्यादिसमुद्भवे ॥२५२॥
 उत्तमोत्तममार्गेण स्थापयेत्पुरणोत्तमम् ।
 शान्तिशोभादिह सर्वा प्राग्वदेव सत्तनचरेत् ॥२५३॥

प्राकारे मण्डपे वापि गोपुरे वाहनादिके ।
 शिथिलीसरपादीना बल्मीकादेस्समुद्भवे ॥२५४॥
 छत्राकाणा समुत्पत्तौ ग्रहादण्डसमुत्थितौ ।
 तत्क्षणात्तत्समुद्गत्य प्रोक्षयेत्तच्चगव्यकै ॥२५५॥
 अधमोत्तममार्गेण सस्त्राप्य पुरुषोत्तमम् ।
 शान्तिहोमादिक सर्वं प्राग्बदेव समाचरेत् ॥२५६॥
 भगवन्मन्दिरे विप्रा । कृत चेत्पूजकेतरे ।
 आसनेप्यासन चैव शयन भोजनादिकम् ॥२५७॥
 तत् स्थान पञ्चगव्येन प्रोक्ष्य शान्ति समाचरेत् ।
 विष्णोर्पर्यक्षणे पाते भग्नमङ्ग यथाविधि ॥२५८॥
 सन्धाय प्रोक्षणं कृत्वा सहस्रफलसौम्रथा ।
 सस्त्राप्य देव शान्त्यर्थं हुत्वा ब्राह्मणभोजनम् ॥ ५९॥
 सहस्रसंख्यया कृत्वा कुर्यादन्ते महोत्सवम् ।
 प्राप्तादे त्वशने पाते भग्न सन्धाय पूर्ववत् ॥२६०॥
 सप्रोक्षणादिकं कृत्वा उत्तमोत्तममार्गत ।
 सस्त्राप्य देव तदनु शान्तिहागादिक चरेत् ॥२६१॥
 प्रथमावरणाद्येषु गोपुरे मण्डपे तु वा ।
 भवेद्दशनिपातधेद्रुपमोत्तममार्गत ॥२६२॥
 रूपत शान्तिहोम च ब्राह्मणाना च भोजनम् ।
 अयोत्पातस्य शान्तिं तु पक्ष्याणि शृणुत द्विजा । ॥२६३॥
 उत्तराश्विन्यादिपाते च नक्षत्रे पतिते च स्वात् ।
 संप्रभे च दिशा दाहे भूतावावेशिते नृपे ॥२६४॥
 दुर्गिक्षे व्याधिते राष्ट्रे तथा वै शत्रुसङ्घट ।
 सूर्योदयस्य व्यत्यासे भूरुम्पे नद्विदारणे ॥२६५॥
 अतिवृष्टावनावृष्टौ दिव्यदन्त्राभिनिम्बने ।

रात्राविन्द्रयनुदर्शे जलेऽग्निजनने तथा ॥२६६॥
 चन्द्रोदयेऽन्धकारे च विनाग्निं धूमदर्शने ।
 प्रतिमूर्यप्रदर्शे च दिवा नक्षत्रदर्शने ॥२६७॥
 दर्शने बालमीनस्य रात्रौ सूर्यप्रदर्शने ।
 स्वप्न तु चन्द्रपतने भूमौ ज्वलनदर्शने ॥२६८॥
 भूतादिदर्शने चैव न्योम्नि नेमिस्त्वने तथा ।
 धाकाशे ग्रहयुद्धे च निमित्तं तु विना द्विजा । ॥२६९॥
 आर्द्रवृक्षस्य पतने तथैव पतिते गिरौ ।
 वृक्षे त्वन्यफले दृष्टे शिलायामङ्कुरे तथा ॥२७०॥
 शिलावर्षे तटाकादौ रक्तसैवालदर्शने ।
 द्विशीर्षजतुममने ह्रस्वे शोणितसम्भवे ॥२७१॥
 विभिन्नजतुमसवे मनुष्यपशुपक्षिषु ।
 एवमन्येष्वद्रुतेषु महोत्पातेषु सत्स्वपि ॥२७२॥
 तद्दोषशान्तिं विप्रेन्द्रा । कारयेदचिरान्नृप ।
 स्थापनोक्तविधानेन कल्पिते मण्डपे शुभे ॥२७३॥
 चक्राभ्युरदपूर्वेषु यथागत्कल्पितेषु च ।
 कुण्डेषु दशसङ्ख्येषु ब्रह्मरक्षादिमन्त्रैः ॥२७४॥
 सभिद्रुणैस्तिलैराज्ये सेचितैः प्रागुदीरितैः ।
 पद्मभिर्मधुराचैश्च मिश्रीभूतैः क्रमेण तु ॥२७५॥
 महधराणां दोषाणां शान्तये मन्त्रवित्तमैः ।
 अयुतं नियुतं नृशः कोटिनिष्ठं यथावलम् ॥२७६॥
 होतव्यं पूर्णया साधं दशभिर्मन्त्रवित्तमैः ।
 कुण्डेषु मध्यपूर्वेषु मन्त्राणां नियतिं क्रमान् ॥२७७॥
 चक्राब्जे द्वादशार्जनं वस्तुध्रेऽष्टाभरेण तु ।
 पदार्थेन षडङ्गेषु शस्त्राणि प्रणयेन तु ॥२७८॥

जितन्तया चतुरश्रे विश्वत्रात्रा त्रिकोणके ।
 द्वात्रिंशद्वक्त्रपञ्चाख्ये तृप्तिहानुष्टुभेन तु ॥२७९॥
 सुदर्शननृसिंहेन चक्रकुण्डाक्षगरके ।
 वाराहेणार्धचन्द्राख्ये वृत्ते सौदर्शनेन तु ॥२८०॥
 विष्ण्वद्वय मध्यवेद्या घागुक्त दक्षिणोत्तरे ।
 शेषाणि परितः कुर्यादिक्षु चैव विदिषु च ॥२८१॥
 सिद्धमन्त्रा नियोक्तन्या होतार शान्तिकर्मणि ।
 सर्वकुण्डानि सर्वेषा मन्त्राणामिच्छया गुरो ॥२८२॥
 कल्पनीयानि वा मन्त्रा यत सर्वफलप्रदा ।
 न्यस्तमन्त्रैर्यथान्याय जप्यास्ते सख्यया तथा ॥२८३॥
 गोभूदेमतिराप्ताना दानैर्योग्यजनम्य च ।
 तृप्ति कार्या विशेषेण दिव्याद्यायतनम्य च ॥२८४॥
 प्रजापालनशीलेन भूवेनात्महितेच्छुना ।
 शान्तिरेवविधा कार्या द्वास्त्रात्रैर्महुर्भिर्धनैः ॥२८५॥
 मुख्यकल्पे विधिरयमनुकल्पे द्विजोत्तमा ।।
 पूर्ववद्यागगेहे तु पञ्चकुण्डेष्वनुकमात् ॥२८६॥
 व्यापकैः पञ्चभिर्मन्त्रैरष्टाक्षरपुरस्सरे ।
 मधुक्षीरादिभिर्द्रव्यैः पञ्चभिर्नियुताभ्यया ॥२८७॥
 सन्ध्यया जुहुयान्मन्त्रीः तप्तसख्या यथा भवेत् ।
 गोमूतिलादिकं दद्यात्पातवदेय मुनीश्वरा । ॥२८८॥
 सर्पशान्ते पञ्चाराहपूर्वकं तूत्तमं चरेत् ।
 तथा त्रिम्यस्य हसने चलने रोदने तथा ॥२८९॥
 पतने अमणे श्वेदसम्भवे रक्तसम्भवे ।
 रागमोक्षेण तु कृत्वाय पूर्वोक्ता शान्तिमाचरेत् ॥२९०॥
 गहोत्तवान्त देवम्य सर्वदोषप्रशान्तये ।

प्रासादान्तं स्थिते विन्वे अरुम्मादुर्णसम्भवे ॥२९१॥

पयोमधुघृतैश्चैव नाळिकेरजलैस्तथा ।

पृथक्प्रस्थसहस्रैस्तु स्नापयेत्सप्त वासरान् ॥२९२॥

सप्त पूर्वोदिता शान्तिमुत्सवान्तं समाचरेत् ।

रक्तचर्पेतु सजाते प्रासादादीन् मुनीश्वरा । ॥२९३॥

शुद्धोदकैः क्षालयित्वा गोमयाल्पेन तथा ।

पर्यभिक्करणं पञ्चगव्यैः सम्प्रोक्षणं तथा ॥२९४॥

कृत्वा देवम्य विधिक्लृप्तमश्रोक्षणमथाचरेत् ।

सन्नाप्य मधुसर्पिर्भ्यां देव प्रस्थसहस्रकैः ॥२९५॥

कुर्यात्पूर्वोदिता शान्तिमुत्सवान्तं यथाविधि ।

मधुघर्षे क्षीरघर्षे तत्तत्प्रस्थसहस्रकैः ॥२९६॥

सन्नाप्य देव सप्ताहं प्राग्वच्छान्तिं समाचरेत् ।

अरुम्माद्वामपतने तदूर्ध्वे पतिते द्रुमे ॥२९७॥

सन्ध्याय पूर्ववच्छीघ्रं कृत्वा सम्प्रोक्षणं विधौ ।

कुर्यात्पूर्वोदिता शान्तिमन्ते कुर्यान्महोत्सवम् ॥२९८॥

एष महोत्पातत्रोषशान्तिर्विघ्ना । प्रकीर्तिता ।

अथ नित्यार्चनादीनां प्रायश्चित्तं तु वक्ष्यते ॥२९९॥

अस्त्रातेनूर्ध्वपुण्ड्रश्चापविश्रोनुपरीतरः ।

नमो वा क्षेत्रवस्त्रो वा जीर्णरत्नधरस्तु वा ॥३००॥

तथा पर्युषितं वासो दधानो नीलवस्त्रधरः ।

दम्बयन्धरो वापि धाद्रिवस्त्रधरस्तु वा ॥३०१॥

अनाचान्तो ध्यानार्हो मुक्तेशस्तथा द्विजाः ।

स्वित्नाक्षत्रं तमन्तुप्यन्धसश्च प्रल्पन् द्विजाः ॥३०२॥

निष्ठीवादियुतश्चापि देव सम्पूजयेद्यदि ।

तद्दोषशान्तये विघ्ना अष्टाशरणनुत्तमम् ॥३०३॥

जपेत्सहस्रवारं तु शतवारं तु वा द्विजाः ।
 पुनः सम्पूजनं कुर्यादेवस्य विधिपूर्वकम् ॥३०४॥
 केशास्थिलोष्ट्रचिरासृगस्पृश्यस्पर्शदूषितः ।
 तथा मूत्रपुरीषादीन् समाकम्य क्षनाप्नुतः ॥३०५॥
 आशौचवन्निः संपृष्टश्चण्डालाद्युपधातकः ।
 रुधिराद्यन्विताश्च पूजयेद्यदि केशवम् ॥३०६॥
 यद्वगव्यैः स्नापयित्वा पुनः पूजनमाचरेत् ।
 काकगृध्रादिभिः स्पृष्टः श्वनैर्वा गर्दमादिभिः ॥३०७॥
 प्रापण्डप्रतिलोमाद्यैः पतितैर्हीनशुचिभिः ।
 चैत्यवृक्षादिभिश्चापि संस्पृष्टः पूजयेद्यदि ॥३०८॥
 अधमाधममार्गेण ज्ञापयेत्पुरुषोत्तमम् ।
 चण्डालैर्वा तथा श्लेच्छैरुदक्यासृतिकादिभिः ॥३०९॥
 महापातकिभिः स्पृष्टः सियं मत्वा क्षनाप्नुतः ।
 पूजयेद्यदि देवेशं नीचमध्यममार्गतः ॥३१०॥
 संक्षाप्य देवं तदनु पुनः पूजनमाचरेत् ।
 परस्त्रीगमनासक्तः कुप्री वाप्यब्रह्मिनकः ॥३११॥
 काणौ वान्धोपि मूको वा बधिरः शंभुरेव वा ।
 अपस्मारी तथोन्मत्तौ देवं सम्पूजयेद्यदि ॥३१२॥
 अधमोत्तममार्गेण देवं संज्ञापयेत् द्विजाः ।
 आशौचवान्वा पातितः गुण्डो वा गोष्ठकोपि वा ॥३१३॥
 महापातकवांश्चापि देवं सम्पूजयेद्यदि ।
 उत्तमोत्तममार्गेण संज्ञाप्य पुरुषोत्तमम् ॥३१४॥
 शान्तिहेमं मूलमन्त्रजपं चापि समाचरेत् ।
 त्रिनिरीत्यादिभिर्दुष्टधान्यपुष्पफलादिभिः ॥३१५॥
 प्राण्यङ्गनुष्यस्नास्यकेशदन्तनत्नादिभिः ।

स्पृष्टद्रव्यैस्तथा स्पर्शयपाणिस्पृष्टे फलादिभि ॥३१॥
 तथा पर्युषितैरन्यै पत्रपुष्पादिभि ।
 पूजने सति देवस्य मूलमन्त्र शत जपेन् ॥३१७॥
 चण्डालपतितोदस्यामूतिनाप्रतिलोमनै ।
 शनराद्यैश्च सम्स्पृष्टद्रव्यैश्चास्त्रविनिन्दितै ॥३१८॥
 पत्रपुष्पादिभिश्चैव स्पृष्टैर्वा गोमुग्गादिभि ।
 मनुष्यैरप्यितद्रव्यैस्तथा स्पर्शयमृगादिभि ॥३१९॥
 त्रिमिकीटपतङ्गास्थिदन्तश्शनखादिभि ।
 तुष्यैश्च भस्मलोष्टाद्यैर्युक्तैर्द्रव्यैस्तथा द्विजा १ ॥३२०॥
 पूर्वं समर्पितैर्द्रव्यैस्तथा पर्युषितोदकै ।
 पूजने सति देवस्य पुष्पैः कुशोदकै ॥३२१॥
 स्नापयित्वा मूलमन्त्रमष्टोत्तरशत जपेत् ।
 शान्तिहोम तु वा कुर्यात्सर्पदोषप्रशान्तये ॥३२२॥
 जन्तुमक्षितपुष्पाद्यर्णाचावामसमीपगै ।
 अन्यागमोद्भवैः पुष्पैर्ग्रथितैर्दानितैरै ॥३२३॥
 शूद्रार्णवैः पुष्पगोहाद्वह्निर्बद्धैश्च रोगिभि ।
 भूगर्तैः पत्रपुष्पाद्यैः फलाद्यैर्नार्चने हरे ॥३२४॥
 क्षीरेण स्नाप्य देवेशमष्टोत्तरशत जपेन् ।
 मूलमन्त्र पुन शुद्धपत्रपुष्पादिभिर्वज्रेन् ॥३२५॥
 जीर्णवस्त्रैरधौतैश्च जीर्णशूत्रादिभिस्तथा ।
 अशोषिताव्यगृचिस्पृष्टे स्पृष्टदृष्टाग्निगिस्तथा ॥३२६॥
 अष्टोत्तरशत जप्त्वा पुन पूजनमाचरेत् ।
 देशान्ध्याद्यगृचिस्पृष्टे स्पृष्टदृष्टाग्निगिस्तथा ॥३२७॥
 श्वानादिभिर्ना सस्पृष्टैश्चण्डालाद्युपघातकैः ।
 वस्त्रैस्तपुनि देवे अधमोत्तममार्गन ॥३२८॥

संस्त्राप्य देवदेवं तु शान्तिहोमं समाचरेत् ।
 चण्डालसूतिकोदक्यास्पृष्टैर्वस्त्रैः प्रपूजने ॥३२९॥
 उत्तमोत्तममार्गेण स्त्राप्य शान्तिं समाचरेत् ।
 केशास्थिश्वादिभिश्चूद्रैः स्पृष्टं कार्पासवस्त्रकम् ॥३३०॥
 पुनस्संशोध्य देवाय दद्याच्चण्डालपूर्वकैः ।
 स्पृष्टं कार्पासवस्त्रं तु सन्त्यजेन्मुनिपुङ्गवाः! ॥३३१॥
 पट्टवस्त्रं तु शूद्राद्यैः स्पृष्टं संप्रोक्षयेद्द्विजाः! ।
 चण्डालपूर्वैः स्पृष्टं तु जलैः संक्षालयेद्गुरुः ॥३३२॥
 अजाविमहिषोप्द्राज्यैस्तैलेरेरण्डजैस्तथा ।
 प्राण्यङ्गसम्भवैस्तैलैः कलजैर्वापि दीपने ॥३३३॥
 अजादिक्षीरवध्माज्यहोमे वा मुनिपुङ्गवाः! ।
 शान्तिहोमं प्रकुर्वीत सहोपस्य प्रशान्तये ॥३३४॥
 पूर्वोक्ताज्यादिभिर्दधत्पने वा निवेदने ।
 अथगोत्तममार्गेण स्नपनं शान्तिमाचरेत् ॥३३५॥
 नरभुक्तैर्वस्त्रस्पर्शैर्दीपवर्त्यादिके कृते ।
 शान्तिहोमं प्रकुर्वीत सहस्रं जपमाचरेत् ॥३३६॥
 धूपैः प्राण्यङ्गसंमिश्रैस्तैलजैः स्नुहिजैरपि ।
 अन्यैर्दुर्गन्धजैश्चैव पूजयेद्यदि मोहतः ॥३३७॥
 कपिलागोघृतेनैव हुत्वाहुतिसहस्रकम् ।
 जातिपुष्पसहस्रेण देवमभ्यर्च्य देशिकः ॥३३८॥
 पुनः शुद्धं मुनिश्रेष्ठाः! कर्पूरागरु धूपयेत् ।
 देवतान्तरनिर्मात्यदुष्टद्रव्यैः प्रपूजने ॥३३९॥
 अधमाधममार्गेण स्त्राप्य शान्तिं समाचरेत् ।
 चण्डालसूतिकोदक्यास्पृष्टाद्वा शवदूषितात् ॥३४०॥
 कृपात्समुद्घृतेस्तोयैः कृते देवस्य पूजने ।

उत्तमोत्तममार्गेण स्नापयेत्पुरुषोत्तमम् ॥३४१॥
 अन्तस्तिर्यक्छवात्कूपात्स्पृष्टाद्वा प्रतिलोमजै ।
 समुद्धृतैर्जलेर्देवमर्चयेद्यदि मोहत ॥३४२॥
 तद्दोषशान्तये कुर्यात्स्नानमुत्तममध्यमम् ।
 अन्तर्जन्तुशवात्कूपाद्विष्मूत्रापेयदूषितात् ॥३४३॥
 देवतान्तरनिर्माह्वयदुष्टाद्बोद्धृतवारिमि ।
 पूजने देवदेवस्य स्नान स्यादुत्तमाधमम् ॥३४४॥
 अन्तश्शवोपिताद्वापि स्पृष्टाच्चण्डालपूर्वकै ।
 सरस प्रोद्धृतैस्तोयै पूजने मध्यमोत्तमम् ॥३४५॥
 स्नान कुर्यात्तु देवस्य अन्तस्तिर्यक्छवोपितात् ।
 स्पृष्टाद्वा प्रतिलोमाद्यै सरस प्रोद्धृतैर्जलै ॥३४६॥
 पूजने सति देवस्य स्नान मध्यममध्यमम् ।
 स्पृष्टाच्चण्डालपूर्वकै मनुष्यशवदूषितात् ॥३४७॥
 तटाफादुद्धृतैस्तोयै पूजने त्वधमोत्तमम् ।
 स्नपन देवदेवस्य कुर्याद्देशिकसत्तम ॥३४८॥
 अन्तश्शवोपिते कूपे स्पृष्टे चण्डालपूर्वकै ।
 सर्वमुद्धृत्य ततोऽथ तदर्थं वा मुनीश्वरा । ॥३४९॥
 पुण्याद्वाचयित्वाथ प्रोक्षयेत्पञ्चगव्यै ।
 तिर्यक्छवादिभिर्दुष्टे जलस्यार्थं समुद्धरेत् ॥३५०॥
 पाद वापि समुद्धृत्य प्रोक्षयेत्पञ्चगव्यै ।
 चुचुन्द्र्यादिवन्तूना शवैर्मूत्रपुरीषकै ॥३५१॥
 दृष्टे वा शिवनिर्मान्यै कूपे तज्जलमुद्धरेत् ।
 गद वापि तदर्थं वा सेचयेत्पञ्चगव्यत ॥३५२॥
 चण्डालाद्यनुचिम्पशमनुष्यशवदूषिते ।
 प्रतिगेमजसम्पर्शनिर्यक्छवविदूषिते ॥३५३॥

कुर्यात्सरसि कूपोक्तप्रायश्चित्तार्थमेव च ।
 तटाके शवचण्डालस्पर्शनाद्यैर्विदूषिते ॥३५४॥
 आचरेत्सरसि प्रोक्तप्रायश्चित्तार्थमेव च ।
 यद्वा सरसि विस्तीर्णे तटाके च महत्तरे ॥३५५॥
 कुम्भानां तु सहस्रं वा शतं वा जलमुद्धरेत् ।
 दिवा समुद्धरेत्तोयं रात्रौ चेदग्निसान्निधौ ॥३५६॥
 चण्डालसूतिकोदनमाश्वरैर्मन्त्रपादिभिः ।
 श्वसृगालयराहाद्यैः क्राकगृष्णादिभिस्तथा ॥३५७॥
 स्पृष्टान्नपानभक्ष्यादेर्देवाय विनिवेदने ।
 तथा रुधिरमांसास्त्रिस्पृष्टान्नविनिवेदने ॥३५८॥
 शवादिविदूषिते गेहे पक्वान्नस्य निवेदने ।
 मृत्पात्राणि परित्यज्य लोहपात्राणि शोधयेत् ॥३५९॥
 कृत्वा चाल्यतंशुर्द्धि सर्वं स्नात्वा यथाविधि ।
 कुर्युः कुम्भोदयानं च स्वपनं चोत्तमोत्तमम् ॥३६०॥
 कृत्वा देवस्य विनिवच्छान्तिहोमं समाचरेत् ।
 परस्मिन्मनसैर्भक्ष्याभक्ष्याविवेकिभिः ॥३६१॥
 जैवैष्णवैश्च संस्पृष्टहविषो विनिवेदने ।
 त्यक्तं पर्युषितं वापि द्रष्टुं वाऽयोग्यमानुषैः ॥३६२॥
 मण्डूकमूषिकासर्पैर्विडालैः स्पृष्टमेव वा ।
 क्रिमिकीटपतङ्गाद्यैः स्पृष्टं केशादिविदूषितम् ॥३६३॥
 श्वासाहतं तथाघातं तथा पूर्वं निवेदितम् ।
 निवेदयेच्चैदन्नाद्यं कुम्भैर्द्वादशभिः क्रमात् ॥३६४॥
 पञ्चाप्य देवदेवेशं शान्तिहोमं समाचरेत् ।
 श्वगृष्णादिस्पृष्टचुल्लयां पक्वान्नविनिवेदने ॥३६५॥
 प्राग्ब्रह्मदशभिः कुम्भैः स्नापयेत्पुरुषोत्तमम् ।

उचमोत्तममार्गेण स्नापयेत्पुरुषोत्तमम् ॥३४१॥
 अन्तस्तिर्यक्छवात्कूपात्स्पृष्टाद्वा प्रतिलोमजै ।
 समुद्धृतैर्जलैर्देवमर्चयेद्यदि मोहत ॥३४२॥
 तद्दोषशान्तये कुर्यात्स्नानमुत्तममध्यमम् ।
 अन्तर्जन्तुशवात्कूपाद्विष्णून्नापेयदूषितात् ॥३४३॥
 देवतान्तरनिर्माल्यदुष्टाद्बोद्धृतवारिभि ।
 पूजने देवदेवस्य स्नान म्यादुत्तमाधमम् ॥३४४॥
 अन्तश्शवोपिताद्वापि स्पृष्टाच्चण्डालपूर्वकै ।
 सरस प्रोद्धृतैस्तोयै पूजने मध्यमोत्तमम् ॥३४५॥
 स्नान कुर्यात्तु देवस्य अन्तस्तिर्यक्छवोपितात् ।
 स्पृष्टाद्वा प्रतिलोमाद्यै सरस प्रोद्धृतैर्जलै ॥३४६॥
 पूजने सति देवस्य स्नान मध्यममध्यमम् ।
 स्पृष्टाच्चण्डालपूर्वैर्वा मनुष्यशवदूषितात् ॥३४७॥
 तटाकादुद्धृतैस्तोयै पूजने त्वधमोत्तमम् ।
 स्नपन देवदेवस्य कुर्याद्देशिकसत्तम ॥३४८॥
 अन्तश्शवोपिते कूपे स्पृष्टे चण्डालपूर्वकै ।
 सर्वसुद्धृत्य ततोय तदधं वा मुनीश्वरा । ॥३४९॥
 पुण्याह वाचयित्वाथ प्रोक्षयेत्पञ्चगव्यकै ।
 तिर्यक्छवादिभिर्दुष्टे जलस्यार्धं समुद्धरेत् ॥३५०॥
 पाद वापि समुद्धृत्य प्रोक्षयेत्पञ्चगव्यकै ।
 चुचुन्दर्यादिनन्तुना शवैर्मूत्रपुरीषकै ॥३५१॥
 दृष्टे वा शिवनिर्माल्यै रूपे तज्जलमुद्धरेत् ।
 शब्द वापि तदधं वा सेचयेत्पञ्चगव्यत ॥३५२॥
 चण्डालाद्यशुचिम्पर्शमनुष्यशवदूषिते ।
 प्रतिलोमजसम्पर्शतिर्यक्छवविदूषिते ॥३५३॥

कुर्यात्सरसि कूपोक्तप्रायश्चित्तार्थमेव च ।
 तटाके शयचण्डालस्पर्शनाद्यैर्विदूषिते ॥३५३॥
 आचरेत्सरसि शोक्तप्रायश्चित्तार्थमेव च ।
 यद्वा सरसि विस्तीर्णे तटाके च महोदरे ॥३५५॥
 कुम्भानां तु सहस्रं वा शतं वा जलमुद्धरेत् ।
 दिवा समुद्धरेद्यं रात्रौ चेदग्निसन्निधौ ॥३५६॥
 चण्डालमृत्तिकेन्द्रक्याश्वरैर्मघपादिभिः ।
 श्वस्तृणालवराहाद्यैः काकगृष्णादिभिस्तथा ॥३५७॥
 स्पृष्टान्नपानभक्ष्यादेर्देवाय विनिवेदने ।
 तथा रुधिरमांसासिमृष्टान्नाविनिवेदने ॥३५८॥
 शवादिदूषिते गेहे पक्वान्नस्य निवेदने ।
 मृत्पात्राणि परित्यज्य लोहपात्राणि शोभयेत् ॥३५९॥
 कृत्वा चालयसंशुद्धिं सर्वे खात्वा यथाविधि ।
 कुर्युः कुशोदपानं च सपनं चोत्तमोत्तमम् ॥३६०॥
 कृत्वा देवस्य विजिघृष्टाऽऽजिहोमं समाचरेत् ।
 परस्त्रीगमनासक्तैर्भक्ष्याभक्ष्याविबोधिभिः ॥३६१॥
 अर्धेष्णवैश्च संस्पृष्टहविषो विनिवेदने ।
 त्यक्तं पर्जुषितं वापि द्रष्टुं वाऽयोग्यमानुषैः ॥३६२॥

चण्डालाद्यै स्फुष्टचुलया पक्वान्निविदेदने ॥३६६॥
 पञ्चविंशतिभि कुम्भै स्नापयेत्पुरुषोत्तमम् ।
 अत्युष्ण चातिशीतं च रजस्तुपर्कणान्वितम् ॥३६७॥
 मृत्पाषाणैर्दूषितं वा हविश्चेद्विनिवेदयेत् ।
 जपेत्सहस्रवारं तु मूलमन्त्रं द्विजोत्तमा ॥३६८॥
 अयाज्ञीयै ऋद्रवाद्ये कृतस्य हविषोऽर्पणे ।
 निषिद्धशाकमूलानां फलानां वा निवेदने ॥३६९॥
 गोघृतेन स्नाप्य देवं शान्तिहोमं समाचरेत् ।
 महाहविर्विधाने तु विशेषं श्रूयतां द्विजा ॥३७०॥
 पचनालमृतोन्यत्र साधितं दीक्षितेनरैः ।
 अमन्त्रसंस्पृष्टं चान्नमविभक्तमलक्षणम् ॥३७१॥
 निरीक्षितमयोम्यैश्च संस्पृष्टं मक्षिकादिभिः ।
 सम्प्रोक्ष्य चाभ्यतोयेन निवेद्य यज्ञगौरवान् ॥३७२॥
 अन्यत्रैव दुष्टहवि कल्पने शान्तिमाचरेत् ।
 मक्षिकापुणभृङ्गाद्यैर्दुष्टं दुष्टं पुरीषकैः ॥३७३॥
 पत्रपुष्पफलाद्यन्नं त्यक्तव्यं तदधिष्ठितम् ।
 अन्नोदकेन सम्प्रोक्ष्य दद्याद्देवाय भाक्तित ॥३७४॥
 अहृत्वा भूतसङ्गर्द्धिं मन्त्रन्यासादिरुं तु वा ।
 हृदि देयमनम्यर्घ्यं निर्माल्योद्भासनादिकम् ॥३७५॥
 निम्बसशोधनं वापि स्थानसशोधनं तथा ।
 अहृत्वा देययज्ञं कुर्याच्चेन्मोहतो द्विजा ॥३७६॥
 तद्दोषशान्तये भूतमन्त्रं जप्त्वा सहस्रकम् ।
 एतत् कर्म ततः कृत्वा पुनः पूजनमाचरेत् ॥३७७॥
 अर्घ्यादीनां द्रव्यलोपे दहनाप्यायनादिके ।
 एते वा विष्णुगायत्रीं शतं जप्त्वा यथाविधि ॥३७८॥
 उच्यन्त्यासादिमङ्कारं हृत्कार्यादीन् समर्चयेत् ।

प्रासादद्वारदेवानां तथाऽऽवरणवासिनाम् ॥३७९॥
 लुप्तेऽर्चने तत्पुरतस्तत्तन्मन्त्रान्यथाक्रमम् ।
 अप्टोत्तरशतं जप्त्वा पुनरर्चनमाचरेत् ॥३८०॥
 प्रासादद्वारदेवानां परिवारगणस्य वा ।
 विपर्यासे मूलमन्त्रं शतं जप्त्वा क्रमाद्यजेत् ॥३८१॥
 पीठार्चनमकृत्वैव देवसम्पूजने कृते ।
 पीठादिदेवतामन्त्रं शतं जप्त्वा यथोदितम् ॥३८२॥
 पुनः पीठार्चनं कृत्वा देवमभ्यर्चयेद्गुरुः ।
 कर्मार्चाद्यङ्गविम्बेषु विनाऽऽवाहनमर्चने ॥३८३॥
 लययागं भोगयागं विना वाभ्यर्चने कृते ।
 सहस्रवारं संजप्त्वा मूलमन्त्रं यजेत्पुनः ॥३८४॥
 मन्त्रहानौ क्रियाहानौ मुद्राहानौ तथैव च ।
 भोगमन्त्रक्रियादीनां विपर्यासेपि च द्विजाः ॥३८५॥
 तद्दोषशान्तये मन्त्रमप्टोत्तरशतं जपेत् ।
 पूजाकाले तु घण्टायाश्चालने तु विवर्जिते ॥३८६॥
 वेदघोषविहीने वा शान्तिहोमं समाचरेत् ।
 पूर्वकलसोपचारे तु न्यूने द्विगुणवस्तुभिः ॥३८७॥
 पुनरभ्यर्चनं कृत्वा अप्टोत्तरशतं जपेत् ।
 औपचारिकसांस्पर्शहृदयङ्गमरूपिणाम् ॥३८८॥
 परिच्युतौ च भोगानां त्रयाणां क्रमद्वौ द्विजाः ।
 पूजने सर्वबीजानि मात्राचित्तं घृतोदनम् ॥३८९॥
 निवेदनीयं देवस्य विशेषेज्यापुस्तसरम् ।
 मात्रादानादिहानौतु देवं गङ्गलवारिभिः ॥३९०॥
 संस्नाप्य शान्तिहोमं च कुर्यात्तद्दोषशान्तये ।
 अरुस्माद्दीपनिर्वाणे पूजामध्ये मुनीश्वराः ॥३९१॥

पुनरदीप्य शान्त्यर्थं हुत्वा नेत्रमनु जपत् ।
 अनिर्वाणस्य दीपस्य नाशे तु मुनिपुङ्गवा । ॥३९२॥
 क्षीरेण स्नाप्य देवेश शान्तिहोम समाचरेत् ।
 पुनरारोप्य तद्दीप जपेन्मूलसहस्रकम् ॥३९३॥
 पाकस्थानादाहृतेषु देवनीराजनार्थत ।
 दीपेष्वेकतमो दीपो यायादुपरति यदि ॥३९४॥
 प्रमादाद्वातवेगाच्च पुरस्ताद्विनिवेदनात् ।
 श्रीमङ्गो जायते पश्चाच्च दिव्याभ्यादिपीडनम् ॥३९५॥
 तस्मात्प्रदीप्य सहस्रा मूलमष्टोत्तर जपेत् ।
 तथा नीराजने नष्टे प्राक्पश्चाद्वा समर्पणात् ॥३९६॥
 पुनः प्रदीप्य सहस्रा जपेन्मन्त्र सहस्रधा ।
 अयोग्यजनसंसृष्टे तत्कुम्भे त विहाय तु ॥३९७॥
 कुम्भान्तर समापाद्य तेन तच्च समाचरेत् ।
 पूजाकाले धूपपात्रे दीपपात्रे तु वा द्विजा ! ॥३९८॥
 नीराजनार्थकुम्भे वा प्रमादात्पतिते सति ।
 घण्टायाश्चार्घ्यपात्रादेश्छत्रदीनां तु वा द्विजा ! ॥३९९॥
 पतने प्रजपेन्मन्त्रमष्टोत्तरसहस्रकम् ।
 धूपपात्रादिके भस्मे पुनः सन्धाय पूर्ववत् ॥४००॥
 पञ्चगव्यैस्तु सम्प्रोक्ष्य पूजनादौ नियोजयेत् ।
 कलशेषु पूजाकालेषु लुप्ते कस्मिंश्चिदर्चने ॥४०१॥
 तदनन्तरकाले तु देव द्विगुणवस्तुभिः ।
 पूजयेद्वित्रिकालेषु लुप्तेषु मुनिसत्तमा ! ॥४०२॥
 त्रिचतुर्गुणितैर्द्रव्यैः पूजयेत्पुण्येत्तराम् ।
 एकादशमर्चनार्हानि स्वधर्माधममार्गत ॥४०३॥
 देवः सन्नाप्य विधिवच्छान्तिहोमः समाचरेत् ।

यजेत् द्विगुणितैर्द्रव्यैर्मासगान् भोजयेत्तथा ॥४०४॥
 द्विदिनादौ च पक्षान्ने पूजाहीने मुनीश्वरा । ।
 अथमोत्तममार्गेण स्नाप्य शान्तिं समाचरेत् ॥४०५॥
 तान् द्विगुणितैर्द्रव्यैर्दिनसप्त्यावशेन तु ।
 देवगाराभ्य विधिवद्भाक्षणान् भोजयेद्दहन् ॥४०६॥
 एकमासेऽर्चनाहीने तूत्तमोत्तममार्गेण ।
 सप्तम्य देव विधिवत्प्रायश्चित्तादिकं चरेत् ॥४०७॥
 सप्तत्तरत्रयादर्थमासादूर्ध्वं द्विजोत्तमा । ।
 पूजालोपे तु देवम्य कुर्यात्सप्तोक्षणं तथा ॥४०८॥
 तान् द्विगुणितैर्द्रव्यैर्माससप्त्यावशेन तु ।
 देनमभ्यर्च्य विधिवत्सहस्रं योजयेत् द्विजान् ॥४०९॥
 सप्तत्तरत्रयादूर्ध्वं पूजालोपे तु मानुषे ।
 पुनः प्रतिष्ठां कुर्यात् स्वयन्वक्तादिकेषु तु ॥४१०॥
 कुर्यात्सप्तोक्षणं चापि सहस्रफलशालवम् ।
 मनुष्यनिर्मिते स्थाने पूजालोपादिके द्विजा ॥४११॥
 प्रायश्चित्तं तु हृत्त्रैव नित्यपूनादिकं चरेत् ।
 स्वयन्वक्तादिके स्थाने पूजालोपादिके सति ॥४१२॥
 पूजायां वर्तमानायां प्रायश्चित्तं समाचरेत् ।
 समित्यरिषिदर्माणां कूर्चानां हविषामपि ॥४१३॥
 आग्न्यस्याह्यादिप्राजाणामग्रे स्थण्डिलकुण्डयोः ।
 सक्तवचस्य प्रणीतायां अभाये लक्षणोज्झिते ॥४१४॥
 शान्त्यर्थं जुहुयान्नन्त्रीं याग्यदवापकयश्चक्रे ।
 एतेषां भेदने छेदे वाहिदाहादिके सति ॥४१५॥
 पुनरन्यं समापाद्य शान्तिहोमं समाचरेत् ।
 अभावे काष्ठसमिधामाज्येन चक्षुणा हुनेत् ॥४१६॥

समिद्धिराज्याभावे तु तिलैर्वा होममाचरेत् ।
 अलाभे हविषान्येषामाज्येन जुहुयात्सुषी- ॥४१७॥
 सर्वथा होमकर्माथं तिलमाज्यं न लोपयेत् ।
 तिलाज्ययोरभावे तु हवनं स्यान्निरर्थकम् ॥४१८॥
 शान्तिहोमं प्रवृत्तं तद्दोषस्यापनुत्ताये ।
 बहौ कुण्डे स्थले चून्या सस्कृतेनुगतिं गते ॥४१९॥
 पुनराधाय सस्कृत्य शान्तिहोमादिकं हुनेत् ।
 अग्निप्रतिष्ठाकर्मादौ मोहादविधिवत्कृते ॥४२०॥
 पुनर्विधिवदापाद्य शान्तिहोमं समाचरेत् ।
 बहौ स्पृष्टे तथाऽम्पृश्यं केशास्त्रिनस्त्रैरपि ॥४२१॥
 यथावन्मूलमन्त्रेण जुहुयात्तर्पिषा शतम् ।
 उदययामृतिर्वायैश्च सान्निहृष्टेऽप्युत हुनेत् ॥४२२॥
 संस्पृष्टेऽन्यं समाधाय जुहुयाच्चापुत जपेत् ।
 असमिद्धे हुतेऽग्नौ तु पुनर्होमं समाचरेत् ॥४२३॥
 नैमित्तिकेषु काम्येषु चोत्सवेषु विशेषतः ।
 तदङ्गहुतभुग्याग कुण्डेऽन्यस्मिन् समाचरेत् ॥४२४॥
 विपर्यसे कृते मोहाच्छान्तिहोमं समाचरेत् ।
 हुतशेषविशेषे भुक्ते योग्यजर्जरिणा ॥४२५॥
 जपेन्मूलायुतं मन्त्री दाता किल्बिषशान्तये ।
 एकद्वित्रिचतुःपञ्चषट्कालेषु यथाक्रमम् ॥४२६॥
 सङ्कटप्यं यागं होमान्नं हवनं न कृतं यदि ।
 द्विगुणं हवनं कुर्यात्पूर्णान्तं मन्त्रविद्यया ॥४२७॥
 एकं दिनं समाह्वय्य मासान्तं होमलोपने ।
 अथमोत्तममार्गेण सद्याप्यं पुरपोषमम् ॥४२८॥
 तत्तद्विगुणितैर्द्रव्यहोमकर्म समाचरेत् ।

मासोर्ध्वं वत्सरादर्धाक् होमलोपेऽधमोत्तमम् ॥४२९॥

अपन शान्तिहोम च सहस्राहुतिभिश्चरेत् ।

वर्षोर्ध्वं होमलोपे तु अपन मध्यमोत्तमम् ॥४३०॥

शान्तिहोम च गोदानं कुर्याद्ब्राह्मणभोजनम् ।

पतने बलिवस्तूना तत्त्यक्त्वान्येन देशिक ॥४३१॥

बलिं दत्वाय तच्छान्त्ये शान्तिहोम समाचरेत् ।

तथैव बलिवस्तूनामम्पृश्यस्पर्शने द्विजा । ॥४३२॥

तथैव पात्रेऽभिमतं केवलोल्लादिदूषिते ।

तत्त्यक्त्वान्येन निर्बल्यं मूलमष्टोत्तरं जपेत् ॥४३३॥

बलिं दुष्टेन दद्याच्छेच्छान्तिहोमपुरस्सरम् ।

बलिं दत्वा विशेषेण परिवारमनु जपेत् ॥४३४॥

मुद्रामन्त्रक्रियाध्यानद्रव्याणां भोगरूपिणाम् ।

तत्तद्दानम्वराणां च ताळनृत्तादिरुस्य च ॥४३५॥

विशेषाद्वलिकाले तु हानिरुत्पद्यते यदि ।

जपेन्मूलमहसं तु मन्त्री ध्यानतमान्वित ॥४३६॥

यान्त्ये बलिविन्दे तु व्यूढेऽयोग्यजनैः सति ।

कुशोदकेन समोक्ष्य शान्तिहोम समाचरेत् ॥४३७॥

अस्पृश्यैर्यदि सम्पृष्टा बलिविन्दस्य वाहका ।

पद्मगन्धेन समोक्ष्य शुचिनाम्बेन वाहयेत् ॥४३८॥

वाक्त्रिजाले दीपनाग्ने पुनरातोष्य दीपयन् ।

कृत्वा चोत्सवजपे तु शान्तिहोम समाचरेत् ॥४३९॥

बलिविन्दे निषतिने विभिन्नादौ मुनीधरा ।

आपयित्वा यथापूर्वं बलिवेष नयेत्तत् ॥४४०॥

तद्दोषशान्तये रुम्भैर्नवभिम्बापयोद्विभुः ।

सविम्बयानपननेप्येव शान्तिं समाचरेत् ॥४४१॥

नित्योत्सवार्थविम्बे तु यानान्निपतिते मुवि ।
 तदैवोद्घृत्य तद्विम्बमक्षतं व्याप्य मन्त्रवित ॥४४२॥
 अधमाधममार्गेण शान्त्यर्थं जुहुयादनु ।
 तथैव च क्षतं विम्बं समाधाय यथापुरम् ॥४४३॥
 कृत्वा प्रातिष्ठिकं कर्म स्वस्थाने स्थापयेदनु ।
 यावत्समाधिकालं तु तावद्विम्बान्तरेण वा ॥४४४॥
 कूर्चेन वाऽन्यविम्बेन कुर्यान्नित्योत्सव हरे ।
 बलिनिम्बस्य मूर्द्धस्थपुष्पादिपतने तु वा ॥४४५॥
 किरीटपतनेचापि तद्दोषस्य प्रशान्तये ।
 सपनं नवभिः कुम्भैश्शान्तिहोमं समाचरेत् ॥४४६॥
 बलिकाले तु नृत्यन्त्या पतने वारयोपित ।
 तद्दोषशान्तये कुर्याच्छान्तिहोमं द्विजोत्तमा ! ॥४४७॥
 बलिदानविहीने तु एककालार्चनादिके ।
 बलिं द्विगुणितं दद्यात्तथा त्वेकदिने द्विजा ! ॥४४८॥
 बलिप्रदानहीने तु हुत्वा मूलशतं ततः ।
 तत्तदावरणद्वारदेवानां स्वस्वसंज्ञया ॥४४९॥
 जुहुयादिलमिष्टेण घृतेनैव क्षतं क्षतम् ।
 द्विदिनादौ च मासान्तं तदूर्ध्वं वत्सरास्तमम् ॥४५०॥
 वर्षादूर्ध्वं च रहिते बलिदानेऽधमाधमम् ।
 तदुत्तमं च सपनं क्रमाद्वै मध्यमोत्तमम् ॥४५१॥
 शान्तिहोमं च कुर्वीत द्रव्यैर्द्विगुणितैर्बलिम् ।
 सूतकं वा मृताग्नौ च पूजामाले श्रुतं यदि ॥४५२॥
 आर्गाचमाचरेद्विधा ! पूजान्ते देगिकोत्तम ।
 देवस्य नित्यपूजादौ मोहात्सिद्धान्तसङ्करे ॥४५३॥
 सहितासङ्करे वापि जाते तद्दोषशान्तये ।

संप्रोक्षणं पुरा कृत्वा सहस्रकलशाप्लवम् ॥४५४॥
 महोत्सवं च कुर्वीत नान्यथा शान्तिरिष्यते ।
 एकत्र दीक्षितस्तन्त्रे सिद्धान्ते वा मुनीश्वराः ॥४५५॥
 न कुर्याद्देशिकोऽन्यत्र पूजनादीनपि द्विजाः ।
 तन्त्रभेदे च सिद्धान्तभेदे वाप्युत्सवादिषु ॥४५६॥
 आचार्यत्वं तथास्त्रिज्यं न कार्यं मोहतः कृते ।
 दोषाय कल्पते राजराष्ट्रधामक्षयात्मने ॥४५७॥
 पञ्चरात्रोक्तमार्गेण पूज्यमाने प्रतिष्ठिते ।
 दैक्षानसैः पूजिते तु प्रतिष्ठां पुनराचरेत् ॥४५८॥
 तथैव कर्मविन्यानां साङ्ख्यमपि नाचरेत् ।
 कर्मणां स्रपनादीनां यत्कर्म विहितं द्विजाः ॥४५९॥
 यस्मिन्चै कर्मविन्ये तु तथैव च समाचरेत् ।
 तत्तत्कर्मार्थविन्ये तु तत्र सन्निहिते सति ॥४६०॥
 तत्तत्कर्मविशेषाणां व्यत्ययं न समाचरेत् ।
 असन्निधाने तेषां तु राष्ट्रभगादिदोषतः ॥४६१॥
 सद्देक्षफालानुगुणं तत्र सन्निहितं भवेत् ।
 यद्यत्कर्मार्थविन्यं तु तत्र सर्वं समाचरेत् ॥४६२॥
 स्रपनद्वितयद्यैव नित्यनैमित्तिकात्मकम् ।
 नित्योत्सवविधानं च तथा नैमित्तिकोत्सवम् ॥४६३॥
 तीर्थयात्राविधानं चेत्येवं कर्माणि पञ्च वै ।
 शयनोत्थापनं कर्म तदा कुर्ये समाचरेत् ॥४६४॥
 यद्वा गोमार्थविन्ये तु पूज्यमाने प्रतिष्ठिते ।
 एवं कश्चिन्मेषविन्ये नित्ये सन्निहिते सति ॥४६५॥
 विन्यद्वये सन्निहिते तत्तत्कर्मोपभेदतः ।
 कृत्वा तदन्त्यजकञ्च यथायोग्यं समाचरेत् ॥४६६॥

एयमभ्यूह्य कर्तव्यं तत्तद्विम्बे प्रकाशिते ।
 सर्वेषु कर्मविम्बेषु तत्र सन्निहितेषु वै ॥४६७॥
 तदा तेषां तु विम्बानां व्यत्ययः न समाचरेत् ।
 प्रमादाद्यत्यये जाते कुर्यात्स्वपनमुत्तमम् ॥४६८॥
 अतः परं प्रवक्ष्यामि प्रायश्चित्तं तु चोत्सवे ।
 पुरस्तात्सर्वकर्मार्थमर्पितेष्वङ्गुरेष्वनु ॥४६९॥
 रक्तेषु श्यामवर्णेषु तथा तिर्यग्गतेषु च ।
 वज्रेषु चामररुद्रेषु दक्षिणाभिमुखेषु च ॥४७०॥
 विधिहीनेषु चास्पृश्यस्पृष्टेष्वधिकृतैर्विना ।
 पालिकादिषु भिक्षुषु नष्टेषु पतितेषु च ॥४७१॥
 मृषिकाद्यैश्च दष्टेषु मूलमन्त्रायुतं जपेत् ।
 पुनः कृत्वाङ्गुरारोपं शान्तिहोमं समाचरेत् ॥४७२॥
 सकृन्नियुक्तपात्रेषु मृण्मयेषु पुनर्द्विजाः ।
 बीजावापे कृते विप्रः महान् दोषं प्रजायते ॥४७३॥
 तच्छान्त्यै शान्तिहोमं तु कृत्वा भूयोऽङ्गुरार्पणम् ।
 समाचरेत्पालिकादौ बल्मीकादिसमुद्भवे ॥४७४॥
 तान् त्यक्त्वान्येषु पात्रेषु बीजावापं समाचरेत् ।
 शान्तिहोमं तथा कृत्वा भोजयेद्भक्ष्यान् शतम् ॥४७५॥
 कर्मार्थमङ्गुरं कृत्वा तत्कर्मकरणे द्विजाः ।
 अङ्गुरानपि तान् त्यक्त्वा शान्तिहोमं समाचरेत् ॥४७६॥
 अनर्घ्यं त्वङ्गुरं मोहादारब्धे तु महोत्सवे ।
 सद्यः कृत्वा तदन्येषु बीजावापं यथाविधि ॥४७७॥
 शान्तिहोमं प्रजुर्वीत तद्दोषम्यापनुत्तये ।
 देवनायत्यये जाते पालिकादौ मुनीश्वराः ॥४७८॥
 अष्टोत्तशतं जप्त्वा शान्तिहोमं समाचरेत् ।

तथैव पालिकादीना स्थानव्यत्ययसम्भवे ॥४७९॥
 अष्टोत्तरशत जप्त्वा क्रमेण स्थापयेत्पुन ।
 पात्राणा पालिकादीना विहीने लक्षणादिके ॥४८०॥
 जपेदष्टाक्षरमनुमष्टोत्तरसहस्रकम् ।
 फरस्थे देशिकादीना दवदेवस्य वा द्विता । ॥४८१॥
 नष्टे कौतुकसूत्रे तु छिन्ने वा मुनिपुङ्गवा ।
 सूत्रान्तर पुनर्वध्वा शान्तिहोम समाचरेत् ॥४८२॥
 रक्षाबन्ध विना कर्ममारम्भे मुनिसत्तमा ।
 सद्यो बध्वा प्रतिसर शान्तिहोम समाचरेत् ॥४८३॥
 महोत्सवाद्युत्सवेषु प्रतिष्ठाप्रोक्षणादिके ।
 कर्मणि स्नपनादौ वा यद्दप्रतिसरो गुरु ॥४८४॥
 कृत्विजश्च तथामृता मध्येप्याशौचसम्भवे ।
 भवन्ति नैवाशुचयस्तद्यत्कर्मावसानकम् ॥४८५॥
 श्राव वा सूतकाशौच कर्मनन्तरमाचरेत् ।
 कर्ममध्ये स्नानमात्र कार्यं श्रावस्य सम्भवे ॥४८६॥
 कर्ममध्येपि वाशौच भवेदात्मान्विते मृते ।
 पिता माता ज्येष्ठपुत्रो भार्या चात्मान्विता स्मृता ॥४८७॥
 तदा गुरोरभ्यनुज्ञा लब्ध्वाभ्यो देशिकोत्तम ।
 तदौपत्य प्रशान्त्यर्थमुत्तमोत्तममर्गात् ॥४८८॥
 देव सन्नाप्य शान्त्यर्थं हुत्वाहुतिसहस्रकम् ।
 गोमूत्रिलादिक दत्त्वा ब्राह्मणान् भोजयेद्बहून् ॥४८९॥
 ततः समापयेत्कर्मशेष भक्तसमान्वित ।
 एव गुरौ व्याधिते वा मृते वाभ्य समाचरेत् ॥४९०॥
 कर्मशेष द्विवश्रेष्ठा प्रायश्चित्तपुरस्सरम् ।
 प्रमाणरहिते वशे पटे बालध्वजेपि च ॥४९१॥

वर्णभूषणनामाद्ये दण्डयष्टौ तु वैणवे ।
 फेणके चावटे पीठे प्रपाया ध्वजरज्जुषु ॥४९२॥
 आचरेच्छान्तिहोम च अप्तोत्तरशत जपम् ।
 छिन्ने भिन्नेऽग्निना दग्धे नष्टे मूषकदक्षिते ॥४९३॥
 विष्णून्नरुधिरापेयरेतोनिष्ठीवनादिभि ।
 दूषिते ध्वजमुत्सृज्य प्राग्बदन्य समाचरेत् ॥४९४॥
 प्रतिष्ठाप्याथ दण्डाग्रमानयित्वाधमेन तु ।
 सम्नाप्य दोषशान्त्यर्थं जुहुयात्सर्पिषा शतम् ॥४९५॥
 स्तम्भाग्रे ध्वजबल्लस्य रक्षा कार्याथ दीक्षितैः ।
 आरोहणे न दोषोऽत्र रक्षाहेतोर्द्विजातिभिः ॥४९६॥
 ध्वजस्य रज्जुविच्छेदे किञ्चिच्छिन्ने तु वा ध्वजे ।
 यदिघण्टाबिहीने वा शान्तिहोम समाचरेत् ॥४९७॥
 मुजीर्णान् फेणदण्डादीन् परित्यज्य ततोपरान् ।
 सस्कृत्य योजयेत्तत्र बध्वा तु ध्वजमञ्जसा ॥४९८॥
 मध्यमस्नपनान्ते तु शान्तिहोम समाचरेत् ।
 वर्षवातातपस्पर्शैर्दुस्तवर्णे रगध्वजे ॥४९९॥
 न किञ्चिदप्यनिष्ट स्यात् स्तम्भाग्रे यावदुत्सवम् ।
 बद्धध्वजपटे स्तम्भे वातवेगादिहेतुभि ॥५००॥
 मूलदेशे तु विच्छिन्ने सध्वजे पतिते सति ।
 अटुत्वा ध्वजविरूपेण म्यापयेच्छेषमञ्जसा ॥५०१॥
 स्नपनं चोत्तमं कुर्यात् चतुःस्थानार्चनादिकम् ।
 गोमूत्रेमतिलादीना दानं शक्या समाचरेत् ॥५०२॥
 उत्तमध्वजमग्नेन राज्याद्ग्रहो भवेन्नृप ।
 तस्मात्तत्परिहारार्थं त्वरया शान्तिमाचरेत् ॥५०३॥
 हेतुभिर्वातवेगाद्यध्वजे निपतिते मुवि ।

क्षिप्रमुद्धृत्य तद्वज्रा स्नपनं चाधमेन तु ॥५०४॥
 शान्त्यर्थं जुहुयादाज्यं तिलेन शतसंस्तुया ।
 ध्वजे निपतिते छिन्ने कुर्यात्स्नपनमुत्तमम् ॥५०५॥
 पुनरज्यं समुत्पाद्य बघ्नीयात्संस्कृतं तथा ।
 अन्यथा यदि दोषः स्याद्वाज्ञो राष्ट्रस्य मन्त्रिणः ॥५०६॥
 ग्रामप्रदक्षिणे काले ध्वजे वातादिना भुवि ।
 पतिते तत्पुनर्यानि स्वाप्य नीत्वालयं ततः ॥५०७॥
 आप्याधमाधमेनाथ शान्तिहोमं समाचरेत् ।
 सकृन्नियुक्तस्तम्भादौ पुनश्चापि नियोजिते ॥५०८॥
 अधमात्तममार्गेण जपनं शान्तिमाचरेत् ।
 विपरीतध्वजपटं बन्धयेद्यदि मोहतः ॥५०९॥
 तं मोचयित्वा बध्वान्यमधमाधममार्गतः ।
 जपनं शान्तिहोमं च कुर्याद्दोषापनुत्तये ॥५१०॥
 पक्षीशाधिष्ठिते कुम्भे नष्टे वा पतिते भुवि ।
 स्पृष्टेऽस्पृष्टस्यैस्तथा केशलोष्टास्त्रिशकुदादिभिः ॥५११॥
 कुम्भेऽन्यस्मिन् समारोप्य तां शक्तिं कुम्भमध्यगाम् ।
 हुत्वा मूलायुतं जप्त्वा शेषं कर्म समाचरेत् ॥५१२॥
 ध्वजारोहणकाले तु अतिक्रान्ते द्विजोत्तमाः ।
 शान्तिहोमं तु वा कुर्यात्सहस्रं जपमेव वा ॥५१३॥
 ध्वजस्तम्भेऽग्निना किञ्चिद्दग्धे सम्भाय पूर्ववत् ।
 शान्तिहोमं प्रकुर्वीत तद्दोषस्यापनुत्तये ॥५१४॥
 स्तम्भस्य ॥ महद्वाहे छेदे भेदे तु वा द्विजाः । ।
 स्तम्भान्तरं प्रतिष्ठाप्य देवस्योत्तममार्गतः ॥५१५॥
 स्नपनं शान्तिहोमं च कुर्याद्देशिकसत्तमः ।
 ध्वजस्तम्भे तु चण्डालोदकयादिस्पर्शदूषिते ॥५१६॥

तं त्यक्त्वान्यं प्रतिष्ठाप्य प्राग्वच्छान्तिं समाचरेत् ।
 सूतकप्रेतकस्पृष्टे स्पृष्टे वा प्रतिलोमजै ॥५१७॥
 पञ्चगव्यैस्तु सप्रोक्ष्य शान्तिहोमं समाचरेत् ।
 ध्वजस्तम्भे स्वगेशम्य पूजालोपे मुनीश्वराः । ॥५१८॥
 पूजालोपोदितं प्राग्वत्प्रायश्चित्तं समाचरेत् ।
 देवतावाहनार्थं ॥ मेरीताडनकर्मणि ॥५१९॥
 बाधजालेषु सर्वेषु मृदभ्रपणवादिषु ।
 न स्थापितेषु स्वस्थाने तत्तत्पूजाविलोपने ॥५२०॥
 पुण्याहपाठराहित्ये जप्त्वा मनुसहस्रकम् ।
 तत्तत्कुर्यादध्याशास्त्रं मेरीताडनलोपने ॥५२१॥
 अधमाधममार्गेण देवं स्थाप्य यथाविधि ।
 पुनस्तत्ताडनं कुर्याच्छान्तिहोमपुरस्सरम् ॥५२२॥
 मेरीताडनकाले तु मोक्षच्छेदे द्विजोत्तमाः ।
 चर्मविच्छेदने चैव शान्तिहोमपुरस्सरम् ॥५२३॥
 जप्त्वा गारुत्मत मन्त्रं पुनरन्यं समाचरेत् ।
 ताडयेद्विविधैरेतैः तथाऽऽनाहनगाधया ॥५२४॥
 सगणेषु च भूतेषु सगृहपूतकादिषु ।
 स्वासु दिव्यु यथान्यायमनाहतेषु सत्यु च ॥५२५॥
 द्वारावरणरथ्यासु ग्रामवास्तुप्यनुक्रमात् ।
 बन्धिप्रदानहीने तु तथा ताञ्जम्बरादिषु ॥५२६॥
 गेयनृत्तेषु हीनेषु शान्तिहोमपुरस्सरम् ।
 प्रत्येकं देवनामन्त्रमष्टधावर्तयेद्बध ॥५२७॥
 पुनरापादयेत्सर्वं देवतावाहनादिकम् ।
 आरम्भश्रपने हीने शान्तिहोमपुरस्सरम् ॥५२८॥
 देव सख्यापयेत्तुभ्ये महाहनिषि सधमा ! ।

शान्तिहोमपुरस्कन्तु द्विगुणं हविराचरेत् ॥५२९॥

द्वाःस्थानां यागगेहस्य पूबालोपे प्रमादतः ।

तत्तन्मन्त्रानष्टवारं जप्त्वा भूयः समर्चयेत् ॥५३०॥

चतुःस्थानार्चनाहीने त्वेककालं द्विजोत्तमाः । ।

शान्तिहोमपुरस्कं तु यजेद्विगुणवस्तुभिः ॥५३१॥

एकाहमर्चनाहीने चतुःस्थानसितस्य तु ।

अघमाघममार्गेण देवं स्नाप्य यथाविधि ॥५३२॥

शान्तिहोमपुरस्कन्तु यजेद्विगुणवस्तुभिः ।

भेदे च्छेदे तु वा जाते महाकुम्भस्य सप्तमाः ॥५३३॥

तथा चात्पृथक्संस्पर्शे तच्छक्तिं मण्डलावनौ ।

समावाह्यं तु तत्कुम्भं त्यक्त्वान्यस्मिन् सलक्षणे ॥५३४॥

कुम्भे प्राग्वत्समावाह्यं यजेच्छान्तिं समाचरेत् ।

मण्डलेन्येवमादीनां दोषाणां सम्भवे द्विजाः ॥५३५॥

कुम्भे देवं समावाह्यं प्राग्वत्सर्वं समाचरेत् ।

वल्मीकश्लिथिलीदुष्टे मण्डले तत्स्थदेवताः ॥५३६॥

कुम्भे विसृज्य तद्वेदीं स्नात्वा पूर्य च सैकतैः ।

पुनर्मण्डलमालिङ्ग्य प्राग्वत्तत्र समर्चयेत् ॥५३७॥

सहोपशान्तये देवमधमायममार्गतः ।

संस्नाप्य शान्तिहोमं च कुपदिशिकसत्तमः ॥५३८॥

ध्वजतोरणकुम्भानां कूर्चपल्लववाससाम् ।

प्रतिमायान्यपीठादेर्लेपे शान्तिं समाचरेत् ॥५३९॥

अष्टोत्तरशतं जप्त्वा यथाश्राव्यं प्रकल्पयेत् ।

ध्वजतोरणपूर्वाणां पीठानामङ्गरूपिणाम् ॥५४०॥

प्रपानमण्डपपात्राणामन्येषां वा मुनीश्वराः । ।

अभिदाहे समुत्पजे पुनरुत्पाद्य तानपि ॥५४१॥

शान्तिहोम प्रकुर्वीत मूलमन्त्रजप तथा ।
 प्रमादादुत्सवाग्नेस्तु नाशे जाते मुनीश्वरा । ॥५४२॥
 पुनरग्निं प्रतिष्ठाप्य देवमावाह्य पूर्ववत् ।
 शान्तिहोम प्रकुर्वीत शतब्राह्मणभोजनम् ॥५४३॥
 यागशालाकुम्भदीपनिर्वाणे मुनिपुङ्गवा । ।
 शान्तिहोमपुरम्बन्तु दीपमुद्दीप्य पूर्ववत् ॥५४४॥
 जपेदष्टोत्तरशत नेत्रमन्त्र द्विजोत्तमा । ।
 चण्डालसूतिकोदक्यागर्दमश्वानसूकरै ॥५४५॥
 कण्टादिभिः सूतकिमिस्तयैव प्रतिलोमजै ।
 प्रविष्टे यागगेहान्त कुम्भमण्डलवह्निषु ॥५४६॥
 स्थितान् देवान् म्वहृदये समावाह्य यथाविधि ।
 कुम्भमण्डलवह्नादीन् त्यक्त्वा लोहमयानि चेत् ॥५४७॥
 पात्राणि तानि सशोऽथ मार्जनोद्धेखनादिभिः ।
 यागगेहं शोधयित्वा सैचयेत्पञ्चगव्यैः ॥५४८॥
 पुन कुम्भादिकान् स्वाप्य हृदयस्थास्तु देवता ।
 यथापूर्वं समावाह्य शान्तिहोम समाचरेत् ॥५४९॥
 मूलमन्त्रायुत जप्त्वा भोचयेद्ब्राह्मणान् शतम् ।
 प्रतिरात्रं बलिद्वयव्यत्यामे सर्पिषा शतम् ॥५५०॥
 हुत्वाग्नीं मूलमन्त्रेण जपेदष्टोत्तर शतम् ।
 काले तस्मिन् बलिं दद्यात्तत्काले प्राप्तमन्नमा ॥५५१॥
 व्यत्यासे बलिदेवाना जपो होमश्च तादृश ।
 मन्वतन्त्रान्त्ये ग्रामबलिदानेऽर्चते द्विना । ॥५५२॥
 शान्तिहोम प्रकुर्वीत तद्दोषस्य प्रशान्तये ।
 सायं प्रातश्चु कर्तव्यमुन्मेषु बलिद्वयम् ॥५५३॥
 सन्युनाधिक्यदोषे तु अपमोक्षमार्गम् ।

संस्त्राप्य देवं विधिवत् शान्तिहोमं समाचरेत् ॥५५४॥
 बिम्बाधिष्ठितयानस्य पतने भुवि सत्तमाः ! ।
 उद्दृष्ट्योत्सवशेषं तु कृत्वा नववटैर्विभुम् ॥५५५॥
 संस्त्राप्य शान्तिहोमं च कुर्याद्विशिक्तसत्तमः ।
 अधिष्ठितेषु बिम्बेन यानेषु पतनादिना ॥५५६॥
 भिन्नेष्वपि च बाहेषु प्रमादाद्यत्र कुत्र चित् ।
 यानान्तरे समारोप्य चाहने वाथ कौतुकम् ॥५५७॥
 शान्तिहोमं पुरा कृत्वा जपेन्मूलसहस्रकम् ।
 गोमूहेमादिकं दद्याद्वैष्णवेभ्यो गुरोरपि ॥५५८॥
 यानाद्वा वाहनाद्वापि बिम्बे तु पतिते सति ।
 उत्तमं क्षपणं कृत्वा शान्तिहोमं समाचरेत् ॥५५९॥
 यानमारोप्य तद्विम्बं पुनरुत्सवमाचरेत् ।
 तथैव च क्षतं विम्बं समापाय यथापुरम् ॥५६०॥
 कृत्वा सम्प्रोक्षणं पश्चादुत्सवं शेषमाचरेत् ।
 समाधौ दीर्घकालीने कुर्याच्छोभार्थकौतुके ॥५६१॥
 शेषकर्म महार्चायां निर्वृत्ते सन्धिकर्मणि ।
 पूर्वदत्तां प्रतिष्ठाप्य यथावच्छान्तिमाचरेत् ॥५६२॥
 बिम्बेनाधिष्ठिते याने व्यूढेऽस्पृश्यजनैस्तदा ।
 यानादीन् क्षालयेद्देवमधमाधममार्गतः ॥५६३॥
 स्नापयेत्केवलं याने व्यूढे तैः शुद्धवारिणा ।
 सङ्क्षाल्य यानं विधिवत्प्रोक्षयेत्पञ्चगव्यकैः ॥५६४॥
 देवस्योत्सवकाले तु जातायां दीपनिर्वृत्तौ ।
 पतने वापि दीपस्य मूलमन्त्रेण मन्त्रवित् ॥५६५॥
 अष्टोत्तरसहस्रं तु हुत्वा तत्संस्थया जपेत् ।
 छत्रचामरपूर्वाणां पतने तु शतं जपेत् ॥५६६॥

वह्निदाहे समुत्पन्ने पुनरुत्पाद्य तानपि ।
 सजपं शान्तिहोमं तु कुर्यादष्टोत्तरं शतम् ॥५६७॥
 देवस्योत्सवकाले तु ग्रामे भरणसम्भवे ।
 पश्चाद्ग्रामं तु सम्प्रोक्ष्य अषममममार्गतः ॥५६८॥
 देवं संस्त्रापयेत्पश्चाच्छान्तिहोमं समाचरेत् ।
 देवस्योत्सवकाले तु ग्रामादौ वह्निदाहतः ॥५६९॥
 दूषिते पञ्चगव्यैस्तु प्रोक्ष्य ग्रामादिकं बुधः ।
 शान्तिहोमं च कृत्वा पुनरुत्सवमाचरेत् ॥५७०॥
 ग्रामादावग्निना दग्धे वात्यासारादिदूषिते ।
 शान्तिहोमं पुरा कृत्वा पश्चादुत्सवमाचरेत् ॥५७१॥
 अन्यथा चोत्सवे बल्लभे त्वधमोत्तममार्गतः ।
 देवं संस्त्राप्य विधिवच्छान्तिहोमं समाचरेत् ॥५७२॥
 शून्येषु ग्रामनगरपत्तनादिषु चोत्सवम् ।
 बलिदानं न कुर्वीत कृते तत्रापि निष्फलम् ॥५७३॥
 ग्रामन्येवोत्सवं कुर्याद्बलिदानं च देशिकः ।
 अन्यथा करणे देवमुत्तमोत्तममार्गतः ॥५७४॥
 संस्त्राप्य शान्तिहोमं च कुर्यात्तद्दोषशान्तये ।
 समाहिते ॥ ग्रामादौ ग्रामशान्तिपुरस्सरम् ॥५७५॥
 पुनरप्युत्सवं कुर्याद्ब्राह्मणानामनुजया ।
 रिपुचोराग्निवृष्ट्यादिभयात्कर्मिश्चिदुत्तमे ॥५७६॥
 विप्रिते मुनिशार्दूलाः! केवलं बलिमाचरेत् ।
 अतिक्रान्तोत्सव कुर्यादन्येषुः शान्तिपूर्वकम् ॥५७७॥
 विप्रिते बलिदानेपि अन्येषुरधमोत्तमम् ।
 रूपनं शान्तिहोमं च कृत्वालिक्रान्तमुत्सवम् ॥५७८॥
 बलिदानं च कुर्वीत त्रिदिनं त्रिदिनं तु वा ।

चतुष्पञ्चदिन वापि उत्सवे विहिते सति ॥५७९॥
 तत्तद्दोषानुरूपेण प्रायश्चित्त विधाय च ।
 अतिक्रान्तोत्सवान् कुर्याद्द्वलिदानानि च क्रमात् ॥५८०॥
 देवस्योत्सवकाले तु महावातैस्तथाऽऽस्तपै ।
 यासुभिर्वर्षनीहारै स्पृष्टे विम्बेऽधमोत्तमम् ॥५८१॥
 स्नपन शान्तिहोम च कुर्यात्तद्दोषशान्तये ।
 विम्बे चोरादिभिर्वष्टे वर्तमाने महोत्सवे ॥५८२॥
 विम्बान्तर समापाद्य प्रतिष्ठाप्य यथापुरम् ।
 महाभिषेक हवन जप चैव यथाविधि ॥५८३॥
 कुर्यादुत्सवशेष तु कर्माणादिषु नानरेत् ।
 रथस्य यात्राकाले तु चक्रच्छेदेऽक्षमेवने ॥५८४॥
 रज्जुच्छेदेपि वा ह्यन्य सयोग्य च यथापुरम् ।
 यात्रान्ते शान्तिहोम तु कुर्यात्तद्दोषशान्तये ॥५८५॥
 शिलाकुम्भस्य पतने सारथे पतने तु वा ।
 पुनर्यथापुर स्थाप्य कृत्वा पुण्याहवाचनम् ॥५८६॥
 रथ सम्प्रोक्ष्य यात्रान्ते शान्तिहोम समाचरेत् ।
 रथोपरि त्वयोग्यानामारोहे पञ्चगव्यकै ॥५८७॥
 रथ सम्प्रोक्ष्य यात्रान्ते त्वयमाधममार्गत ।
 व्याघ्रमेदेवदेवेश रथे वै किञ्चिदग्निना ॥५८८॥
 दागे पुनर्नवीकृत्य सेचयेत्पञ्चगव्यकै ।
 यात्रान्ते स्नपन कुर्यादधमोत्तमसंज्ञकम् ॥५८९॥
 रथस्य तु महद्दाहे रथादेव सगोपरि ।
 समारोप्यालय नीत्वा उत्तमोत्तममार्गत ॥५९०॥
 स्नपन शान्तिहोम च कुर्यात्त्रासाभोजनम् ।
 रथाद्विम्बस्य पतने रथोपरि स्वगे तु वा ॥५९१॥

पुनर्देव समारोप्य नीत्वा वै मन्दिर तत ।
 उतमोत्तममार्गेण स्नपन हवन तथा ॥५९२॥
 मूलमन्त्रायुतजप कृत्वा गोभूतिलादिभ्यम् ।
 दत्त्वा तद्दोषशान्त्यर्थं सहस्र भोजयेद्भिक्षान् ॥५९३॥
 संविम्बस्य रथस्यैव पतने प्राग्वदाचरेत् ।
 प्रायश्चित्तं द्विजश्रेष्ठा । रथमङ्गे तु त पुन ॥५९४॥
 सन्धायोत्सवशेषं तु कृत्वा शान्त्यै हुनेद्गुरु ।
 असन्धेये रथे देवमारोप्य च स्वर्गोपरि ॥५९५॥
 नीत्वालय तत्त देवमघमोत्तममार्गत ।
 सस्नाप्य शान्तिहोमादि कुर्यात्तद्दोषशान्त्यर्थे ॥५९६॥
 रथचक्रादिघातैस्तु मनुष्यमरणे सति ।
 शव बहिर्विनिष्कास्य तद्देशस्वननादिकाम् ॥५९७॥
 पञ्चशुद्धिं क्रमात्कृत्वा यात्रान्ते त्वघमाघमम् ।
 स्नपन शान्तिहोम च कुर्याद्वाक्त्राक्षणभोजनम् ॥५९८॥
 चक्रघातादिना तिर्यङ्मरणे प्राग्वदाचरेत् ।
 भूमिशुध्यादिकं सर्वं स्नपन त्वघमाघमम् ॥५९९॥
 यात्राकाले तथान्योन्यविरोधादायुषादिना ।
 रथान्तिके जनमृतौ प्राग्वन्निष्कृतिरीरिता ॥६००॥
 तद्दत्तायै रथे स्पृष्टे रथ सखाब्ज्य वारिमि ।
 पञ्चगव्येन सप्रोक्ष्य यात्रान्ते त्वघमाघमम् ॥६०१॥
 स्नपन शान्तिहोम च कुर्याद्देशिकसत्तम ।
 रथोत्सवस्य काले तु तद्ग्रामे यत्र कुत्र वा ॥६०२॥
 मरणे वाक्त्राक्षणादिना तच्छव ग्रामतो बहि ।
 निष्काम्य ग्रामवीथीस्तु मार्जनोल्लेखनादिभि ॥६०३॥
 सप्तोष्म पञ्चगव्येन प्रोक्ष्य यात्रा समाचरेत् ।
 ततोऽघमाघमं ग्रामं शान्तिहोम समाचरेत् ॥६०४॥

एकद्वित्रिदिनान्ते तु रथे स्वस्थानसंस्थिते ।
 अधमोत्तममार्गेण स्नपनं हवनं तथा ॥६०५॥
 कृत्वा ततस्त्वत्क्रान्तमुत्सवं बलिमाचरेत् ।
 तथा तीर्थदिने वापि क्षप्रविष्टे रथे स्थलम् ॥६०६॥
 अधरोप्य रथाद्देवं समारोप्य स्वगेश्वरे ।
 ग्रामप्रदक्षिणं नीत्वा उत्तमोत्तममार्गत ॥६०७॥
 स्नपनं शान्तिहोमं च कृत्वा तत्क्रान्तमुत्सवम् ।
 दक्षिणं च कुर्वीत ततस्तीर्थ्यादिकं चरेत् ॥६०८॥
 एकद्वित्रिदिनान्तं तु रथारोहे तु विप्रिते ।
 अधमोत्तममार्गेण स्नपनं हवनं तथा ॥६०९॥
 द्विजानां भोजनं कृत्वा सद्यः कुर्याद्रथोत्सवम् ।
 एकद्वित्रिचतुर्थ्यपि विप्रिते तु रथोत्सवे ॥६१०॥
 उत्तमस्नपनं होमं सहस्रद्विजभोजनम् ।
 गोभूदानादिकं कृत्वा रथप्रोक्षणमाचरेत् ॥६११॥
 रथस्थां देवतां पूज्य स्वगेशमनुना ततः ।
 अष्टोत्तरशतं हुत्वा तिलैराज्यैश्च तण्डुलैः ॥६१२॥
 रथस्य देवतामन्त्रैः पृथगष्टाहुतीर्हुनेत् ।
 एव कृत्वाथ देवस्य रथयात्रां समाचरेत् ॥६१३॥
 महोत्सवाङ्गभूते तु वसन्तोत्सवकर्मणि ।
 ढोलोत्सवे च मृगयाद्युत्सवे च मुनीश्वराः ॥६१४॥
 युद्धारम्भे च देवीभ्यां तथा चूर्णाभिषेचने ।
 उत्ते कुर्यात् शान्तिहोमं तच्च होमोपशान्तये ॥६१५॥
 मुहूर्तातिक्रमेप्येवमुत्सवे सर्वकर्मणाम् ।
 शान्तिहोमं प्रकुर्वीत अष्टोत्तरशतं तथा ॥६१६॥
 दिवाराज्युत्सवं कुर्यादामृत्यासमयोदयात् ।

पुनरप्युत्सव कुर्यात्सर्वदोषप्रशान्तये ॥६४२॥
 तस्मिन् मासेऽप्यतिक्रान्ते मासि स्यात्तदनन्तरे ।
 एव सवत्सरान्त स्यादतिक्रान्तेऽपि वत्सरे ॥६४३॥
 सहस्रफलशस्त्रान् शान्तिहोमोऽयुत जप ।
 सहस्रब्राह्मणानां च भोजन कारयेद्विजा ! ॥६४४॥
 तेनैव शान्तिर्भवति न गतोत्सवमाचरेत् ।
 नवाहोत्सवपूर्वेषु पूर्वं यावाद्दिनोत्सवम् ॥६४५॥
 सङ्कल्पित तथैव स्यात्प्रतिमवत्सर द्विजा ! ।
 तावन्न्यूनाधिकदिन नोत्सव परिरूपयेत् ॥६४६॥
 अमत्या यदि कुर्वीत पुनरुत्सवमाचरेत् ।
 वैशेषिकेषु मासेषु वर्तमाने महोत्सवे ॥६४७॥
 द्वादश्यादिषु तत्सर्वं यथान्याय समाचरेत् ।
 न लोपयेत्प्रयत्नेन प्राप्त वैशेषिक सुधी ॥६४८॥
 जपेदस्त्रायुत मन्त्री त्वकृतेषु च शान्तये ।
 एवमादिषु चान्येषु दोषेषु मुनिसत्तमा ! ॥६४९॥
 उत्सवामौ यथाशास्त्र शान्तिहोम समाचरेत् ।
 पर्वोत्सवेषु लुप्तेषु स्नपन त्वधमाधमम् ॥६५०॥
 हविर्निवेदन चापि विशेषेण समाचरेत् ।
 श्रवणाद्युत्सवे लुप्ते स्नपन त्वधमोत्तमम् ॥६५१॥
 लुप्ते तु वृष्टिकादीषु तदनन्तरमासि वा ।
 कुर्वीत वद्दिनक्षत्रे स्नपन त्वधमोत्तमम् ॥६५२॥
 दीपोत्सव प्रकुर्वीत शान्तिहोमपुरस्सरम् ।
 अन्येष्वप्युत्सवेष्वेव लुप्तेषु मुनिपुङ्गवा ! ॥६५३॥
 तदनन्तरमासे वा तत्तदुत्सववासरे ।
 जाचरेदुत्सव प्राग्वत्प्रानहोमपुरस्सरम् ॥६५४॥

प्रायश्चित्तमयो वक्ष्ये पवित्रारोपणे द्विजा ।
 अप्रमाणे पवित्रे तु अस्त्रमन्त्रायुत जपेत् ॥६५५॥
 अतीत उक्तकाले तु चातुर्मास्यस्य मध्यत ।
 मध्यम खपन कृत्वा काले ऽन्यस्मिन्स्तदाचरेत् ॥६५६॥
 पवित्रे केशपापाणचर्माङ्गारनस्त्रादिभि ।
 दूषिते यामिना दग्धे छिन्ने दष्टेऽतिमाक्षिते ॥६५७॥
 मूषिकाधैश्च काकाधैस्स्पृष्टे त्यक्त्वा तु तत्पुन ।
 सूत्रैस्तथाविध कृत्वा विधिवच्चाधिवासयेत् ॥६५८॥
 एव दुष्टपवित्राणा मोहादारोपणे कृते ।
 सत्परित्यज्य देवेशमधमोत्तममार्गत ॥६५९॥
 सत्प्राप्य हुत्वा शान्त्यर्थं दद्याच्छुद्धपवित्रकम् ।
 अक्रमेण तु देवस्य पवित्रारोपणे कृते ॥६६०॥
 शान्तिहोम तदा कृत्वा सहस्र जपमाचरेत् ।
 शुद्धर्ते समतिक्रान्ते शुद्धे मजनविस्तरात् ॥६६१॥
 तदन्यस्मिन् विभोर्दद्यात्पवित् शान्तिपूर्वकम् ।
 पावित्रिकी तीर्थयात्रा न कृता चेन्मुनीश्वरा । ॥६६२॥
 उत्तम खपन कृत्वा पुनरत्सवमाचरेत् ।
 पवित्रे देवदवस्य अयोम्याना नियोजिते ॥६६३॥
 शान्तिहोम तदा कृत्वा सहस्र जपमाचरेत् ।
 चातुर्मास्ये तु देवस्य कुर्यात् शयनोन्मेषम् ॥६६४॥
 तद्यत्यये विलोपे च चतु स्नानार्चनादिकम् ।
 जप्त्वा मूलायुत मन्त्री शान्त्यर्थं जुहुयात्तथा ॥६६५॥
 कलशम्यापनार्थं चैव कुर्यादङ्कुरार्पणम् ।
 तथा प्रतिसर वन्य मूलमन्त्रायुत जपेत् ॥६६६॥
 पुरस्तादङ्कुरानर्प्य जप्त्वा निम्बे तु ज्यैष्ठ्यम् ।

अमत्यावा समत्या वा स्रपन नाचरेद्यादि ॥६६७॥
 शान्तिहोम पुरा कृत्वा जपेदष्टाक्षरायुतम् ।
 कौतुकाकुरपूर्वं तु पुनरेवाभिषेचयेत् ॥६६८॥
 अकृत्वाकुरयाग तु तथा कौतुकमन्धनम् ।
 स्नापितो यदि देवेश स्रपन निष्फल भवेत् ॥६६९॥
 विधिवच्चाकुरावाप कृत्वा कौतुकमन्धनम् ।
 स्नापयेद्विधिवन्मन्त्री शान्तिहोमपुरस्सरम् ॥६७०॥
 सकल्पिते तु स्रपने त्वकृते द्विगुण चरेत् ।
 नासादितैर्द्रव्यहीनै स्नापितेष्वेवमाचरेत् ॥६७१॥
 स्थापितेष्वथ कुम्भेषु हिनेषु स्थाप्य पूर्ववत् ।
 जपेत्कलशदैवत्य मन्त्रमष्टोत्तर शतम् ॥६७२॥
 समुद्धृतेषु कुम्भेषु रिक्तेषु सुपिरादिना ।
 प्राग्वदन्य प्रतिष्ठाप्य जपेदष्टोत्तर शतम् ॥६७३॥
 मार्जालमूपिकाद्यैस्तु स्पृष्टे वा लघिते घटे ।
 फेनास्थिलोष्टसम्पृष्टे भेदच्छेदादिदूषिते ॥६७४॥
 पिपीलिकादेर्गव्यादी पतने सूत्रबन्धयो ।
 अग्निदाहे तथा कुम्भे कालमण्डलदूषिते ॥६७५॥
 त त कुम्भ परित्यज्य स्थाप्य कुम्भान्तर पुन ।
 सम्पूज्य कुम्भदैवत्य मन्त्रमष्टोत्तर जपेत् ॥६७६॥
 स्थापिते स्नानकलशे स्नानकुक्कुटवायसौ ।
 अम्पृश्यैश्चापि सम्पृष्टे षडक्ष्यास्तुतिकादिभि ॥६७७॥
 चण्डाद्वैरा मन्त्रिदृष्टे स्पृष्टे सूतकिभिर्नरे ।
 मर्गान् कुम्भान् परित्यज्य शुद्धान् सम्याप्य पूर्ववत् ॥६७८॥
 पुण्यादृष्टान् जपेत्पञ्चा त्पञ्चा मन्त्रमष्टोत्तरम् ।
 मन्त्र यन्त्रदैवत्यमष्टवार जपेत्पृथक् ॥६७९॥

दुष्टैस्सम्नापिते देवे पुनरप्यभिषेचयेत् ।
 माहिपाजोप्द्रुसम्भूतदधिक्षीरघृतादिभि ॥६८०॥
 मासातीतघृतैर्वापि पयोभिर्दधिसंयुतै ।
 क्षीरयुक्तैश्च दधिभिर्गुडभिश्चैश्च माक्षिके ॥६८१॥
 अन्यैश्च सङ्करद्रव्यैस्तथा पर्युषितोदके ।
 अगाढितैश्च सलिलैस्तथा वै पल्लवोदके ॥६८२॥
 सन्नापिते तु देवेषु पुनरप्यभिषेचयेत् ।
 शान्तिहोम च कुर्वीत तत्तद्दोषप्रशान्तये ॥६८३॥
 अधिवासितवृम्भस्वतोयाना पूर्वमेव तु ।
 न पर्युषितदोषोस्ति अधिवासैस्तथार्चनै ॥६८४॥
 अनर्चने च कुम्भानामक्रमेण समर्चने ।
 अक्रमेण समुद्धारे स्वापने द्रव्ययोजने ॥६८५॥
 द्रव्ये न्यूनोऽधिकेवापि शरावे कलशे तथा ।
 कूर्चे वस्त्रे तथा कोष्ठे पीठादौ तोरणादिके ॥६८६॥
 प्रमाणरहिते धान्यपीठभावे मुनीश्वराः ।
 सूत्रवस्त्राद्यभावे च शतवार जपेन्मनुम् ॥६८७॥
 गेयमब्रह्मवादित्रस्तोत्रनृत्तादिभिर्विना ।
 शीणश्वेणुनिनादैश्च तथा पुण्याहवाचनै ॥६८८॥
 विनाभिषेचने मूलमष्टोत्तरशत जपेत् ।
 मोक्षार्थी स्नापयेद्देव सर्वफल यथाविधि ॥६८९॥
 रिपूणा निग्रहार्थी तु दिवा कुर्यात्तु सर्वदा ।
 स्वर्गनामस्तु पूर्वाह्णे धर्मार्थी दिनमध्यमे ॥६९०॥
 दिनान्ते सर्वभोगार्थी प्रायश्चित्तेषु सर्वदा ।
 चन्द्रसूर्योपरागे च तत्काले स्नापयेत्प्रभुम् ॥६९१॥
 सकान्तिषु च सूर्यस्य प्राग्गत्यात्तथैव च ।

सन्नान्तिकाला विज्ञेया नाढ्य षोडश षोडश॥६९२॥
 तदानीं स्नापयेद्देवनतिक्रान्ते हुनेन्मनुम् ।
 सहस्रकृत्वस्तदनु तत्समजसमाचरेत् ॥६९३॥
 घट्टप्रतिसरे विम्बे स्नपनार्थं तु मन्त्रिणा ।
 सम्प्राप्ते स्नपनेन्यन्मिन् प्रायश्चित्तनिमित्ततः ॥६९४॥
 तदर्थं कौतुकं बध्वा स्नानकर्म समाप्य च ।
 पूर्वारव्यं प्रकुर्वीत प्रायश्चित्तादनन्तरम् ॥६९५॥
 अन्यत्त क्रमशः कुर्यात्पूर्वारव्यं समाप्य च ।
 अन्यथा चेदिदं कर्म निष्फलं भवति द्विजा ! ॥६९६॥
 तद्दोषपरिहारार्थं शान्तिहोमो जपस्तथा ।
 सहस्रसंख्या युक्तो मूलमन्त्रेण मन्त्रवित् ॥६९७॥
 विनावभृथकालं तु देवमालयतो बहिः ।
 स्नापयेद्यदि समोहाच्छान्तिहोमं समाचरेत् ॥६९८॥
 बहुधरेऽभिषेकार्थं ता गृहीत्वाग्रमण्डपात् ।
 न गच्छेद्वाद्यतो मन्त्री स्नपनार्थं बहिर्गते ॥६९९॥
 शान्तिहोमं प्रसूयितं तस्य दोषस्य शान्तये ।
 विम्बेऽभिषिच्यमाने तु पतिते स्नानविष्टरात् ॥७००॥
 प्रतिष्ठास्नपनं कृत्वा शान्तिहोमं समाचरेत् ।
 स्नानकाले विशेषेण विम्बस्य चलने द्विजा ॥७०१॥
 चलने स्नानवेद्याश्च शान्तिहोमं समाचरेत् ।
 प्रभार्षाणाम्प्रभ्राद्भेदगद्गादिदूषिते ॥७०२॥
 तद्विम्बगता शक्तिं नियोज्य भृत्यैस्तुके ।
 सन्धानं निक्षिपेत् पृथ्वा सुममृत्य तदैव तु ॥७०३॥
 शेषकर्मणि निवृत्ते स्नापयेदुत्तमक्रमात् ।
 तिष्ठेन चरमान्येन प्रत्यङ्मुखः सहस्रम् ॥७०४॥

- ११ जुहुयान्मूलमन्त्रेण तेन शान्तिर्मविष्यति ।
 तदा न षटितुं शक्तिर्यदि स्याद्यत्नगौरवात् ॥७०५॥
 शोभार्थेनिग्ने पुरतः स्थापिते शेषमाचरेत् ।
 पुनस्तत्सवतीर्थार्थशयनादिषु मूर्तिषु ॥७०६॥
 तत्तदज्जादिसन्धानं स्थापनं योजनं पुनः ।
 क्षमापरिमहकाले तु दुर्निमित्तोदये द्विजाः ॥७०७॥
 शान्तिहोमं पुरा कृत्वा सहस्रं जपमाचरेत् ।
 तथैव क्षेत्रमानार्थं सूत्रं यत्संप्रसारितम् ॥७०८॥
 विच्छेदे तस्य सूत्रस्य शङ्कुना वा विदारणे ।
 भूतानां बलिकाके तु पतिते बलिपात्रके ॥७०९॥
 भूतले सन्यमाने तु भस्माङ्गारतुषादिके ।
 किमिकीटादिके वापि दृष्टे तच्छान्तये द्विजाः ॥७१०॥
 नारसिंहेन मन्त्रेण तिलैराज्यैः सहस्रशः ।
 हुनेदाचार्यवरणमकृत्वा क्षमापरिमहम् ॥७११॥
 मन्दिरे निर्मिते विमा ब्राह्मणानामनुज्ञया ।
 शान्तिहोमपुरस्कन्तु क्षमापरिमहमाचरेत् ॥७१२॥
 बालस्नानमकृत्वैव मन्दिरे निर्मिते द्विजाः ।
 मूलार्चास्थापनात्पूर्वं यजमानान्वितो गुरुः ॥७१३॥
 रविमण्डलमध्यस्थं देवं सम्पूज्य भक्तितः ।
 औत्तमः पुण्डरीकाक्ष भक्तानुग्रहकारक ॥७१४॥
 क्षन्तुमर्हसि देवेन्द्र यन्मयाप्यकृतं कृतम् ।
 इति प्रणम्य देवेन्द्रं वासस्थानं यथाविधि ॥७१५॥
 निर्माय तत्र देवं तु प्रतिष्ठाप्य समर्चयेत् ।
 स्वातप्रदेशे प्रासादभूमध्ये मुनिसत्तमाः ॥७१६॥
 विना प्रासादानिर्माणे कुम्भसंस्थापनादिकम् ।

ब्राह्मणान् समनुज्ञाप्य स्नात्वा प्रासादमध्यत ॥७१७॥
 तत्र कुम्भस्थापनादि यथासम्भवाचरेत् ।
 शान्तिहोम च कुर्वीत सर्वदोषप्रशान्तये ॥७१८॥
 गर्भन्यासेषि न कृते तथा गर्भं च विन्यसेत् ।
 आयशुद्ध्यादिहीने वा प्रासादे लक्षणोज्झिते ॥७१९॥
 यथाशास्त्रं पुन कृत्वा शान्तिहोम समाचरेत् ।
 न स्थापिते शिम्बाकुम्भे प्रासादे चाप्रतिष्ठिते ॥७२०॥
 तत्तत्कर्म पुन कुर्याच्छान्तिहोमपुरस्सरम् ।
 प्रानारमण्टपादीना गोपुरादेस्तथा द्विजा । ॥७२१॥
 अकृते स्थापने शान्तिपूर्वं तत्तत्समाचरेत् ।
 दारलोहशिलादीना समूहावसरे द्विजा । ॥७२२॥
 दुर्निमित्तोदये चैव तथा दुष्प्रदर्शने ।
 नारासिंहेन मन्त्रेण तिलाज्यैस्तु सहस्रश ॥७२३॥
 शान्तिहोमं प्रवृत्तं सर्वदोषप्रशान्तये ।
 दारलोहशिलामृत्प्लावलादीना परिग्रहे ॥७२४॥
 तत्तद्व्रतयोर्दीर्घद्रव्यमन्त्रत्रियादिषु ।
 परिच्युतेषु तत्कुर्याच्छान्तिहोमनपादिकम् ॥७२५॥
 अकृते पर्वतादौ तु दारवादीना परिग्रहे ।
 आनीतम्यालयक्षेत्रे शिल्पिभिः सत्क्रिया विना ॥७२६॥
 यथावदाचरेद्विद्वानर्चाद्व्यस्य सदग्रहम् ।
 विनेन समग्रं कर्मनिष्ठादौ निर्मिते मति ॥७२७॥
 पश्चादपि च तत्कुर्याच्छान्तिहोमपुरस्सरम् ।
 विन्धर्षादशिलादीना मानेन्मानादिलक्षणे ॥७२८॥
 रक्षिते शान्तिहोमं तु कुर्यात्तदोषप्रशान्तये ।
 विन्धर्षादशिलायां नु व्यत्यम्ने पुशिन्यादिके ॥७२९॥

तत्तत्त्यक्त्वा पुनः कुर्याद्यथोक्तशिल्या द्विजाः ।
 निर्मिता प्रतिमा शीघ्रं स्वगृहे न निवेशिता ॥७३०॥
 राज्ञो राष्ट्रस्य तत्कर्तुरनिष्टमुपपादयेत् ।
 एकविंशदिनादूर्ध्वमासुरी सा भवेद्ध्रुवम् ॥७३१॥
 कृत्वा महाभिषेकाद्यं स्थापयेदन्यथा त्यजेत् ।
 जलाधिवासे क्षपणे तथा नयनमोक्षणे ॥७३२॥
 क्षयने वेदिकायां च मन्त्रन्यासादिकर्मभू ।
 कुम्भमण्डलपूजायां द्वारतोरणकुम्भयोः ॥७३३॥
 होमे पीठाविसंस्कारे अकृते बान्यथा कृते ।
 शान्तिहोमं प्रकुर्वीत सहस्राहुतिसंख्यया ॥७३४॥
 मूलमन्त्रायुतजपं शतब्राह्मणभोजनम् ।
 अस्थाने स्थापिते भिन्ने पादाधाराशिलाश्वितम् ॥७३५॥
 सदानीमेव चोद्धृत्य स्थापयेत्तं स्वके पदे ।
 उत्तमवपनं कृत्वा शान्तिहोमं समाचरेत् ॥७३६॥
 न स्थापिते गृहर्तेऽस्मिन् न तदा निम्नमुद्धरेत् ।
 पूर्ववत्क्षपने होमे कृते शान्तिर्भविष्यति ॥७३७॥
 स्थापनेऽधिकृते मुख्ये देशिके व्याधितेऽसति ।
 न्यस्तदेहे ऽथवा मध्ये वर्तमाने क्रियाक्रमे ॥७३८॥
 क्रियामन्तोपदेष्टा च प्रतिष्ठाकर्मणि स्थितः ।
 पुत्रो वा देशिकेन्द्रस्य स्थापने श्रेयमाचरेत् ॥७३९॥
 अन्ते सहस्रकलशैरभिषिच्य सुरेश्वरम् ।
 चक्रांबुलकुण्डे तु मधुतीरादिभिः क्रमात् ॥७४०॥
 शान्त्यर्थं मधुना हुत्वा तत्संख्यं जपनाचरेत् ।
 प्रतिष्ठाकर्मकालाद्वाचार्यमयवगानयोः ॥७४१॥
 श्रुत्विशाचार्ययोर्वापि संजाते कलदे द्विजाः ।

कर्म निष्फलता याति शान्तिहोम समाचरेत् ॥७४२॥
 नमस्कृत्याभ्यर्च्य गुरु क्षम्यतामिति चोचरेत् ।
 दोषाणामेवमादीना सम्भवेपि मुनीश्वरा । ॥७४३॥
 तत्तच्छान्तिं प्रकुर्वीत शान्तिहोमजपादिभि ।

मुनय ।

प्रायश्चित्तान्यशेषाणि श्रुतानि मुनिपुङ्गव । ॥७४४॥
 तत्र तत्र त्वया प्रोक्तं कर्म सम्प्रोक्षणाभिधम् ।
 ग्रामशान्तिविधिश्चापि शान्तिहोमश्च भूयश्च ॥७४५॥
 तद्विधानादिकं सर्वं ज्ञातुमिच्छामहे मुने ।

नारद ।

सम्प्रोक्षणविधानार्दान् वक्ष्यामि मुनिसत्तमा ! ॥७४६॥
 शृणुध्वमधुना सर्वे सायधानेन चेतसा ।
 निम्बपीठविमानाना भस्माङ्गे तु समाहिते ॥७४७॥
 प्रतिमापीठयोरष्टबन्धने तु पुन कृते ।
 आशौचवद्भिर्मनुजैर्महापातकभिर्नरै ॥७४८॥
 चण्डालोदक्यादिभिश्च म्लेच्छैर्वा कुल्कसादिभि ।
 देवनिम्बे तु सस्पृष्टे चण्डालश्चपचादिभि ॥७४९॥
 निरन्तरं त्वेवमासमालये समधिष्ठिते ।
 चण्डालश्चपचादीना प्रमादाद्भगवद्गृहे ॥७५०॥
 कर्मण्यधिरुतौ तैस्तु सहवासोपि च द्विजा । ।
 निम्बे प्रासादभागे वा श्वे स्पृष्टे द्विजोत्तमा ! ॥७५१॥
 निम्बे चल्मीरुशिभिर्नीतरघाणा समुद्रये ।
 निम्बेत्तदग्निसस्पृष्टे प्रासादे वा मुनीश्वरा । ॥७५२॥
 निम्बम्य दसने चैव चलने रोदने तथा ।
 पतने भ्रमणे चैव म्वदरक्तादिमम्भये ॥७५३॥

कम्पने च तथा विप्राः । रक्तवर्षादिसम्भवे ।
 आराधने च विच्छिन्ने मासादूर्ध्वं मुनीश्वराः ॥७५४॥
 संहितासङ्ख्ये चैव तथा सिद्धान्तसङ्ख्ये ।
 मृगुसे चोद्घृते निम्बे मासादूर्ध्वं द्विजोत्तमाः ॥७५५॥
 सम्प्रोक्षणं प्रकुर्वीत चचक्षोपप्रशान्तये ।
 दोषैरुपहतं ज्ञात्वा मासादप्रतिमादिकम् ॥७५६॥
 अस्मिन्प्रोक्ष्यार्चनं कुर्वन् राजानं राष्ट्रमञ्जसा ।
 देवतायतनं ग्रामं नाशयेन्नाल संशयः ॥७५७॥
 तस्मात्सम्प्रोक्षणं कार्यं मासादप्रतिमादिषु ।
 पुरा सम्प्रोक्षणदिनं राजराष्ट्राभिवृद्धिदम् ॥७५८॥
 निश्चयीकृत्य कालज्ञैः पुरस्तादुक्तवासरे ।
 अङ्कुरानर्प्य विधिवत्सद्यात्सशोषिते गृहे ॥७५९॥
 सर्वत्र गोमत्राम्भोभिः पुण्याहोक्तिपुरस्सरम् ।
 सम्प्रोक्ष्य षष्ठभिर्गव्यैः कुशोदकसमन्वितैः ॥७६०॥
 मूलवेरादिविम्बानां षड्भिस्त्रिद्वार्धकादिभिः ।
 पवित्रायतितैरद्भिर्बहुशः क्षाळने कृते ॥७६१॥
 प्रधानदिनपूर्वम्यां रात्रौ यागादिमण्डपे ।
 स्तोरणद्वारफलशो वितानध्वजदोमिते ॥७६२॥
 दीक्षाधियासवत्कृत्वा कुम्भे वै मण्डपस्थले ।
 पूजनं विमवेनैव जपान्तं मूलमन्दिरे ॥७६३॥
 क्षीराद्यैः पञ्चविंशद्भिः श्रावयेद्भुवनीतुलम् ।
 लेपमिष्टिपटम्भस्य पुरम्नाद्रद्रविष्टरे ॥७६४॥
 कर्माचारमथवा कूर्चदर्पणे प्रतिपिम्बितम् ।
 संम्नाप्य विधिवत्कुम्भैः स्थापितैर्मण्डपे ॥७६५॥
 उन्मवाद्यादिविम्बानामागतानामभयतमनाम् ।

पूजन स्नपन कार्यं पाश्चात्ये यागमण्टपे ॥७६६॥
 तत्रस्थे हवन कुण्डे शङ्खनक्रादिलक्षणे ।
 मयुक्षीरादिभि कार्यं सहस्रशतसख्यया ॥७६७॥
 कर्मविम्ब विनान्येषा विम्बानामङ्गरूपिणाम् ।
 दक्षिणे मण्टपस्याथ शयने कल्पयेन्महत् ॥७६८॥
 तिलतण्डुलशालीना भरैर्वस्त्रादिभि सह ।
 तदूर्ध्वे शाययेदचां विधिवद्भक्तकौतुकाम् ॥७६९॥
 सम्पूज्य कबळाद्यैश्च छादयेत्ता सितादिभि ।
 वर्णकैर्मण्डल कुर्याच्चक्राचुरुहभूषितम् ॥७७०॥
 यावत्प्रभातसमय विम्बस्थस्य समीपत ।
 देशिको मूलमन्त्रस्य जपेनैव नयेन्निशाम् ॥७७१॥
 प्रभाताया तु शर्वयां कृतसन्ध्याविधिर्गुरु ।
 चतु स्थानार्चन कृत्वा पूर्ववत्प्रपनान्वितम् ॥७७२॥
 पूर्णाहुत्यादिक सर्वं विभाय तु यथाविधि ।
 कुण्डस्थ मण्डलस्थञ्च देव हृदि विसर्ज्य च ॥७७३॥
 उद्गम्य द्वारदेवाश्च बलिदानपुरस्सरम् ।
 मुहूर्ते शोभने प्राप्ते नववस्त्रपरिष्कृतम् ॥७७४॥
 सोत्तरीयोपवीत च कृतकौतुकमन्थनम् ।
 समस्ततत्त्वनिन्यस्तामभ्यर्च्यार्घ्यादिभि क्रमात् ॥७७५॥
 तामु स्वहृदयाम्भोजात्पुष्पाञ्जलिपुरस्सरम् ।
 अग्राद्यमपरिच्छेद्यममूर्तममल महत् ॥७७६॥
 नित्यशुद्धमनौषम्य सुसूक्ष्ममचल स्फुटम् ।
 सञ्चिद्वै त्वमामान्य भाम्बर मुदद महत् ॥७७७॥
 तेजम्भु सन्नमय्याय दण्डवत्प्रणिपत्य ह्य ।
 विनिवेद्य विमो सः कृत कर्म द्विजोत्तमा ! ॥७७८॥

उत्थाप्योत्सवविम्बाद्रीन् पूर्ववन्मग्नलै सह ।
 महाकुम्भं च पुरतो चाहयन् मूर्तिपादिभि ॥७७९॥
 करकास्त्र समादाय त्वाचार्य पुरतो ब्रजेत् ।
 शलाकामात्रयाऽच्छिन्नधारया सेचयन् सुवम् ॥७८०॥
 प्रादक्षिण्येन घामान्तं प्रवेश्य मुनिपुङ्गवा ! ।
 महोत्सवोक्तमार्गेण कुम्भप्रोक्षणमाचरेत् ॥७८१॥
 द्वारावरणदेवाश्च जालयाश्रयवर्तिन ।
 स्वगोशविप्लवसेनादीन् परियाराश्च सर्वश ॥७८२॥
 कुम्भावशिष्टतोयेन प्रोक्षयेत्सर्वतः कृमात् ।
 अवशिष्टं कुम्भतोयं बलिपीठेऽभिषेचयेत् ॥७८३॥
 एव सम्प्रोक्ष्य विधिवत्प्रासादान्तं प्रविश्य च ।
 करम्भं कौतुकं चाथ हृदयेन विसृज्य तु ॥७८४॥
 गोभूदेगादिकं कृत्वा सर्वदोषप्रशान्तये ।
 देवमर्घ्यादिनाभ्यर्च्यं हविरन्तं निक्षेपत ॥७८५॥
 ब्राह्मणान् भोजयेत्पश्चात्सहस्रं शतमेव वा ।
 सद्यो वा सकलं त्वेव कुर्यात्सम्प्रोक्षणं विभो ॥७८६॥
 मृष्पाङ्कुरपुरस्कन्तु तत्तद्दोषप्रशान्तये ।
 न तिर्भिर्न च नक्षत्रं कालवेष्टा न विद्यते ॥७८७॥
 सद्यः सम्प्रोक्षणं विद्या ! निशि वा दिवसेपि वा ।
 प्रायश्चित्तविनाशे तु कुर्यात्कालनिरीक्षणम् ॥७८८॥
 इति सम्प्रोक्षणं प्रोक्तं सर्वं चापि द्विजोत्तमा ! ।
 प्रायश्चित्तं तु वै कुर्यात्सङ्गाते तन्निमित्तके ॥७८९॥
 तत्तदैवाय कर्मान्ते त्रिदिनाभ्यन्तरेपि वा ।
 तद्गुरुत्वानुगुण्येन षड्विंशतिदिनान्तरे ॥७९०॥
 तदारम्भसमाप्तिर्वा ह्यन्यथा द्विगुणं चरेत् ।

प्रायश्चित्तं तु सर्वत्र स्वयव्यक्तादिके स्थले ॥७९१॥
 अथातः सप्रवक्ष्यामि ग्रामशान्तिविधिं द्विजाः । ।
 राज्यक्षोभावसाने च शून्ये ग्रामे च हेतुना ॥७९२॥
 ग्रामे च बहिना दग्धे वात्यासारादिदूषिते ।
 पुनः समाहिते रक्तमधुवर्षादिसम्भवे ॥७९३॥
 ग्रामे बहुब्रह्मवधे तथा गोवधसम्भवे ।
 चण्डालशवराद्यैस्तु ग्रामे बहुदिनोषिते ॥७९४॥
 महामार्यादिरोगेण सघातमरणादिभ्यः ।
 ग्रामशान्तिं प्रकुर्वीत सर्वदोषप्रशान्तये ॥७९५॥
 तद्ग्रामे मुनिशार्दूलः सर्वत्रैकत्र वा क्षितिम् ।
 खात्वा मृदं समुद्धृत्य बहिः प्रक्षिप्य शुद्धया ॥७९६॥
 सम्पूर्णं च समीकृत्य कुशाद्रिः परिमृज्य च ।
 पर्षमिक्करणं विधौ कारयित्वा समन्ततः ॥७९७॥
 ससिच्य गोमयाम्भोभिः पुण्याहोद्घोषपूर्वकम् ।
 पञ्चगव्येन चाभ्युक्ष्य गोगणं तत्र वासयेत् ॥७९८॥
 वाचयित्वा महाशान्तिं ब्राह्मणैर्वेदपारगैः ।
 भोजयित्वा द्विजास्तत्र तेभ्यो दद्यात्तु दक्षिणाम् ॥७९९॥
 कृत्यैव स्थलसशुद्धिं शान्तिं कुर्यादनुक्रमात् ।
 देवगेहपुरोभागे बहिर्द्वारस्य सजिधौ ॥८००॥
 मण्डपं कारयेत्पूर्वं चतुर्द्वारादिसयुतम् ।
 तन्मध्ये वेदिकां कुर्यादूर्ध्वमुण्डसमन्विताम् ॥८०१॥
 परितः कल्पयेत्कुण्डानष्टौ वा चतुरोपि वा ।
 मध्यमुण्डेपि वा सर्वं होमं कुर्याद्विजोत्तमाः ॥८०२॥
 सर्वांश्च यागसम्भारान् सम्भृत्य सुसमाहितः ।
 निजामुखे प्रष्टुं तु कृतज्ञानः कृतादिकः ॥८०३॥

देवगेह समासाद्य ऋत्विग्भि सह देशिक ।
 देवदेव समभ्यर्च्य तदनुज्ञापुरस्सरम् ॥८०४॥
 सर्वे परिजनै सार्धं यागगेह प्रविश्य तु ।
 द्वारकुम्भादिकास्तत्र परिकल्प्य यथाविधि ॥८०५॥
 वेदिकोर्ध्वे तु कुण्डस्य दक्षिणे करफान्वितम् ।
 महाकुम्भं च विन्यस्य वामे शान्तिघटं न्यसेत् ॥८०६॥
 करशुद्ध्यादिकं सर्वं कृत्वा ह्ययागपश्चिमम् ।
 पुण्याहं वाचयित्वा तु सम्भारान् प्रोक्ष्य कृत्स्नशः ॥८०७॥
 द्वारार्चनपुरस्कन्तु महाकुम्भे यथाविधि ।
 अभ्यर्च्य देवमर्घ्याद्यैर्हविरन्तैस्तथास्नपन् ॥८०८॥
 परितो वासुदेवादीन् ततः शान्तिघटे द्विजाः ।
 शान्तिं पुष्टिं च तुष्टिं च समभ्यर्च्य यथाविधि ॥८०९॥
 वास्तुदेवगणाश्चापि तत्रैव परिपूजयेत् ।
 तदष्टदिक्षु कुम्भेषु कुमुदादीन् समर्चयेत् ॥८१०॥
 अथोर्ध्वकुण्डे विधिवत्प्रतिष्ठाप्य हुताशनम् ।
 तत्र देव तु सन्तर्प्य समिद्धिं सप्तभिः क्रमात् ॥८११॥
 अष्टोत्तरसहस्राख्यसंख्यया सघृतैस्त्रिलैः ।
 तर्पयित्वा तु शान्त्यर्थमुद्धृत्याग्निगणं ततः ॥८१२॥
 दिक्कुण्डेषु विनिक्षिप्य विदिनकुण्डेषु च क्रमात् ।
 प्रागादिदिक्षु चतुरो ऋत्विजः सन्निवेश्य तु ॥८१३॥
 क्षामुदेवादिभिर्हव्यैः सहस्रसप्तपूर्वकम् ।
 सहस्रसंख्यया देवान् तर्पयेत्सघृतैस्त्रिलैः ॥८१४॥
 एवमप्ययोगेन वाय्वादींश्चावसानकम् ।
 ऋग्वेदाद्याश्च चतुरः सन्निवेश्य यथाक्रमम् ॥८१५॥
 तैश्चापि वैष्णवैः सूक्तैः शान्तिमुक्तेषु पापने ।

सहस्रसस्यया साज्यतिलहोम तु कारयेत् ॥८१६॥
 शान्तिं पुष्टिं च तुष्टिं च वास्तुदेवगणास्तथा ।
 कुमुदादिगणाश्चापि मध्यकुण्डे यथाक्रमम् ॥८१७॥
 प्रत्येकमष्टाहुतिभिस्तर्पयेद्बृहत्तथा ।
 ब्रह्मा मरीचिरत्रिंश्व विवस्वान् पृथिवीश्वर ॥८१८॥
 चित्रश्चैवापवत्सश्च सन्धिता च सवितर ॥
 रुद्रो रुद्रजयश्चैव इन्द्र इन्द्रजयस्तथा ॥८१९॥
 ईशश्चैवाथ पर्जन्यो जयन्तश्च महेन्द्रक ।
 भानु सत्यो मृगुश्चैव अन्तरिक्षश्च पूर्वक ॥८२०॥
 अग्नि पूषा कृशो मानुर्गुण क्षेत्राधिपस्तथा ।
 गन्धर्वा भृङ्गराजश्च मृत्युश्चैव तथान्तक ॥८२१॥
 पितृदौवारिकश्चैव सुग्रीव पुष्पदन्तक ।
 वरुणश्च भृशश्चापो यक्षमासमनोजष ॥८२२॥
 योगो नागश्च मृत्यन्तो भल्लाट सोम एव च ।
 अदितिर्वाम्नुनाथश्च आमवास्तुगणा स्मृता ॥८२३॥
 ष्ठास्तु स्वस्वनाम्निव स्याद्दान्तेन हुनेत्क्रमात् ।
 आमाश्रितास्तथादेवान् नगराश्रितदेवता ॥८२४॥
 भूपालाश्रितदेवाश्च चैत्यप्रासाददेवता ।
 उद्यानोपवनम्याश्च पर्वतद्रुमसन्वितान् ॥८२५॥
 सर्वानम्यागतान् देवान् तर्पयेद्घृतधारया ।
 सग्याताज्य तु सगृह्य शान्तिकुम्भे तु मेचयेत् ॥८२६॥
 कुम्भस्य देवदेर तु पुनरम्यार्च्यं देशिक ।
 गेटादिमाममन्यान्त बलिदान समाचरेत् ॥८२७॥
 रात्रिशेष मगाप्याथ प्रभाते देवितोत्तम ।
 जित्यर्क्याणि निर्वर्त्य गत्वा वै यागमग्निम ॥८२८॥

द्वारार्चनपुरस्कन्तु महाकुम्भादिषु स्थितान् ।
 देवानर्घ्यादिभिर्भोगैर्विरन्त यजेत्कृत्वा ॥८२९॥
 ततस्तु मूर्तिषु सार्धं मध्यकुण्डादिषु क्रमात् ।
 देयं सन्तर्प्य विधिना पूर्वोक्तेन मुनीश्वरा । ॥८३०॥
 पूर्णाहुत्यादिकं सर्वं विधाय च यथाविधि ।
 अग्निमध्यस्थितं देवं विसृज्य स्वहृदि क्रमात् ॥८३१॥
 द्वारदेवान् विसृज्याथ बलिदानपुरस्सरम् ।
 महाकुम्भादिकान् सर्वान् बाह्यन्मूर्तिपादिभिः ॥८३२॥
 षष्ठिं शान्तिसूक्तानि ब्राह्मणैः सह देशिक ।
 हात्पादिमङ्गलैश्चैर्घण्टारवसमन्वितैः ॥८३३॥
 देवगेहं समासाद्य देवमर्घ्यादिभिर्यजेत् ।
 पुस्तकेन प्रोक्षयेत् महाकुम्भस्यतोयतः ॥८३४॥
 प्रासादद्वारमारम्भं बलिपीठान्तिमं कृत्वा ।
 कुम्भावशिष्टतोयेन प्रोक्षयेत्पूर्ववद्भिजा । ॥८३५॥
 शान्तिकुम्भजलेनाथ शान्तिसूक्तैः समन्वित ।
 ग्रामं समोक्षयेद्विधा । सर्वदोषप्रशान्तये ॥८३६॥
 ततो गेहं समासाद्य सम्पूज्य पुरुषोत्तमम् ।
 महाहविर्निवेद्याथ होमान्तं सर्वमाचरेत् ॥८३७॥
 ततस्तु बलिबिम्बं तु चानमारोप्य देशिक ।
 नित्योत्सवविधानेन यात्रोपकरणैः सह ॥८३८॥
 द्वारावरणदेवानां बलिं दत्त्वा विशेषतः ।
 कुमुदादिगार्तं दद्याद्ग्रामेऽपि च यथाविधि ॥८३९॥
 बलिबिम्बं ततोऽभ्यर्च्य स्वस्थाने सन्निवेश्य तु ।
 मूलबिम्बं समभ्यर्च्य प्रणिपत्य समापयेत् ॥८४०॥
 गोमूत्रेणादिकं दद्यात्तत्काले सर्वशान्तये ।

आचार्यऋत्विगादीश्च दक्षिणामिः प्रतोषयेत् ॥८४१॥

ब्राह्मणान् भोजयेत्पश्चात्सहस्रं शतमेव वा ।

तेभ्यश्च दक्षिणां दद्याद्राजराष्ट्रसुखावहः ॥८४२॥

ग्रामशान्तिविधिस्त्वेष कथितो मुनिपुङ्गवाः ।

अथात्तं संप्रवक्ष्यामि शान्तिहोमविधिक्रमम् ॥८४३॥

सर्वदोषप्रक्रमन सर्वच्छिद्रप्रपूरणम् ।

सर्वैश्वर्यप्रदं नृणां सर्वारिष्टविनाशनम् ॥८४४॥

कर्तुः कारयितुश्चैव प्रजानां वाञ्छितप्रदम् ।

अतिवृष्टावनावृष्टौ दुर्भिक्षे रोगसम्भवे ॥८४५॥

दुस्त्वप्नादौ दुर्निमित्ते महोत्पातेषु सत्सु च ।

आराधनाङ्गवैकल्ये गलिते चोत्सवाङ्गके ॥८४६॥

प्रतिष्ठाकूपनादीनामङ्गवैकल्यसम्भवे ।

विष्णोपकरणदीनामस्पृश्यस्पर्शनादिके ॥८४७॥

पूर्वोक्तेषु निमित्तेषु सर्वेषु मुनिपुङ्गवाः ।

शान्तिहोमं प्रकुर्वति तत्तद्दोषप्रशान्तये ॥८४८॥

प्रसादस्याग्रतो वापि प्रथमावरणादिके ।

तदर्थं मण्डपं कुर्याच्चतुर्द्वारसमन्वितम् ॥८४९॥

यद्वा पूर्वं कृते विप्राः । कुलचिन्मण्डपादिके ।

यागार्धमन्दिरे वापि पञ्चनाल्य एव वा ॥८५०॥

गोष्ठागारादिके वापि उद्यानोपवनादिषु ।

द्विहस्तेमहस्त वा कृते वा चतुरश्रम् ॥८५१॥

कुण्डं प्रसन्नयेद्यद्वा मण्डिले होममाचरेत् ।

उण्डम्य दक्षिणे पार्श्वे धान्यर्याठि सलक्षणम् ॥८५२॥

सोपकुम्भं सकरकं महाकुम्भं तु विन्यसेत् ।

शान्तिकुम्भं च तन्पार्श्वे विन्यस्य तु सलक्षणम् ॥८५३॥

कृत्वा मानसयागान्तं करशुध्यादिकं द्विजाः ।
 पुण्याहं वाचयित्वाय सम्पारान्प्रोक्ष्य कृत्यशः ॥८५४॥
 अर्घ्यादीन् परिकल्प्याथ द्वारार्चनपुरस्सरम् ।
 महाकुम्भे योगपीठं परिकल्प्य यथाविधि ॥८५५॥
 तत्रावाह्यं नृसिंहं तु सर्वदोषप्रशान्तिदम् ।
 सकलीकृत्य विधियत्तयभोगादिकं क्रमात् ॥८५६॥
 कृत्वासनादिभिर्षोमैर्हविरन्तं समर्चयेत् ।
 सुदर्शनं च करके प्राणादिकलशेषुच ॥८५७॥
 वासुदेवादीकां चेष्ट्वा प्रभवाप्यययोगतः ।
 शान्तिं पुष्टिं च तुष्टिं च शान्तिकुम्भे समर्चयेत् ॥८५८॥
 कुण्डं संभृत्य तत्रार्चिं प्रतिष्ठाप्य यथाविधि ।
 तत्रापि गृहरिं देवं समावाह्यं यथाविधि ॥८५९॥
 सामिद्विः सप्तभिर्वापि सन्तर्प्याथ स्वमन्त्रतः ।
 विशेषेण हुनेद्दोषशान्त्यर्थं मुनिपुङ्गवाः । ॥८६०॥
 ओं ह्रीं नमश्चेतिमन्त्रसंयुक्तेनादितो द्विजाः ।
 ओं नमोभगवतेनारासिंहायैत्यनेन तु ॥८६१॥
 एतद्दोषं जदिजहि स्वाहेत्यन्तेन देशिकः ।
 मध्वाग्न्यक्षीरसंमिश्रान् सफलांस्तु नितान् द्विजाः ॥८६२॥
 शतं सहस्रं साष्टं वा यथाशक्त्यथवा हुनेत् ।
 पानाशं सादिरं चैव विज्यमौदुम्बरं तथा ॥८६३॥
 अन्नतृणप्लक्षन्धप्रोषमसामार्गमिति द्विजाः ।
 समिधामष्टकं मत्स्यं मधुर्क्षीरान्वितैर्तृप्तं ॥८६४॥
 भष्टाग्रेण जुहुयात्तृणगण्डोत्तरं मतम् ।
 ह्यदन्नाक्षरमन्त्रेण केचजग्यं हुनेत्तथा ॥८६५॥
 पदशरेण मन्त्रेण त्रिं सान्यं हुनेच्छतम् ।

बीजानि विष्णुगामय्या हुत्वा चाष्टोत्तर शतम् ॥८६६॥
 चरु पुरुषसूक्तेन जुहुयादेशिकोत्तम ।
 कृत्वाथ स्विष्टकृद्धोम प्रायश्चित्ताहुतीस्तथा ॥८६७॥
 नारसिंहेन मन्त्रेण दद्यात्पूर्णाहुतिं तत ।
 सम्पाताज्य समादाय सेचयेत्कुम्भमभ्यत ॥८६८॥
 पुन कुम्भे स्थित देव समभ्यर्च्य यथाविधि ।
 शान्तिकुम्भ तु सस्पृष्ट्वा ब्राह्मणै सह देशिक ॥८६९॥
 नारसिंहेन मन्त्रेण शान्तिसूक्तैश्च मन्त्रयेत् ।
 ततश्च द्वारदेवेभ्यो बलिं दद्याद्यथाविधि ॥८७०॥
 षय पूर्वदिने रात्रौ कृत्वा देशिकसत्तम ।
 परेषु प्रातरुत्थाय कृतस्नान कृतादिक ॥८७१॥
 इष्ट्वा कुम्भस्थित देव सन्तर्प्याग्नौ यथाविधि ।
 द्रव्यै पूर्वोदितैश्चापि अष्टाविंशतिसख्यया ॥८७२॥
 पूर्णाहुतिं च कृत्वाथ विसृज्याग्निस्थित विभुम् ।
 विसृज्य द्वारदेवाश्च बलिदानपुरस्सरम् ॥८७३॥
 यहाकुम्भ शान्तिकुम्भ बाहयन् ब्राह्मणै सह ।
 वेदबोधैर्वाद्यबोधैर्घण्टारयसमन्वितै ॥८७४॥
 आसाद्य देवसदन समभ्यर्च्य जगत्प्रभुम् ।
 पुसूक्तेन महाकुम्भतोयेन प्रोक्षयेद्विभुम् ॥८७५॥
 शान्तिकुम्भजलेनाथ देव वा मन्दिरादिकम् ।
 सर्वोपकरण वापि दूषित दोषशान्तये ॥८७६॥
 प्रोक्षयेच्छान्तिसूक्तेन दोषशान्तिर्मविष्यति ।
 यजमानो गुर पश्चात्तोपयेद्दक्षिणादिभि ॥८७७॥
 सप्त कारेपि वा तेन नक्षत्रोपानुसारत ।
 शान्तिहोम प्रहूरीत सर्वदोषनशान्तये ॥८७८॥

कुम्भार्चनं विना वापि केवलं होममाचरेत् ।
 ग्रहोत्सवाद्युत्सवेषु प्रतिष्ठास्नपनादिके ॥८७९॥
 तत्तत्कर्माङ्गभूतेभ्यो शान्तिहोमं समाचरेत् ।
 इति सर्वं समाख्यातं किमन्यच्छ्रोतुमिच्छथ ॥८८०॥

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसंहिताया-

प्रायश्चित्तविधिनाम

एकोनविंशोऽध्यायः ।

अथ विंशोऽध्यायः ।

मुनयः ।

मगबन्धुनिशार्दूलं सर्वशास्त्रविशारदं ।
 मघता तत्र तत्रेह स्वयव्यक्तादिभेदतः ॥१॥
 विशेषं कीर्तितं पूर्वं जीर्णोद्भारादिफलं तु ।
 किं किं भुवि स्वयव्यक्तं महत्स्वं तस्य कीदृशम् ॥२॥
 तत्सर्वं विस्तरेणैव प्रकाशयं दयानिधे ! ।

नारदः ।

स्वयव्यक्तादिभेदं च तन्माहात्म्यं च कृत्स्नशः ।
 प्रवक्ष्यामि शृणुष्व तत्तावधानेन चेतसा ॥३॥
 क्षेत्रेषु पुष्कराद्येषु बामुदेवो जगत्पतिः ।
 स्वयं व्यक्तिं समम्येत्य भक्तानां हितकाम्यया ॥४॥
 स्थितः सतिहितो देवः स्वयव्यक्तो मुनीश्वरः ।
 क्षेत्रेषु केषुचिदेव स्थापितो देवचोत्तमैः ॥५॥
 तथैव केषुचित्तिद्वै केषुचिदपिपुद्गवै ।
 गन्धर्वैश्चापि यक्षैश्च तथाविशाधमेतन् ॥६॥

अमुरै राक्षसैश्चैव मनुजेन्द्रैश्च केषु चित् ।
 स्थापितो विषिवद्देव सन्निधत्ते जगत्प्रभु ॥७॥
 एव भगवदाकारैर्नानासस्थानलक्षणै ।
 नानाविशेषरूपैश्च नानाकार्यवशेन तु ॥८॥
 विश्वमापूरित सर्वं सर्वानुग्रहकाम्यया ।
 भगवद्वक्तिनिरतैर्मनुजेन्द्रै प्रतिष्ठितात् ॥९॥
 माहात्म्य स्यादशगुण राक्षसेन्द्रप्रतिष्ठिते ।
 तत शतगुण प्रोक्तममुरै स्थापिते विभौ ॥१०॥
 सहस्रगुणित प्रोक्त विद्याधरकृते द्विजा । ।
 ततो दशगुण विभो । माहात्म्य यक्षकल्पिते ॥११॥
 ततो दशगुण प्रोक्त गन्धर्वैश्च प्रतिष्ठिते ।
 धार्ये कोटिगुण प्रोक्त सैद्धे दशगुण तत ॥१२॥
 कोटिकोटिगुण दिव्ये स्वयव्यक्ते मुनीश्वरा । ।
 माहात्म्य स्यादसंख्यातमिति शास्त्रेषु निश्चितम् ॥१३॥
 तत्साराद्देवा स्वयव्यक्तविम्ब भगवतो विभो । ।
 सालग्रामशिलारूपैरितरैस्तु शिलादिभि ॥१४॥
 उभयत्र समान स्याद्धरे साश्लिष्यमुत्तमम् ।
 सालग्रामशिलात्रिम्बे तत्तन्मूर्तिविनिर्णयम् ॥१५॥
 तत्तद्व्यवस्थितैश्चिद्दे शाल्वा कार्यं समर्चनम् ।
 क्षेत्रेषु पुष्कराद्येषु स्वयमेव जगत्पति ॥१६॥
 अर्चारूपेणावतीर्य व्यक्तैश्चक्रादिलाटनै ।
 समन्वित सन्निधत्ते भक्ताना हितकाम्यया ॥१७॥
 तत्तत्क्षेत्रभित्तान् देवान् प्रवक्ष्यामि मुनीश्वरा । ।
 यन् जगत्स मनुजो लोके सर्वेषां प्रमुच्यते ॥१८॥
 पुष्कर क्षेत्रमाश्रित्य पुण्डरीकाक्षसजया ।
 वासुदेवम्भु भगवान् नित्य सन्निहित स्थित ॥१९॥

एव क्षेत्रग्रे दिव्ये श्रौतके नैमिष्ठाहये ।
 सैलैष्वन्येषु च तथा वासुदेवादिसंस्था ॥२०॥
 चतुर्भूर्तिस्त्वितो देवो लोकैरक्षणहंतुना ।
 केशव केशिहा लोके कुरुक्षेत्रादिषु स्थित ॥२१॥
 नारायणो मुनिश्रेष्ठा । स्थितो नारायणाच्छले ।
 माधवो बेश्मटगिरौ गोविन्द पुरुषोत्तम ॥२२॥
 भूभागपदमाश्रित्य सस्वितो नाभसाहये ।
 स्वाने वृन्दावनाख्येचि द्विधैव कमलोद्भव ॥२३॥
 विष्णुर्लोभापदे विष्णो । स्थितो विष्णुपदेपि च ।
 मन्दराख्य गिरिं चैव आसाद्य मधुसूदन ॥२४॥
 भूतानामनुकम्पार्थमवतीर्य च सस्थित ।
 वामुन जलमाश्रित्य देवदेवस्त्रिविधम् ॥२५॥
 स्थित कमलसम्भूत । तरण मुगतिप्रदम् ।
 मूर्त्यन्तर वामनाख्य सिंहादौ कमलोद्भव ॥२६॥
 स्वसत्त्वादेत्य विधाम्ना भविना शोकशान्तये ।
 नर्मदाख्य हि चाक्रम्य जल शपथयस्वरम् ॥२७॥
 श्रीधर सस्थितो देव कौण्डलेपि श्रिया सह ।
 हृषीकेशस्तु भगवान् सस्थितोऽप्यात्मना मुवि ॥२८॥
 धरागरे ध्वनारये तु क्षेत्रे कुठजाम्रकेऽवतज्ज ।
 पद्मनाभस्तु देवेश्मत्ववतीर्य च सस्थित ॥२९॥
 दक्षिणा दिशमाश्रित्य समीपे जरुषिक्षिते ।
 गिरौ रेवतके विप्र स्वसत्त्वादेत्य वतते ॥३०॥
 दामोदरस्तु भगवान् श्रितार्थ भावितात्मनाम् ।
 अभिर्भूत्यन्तरै सार्धं मूर्तिर्भाविधनान्दिनम् ॥३१॥
 समानान्त द्विजश्रेष्ठ अतोऽन्येषा च सस्थितिम् ।

निबोधतु महाबुद्धे! सावधानेन चेतसा ॥३२॥
 सिद्धामराश्रितं विद्धि श्वेतद्वीपे तु हसराट् ।
 मत्स्वात्मा भगवानप्सु यश्चात्मा वढवामुखे ॥३३॥
 रसातले तु कूर्मात्मा विन्ध्यारण्ये तु पौष्कर । ।
 विज्रातव्यो मृगेन्द्रात्मा पापहा सर्वदेहिनाम् ॥३४॥
 सौन्दरीयेण रूपेण क्षेत्रे तत्तज्जके तु वै ।
 गाङ्गे शुभजले कूले सुरसिद्धनिषेविते ॥३५॥
 हेमोत्तमागधृष्टेवो हेमशैलमहान्तरे ।
 नौचन्धनमिगवेव मीनवक्त्रा स्थित प्रभु ॥३६॥
 कृष्णाक्षेऽश्वशिरा देव नितिक्षेत्रे च मार्चिते ।
 लग्णोडधिपयन्ते भूभागे सिद्धसेविते ॥३७॥
 कूर्मयवनश्च भगवान् सस्थित शङ्खचक्रद्वम् ।
 नृहरि कृतशौचे तु उल्लयिन्धामपिद्विजा । ॥३८॥
 विशाम्बमूलमजे तु स्थाने त्वेन स्थितस्त्रिधा ।
 क्रोधासुग्रे वगहन्तु वागदे तु नगोत्तमे ॥३९॥
 मन्दमाले दिव्यतस्ने पुण्ड्रुक्षौ हिमाचले ।
 वामन गर्वमूर्तिश्च वैऽरुण्येण सस्थित ॥४०॥
 मन्त्रदेशे तु गङ्गाया इरुक्षेत्रे तु पौष्कर । ।
 यामुन कूलमात्रिन्य प्रादुर्भाषान्तर महत् ॥४१॥
 स्थित त्रिविक्रमाय यन् त्रेलोक्याकान्तविग्रहम् ।
 नगोत्तमे महेन्द्राग्रे पञ्चवक्त्र द्विजा ॥४२॥
 राममन्त्रश्च भगवान् सस्थित क्षत्रिप्रान्नरु ।
 धराधरे चित्रकूटे रत्नक्षयनगे महान् ॥४३॥
 सन्धितश्चापगे गम पञ्चपञ्चनेत्रण ।
 गगोन्य मांषागिर्ध यामुन आमयन् जन्म ॥४४॥

सस्थितो मानुषीयेषु भूभागेषु शुभेषु च ।
 सामुद्रेषि तद्वो द्वीपे द्वारकास्थेऽमरार्चिते ॥४५॥
 वर्तते भगवान् दृष्ण सर्वात्मा परमेश्वर ।
 कल्की विष्णुश्च भगवान् स्तूयमानो द्विनै स्थित ॥४६॥
 समासाद्य विषाशा च नदीं नियतमानस ।
 धर्ममूर्तिर्महात्मा वै चर्मारण्ये सुरार्चिते ॥४७॥
 अनुग्रहपरस्त्वास्ते लोकाना लोकापूजित ।
 नरसज्ञो जगन्नाथ सिद्धे सम्पूजितेषु च ॥४८॥
 भूभागेषु च रम्येषु नित्यसतिहितमिति ।
 गिरौ गोवर्धनास्थे तु देव सर्वेश्वरो हरि ॥४९॥
 सस्थित पूजिते स्थाने गद्या निष्क्रमणेषु च ।
 सालग्रामे च भगवान् रानेद्रास्थे वने द्विजा । ॥५०॥
 तथैव वमुषाशे च स्थितो देवव्रताभिधे ।
 कृष्णोपरश्चतुर्मूर्तिरनतीर्य धरातर ॥५१॥
 स्थित पिण्डारके विप्र मोचयन् दुष्टताञ्जनान् ।
 श्वेतद्वीपे कुरुक्षेत्रे हिमवन्ताचलेऽप्यन । ॥५२॥
 वेदिकायामपि तटे विश्वरूप स्थित प्रभु ।
 क्षीरेदधौ पद्मनाभ शेषादिशयनो हरि ॥५३॥
 स्थितो नन्वदनसम्भूत । यस्माच्चेद पितामह । ।
 चतुर्था रूपमाश्रित्य विश्वेस्मिन् सेव वर्तते ॥५४॥
 हिताय सर्वलोकाना यथावदवधारय ।
 आसाद्य शयन ब्रह्मन् पाताळतरसस्थित ॥५५॥
 चटमादाय चाग्रेय योन्ते सहरते जयत् ।
 चटमूल समाश्रित्य प्रयागे सुरपूजिते ॥५६॥
 जगदेकार्णव कृत्वा दिव्यमासाद्य पादपद् ।
 सान्तिष्ठते स भगवान् तस्मिन् तीरे क्षितौ द्विजा । ॥५७॥

न्यग्रोधगायिन चैव ध्यायेद्दिव्यगतिप्रदम् ।
 हिमाचलेकदेशे तु तुङ्गे वै मृगुसङ्गके ॥५८॥
 मधुकैटभमायी च सन्धित सोवनीतले ।
 क्षीरोदरक्षितिक्षेत्रे सुरासुरनिषेविते ॥५९॥
 मन्दराद्रिकरो देवो वर्तते देवपूजित ।
 तत्रैवामृतचिद्देव सन्धित सिद्धसेवित ॥६०॥
 फान्ताल्लषधरश्चैव सुषारुलशृङ्गप्रभु ।
 सिद्धाना च मुनीना च देवाना मृत्युजित् स्थित ॥६१॥
 द्विधा कर्ता गणोपेतो देवो गरुडवाहन ।
 सालवृक्षभुजोद्देशे सालग्रामे स्थितो विभु ॥६२॥
 त्रिवृटगिरिपृष्ठे तु गम्ये गगनचारिणाम् ।
 गजोद्धृतिच्छलेनैव अप्रमेयास्थया स्थित ॥६३॥
 श्वेतद्वीपपतिर्देव अवतीर्य च सन्धित ।
 गङ्गासमुद्रसयोगे क्षित्युद्देशे मनोरमे ॥६४॥
 यजमुग्धगगान् देवो नैमिशे सिद्धपूजिते ।
 सैन्धवारण्यमाश्रित्य अनन्तो भगवान् स्थित ॥६५॥
 शार्ङ्गपाणिस्तु देवेशो दण्डकारण्यसङ्गके ।
 उत्पलवर्तके देशे शौरिसङ्गोऽच्युत स्थित ॥६६॥
 प्रितौ समुद्रनन्धेऽप्ये सङ्गमे सिद्धसेविते ।
 ज्ञानोपदेष्टा भगवान् सन्धितो दुःखशान्तये ॥६७॥
 आसाद्य सूकरक्षेत्रं देवो गरुडवाहन ।
 सन्धितो गरुडारूढ पारिजातकराद्रित ॥६८॥
 सिद्धे सुरगणैः साधैः गगने चापि पौष्कर ।
 देवदेव जगन्नाथ हस्तिपर्वतमस्तने ॥६९॥
 ण्डदेशे ममामाद्य सर्वस्य वरद स्थित ।
 माक्योदपानिर्वृष्टो भागवाया मदात्मने ॥७०॥

उद्धीय पुण्यभूमागे संस्थितः पुरुषोत्तमः ।
 जचिन्त्यात्माथ भगवान् पर्वते गन्धमावने ॥७१॥
 शिपिविष्टास्यया देशे शिपिविष्टावृतः स्थितः ।
 प्राक्समुद्राययाने तु भूमागे शुभलक्षणे ॥७२॥
 फापिलीं मूर्तिमासाद्य दामुदेवः स्थितः प्रभुः ।
 जयतीर्थं स्वसत्वाच्च ब्रह्मसंज्ञः प्रजापतिः ॥७३॥
 मणिबन्धं समासाद्य नित्यं सन्निहितः स्थितः ।
 मगधामण्डले विप्र महाबोधधराश्रयः ॥७४॥
 संस्थितो लोफनाथात्मा देवदेवो जनार्दनः ।
 देवदक्षिणाक्षणो वै यो ऽभिमानतनुर्द्विज ॥७५॥
 सूर्यसंज्ञस्तु भगवान् हेमशैलोपरि स्थितः ।
 व्याच्युते वामनेत्रे तु योऽभिमानतनुर्विभुः ॥७६॥
 भगवान् सोमसंज्ञस्तु सोमतीर्थाश्रमेपि च ।
 जमिस्वरूपमजितं संस्थितं नादवानले ॥७७॥
 वस्यात्मा भगवान् विप्र ! मासते त्वसुरान्तकृद ।
 विष्णुनाम्ना पुनर्देवस्त्वनेकायुषमण्डितः ॥७८॥
 जपाख्ययोज्जयिन्यां वै स्थितः पापजयो नृणाम् ।
 काश्मीरमण्डले पुण्ये क्षेत्रे चक्रधराभिधे ॥७९॥
 चक्रपाणिस्तु भगवान् भक्तानां मोक्षदः स्थितः ।
 सुरोत्तमाभिधानं च गदापाणिं तु यौष्करं ॥८०॥
 सदासन्निहितं विद्धि गङ्गाद्वारे सुरैः सह ।
 चतुर्भुजश्चतुर्भुतिश्चतुर्वक्त्रश्चतुर्गतिः ॥८१॥
 स्थितः पिण्डारके देवो विष्वक्सेनः सनातनः ।
 शुभमासाद्य भूभागं प्राक्ज्योतिषपुरे तथा ॥८२॥
 देवं विश्वेश्वराख्यं च स्थितिमेत्य स्वगोचरात् ।

सातत्रनाभिपक्षेले सिद्धविद्याधरान्विते ॥८३॥
 स्वामिनजो जगन्नाथ स्थितो मन्दाकिनीतटे ।
 मद्रातके महायोगे ध्यामिनामपवर्गद ॥८४॥
 धरातले नृसिंहाग्रे देविक्रयान्तटाश्रिते ।
 रिपुक्षयाग्नया विप्र । देव सर्वेश्वर न्वित ॥८५॥
 शङ्करास्ये तु मूमागे सर्वदेवनिषेविते ।
 ज्ञानमूर्तिजगन्नाथ सम्वित शुभकृन्नुणात् ॥८६॥
 पृथिव्या तु पिनक्षेत्र मोचयन्तमृणत्रयात् ।
 जनार्दनाख्यया ब्रह्मन् । विधात्मा भगवान् स्थित ॥८७॥
 एतेऽनन्तारा कविता रेशत कमलोद्भव ।
 एभि क्षितितल व्याप्त पौन पुन्येन च स्वयम् ॥८८॥
 ससारिणा जनाना तु अनुग्रहधियावन्ज ।
 सद्गतिर्नमगम्याना तिसन्ध नित्यमाचरेत् ॥८९॥
 मर्ति चक्रे च गम्याना सेवने दर्शनेपि च ।
 म्लेच्छाना तेषु देशेषु क्षितौ क्षेपादयो हि ये ॥९०॥
 साहचर्यपरितरेण ब्रह्मवासे सदैव हि ।
 ऋणिभि सामरे सिद्धे स्वाश्रमेषु महत्सु च ॥९१॥
 जलक्षयेषु पुण्येषु पृथिव्या त्रिविधेषु च ।
 सर्वे भगवदाङ्गारा विभवव्यूहलक्षणा ॥९२॥
 उक्ता गताश्च ये चान्ये समुल्लेख्य प्रिया स्वयम् ।
 प्रतिष्ठिताश्च विधिवत्समन्त्रा सत्यविक्रमा ॥९३॥
 स्थित्या नानाप्रकारा ये भूतभव्यादिकाख्यया ।
 सौम्याग्नेयोऽग्न्याख्येन सन्निवेशवशेन वै ॥९४॥
 दीनारश्मियेनैव चित्तसौरयप्रदेन च ।
 मुजापायुषसन्धानकेतुमेदेन वै सह ॥९५॥

अलंकृतं च भूभागं मनुजैस्त्वेवमेव हि ।
 भक्तैरनुगृहीतैश्च सिद्धावैश्च यथोदितम् ॥९६॥
 आदिदेवादयश्चेते तत्त्वेशाः समुदीरिताः ।
 परस्मिन् भगवत्तत्त्वे त्वभेदेन व्यपस्थिताः ॥९७॥
 सूर्यस्य रश्मयो यद्दृष्ट्वेहर्चिर्गणा यथा ।
 जलधेरूर्मयोयद्दृष्ट्वदेवाब्जसम्भवः ॥९८॥
 चित्सामान्या नित्यशुद्धा व्यापका परमेश्वराः ।
 तत्त्वसत्ता समाश्रित्य ज्ञानाद्यैः समलंकृताः ॥९९॥
 अणिमाषष्ठकोपेताः सस्थिता स्वामना तु वै ।
 अध्यावागिषु सर्वस्मृन्त्य कुर्वन्ति सन्निधिम् ॥१००॥
 शुक्ले सर्वभूतानां विशेषेण तु वै भुवि ।
 जायिष्वप्रभवात्फालादारभ्य प्रलयायपि ॥१०१॥
 क्षेत्रेषु तीर्णतीरेषु स्रष्टव्रह्ममयात्मना ।
 सामान्येनापि मन्त्रेण सन्निवर्तेन भात्मना ॥१०२॥
 ततो व्यक्तेतर रूपमाश्रयन्ति च वार्धिमम् ।
 हितार्थं सर्वलोपनामयतीर्गमनश्चरम् ॥१०३॥
 वगत्यायतनास्यान्नामत्र सिध्यन्ति योगिनः ।
 कालान्तरेण व्यक्तीनां मज्जनं जायते यदि ॥१०४॥
 सन्निधिं शक्तिभावेन नित्यं कुर्वन्ति तत्र च ।
 योगेश्वरामरा सिद्धा स्मृत्यान्तरं तदात्मकम् ॥१०५॥
 शैलमृदारघातूया व्याप्तिं सस्वाप्यन्ति यः ।
 यत्रानुवेदं ध्रुवते मन्त्रनाकिधरास्तु ये ॥१०६॥
 येनाच्युतीयनाम्नो वै यच्च स्नानान्तरं स्मृतम् ।
 सन्निधित्वा वैरूपा शब्दमूर्तिधरस्य च ॥१०७॥
 मित्रात्मना मयन्यक्तत्वेऽप्यव्ययेषु च ।

वेदशास्त्रार्थतत्त्वज्ञ कृत्वा त पुरुषोत्तम ॥१२०॥
 सृष्टौ नियोज्य ब्रह्माण ततस्त्वन्तर्हि नोऽभ्यस्त ॥
 तस्मिन्नन्तर्हिते देवे विपर्यस्तमतिर्विधि ॥१२१॥
 इतिकर्तव्यतामुच्यो बभूवोद्विग्नमानसः ।
 तदासौ तप आसिष्ठद्वष्टृकामो जगत्सत्तिम् ॥१२२॥
 बहुकालेष्वतीतेषु तप्यमाने पितामहे ।
 आविरास जगन्नाथो ब्रह्मण पुरतो द्विजा ॥१२३॥
 त दृष्ट्वा कमलाकान्त परमाश्चर्यसयुतः ।
 तुष्टाय विधिवै स्तोत्रै श्रुतिसिद्धैश्चतुर्मुख ॥१२४॥
 तेन स्तुतो जगद्भाता करुणापूर्णमानसः ।
 ब्रह्माण समुवाचेद मेवमर्म्मारया मिता ॥१२५॥
 त्वया वसतः कुतस्तवेव तपस्तप्त सुदुस्तरम् ।
 तुष्टोह तपसा तेऽथ किं तत्राभीष्टित वद ॥१२६॥

ब्रह्मा ।

नान्यन्नस्ति फल देव भवतो दर्शनादृते ।
 त्वया नियोजिनोह हि जगत्सृष्टौ पुरा विभो ॥१२७॥
 सृष्टु जगदिदं सर्वं का शक्तिर्मम माधव ।
 अत्रापाम तमाचक्षुः करुणामृतवारिणे ॥१२८॥
 इत्युक्तो ब्रह्मा देवो मन्त्रमष्टाक्षर परम् ।
 तस्मोपदिश्य भगवान् तदर्थं विक्षेपत ॥१२९॥
 अष्टाक्षरमिमं मन्त्रं सन्ततं हृदि चित्तयन् ।
 मन्त्रम्यास्य प्रभावेण जगत्सृष्टु त्वमर्हसि ॥१३०॥
 सर्गकर्मणि सवृत्ते एतन्मन्त्रमभ्यारतः ।
 आविर्भवितुमिति पुनः साक्षात्तपसा विभु ॥१
 तमभ्यर्चय देवेभ्य मन्त्रेणानेन पद्मज ।

ततस्त्वदधिकारान्ते मत्पद प्राप्स्यसि ध्रुवम् ॥१३२॥
 इत्युक्त्वान्तर्दधे देव ततस्तुष्टश्चतुर्मुख ।
 जपमानो मूलमन्त्र चेतनानेतनात्मकम् ॥१३३॥
 सृष्ट्वा जगदिदं सर्वं विरश्चिर्मुनिपुङ्गवा ।
 नारायण द्रण्डुकामस्तपस्तेपे सुदुस्तरम् ॥१३४॥
 आबिरासीत्ततो दिव्य विमान शुभलक्षणम् ।
 श्रीवैकुण्ठाश्चतुर्वक्त्र तप फलमिवाद्भुतम् ॥१३५॥
 अनेककोटिमार्ताण्डविलसत्तेजसावृतम् ।
 अनन्तबिहगेशानविष्णुक्सेनपुरोगमम् ॥१३६॥
 श्रिया सुदर्शनेनापि पार्श्वयो समनुद्भुतम् ।
 कुमुदाघै परिवृत सर्वावयवशोभितम् ॥१३७॥
 दृढाकार शुभकर सर्वालशरशोभितम् ।
 त दृष्ट्वा सहस्रोऽप्यप सन्तुष्ट कमलासन ॥१३८॥
 पुलकाश्रितसर्वाङ्ग सन्तोषोद्भूतलोचन ।
 प्रजम्भ्य मान्जलि स्थिता विमानमवलोकयत् ॥१३९॥
 धीठायेषु शिरान्तेषु विमानावयवेषु च ।
 भूराय सत्यपर्यन्त लोमाना सप्तक कृमात् ॥१४०॥
 अध्वना भुवनाध्वादिपङ्क्त वर्णाज्यपश्चिमम् ।
 परादिपुष्पान्त च तत्प्रवृन्द मुनीश्वरा ॥१४१॥
 सत्कारूपमवस्थाय मग्नित सन्दर्श ह ।
 ततस्तु देवतावृन्द क्रमेण समलोचयत् ॥१४२॥
 पद्मपारशिन्याध्वनाङ्गनन्तममितघृतिम् ।
 धन तदूर्ध्वं मामर्चयशक्ति चापि शिवा-तरे ॥१४३॥
 मन्त्रनाम मध्यकुम्भे प्राणादिकञ्चाष्टके ।
 नागुरेसदिकार्षभ प्रभातप्यययोगत ॥१४४॥

सस्थितान् तत्पिधानेषु मध्यादीशदिगन्तिमम् ।
 ज्ञानभासादिकानां च शक्तीनां नवक क्रमात् ॥१४५॥
 धर्मादीनामष्टकं च तथा पादशिलाष्टके ।
 अकारादिक्षरान्तं वर्णचक्रं तदन्तरे ॥१४६॥
 सर्वाधारमयं चक्रं शास्त्रामूलं समाश्रितम् ।
 ज्ञानक्रियात्मके तत्त्वे शास्त्रयोः परमेश्वरम् ॥१४७॥
 आद्यं ह्युदुम्बरन्योर्ध्वं तत्पृष्ठे धर्ममेव च ।
 पद्माटयोस्तु कालाभिं परुणं च मुनोश्चरा ॥१४८॥
 शङ्खपद्मनिधीं चैव तदग्रद्वारपार्श्वयोः ।
 ततो जघासमूहे तु तथैवान्तरभूमिषु ॥१४९॥
 कालादिवसुधानाश्च भावोपकरणमरान् ।
 जघाग्रे केशगादीनां द्विपङ्क्तं प्रमत्तरसले ॥१५०॥
 चक्राद्यायुधसमं च सत्तारूपेण सस्थितम् ।
 नासाचतुष्कस्थानेषु वराहादि चतुष्टयम् ॥१५१॥
 सशक्तिकं तु पत्राद्यैर्गुणितं वेदिकृतले ।
 सुदर्शनं शिखाकुम्भे वामुदेवं परात्परम् ॥१५२॥
 तदग्रदेहे हेतींश्च सूर्यकोटिसमप्रभम् ।
 सर्वलोचनमयं विष्णुः सफलाध्वमयं तथा ॥१५३॥
 सर्वतत्त्वमयं चैव सर्वदेवमयं तथा ।
 आनन्दमयसज्जं तद्विमानं कमलासनं ॥१५४॥
 एव क्रमेणावलोक्य प्रणिपत्य पुनः पुनः ।
 तथा मदक्षिणीकृत्य निप्यक्सेनाभ्यनुज्ञया ॥१५५॥
 विमानान्तं सम्प्रविश्य जपश्छाश्वरं मनुम् ।
 अभ्यन्तरे विमानस्य गर्भभूमौ तु मथ्यते ॥१५६॥
 सरसीरत्नाभ्यां सन्धिनं पुरयोत्तमम् ।

प्रावृद्धजलदसन्दोहविलसदिव्यविग्रहम् ॥१५७॥
 सर्वदेवमथ देव सर्वेया तेजसान्निधिम् ।
 सर्वलक्षणसम्पूर्णं सार्वज्ञ्यादिगुणैर्युतम् ॥१५८॥
 वपुषा सुन्दरेणैव दिव्येनानिष्कृतेन च ।
 मुञ्चन्तमनिश देहादालोक ज्ञानलक्षणम् ॥१५९॥
 प्रयत्नेन विना ज्ञाननाशकृद्दयायिना महत् ।
 धनकुञ्चितनीलालिङ्गिताजनसन्निभै ॥१६०॥
 कर्पूरधूमरैर्दिव्यै पुष्पसवलितान्तरै ।
 किरीटमकुटाकान्तै शोभित स्वशिरोरुहै ॥१६१॥
 बालचन्द्रमतीक्ष्णालोद्यत्किङ्कोजलम् ।
 तुभूत सुनस शान्त सविलासस्मिताधरम् ॥१६२॥
 निचिदारक्तगोक्षीरशुद्धनीलाब्जलोचनम् ।
 शीतलैर्हृदिपातैस्तु जगदाप्यायकारिणम् ॥१६३॥
 पित्तद्रुण्डफलक श्रवणोज्ज्वलकुण्डलम् ।
 मुखसौन्दर्यनिप्यन्दुबुधुलशोभितम् ॥१६४॥
 निळङ्कजरचन्द्रनिःसन्मुरामण्डकम् ।
 चम्बुग्रीव पीतरास दीर्घबाहु महोरमम् ॥१६५॥
 चतुर्भुजमुदारान्न निःसत्पाणिपङ्कजम् ।
 पित्तैर्ज्योत्स्नवमन निम्ननाभि तनूदरम् ॥१६६॥
 चारुयुगल चारुजघाद्वितयमुज्ज्वलै ।
 गणिनूपुरभूषणैरित्यदपङ्कजम् ॥१६७॥
 दिव्यगन्धानुलेप्ताङ्ग दिव्याम्बरधर तथा ।
 दिव्यमण्येनोपेत दिव्याङ्गारमाण्डितम् ॥१६८॥
 जनेकजम्बुचिनिर्गटमकुटोज्ज्वलम् ।
 दीप्तभोगमिमेन शोभनाप्यङ्गुलम् ॥१६९॥

रक्तकाञ्चनसन्मुक्तायुक्तया वनमालया ।
 सत्रहस्रसूत्रया चैव शोभितं परमेश्वरम् ॥१७०॥
 मुख्यदक्षिणहस्तेन गीतानाममयप्रदम् ।
 श्रोणीतटनिविष्टेन वामहस्तेन लीलया ॥१७१॥
 भ्रियमाणं गदां गुर्वी नियण्णां धरणीतले ।
 पश्चाद्दक्षिणहस्तेन चक्रं कालानलघुति ॥१७२॥
 मणवध्वनिगनं तु हिमाद्रिशतसोधिकम् ।
 शङ्खं वामकरेणापि दधानमनुलप्रभम् ॥१७३॥
 स्वदेहतेजस्सम्भूतज्वालामण्डलमध्यगम् ।
 करुणापूर्णहृदयं जगदुद्धरणोद्यतम् ॥१७४॥
 अभिन्नपूर्णपाद्गुण्यविभवेनोपवृक्षितम् ।
 योगिध्येयमत्रितयं अगजजन्मादिकारणम् ॥१७५॥
 साक्षाच्छ्रीपतिं देवं नारायणमनामयम् ।
 दृष्ट्वा महद्दहृदयः प्रणिपत्य मुहुर्मुहुः ॥१७६॥
 तुष्टाव कमलाकान्त स्तोत्रैर्नानाविधैर्विधिभिः ।
 ततस्तत्स्तोत्रसन्तुष्टो नारायण उदारधीः ॥१७७॥
 पितामहमुवाचेदं मेघगम्भीरया गिरा ।
 सन्तुष्टस्तपसा तेऽहमष्टाक्षरपरायणः ॥१७८॥
 समभ्यर्चय मामत्र युगानागमुत्तं विधेः ।
 ततो भुवं गमिष्यामि केन चित्कारणेन तु ॥१७९॥
 इत्युक्तः स चतुर्वक्त्रो हर्षेण महतान्वितः ।
 विमानं तत्तप्ताद्वायुं साधयेत्काञ्चनैश्च ॥१८०॥
 सात्वतोक्तविधानेन मनुनाष्टाक्षरेण तु ।
 पूजयामास विधिवद्भोगैर्नानाविधैर्विभुम् ॥१८१॥
 एवं बहुषु कालेषु व्यतीतेषु मुनीश्वराः ! ।

सनत्कुमारो योगीन्द्र कदाचित्क्षीरसागरात् ॥१८२॥
 सत्यलोके समासाद्य तत्र नारायणं प्रभुम् ।
 दृष्ट्वा श्रिया समोपेत सर्वचित्तापहारिणम् ॥१८३॥
 प्रणम्य प्राञ्जलिस्तिष्ठन्नुवाचेदं चतुर्मुग्धम् ।
 भवान् गुरुः पिता चापि मम वात्मन्त्यवारिधौ ॥१८४॥
 त्वत्तेन्यो नास्ति मे लोके गतिः सर्वार्थदायकः ।
 दयन्तः कालमोशोय श्रीमात्नारायणो विभुः ॥१८५॥
 भवतारावितः सम्यग्भोगैर्नानाविधैरपि ।
 अद्याहं मष्टुमिच्छामि भवदाराधितं पितुम् ॥१८६॥
 नारायण जगन्नाथ दातुमर्हसि मे पितॄन् ।
 इति सप्रार्थितो ब्रह्मा पुत्रमात्सल्यवानपि ॥१८७॥
 विप्रयोगभिया विष्णोर्बन्धुतापरवशोऽभवत् ।
 तदा नारायणः श्रीमान् चिन्तायाकुलमानसम् ॥१८८॥
 नृत्वाङ्गनसम्भृतः प्रीत्या वाक्यमेतदुवाच ह ।
 चिन्तां जहि गहानुद्वेगं विश्लेषान्मम पद्मजः ॥१८९॥
 अर्चन्तरमिदं मेवि ददामि तव संप्रति ।
 मामादाय मुनीन्द्राय संप्राप्य धरणीतलम् ॥१९०॥
 सस्थाप्य पूजयेन्नित्यं पद्मादृष्टाभिधेमिरा ।
 यत्र मां द्रष्टुमनिशं तपस्यन्ति मुनीश्वराः ॥१९१॥
 इत्युक्त्वा भगवान् देवो रूपं स्वं हृदयोद्भवम् ।
 श्रिया पुण्या च सहितं प्रायच्छद्ब्रह्मणे तदा ॥१९२॥
 पिनामहमदादाय रूपं श्रीपुष्टिसयुतम् ।
 अग्न्यर्चयद्विशेषेण भोगैर्दिग्भितमानसः ॥१९३॥
 तत्र सनत्कुमारः तपस्यन् कमलोद्भवः ।
 सनीपोत्कृन्तयन् प्रौवाचेत्थं मुनीश्वराः ॥१९४॥
 मातुङ्गा देव ! मपुत्रोऽगि भवान्मम ।

साक्षान्नारायणो देवो यत्त सानुग्रहस्त्वयि ॥१९५॥
 इत्युक्तत्वाथ मुनीन्द्राय दिव्यमष्टाक्षरं मनुम् ।
 उपदिश्य तदर्थंश्च तथा सात्वतसंज्ञकम् ॥१९६॥
 महोपनिषद् तन्त्रं ग्राह्यमास योगिनम् ।
 यो मूलवेदो विरुगतस्तारुक्तम्वारिसतम् ॥१९७॥
 सिद्धिमोक्षमद विप्रा । सर्वशास्त्रार्थगर्भितम् ।
 यत्र शान्ततरं व्यूहं शान्तोदितमनन्तरम् ॥१९८॥
 सुपुंसि सज्जं स्वप्नाख्यं जाग्रदग्रहं यथोदितम् ।
 मूर्त्यन्तरं केशवाद्यं प्रादुर्भावान्तरं तथा ॥१९९॥
 हृत्पद्मपद्मप्रीठादौ लक्ष्म्योपप्लव्यादिशक्तिभिः ।
 लाठनैः शङ्खचक्राद्यैर्गरुडप्रभुमैरपि ॥२००॥
 मृतसिद्धादिभिः शास्त्रपर्यन्तैः पूजनहितम् ।
 विश्वत्रातृनृसिंहस्य दीक्षापूर्वं तथा परम् ॥२०१॥
 विभवज्योत्स्नसूक्ष्माख्यगधिकारं यथाक्रमम् ।
 सगयीपुत्रनादीनां चतुर्णामभिषेचनम् ॥२०२॥
 तथैव समयाचारं मूर्तीनां स्थापनक्रमः ।
 मन्त्रमण्डलमुद्राणां कुण्डादीनां च लक्षणम् ॥२०३॥
 यत्र प्रोक्तं भगवता लोकोज्जीवनहेतुना ।
 तदर्थं श्रोतृपदिदयाथ तत्प्राप्तिं च व्यदर्शयत् ॥२०४॥
 इदं हि मातृत तन्त्रं व मुदेवाज्जगत्प्रभो ।
 सङ्क्षेपेन संप्राप्तं तस्मात्सङ्क्षेपं शास्त्रेण ॥२०५॥
 प्रपुस्तप्येन संप्राप्तमभिगच्छेन वै ततः ।
 अनिगृह्यान्मया प्राप्तं महो रक्षादिभिर्मया ॥२०६॥
 सर्वेषु दिव्येन मेतु नास्ति नन्दधेनुने ।
 यथा सर्वेषु मन्त्रेषु नग्निं चष्टप्रगल्भम् ॥२०७॥

एतदुक्तविधानेन नारायणममु मुने । ।
 समभ्यर्चय लोकेश भोगै सास्पर्शिकादिभि ॥२०८॥
 वैकुण्ठवर्धन नाम क्षेत्रमस्ति महीतले ।
 तत्रास्ति पद्मवृक्षश्च कश्चिद्गिरिवरो महान् ॥२०९॥
 कावेर्या उत्तरे मागे मुने योजनमात्रत ।
 अपाकृत हि सत्स्थान भूवैकुण्ठमिति श्रुतम् ॥२१०॥
 पुनः भगवदाज्ञत साक्षाच्छेषो हि शैलताम ।
 सम्प्राप्यगमन विष्णो प्रतीक्षन् वर्तते धुना ॥२११॥
 विरनाप्यगभागेन तद्विरेरुत्तरेतटे ।
 प्रवहत्यमन्त्रा नित्य सर्वदोषमणाशिनी ॥२१२॥
 तथैवानेकतीर्थानि क्षेत्राणि विविधानि च ।
 सति तत्र गिरिश्रेष्ठे क्षेत्राणि विबुधोत्तमै ॥२१३॥
 कन्यै युगेपि तत्रत्या न दूष्यन्ति रुद्रा चन ।
 तस्य प्रत्येककालेपि नाशो नास्ति गिरेर्मुने । ॥२१४॥
 तन्मन्त्रमहम न्धान प्रशाण्डान्तर्ग किञ्चन ।
 तस्मिन् गिरौ मुनिनरा बहव सन्निवृत्ता ॥२१५॥
 नारायणममु द्रष्टु तपस्यत्यमलाशया ।
 तेऽब्रवीन्नुग्रहो जानो देवमास्य दृष्टानिरे ॥२१६॥
 तस्माद्विमानमेतत्त्व समादाय समाहित ।
 तस्मिन् गिरिवे म्बाप्य यत्र नारायण प्रभुम् ॥२१७॥
 एवमुक्तो मुनिवः सन्तुष्टदृष्टयस्तत ।
 विनामहादेवदेव रुद्रा नारायण प्रभुम् ॥२१८॥
 पातुन्या र्पणमाम्या हि हर्मर्ष मुनिमशया । ।
 तस्मानीय गिरिश्रेष्ठ तमूर्धि मुनिमेविते ॥२१९॥
 नैवे नैवार्थवर्ग्येन ह्यमानमभिनमम् ।

संस्थापयामास तदा तत्रत्या मुनिपुङ्गवाः ॥२२०॥
 इष्ट्वा नारायणं देवं हर्षेण महत्तान्विताः ।
 अस्माकमिह कल्याणं कल्याणमिति चोचिरे ॥२२१॥
 ततः कल्याणतीर्थं तत्प्रवदन्तिमनीषिणः ।
 ततः सनत्कुमारस्तु सात्वतोक्तविधानतः ॥२२२॥
 समर्चयन् जगन्नाथं सन्तुष्टद्वयोऽभवत् ।
 यतो नारायणस्तत्र गिरौ वसति सन्ततम् ॥२२३॥
 नारायणाचल इति ततःप्रमृति कथ्यते ।
 तत्र नारायणस्यैवमवतारः समीरितः ॥२२४॥
 अर्चान्तरन्तु यत्प्रोक्तं नारायणद्वदुद्भवम् ।
 तच्चापि तं गिरिं प्राप कुतश्चित्कारणात्पुरा ॥२२५॥
 तद्वृत्तमिह वक्ष्यामि शृणुष्वं मुनिपुङ्गवाः ! ।
 पुरा नारायणः श्रीमान् लोकरक्षणहेतुना ॥२२६॥
 अवतीर्ष रघोर्यशे रामो रक्षःकुलान्तकः ।
 पितृवाक्यापदेशेन दण्डकारण्यवासिनाम् ॥२२७॥
 मुनीनां रक्षणार्थाय ततः तत्राश्रमे वसन् ।
 लक्ष्मणेन च लावण्यपूर्णया सीतयान्वितः ॥२२८॥
 नारायणगिरिं प्राप्य कदाचिन्मुनिसेवितम् ।
 कृतातिथ्यो मुनिगणैः कौतूहलसमन्वितैः ॥२२९॥
 अपित्यकायां तस्यादेस्तुङ्गशृङ्गे ऽतिमञ्जुले ।
 सीतावारिविहारार्थं मुमित्रासूनुना क्षणात् ॥२३०॥
 षण्मुक्तोत्था कृते स्नाते सद्यस्तज्जातवारिणि ।
 विदित्य सीतयासार्थं निमज्ज्यान्तर्जले जपन् ॥२३१॥
 क्रुचोऽप्यमर्षणीस्तत्र ददर्श परमाद्भुतम् ।
 रूपं भगवतः पद्मादुन्मज्जालोच्य राघवः ॥२३२॥

पर्यटन् परितश्शैलं विस्मयाविष्टमानम ।
 पारे कल्याणतीर्थस्य पद्मपत्रायतेक्षणम् ॥२३३॥
 पद्मनारायण देव प्रणम्य शिरसाऽसकृत् ।
 पूजयन् कौन्तिचिन्मासानुयास तदनन्तरम् ॥२३४॥
 उवाच भगवान् राम परितुष्टोऽस्मि पूजया ।
 दत्ताभयो मुनीनां त्वजिवा राक्षसपुङ्गवान् ॥२३५॥
 सर्वे परिजनैः सार्धं साकेतपुरमाविश ।
 तत्राशेनागमिष्यामि तदा मा यष्टुमर्हसि ॥२३६॥
 इत्युक्त्वा रघुशार्दूल इन्दिरारमणाश्रया ।
 कृत्वा निष्कण्टका पृथ्वीं साकेतनगरे वरे ॥२३७॥
 अभिषिक्तं स्वभक्ताय राक्षसेन्द्राय धीमते ।
 स्ववशाराधितं देव दत्त्वा रङ्गेश्वरं विभुम् ॥२३८॥
 नीते रङ्गाधिपे तेन चिन्ताविष्टो भवत्तदा ।
 तद्विन्दित्वा चतुर्वक्त्रं श्रीभूमिसहितं विभुम् ॥२३९॥
 नारायणाशमादाय साकेतनगरीं जवात् ।
 समभ्यत्य च रामाय दत्त्वा स्वागधितं हरिम् ॥२४०॥
 ततो राम सप्रहृष्टः श्रीभूमिमहितं विभुम् ।
 अर्चयामास विधिवच्चिरं निजगृहे द्विजा । ॥२४१॥
 अतो रामप्रिय इति तस्य नामाभवाद्विजा ।
 ततः कुत्रो गमपुत्रं स्वपितागधितं विभुम् ॥२४२॥
 पूजयन् स्वगुणैः काविरादुःश्रयाय भूभते ।
 दत्त्वा तस्य शान्तिं सन् प्राप्तातन्यं तमच्युतम् ॥२४३॥

ततस्तु तत्कमालञ्ज्या यदुवशसमुद्भवः ॥२४५॥
 कृष्णः श्रियः पतिं देवं पूजयन् विनतामुतात् ।
 प्राप्तं किरीटमतुलं फलशार्णवशाग्निः ॥२४६॥
 समर्प्य तस्मै देवाय विविधोत्सवनातनोद् ।
 ततः कदाचिन्मुसली तीर्थयात्रानिमित्ततः ॥२४७॥
 गत्वा नारायणगिरिं तत्र कल्याणनामके ।
 तीर्थे तथाष्टतीर्थेषु स्नात्वा तच्छैलमूर्धनि ॥२४८॥
 योगासनसमासीनं योगानन्दं जगत्प्रभुम् ।
 सर्वदेवमयं देवं सर्वपा तेजसां निधिम् ॥२४९॥
 सर्वलक्षणसम्पूर्णं सार्वश्याविपुणैर्गुणम् ।
 निष्टसकनकामं च सम्पूर्णाङ्गं महातनुम् ॥२५०॥
 घोरशार्दूलवदनं - चण्डमार्ताण्डलोचनम् ।
 सौदामिनीचयप्रख्यैर्लोमभिः परिपूरितम् ॥२५१॥
 अरुणाम्भोजपत्राभयम्राधिककरेरुहम् ।
 चलत्फणीधरसटं चन्द्रकोटितटित्द्युतिम् ॥२५२॥
 प्रळयाश्रुधिनिर्घोषमुद्गिरन्तं स्ववाचकम् ।
 युगान्तहुतमुग्गबालामण्डलान्तर्गवस्थितम् ॥२५३॥
 जान्यासक्तमुजद्वन्द्वं योगपट्टविभूषितम् ।
 रथाक्षरांखधर्तारं पश्चाद्बाहुद्वयेन च ॥२५४॥
 मार्ताण्डकोटिसदृशकिरीटमकुटोज्ज्वलम् ।
 कौस्तुभेनोरसिखेन श्रीवत्सेनाप्यलंकृतम् ॥२५५॥
 रत्नकाञ्चनसन्मुक्तायुक्ता वनमालया ।
 सन्नम्रमूत्रया चैव शोभितं परमेश्वरम् ॥२५६॥
 दिव्यगन्धानुलिप्ताङ्गं दिव्याम्बरधरं तथा ।
 दिव्यमवेष्टनोपेतं दिव्याङ्गहारमण्डितम् ॥२५७॥

सुभीषण सौम्यरूप स्वाश्रिताभीष्टसिद्धिदम् ।
 देव नरहरिं दृष्ट्वा नत्वा तत्पादपङ्कजे ॥२५८॥
 स्तोत्रैर्नानाविधैः स्तुत्वा सन्तुष्टहृदयो हली ।
 तस्मिन् गिरिवरे विप्रास्तत्र तत्र च सचरन् ॥२५९॥
 आनन्दमयमध्यस्थ सौन्दर्योमृतवारिधिम् ।
 दृष्ट्वा नारायण देव निमग्नो विस्मयाम्बुधौ ॥२६०॥
 नत्वा तत्पादकमले तुष्टावेत्थ जगत्पार्तम् ।
 जितन्ते पुण्डरीकाक्ष जितन्ते भक्तवत्सल ॥२६१॥
 जितन्ते कमलाकात जितन्ते पुरुषोत्तम ।
 नारायण नमस्तेऽस्तु बामुदेव नमोऽस्तु ते ॥२६२॥
 नमोऽस्तु विष्णवे तुभ्य नमस्ते सर्वशेषिणे ।
 नमस्ते पररूपाय नमस्ते व्यूहरूपिणे ॥२६३॥
 नमो विभवरूपाय नमस्ते त्वन्तरात्मने ।
 नमस्तेऽर्चावताराय नानाकाराय ते नमः ॥२६४॥
 भवान् हि लोकरक्षार्थं लक्ष्म्या कारुण्यरूपया ।
 सुदर्शनेनापि युक्तो विहरस्यत्र गृधरे ॥२६५॥
 अद्य मे सफला दृष्टिः सौन्दर्यामृतवारिधि ।
 यद्भवाम् सर्वलोकेशो मम दृष्टिपथ गत ॥२६६॥
 पुण्यक्षेत्रेषु सर्वेषु सर्वेष्वायतनेषु च ।
 न पश्यामि जगन्नाथ भगवन्त भवादृशम् ॥२६७॥
 शरणं त्वा प्रपन्नोऽस्मि शरणागतवत्सल ।
 कृतादौ करणापूर्णे समानेन्य मा विभो ॥२६८॥
 एव नानाविधैः स्तोत्रैः स्तुतो नारायणो हरि ।
 उवाच नन्मद् त करणापूर्णमानस ॥२६९॥
 यत्नमद् भवान्भक्त शेषोऽपि मम विश्वर ।

अभीप्सितं किं भवतो ब्रूहि तत्प्रददामि ते ॥२७०॥
 इत्युक्तो बलभद्रोऽयं प्रत्युवाच जगत्प्रभुम् ।
 नारायण दयाम्बोधे तव कैङ्कर्यतो विना ॥२७१॥
 किमस्त्यभीप्सितं नाथ त्वामिहार्चयितुं विभो ।
 अभीप्सामि रमाकान्त पूरयास्य मनोरथम् ॥२७२॥
 इति सम्प्राधितो देवः प्रत्युवाच बलं तदा ।

श्रीनारायणः ।

अस्ति ते विमलाभक्तिः मयि यादवनन्दन ॥२७३॥
 प्रथमं शेषरूपो मे कैङ्कर्यमकरोद्भवान् ।
 सतस्तु लक्ष्मणो मूत्वा मामाराधितवानिह ॥२७४॥
 इदानीमपि मां यष्टुं बलभद्र त्वमर्हसि ।
 कलावपि युगेभ्यः कश्चिद्भूत्वा द्विजोत्तमः ॥२७५॥
 नानाविधैर्भोगजालैरर्चनं मे करिष्यसि ।
 इत्युक्तो देवदेवेन बलभद्रः प्रहृष्टधीः ॥२७६॥
 पूजयामास विधिबद्धेर्गौर्नानाविधैर्हरिम् ।
 तदर्चनेनातिवृष्टः श्रीमाञ्जारायणो विभुः ॥२७७॥
 उत्सवादीन् कर्तुंकामं बलमेवमुवाचह ।
 श्रिया भूम्या च सहितं रूपं मम हृदुद्भवम् ॥२७८॥
 मधुरायां भवद्वेहे पूज्यते किल यादव ! ।
 तदानीयोत्सवाचां मे कृत्वा नानाविधोत्सवान् ॥२७९॥
 कर्तुमर्हसि भक्त्या त्वं तेन तुष्याम्यहं हलिन् ।
 एवमुक्तो रौहिणेयः त्वस्या मधुरां पुरीम् ॥२८०॥
 एतत् कृष्णाय तद्भूषं विसरेण न्यवेदयत् ।
 तच्छ्रुत्वा भगवान् कृष्णो बभूवातीव विस्मितः ॥२८१॥
 ततो यद्ब्रूदौ कृष्णबलरामौ श्रियःपतिम् ।

शिविकाया समारोप्य सर्वाभरणभूषितम् ॥२८२॥
 यात्रोपकरणे सर्वश्चतुरङ्गचले सह ।
 मानमामे तु चित्रक्ष मुमुहूर्ते मनोहरे ॥२८३॥
 नीत्वा गिरिवर तत्र नारायणपुरोभुवि ।
 सस्थाप्य च महाऽऽनन्दातूजयामासनुर्हरिम् ॥२८४॥
 ततस्तु देवदेवस्य कर्तुंकामौ महोत्सवम् ।
 बल्यर्चा जपनार्चा च प्रणिष्ठाप्याजया हरे ॥२८५॥
 महोत्सव तु विधिवत्कृत्वा देवस्य शार्ङ्गिण ।
 फाल्गुने मासि हस्तर्क्षे सर्वतीर्थसमाश्रिते ॥२८६॥
 तस्मिन् कल्याणसरसि चक्रातेऽनभृद्योत्सवम् ।
 यतस्तत्रार्चितो देवो यादवाभ्या रमासह ॥२८७॥
 तदाप्रभूतितच्छैलो यादवाद्गिरितीर्यते ।
 इति नागयणस्यास्य महान्य कीर्तित मया ॥२८८॥
 इत पर यच्छोतव्य कथ्यता तमुनीश्वरा ।

मुनय ।

सर्वज्ञ मुनिशार्ङ्ग तत्र यादवभूधरे ॥२९०॥
 अस्मि कल्याणतीर्थे यच्छुक्लपति तरेव हि ।
 तच्छैलश्रे मस्थितस्य नृत्तर्गव वयम् ॥२९०॥
 आर्णवितुमिच्छामस्तदपि त्व प्रकाशय ।

नाम्न ।

साधु शृष्ट मन्त्राभागा भवद्भि साग्नेदिभि ॥२९१॥
 कल्याणतीर्थमहाम्य वक्ष्यामि शृणुताधुना ।
 शुभ वगतो भगवार् ममामर्गो नमुन्धगम् ॥२९२॥
 मधुपृथ्व्य यथापूर्वं मन्त्राप्याय ग्हीघरे ।
 भरिदन् जेषामर्गे देव्या भूया मन्त्र समाश्रित ॥२९३॥

तदा देवाङ्गसंलग्ना समुद्रजलविन्दव ।

गळितास्तप्रतर्त्तायै कल्याणमभवद्विजा ॥२९४॥

तदा देवा पुष्पवर्षे समाकीर्य जगत्पतिम् ।

तुष्टुबुर्विविधै स्तोत्रै ननृतुर्ध्वाप्सरोगणा ॥२९५॥

दिव्यदुन्दुभयो नेतु बभूव मुदित जगत् ।

ततो ब्रह्मादयो देवा सर्वे देवर्षिपुङ्गवा ॥२९६॥

सत्रागत्य वराहन्त प्रार्थयामासुरच्युतम् ।

देवा ।

देवदेव जगन्नाथ सर्वलोकैकरक्षक ॥२९७॥

त्वया हतो महादैत्यो वसुधापि समुद्धृता ।

वयं च रक्षिता देव करुणामृतधारिणे ॥२९८॥

इहानेनैव रूपेण भवान् भूम्या समन्वित ।

स्यातुमर्हसि लोकेश भक्तानुग्रहकाम्यया ॥२९९॥

इति देवै प्रार्थितोय वराहो भगवान् हरि ।

स्वाङ्गे वसुन्धरा न्यस्य तस्या उपदिशन् मनुम् ॥३००॥

प्राग्भागे तस्य तीर्थस्य दद्याप्यास्ते मुनीश्वरा ।

तत्र तेन वराहेण स्वाश्रित पतगेश्वर ॥३०१॥

श्वेतद्वीपाच्छुद्धमृद समाहृत्य स्मरत्तटे ।

पुरा निक्षिप्तवान् सा हि मृत्तिका लोकपूजिता ॥३०२॥

फाल्गुने नासि कल्याणसजे तस्मिन् मरौवरे ।

गङ्गाया सकला नयो भजन्ते सानिधिं द्विजा ॥३०३॥

तन्मासि पौर्णमास्या हि ब्रह्माद्या देवतोत्तमा ।

भ्नातु कल्याणसरसि मभागच्छन्ति भक्तित ॥३०४॥

दिव्य कल्याणनीर्थे तद्ये पश्यन्ति स्मरन्ति वा ।

प्रदक्षिण वा कुर्वन्ति प्रणमन्ति भजन्ति वा ॥३०५॥

ये वा तर्त्तीर्थमाहात्म्य भक्त्या शृण्वन्ति मानवा ।
 स्नान वा तत्र कुर्वन्ति तर्त्तीर्थन्तु पिवन्ति वा ॥३०६॥
 ये वार्चयन्ति पुष्पाद्यैस्ते जना लोकपावना ।
 आयुरारोग्यमैश्वर्यं विद्या तेजो जय यश ॥३०७॥
 सत्सुताश्चापि सन्तोष यद्यदिष्टमिह द्विजा । ।
 तत्सर्वमचिरादेव लभन्ते नात्र संशय ॥३०८॥
 तस्य तीर्थस्य माहात्म्यं ब्रह्माद्यैरपि देवैः ।
 सम्यङ् न शक्यते ज्ञातुं किं पुन खलु मादृशैः ॥३०९॥
 इत्युक्तं लेशतस्तीर्थमाहात्म्यं मुनिपुरुषा । ।
 अथ श्रीनरसिंहस्य माहात्म्यं वक्ष्यते द्विजा । ॥३१०॥
 प्रह्लादो नृहरेर्भक्तः पुरा वैष्णवसत्तम ।
 तपसाराधितुं देवं नृसिंहं भक्तिसयुत ॥३११॥
 अन्वेषमाणो विमलं तपः स्थानं धरातले ।
 नारायणाचलं प्राप्य दृष्ट्वा तद्रामणीयकम् ॥३१२॥
 नास्त्यस्मादधिकं स्थानं भुङ्गीति कृतनिश्चयः ।
 तत्र कल्याणसरसि स्नात्वा तत्तीरगा शुभाम् ॥३१३॥
 श्वेतमृत्मा समादाय धृत्वा चैवोर्ध्वपुण्ड्रकान् ।
 तच्छैलशिखरं प्राप्य विविक्तमतिनिर्मलम् ॥३१४॥
 यमादिनियमैर्युक्तो नृसिंहैकाक्षरं शुभम् ।
 तथैवानुष्टुमं मन्त्रं जपमानस्तदेकधी ॥३१५॥
 द्रष्टुं नरहरिं श्रूयस्तपस्तेपे सुदुस्तपम् ।
 ततस्तत्पसां गुह्यो नृहरिर्भक्तवत्सलः ॥३१६॥
 प्रादुरासीज्जगताय तस्य शैलस्य मूर्धनि ।
 महत्पादस्तत्पदं फलं नरहरिं यात्सल्यवाराणिधिं
 श्रीनरसाहितवक्ष्ये शुभगुणं चक्रान्नभाम्बत्करम् ।

एव नारायणगिरेर्माहात्म्य लेशतो मया ।
 एङ्गतिन मुनिवरा । निमन्यच्छ्रेतुमिच्छथ ॥३२९॥
 इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसहितायाम्
 आदनाच माहात्म्य नाम
 विंशोऽध्याय ।

अथ एकरिंशोऽध्याय ।

मुनय ।

भगवन्मुनिशार्दूल सर्वज्ञ वदता वर । ।
 अदीक्षिताना पूनाडो प्रागुक्तानविकारिता ॥१॥
 तस्मादीक्षाविधिं सम्यग्वदन्व मुनिपुत्रव । ।
 नारद ।

शृणुष्व मुनय । सर्वे भवन्ति भगवन्मया ॥२॥
 ब्राह्मण क्षत्रियो वेदय शूद्रो वा मुनिपुत्रवा । ।
 पूर्वोक्तलक्षणो ज्ञाता कश्चिदहङ्गः पुमान् ॥३॥
 सत्पारमयर्भक्तस्तु निर्याणमभिवान्छति ।
 वैराग्यधीरचपलश्चिरकाल गुरोर्गृहे ॥४॥
 समितो दास्यन्नेन स्येदेद्भगविरजित ।
 ज्ञेया तन्मार्थितं गृह्णान्मृण्मि निवेदय च ॥५॥
 कृताकृत च द्रष्टव्यं अजनेन जायते ।
 ज्ञातुं दास्यन् सस्यकप्रायश्चित्तेभ्यो दिते ॥६॥
 शृङ्गानिहन्तुं ह्येदनाय प्रयत्नत ।
 गन्ता परिषीढानामसमर्थान् लब्धवान् ॥७॥
 सा प्रमादमयं नान् वा ह्याशाद्विदम् ।
 निदोक्तगो विने पुन आचिने नक्तभोजने ॥८॥

स्तुतिसम्भार्जनस्तानपुष्पाद्याहरणोद्यमे ।
 आश्रमे वैष्णवानां तु दिव्याद्यायत्तने विभोः ॥९॥
 अनिशं भगवद्विम्बम्यापीठादवलोकने ।
 अभिजाततनुर्यः प्राग्दुष्कृतैर्मलिनीकृतः ॥१०॥
 सांप्रतं भगवद्भक्त्या पवित्रीकृतमानसः ।
 अहोरात्रोपितो भूत्वा नखकेशादिनुष्ठितः ॥११॥
 पञ्चगव्यमथापाय हृदाद्यैः सङ्कुशोदकम् ।
 मन्त्रैस्तद्वायुदेवाद्यैः समावर्त्य चतुश्शतम् ॥१२॥
 एवं दिनचतुष्कं तु स्नापयेत्तेन तं सुधीः ।
 प्रत्यहं चतुरो वारानामिमांशानि रागमम् ॥१३॥
 ब्रह्मतीर्थचतुष्कं त्वापूर्वापूर्व समं पिबेत् ।
 क्रमात्सधोदितैर्मन्त्रैः समाचम्यान्तरान्तरा ॥१४॥
 भक्तुसमशनं कुर्यादन्ते क्षीराज्यभावितम् ।
 सेवयेत्फलमूलैर्वा अहोरात्रचतुष्टयम् ॥१५॥
 इति भक्त्या प्रपन्नानामाजीवमपि दुष्कृतान् ।
 कथितं विरक्तानां च देहशुद्धिकरं परम् ॥१६॥
 ब्रह्मकूर्चसमेतं तु प्रायश्चित्तं मयाच ते ।
 ज्ञात्वा महत्त्वं दोषाणां त्रिविधानां तु वै पुनः ॥१७॥
 सम्भवे सति हेमादिदानं सततमाचरेत् ।
 पूर्वोक्ताग्निहितात्कालालघुदुष्कृतिनां क्रमाद् ॥१८॥
 चतुर्थांशेन दासस्तु ब्रह्मकूर्चं पिबेत्ततः ।
 कालेन वर्णोत्कर्षेण सह सागान्यमुच्यते ॥१९॥
 प्रायश्चित्तं हि सर्वेषां सर्वकल्मषनाशनम् ।
 उत्तरोत्तरतां बुद्ध्या प्रथमं दुष्कृतस्य च ॥२०॥
 सपमेत्तद्विजेन्द्रस्तु मासैर्द्वित्रिचतुर्गुणैः ॥२१॥

मृषविदूहद्रजातीय एकैक वर्धयेत्कृमात् ॥२१॥
 मासमेकादिकान् कालान् समारम्य यथाकृमात् ।
 दुराचारोपि सर्वाशी कृतघ्नो नास्तिक पुरा ॥२२॥
 समाश्रयेदादिदेव श्रद्धया शरण यादे ।
 निर्दोष विद्धि त जन्तु प्रभावात्परमात्मन ॥२३॥
 किं पुनर्येनुत्तापार्तं शासनेस्मिन् हि सखितः ।
 विरतः कुकृताश्चैव भक्तिच्छाया समाश्रितः ॥२४॥
 एव सशुद्धदोषाणां बहुजन्मार्जितस्य च ।
 कल्मषस्य विघातार्थं नारसिंहा महामते ॥२५॥
 कृत्वा वै साप्रत दीक्षा दद्याद्वै मन्त्रपूर्वकम् ।
 अराधनं हि तस्यैव वैभवीयस्य वै बिभो ॥२६॥
 सवाक्षाभ्यन्तरं चैव सम्यग्मासनतुष्टयम् ।
 मासाष्टकं वत्सरं वा बुध्या भावयन् पुरा ॥२७॥
 ज्ञात्वा भन्याशयानां च प्रसादं पारमेश्वरम् ।
 विभवयूहसूक्ष्माख्या दीक्षां कुर्यात्तदन्तरम् ॥२८॥
 अथ दीक्षाविधिं वक्ष्ये शृणुन् मुनिसत्तमा ।
 सम्प्राप्तप्रत्ययानां च द्विजादीनां च साप्रतम् ॥२९॥
 सम्यग्प्रक्षीणपापानामारूढानामिह कमे ।
 शुभेऽनुकूले नक्षत्रे तिथौ लग्ने शुभे क्षणे ॥३०॥
 भक्तानामधिगार्थं क्षमापरिग्रहमाचरेत् ।
 पुण्यदेशेऽनुकूले च मनोज्ञे सामुसेविते ॥३१॥
 शृद्धारिफलपुण्याख्येकशब्देनसमन्विते ।
 गोसत्त्वशालिमुभये शुद्धप्राणिविवर्जिते ॥३२॥
 तत्र वर्णानुरूपा क्षमा भजेत्पूर्वोक्तलक्षणात् ।
 सर्वदोषविनिर्मुक्ता सत्यक्षिगृगसेविताम् ॥३३॥

या शुभायतनोद्देशे मठगोष्ठापणैर्गृहैः ।
 तोयाशयाश्रमक्षेत्रैः सद्गृहैरन्तरीकृता ॥३४॥
 जलाद्भयविनिर्मुक्ता बलाद्भुक्ता च सज्जनैः ।
 बनैरुपवनैर्ग्रामैः नगराङ्गैः समावृता ॥३५॥
 अलाभे सति लाभे वा स्वभूमेर्द्रोक्षणादिषु ।
 स्वमन्त्रेणार्चनात्स्वत्वं कुर्याद्दर्शन्यपेक्षया ॥३६॥
 उद्भृतां कृतस्वाता च ज्ञात्वा दोषान्वितां पुरा ।
 शुभमृत्पूरितां कृत्वा लघ्वश्मभिरथान्तरात् ॥३७॥
 ततश्च कुट्टयेत्पश्चात्पञ्चगव्येन सेचयेत् ।
 युक्तां हेमादिसद्रङ्गैः समीकृत्योपलिप्य च ॥३८॥
 तत्रार्चनं विभोः कुर्याद्वनान्तं च पूर्ववत् ।
 भूतानां बलिदानं च सुरभीणां च तर्पणम् ॥३९॥
 द्विजानां दक्षिणान्तं वै ततस्तत्र समापयेत् ।
 प्राग्विष्णु सिद्धिपूर्वं तु मण्डपं मण्डनान्वितम् ॥४०॥
 स्तम्भद्विद्वितयेनैव कोणकेनोपशोभितम् ।
 पार्थिवेन च पीठेन मध्यगेन विराजितम् ॥४१॥
 विस्तारात्तु द्विजादीनां शूद्रान्तानां समं स्मृतम् ।
 अष्टाथमथ वा वृत्तं तुर्यांशं सोपपीठकम् ॥४२॥
 अष्टाङ्गुलात्समुत्सेवादेकापायेन लक्षितम् ।
 स्तोत्रत्यर्थेनोपपीठं सर्वेषां परिकल्पयेत् ॥४३॥
 विस्तारमुपपीठानामुच्छ्रायाद्विगुणं समम् ।
 उपपीठस्य संलम्बाच्चान्येन तु चोन्नता ॥४४॥
 आप्यदिकस्यागृहस्था च सम्पाद्यासनपिण्डिका ।
 नैवेद्यमुपपीठे तु विनिवेश्य निषाय च ॥४५॥
 तस्य दक्षिणदिग्भागे त्वन्तर्गमनसंयुतम् ।

विविक्ते लोचनोपेतपिण्डकाकुण्डभूषितम् ॥४६॥
 सकवाटार्गलोपेतं कुर्याद्धवनमण्डपम् ।
 उपलिप्यान्नजप्तेन वारिणा गोमयेन तु ॥४७॥
 विधिवच्छोभनं कुर्यादित्येव मण्डपद्वयम् ।
 विहितो विचविरहादधिवासो द्विजालये ॥४८॥
 शैष्ये वाचार्यमवने तत्र कुर्यात्परिमहम् ।
 प्राग्वदर्चनपूर्वं तु भूततर्पणपश्चिमम् ॥४९॥
 ओदनं दधिलानाज्यमधुतोयपरिप्लुतम् ।
 भूततर्पणमित्युक्तं तद्विना तत्र तेऽनिशम् ॥५०॥
 सन्तिष्ठन्ते बहिः क्रुद्धा कादक्षमाणा परं पदम् ।
 अधश्च विहितं यज्ञात् स्थाने क्षेत्रीकृते सति ॥५१॥
 निर्विघ्नसिद्धये दद्याद्दालि गर्वत्र सर्वदा ।
 कृन्वैव मज्जलार्थं तु दीर्घघण्टारवोपमम् ॥५२॥
 स्वपदात्प्राग्बदुस्थाप्य प्रोक्ष्य प्रणव महत् ।
 प्रवेशयेत्तन्मत्स्माद्वाजन् सिद्धार्थकान् शुभान् ॥५३॥
 फल्गानि श्रीफलादीनि चन्द्रनादीनि रोचनाम् ।
 श्वेतपूर्वा शुभनसस्तन्महीरहमङ्गारम् ॥५४॥
 सामान् हरितदमार्श्च सप्तरत्नानि काञ्चनम् ।
 सर्वोपधीत्येतेषु सुगन्धनिचयं शुभम् ॥५५॥
 पद्मकं शङ्खपुष्पं च विष्णुकान्ता च कुन्दद्वयम् ।
 सप्त सप्त च धान्यानि बीजानि च गमानि यत् ॥५६॥
 ज्ञानिद्रयामाङ्गनीवाग्नन्दुन भूरि मम्भृतम् ।
 गोमम्भराणि वै पञ्च पञ्चैर्दुग्धैर्गु च ॥५७॥
 तस्यावर्तितान्यानि तान्येव गुणहृन्वयि ।
 मन्त्रिणोऽप्येतां भाण्डेष्वभिनवेतु च ॥५८॥

पाद्याचमनमर्घ्यार्थं दध्यन्तं विनिवेदने ।
 हेमाद्युत्थानि पात्राणि मृदुपर्णपुटानि वा ॥५६॥
 पाण्डुराणि दुक्लानि वस्त्रयुग्मद्वयं नवम् ।
 उपवीतं सोत्तरीयं सुसिते धौतवासमी ॥५७॥
 कौशेयानि पवित्राणि कङ्कणं साङ्गुलीयकम् ।
 स्फाटिक चाक्षमूर्त्रं तु पद्माक्षन्तु गणित्रकम् ॥५८॥
 पञ्चलोहमयं चक्रं सशङ्खं द्वादशारकम् ।
 कुतपं योगपट्टं च नेत्रवस्त्रं भृगाजिनम् ॥५९॥
 सुसिकां शार्ङ्गं षट् पादुके च उपानहौ ।
 दण्डं प्रतिग्रहच्छत्रं चूर्णं गोधूममापजे ॥६०॥
 चतुर्वर्णानि माल्यानि सुन्दरं पावनं लघु ।
 नीलशाङ्खवलसम्मिश्रं हरितं पत्रसमयम् ॥६१॥
 गुग्गुलुं मृष्टधूपं च दीपतैलं च वर्तयः ।
 दर्पणं धूपपात्रं च घण्टा कूर्चं च दर्भगम् ॥६२॥
 रजांसि करणीयुग्मं पालिका घटिकां सिताम् ।
 पंचाङ्गुलं तु घृहदं, हेमाद्यं कुम्भपत्रकम् ॥६३॥
 अलङ्कारंजितं सूतं सुसितं कर्तरीक्षुरम् ।
 काण्डान्यष्टौ तु साम्राणि बार्हिपक्षान्वितानि च ॥६४॥
 मोक्षतानि स्थिरान्ध्रानि लोहमृत्काष्ठजानि वा ।
 रंजितानि सुधाधैस्तु तदाधाराणि यानि च ॥६५॥
 मल्लकान्यम्बुकुम्भानि भृङ्गारकवीं शुभाम् ।
 अकालमूलं निर्दोहं साधारणं कन्दशं तथा ॥६६॥
 श्यामोऽश्वगन्धसुं दर्वी तन्निधानं तु सुल्लिङ्गम् ।
 भद्रपाठं चतुष्पादं चतुष्पायतं नवम् ॥६७॥
 मात्रादितं मन्त्रमूत्रं दन्तनायनमष्टयम् ।

शुष्कगोमयसयुक्तामरणी चाग्निव मणिम् ॥७१॥
 पालाशपूर्वा समिध साग्रा परिधयस्तु वै ।
 प्रमृतमिन्धन शुष्कमाज्याक्त तिलतण्डुलम् ॥७२॥
 प्राशुक्त सुकुसुमाद्य च होमोपकरण च यत् ।
 सर्वं पक्ष्मकपर्यन्त बृहत्पात्रद्वयान्वितम् ॥७३॥
 पूर्वोक्ताना च भोगाना मध्याद्यस्थण्डिलार्चने ।
 सयाति चाग्नभाव तत्र ज्ञात्वा सर्वं प्रवेक्षयेत् ॥७४॥
 अधिवासदिनात्पूर्वदिने कृत्वाङ्कुरार्पणम् ।
 अधिवासदिने पूर्वं कृत्वा वै कौतुक शिशो ॥७५॥
 अनुग्रहधियाचार्यो भक्ताना भाविना विभो ।
 दिव्यभोगफलेप्सूना निश्रेयसपदार्थिनाम् ॥७६॥
 प्रत्येकैक हि यागाह्न वर्षयेदिव्यमूर्तिना ।
 नित्येनात्यक्ततत्वेन सम्मन्त्रब्रह्मणा सह ॥७७॥
 स्वात्मकर्मदुमद्रव्य मन्त्रव्यूह यथाममम् ।
 फनद्र स्यात्स्वामानामकामाना हि मोक्षदम् ॥७८॥
 सहसा ममृतमस्तत्र प्रागवस्थात्वा वृतादिक ।
 सम्प्रविद्याप्यदिवसस्य प्रादुमुत्त प्रविशेत्तत ॥७९॥
 पद्मासनादिना मार्गे चर्मण्याम्यात्प्रपूर्वकम् ।
 वुर्याद्यदधिकारेण मन्त्रेणानुग्रह शिशो ॥८०॥
 तेनाह्नमहितेनैव सर्वकर्म समाचरेत् ।
 समस्तवैषवेर्मन्त्रे कार्वाणानुग्रहो यदि ॥८१॥
 मर्वासापनदानार्थं द्विष्ट्वावाप्तये तदा ।
 विनामपूजामन्त्रेण वुर्यात्पदार्पणद्वयम् ॥८२॥
 तद्द्वयेन ननु स्थाप्य प्रागदत्तदधिमन्त्रिते ।
 पुगाह्नैर्दशदिदि मन्त्रेण च समाचरेत् ॥८३॥

प्राक्समालभनैर्वस्त्रैः कटकाद्यङ्गुलीयकैः ।
 सितोष्णीत्रेण महता सितमाह्वयेन वै सह ॥८४॥
 मुखयासैश्मताम्बूलैर्ललाटतिलकेन च ।
 कृत्वा शुभेन शरीरं योगपट्टेन संस्मितम् ॥८५॥
 हृत्पुण्डरीकमध्ये तु सज्जसेहोजिमैश्वरम् ।
 करयोः पद्मनाभायं ध्रुवाख्यमथ विग्रहे ॥८६॥
 शैपैरालम्ब्य पादान्तमामूर्ध्नापि पूर्ववत् ।
 हस्तयोर्विग्रहे साग्रे बिन्दुसेद्वीजमैश्वरम् ॥८७॥
 मुद्रायसानं कृत्यैवं सम्यक्कदनु चादरेत् ।
 पाणिभ्यां शङ्खचक्रे द्वे स्वमन्त्रेणाभिमन्त्रिते ॥८८॥
 भूत्वा तदात्मना पञ्चाक्षौ निधाय धरातले ।
 अवलोकयात्खिलं तनुस्वं प्रवर्तेताथ कर्मणि ॥८९॥
 अस्ताभिमन्त्रितं कृत्वा कर्मागारान्तरे सितः ।
 तेनोपलिप्य सम्मार्ग्यं यागम्यानं निवृप्य च ॥९०॥
 तद्गन्धान्यवयोभूयस्तेजसो अभिवृद्धये ।
 हेमपूर्वाणि रत्नानि बीजानि विनिवेदय च ॥९१॥
 माग्वद्रूप्यादिपात्राणि परिरुप्य यथाविधि ।
 मुग्न्यार्यवारिणा मोक्ष्य पृथग्भाण्डमितं पुनः ॥९२॥
 पञ्चगव्यं ततः प्राग्वत्कल्पनीयं हृदादिद्वेः ।

विप्रोपशान्तये योगादृशदिभु विनिक्षिपेत् ॥९६॥
 सहस्रं वर्हिर्नृचैन प्राच्या दिशि निधाय वै ।
 तद्भाकृत्य सन्निध्य हेतिराट् चन्दनादिना ॥९७॥
 यत्र कुम्भमयुक्तमलकृत्य यथापुरा ।
 भोगे प्रावरणान्तश्च मूर्तिमूर्तौ विचिन्त्य च ॥९८॥
 भस्मनन्त्र तु तन्मये ध्यात्वाभ्यर्च्य यथाविधि ।
 ध्यायन्त च विज्ञाना काल कर्मावमानकम् ॥९९॥
 इदमभ्यर्च्य भगवान् साम्बो बद्धाङ्गलि स्थित ।
 यागालय हि विधेयं गृहाण रचित मया ॥१००॥
 भातमासेभज विभो विद्याज्ञाना च सन्निधिम् ।
 तदक्षोदकधारा चाप्यच्छिन्ना भित्तिना नयेत् ॥१०१॥
 प्रादक्षिण्येन ग्राम्भागात्पदान्त च सम्मरेत् ।
 तज्जिवायाप कुम्भेन सह कुर्वात्प्रदक्षिणम् ॥१०२॥
 अर्घ्यदान नयो दद्यात् प्राग्भागे विकिरोर्ध्वगम् ।
 पुत्रित वामसा कृतं वज्रमन्त्राभिगन्धितम् ॥१०३॥
 निदध्याद्भद्रपीठं तु तत्राधारगम न्यसेत् ।
 स च हि मन्त्रालग्नचर्मित्वा मग्न्य च ॥१०४॥
 दिगीधरगण दिक्षु पूर्वोक्त नियमेत्ततः ।
 तिरोध सार्चन तेषां कृत्वात्रेण दृष्टा सह ॥१०५॥
 प्रणवेन स्वनाम्ना च नमस्कारानुगेन वै ।
 तोणध्वजपूर्वाणां कार्यमर्घ्यादिनार्चनम् ॥१०६॥
 ततो दधनभूम्ये छात्वा पीठं पुरो देतम् ।
 तत्रात्र विभो दद्यात्पूर्वोक्तं प्रणवेन ॥१०७॥
 पूर्णान्तं तत्रात्र कुर्यात्प्राग्गुण्डे नु पूजिते ।
 तन्मन्त्रं मग्नदधानं क्षेत्रनाथममन्त्रितान् ॥१०८॥

अर्घ्यपुष्पादिनाभ्यर्च्य बलिमादाय पात्रगम् ।
 इदमुक्त्वा च तदनु क्षिपेद्यागगृहाद्बहि ॥१०९॥
 ये विष्णुभाविनो भूता ये च तेष्वनुयायिन ।
 आदरन् बलिं तुष्टा प्रवच्छन्तु शुभं मम ॥११०॥
 प्रक्षालिताग्निस्त्वाचान्तस्तद्विशेषागमन्दिरम् ।
 अग्निगेहेषु सस्कृत्य चुर्छीं प्राग्दिश्यवस्थिताम् ॥१११॥
 पचनालयमुत्तृज्य स्वदेशात्कुण्डमध्यगाम् ।
 स्थालीं चाक्षेण सक्षाज्यं चाक्षतो गोमयादिना ॥११२॥
 विलिप्यान्तस्सुगन्धैस्तु प्रताप्य ज्वलितैः कुशैः ।
 सन्ताड्य कुसुमाब्जेण सितसूत्रेण कण्ठत ॥११३॥
 चतुर्षां बर्मजस्तेन सवेष्टघार्ग्यादिनार्घ्यं च ।
 चुस्या कृत्वा समारोप्य तस्या मधु घृतं पय ॥११४॥
 परिशुद्धे श्रुते क्षीरे त्वसेणारोप्य तण्डुलान् ।
 पाचयेन्मूलभन्त्रेण दृष्ट्वा नेत्रेण सस्कृतम् ॥११५॥
 हृदायतार्याभिधार्य शिखामन्त्रेण घट्टयेत् ।
 शिरतालप्य सक्षाज्यं सुप्रसन्नेन वारिणा ॥११६॥
 भूतिना चन्दनाब्जेन भूषयेद्धूर्ध्वपुण्ड्रकैः ।
 विष्टरोपरि चान्यत्र निदध्यान्मण्डला तरे ॥११७॥
 होमं च सिद्धये कृत्वा पूर्णान्तमथ वै चरौ ।
 आघारदानमाज्येन कुर्यात्तेनोमृतात्मकम् ॥११८॥
 ईशाब्जनामरुद्धेन हसार्णेन सविन्दुना ।
 तद्वद्वौषड्वर्ण्यकारपणवद्वितयेन च ॥११९॥
 यतो विना भावितोत्र स्थितेर्द्वाभ्यां च साम्प्रतम् ।
 अतः पुरोदितेनैव तदन्नं सम्पृटेन च ॥१२०॥
 अत ऊर्ध्वं च सद्यन् भूमेदादाय वै हृदि ।

द्रव्यसम्पातहोमेथ पूर्णान्ते तु कृते सति ॥१२१॥
 उद्धृत्याहुतियोगेन पात्रत्रयगत तु यत् ।
 स्थण्डिले कृत्वाऽथैव च विनियुज्य यथाविधि ॥१२२॥
 तदाज्यभाविता शेष कुशाक्रान्त दिष्टश्च ।
 क्रमान्मूलास्त्रनेनेण जुहुयात् शतत्रयम् ॥१२३॥
 नीत्वा सम्पूर्णभाव च पूर्णया पुनरेव हि ।
 ततश्चोत्तरदिक्कुर्गन्मण्डल गोमयादिना ॥१२४॥
 प्राक्सान्त विष्टर तत्र दद्याद्दाम् हृद-तरे ।
 तन्मध्ये वि-च्छेदच्छिद्य समाग्नि स्तब्धविग्रहम् ॥१२५॥
 प्राङ्मुख यतवाविचतवृत्तिरूप धृताञ्जलिम् ।
 अस्त्रेण पूर्ववत्तुर्यासोक्षण तस्य चाम्भसा ॥१२६॥
 तेनैव ताडयेन्मूर्ध्नि दीप्ति सिद्धार्थैस्त्रिलैः ।
 अनादिवासनोत्थाना यन्धाना चालनाय च ॥१२७॥
 फटन्तेनाथ चास्त्रेण कुशाग्नेणाग्निगोचरात् ।
 समुल्लिख्य शिवान्त च ऋग्भार्गसन्तते ॥१२८॥
 आलम्बन्मन्त्रजालेन व्याप्त स्मृत्या च साप्रतम् ।
 यन्त्रायास्त्रमन्त्रेण तस्य नेत्रे च वाससा ॥१२९॥
 दस्रर्ध्यामुमुर्गन्धं कृत्वा पूर्णान्जलिं पुरा ।
 पाणिनाऽग्रे चाग्नेनि निवायाग्ने स्थितं यदुम् ॥१३०॥
 प्रक्षेपयेद्देवधाग्निं नतमूर्ज्याञ्जलिजतम् ।

यदा तदाच्युतास्या यानुगृहीतो धिया तया ।
 स्मरेद्वाक्षिणपाणौ तु चक्राम्बुरुत्तमध्यगम् ॥१३४॥
 प्रधानदेवतावृन्द स्वे स्वे धाम्नि परे स्थितम् ।
 स्वमरीचिगणेनैव द्योतयन्त तु चास्त्रिकम् ॥१३५॥
 तेनाच्युतकरेणैव सोदकेनालभेत तम् ।
 पुष्पपूर्णाङ्गलौ पृष्ठं तस्य तन्निर्वाणं तम् ॥१३६॥
 कृत्वा मन्त्रगणान्त वै मोक्षविघ्नोपशान्तये ।
 पुनरप्यर्चयेन्नोत्वा मन्त्रेण परमेश्वरम् ॥१३७॥
 आधाराधेयभावेन बुद्धान्तस्सस्थित पुरा ।
 क्षमादीना बुद्धिनिष्ठाना वासनाना तथात्मनाम् ॥१३८॥
 तत कुर्याच्च विश्लेषं तेषा ध्यानार्चनादिना ।
 आत्मसत्य समाश्रित्य कर्मचक्रं हि वर्तते ॥१३९॥
 तच्चक्रमवलम्ब्यास्ते बुद्धिनिष्ठ हि सप्तकम् ।
 अज्ञानव्यापकस्य च सुखदुःखनिवेदनम् ॥१४०॥
 सर्वज्ञस्यात्मतत्त्वस्य कर्मचक्रावलम्बना ।
 चपल कर्मचक्रं तद्वर्धमानं सदैव हि ॥१४१॥
 क्षमाद्यमाधारमाश्रित्य तावदेवावतिष्ठते ।
 यावत्स सर्वं शक्त्या वै कर्मात्मा न प्रवेधित ॥१४२॥
 प्रबुद्धस्तस्य सरोधं कर्तुं शक्नोति सर्वदा ।
 मन्त्राराधनरूपेण ज्ञाननिष्ठेन कर्मणा ॥१४३॥
 अतो य आश्रय क्षमाद्यस्त्वसाधारो हि पौरुषम् ।
 नीरसचोरिणि गूत कुर्यात्सम्भाष्य सामतम् ॥१४४॥
 निर्मुक्ताचित्फलो येन कर्मवृक्षो विनश्यति ।
 शुद्ध्यर्थमात्मनस्तस्मात्सर्वजन्माग्रत स्थले ॥१४५॥
 मृतादिदेवमन्त्राणां कुर्याद्वै पूजनं कमान् ।

चित्तनुं विद्धि सामान्यं मन्त्रनाथैरधिष्ठितम् ॥१४६॥
 द्वापद्यध्वानं तु बुध्यन्तं ध्यात्वा षट्पत्रवत्पुरा ।
 तत्र मध्ये ऽब्जनानं च प्राग्भागे केसरोर्ध्वगम् ॥१४७॥
 षट्पत्रं तु विश्वरूपं द्वापद्यध्वानं तु विन्यसेत् ।
 नीला स्वनास आश्रयं द्वापद्यध्वाना नीलां गतम् ॥१४८॥
 तेन तेषां द्वापद्यध्वानं प्राग्विन्यासं सम्मरेत्कृमात् ।
 द्वापद्यध्वानं च द्वापद्यध्वानेषु मूलनिष्ठेषु सप्त च ॥१४९॥
 सर्वं सर्वेन्द्रियाधारमित्यभिज्ञं पुरा तनः ।
 चिन्वान् स्कन्दवृन्देन स्मृतेनान्तर्गहनम् ॥१५०॥
 उपर्युपरि योगेन बुध्यन्तं सप्तपादितम् ।
 भेदद्वया यत्रेन्मम्यामूय महारवर्त्मना ॥१५१॥
 सप्तमं स्येन बीजेन पीतं तुर्याथलक्षणम् ।
 द्वापद्यध्वानं ध्यात्वा द्वापद्यध्वानं तत्र मन्त्रतः ॥१५२॥

तत्र बागीश्वरं देवमभ्यर्च्य विधिवत्ततः ।
 तत्कर्णिकोदराकाशे नानारत्नरुचिं ततः ॥१५९॥
 संस्मरेत्कमलाकारं चित्तवृत्तिमयं ॥ यत् ।
 यजेत्तन्मध्यगं विश्वरूपं तु मनसस्पतिम् ॥१६०॥
 तदूर्ध्वेऽमृतगर्भं ॥ शीतांशुकरकोटिवत् ।
 पद्मं स्येनात्मनात्मानं धारयन्तं विभाव्य च ॥१६१॥
 समभ्यर्च्यस्तदन्तस्थो ह्यङ्गनाभो धियां पतिः ।
 एवं गन्धरसरूपस्पर्शशब्दमनोधिष्याम् ॥१६२॥
 श्रमेणाभीशसंधं तु अवतार्य पराधजेत् ।
 अर्चयित्वा र्चयित्वा च न्यसेत्तत्रैव तं पुनः ॥१६३॥
 ये वर्णा भूतयोनीनां रश्मयः कमलोपमाः ।
 संस्थितिं संस्मरेत्तेषामस्मिन् शक्तौ तथागतम् ॥१६४॥
 अनादिबासनारूपां त्वभेदेनात्मनि स्थिताम् ।
 निश्शेषबीजैरभ्युत्थां पद्मनाभविधारिणीम् ॥१६५॥
 निर्गतां वैषयात्मर्वाद्वियुक्तां स्वामिना कृताम् ।
 स्फुरद्गुणं परिभ्रष्टां निराधारां च संस्मरेत् ॥१६६॥
 प्रणयेन समभ्यर्च्य दीक्षाकाले ह्युपस्थिते ।
 साधिमूलाधिदैवं च हृद्वैवं भूतसप्तकम् ॥१६७॥
 स्वयमभ्यर्चयेत्पश्चाच्छिष्यमञ्जलिना च तम् ।
 ततोऽग्रे सान्निधिं गत्वा ध्यात्वा धामत्रयोपरि ॥१६८॥
 दक्षिणेनात्मनो दार्भविहरे चक्रमंतिते ।
 सकुशेन स्वहस्तेन दक्षिणं चरणं गुरोः ॥१६९॥
 अवलम्ब्य समास्ते वै स्पर्शनाद्येकतात्मना ।
 बीजेनाग्नेदिशग्वान्तं च स्मरेत्तेजोमयं विभुम् ॥१७०॥
 विश्लेषयन्तं सहसा ह्यनाशुत्यमविमदम् ।

ससारचक्र विविध प्रेरक दु स्ववर्त्मनि ॥१७१॥
 नाद्वैक्यमनिसन्धानमभिमन्याय चेतसा ।
 विधेय मर्मणा तद्वर्तमानेन वेमर्शे ॥१७२॥
 जप्तेन सत्पुनात् च लिङ्गना द्वादशाहुतिम् ।
 अनुस धाय सम्पाद्यो मयाय ये परात्मनि ॥१७३॥
 दद्यादाहुतिश्चाष्टौ मूलेन सयुता पुरा ।
 तदुत्तमाङ्ग सत्पृष्ट्वा सुयेणाज्यान्वितेन च ॥१७४॥
 हुत्वा ज्ञानाय तेनैव मूयत्सर्वगुणात्मना ।
 प्रारसक्यगाचरेद्धोममन्तरान्तरयोगत ॥१७५॥
 अग्निरुपादधात्वा नैनान्त होदमेव हि ।
 इति सम्पातहोम वै सम्पद्ये सति जायते ॥१७६॥
 कर्तव्यो मन्त्रगाहाभ्यात्सम्पारैर्निखिलैर्युत ।
 साम्प्रत शक्तिरादीना गुणानामुत्तरत्र तु ॥१७७॥
 विभोराराधनात्मव्याप्योऽद्याभ्यस्ताप्य भाजतम ।

अथादायारुणं सूत्रं कृत्वा नैकगुण पुरा ।
 निरीक्ष्य तं दृशा चास्त्रवारिणा परिशोधितम् ॥१८४॥
 सदद्गुष्ठावधिं यावच्छिस्तायः सम्प्रसार्य च ।
 संस्मरेत्सर्वदुःखानां सबन्धानां तदास्पदम् ॥१८५॥
 संविश्य देवयानेन शिशुचैतन्यसन्निधिम् ।
 हुंफडन्तं च शिष्यस्य नाम च प्रणवादिकम् ॥१८६॥
 हृन्मन्त्रसम्पुटस्थं च कृत्वा वै पितृवर्त्मना ।
 आनीय सह मूत्रेण जयेन्नेत्रेण साम्यताम् ॥१८७॥
 अभ्यर्च्यार्घ्यादिनावेष्ट्य कवचेन महात्मना ।
 ओं हुं अवन्यैहुंस्वाहेत्यनेनाहुतिसप्तकम् ॥१८८॥
 हुत्वास्त्रमन्त्रजप्तेन सितेन रजसा ततः ।
 सन्ताड्य शैशवं कायं विधेत्पादावधिं तथा ॥१८९॥
 विरूपयामुफं त्रयात्पदं वीर्यपदानुगम् ।
 तं ज्ञानवाचकेनाथ त्वाद्यन्तेन विरूप्य च ॥१९०॥
 स्वबुध्यानुगतं कृत्वा ध्यात्वा नक्षत्रगोळवत् ।
 सन्धायाभ्यन्तरे सूत्रे हंसार्येण सविन्दुना ॥१९१॥
 नतिप्रणवगर्भेण रुद्रशक्तिं च विप्रहे ।
 वासनामयमित्प्रेषमातिबाहिकसंशकम् ॥१९२॥
 सूत्रात्मकं वपुः स्मृत्वा आत्मशक्त्या विभावितम् ।
 बलमन्त्रेण संरुद्धं तदर्थं जुहुयात्ततः ॥१९३॥
 उक्त्वा ओमात्मनेस्वाहा द्विपट्कपरिसंख्यया ।
 आदाय भाविनो बन्धान्यापकान् शुद्धभोगदान् ॥१९४॥
 ज्ञानादयः समाश्रित्य येन तिष्ठति सर्वदा ।
 स्वस्थानेषु स्वमन्त्रेभ्यस्तांस्तु तत्रैव योजयेत् ॥१९५॥
 यथाक्रमेणोचितानां कृत्वा तेषां च तर्पणम् ।

अथ सम्भारचक्रम्य तत्तद्वृन्दाश्रितम्य च ॥१९६॥
 सर्वगन्यापि वै विद्धि स्थितिं नियतलक्षणाग्र ।
 तन्वन्यासिश्च तेनैव शरीरे पाञ्चभौतिके ॥१९७॥
 गुल्फजानुकटीवक्ष कण्ठभ्रूराजटावधि ।
 बुध्यन्ताना धरादीना क्रमादक्षनिसप्तकम् ॥१९८॥
 जटकारस्तदुत्थास्तु ये भेदा विविधा अपि ।
 चित्तजा अपि ये चान्ये निष्ठन्ति मनसा सह ॥१९९॥
 सकालोन्यासधाबोधाम्नात्पूर्वोन्मत्तपरे च ये ।
 अनेकभेदभिन्नास्तु स्थिता आश्रित्यते धियम् ॥२००॥
 द्विमत्तभुवन विग्रमनेकरचनान्वितम् ।
 शनकोटिप्रविर्त्तीर्णगण्योन्यार्थमेवितम् ॥२०१॥
 स्मिन् धराधित भूयो बोद्धव्य सर्वदैव हि ।

मधुसूदनपर्यन्त पातालक्षयनादय ।
 सप्तक सप्तक षट्क सप्तयेत् क्ष्मादिपञ्चके ॥२०९॥
 मनस्यवस्थित ह्येव शक्तीशास्त्रितय हि यत् ।
 बुद्धौ कमलनाभात्मा देव सर्वेश्वर प्रभु ॥२१०॥
 पुन स्यसिद्धैर्युक्ताना सर्वेषा पार्थिवे पदे ।
 द्विसप्तभेदभिन्ने तु बोद्धव्या सस्थिति शुभा ॥२११॥
 तीव्रमन्द्रादिक बुध्वा भाव भक्तिसमन्वितम् ।
 आलम्भनवशात्कुर्यात्सर्वेषा स्वपदे स्थितिम् ॥२१२॥
 एष वैभवदीक्षायामधिवासनकर्मणि ।
 क्रम उक्तस्त्वथेदानीमपराया निबोध तु ॥२१३॥
 आपादान्नाभिदेशान्त महामूर्तैर्धरादिकै ।
 व्यास चतुर्था वाग्वतैस्तदूर्ध्वं नभसा पुन ॥२१४॥
 पूरित हृदयात् च तदुद्देशाच्छिखावधि ।
 विभाव्य मनसा व्यासमनेनैव क्रमेण तु ॥२१५॥
 स्थितास्तर्ज्ज्जर्पणान्ताश्चाप्यनिरुद्धादयस्तु वै ।
 समाक्रम्याध्वपदकन्तु अध्वातीतस्तु बुद्धिग ॥२१६॥
 समना आत्मतत्त्व च प्राग्वदभ्येत्य मूर्तताम् ।
 व्यापिका मूर्तयस्त्येता पृथङ्मुक्तपरायणै ॥२१७॥
 तदाकारैरसङ्ख्यैस्तु सृष्टा क्ष्मावनीषु च ।
 प्राक्संख्यासु च तिष्ठन्ति सर्वास्सर्वामु सर्वदा ॥२१८॥
 स्मृत्वा ह्यभेदभावेन षट्क मोदकवत्पुरा ।
 शिखान्त क्ष्मादिना तेन सर्वं व्यास विचिन्तयेत् ॥२१९॥
 चतुरात्मानमव्यक्त शब्दमूर्ति निराकृतिम् ।
 गुणमात्रैर्विभिन्न च ख च तत्रैव भावयेत् ॥२२०॥
 अग्राक्षेणाथ दपुषा म्बम्बभावमयेन च ।

संक्रान्तेन तु वै बुद्धौ सर्वं समुदितेन तु ॥२२१॥
 स्वशक्त्या वै क्षान्तिच्छातो जीवमादायसोर्ध्वगम् ।
 स्वसामर्थ्यं स्वशक्त्या तच्छान्तत्मान्ते विलाप्य च ॥२२२॥
 शुद्धाज्ञयाना भक्ताना तत्पदैकाभिलाषिणाम् ।
 तन्मागर्थ्यानुविद्धाना सर्वत्र व्यक्तिमेति च ॥२२३॥
 अनन्तु यद्यन्तवेद्यं हेय परिमितन्त्यपि ।
 तत्तदाधत्तनाभ्येति सर्वदा भावितात्मनाम् ॥२२४॥
 इत्यादौ सर्वमामान्यो नित्यो विचारस्य आश्रयः ।
 बोद्धव्यं मांषि नदनु क्षामामान्यतया गतः ॥२२५॥
 भामोक्षादङ्गभावच जीवाना स्वयमेव हि ।
 वशवन्तूक्ष्मरूपेण संपूज्येन महामते ॥२२६॥
 दीक्षाफलं तु शिष्याणा परिज्ञेयं यथोदितम् ।

सौम्यवारुणईशाने यदि पूर्वदिगाननम् ।
 तत्सिद्धिसूचकं विद्धि विपरीतमतोन्यथा ॥२३४॥
 तत् ध्वमनाय जुहुयाद्वीर्यमन्त्रेण चै शतम् ।
 धूपानुलेपनादीनि रजांसि घटिकादय ॥२३५॥
 साज्यानि च तिलादीनि योग्यान्यन्यानि लाङ्गलिन् ।
 उद्धृत्योत्तरतः कृत्वा वर्मजप्तेन वाससा ॥२३६॥
 अशुक्तेनाहतेनैव स्वाच्छाद्य सुसितेन च ।
 समभ्यर्च्यास्त्रमन्त्रेण पुष्पधूपानुलेपनै ॥२३७॥
 क्षान्त्वा स्थलस्थितं देवमग्नौ वा कलशे न्यसेत् ।
 अथ शुद्धे तु भूभागे हन्मन्त्रितकुशास्तरे ॥२३८॥
 कृत्वा प्राङ्मस्तकं शिष्यं बलजप्ताशुकेन तु ।
 हृदावकुण्ठिततनुं मुख्यमन्त्रमनुस्मरन् ॥२३९॥
 स्वापयेत्स्यमलामाय ततो हन्मन्त्रितैस्तैल ।
 सिद्धार्थकयुतैः तस्य निदध्यात्परितो बहिः ॥२४०॥
 सवर्हिपक्ष मन्त्रेण प्राग्वादिष्टप्रष्टकं न्यसेत् ।
 प्रदक्षिणेन तच्चापि सितसूत्रेण वर्मणा ॥२४१॥
 चतुर्धा वेष्टयित्वा तु मण्डपान्निष्क्रमेद्बहिः ।
 दन्तकाष्ठादिकं कर्म विनिष्पाद्य स्वयं स्वपेत् ॥२४२॥
 कुतपे दर्भशय्यायां कृत्वा दक्षिणतश्चिरम् ।
 सस्पृशेत्स्वाग्निगुम्मेन शिशुं दायनसंस्थितम् ॥२४३॥
 भगवन्तं हि मनसा प्रार्थयन्नपवर्गदम् ।
 ओमादीन् जगन्नाथ सर्वज्ञं हृदयेशम् ॥२४४॥
 तत्राह योजयाम्येन सत्कर्म त्वत्परायणम् ।
 प्राप्तानुज्ञंस्तु शिष्याणां कुर्याद्वै तत्र योजनम् ॥२४५॥
 यत्र यत्र च तत्तेषामवश्यं शाश्वतं भवेत् ।

इत्थं दीक्षाधिवासस्य विधानं सम्प्रकीर्तितम् ॥२४६॥
 एकानेकस्वरूपा तु दीक्षोदानीं प्रतीत्यते ।
 आसाद्य या समायान्ति देहान्तेऽभिमतं पदम् ॥२४७॥
 देवस्यफलदा श्रेष्ठा भोगैकैवल्यदा परा ।
 भोगैव तृतीया च प्रबुद्धाना सदैव हि ॥२४८॥
 आचार्यानुमना सर्वा कार्याः सम्यक् फलप्रये ।
 भक्तिभावानुविद्धाना शिष्याणा भविनां तु वै ॥२४९॥
 बृद्धानामङ्गनाना च बालाना भावितात्मनाम् ।
 विनाचारममूलेन तु शक्तेन च ता हिताः ॥२५०॥
 पुरा धिया विचार्यैवमुपसन्नेन वै सह ।
 तदीयमाशय ज्ञात्वा सम्पाद्यैव महामते ॥२५१॥
 शयार्तिविर्गमे नु उत्थाय शयनाद्गुरुः ।
 कमण्डलु समादान बहिर्गम्य सविशेत् ॥२५२॥
 रात्रिगच्छमतश्चाप्य हुतभुमानिमलिनम् ।
 तदन्तस्माद्विशेदेन कान मान कृत मरेत् ॥२५३॥
 निद्रामोहमल येन शय्यदायानि सदृशयम् ।
 शय्यकृत्यै षट्पिबागूत्र गन्ताम्यखवरेण तु ॥२५४॥
 ममादाय च ममृत्य निष्पिप्यार्थमदीतले ।
 शुद्धगोमयममृष्टे मन्द- यत्तुगेदितम् ॥२५५॥
 मन्दन्वगिशाभं न्यग्वा कोनय शङ्ख ॥

शिष्यमादाय सञ्चोद्य स्वप्रप्राप्तिं शुभाशुभाम् ।
 चतुर्भूतिसमूहं तु यथादिक्संस्थितं तु वै ॥२५०॥
 पश्येत्पङ्क्तिनिविष्टं च उपनिष्टं तु चोत्थितम् ।
 त-मध्याङ्गवत्तत्त्वमेकं वा भिन्नलक्षणम् ॥२६०॥
 प्रादुर्भावसमूहं च तल्लान्छनगणश्च यः ।
 देवीयं वनितामृन्दं सयमेकतमम् ॥२६१॥
 भवोपकरणत्रातमशेषं वा पृथक्स्थितम् ।
 रुद्रेन्द्रचन्द्रसूर्यबुधतुभुवातलक्षणम् ॥२६२॥
 पञ्चरात्रविदो विप्रा आराधनपरामणाः ।
 त्रयीमुदयोपयन्तश्च निगदन्तश्च वा द्विजाः ॥२६३॥
 यतयः शुद्धसत्त्वाश्च सद्ब्रह्मपदसंस्थिताः ।
 नगसक्चन्दनाद्यानि सुगन्धानि तत्तत्तम ॥२६४॥
 उद्यानवनितारामवापीहर्म्यं महालयाः ।
 फलर्बजोपधीसाम्बुकुम्भो वा पाकनिर्गतः ॥२६५॥
 गोगजाश्चनदीयान् कन्या सालकृता शिशुः ।
 मङ्गल्यगीतिमधुरा भेरी वशाश्च बल्लरी ॥२६६॥
 समारसः सरः पद्मैः पूर्णं हस्तं सितं ततम् ।
 हेमादिधातवो रत्नचालः गोसम्भवानि च ॥२६७॥
 नवो नेत्रचयश्शुक्रं वज्रवृन्दमनाहतम् ।
 राजापुरोधा सामन्तो राजपत्नी च दर्शणम् ॥२६८॥
 तुषारपातमद्बृष्टिमहामेषोदयो दिवि ।
 शोणितं चाद्रमानानि स्रष्टुर्निर्मदिगदम् ॥२६९॥
 सत्पक्षिमृगमघातमुरार्चा चामरमितम् ।
 एवमादीनि चान्मानि विद्धि सिद्धिप्रदानि च ॥२७०॥
 स्वप्नानि यान्यनिष्ठानि तानि मे रेद्यतदृश्युः ।

म्लानता क्षितिकम्पश्च उपरागोतिगीषणः ॥२७१॥
 नीहार उल्लापातश्च निर्वानश्चित्तमङ्गकृत् ।
 गर्तप्रवेशो दम्भश्च स्विन्नमांसस्य भक्षणम् ॥२७२॥
 नर्तनं रथविध्वम आज्य म्याङ्गद्विजच्युतिः ।
 सरोष्ट्रं चोत्कटं हाम्य कपिञ्जलाकुलं वनम् ॥२७३॥
 स्थानं धूमाकुलं दग्धमसितांबरयेष्टितम् ।
 शुष्कत्वं सरिदादीनां प्रतिस्रोतस्त्वमेव च ॥२७४॥
 पीतमान ध्वजच्छततरुभङ्गोप्यसिद्धिकृत् ।
 अवतारो नगाद्यूक्षालमत्वं प्रेतदर्शनम् ॥२७५॥
 वचाकज्जलनैनाज्यलेपोसरस्वर्दमे स्थितिः ।
 महिषोहिर्नर कृष्णो दक्षिणाशागमः क्षुधा ॥२७६॥
 लुण्ठनं नगकेशानामग्निभद्राधिकाद्रतम् ।
 षडमात्रीनि चान्यानि अशुभानि मद्यागते ॥२७७॥
 प्राप्ते शुभाशुभे स्वप्नेष्वग्निमन्धाय वै इति ।
 औत्सुवयादशिवभ्यामि पूजाद्येव समाचरेन् ॥२७८॥
 यथोक्ताग्निना देवमवतार्य क्रमाद्यजेन् ।

ताप पुण्ड्रस्तथा नाम मन्त्रो यागश्च पचम ।
 तग तापाविधान तु शृणुध्व मुनिपुङ्गवा ॥२८४॥
 आचार्यो वैष्णवान् सभ्यान् पूज्य तेषामनुज्ञया ।
 गत्वा कुण्डसमीप ॥ शिष्येण सहितो गुरु ॥२८५॥
 चक्रशङ्खौ समभ्यर्च्य तत्तन्मन्त्रै प्रतिष्ठितौ ।
 पूर्वं स्वगुरुणा दत्तौ स्वदीक्षावसरे द्विजा । ॥२८६॥
 मूलमन्त्रेण जुहुयाच्छतमष्टोत्तर श्रुतै ।
 वैष्णव्या चापि गायत्र्या तद्विष्णोरिति वे ऋचा ॥२८७॥
 तत कुण्डानले चक्रशङ्खौ निक्षिप्य पूजयेत् ।
 ततस्तु चक्रमन्त्रेण शस्त्रमन्त्रेण च द्विजा । ॥२८८॥
 हुत्वा चाष्टोत्तरशत अष्टाविंशतिमेव वा ।
 पवित्र-तेति मन्त्रेण प्र ते विष्णो इति त्वृचा ॥२८९॥
 हुत्वा ततस्तु देवेश ध्यात्वा गुरुपरम्पराम् ।
 शिष्यस्य दक्षिण बाहुमूल चक्रेण चाङ्गयेत् ॥२९०॥
 शङ्खेन प्रतपेत्सव्यबाहुमूल मुनीश्वरा । ।
 ततश्चक्रं च शस्त्रं च अभिषिच्य स्वमन्त्रत ॥२९१॥
 सपूज्य मूलमन्त्रेण हुनेत्पूर्णाहुतिं द्विजा । ।
 ततस्तु चोर्ध्वपुण्ड्राणि भारयेन्मुनिपुङ्गवा ॥२९२॥
 बद्धिधान प्रवक्ष्यामि शृणुध्व सावधानत ।
 गृहीत्वा वैष्णवक्षेत्राद्विमला श्वेतमृत्तिकां ॥२९३॥
 हस्तौ प्रक्षाल्य चाचम्य प्राङ्मुख वाप्युदङ्मुखम् ।
 उपविदग्गसने शुद्धे चागहम्मतल द्विजा । ॥२९४॥
 सक्षाल्य बाह्वमन्त्रेण तत्र वै श्वेतमृत्तिकां ।
 प्रणयेन तु विन्यस्य गन्धद्वारेति ता मृदम् ॥२९५॥
 जलेन सेचयित्वाथ कृत्वा दिग्बन्धन द्विजा । ।

मूलमन्त्रेणाभिमन्त्र्य वामहस्तस्थितां मृदम् ॥२९६॥
 तन्मध्ये नारसिंहरय बीजमालिख्य मन्त्रवित् ।
 अङ्गुल्या मृदमादाय ललाटादिषु धारयेत् ॥२९७॥
 पुष्टिप्रदेनाङ्गुष्ठेन तर्जिन्या मुक्तिसिद्धये ।
 वारितार्थप्रदायिन्या तथा नामिकयाथ वा ॥२९८॥
 आयुष्कामी मध्यमया चाङ्गुल्या च मुनीश्वरा ।
 एताभिरङ्गुलीभिस्तु धारयेन्न नलैः स्पृशेत् ॥२९९॥
 ऊर्ध्वपुण्ड्रमृजुं रम्य विष्णोः पादद्वयाकृतिम् ।
 सान्तरालं सुपार्श्वे च हृद्गुलं त्र्यङ्गुलं वा ॥३००॥
 विस्तीर्णमथ चायामे चतुरङ्गुलसम्मितम् ।
 ललाटेधारयेत्कुक्षौ चतुरङ्गुलविस्तृतम् ॥३०१॥
 अष्टाङ्गुलायतं यद्वा प्रादेशपरिसम्मितम् ।
 धारयेदूर्ध्वपुण्ड्रं तु तावन्मानसमन्वितम् ॥३०२॥
 ऊर्ध्वपुण्ड्रं तु हृदये धारयेत्क्षणांन्वितम् ।
 तत्तत्सप्तगुलविस्तीर्णं चतुरङ्गुलमायतम् ॥३०३॥
 ऊर्ध्वपुण्ड्रं कण्ठदेशे ततो वै दक्षिणोदरे ।
 ऊर्ध्वपुण्ड्रं तु पूर्वोक्तकुक्षिपुण्ड्रममं द्विवा ! ॥३०४॥
 ततस्तु दक्षिणे बाहुमध्ये त्वष्टाङ्गुलायतम् ।
 चतुरङ्गुलविस्तीर्णमूर्ध्वपुण्ड्रं तु धारयेत् ॥३०५॥
 ततस्तु दक्षिणासे तु षण्ठपुण्ड्रसमं भवेत् ।
 वामकुक्षौ तूर्ध्वपुण्ड्रं कुक्षिपुण्ड्रममं भवेत् ॥३०६॥
 वामबाहौ भवेत्पुण्ड्रं दक्षबाहूकलक्षणम् ।
 वामासे तु तत्.पुण्ड्रं षण्ठपुण्ड्रममं भवेत् ॥३०७॥
 पृष्ठे त्वष्टाङ्गुलायामं चतुरङ्गुलविस्तृतम् ।
 ऊर्ध्वपुण्ड्रं ककुदेशे चतुरङ्गुलमायतम् ॥३०८॥

तथा ऽङ्गुलविस्तारं धारयेन्मुनिपुङ्गवा ।
 एव द्वादश पुण्ड्राणि धृत्वा चैव यथाक्रमम् ॥३०९॥
 हस्तशाळनतोम तु मूर्ध्नि समोक्षयेत् द्विजा ।
 ततस्तु चोर्ध्वपुण्ड्राणां मध्ये विष्णुसमर्पितम् ॥३१०॥
 धारयेद्भजनीचूर्णं लक्ष्मीसाभिध्यासिद्धये ।
 वर्तिदीपाकृतिं चैव वेणुपलाकृतिं तु वा ॥३११॥
 एव धृते ह्यूर्ध्वपुण्ड्रे लक्ष्म्या सार्धं जगत्पति ।
 कीदृते सततं तत्र ततो बद्धाञ्जलिर्द्विजा । ॥३१२॥
 नामभिः केशवादीनां तदर्थध्यानपूर्वकम् ।
 तच्चच्छक्तिसमेतास्तु केशवादीन् स्मरेद्बुध ॥३१३॥
 ललाटे केशव ध्यायेन्नारायणमधोदरे ।
 माधव हृदये चैव गोविन्द कण्ठकूबरे ॥३१४॥
 उदरे दक्षिणे पार्श्वे विष्णु ध्यायेन्मुनीश्वरा ।
 तत्पार्श्वे बाहुमध्ये तु चिन्तयेन्मधुसूदनम् ॥३१५॥
 त्रिविक्रमन्तु तत्स्कन्धे वामशुक्षौ तु वामनम् ।
 श्रीधरं वामबाहौ तु हृषीकेशं तदसके ॥३१६॥
 अपरे वक्षनाभे तु त्रिके वामोदरे स्मरेत् ।
 इत्येवमूर्ध्वपुण्ड्रस्य विधानं सुप्रकीर्तितम् ॥३१७॥
 एव शिष्यस्योर्ध्वपुण्ड्रं धारयित्वा यथा विधि ।
 नाम कुर्याच्च शिष्यस्य तद्विधानमिदोच्यते ॥३१८॥
 तमादाय करादेवधामरानिकटं प्रवेष्टुं ।
 हृन्वात्मनो वामभागे भूय सष्टाक्षं लोचने ॥३१९॥
 प्रक्षेपयेद्यथा सार्धं मङ्गलं मुक्तलोचन ।
 सम्पदयेत्परमं वामं मान्समिच्छाफल्प्रदम् ॥३२०॥
 तस्मिन्मन्त्रे कुर्यान्नाम सस्य यदोचितम् ।

रहस्यसर्जं मुख्यं च गौणं वाम्यं यथास्थितम् ॥३२१॥
 सामान्यं चाष्टदेवाद्यं नाम स्वाङ्गावतुर्वपि ।
 सर्वेषां सविशेषं वा यथाचानुत्तमेण तु ॥३२२॥
 द्विष्टकमूर्त्यङ्गिनं च स्वाम्यन्तं ब्राह्मणेयं च ।
 देवान्तं क्षत्रियाणां च कुर्याद्दशधा पुनः ॥३२३॥
 पाण्यन्तं धरनिष्ठं वा लान्ठनास्त्रपुरस्सरम् ।
 ध्वजलान्ठनसर्जं च यथावस्य नृपेषु च ॥३२४॥
 एव धर्मननिष्ठं च मूर्तिलाञ्छनपूर्वकम् ।
 विहितं चापि वैश्यानां दासान्तं शूद्रजन्मनाम् ॥३२५॥
 अधोत्थाय नमस्कृत्य मण्डलं वल्गुं गुरुम् ।
 यायात्कुण्डममीषं तु शिशुना सह देशिकं ॥३२६॥
 कृतम्यं कर्मणोऽच्छिद्रसिद्धये च हुते सति ।
 सन्ताड्यान्वात्मनो मृत्वा प्राग्बतद्दृढयं विधेत् ॥३२७॥
 प्राणशक्तिवियुक्तं च कृत्वाऽऽनीयं समस्तम् ।
 सन्धवेदस्य च्चक्रं स्थानं तत्राग्निर्गणवच्च तम् ॥३२८॥
 नीत्वा सम्यक्पृथग्भावं शिरोऽप्यं महं वायुना ।
 स्वभूमौ याममार्गेण हृदाद्यन्तं निरोधिनम् ॥३२९॥
 जन्ममहमनेनैव मन्त्रयुक्तेन कर्मणा ।
 भावध्यानानुविद्येयं शिष्टमात्मन्येव ॥३३०॥

यौषट्स्याहायपट्कारनिष्ठानां तु प्रतिक्रिया ।
 नमस्कारेण मन्त्राणां कार्ये पाप्मे ह्यनुगते ॥३३२॥
 तदीयमर्घ्यपुष्पाद्य यत्किञ्चिद्यागसाधनम् ।
 सुसंस्कृतमसिद्धं वा भक्त्या कर्मण्यतां व्रजेत् ॥३३५॥
 अतोऽन्येषां तु भक्तानां विहिता यागमाधने ।
 सम्यक्सत्त्वनिवृत्तिं प्राग्दर्शनप्रोक्षणान्वितम् ॥३३६॥
 मूर्तो वा मण्डलाग्रे तु पुष्पक्षेपं महामते ।
 नक्तं वा परिपीडं च भूतार्थं चैवमेव हि ॥३३७॥
 एव संस्कारसंशुद्धं कृत्वा वर्णगण पुरा ।
 साङ्गेन विभुना कुर्यात्तत्प्रायश्चित्ततर्पणम् ॥३३८॥
 सदशांशं सहस्रं तु यथा चानुक्रमेण तु ।
 गत्वा चाभ्यर्घ्यकुम्भेण सूत्रमादाय ततः स्थितम् ॥३३९॥
 ऋजुभूतं शिशुं कृत्वा तद्वत्सूत्रं प्रसार्य च ।
 व्यक्तरूपं च मन्त्रेशं सम्प्रेदमिमध्यगम् ॥३४०॥
 पश्येद्विमौ शिशुं सूत्रे स्वात्मन्यध्वानमङ्गता ।
 तत्राध्यात्मस्वरूपं च सम्प्रेन्मन्त्रदेहगम् ॥३४१॥
 अधिदैवस्वभावं च तत्स्यात्मन्यवतार्य च ।
 अभिभूतमयं सूत्रे त्रिविधं शिष्यविमदे ॥३४२॥
 मूलमन्त्रावसाने तु सनमस्कं परात्मने ।
 पदं कृत्वा तु जुहुयादाहुतीनां चतुष्टयम् ॥३४३॥
 तथा सूक्ष्मात्मने चोक्त्वा ततः स्थूलात्मने तु वै ।
 सर्वात्मने च तदनु ततोऽध्वनिचयं हितम् ॥३४४॥
 आ पादाग्राच्छिरान्तं च सर्वं ध्यात्वा म्वदेहगम् ।
 ययोदिष्टक्रमेणैव विभिन्नं त्रिविधं त्वयि ॥३४५॥
 रचना साधिवेदो यः क्षमाद्गीता चाधिभूतता ।

भूय ससृष्टिभोगेन द्विषट्कपरिसंख्यया ।
 पूरफेन समाकृष्य शिष्य हृत्कमलाद्घृदि ॥३५९॥
 अथ व्यक्तिनिरस्तं च क्षमाबीजं परलक्षणम् ।
 भूशक्त्या ज्ञानसरुद्धं कृत्वा दयानलाद्घृदि ॥३६०॥
 मणवासनविश्रान्तं विरेच्याब्जे तु शैशवे ।
 स्मृत्वाथ शिष्यश्चैतन्ममेकमेव द्विरूपघृत् ॥३६१॥
 शक्तिमच्छक्तिभावेन शक्तित्वेन तु सस्मरेत् ।
 क्षमातत्त्वान्तर्गतं कुण्डे शक्तिमत्त्वेन तत्पुनः ॥३६२॥
 रचयित्वा स्वसाम्ना च विग्रहे मध्यवर्तना ।
 नियोज्य तत्समाधौ तु अष्टाध्यायैकलक्षणे ॥३६३॥
 तदेव पार्थिवं बीजं हृत्वा वै होमकर्मणा ।
 सम्यक्तस्योपकारार्थं नेतव्यं सूक्ष्मदेहताम् ॥३६४॥
 स्वाहान्तं भोगसिद्ध्यर्थं नमोन्त मोक्षसिद्धये ।
 भोगमोक्षाप्तये वापि तदेवोभयलक्षणम् ॥३६५॥
 कर्मणामवसाने तु सपाद्यपदं न्यसेत् ।
 एव तद्विग्रहे सूक्ष्मे तद्घृत्वद्यगतस्य च ॥३६६॥
 शिरसा चाधिपारं तु तस्याषाढं यथास्थितम् ।
 शिखामन्त्रेण तद्भोगं निर्वर्त्य शतसंख्यया ॥३६७॥
 चर्मणा तत्फलप्राप्तिं तल्लयत्वमपि स्मरेत् ।
 स्वतृप्तिमयनेत्रेण कुर्यात्तेनैव तत्स्थितम् ॥३६८॥
 तत्त्यागश्चासमन्त्रेण विच्छेपेण यतो भवेत् ।
 मूलेनाथं गृहीत्वा तत्कुर्याच्चैवात्मसात्पुनः ॥३६९॥
 तद्वच्छक्तिं तदीयां च कुण्डाद्व्यापकलक्षणाम् ।
 क्षमातत्त्वस्याय साध्यस्य ह्यसाधारस्य दान्त्रदे ॥३७०॥
 पूर्वसंख्यं तु चाक्षेण कृत्वा होमं महामते ।

सुवमाज्येन सम्पूर्णं स्कन्दसूत्राद्यु पार्थिवम् ॥३७१॥
 विदुस्तथै पूर्णया सार्थं विलाप्याग्नौ स्वक्ते पदे ।
 मूलगन्धेन सदसा हृत्पद्मे प्रेरितेन तु ॥३७२॥
 स्वदेहादेचक्रेनाथ प्रेर्य शक्तिं च शैशवीम् ।
 तयाक्रान्तमथस्य च सस्मरेद्व्यतिरिक्तया ॥३७३॥
 कबिन्दुनो बाह्यजपत्रमाधाध्वान च भौवनम् ।
 शिष्यदेहे निरुद्धस्य व्यक्तिकोडीकृतस्य च ॥३७४॥
 स्वशक्तिपरिपूर्णस्य क्षमाबीजस्य त्वयोपरि ।
 विरेच्यशक्तिमन्त च व्यस्तधर्मेण पूर्ववत् ॥३७५॥
 तन्क्षणेभीजसस्य तु अध्वान तु यथास्थितम् ।
 प्रकाशयन्त कृपया तन्नाथन्तस्य सिद्धये ॥३७६॥
 विरक्त भानयेच्छिष्य चिन्मयन्तमिद धिया ।
 इद तत्पार्थिव तत्र शुभा वै दुःखपञ्जरम् ॥३७७॥
 भावतत्त्वगत चास्य सुसहत्वं च साम्प्रतम् ।
 कथमत्र त्वह चास यस्य मे न तता इमा ॥३७८॥
 विमुक्तं वजरायद्रत्नसुखमास्ते विहङ्गम ।
 उर्ध्वगती तदारूढस्तेव मन्त्रबलाच्छिद्यु ॥३७९॥
 समूहमथ विज्ञाप्य तत्प्रभुत्वेन यत्स्थित ।
 सन्निग्दो भवेत्तस्य सर्गित सर्गदेव हि ॥३८०॥
 शुभ्रतत्पसादसामर्थ्याद्यथावत्पार्थिवो गुण ।
 देवान्त गम्यत-मान भवेदासीनमस्य वै ॥३८१॥
 साम्यकसम्प्रतिपन्नस्य शासने पारमेश्वरे ।
 देवगणिते नाथ भग्याद्यप्रमृति त्वया ॥३८२॥
 अगण्य मोक्षविप्लवना भवितव्यस्य कर्मण ।
 इति विज्ञाप्य चाज्ञाप्य आपाद्यान्तय जमान् ॥३८३॥

सह शक्त्या समाकृष्य भूवस्तत्पूरकेण तु ।
 तदेहे चाम्मय बीज साधार पूर्ववन्न्यसेत् ॥३८४॥
 कुण्डमध्ये तु सन्धाय जीवशक्तिं च पूर्ववत् ।
 विरेच्य शक्तिमास्तत्र नियोज्य तदनन्तरम् ॥३८५॥
 सत्समाधौ यथापूर्वं कुम्भकेन महामते ! ।
 अथाप्य देहमासाद्य होमध्यानादिना परम् ॥३८६॥
 तत्राधिकारपूर्वं तु सर्वं निर्वर्त्य तस्य वै ।
 आप्येन सूत्रस्कन्धेन सह पूर्णं निपात्य च ॥३८७॥
 अस्तत्त्व पदसयुक्तं तेनाक्रान्तं स्मरेत्तथा ।
 तत्स्य मन्त्रसमूहं तु सह तत्पातिना तु वै ॥३८८॥
 पूर्यबद्धावयित्वा च रसमज्ञाप्य गन्धवत् ।
 मनोवसानं नीत्वैव तं वर्णाध्वोर्ध्वगोचरम् ॥३८९॥
 निष्ठाङ्गेन महाबुद्धे ! तेजसास्त्रेण चेच्छया ।
 समुद्धृत्याथ वै प्राग्वचोक्तव्यं बुद्धिगोचरे ॥३९०॥
 षडध्वमुक्तं मूलेन प्राप्तसज्जं च तं शिशुम् ।
 तत्त्वकञ्चुकनिर्मुक्तं शान्तात्मन्येकता गतम् ॥३९१॥
 स्मृत्वा शक्त्यात्मनामौ तु लब्धलक्षं परे पदे ।
 ऐश्वरेण तु बीजेन प्रोक्तसत्त्वान्वितेन च ॥३९२॥
 तत् सवेद्यं निर्मुक्ते समाधौ विनियोज्य च ।
 न वेत्ति यत्नं सलीनं स्वानन्दं द्वैतमात्रकम् ॥३९३॥
 आहुतीनां शतं हुत्वा तदापादनकर्मणि ।
 नीत्वा समानता सर्वं तेनैव न्वधियासिलम् ॥३९४॥
 सह सवेद्यजालेन वाक्प्रबन्धं यथास्थितम् ।
 निस्तारज्जमयो भूत्वा दद्यात्पूर्णाहुतिं पराम् ॥३९५॥
 अथाम्भिता प्राप्य गुरुं प्रदद्यादाहुतिं पुनः ।

बीजनाथेन शिष्यस्य त्वमोक्षनिवृत्तये ॥३९६॥
पदौरोद्धारसरुद्धै पदावाहितमानस ।
सर्वज्ञो भव चोक्तैव जुहुयाद्वादशाहुतिम् ॥३९७॥
भवेद्यमेवभगवान्निरवधो निराश्रय ।
मर्त्यं च मर्त्यशक्ति सुसम्पूर्णोऽच्युतो हरि ॥३९८॥
व्यापी निरुद्धपाङ्गुण्यो निर्विकारो निरजन' ।
नित्यो नित्यादितोनूलो नित्यानन्द मुनिष्कळ ॥३९९॥
अनाघन्ता हानिनो वासुदेवो विमूतिमान् ।
हृदैव न तत कुर्यात्पूर्णया पुनरेव हि ॥४००॥
स्थित वैभवदीक्षाया मुमुक्षोरैश्वरे पदे ।
यग्रस्यो घाम चाभ्येति क्षाभिरात्परमेश्वरम् ॥४०१॥
ईश्वरेच्छावशेनेव देहपातान्महामते ! ।
भोगेच्छे पन्नभाभीय उभयंप्रमो पदद्वये ॥४०२॥
शक्तिमच्छक्तियोगेन त्वथ बुद्धिमयेऽध्वनि ।
निषेदयो देहपतन्त कालमुद्धृत्य तत्पदान् ॥४०३॥
अन्तर्गूढो यथा काष्ठान्नाशनश्च पृथक्कृत ।
न नृय सह काष्ठेन साम्येनेति तथा पुमान् ॥४०४॥
ये नितोऽध्वान्तरे नृयो नेति तन्मयता तत ।
भगविनच्युति इति निनिषेदयात्मनोऽपि ॥४०५॥
यथागुरुदेष्टव्यमन्याच्चा न मितामिति ।
स्मितो यस्त्वभेदेन भिन्नरूप परात्मनि ॥४०६॥
नेष्टुं दृष्टनिर्गुणनष्टं तु ब्रह्म यतात्म ।
तच्छब्दबोधयोगेन स्वभावतया स्वयमेव हि ॥४०७॥
इष्टमेष्टुं न युते न पुनरिष्टं न गतेऽपि ।
मद्वेषात् ॥ ३९८ ॥

पृथग्गणात्मना याति स्थितये न तथा, स्वयम् ।
 नो यान्ति, निश्चय यत्र चातुरात्म्यादनुमहति ॥४०९॥
 ऋते वेदविदो विप्रास्त्वेतन्मिन् प्रथमेक्षरे ।
 स शब्दमूर्तिर्मगवानभ्येति च कलात्मना ॥४१०॥
 तद्गृहो युज्यते येन तन्निष्ठाना हि कर्मणा ।
 न षाड्गुण्यकलोत्था च यावन्मूर्तिर्निरजना ॥४११॥
 तद् केनान्यथा मूर्ते तद्गृहीतुं नियुज्यते ।
 तत्त्वा, कलामया सर्वे प्रभवाप्ययलक्षणा ॥४१२॥
 पूर्वोक्ता वासुदेवाद्या अव्ययान्ता यथोदिता ।
 तत्त्वेभ्यो निर्गता मन्त्रास्त्वग्निमादिगुणैर्गुता ॥४१३॥
 षट्कलागलैर्गुन्ता येषु सख्या न विद्यते ।
 व्यङ्गिता तैस्वनिर्माणं तुर्याथ पदसञ्ज्ञम् ॥४१४॥
 कर्मणामात्मलाभार्थं मोहार्थं तत्क्षयाय च ।
 द्विसप्तभुवनं विश्वं गुणत्रयमयं हि यत् ॥४१५॥
 तदशुद्धं जडं नित्यं भोग्यं व्याप्य पृथक्स्थितम् ।
 इत्यध्वषट्कमुद्दिष्टं हेयोपादेयलक्षणम् ॥४१६॥
 भुवनाध्वा पदाध्वा च विना तुर्यपदेन तु ।
 हेयशेषमुपादेयं कर्मणा तदपेक्षया ॥४१७॥
 व्यपेक्षयाप्युपेयश्च हेयपक्षे प्रयाति च ।
 किं तु तत्प्राप्त्युपायं वै निस्तरङ्गे परे पदे ॥४१८॥
 विवेकपदसंस्थस्य दीक्षया संस्कृतस्य च ।
 विचार्यमाणं एव हि विश्रमो यत्र वै स्फुटम् ॥४१९॥
 जायते तत्परं ब्रह्म वासुदेवाख्यमन्ययम् ।
 अम्बरपरमाणूनां जुहूनामास्पदं यथा ॥४२०॥
 तथा चाद्यं प्रबुद्धानां जीवानां हि निकेतनम् ।

विज्ञेय भुवनानां च पदानामन्तरं हि यत् ॥४२१॥
 येनेश्वरेच्छया तेषां मन्त्रा वै क्रीडयन्ति च ।
 मार्यायेध्वद्वये तस्मिन् सुखदुःखमयै फलै ॥४२२॥
 ईश्वरेच्छानुविधाना भक्तानां परमेश्वरे ।
 गुरुणा दीक्षितानां चाप्याराधनरतात्मनाम् ॥४२३॥
 भवन्त्यध्वद्वयोर्ध्वस्था मन्त्राश्चाज्ञाप्रतीक्षका ।
 नयन्ति कर्मिणः सम्बद्धमायार्थोर्ध्वद्वयाद्भलात् ॥४२४॥
 स्वस्थानमणिमादिनां भोगानां प्राप्तये तु वै ।
 विरक्तस्य च तद्भोगात्स्वशक्त्या प्रेरयन्ति च ॥४२५॥
 स्वव्यापारवशेनापि तत्त्वाध्वन्यमृतोपमे ।
 यन्त्राणिमादिर्मन्येत तृणानीव च सस्थित ॥४२६॥
 अनुग्रहपरास्तस्य तत्त्वाध्यक्षादयोमला ।
 नयन्त्यप्ययतां सम्यक्सकलाध्वनिं शाश्वते ॥४२७॥
 स बाह्यगुण्यमयो ब्रह्म भामुदेवोऽध्वमूर्तिभृत् ।
 नित्ये स्वात्मनि सम्बन्धे शब्दब्रह्माभिधेध्वनि ॥४२८॥
 करोति योजनान्तम्य यत्रस्य स्वयमेव हि ।
 प्राप्नोति तत्परिजानात्सुशान्तं भगवत्पदम् ॥४२९॥

सङ्खर्षण ।

देव' वर्णाध्वविज्ञानं वदं विंशत्युपमम् ।
 प्राप्नोति यत्परिजानादध्वी सद्भामुदेवताम् ॥४३०॥

श्रीभगवान् ।

पञ्चाध्वशेषमुपतम्य लब्धमवश्यं चात्मनः ।
 योऽनुभूतिपदं याति यत्परात्मनानन्दपृष्ठम् ॥४३१॥
 शिखरार्णमवशं शब्दं पूर्णदण्डशिक्षितम् ।
 स यत्परात्मनि चये विनेयो हि नरात्मना ॥४३२॥

प्रभवाप्यययोगेन शब्दभास्वरलक्षण ।
 सकारान्तस्त्वकाराच्च हकारादान्त एव हि ॥४३३॥
 प्रभवेद्वादशान्तस्तु हकाराध्यतुरत्मनाम् ।
 अकारस्त्वप्यये चैव तुल्यतातोनेयो स्मृता ॥४३४॥
 वर्णव्यूहसमूहोऽस्मिन् ज्ञेय ज्ञानसमाधिना ।
 विश्राम उदयो व्याप्तिर्व्यक्तिराद्वासुदेवता ॥४३५॥
 अत्रैकैका परिज्ञेया भूर्तिर्वै त्वेवमेव हि ।
 युक्ता विश्रमपूर्वेण चतुष्केण समासत ॥४३६॥
 दण्डयत्सान्निवेशेन सस्थिता श्वेवमेव हि ।
 द्विषट्क धारणानां च द्वादशाद्यात्मलक्षणम् ॥४३७॥
 सोपानमृत यत्क्रान्ता द्वादशान्त विशेषरम् ।
 नीत्त्वैव व्यक्तिभावेन हृत्पद्मोदरसंस्थितम् ॥४३८॥
 वर्णाध्वान दीक्षितस्य शब्दब्रह्मेति य स्थित ।
 ससेन्य हुतभुग्भूमिं प्रणीतेनोदकेन तु ॥४३९॥
 सह शिष्येण चात्मान तेनैवाच्छिडब्राह्मिणे ।
 पूर्ववद्भूतिना कृत्वा लक्ष्म चाग्निं प्रणम्य च ॥४४०॥
 समुत्थाय ततो यायाच्च गृहीत्वाच्युतालयम् ।
 पूजयित्वा जगन्नाथ निवेश नियमाच्छिषो ॥४४१॥
 सविशेषात्ममासेन सान्तरान्योग्यतावशात् ।
 यथावदुपदेष्टव्यं ततस्तम्यार्चनं हृदि ॥४४२॥
 मुद्रासमन्वितो मन्त्रो न्यासध्यानपुरस्सर ।
 इतिकर्तव्यता शास्त्रसङ्क्षिप्ता च साविस्तरा ॥४४३॥
 तत्सम सन्ततस्तेन सर्वं कार्यं यथा स्थितम् ।
 गुर्वर्चनं तत कुर्यादात्मना च घनादिना ॥४४४॥
 पूजयित्वाभसा पाणिमर्च्यपात्रास्तु दक्षिणम् ।

शास्त्रमुक्तावली ।

षट्क्रमन्त्रसजस क्षेप्तव्य तस्य मन्त्राणि ॥४४७॥
 मण्डल प्रणयेनाथ पाणी सूर्यग्रम स्मरेत् ।
 तत्तामिज न्यसेत्प्राम्नेभ्य देवतागणम् ॥४४८॥
 कृत्वा धियार्जित दद्यात्साक्षिष तय मूर्धनि ।
 यथोक्ता च यगामीटा त्वचिरादेव पुत्रक ॥४४९॥
 तवास्तु वैभवी सिद्धि मोक्षलक्ष्मिसमन्विता ।
 इति वैभवदीक्षाया लक्षण समुदाहृतम् ॥४५०॥
 तत्प्रयुक्तस्य सामान्य सर्वमन्त्रगणस्य च ।
 येन येन हि मन्त्रेण दीक्षा कार्याथ कस्याचित् ॥४५१॥
 तस्य तस्य तदीयाना पूर्वोद्दिष्टेन वर्त्मना ।
 कार्योत्रावयवाना तु विनियोगो यथोदित ॥४५२॥
 समूहवद्ब्रह्मादीना मूलान्ताना समाचरेत् ।
 सह तत्त्वगणेनैव सर्वदाध्यात्मरूपताम् ॥४५३॥
 सम्यग्गृह्य तत कुर्वात्प्राग्वदभ्यर्चन तु वै ।
 नेत्रकर्माणि हृद्बीज पञ्चाङ्गाना विधीयते ॥४५४॥
 निरङ्गाना तु मन्त्राणामङ्गमन्त्रोक्तकर्मणाम् ।
 प्रणवो विनियोक्तव्य मह कर्मपदेन ॥४५५॥
 सम्पाद्या विधिनानेन व्यूहदीक्षार्थिना तु सा ।
 किंतु वै तत्र योक्तव्य प्रत्येकस्मिन् हि कर्मणि ॥४५६॥
 त्र्युष्क वासुदेवाद्य बीजाना तत्पुरोदितम् ।
 एवमेवावयवस्तु निश्शेष कर्मसंग्रहे ॥४५७॥
 योक्तव्यो ब्रह्मदीक्षाया पोदा भक्त्वा च पूर्ववत् ।
 स्वरूपेण यथावत्समुद्भववत्सरेषु च ॥४५८॥
 किं त्वेकवचनेनाह देवाना प्रार्थना मता ।
 बीजना त्वचिरासोक्ता विज्ञातव्या समासत ॥४५९॥

नित्यदीक्षाद्वयस्यास्य नान्यन्मोक्षादृते फलम् ।
 तत्रापि चातुरात्मीया दीक्षा प्राक्कमलेक्षणम् ॥४५८॥
 बलाद्दाति पाद्गुण्यभोगार्तिं भावितात्मनाम् ।
 फलं सक्चन्दनादीनां होमद्रव्यस्य चापि यत् ॥४५९॥
 प्रकृत्या सहसाम्येति विलयं मन्त्रदीक्षया ।
 एव दीक्षास्तव चापि दद्यादेकस्य वा क्रमात् ॥४६०॥
 सर्वाराधनयोग्यमपि द्वये मुनिपुत्रवा । ।
 यद्वाष्टाक्षरमन्त्रादौ व्यापकत्रितये द्विजा । ॥४६१॥
 एकेन सर्वसामान्यं दीक्षा कुर्याद्यथाविधि ।
 तेनाज्ञसहितेनैव सर्वकर्म समाचरेत् ॥४६२॥
 तदापि विभवव्यूहं परमन्त्रास्तथा द्विजा । ।
 शक्तिभूषणबाहालमन्त्राश्चोपदिशेद्गुरु ॥४६३॥
 इत्थं दीक्षाविधिं सम्यक्कीर्तितो मुनिपुत्रवा । ।
 अथ मण्डलदृष्टस्य शास्त्रज्ञस्य यथार्थतः ॥४६४॥
 समाराधनसक्तस्य पुत्रकृत्वं यतस्य च ।
 सिद्धयर्थं सर्वमन्त्राणामधिकाराप्तये तु वा ॥४६५॥
 तत्कालं गुरुणा कार्यं यच्छिष्यस्याभिषेचनम् ।
 भगवत्स्वरेत्तुणा पञ्चरत्नरत्नारमणम् ॥४६६॥
 सहितामारगाणां च आचार्याणां च सन्निधौ ।
 यतीनां बद्धलक्षणां बोधकाणां महात्मनाम् ॥४६७॥
 देवस्य पुरतः कुर्याच्चतुरश्रं च मण्डपम् ।
 सर्वोपकरणैस्तं मध्ये भद्रासनान्वितम् ॥४६८॥
 तस्मिन् पुर्वादनन्तः सन्मानधामनोदितम् ।
 पूजयित्वा ध्यायित्वा चैव ततो देवस्य समुत्सवम् ॥४६९॥
 बद्धपद्मासनं शिष्यं तत्रोप्युत्ताञ्जलिम् ।

कान्ताभिर्गीयमान तु स्तूयमान च वन्दिमि ॥४७०॥
 शद्वाधैर्ध्यायमान तु पठ्यमान तु महलै ।
 जपमान पर मन्त्र ध्यायमानमिवाच्युतम् ॥४७१॥
 अष्टाङ्गेनार्चयित्वा तु कुम्भमादाय वैष्णवम् ।
 स तत्रसेन मन्त्रेण सम्यक्सिद्धिर्न्यपेक्षया ॥४७२॥
 सहस्रवर्तित कृत्वा शतावर्तितमेव वा ।
 सिद्धये द्रुतहेमाभ स्पृत्वा तमभिविच्य च ॥४७३॥
 स्वाहान्त मन्त्रमुच्चार्य प्लुत हृत्कमलोदरात् ।
 एवमुक्त्वा नमोन्तस्तु ध्यात्वा त स्फटिकमलम् ॥४७४॥
 समुत्कीर्य स्वरन्ध्रेण तस्य हृत्पद्मं स्मरेत् ।
 अशक्तिविग्रहं ब्रह्म त्वाह्लादानन्दलक्षणम् ॥४७५॥
 समारोप्य धिया सम्यक् स्वाधिकारं तु चाखिलम् ।
 समासाधारितशुद्धं दिव्यमागमसङ्ख्यम् ॥४७६॥
 शुभमाराधनाधारमक्षसूत्रं च किङ्किणीम् ।
 मुक्तसुवौ योगपट्टं च शङ्खचक्रं कमण्डलुम् ॥४७७॥
 चमसं कुसुमसङ्घर्षपात्रं कृष्णाजिनं ततः ।
 पादुके पादपीठं च छत्रमासनदर्पणम् ॥४७८॥
 मयूरव्यजनं शुक्लं चामरं भगवद्भुजम् ।
 दयार्हदण्डसहितं काणायै क्षौमत्रासर्षा ॥४७९॥
 समुत्थाप्यासनात्सर्वमाहृत्य स्नानं जलम् ।
 विनिक्षिप्य शुचौ स्नाने देवमभ्यर्च्य वै ततः ॥४८०॥
 तदर्थेन तु सन्तर्प्य पूर्णान्तं चाग्निमध्यगम् ।
 स्नान्त्वा पूर्वोक्तविधिना सकुण्डलान् मण्डलान्तरात् ॥४८१॥
 अर्घ्यपात्रसमूहाच्च बलिदानं समाचरेत् ।
 सोदकेन च भूतानामोदनेनास्त्रमुच्चरन् ॥४८२॥

बलिमण्डनं कृत्वा यागागागञ्च बाह्यत ।
 कृतवान्तर्गलिदानं तु प्राक्षिप्येज वै पुरा ॥४८३॥
 अथ ऊर्ध्वं इह बोधन्वा शेषं तन्मण्डले दधि ।
 ममोस्त्वच्युतभूतेभ्यः सर्वेभ्यः सर्वदेव णि ॥४८४॥
 सदिक्पतिभ्यः साक्षेभ्यः शान्तये त्वन्य वै शिशो ।
 पूजाद्यमुपसहृत्य दक्षशिष्टेण पूर्ववत् ॥४८५॥
 वृक्षमण्डलमध्ये तु सितपद्मोदरे ततः ।
 दक्षशिष्टैर्यजेद्देवः सर्वदेवगुरु प्रभुम् ॥४८६॥
 तर्पयित्वाग्निमध्ये तु कुर्याच्चम्य विसर्जनम् ।
 तर्पयित्वा निक्षिप्य क्षीरपटे नखा जलस्तरे ॥४८७॥
 यागावनौच तच्चक्रं द्वादशारं विचित्य च ।
 न्यस्यात्मन्यर्घ्यपुष्पाद्यं समभ्यर्च्य तदन्तरे ॥४८८॥
 फरकं दारिसम्पूर्णमादाय विनिवेदय च ।
 तत्रेष्ट्वा दीर्यमन्त्रेण मध्ये मन्त्रास्त्रमुचमम् ॥४८९॥
 मन्त्रमुपयत्वा पूर्णमपरं शुभलक्षणम् ।
 तद्वत्ततोर्ध्वं कलशं तन्मध्ये स च चक्रगम् ॥४९०॥
 तदभ्यर्च्य यमान्याय दृष्ट्वाष्टशतमन्त्रितम् ।
 वयस्पदनिरुद्धेन मूलमन्त्रेण त पुनः ॥४९१॥
 दद्यात्तदन्तः साक्षेण प्राक्वत्पुष्पधारणाम् ।
 निर्वर्त्माकरणं कुर्यात्सर्वेषां मन्त्रधारिणां ॥४९२॥
 तद्वत्पुष्पारादानेन ध्यानाचारयुनेन च ।
 सविमज्ज्याय चैतेषां मन्त्रपानं मुषामवम् ॥४९३॥
 सम्पाद्यास्तपरं पश्चात्समन्ताच्चक्रं न्यमेन ।
 आदाय ततोऽप्यकुम्भमस्त्रं त्र्यनुदीरयम् ॥४९४॥
 धारमेभ्योर्वद्वारामथ मध्ये निधाय सप्तम् ।

सुपूर्णमुदकेनैव कृत्वा फलसमन्वितम् ॥४९५॥
 गुरुयागमत कुर्याच्छिष्य प्रयतमानस ।
 भगवद्यागवद्भक्त्या कर्मणा मनमा गिरा ॥४९६॥
 यागोपशुक्तमम्भार तस्मै सर्वं निवेद्य च ।
 सशिर पाणियुग्मं तु कृत्वा चैव तदग्निगम् ॥४९७॥
 क्षन्तव्यं सुप्रसन्नेन श्रद्धापूतेन चेतसा ।
 पञ्चरात्रविदस्तद्वद्यतीत्य स्नातकादय ॥४९८॥
 सम्पूज्य विधिवद्वात्तेषां शक्त्या च दक्षिणाम् ।
 सवाहनपरात्कालाह्वानुज्ञां तु गौरवीम् ॥४९९॥
 आतृमि सह चाभ्रीयाद्बहुभि पूर्वदीक्षितैः ।
 सथान्यैर्भगवद्भक्तैः सुहृत्सम्बन्धिनान्धवै ॥५००॥
 ज्ञान्त सह शिष्यैस्तु काले ह्यन्यत्र तत्र वा ।
 तदिच्छयाप्यनुव्रज्य निवर्तताम वै यदा ॥५०१॥
 कन्या तु पादयतन बहुधा समदक्षिणम् ।
 क्षामोक्षारमर्वमिद्धीना गच्छाना भावितात्मनाम् ॥५०२॥
 परा गतिर्गुरुयस्मात्पसाद्यस्तत एव स ।
 इत्येवमभिषेकस्तु भवेन्मुन्याधिकारिणाम् ॥५०३॥
 स्वार्थं परार्थयत्रने उभयत्राधिकारिणाम् ।
 अन्ये तु दीक्षामात्रेण मन्त्रार्या मुनिपुङ्गवा ! ॥५०४॥
 मुनयः ।
 किं स्वार्थं च परार्थं किं के च तत्राधिकारिणः ।
 नन्दन-मुनिशार्दूल वदस्व वदता वर ॥५०५॥

नारदः ।

स्वगृहे स्थापितो देव स्वार्थं इत्यभिधीयते ।
 पर्यन्तामे नदीनां गिरुतीरे यनादिके ॥५०६॥

१ प्राप्ते वा नगरे वापि स्वयंन्यक्तोद्दिभेदतः ।
 संस्थितो भगवान् विप्राः परार्थ इति कथ्यते ॥५०७॥
 परार्थस्सूर्यसदृशः स्वार्थस्तु गृहदीपवत् ।
 उत्कृष्टः परशब्दोयमर्थो मोक्षादिलक्षणः ॥५०८॥
 अस्मात्सलभ्यते सोऽयं परार्थः परिकीर्तितः ।
 स एव सर्वफलदः सर्वेषामपि यत् द्विजाः ॥५०९॥
 तस्मात्सर्वजनैः सेव्यः परार्थः पुरुषोत्तमः ।
 स्वार्थः स्वस्वगृहे पूज्यः स्वस्वाभीष्टफलप्रदः ॥५१०॥
 स्वार्थस्यापि परार्थस्य पूजायामधिकारिणः ।
 शाण्डिन्या धन्वये जाता गुरोर्लेब्धाभिषेचनाः ॥५११॥
 अन्ये तु केवलं स्वार्थपूजने अधिकारिणः ।

मुनयः ।

शाण्डिन्याद्यास्तु के योगिन् तद्वंश्या एव केवलम् ।
 कथं परार्थयजने भवन्ति अधिकारिणः ॥५१२॥
 तत्सर्वं विस्तरेणैव ब्रूहि नो मुनिपुङ्गव !

नारदः ।

शाण्डिन्यादिमुनीन्द्राणां शृणुष्व वैमवं द्विजाः ।
 पुरा कृतयुगस्यादौ वासुदेवः परः पुमान् ॥५१३॥
 स्वाराधनार्थं भूलोके सद्दर्माणां प्रकृतये ।
 लोकसंरक्षणार्थं च स्वस्य पश्चाद्युषाधिपान् ॥५१४॥
 समालोक्य भवन्तोऽद्य श्वत्सीर्य धरातले ।
 आद्यमेकाग्रं वेदं मोक्षैकफललक्षणम् ॥५१५॥
 प्रकाशयध्वे सर्वेषां सद्दर्मांश्च विशेषतः ।
 तत्र तत्रावनीर्णं मां स्वयंन्यक्तादिभेदतः ॥५१६॥
 संपूजयध्वं सर्वेषां मोक्षलाभाय श्रुतले ।

इत्यादिगत्तनस्ते वे विष्णोराज्ञानुवर्तिन ॥५१७॥
 सुदर्शनान्ना इतीशा पञ्च नमर्पिरूपत ।
 समुत्पत्ता नितितले पौण्ड्रध्वस्तगादिषु ॥५१८॥
 पञ्चायुषाशस्तं पञ्च शण्डिह्वाश्वोपगायन ।
 मौञ्जघायन फोणिकश्च भारद्वाजश्च योगिन ॥५१९॥
 ते मिळित्वा समाजोच्य विष्णोराश्रयनेच्छया ।
 अभिसगम्य तोताद्वौ तपश्चक्रस्तुदुस्तरम् ॥५२०॥
 तेषां तु तपसा तुष्टो वामुदेक्षो जगत्पति ।
 रुक्म्या सार्धं रतेशानमधिरज कृपानिधि ॥५२१॥
 आनगाम गिरिशेष्ठ वत्र सन्ति धूर्वाश्वरा ।
 तवस्ते धुमिशार्दूला दृष्ट्वागन्त जगत्पतिम् ॥५२२॥
 शङ्खचक्राङ्कितं च कोटिगूर्यसगमभम् ।
 पुळकाङ्कितसर्गागा आनन्दाश्रुसमान्विता ॥५२३॥
 मणर्तन्तस्तुवन्तश्च गायन्तश्च परम्परम् ।
 प्रदक्षिण च कुर्वन्त प्रणेषु पुरुषोत्तमम् ॥५२४॥
 आनन्दाम्बुधिसम्प्रमानेनान्वीक्ष्य त्रिम पति ।
 उवाच करुण वाक्य मेघगम्भीर्यागिरा ॥५२५॥
 श्रीभगवान् ।

ऋषयस्तपसाशुष्मरुतेनानन्यचेतवा ।
 सत्पुण्ड्रस्मि प्रसन्नोस्मि कृणीष्वमभिवाञ्छितम् ॥५२६॥
 इति तद्वचन श्रुत्वा ऋषयो दृष्टमानसा ।
 च्छाश्रुलिपुटा सर्व प्रत्यक्षुविनयान्विता ॥५२७॥
 स्वीता सकला वेदा शास्त्राणि विविधानि च ।
 मोक्षाप्य न ज्ञानीमस्ततस्त्वा शरण गता ॥५२८॥
 इद्वानुमद कर्तुमर्हसि त्व दयानिधे ।

इति सप्रार्थितो देव. करुणामृतवारिधिः ॥५२९॥
 तदानीमेव योगीन्द्रान् शाण्डिल्यादींस्तु दीक्षया ।
 सःकृत्य चाभिषिच्याथ स्वयमेव जगत्पाति ॥५३०॥
 आद्यमेकायन वेद रहस्यान्नायसजितम् ।
 दिव्यमन्त्रक्रियोपेत मोक्षैकफललक्षणम् ॥५३१॥
 पञ्चापि पृथगकैवदिद्यारात्र जगत्प्रभु ।
 अध्यापयामास यत्तस्ततस्तानुनिपुङ्गवा ॥५३२॥
 शास्त्र सर्वजनैर्लोके पद्धरात्रमिनीर्यते ।
 तत्पार्थाश्रोपादिश्याथ तानुपाचेदमच्युत ॥५३३॥
 एव एकायनो वेद उपदिष्टो मया द्विजा ।
 मोक्षायनाय वै पञ्चा एतदन्यो न विद्यते ॥५३४॥
 तस्मादेकायन चैन प्रवदन्ति मनीषिण ।
 एतदुक्तविधानेन दिव्यक्षेत्रादिषु स्थितम् ॥५३५॥
 स्वव्यक्त्यादिरूपेण यजन्व मुनिपुङ्गवा ।
 स्वार्थे परार्थयजने यूय मुख्याधिकारिण ॥५३६॥
 युष्मद्वश्याश्च ये विप्रः । तेषिषेच्या यथाविधि ।
 तेषि स्वार्थे परार्थे च भवेयुरधिकारिण ॥५३७॥
 एवकार्तयुगो धर्म प्रतिपुद्गैर्निषेवित ।
 त्रेतादौ मन्दमञ्जारो भविष्यति मुनीश्वरा । ॥५३८॥
 त्रेतायुगादौ सर्वेपि नानाकामसमन्विता ।
 व्यामिश्रयाजिनो भूत्वा त्यन्त्याथ सनातनम् ॥५३९॥
 भन्तर्दधाति सर्वोय वेद एकायनाभिध ।
 ततो योग्याय भगवान् प्रादुर्भावयति स्वयम् ॥५४०॥
 इत्युक्तान्तर्दधे देवो वासुदेव सनातन ।
 तदा प्रभृति ते सर्वे शाण्डिल्याद्या मुनीश्वरा ॥५४१॥

आप भागवत धर्ममादिभूते वृत्ते युगे ।
 अनुसिष्ठन्ति सर्वेपि मानवाश्च मुनीश्वरा ॥५४२॥
 ततस्तेतायुगे जाते नानाकामवशाज्जना ।
 त्यक्त्वा भागवत धर्मं बभूवुर्मिश्रयाजिन ॥५४३॥
 ततश्चैकाग्र्येनो वेदो मन्दचारो बभूव च ।
 सदा मुनीन्द्र शाण्डिल्यो दृष्ट्वा कामरतान् जनान् ॥५४४॥
 लोकसंरक्षणार्थाय तपस्तेषु सुदुस्तरम् ।
 अनेकानि सहस्राणि वर्षाणां तपसोन्तत ॥५४५॥
 द्वापरस्य युगम्यान्ते आदौ कलियुगस्य च ।
 साक्षात्संस्मरणं देव प्राप्य प्रत्यक्षता मुने ॥५४६॥
 परित्यज्य पर धर्मं मिश्र-धर्ममुपेयुषाम् ।
 मूषस्तत्पदं गच्छाणां श्रद्धाभक्ती उपेयुषाम् ॥५४७॥
 अनुग्रहार्थं वर्णानां योग्यतापादनाय च ।
 तथा जनानां सर्वेषामभीष्टफलसिद्धये ॥५४८॥
 मूलवेदानुसारेण सारं सगृह्य सर्वतः ।
 अनुष्टुप्छन्दोबन्धेन प्रोक्तानि हरिणा स्वयम् ॥५४९॥
 सात्वतादीनि शास्त्राणि भोगमोक्षप्रदानि च ।
 उपदिश्याथ मुसली तत्रैवान्तरधीयत ॥५५०॥
 सन्धैव सात्वतादीनि शास्त्राणि मुनिपुङ्गवा । ।
 शाण्डिल्योऽध्यापयामास मुनिश्चैवौपगायजम् ॥५५१॥
 तथा मौञ्जघायनादींश्च सनकाद्याश्च योगिनः ।
 ततः प्रभृति ते सर्वे शाण्डिल्याद्या मुनीश्वरा ॥५५२॥
 सात्वताद्युक्तमार्गेण द्वेराधनादिकम् ।
 कुर्वन्त स्वस्ववश्याश्च शिष्याश्चापि सहस्रशः ॥५५३॥
 काण्वी आस्त्रामधीयानान् वेदवेदान्तपाठ्यान् ।

संस्कृत्य दीक्षया सम्यक्सात्वताद्युक्तमार्गतः ॥५५५॥

अभिषिच्य च तान् सर्वान् कृत्वा स्वार्थपरार्थयोः ।

पूजाधिकारिणो विप्रा ! तैरेतत्सात्वतादिकम् ॥५५५॥

शास्त्रं प्रवर्तयामासुस्ते हि मुख्याधिकारिणः ।

इत्युक्त्वा मुनिशार्दूलाः शाण्डिल्यादिमहात्मनाम् ॥५५६॥

गाहात्म्यं लेखतो ह्यत्र अधिकारप्रसङ्गतः ।

एवं दीक्षा चाभिषेको यत्सिद्धान्तेन पूर्वतः ॥५५७॥

प्राप्तस्तैर्मागेण कार्यो नान्योक्तमार्गतः ।

सिद्धान्तसङ्करं नैव कुर्याच्छास्त्रविशारदः ॥५५८॥

मुनयः ।

सिद्धान्तं नाम किं को वा भेदस्तु मुनीश्वर ! ।

तत्सर्वं विस्तरेणैव यदस्व वदतांवर ॥५५९॥

नारदः ।

चतुर्था भेदभित्तोयं पाञ्चरात्राख्य अगमः ।

पूर्वभागमसिद्धान्तं द्वितीयं मन्त्रसंश्रितम् ॥५६०॥

तृतीयं तन्त्रमित्युक्तमन्यतान्तरं भवेत् ।

आद्यं नित्योदितव्यूहस्थापनादिप्रकाशकम् ॥५६१॥

अपौरुषेयं सद्ग्रन्थबासुदेवात्मयानिनाम् ।

लक्ष्यभूतं द्विजेन्द्राणां हृदिस्वग्रन्थधिकारिणाम् ॥५६२॥

ब्रह्मोपनिषदाख्यं च दिव्यमन्त्रक्रियान्वितम् ।

विवेकदं परं शास्त्रमनिच्छतोपनर्गदम् ॥५६३॥

एवं नित्योदिताख्यस्य नित्योदितारम्भे च प्रभोः ।

बासुदेवाभिधानस्य षड्गुण्यादिगुणोदधेः ॥५६४॥

प्रथमं लक्षणं विद्धि हृदयापङ्गवज्जडवत् ।

एतदागमसिद्धान्तं धुनिरूपं नु विद्धि तत् ॥५६५॥

एष कर्त्तव्यगो धर्मस्तर्षधर्मोत्तम स्मृत ।
 ततश्चेतायुगसादौ भोगमोक्षप्रसिद्धये ॥५६६॥
 तस्मिन्नागमसिद्धान्तान्निन्मृत्त ननुभेदकम् ।
 मन्त्रमिद्वान्नमत्र तस्माद्व्युहादिमूर्तिना ॥५६७॥
 समुद्दिष्टं द्वितीयम् सात्वतस्य महात्मन ।
 तेन प्रद्युम्नसजस्य तेन तुर्यात्मनो विभो ॥५६८॥
 तेन वागीश्वराख्यस्य तस्माद्दीपाख्यविग्रहे ।
 सक्रान्त च तत पश्चाद्विन्द्यादित्यवद्विषु ॥५६९॥
 तथैव नारदाद्येषु देवतानां गणेन्यपि ।
 सक्रान्त मन्त्रसिद्धान्त भेदभिन्नमनेकधा ॥५७०॥
 नत्र शान्ततर व्यूह शान्तोदितमनन्तरम् ।
 सुशुभिसज्जं स्वप्नाख्यं जामदग्न्यूहं यथोदितम् ॥५७१॥
 मूर्त्यन्तरं केशवाय प्रादुर्भाव तथान्तरम् ।
 हृत्पद्मवर्णपीठादौ लक्ष्मीपुष्पादिशक्तिभिः ॥५७२॥
 छाद्यैश्शङ्खचक्राद्यैर्गुरुद्वयमुत्तरपि ।
 भूतमिदादिभिः शान्तुर्पर्यन्तैर्यजन हितम् ॥५७३॥
 विधवातृर्त्तिहस्य दीक्षा पूर्वं तथापम् ।
 विधवातृर्त्तिहस्य दीक्षा पूर्वं तथापम् ॥५७४॥
 नामयोपुत्रिकादीनां चतुर्णामभिषेचनम् ।
 तथैव समयाचार मूर्तिना स्थापनक्रमम् ॥५७५॥
 मन्त्रमण्डलमुद्राणां कृण्डादीनां च लक्षणम् ।
 कर्मणाभेवमादीनां विधानं यत्र पुष्कलम् ॥५७६॥
 मन्त्रसिद्धान्तसज्जं तद्वद्विन्द्यादित्यवद्विषु ।
 परव्यूहादिभेदेन विनैकैकेन मूर्तिना ॥५७७॥
 साज्जेन केवलेनाथ कानाव्यूहेन मृषणैः ।

तथासौर्विग्रहोपेतैरावृत तन्त्रसजितम् ॥५७८॥
 नृसिंहकपिलकोढहसवागीश्वरादय ।
 मुरयानुवृत्तिभेदेन केपलापङ्कसयुता ॥५७९॥
 चक्राद्यस्त्रवरेश्चाथ मूपजैर्मकुटादिभि ।
 क्रातागणैश्च लक्ष्म्याद्यै परिवारै स्वगादिकै ॥५८०॥
 पूजिता विधिना यत्र तत्तन्त्रातरमीरितम् ।
 ये जन्मकोटिभि सिद्धास्तेषामन्तोत्र सस्त्विति ॥५८१॥
 यस्मात्तस्माद्विवेदेष सिद्धान्तास्त्यो यथार्थत ।
 शास्त्रमन्त्रक्रियादीना मूर्तीना नवनस्य च ॥५८२॥
 देशिकस्याभिजातस्य यथापूर्वं परिग्रह ।
 तथैव यावत्कालं तु नाचर्तव्यं तदन्यथा ॥५८३॥
 विपरीतकृते चात्र राजराष्ट्राद्यनर्थकृत् ।
 ततस्सिद्धातसाङ्ग्यै नाचर्तव्यं कृतारम्भि ॥५८४॥
 यद्यदिष्टतम लोके पूर्वसिद्धाविरोधि तत् ।
 प्रतिप्राप्तमतोम्योन्यविरुद्धं सन्त्यजेद् शुभ ॥५८५॥
 बैखानसेषु तन्त्रेषु शैवपाशुपतेषु च ।
 विहितान्यत्र जातानि विरुद्धानीति किं पुन ॥५८६॥
 एव सिद्धातभेदश्च कीर्तितोय यथाश्रुतम् ।
 इतोन्मच्छ्रोतुमिच्छा चेत्कथ्यता मुनिपुत्रवा ! ॥५८७॥

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसहिताया

दीक्षाविधिर्नाम

एकविंशोऽध्यायः ।

—०—

अथ द्वारिगोध्यायः ।

मुनय ।

नियमा उपदेष्टव्या शिष्यस्येति पुरा त्वया ।
प्रोक्तं हि मुनिशार्दूल नियमास्तान् प्रकाशय ॥१॥

नागद ।

एतदेव पुरा पृष्टो देव सद्दर्पणेन हि ।
प्रोवाच नियमास्तास्तु प्रवक्ष्यामि मुनीश्वरा ॥२॥

श्रीभगवान् ।

प्रत्येकस्मिन् हि नियमे निगते तु गुरोर्गुणात्
ब्रूयाद्वै वादमित्येव शिष्य शोकाभिशान्तये ॥३॥
नाश्रम्या गौरवी च्छाया दैव यानगता लषि ।
गुरुवद्गुरुवर्गश्च द्रष्टव्यो नित्यमेव हि ॥४॥
शयनासनयानाद्य तदीयमभितन्दयेत् ।
अतन्द्रित सदा कुर्मध्यापार तद्गृहेत्तिलम् ॥५॥
नासने तत्त्वमक्ष च योगाभ्यासश्च धारणा ।
सुयन्त्रित सयतनाक्तदात्रासप्रतीशक ॥६॥
तरसनिघौ तु नान्येषा प्रत्यु धान समाचरेत् ।
कुर्यात्तशयविच्छिन्ति न तदादेशतो दिना ॥७॥
व्याख्यानमागमानाच योगाभ्यासश्च धारणा ।
अनश्यकार्यार्ण्येतानि स्वगृहे न गुरोर्गृहे ॥८॥
न शक्यचक्रपद्माके भोक्तव्य भाजने तु वै ।
तल्लक्ष्म चोपल काष्ठ लोष्ट वा फल्कादिकम् ॥९॥
क्रमणीय न पादेन कल्प्य नैवात्सनार्यत ।
भगवच्छासनज्ञानामागधनरतात्मनाम् ॥१०॥
ययोचिता यथाशक्ति पूजा कार्या सदेव हि ।

प्रासादं देवदेवीयमाचार्यं पाञ्चगव्यं ॥११॥
 अश्वत्थं च वटं मेघं सलमूहं शुरोर्गृहम् ।
 दूरात्पदक्षिणीकुर्यान्निष्कटे प्रतिमा निभो ॥१२॥
 दण्डवत्प्रणिपातैस्तु नमस्तुर्गाङ्गादिशम् ।
 न गानपादुकाब्जो न सोपानहृपादभृत् ॥१३॥
 न विक्षिप्तनना भूत्वा सविशेद्भगवद्गृहम् ।
 न व्याख्यावसरे कुर्यात्प्रत्युत्थानाग्निवादेन ॥१४॥
 नाभक्तानां न मूर्खाणां नास्त्रिफानां विशेषतः ।
 दातव्यं सप्रदेयश्च नोपहासरतात्मनः ॥१५॥
 नापूजितं समुद्राद्यं शासनं पारमेश्वरम् ।
 समक्षं नान्यभक्तानां न तत्सन्देहशान्तये ॥१६॥
 प्रकाशनीयं तल्लोभाज्ज चान्यायेन नोभयात् ।
 सुगन्धफलपुष्पाद्यमपूर्वमुन्नितं च यत् ॥१७॥
 शोभोज्यं गुरुज्यं मिथिगिवेदितवर्जितम् ।
 तत्स्फरात्पतितार्चण्टाद्दम्भनोभमदान्वितात् ॥१८॥
 भात्रावित्तं न गृह्णायादभक्तादुपचारतः ।
 गृहीत्वा भगवद्विम्बं वृत्त्यर्थं गटतीति यः ॥१९॥
 नगराण्यवीधीनां तस्य देवलकस्य च ।
 दर्शनं स्पर्शनं नैव कुर्यात्प्रभाषणं तथा ॥२०॥
 गायेतु भगवद्वाचा यो ग्रामे नगरान्तरे ।
 ॥ प्रमुक्तावकं चैव पूजयेच्चैव सर्वदा ॥२१॥
 विष्णुग्रतपरं चैव विष्ण्वायतनवासेनम् ।
 विष्ण्वालापकथासक्तं विष्ण्वायतनमार्जकम् ॥२२॥
 श्रावकं वैष्णवजनां च विष्णुपर्मपरायणम् ।
 पर्येष्टिर्द्वैप्यवानां भान्यो वै विष्णुवत्सदा ॥२३॥

प्रातरुत्थाय चिन्वायात्मवारामात्मवयमेव हि ।
 पूजार्थम्वत्तमन्त्रेण पुनानीन् प्रणतः सदा ॥२४॥
 यायादरम्यमथ वा निर्वापं हि तदार्जने ।
 भ्रष्टकृष्टमेतथाश्च कष्टकृष्टमजा अपि ॥२५॥
 इयाः मुगन्दा कर्मण्या प्राद्याः सर्वे सितादयः ।
 उग्रगन्धा एकर्मण्याम्वमसिद्धास्तथैव च ॥२६॥
 चतुष्पथशिवावाग्मशानावनिमच्छगाः ।
 क्षता भक्षनिपाताद्यैः कृमिकोटसमाश्रुताः ॥२७॥
 वर्जनीया प्रयत्नेन पञ्चपुष्पफलादयः ।
 भ्रष्टुजानि मुगन्धीनि मितरक्तादिहानि च ॥२८॥
 शोक्तव्यानि पवित्राणि नित्यमाराधने तु वै ।
 साक्षुराणि च पत्राणि मृगतान्मेवमेव हि ॥२९॥
 विहितान्यर्चने नित्यं यद्यतुं प्रभवानि च ।
 न गृहे कर्मण्येऽथैः कुर्यामर्चनं हितम् ॥३०॥
 विंशतम मष्टायम्य मिष्टिमृतिमुत्तम्य च ।
 अतोऽन्यथा न दोषान्नि दोष उन्नतकादिभिः ॥३१॥
 सद्यो ह्येताना विहितं स्वम्याना ॥ यथा क्रयः ।
 प्रदानमभ्युमिक्तानां तेषां कुर्वाणं चान्यथा ॥३२॥
 निर्दोषता प्रयान्त्याशु मन्दिशामवलोकनान् ।
 भवन्ति भक्तिपूर्वानि ह्यमन्त्रनिरतात्मनाम् ॥३३॥
 न कांश्चिदपि मोक्षव्य न तत्र विनिवेदयेत् ।
 देवाय मनुष्यार्थाय तथा वै मतिः सम्भवे ॥३४॥
 मृण्मयायसमानाणां न क्षमापि निर्दहेत् ।
 धूपार्थं गुग्गुलु मन्त्र्या देवध्यामावतोपरः ॥३५॥
 सह क्षण्णस्वर्णेन द्वापार्थं परिव्रजेत् ।

मेधो मज्जातसीतैलं घृतं तैलविमिश्रितम् ॥३६॥
 नाविकं मधुपर्कार्थं दधिर्क्षीरदिक् शुभम् ।
 कौलशः कोद्रवः कृष्णः आल्युत्वो नोदनो हितः ॥३७॥
 नापक्वान्नं न मांसं च आरनालविभावितम् ।
 न चाराधनकाले तु समुत्तिष्ठेत्स्वरान्दितः ॥३८॥
 आसमासिक्रियां चैव उपरोधेन केनचित् ।
 आभाराद्भगवद्विम्बाद्भद्रपीठान्मलच्युतिः ॥३९॥
 न कार्या कण्टकैर्लोहैर्मृदुकूर्चादिना विना ।
 न सायाज्ज स्वपेत्तमो न भौनञ्चानरेद्गुरौ ॥४०॥
 नोच्छिष्टं संस्पृशेत्किञ्चिन्नाश्रीयाद्भगवद्गृहे ।
 तत्तिकर्षेण चामेस्तु न गृहे मघसङ्करे ॥४१॥
 भक्तानां कृतदीक्षाणां न्यङ्ग्यः शास्त्रार्थ एव हि ।
 अन्येषां धर्मशास्त्रे च लोभनिर्मुक्त्या धिया ॥४२॥
 शिष्याणां विष्णुभक्तानां नित्यं कुर्याच्च संग्रहम् ।
 मानमात्मर्यकार्ष्ण्यलोभमोहादयो गुणाः ॥४३॥
 नेतव्यास्तानव सर्वे यावज्जीवावर्षि क्रमात् ।
 अकस्मादुपपन्नानां देशान्तरनिवासिनाम् ॥४४॥
 इष्टोपदेशः कर्तव्यो नारायणरतात्मनाम् ।
 यो न वेत्त्याच्युतं तत्त्वं पञ्चरात्रार्थमेव च ॥४५॥
 तत्रा स वैष्णवी दीक्षां नानाशास्त्रोक्तलक्षणाम् ।
 गनेन सह सम्बन्धः कार्यो भिन्नक्रमेण तु ॥४६॥
 । शास्त्रार्थस्य शास्त्राणां बुद्धिपूर्वं उपप्लवः ।
 आचर्तव्य इहाद्यानात्परम्पर्यक्रमं विना ॥४७॥
 प्रष्टव्यो भगवद्भक्त आप्तो लक्षणकोविदः ।
 प्रसिद्ध आर्वि वृद्धो नष्टं शास्त्रार्थलक्षणम् ॥४८॥

मुद्रामण्डलमन्त्राणां निम्पन्देहपरेण च ।
 भवितव्यं गुरुणाञ्च सकाशात्सर्वदैव हि ॥४९॥
 न च सर्वत्रमन्त्राणां विना भाषाशकेन तु ।
 आनुकूल्यं गयेष्टव्यं मुक्त्वा मण्डलदर्शनात् ॥५०॥
 नाभिचक्रे तु हृत्पद्मे कन्दमूले गळामटे ।
 अमये ब्रह्मरन्ध्रे च स्थानेष्वेतेषु मन्त्रसाद् ॥५१॥
 र्गर्तन्यसूर्यं सदाश प्रवासे शयनेध्वनि ।
 शृगस्तुन्दरगामानि नाद्यान्मीनोत्थितानि च ॥५२॥
 नाहसकच्छदीयानि न शृङ्गाटफलानि च ।
 न तथा पद्मनीजानि न वटार्घं समारहेत् ॥५३॥
 छेद्यमानं न त दद्वेत्तद्वत् यादृग्निषा स्पृशेत् ।
 पुण्ड्रकेने मरुतीर्थं सिद्धाशममनुत्तमम् ॥५४॥
 वैष्णवी पद्मं चापि व्यक्तिस्थानं तथाच्युतम् ।
 आमाद्य मण्डलं कृत्वा चक्रं वा द्वादशारकम् ॥५५॥
 निर्दुर्गाय विधिरघ्नातुर्मास्यं महामते । ।
 गृहे समयपूर्वं वा चक्रं कृत्वा तु कुट्यगम् ॥५६॥
 चतुर्दिशेन रजसा प्रतिमाया अयाग्रत ।
 सयुक्तानपि पूजेकैरेताश्च समयान् सदा ॥५७॥
 निर्वाहकाणां भक्तानां प्रमच्छेत्सततमुरुः ।
 ज्ञात्वा निर्वाहकं भक्तं तस्याद्रौ देशिकेन तु ॥५८॥
 राशुद्दिद्याश्च ते सर्वे निर्वहत्ययं येषु च ।
 तेषु तेषु नियोज्यव्यो यथा न च्यवते पुनः ॥५९॥
 भावन्ति समयस्य सविघ्नाः सविनाशकाः ।
 विमुक्त्वा सिद्धयो यान्ति ह्यपदो हि भवन्ति च ॥६०॥
 ज्ञात्वैव साधनेन भवितव्यं हि तां प्रति ।

सारमादाय वै बुध्या निर्मय्य निजभोदधिम् ॥६१॥
 कृपया गुरुणा देयमशठानां च पावकम् ।
 भक्तिरमौ गुरौ मन्त्रे शास्त्रे तदभिकारिणि ॥६२॥
 नियते पञ्चकस्यास्य यथावत्परिपालनम् ।
 अनुष्ठानात् नान्येषां स्वतन्त्रेण यथेच्छया ॥६३॥
 भक्तानां मनसोर्भाष्टाः प्रवर्तन्ते हि सिद्धयः ।
 येऽनिर्मलेन मनसा उपरोपायं कुर्वते ॥६४॥
 पालनं समयानाञ्च ते मज्जत्यासितेऽपि ।
 सुप्रसभेन मनसा यथैतत्परिपाल्यते ॥६५॥
 तथा प्रसादमभ्येति स्व आत्मा नु हितैषिणाम् ।
 नूनं कालुष्यमुक्तानां स्मितानामिदं सत्यमे ॥६६॥
 समयी साधकाचार्यं पुत्राणां च भवेच्छुभम् ।
 इत्येवमुक्ता नियमा इतः किं श्रोतुमिच्छम ॥६७॥

इति श्रीपादरात्रे ईश्वरसंहितावाम्
 नियमविधानं नाम
 द्वाविंशोऽध्यायः ।

अथ त्रयोविंशोऽध्यायः ।

मुनयः ।

भगवत्पारदमुने सर्वत्र वदतां वर । ।
 स्वरूपं दिव्यशाम्बादेर्मन्त्राणां नक्षत्रं तथा ॥१॥
 मुद्राणां नक्षत्रं मूर्तिध्यानं कुण्डादिनक्षत्रम् ।
 देविरादिविधानं च यद्यदत्रोपदुष्यते ॥२॥
 तत्सर्वं विस्तरेभ्यः वदस्वानुमदादिना ॥

नारद ।

शान्त दिव्य च मुन्युक्त पौरव्येति वै तिषा ।
 प्रोषत तत्तत्स्वगच्छ तु पदधामि मुनीन्द्रा ॥१॥
 यदर्भाषमसादिष्व स्वच्छमन्ताक्षर सिरम् ।
 चातुरात्म्यम्बरूपेण सखितम्य विभो सदा ॥४॥
 स्वाभाविक परत्वं तु यत्र यत्र समीरितम् ।
 अन्यासा मन्तमूर्तीना यत्र चौपाभिकं तु यत् ॥५॥
 तुर्यादिजाप्रत्ययन्त पदभेद प्रकाशित ।
 भक्तानामनुकम्पायै यत्र वै चतुरात्मन ॥६॥
 शक्तीशस्वभिभोयन्त विभव सप्रकाशित ।
 अजलाछनमृषाणा शक्तीना बिहगेक्षितु ॥७॥
 लयादिभेदभिन्नं तु स्वरूपं यत्र भाषितम् ।
 भीनपिण्डवद्भावेन चातुर्विध्येन तवमा ॥८॥
 मन्त्रा प्रवर्तिता यत्र यत्र स्थापनकर्मणि ।
 अनुबेषक्रियाप्रोक्ता यत्न वै नित्यपूजनम् ॥९॥
 मूलमूर्तौ ॥ सम्पूर्णं प्रोक्तं प्राधान्यतो द्विजा ।
 तत्र कर्तुमशक्यं यत्स्थानाद्य तावदेव तु ॥१०॥
 विन्वान्तरे तदर्भं तु कर्मबिम्बपुरस्सरे ।
 विहित दर्पणाद्येषु सदभावा-महामते । ॥११॥
 द्वाजलानलवाय्वारूढनामसंयुतेन वै द्विजा ।
 धारणापक्षकैर्नैव धारणाद्विषयेन च ॥१२॥
 दहनाप्यायनारूढेन यत्त शुद्धिश्च भौतिकी ।
 आगमश्रुतिमूलत्वं स्वस्य यद्व्युपपादकम् ॥१३॥
 तत्पारमेश्वर दाक्यमाज्ञासिद्ध हि मोक्षदम् ।
 एवमन्देश्वरवाक्यार्थ आगमो यो महामते ॥१४॥

सम्मार्गेदानीं कृत्स्न विधिनाद च विद्धि तम् ।
 तत्प्रामाण्यान् यत्किञ्चित्तमभ्युद्य दधार्थत ॥१५॥
 पूर्वापराविरोधेऽ निर्वह्यमविचारत ।
 सर्वेषा रञ्जक गूढ निश्चयीन्तरणक्षमम् ॥१६॥
 पारमेश्वरवाक्योक्तमर्थजालं यथास्थितम् ।
 प्रत्यगिज्ञापयद्यत्तात्त्विकं मुनिभाषितम् ॥१७॥
 प्रशंसकं यत्किञ्चिन्ना सम्प्रवर्तकमप्यय ।
 मूलमूर्तिमनादृत्य कर्मार्चाया तु पुष्कलम् ॥१८॥
 नित्याम्पूजनं प्रोक्तं प्राधान्येन तु यत्र वै ।
 जगद्वादिभिर्म्याना प्रमाणं लक्षणं तथा ॥१९॥
 स्थापनं यत्र निर्दिष्टं यत्र वै जगता पते ।
 पूजनं तु सतुद्दिष्टं प्रारूढानां जटात्मनाम् ॥२०॥
 तन्वानामपि विप्रेन्द्र ! दिशं कालस्य वाचकै ।
 परमेष्ठ्यादिभिर्मन्त्रै पञ्चभिर्भ्यत्र वै क्रमात् ॥२१॥
 स्थापनादिप्रतिष्ठान्तं पञ्चकं समुदीरितम् ।
 यागपूर्वा हरिस्तोमपर्यन्ता सप्त कीर्तिता ॥२२॥
 यागा यत्र तथा सप्त तत्त्वमादधिकारिण ।
 उक्तं यत्र प्रतिष्ठाया षोडशन्यासकल्पनम् ॥२३॥
 एतज्जानीहि तत्तत्त्वं राजम मुनिभाषितम् ।
 भगवन्तं समुद्दिश्य यत्रभाव विभैव तु ॥२४॥
 ब्रह्मरूपमुन्वाना तु विनुधाना नभैव च ।
 मातृशामपि दुर्गाया स्वतन्त्रयेण तु यत्र वै ॥२५॥
 मात्रध्यानं प्रमाणं च लक्षणं ध्यानं तथा ।
 निर्दिष्टं तागम नाम मुनिवाक्यं तु विद्धि तत् ॥२६॥
 अनर्थकमसम्बद्धमल्लार्थं शब्ददम्भम् ।

अनिर्वाहकमाद्योक्तेर्वाक्य तत्पौरुष स्मृतम् ॥२७॥
 देय चानर्धमिदं नामाकर नरकावहम् ।
 पारमेश्वरवाक्यान्वयेद्विरोधि न तन् द्विज ॥२८॥
 सग्राह्य सात्त्विकाद्येषु मुनिवाक्येषु यत्नत ।
 यदप्यवेदित विप्र' सग्राह्यमविरोधि तत् ॥२९॥
 सात्त्विकादिभ्रमाद्येषु समम्बूह्य महामते ।
 प्रसिद्धार्थमुपादाय सङ्गतार्थं विलक्षणम् ॥३०॥
 अपि चेत्पौरुष वाक्य ग्राह्य तन्मुनिवाक्यवत् ।
 एव दिव्यादिशास्त्राणां भेद ज्ञात्वा यजेद्भरिम् ॥३१॥
 यो न ज्ञात्वा तु साङ्ख्यं पूजाघमनुतिष्ठति ।
 स हि सर्वस्य जगत साङ्ख्यं कुरते सदा ॥३२॥
 विशेषात्स्वस्य यज्ञस्य तस्मादाप्यपि द्विजा ! ।
 त कुर्याच्छास्त्रान्तर्यं हितैषी शास्त्रकोविद ॥३३॥
 स्वयम्भक्त तथा सैद्ध विद्युपैश्च प्रतिष्ठितम् ।
 मुनिमुख्यैस्तु गन्धर्वैर्यक्षैर्विन्दाधरैरपि ॥३४॥
 रक्षोभिरसुरैर्मुख्यै स्थापित मन्त्रविग्रहम् ।
 दिव्यशास्त्रोक्तविधिना पूजयेच्छास्त्रकोविद ॥३५॥
 स्थापित मनुजैर्देव मुनिवाक्योक्तमार्गत ।
 पूजयेद्विज । तत्रापि ज्ञानेभिस्तत्त्वदर्शिभि ॥३६॥
 चासुदेवैर्जनिष्ठैस्तु देवतान्तरवर्जितै ।
 ज्याभिश्चयागमुक्तै तु तीव्रभक्तिसमान्वितै ॥३७॥
 स्थापित मनुजेन्द्रैस्तु अनुवेषादिकोविदै ।
 अर्जयेद्देवदेवेश दिव्यशास्त्रोक्तवर्त्मना ॥३८॥
 मुनिवाक्योक्तमागण पूजन यत्र वर्तते ।
 तत्रापि दिव्यमागचपूजन कर्तुमिच्छति ॥३९॥

मुनिमार्गं परित्यज्य दिव्यमार्गेण पूजेत् ।
 भवेत्सन्निविनाहात्म्यं कालं कञ्चक्षयानपि ॥४०॥
 दिव्यमार्गेण पूजाय वर्तते यत्र नित्यशः ।
 तत्र दिव्यं परित्याज्यं न कदाचिन्महामते ! ॥४१॥
 मुनिवाक्योक्तमार्गेण न कुर्यात्पूजनादिकम् ।
 कुर्याद्वा यदि सम्मोहादिजः सम्मूढचेतनः ॥४२॥
 सप्रयात्पञ्चरात्रस्य भवितुर्वीजेन वै सह ।
 समन्तं कर्मसन्त्रं च सिद्धयश्च पराङ्मुखा ॥४३॥
 इहैव शीघ्रं विभेन्द ! देहान्ते गतसन्ततिः ।
 योऽत्र मयाति-नरकं राजा राष्ट्रं च नश्यति ॥४४॥
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन दिव्यमार्गं तु न त्यजेत् ।
 तामसेन तु मार्गेण पूजनं यत्र वर्तते ॥४५॥
 तत्रापि राजसेनैव पूजनं सिद्धिदं भवेत् ।
 राजसेन तु पूजाय वर्तते यत्र नित्यशः ॥४६॥
 तत्रापि सात्विकेनैव पूजनं शुभदं सदा ।
 सात्विकेन तु पूजाय वर्तते यत्र चान्वहम् ॥४७॥
 यत्र राजसमार्गेण न कुर्यात्पूजनादिकम् ।
 यत्र रावसमार्गेण यद्वृषं त्वर्चनादिकम् ॥४८॥
 तत्र तामसमार्गेण न कुर्याद्वर्चनादिकम् ।
 विविधानां राजमानामन्वोऽयं म्याजः सङ्गरः ॥४९॥
 सर्वत्र पौरुषे वाक्ये उद्गमाद्यमविरोधि यत् ।
 केवलं तद्विधानेन न कुर्यात् श्वापनादिकम् ॥५०॥
 एवं दिव्यादिशामस्य स्वरूपं कथितं भवा ।
 मन्त्रस्वरूपमधुना कथ्यते मुनिपुत्रवा ! ॥५१॥
 सर्वेषु विष्णुमन्त्रेषु मन्त्रा मयुर्यासकामयः ।

आद्य नारायणाष्टाणं द्वितीयं द्वात्रिंशदक्षरम् ॥५२॥
 बासुदेवस्य योगोद्भासतो विष्णुश्चक्षरम् ।
 साधारणमिदं मन्त्राख्यं सर्वास्तु मूर्तिषु ॥५३॥
 अन्ये च मनयस्तत्तन्मूर्तिमात्रपरास्त ॥
 व्यापकव्रितयेनाख्या सर्वा अपि च मूर्तयः ॥५४॥
 मन्त्रैरन्यैस्तु विष्णुव्यास्तत्तन्मूर्तय एव हि ।
 तस्मात्सर्वेषु मन्त्रेषु व्यापकव्रितय वरम् ॥५५॥
 त्रिष्वप्येषु व्यापकेषु मन्त्रो घटाक्षरैर्भिरु ।
 अष्टाक्षरादिमन्त्राणामुद्धारं शृणुतादरात् ॥५६॥
 उद्धरेत्प्रभवं पूर्वं नमः शब्दसमन्तरम् ।
 ततो नारायणायेति घनदद्याक्षरां मनु ॥५७॥
 प्रणवान्ते नमः शब्दं क्षुपान्तं नगवत्तरदम् ।
 बासुदेवास्य ते दद्यात्तद पश्चात्तरतः ॥५८॥
 बासुदेवस्य देवस्य मन्त्रोयं द्वादशाक्षरः ।
 चतुर्थ्यन्तं विष्णुवद तारेण नमस्तन्वितम् ॥५९॥
 आदावन्ते च तन्मन्त्रं पञ्चक्षरं उद्धारितम् ।
 ज्ञानादिगुणसमुक्तेरक्षरेविन्दुमुपेतैः १६०॥
 हृदमाद्यङ्गुलसि स्वाच्छिष्टवर्णान्यपि द्विजाः ।
 नैवैष योजयेदेवमङ्गुलसि प्रकीर्तिता ॥६१॥
 ततस्तु मूर्तिमन्त्राणामुद्धारक्रम उच्यते ।
 प्रक्षले विजने गुप्ते गन्धनिष्ठे घरातले ॥६२॥
 सुवर्षितेऽर्घ्यपुष्पाख्ये वर्णचक्रे प्रसारणे च ।
 यस्मिन् परिष्ठिते विधमद्भजसुवनदिकम् ॥६३॥
 येनोदितेन जगत् प्रभवः समनन्तरम् ।
 स्वात्मनुपारते तस्मिन् प्रकृत्य मग्नजायते ॥६४॥

प्रेक चन्द्रसूर्याभ्या सवाहणभ्यन्तर तु यत् ।
 नित्योदित मयाक्षस्य वर्णमीश्वरदाचक्रम् ॥६५॥
 यत्र स्वानभिभागेन वर्णात्मा भगवान् स्थित ।
 अकाराद्यो विसर्गान्त सौरचान्द्रनलग्न ॥६६॥
 ह्रस्वदीर्घविभागेन नामौ यत्र द्विरष्टक ।
 कादिभान्तोऽप्यराशस्य प्राकृतस्तत्त्वसत्त्व ॥६७॥
 पृथिव्यादिप्रकृत्य तो युग्मयोगेन लाङ्गलिन् ।
 कलनादेहमृत्कालो नेमिगो नवलक्षण ॥६८॥
 मकाराद्यो ह्रस्वगर्गान्तो यत्र प्रभिगणे स्वयम् ।
 कालवैश्वानर साक्षान्मार्ताण्डायुतदीविति ॥६९॥
 ज्वालायुतसहस्राब्धो वर्णान्तो भगवान् स्थित ।
 आभ्यास्यप्रथिपर्यन्तान्नमोऽन्ता वर्णसत्ततिव ॥७०॥
 उच्चार्याभ्यादिनाभ्यर्च्य विद्यावीज हि चक्राद् ।
 तत समुदरेन्मन्त्र परमात्मनि वाचकम् ॥७१॥
 गल्लतममृतमस्यमन्त्रिणान्मोक्षमिद्विदम् ।
 अक्षस्यमुदरेत्पूर्वं नेमिषष्ठमनन्तरम् ॥७२॥
 नाभिद्वितीयेनाक्रान्त द्वितीयमिदमक्षरम् ।
 द्वितीय दशसख्याच्च तदभश्चाष्टमात्परम् ॥७३॥
 नाभेऽस्योदशोऽत तृतीयमिदमक्षरम् ।
 अथ द्वितीय नवमात्राभितुर्यादिनान्वितम् ॥७४॥
 द्वितीयमष्टमादूर्ध्वं केवल विद्धि पञ्चमम् ।
 विश्वानपदमादाय व्यक्षर तदनन्तरम् ॥७५॥
 भागमेकादशादूर्ध्वं पित्र नाभ्यपरेण तु ।
 नेमेस्तृतीयवर्णस्य ततस्तदुपरि न्यमेत् ॥७६॥
 मन्त्राणं नवम क्षेत्रद्वयम मे निबोध तु ।

नाभिर्दिनैरेन्द्राणां प्राग्गणं द्वायम्, तन् ॥७७॥
 नेमेद्वितीये तदनु नेमिगदाय चाऽमम् ।
 तदुद्देशावृत्तौ च न्यूनं तत्पञ्चमेति ॥७८॥
 तयोद्देशमिदं विद्धि नममादपरं ततः ।
 षष्ठ्यं नेमिवर्णम्य ऊर्ध्वं तत्त्रितयं न्यमे ॥७९॥
 युक्तं नाभिर्तृतीयेन अथ षोडशमुच्यते ।
 द्वितीयं दशमाद्वर्णां तान्येनादशमयुतम् ॥८०॥
 चैतन्यामपदं दद्यात्तनमम्भमतं परम् ।
 द्वाविंशतीं शय मन्त्रं पदे षट्भिस्तु कृतं ॥८१॥
 तत्रैकांशं पदं ज्ञानं चतुर्वर्णं पदं बलम् ।
 षट्क्षरैश्चाप्यैश्वर्यं वीर्यं षष्ठाक्षरं परम् ॥८२॥
 चतुर्वर्णं पदं तज्ज्ञातं स्याद्विभक्तं च यत् ।
 तेजो वीर्यं बलं शक्तिरैश्वर्यं ज्ञानमेव च ॥८३॥
 दृगक्षरं कञ्च शैलं शिरोऽस्तपञ्चयाक्रमम् ।
 मन्त्रं समाधिविषये नानामूर्तिजयेषु च ॥८४॥
 निराकारो निरङ्गश्च स्मर्तव्यो ब्रह्मरक्षणः ।
 तत्प्राप्त्युपाये प्रथमे यागहोमादिके तु वै ॥८५॥
 सान्नायकं सम्प्रेरेत्साङ्गं परिवारेण चावृणम् ।
 जानीता व्यक्तता येन स्वयं ज्ञानादयो गुणा ॥८६॥
 शेषधागसमाप्त्यर्थं कर्मणामनुकम्पया ।
 सोनद्धं सस्मृतो मन्त्रो भाक्तिश्रद्धावशेन तु ॥८७॥
 फलं यच्छति वै नूनं नित्यं तद्भान्वितात्मनाम् ।
 प्राधान्येन त्वथैश्वर्यं मोक्षो यत्रानुपपन्नः ॥८८॥
 तस्य तद्विघ्नशान्त्यर्थमस्मान्तं विद्धि मन्त्रपम् ।
 विपर्ययेषु नेत्रान्तो मन्त्रो यस्मान्महामते ॥८९॥

दृग्दृष्टिशुद्धिमार्गणं क विष्णो शान्तचेतसाम् ।
 स्पन्दगन्धर्गत तेज स्वात्मन्वाद्य बहिष्कृतम् ॥९०॥
 येन येन हि मन्त्रेण स च नेत्रान्वित स्मृत ।
 स्वप्रशस्तवन्नुपमो येन येन हृदन्तरे ॥९१॥
 सितामित समाकृष्य स स तद्वाचकोन्वित ।
 अथ मन्त्रचतुष्कं तु भिन्नपाङ्गुण्यवाचकम् ॥९२॥
 कर्मणा मोक्षद शश्वत्पूर्वादिष्ट निबोध तु ।
 आदायाक्षगत बीजं नाभिपूर्वमत परम् ॥९३॥
 अरादेनादशात्पूर्वं तस्याधो विनिवेशयेत् ।
 वर्णं नेमेन्मृतीयं चतृतीयमिदमक्षरम् ॥९४॥
 द्वितीयमष्टमाष्ट्रं नाभेरतुर्यादिनान्वितम् ।
 ततस्तु नवमं नेमे केवलं विद्धि पञ्चमम् ॥९५॥
 अष्टमादपरं वर्णं द्वितीयस्वरसयुतम् ।
 षष्ठमेतद्विजानीयात्सप्तमं दशमात्परम् ॥९६॥
 अथ द्वितीयं दशमादादाभोर्ध्वं तु विन्यसेत् ।
 अष्टमाष्ट्रं द्वितीयस्य मन्त्रार्णमिदमष्टकम् ॥९७॥
 द्वितीयात्प्रथमं वर्णमष्टमादपरं ततः ।
 नाभ्येकादशमपेतं द्वितीयं नेमिमण्डलात् ॥९८॥
 पूर्वमेकादशाच्छ्रुत्वा तादृग्नेमेन्मृतीयकम् ।
 नेमिपूर्वं च तदनु नाभ्येकादशाङ्कितम् ॥९९॥
 नेमे षष्ठमथादाय स्थितं तत्पञ्चमोपरि ।
 ततो नाभिद्विनीयेन युक्तं नेमन्मृतीयकम् ॥१००॥
 द्वितीयं केवलं नेमेरादाय च महामते ।
 कर्त्तेनमं पदं पञ्चाब्जो जयेच्चतुरक्षरम् ॥१०१॥
 एकविंशतिभिर्दण्डैर्य मन्त्र उदाहृतः ।

अभिन्न पदभेदेन भवेदेकाधिकस्तु वै ॥१०२॥
 प्राग्दर्शनेन पद पूर्वं पञ्चाशं द्वितय मवेत् ।
 षडक्षर तृतीय तु चतुर्थं तद्वदेव तु ॥१०३॥
 द्वाक्षर पञ्चम विद्धि तद्वत् षष्ठ महामन्त्रे ।
 अथाक्षर महामन्त्र द्वितीयमन्त्रधारय ॥१०४॥
 यत् ज्ञात्वा न पुनर्नम्य भवत्याराधकस्य च ।
 आदायाक्षस्य मध्यस्य नाभिपूर्वमत परम् ॥१०५॥
 पूर्वं नेमेन्तु तस्यैव योज्य नाभिप्रयोदशम् ।
 द्विनिशादपर वर्णं सर्वशक्त्यात्मनेपदम् ॥१०६॥
 द्वितीय द्वादशाक्षरं द्वितीयाक्षयम तत् ।
 पञ्चम च बाहिष्ठेभ्यस्त्रीनेतान्विद्धि केवलान् ॥१०७॥
 नाभ्येकादशसभिन्न द्वितीय चाष्टमाक्षत ।
 नमोनम पदयुतो मन्त्रश्चाष्टादशाक्षर ॥१०८॥
 अस्त्यैकाक्षं पद पूर्वं त्र्यक्षर तदनन्तरम् ।
 षडक्षर तृतीय तु चतुर्थं चतुरक्षरम् ॥१०९॥
 द्वितीय द्व्यक्षरचान्यत्पदयोः सम्प्रकीर्तिनम् ।
 तृतीयमथ वक्ष्यामि मन्त्र मन्त्रविदा वर ! ॥११०॥
 दत्तं ज्ञात्वा मानसं शुद्धिं परमा याति कर्मिणाम् ।
 वीचमादाय मध्यस्वमाशमेकादशाक्षत ॥१११॥
 नेमेन्तृतीय सदस ऊर्ध्वं नाभ्यपर तु वै ।
 अथाक्षमष्टमाद्वितीयस्वरसंयुतम् ॥११२॥
 तद्वेकादशादाय वर्णमन्य समाहरेत् ।
 दशमादपरवर्णं नेमेरष्टमन्तत ॥११३॥
 युक्त नाभिद्वितीयेन त्राक्ष नेम्यक्षर तु यत् ।
 नाभिप्रयोदशोपेनमादाय दशमात्परम् ॥११४॥

द्वितीय नममाद्वर्ण युक्त नाभ्यपरेण तु ।
 तत्सस्य दशमाच्छुद्ध ततो वाद्यात् पञ्चमम् ॥११५॥
 नेमेद्वितीय तदधो युक्त नाभे परेण तु ।
 द्वितीय दशमाद्वर्ण प्राणाश्च अक्षर षट् ॥११६॥
 ततस्त्वेकादशादाय केवलं च समाहरेत् ।
 अथ नाभिद्वितीयेन युक्त नेमेस्तृतीयकम् ॥११७॥
 नाभित्रयोदशोपेत बहिष्ठेष्मपर तत ।
 नेमेस्तृतीयस्योर्ध्वे तु नवमादपर न्यसेत् ॥११८॥
 ततो नाभिद्वितीयेन युक्त प्राद्नेमिमण्डलात् ।
 द्वितीयमथ वै वाद्यास्तनमम्क हि केवलम् ॥११९॥
 त्रयोर्विंशतिभिर्बर्गेरुपेतोऽप्येष मन्त्रराट् ।
 षट् पूर्वोक्तसस्यैस्तु तेषा भेदोऽप्ययोच्यते ॥१२०॥
 पूर्वमेकाक्षर विद्धि द्वितीय तु नवाक्षरम् ।
 तृतीय द्वाक्षर चैव चतुर्थे त्र्यक्षर स्मृतम् ॥१२१॥
 षडक्षरमथोर्ध्वं च द्वाक्षर तदनन्तरम् ।
 चतुर्थमधुना मन्त्र निबोध गदतो मम ॥१२२॥
 येन विज्ञातमात्रेण सविदुत्पद्यते वरा ।
 आद्यायादौ यदक्षस्य नाभिपूर्वमनन्तरम् ॥१२३॥
 ततस्तृतीयादपर बर्णमादाय लङ्गलिन् । ।
 नेमेद्वितीय तस्याधस्तदधो नाभिपञ्चमम् ॥१२४॥
 द्वितीयमष्टमाद्वर्ण तत्सस्य नेमिमण्डलात् ।
 आदायैतद्वयं कुर्यात्पुक्त नाभ्यपरेण तु ॥१२५॥
 अथ नाभिस्तृतीयेन युक्त वाद्यात् पञ्चमम् ।
 आद्यात्पूर्वमथादाय नाभिसप्तमस्युतम् ॥१२६॥
 द्वितीयमष्टमाद्वर्ण द्वितीय नेमिमण्डलात् ।

आदायाभ्या नियोक्तव्य द्वितीय नाभिगोचरात् ॥१२७॥
 अथ द्वितीय दशमात्केवल वर्णमाहरेत् ।
 द्वितीयमष्टमादूर्णं तदूर्ध्वे दशमात्परम् ॥१२८॥
 नाभिद्वितीयमस्यैव योजयेत्तदनन्तरम् ।
 ततो नेमिद्वितीय तु केवल वर्णमाहरेत् ॥१२९॥
 अथ नाभेर्यदादिस्य प्राग्बर्णं दशमादरात् ।
 तदूर्ध्वो द्वितय बाह्यात्मथिबर्णमनन्तरम् ॥१३०॥
 युक्त नाभिद्वितीयेन त्वादाय तदनन्तरम् ।
 नेमिद्वितीयसग्न्य यन्नमस्कारवद तत ॥१३१॥
 अष्टादशक्षरो द्वेष द्व्यधिक पदसंख्यया ।
 एकाणं पदमाद्य तु द्वितीय चतुरक्षरम् ॥१३२॥
 पचाक्षर तृतीय तु चतुर्थं चतुरक्षरम् ।
 तथैव पचम विद्धि ह्यन्तस्थ द्व्यक्षर स्मृतम् ॥१३३॥
 यत्र यत्र पदानां च वर्णाधिक्यमुदाहृतम् ।
 तत्रादौ नाभिपूर्वं तु व्याहृत्याद्य पदं न्यसेत् ॥१३४॥
 अथाभिन्नतनोर्मन्त्रं देवम्याम्य महात्मन ।
 विशाखपूषसञ्जस्य वक्ष्ये विद्याविवेकम् ॥१३५॥
 वर्णमक्षराग्रादाय त्वाद्यमेवादशाक्षत ।
 भिन्न नाभिद्वितीयेन तृतीय नेमिमण्डलात् ॥१३६॥
 द्वितीय केचन बाष्पाक्षेजोरुग्राय नै पदम् ।
 नतन्त्येवादशाक्षरं केचन तु ममाहरेत् ॥१३७॥
 तृतीयमक्षर बाष्पाक्षुक्त नाभिपरेण तु ।
 दशमादपरं चैवं पूर्वमेवादशाक्षत ॥१३८॥
 एकादशाक्षराणां मुमुक्षुषेष्टमनन्तरम् ।
 ततो नाभिद्वितीयेन युक्तं मध्यमं द्वि यत् ॥१३९॥

केवलं द्वितयं बाह्यादाद्यमेकादशात्तथा ।
 नेमेस्तृतीयं तदनु द्वितीयस्वरसंयुतम् ॥१४०॥
 दशमादपरं शुद्धं पूर्वमेकादशात्ततः ।
 नाभ्येकादशसंयुक्तं तदन्तेऽमललोचनम् ॥१४१॥
 नाभेस्तृतीयसंयुक्तं अभिबर्णं समाहरेत् ।
 अथ नाभिद्वितीयेन युक्तं यत्परमष्टमात् ॥१४२॥
 नेमेद्वितीयं तदनु नमस्कारसमन्वितम् ।
 ऋतुर्विंशतिभिर्बर्णैर्युक्तो मन्त्रोद्भूयं महान् ॥१४३॥
 प्रणवेन षट् चास्य पूर्वमेकाक्षरं स्मृतम् ।
 द्वितीयं त्रयक्षरं प्रोक्तं पञ्चार्णं तदनन्तरम् ॥१४४॥
 षडक्षरं चतुर्थं तु सप्तार्णं चात्र पञ्चमम् ।
 षट् तु द्वाक्षरं षष्ठं मन्त्रस्याभ्य महामते ॥१४५॥
 नानामन्त्रस्वरूपेण ह्यादिदेवः परः प्रभुः ।
 आदिमध्यावसानेषु स्थितः सर्वस्य सर्वदा ॥१४६॥
 चतुर्व्यूहचतुष्के स्वे शान्तादिव्यक्तलक्षणे ।
 प्राधान्येन प्रयाणां च देवानामवतिष्ठते ॥१४७॥
 यथाम्बरस्थः सविता त्वेक एव महामते ॥
 जलाश्रयाणि चाश्रित्य बाह्यात्म्यं सम्प्रदर्शयेत् ॥१४८॥
 एवमेकोपि भगवान् मानामन्वाश्रयेषु च ।
 तुर्यादिपदसंस्थेषु बहुत्वमुपयाति च ॥१४९॥
 अनुग्रहार्थं भक्तानां नानाश्रद्धावशेन तु ।
 चतुष्क्रमथ मन्त्राणां निशेष मदतो मय ॥१५०॥
 सितादिवर्णव्यक्तीनां वाचकत्वेन वै क्रमात् ।
 अक्षसं नानिपूर्वं च बर्णं यद्दशमात्परम् ॥१५१॥
 नेमिपूर्वमथो नाभेऽनयोदशसमन्वितम् ।

द्वितीयं द्वादशाक्षरं द्वितीयात्ययम् तत् ॥१५२॥
 पञ्चमं च बहिष्कृत्यर्षनेतान्विद्धि केवलम् ।
 ततोष्टमाद्वितीयं तु नाभ्येकादशभेदिनम् ॥१५३॥
 पञ्चमं वामुदेवाय पदं च तदनन्तरम् ।
 त्रयोदशाक्षरं शेषं प्रथमं परिकीर्तय ॥१५४॥
 क्रमेण बक्ष्याम्यन्येषामुदात्तं तु यदास्ति तम् ।
 अक्षस्यमक्षरं नाभेर्द्वितीयं तदनन्तरम् ॥१५५॥
 पूर्वमन्त्रानुसारेण ततो दद्यात्पदत्रयम् ।
 अथात्र पञ्चदशमं नाभेरोद्धारपूर्वकम् ॥१५६॥
 पदत्रयेण तेनैव संयुक्तं विद्धि मन्त्रपम् ।
 अथ षोडशसंख्यं यन्नाभे प्रणवपूर्वकम् ॥१५७॥
 पूर्वोक्तलक्षणानां तु पदानां प्राद्विनिवेशयेत् ।
 अम्मान्मन्त्रत्रयाद्विद्धि द्वयं प्राद्वन्मन्त्रस्तत्तया ॥१५८॥
 एक एकाक्षरहितं पदभेदमतं शृणु ।
 पदद्वयं तु सर्वेषामाघनेकाक्षरं स्मृतम् ॥१५९॥
 द्वाक्षरं च तृतीयं तु चतुर्थं चतुरक्षरम् ।
 पञ्चाक्षरं पञ्चमं वै त्रयाणां समुदाहृतम् ॥१६०॥
 तद्रेकस्य चतुर्वर्णं प्रद्युम्नारूपस्य लालिन् ।
 एव स्वंपदस्यस्य समामात्यगिकीर्तितम् ॥१६१॥
 क्रमशोऽथ चतुर्णां वै वक्ष्ये मन्त्रगणं शृणु ।
 अक्षान्तर्गतमादाय नाभे पूर्वगतं परम् ॥१६२॥
 भिन्नं नाभिद्वितीयेन नेमिपूर्वमनन्तरम् ।
 नाभिपञ्चमसंयुक्तं दशमां प्रथमं तत् ॥१६३॥
 तृतीयं च द्वितीयं च नेगेरादाय चाद्वये ।
 नाभिद्वितीयमर्षनेन नवमादक्षरं वा ॥१६४॥

तदधो विनियोक्तं द्वितीयं द्वादशाक्षरं यत् ।
 पञ्चमेनाथ वै नामैर्युक्तं कुर्यादन्तरम् ॥१६५॥
 अष्टमादपरं शुद्धं नेमिपूर्वं तथाविधम् ।
 युक्तं नाभिद्वितीयेन द्वितीयं नेमिमण्डलात् ॥१६६॥
 मूयस्तत्केवलं दद्यात्पदं योगेश्वराय वै ।
 तदन्ते चक्रिणे द्वादशमथ नेमेर्यदष्टमम् ॥१६७॥
 पञ्चमेनान्वितं नाभस्तदन्ते विनिवेश्य च ।
 शुद्धमेकादशात्पूर्वमाथ तदनु चाष्टमान् ॥१६८॥
 नेमेस्तृतीयेनाक्रान्तं ध्वजायेति पदं न्यसेत् ।
 भिन्नमेकादशात्पूर्वं नाभितुर्बेण वै सत् ॥१६९॥
 अष्टमादपरं शुद्धं पञ्चमं नेमिमण्डलात् ।
 द्वितीयस्वरसंयुक्तं सप्तैतद्व्यक्षरं पदम् ॥१७०॥
 वासुदेवाय तदनु सनमस्कं पदं भवेत् ।
 षट्त्रिंशदक्षरो मन्त्रो भेदस्तस्याधुनोच्यते ॥१७१॥
 पदमेकादशाक्षरं प्रथमं परिकीर्तितम् ।
 पञ्चाक्षरं द्वितीयं तु तृतीयं व्यक्षरं स्मृतम् ॥१७२॥
 षडक्षरं चतुर्थं तु पञ्चाक्षरं पञ्चमं तु वै ।
 षष्ठं सप्ताक्षरं विद्धि पदं पदविदा वर ! ॥१७३॥
 प्रणवान्ते त्वधादाय द्वितीयं नाभिमण्डलात् ।
 चतुर्विंशेन वै नामैर्युक्तं नेम्यष्टकं ततः ॥१७४॥
 द्वितीयं दशमाच्छुद्धमथ मूयं समाहरेत् ।
 तदधो नवमादन्त्यं नाभेस्तुर्मादिनान्वितम् ॥१७५॥
 एकादशस्वरान्तं द्वितीयं दशमाक्षरं ।
 बाह्यादयाष्टमं नामैर्युक्तं पञ्चदशेन तु ॥१७६॥
 केवलं पञ्चमं नेमेर्द्वितीयं चाष्टमाक्षरं ।

नेमेस्तृतीयेनाश्रान्त वर्णमेतत्समाहरेत् ॥१७७॥
 युक्त नाभेन्तृतीयेन प्रागरात्प्रथमं तु वै ।
 द्वितीयं दशमाद्वर्णं नामरेकादशाद्विंशत् ॥१७८॥
 पञ्चाक्षरं षड् दद्यात्तदन्ते तालकेतवे ।
 मूयस्तदयमाने तु पञ्चाक्षरं नीलवाससे ॥१७९॥
 प्रथमात्प्रथमं चाथ द्वितीयम्बरसयुतम् ।
 केवलं नेमिपूर्वं तु आद्यमेकादशाक्षरं ॥१८०॥
 बहिष्ठेभ्यश्चतुर्थं तु द्वाभ्यां नाभे परं न्यसेत् ।
 केवलं द्वितीयं बाह्यात्सद्वर्णाय वै षट् ॥१८१॥
 तृतीयं प्रथमं नेमेरादायाक्षरसयुतम् ।
 द्वितीयमपि वै याज्ञाच्युद्धं तदनु वै नमः ॥१८२॥
 षट्त्रिंशाक्षरमयुक्तम्बवन्मन्त्रो महामते ।।
 षडक्षरं षट्सम्बाधं पञ्चाक्षरं तदनन्तरम् ॥१८३॥
 दशाक्षरं तृतीयं तु त्रीणि पञ्चाक्षराण्यतः ।
 अष्टादायाक्षरं कीनं नाभे षडक्षरं ततः ॥१८४॥
 शार्ङ्गभूते षट् दद्याच्चतुर्वर्णमतः परम् ।
 नेमिपूर्वमष्टादाय प्रागरात्प्रथमं ततः ॥१८५॥
 तृतीयं च बहिष्ठेभ्यः षडक्षरं ध्यानाय वै ।
 अष्टौ तृतीयं षडक्षरं प्रथमात्प्रथमं ततः ॥१८६॥
 तदन्ते निनियोज्यं द्वितीयं वर्णमष्टमात् ।
 द्वितीयम्बरमयुक्तमथ बाह्यात् षडक्षरम् ॥१८७॥
 अष्टमं तु तदुद्देशात्केवलं पुनरेव तत् ।
 नामरेकादशाक्षरं षट्त्रिंशदक्षरम् ॥१८८॥
 षडक्षरं तदनुमयं षट्त्रिंशदक्षरम् ।
 षडक्षरं तदनुमयं षट्त्रिंशदक्षरम् ॥१८९॥

चतुर्विंशाक्षरः सोऽयं मन्त्रः शृणु पदान्यपि ।

आद्यं षडक्षरं ज्ञेयं द्वितीयं तद्वदेव हि ॥१९०॥

पंचाक्षरं तृतीयं तु चतुर्थं तु षडक्षरम् ।

पंचाक्षरे पंचमं विद्धि षड्वर्णं षष्ठमेव हि ॥१९१॥

अक्षरं षोडशं नामोद्वितीयं दशमाक्षरं वै ।

केवलं द्वाभ्यो तेनैव आक्रांतं नवमाक्षरम् ॥१९२॥

अथादाय च तस्मान्ते प्रथमात्प्रथमं परात् ।

युक्तं नामिद्वितीयेन वर्णमेतन्महामते ! ॥१९३॥

वर्णद्वयं पदस्यादौ तदेवास्तेस्य वै पुनः ।

अथ द्वितीयं नवमात्प्रथमात्प्रथमं ततः ॥१९४॥

तृतीयमथ वै नेमेद्वितीयस्वरसंयुतम् ।

द्वितीयं केवलं बाह्यात्सप्तमं नामिगण्डलात् ॥१९५॥

अथ षष्ठेन वै नेमेराक्रान्तं द्वितयं न्यसेत् ।

प्राग्वर्णं दशमान्नेमेः पञ्चमस्योर्ध्वगं तथा ॥१९६॥

चतुर्मादपरं वर्णं द्वितीयं नेमिगण्डलात् ।

द्वाभ्यां नामिद्वितीयं तु योजयेत्तदनन्तरम् ॥१९७॥

दशमादपरं वर्णं तृतीयस्वरसंयुतम् ।

तृतीयमथ वै नेमेर्नामिपञ्चमसंयुतम् ॥१९८॥

द्वितीयस्वरसंयुक्तं द्वितीयं नवमादरात् ।

अस्यैवाधो नियोक्तव्यं दशमात्प्रथमं हि यत् ॥१९९॥

शुद्धं नेमेद्वितीयं तु पदं स्वसितवामसे ।

विष्वक्सेनाय तदनु नमस्कारसमन्वितम् ॥२००॥

द्वात्रिंशाक्षरं द्ययं मन्त्रः पदभेदेन वै पुनः ।

एकाधिकस्तु भवति पदान्यथ निबोध मे ॥२०१॥

दशक्षरं तु पदं पूर्वं द्वितीयं त्वष्टवर्णकम् ।

त्रीणि पञ्चाक्षराण्यन्यत्पष्ठ सप्ताक्षरं स्मृतम् ॥२०॥
अप्ययवसरे पाप्ते म्परणे चाचने विभो ।

शृणु मन्त्रजुः ॥ पुनरन्यत्समासत् ॥२०॥

बाधमेकादशाद्वर्णं पञ्चमस्वरसयुतम् ।

युक्तं स्वरेण तेनैव तृतीय नेमिमण्डलात् ॥२०॥

द्वितीयस्वरसयुक्तमथ बाधालु सप्तमम् ।

द्वितीय केवल नेमेराद्यन्ते ऋणवो नम ॥२०॥

शुद्ध त्वथाष्टम बाधद्वितीयमथ चाष्टमात् ।

अथो नेमेद्वितीयेन युक्तं नाम्यपरेण तु ॥२०॥

केवल द्वितयं बाधान्नमस्कारं तत् परम् ।

अथाक्षर नाभिपूर्वं द्वितीय त्रिसयादरात् ॥२०॥

तदथो द्वितय बाधान्नाभिपञ्चमसयुतम् ।

अथ नाभिद्वितीयेन युक्तं यत्परमष्टमात् ॥२०॥

केवल द्वितय बाधान्नमस्कारमत परम् ।

अथस्वर्वाज तदनु द्वितीय द्वादशादरात् ॥२०॥

द्वितीयत्प्रथम चाथ पञ्चम नेमिमण्डलात् ।

केवल त्रितय येनद्वितीय च तथाष्टमात् ॥२१॥

एकादशस्वरान्तं वामुदेवाय नम ।

महाशरम्भु मादुनन्त्रो द्वितियत्त वदत्त ॥२१॥

द्वितीयस्वरसयुक्त सङ्कर्षणस्य बीजरान् ।
 उभयोरन्तरे रेफमाद्यबीजस्य योजयेत् ॥२१५॥
 बीजं प्रद्युम्ननाथस्य तृतीयं सर्वकामदम् ।
 जीयारूढं हकारं तु लान्तम्योपरि विन्यसेत् ॥२१६॥
 विसर्गसहितं बीजमनिरुद्धस्य वाचकम् ।
 हकारं च सकारस्य कृत्वा षोढा निवेश्य च ॥२१७॥
 द्वितीयद्वयपञ्चाष्टद्विषट्कदशकैः क्रमात् ।
 सर्वं नियोजयेद्विद्धि हृदाद्यान्नेतपश्चिमान् ॥२१८॥
 चातुरात्मीयमन्त्राणां साधनत्वेन सर्वदा ।
 ततस्तु केशवादीनां मन्त्राश्च शृणुतादरात् ॥२१९॥
 त्रिधा हकारं कृत्वादौ जीवबीजं सयेव च ।
 ककारं च क्षकारं च लिखेत्तद्विधा त्रिधा ॥२२०॥
 द्विषट्क्रमेण बीजानां क्रमेणादौ निवेश्य च ।
 ततो वारिधरावारिसप्त यच्चाक्षरत्रयम् ॥२२१॥
 पौन पुन्येन सर्वेषामथोभागे नियोजयेत् ।
 सर्वं षष्ठम्बरारूढा अनुस्वारविभूषिता ॥२२२॥
 बोद्धव्यां केशवादीनां बीजाम्बेते पृथक् पृथक् ।
 प्रणवाद्यैर्नमोन्तैस्तैस्तुर्यान्तैर्नामभिः सह ॥२२३॥
 केशवः प्रथमो वाच्यस्ततो नारायणः परः ।
 गायत्र्यश्चैव गोविन्दो विष्णुश्च मधुसूदनः ॥२२४॥
 त्रिविक्रमो वामनाय श्रीधरः पद्मलोचनः ।
 हृषीकेशः पद्मनाभो दामोदर इति श्रुतः ॥२२५॥
 नानैर्द्वयस्वरपेदैः प्राग्ब्रह्मज्ञानि कल्पयेत् ।
 अथ मन्त्रान् केशवादि षेपीनां शृणुत द्विजाः ॥२२६॥
 शङ्खमतिनयं द्यौतद्यतुर्था विभिन्नेकमान् ।

ततो द्विषट्क बीजाना तम्याथो विनिवेश्य च ॥२२७॥
 त्रमेण सप्तमाद्वर्गाद्वितीय च चतुर्थकम् ।
 पुनस्तृतीय त्रये च द्वितीय च तृतीयकम् ॥२२८॥
 द्वितीय च चतुर्थ च चतुर्थ तदनन्तरम् ।
 तृतीयमष्टमाद्या तृतीय सप्तमात्पुन ॥२२९॥
 तबमद्वादशम्या तु विशेषमिममाचरेत् ।
 अथो निमोजयेद्रेफ तत्तूयाणा तु मूर्धनि ॥२३०॥
 षट्सप्तमाष्टतज्ञानामीकारमुपरि न्वसेत् ।
 सानुस्वार च सर्वेषामिति देवीगणस्य च ॥२३१॥
 बीजद्वादशक प्रोक्त यथा चानुवमेण तु ।
 तारबीजनमोयुक्तैर्वाच्यास्तत्तत्स्थनामभि ॥२३२॥
 श्रीश्च वागीश्वरी कान्ति क्रियाशान्तिविमूतय ।
 इच्छा प्रीती रतिश्चैव माया धर्महिमेति च ॥२३३॥
 म्बरजात्यादियुक्तानि बीजानि हृदयादय ।
 इत्येव केशमाग्नीना देवीमन्त्रा प्रकीर्तिता ॥२३४॥
 ततश्चदामुपाना च मन्त्रान् वक्ष्ये मुनीश्वरा ।।
 समुद्रमूर्तयेग्याता पद्मस्य प्रणवादिष ॥२३५॥
 सर्वाङ्गधारिणे कृपा सतो गगनमूर्तये ।
 म्बाहान्त प्रणवापद्य मन्त्र शङ्खस्य धीर्नित ॥२३६॥
 ओङ्कारो वेदगोप्य विषे म्बागपद तु मे ।
 गदामन्त्रस्त्वय प्रोक्तश्चक्रस्याथ विगद्यते ॥२३७॥
 ओङ्कारान्ते षट्दशापद्याणि प्रविष्णवे ।
 वक्ष्ये काव्यशब्द तु मूर्तये तु क्षनस्तु फट् ॥२३८॥
 षष्ठीदीनां षण्णो तु ह्येवमन्त्रवपुष्टयम् ।
 ततो विनश्यन्तीति यथा वक्ष्याम्यहं हि ॥२३९॥

आराधनार्थं विहितो वाचको हि चतुर्विधः ।
 संज्ञानानापदमयः पिण्डाख्यो बीजलक्षणः ॥२४०॥
 एभ्यो मध्यात्तदर्थैकेन वाच्यमामन्त्रञ्च भाक्तितः ।
 यत्रैकपिण्डवान्योत्यमन्त्रेणायोमयात्मना ॥२४१॥
 तत्र वै विधिनानेन कुर्यात्ताभ्यां हि कल्पनाम् ।
 अभिप्रलक्षणो वाच्यमेक एवोपचर्यते ॥२४२॥
 कृत्वादौ नाममन्त्रस्य बीजं पिण्डाक्षरं तु वा ।
 नवेत्तेनाभिमुख्यं च वाच्यमाद्यन्तगेन वा ॥२४३॥
 स तत्र पदमन्त्रं तु विधिनानेन वै ततः ।
 कुर्यात्पणवर्षाठस्य नमस्कारञ्चजान्वितम् ॥२४४॥
 आभ्यां शान्तस्वरूपस्यादेकत्वमत एव हि ।
 संज्ञाख्यं पदमन्त्रं च विधिसंसिद्धिलक्षणम् ॥२४५॥
 स्वरोत्थं व्यञ्जनोत्थं वा बीजमेकाक्षरं स्मृतम् ।
 स्वरव्यञ्जनसंयोगाद्बह्वर्णः पिण्डमन्त्रराद् ॥२४६॥
 द्वाभ्यामाघातयान्ताश्च स्वरवर्गान्महामते ।
 स्वरूपेण हि मन्त्रत्वमन्येषां सह बिन्दुना ॥२४७॥
 स्वरेणैकेन युक्तस्य स्वरयुग्मान्वितस्य वा ।
 सानुस्वारस्य बीजत्वं व्यञ्जनस्यापि लाघ्रमिन् ॥२४८॥
 ससंकाराम्यशब्दस्य विवर्तो दीपितिप्रमः ।
 सलक्षणस्त्यनाकारो बिद्धि सद्वाचकं त्रिधा ॥२४९॥
 कश्चित्पिण्डं कश्चिद्द्विधा कश्चिच्छब्दमनादृतम् ।
 तस्य षोडशीदमानस्य परिमाणं स्फुटोद्दि यः ॥२५०॥
 बह्वक्षरो बहुषट्कः स्तुतिर्गन्धोपश्रवणः ।
 अदिनादीं सप्तकागे बीजादीनो महर्षिदः ॥२५१॥
 प्राग्दधानमन्त्रेनायं सत्यास्त्रेनामनं गृह्ण ॥

विदधाति फलं स्वं म्व किं त्वाद्यं भावयेत्पदम् ।
 मन्त्रक्षेत्रज्ञरूपत्वाद्यस्मात्सर्वेश्वरोऽच्युतः ॥२६५॥
 व्याप्यव्यापकरूपेण वर्ततेऽनुग्रहेच्छया ।
 व्याप्यरूपेण मूलोक्ताद्भोगादास्म्य चास्त्रितान् ॥२६६॥
 षाड्गुण्यमहिमान्तं च वदाति फलमुत्तमम् ।
 रसदं भोगस्विनस्य दिव्यदेहस्य कर्मिणः ॥२६७॥
 क्षेत्रज्ञबीजपिण्डात्मा निरावरणलक्षणः ।
 ज्ञानं यदमल शुद्ध सयच्छत्यात्मनामदम् ॥२६८॥
 अक्षिन्न्यक्तिमयत्वं च जाग्रद्वृत्तोपदात्मनः ।
 एव संज्ञात्मनः स्वप्रवृत्तेरेकत्वमस्ति च ॥२६९॥
 सुषुप्तिवृत्तेः पिण्डारूपमन्त्रस्यैव महामतेः ।
 बीजात्मनस्तुर्यवृत्तेः अक्षिन्न्यक्तिवमस्ति वै ॥२७०॥
 न्यक्तिज्ञानफलोपेता नियता यद्यपि स्मृता ।
 भगवन्मन्त्रमूर्तिना तथापि परमंत्मनः ॥२७१॥
 आद्यस्य चातुरात्म्यस्य केवलम्याय वा विभोः ।
 चतुष्पकारं यन्मन्त्र विद्धि तन्मोक्षमृतिदम् ॥२७२॥
 अतोऽन्यथा यदुद्दिष्टमिष्टमिष्टमेव हि ।
 फल भाववशाच्चैव तत्तथा विद्धि नान्यथा ॥२७३॥
 शृणुध्वमथ बीजानि सावधानेन चेत्तदा ।
 शुचौ देशे मनोज्ञे च सुलिप्ते पुष्पशृङ्गिते ॥२७४॥
 चन्दनक्षोदसंयुक्ते सुघृषेनाधियासिते ।
 धिलिरस्य मातृकाचक्रं भेदनानेन वै पुनः ॥२७५॥
 मेन सन्दृष्टमात्रेण शतधा याति कल्मषम् ।
 प्राणादौ पञ्चदशान्तान् मध्यान्तं मध्यतो क्लिप्तेत् ॥२७६॥
 यादयो नव नाभस्ता आदयः षोडशारगः ।

कावयो नेमिगा सर्वे पूर्वचक्रे यदक्षगम् ॥२७७॥
 तदस्मिन् प्रथिमूतं तु पूजयेद्विभिना ततः ।
 शब्दब्रह्ममयं चक्रमर्घ्यपुष्पादिकैः क्रमात् ॥२७८॥
 सन्ध्यादुद्धरेदादौ सर्वेषां कारणं हि यत् ।
 उदरस्वमक्षरं चाक्षरादरान्ताद्येनभूषितम् ॥२७९॥
 विद्धि सर्वेश्वरस्येदं बीजं निर्बीजकारणम् ।
 ब्रह्मदेवाङ्गनमस्य विसर्गसहितं स्मृतम् ॥२८०॥
 नेमिबर्गाद्वितीयं वै तनोरात्पष्ठमक्षरम् ।
 अष्टमं नाभिदेशाच्च तत्सप्तमं नेमिमण्डलात् ॥२८१॥
 नेमिपूर्वमतो नाभे सप्तमं पञ्चमाक्षरम् ।
 अराक्षतुर्दशं त्वक्षात्पश्चिमाक्षरागतं हि यत् ॥२८२॥
 नेमेरेकादशं चाभं षोडशं च त्रयोदशम् ।
 पञ्चमं नाभिदेशाच्च नेमेरेकोनविंशकम् ॥२८३॥
 तदस्तं सप्तमं चैव श्वमं हि महामते ।
 नाभेऽष्टतीयं तदनु नेमेऽस्तसंख्यमेव च ॥२८४॥
 द्वादशश्च महिष्ठेभ्यो दशमं षोडशाक्षरम् ।
 नाभिपर्यं ततो वर्णं नेमे पञ्चदशं हि यत् ॥२८५॥
 तूर्ध्वसंख्यमराष्ट्रीजं ततो नाभिचतुर्थकम् ।
 षष्ठं नेमेश्वतुर्थं च मध्यमक्षात्तथा हरेत् ॥२८६॥
 तत्रैव पूर्वदिक्स्थं यद्वाक्षाद्वै पञ्चमं ततः ।
 अक्षादक्षिणदिक्स्थं नेमेरेष्टादशं ततः ॥२८७॥
 द्वितीयं नाभिदेशाच्च तदन्ते सप्तमाक्षरम् ।
 अतुर्ब्रह्मतो नेमे षष्ठं नाभेरथाहरेत् ॥२८८॥
 सर्वे कारणवर्गान् योजनीयां समासतः ।
 श्रवणात् नगान्ताश्च वेजसांतीव निर्भसः ॥२८९॥

पञ्चनाभादयो देवा वाच्यास्तोषां क्रमेण ॥
 पञ्चनामो घृणोऽनन्तः शक्त्यात्मा मधुगूदनः ॥२९०॥
 विद्याधिदेवः कपिलो विश्वरूपो विहङ्गमः ।
 कोडात्मा बडवाचकत्रो धर्मो वागीश्वरस्तथा ॥२९१॥
 देव एकार्णवशयः कूर्मः पाताळधारकः ।
 चराहो नारसिंहश्चाप्यमृताहरणस्तु वै ॥२९२॥
 श्रीपतिर्दिग्बदेहोथ कान्तात्माऽमृतधारकः ।
 राहुजित्कालनेमिन्नः पारिजातहरो महान् ॥२९३॥
 लोकानाथस्तु ज्ञान्तात्मा दत्तात्रेयो महाप्रभुः ।
 न्यग्रोधेशायी भगवानेकशृङ्गतनुस्ततः ॥२९४॥
 देवो वामनदेहस्तु सर्वव्यापी त्रिविक्रमः ।
 नरो नारायणश्चैव हरिः कृष्णस्तथैव च ॥२९५॥
 ज्वलत्परशुभृगामो रामश्चान्यो धनुर्धरः ।
 वेदविद्भगवान् कस्की पाताळशयनः प्रभुः ॥२९६॥
 प्रादुर्भगणो मुख्ण इत्युक्तो समासतः ।
 अशक्तमोदितानां च देवानां विनिबोध त् ॥२९७॥
 पिण्डमन्त्रगणं भवः सावधानेन चेतसा ।
 नाभेरष्टमवीजं यत् स्थितं तत्सप्तमोपरि ॥२९८॥
 तदष्टमोत्तरं चाक्षादरान्तेन विभूषयेत् ।
 अष्टोत्तरं चाक्षदेशादादाय तदष्टो न्यसेत् ॥२९९॥
 बीजं नेमिद्वितीयं यन्मध्यान्मध्यं सदासने ।
 अष्टारपष्ठसंरुद्धं कुर्याद्वै नामि सप्तमम् ॥३००॥
 अष्टमं च तदर्ध्वं तु एतद्विद्धि तृतीयकम् ।
 नाभ्यष्टममथादाय अरात् षष्ठासनस्थितम् ॥३०१॥
 सप्तो नाभिद्वितीयस्य क्रमेणाथो निवेश्य च ।

तदुद्देशात् तृतीयं च सप्तमं तुयमेव च ॥३०२॥
 अथादाय च नेमे प्राक् तदथो नाभिसप्तमम् ।
 तस्याप्यधस्तदुद्देशात् तृतीयं विनिवेश्य च ॥३०३॥
 ततस्तु नवमं नाभेस्तस्योर्ध्वाधोगतं न्यसेत् ।
 तत्रैव यद्वितीयं तु तत्पिण्डं विद्धि सप्तमम् ॥३०४॥
 अत्रात् पञ्चम्य चोर्ध्वे तु नाभिपूर्वं तु विन्यसेत् ।
 सप्तमं चाष्टमं चापि त्र्युपर्युपरि वै क्रमात् ॥३०५॥
 अथाष्टमं नाभिदेशादारूढं सप्तमोपरि ।
 तदथो मध्यगं चाक्षान्नयमं परिकीर्तितम् ॥३०६॥
 भूयोरात्रध्वजमस्योर्ध्वं दद्यान्नाभितृतीयकम् ।
 चाष्टातृतीयं तन्मूर्ध्नि पिण्डोऽयं दशमं स्मृतम् ॥३०७॥
 द्वितीयं नाभिदेजाच्च तत्तृतीयं तदूर्ध्वगम् ।
 नेमेराद्यन्तमूर्ध्वे तु स्मृतमेकादशं त्विदम् ॥३०८॥
 अथो नाभिचतुर्थम्यं सप्तमं विनिवेश्य च ।
 तदथो नेमिपूर्वं तु एतद्वादशमं स्मृतम् ॥३०९॥
 नेमेभिरदशमादाय तदथो योजयेत्क्रमात् ।
 सप्तमं च चतुर्थं च पूर्वं नाभेर्महामते ॥३१०॥
 अरपष्टामना सर्वं पिण्डमेतत् त्रयोदशम् ।
 नाभेश्चतुर्थमादाय तदूर्ध्वं सप्तमं न्यसेत् ॥३११॥
 नवमं चापि तन्मूर्ध्नि ण्तद्विद्धि चतुर्दशम् ।
 नेमेश्चतुर्थसत्रन्य ऊर्ध्वाधोभ्यां निवेश्य च ॥३१२॥
 षण्णं नाभिद्वितीयं अष्टतम्यदशमं स्मृतम् ।
 यद्विंशसप्तकं बाष्पादादामागम्यमण्डलात् ॥३१३॥
 सान्निभेन च षष्ठेन पुरुषं कुर्यादनन्तरम् ।
 नेमे मसमवर्णस्य ऊर्ध्वाधोभ्यां निवेश्य च ॥३१४॥

नाभिदेशाद्वितीयं यद्विद्वि सप्तदशं नु तः ।

नवमं नाभिदेशाच्च सप्तमस्योपरि न्यसेत् ॥३१५॥

अष्टमं नाभिदेशात्कुर्यात्सप्तममूर्ध्वगम् ।

द्वितीयमपि तस्यापस्तस्माद्वि नाभिमण्डलात् ॥३१६॥

अरात्रयोदशं चोर्ध्वं न्यूनविंशतिमं हि तत् ।

नाभेश्चतुर्थं तस्योर्ध्वं तत्तृतीयं तदूर्ध्वगम् ॥३१७॥

सप्तैव सप्तमं यद्वि विद्वि विंशतिमं त्विदम् ।

द्वितीयस्याष्टमं नाभेर्वर्णस्योर्ध्वं नियोज्य च ॥३१८॥

अरात् पष्ठं च तस्याथः कुर्यात्तदनु लाङ्गलिन् ।

नवमं नाभिदेशाच्च तृतीयस्योपरि न्यसेत् ॥३१९॥

द्वितीयं तदथः कुर्यात् त्रयोविंशतिमं शृणु ।

अष्टमं सप्तमं नाभेर्द्वितीयं प्रथमं ततः ॥३२०॥

क्रमेण योजयेच्चैव अरात् पष्ठस्य मूर्धनि ।

नेमेस्तसप्तमादाय तदथो नाभिसप्तमम् ॥३२१॥

तत्तृतीयं च तस्यापश्चतुर्विंशतिमं स्मृतम् ।

नाभेस्तृतीयं तस्योर्ध्वं द्वितीयं तस्य चोपरि ॥३२२॥

नियेक्ष्य नेमिपूर्वं तु षड्विंशमधुनोच्यते ।

अरात् पष्ठासनं कुर्याद्दूर्णं नाभितृतीयकम् ॥३२३॥

तदूर्ध्वं सप्तमं चैव अतोऽन्यमवधारय ।

न्यूनं विंशतिनेमेस्तु तस्योर्ध्वाभोगतं न्यसेत् ॥३२४॥

सप्तमं नाभिवर्णस्यस्वरवर्णाच्च पञ्चमम् ।

नेमेराद्यं द्वितीयं च आदाय तदथो न्यसेत् ॥३२५॥

मध्यमक्षान्महानुद्धे अष्टाविंशतिमं स्मृतम् ।

नवमं सप्तमं नाभेस्तृतीयं च द्वितीयकम् ॥३२६॥

अथोत्तरस्वमक्षाच्च आदाय तदथो न्यसेत् ।

सर्वे साधारमुद्दिष्टं सैहमन्त्रोदितं मया ।
 दीक्षापूर्वे हि मन्त्राणां चतुर्वर्गं हि साधनम् ॥३४०॥
 लक्षणं पदमन्त्राणामथेदानीं निबोधतु ।
 यैर्विना लब्धसत्त्वानामर्चनं हि न जायते ॥३४१॥
 विश्वातीताय विमलपदं विद्याविधायिने ।
 पद्मनाभाय विश्वव्यापिने च तदनन्तरम् ॥३४२॥
 चतुर्विंशक्षरं बिद्धि एतत्संख्यं परंशृणु ।
 ज्योतीरूपाय पञ्चाक्षरं पदं गगनमूर्तये ॥३४३॥
 ध्रुवाय दद्यात्तदनु परमं व्यक्षरं ततः ।
 पदमातिचतुर्वर्णं हेतवे व्यक्षरंत्विति ॥३४४॥
 अनन्तायऋदं दद्यात्ततोपरिमिताय च ।
 सर्वाथयाय तदनु तदन्ते घृतशक्तये ॥३४५॥
 एतद्विंशतिसंख्यं च द्वाविंशार्णमतः शृणु ।
 नमो भगवते कृत्वा धामुदेवाय वै ततः ॥३४६॥
 सर्वशक्त्यात्मनेऽनन्तमूर्तये तु पदंत्विति ।
 दीर्घात्मनो महाशब्दं पुरुषाय पदं तु तत् ॥३४७॥
 मोहमायापदं चैव तनो विष्वग्मिने तु वै ।
 रादोदितायऋन्दं तु सर्वशक्ते पदं ततः ॥३४८॥
 नियोक्तव्यश्चतुर्वर्णः सप्तविंशक्षरः स्मृतः ।
 पदं वेदविदे विश्वरज्ज्वाय ततो भवेत् ॥३४९॥
 तदन्ते विध्वज्जये तनो वै परमात्मने ।
 एष विंशतिभिर्वर्णः शृणु सप्तदशाक्षरम् ॥३५०॥
 ज्ञानात्मनेऋदं पुर्यात्माविच्छब्दमनःशब्दम् ।
 पदं प्रकाशाशयाय शान्तरूपाय वै मृतः ॥३५१॥
 अनन्तशक्तये सर्वव्यापिने तदनन्तरम् ।

तृतीय च द्वितीय च नाभिदेशादनन्तरम् ॥३२७॥
 नाभिद्वितीयमादाय सप्तमं सूर्यमेव च ।
 तृतीयस्याथ वै नाभेरर्वाक्षादाद्यन्तमूर्ध्वगम् ॥३२८॥
 ततस्तु नवमं नाभेरक्षमध्यस्वमूर्ध्वगम् ।
 अष्टमस्याथ वै नाभेरध ऊर्ध्वं द्वितीयकम् ॥३२९॥
 दद्यात्तदन्वरात्यष्ट तस्यैवाभोगत तु वै ।
 अरात् पष्ठम्य चोर्ध्वं नाभिपूर्वतु तत्परम् ॥३३०॥
 विनिवेश्याष्टमं चापि पट्त्रिंशमवधत्तय ।
 सप्तमं च तृतीयं च चतुर्थं नाभिमण्डलात् ॥३३१॥
 योनयित्वा तदूर्ध्वं त्वप्यराणं त्रिदशं न्यसेत् ।
 अथ यज्ञयमं नाभस्तृतीयं च द्वितीयकम् ॥३३२॥
 तत्सप्तविंशकं विद्धि नाभिदेशादथाहरेत् ।
 अरात् पष्ठोत्तमं पूर्वं द्वितीयं च तदूर्ध्वत ॥३३३॥
 नवमं चापि सम्योर्ध्वं पिण्डाभिव्यक्त्यादिमं विना ।
 अरान्ताद्येन वै मूर्ध्ना सर्वं कार्यां क्षालकृत्वा ॥३३४॥
 नमोन्ता प्रणवाद्याश्च युक्ताम्मन्त्रापदैस्त्वै ॥
 अरान्ताद्यं विना यम्यं यदूर्ध्वं वर्तते स्वर ॥३३५॥
 अधो वा नाभिपूर्वणं सह वा केवलं हितम् ।
 अपाम्यं च तत् कुर्यात्सर्वेषां पूजनाय च ॥३३६॥
 स्वेन स्वेन तु पिण्डेन सिद्धवच्चाङ्गव्यञ्जनाम् ।
 नमः प्रणवसंज्ञायां जाति कर्मवशात्पुनः ॥३३७॥
 आतद्गुक्तानुषजगन्मोक्षनिष्ठमसाचरेत् ।
 बीजपिण्डपद्मोत्थानां विनियोगं तु चाखिलम् ॥३३८॥
 किञ्चिन्नेषा वैमवीं शुद्धां देवागधनकर्मणि ।
 तदङ्गमुदाश्वाज्ञानां योग्या मन्त्रैस्त्वैस्त्वै ॥३३९॥

सर्वे साधारमुद्दिष्ट सैहमन्त्रोदित मया ।
 दीक्षापूर्वं हि मन्त्राणां चतुर्वर्गं हि साधनम् ॥३४०॥
 लक्षणं यदमन्त्राणामयेदानीं निरोधतु ।
 यैर्विना लब्धसत्त्वानामर्चनं हि न जायते ॥३४१॥
 विश्वातीताय विमलपदं विद्याविधायिने ।
 पद्मनाभाय विश्वव्यापिने च तदनन्तरम् ॥३४२॥
 चतुर्विंशक्षरं विद्धि प्लुतत्सख्यं परशृणु ।
 ज्योतीरूपाय पञ्चार्णं पदं गगनमूर्तये ॥३४३॥
 ध्रुवाय दद्यात्तदनु परमं व्यक्षरं ततः ।
 पदमासिचतुर्वर्णं हेतवे व्यक्षरत्विति ॥३४४॥
 अनन्ताय सर्वदद्यात्ततोपरिमिताय च ।
 सर्वार्थमाय तदनु तदन्ते धृतशक्तये ॥३४५॥
 एताद्विंशतिसख्यं च द्वाविंशार्णमतं शृणु ।
 नमो भगवते कृत्वा वामुदेवाय वै ततः ॥३४६॥
 सर्वशक्त्या मनेऽनन्तमूर्तये तु पदत्विति ।
 रीर्यात्मनो महाशब्दं पुरपायं पदं तु तत् ॥३४७॥
 मोहमायापदं चैव ततो विष्वसिने तु वै ।
 रादोदिताय शब्दं तु सर्वशक्ते पदं ततः ॥३४८॥
 नियोक्तव्यं चतुर्वर्णं सप्तविंशक्षरं स्मृतं ।
 पदं वेदविदे विश्वरूपकाय ततो भवेत् ॥३४९॥
 तदन्ते विश्वपतये नमो वै परमात्मने ।
 एष विंशतिभिर्वर्णैः शृणु सप्तदशाक्षरम् ॥३५०॥
 अनन्तनेपदं युर्यात्माविच्छब्दमनं वस्तु ।
 एव प्रष्टुं शक्याय शान्तरूपाय वै तत् ॥३५१॥
 अनन्तशक्तये सर्वव्यापिने तदनन्तम् ।

तृतीय च द्वितीय च नाभिदेशादनन्तरम् ॥३२७॥
 नाभिद्वितीयमादाय सप्तमं तुर्यमेव च ।
 तृतीयस्याथ वै नाभेर्याद्यादाद्यन्तमूर्ध्वगम् ॥३२८॥
 ततस्तु नवमं नाभेरक्षमध्यस्थमूर्ध्वगम् ।
 अष्टमस्याथ वै नाभेरथ ऊर्ध्वं द्वितीयकम् ॥३२९॥
 दद्यात्तदन्वरात्यष्ट तस्यैवाधोगतं तु वै ।
 अरात् पष्ठस्य चोर्ध्वं नाभिपूर्वतु तत्परम् ॥३३०॥
 विनिवेष्ट्याष्टमं चापि षट्त्रिंशमवधारय ।
 सप्तमं च तृतीयं च चतुर्थं नाभिमण्डलात् ॥३३१॥
 मोक्षयित्वा तदूर्ध्वं त्वष्टमं त्रिदशं न्यसेत् ।
 अथ यज्ञवमं नाभेस्तृतीयं च द्वितीयकम् ॥३३२॥
 तत्सप्तत्रिंशकं विद्धि नाभिदेशादथाहरेत् ।
 अरात् पष्ठासने पूर्वं द्वितीयं च तदूर्ध्वतः ॥३३३॥
 नवमं चापि सप्तमोर्ध्वं पिण्डास्त्वित्यादिमं विना ।
 अरान्ताद्येन वै मूर्ध्ना सर्वे कार्याः क्षलकृता ॥३३४॥
 नमोन्ता प्रणवाद्याश्च युक्तामसजापदैर्मन्त्रैः ।
 अरान्ताद्यं विना यम्यं चतुर्थं वर्तते मन्त्रः ॥३३५॥
 अधो वा नाभिपूर्वेण सह वा केवलं हितम् ।
 अपाम्यं च तत् कुर्यात्सर्वेषां पूजनाय च ॥३३६॥
 म्बेन म्बेन तु पिण्डेन सिद्धवचनाहकम्पनाम् ।
 नमः प्रणवमजालां जातिं कर्मवशात्पुनः ॥३३७॥
 आनन्दुक्तानुयजनान्मोक्षनिष्ठस्समाचरेत् ।
 वाजपिण्डपदोन्धानां विनियोगं तु चास्मिन् ॥३३८॥
 कृत्वा वैमवीं मुद्रां देवागन्धनकर्मणि ।
 तद्वत्पुद्राध्याजानां योग्या मन्त्रेणैवैवम् ॥३३९॥

सर्वे साधारमुद्दिष्टं सैहमन्त्रोदितं मया ।
 दीक्षापूर्वं हि मन्त्राणां चतुर्वर्गं हि साधनम् ॥३४०॥
 लक्षणं पदमन्त्राणामथेदानीं निबोधतु ।
 धैर्विना लब्धसत्त्वानामर्चनं हि न जायते ॥३४१॥
 विश्वातीताय विमलपदं विद्याविधायिने ।
 पद्मनाभाय विश्वव्यापिने च तदनन्तरम् ॥३४२॥
 चतुर्विंशक्षरं विद्धि एतत्संख्यं परंशृणु ।
 ज्योतीरूपाय पञ्चाणं पदं गगनमूर्तये ॥३४३॥
 ध्रुवाय दद्यात्तदनु परमं त्र्यक्षरं ततः ।
 पदमासिचतुर्वर्णं हेतवे त्र्यक्षरंत्विति ॥३४४॥
 अनन्तायशदंदद्यात्ततोपरिमिताय च ।
 सर्वाश्रयाय तदनु तदन्ते धूतशक्ये ॥३४५॥
 एताद्विंशतिसंख्यं च द्वार्षिशाणमतः शृणु ।
 नमो भगवते कृत्वा वासुदेवाय वै ततः ॥३४६॥
 सर्वशक्त्यान्मनेऽनन्तमूर्तये तु पदंत्विति ।
 वीर्यात्मनो महाशब्दं पुरुषाय पदं तु ततः ॥३४७॥
 मोहमायापदं चैव ततो विन्वंसिने तु वै ।
 सदोदितायशब्दं तु सर्वशक्ते पदं ततः ॥३४८॥
 नियोक्तव्यश्चतुर्वर्णः सप्तविंशाक्षरःस्मृतः ।
 पदं वेदविदे विश्वरज्ज्वाय ततो भवेत् ॥३४९॥
 तदन्ते विश्वपतये ततो वै परमात्मने ।
 षष्ठं विंशतिभिर्वर्णैः शृणु सप्तदशाक्षरम् ॥३५०॥
 ज्ञानात्मनेपदं कुर्यात्संविच्छब्दमतः परम् ।
 परं प्रकाशाश्रयाय शान्तरूपाय वै ततः ॥३५१॥
 अनन्तशक्ये सर्वव्यापिने तदनन्तरम् ।

जगन्मयाय तदनु विश्वरूपाय वै पदम् ॥३५२॥
एकविंशतिभिर्वर्णैरयमुक्तोपरशृणु ।
सत्सत्त्वपदमादाय गुहाशयपदं ततः ॥३५३॥
ततः परमहमाय ततो मानसचारिणे ।
न्यूनविंशत्यक्षरश्चेत् ततो यज्ञमूर्तये ॥३५४॥
पदमादाय तदनु विश्वान्तर्गतने तु वै ।
ततो सुवनशब्दं तु वराहाय पदं तथा ॥३५५॥
विभूनिम्बाभिने चेति चतुर्विंशत्यक्षरं स्वयम् ।
नमो भगवते दद्यात्ततो वै बटवामये ॥३५६॥
जगज्जलेन्धनपदं प्रदीप्तं पदमेव तु ।
दीर्घायफल् तदन्ते तु षष्ठस्मृत्यम्बय स्मृत ॥३५७॥
सर्वान्तधारिणे दद्यात्प्रसन्नपदमेव च ।
मूर्तये च पदं चैव दद्याद्दर्मात्मने पदम् ॥३५८॥
षोडशाक्षरमेतद्वै अतो गुह्यमनश्शृणु ।
सर्वविघ्नेश्वराय च दद्याद्वाक्पतये ततः ॥३५९॥
पञ्चपदव्यादाय ततो वाग्विभक्तं त्रिति ।
पञ्चविंशत्यक्षरी क्षेप त्वयं कथयामि ते ॥३६०॥
योगेश्वर्यमवायाथ योगनिद्रारसाय च ।
गौरदाय पददद्याद्भगवन् जलशायिने ॥३६१॥
अग्निष्टवर्णसङ्गश्च अयमेव अधिकस्तु वै ।
भगवत्पदमादाय अतः तत्र शक्तये ॥३६२॥
उत्तमयाय भुवनधृते च दद्यात्क्षरं पदम् ।
तदन्ते त्रिनियोक्तव्यं पदं वै रुच्छपात्मने ॥३६३॥
सर्वविघ्नार्णवम विद्धि मन्त्रं मन्त्रविदा वर ।
यज्ञात्रदेहमात्राय गृह्याप्यमृतं यम् ॥३६४॥

धराहाय ततो दद्यात्पुत्राणपुरुषाय वै ।
 दद्यात्ततः प्रजाशब्दं तदन्ते पतयेपठम् ॥३६५॥
 चतुर्विंशाक्षरं मन्त्रमेतन्मन्त्रविदा वर ।
 नमो भगवते कृत्वा नारसिंहाय वै ततः ॥३६६॥
 तेजोनिधे पदं दद्यात्पदं हनं हनेति च ।
 ततो विकर्गजात्यं वै शब्दपञ्चाक्षरं भवेत् ॥३६७॥
 तुष्टकृतं हि तदन्ते वै सप्तविंशाक्षरस्त्वयम् ।
 आदायामृतमूर्ते वै ततो ज्ञानपरात्मने ॥३६८॥
 सर्वेश्वराय भगवन्मूनाविंशाक्षरस्त्वयम् ।
 आदायपुण्डरीकाक्षं पदं वै परमेश्वर ॥३६९॥
 ततस्तत्पञ्चशब्दतु मुखसौभाग्यं वै पदम् ।
 निधे वाङ्मनस्य तु ततस्त्रिदशप्रदेति वै ॥३७०॥
 पदं चासिलदुस्वति ततस्तु शमनाग्रये ।
 आनन्दमुन्दरपदं ततो लक्ष्मीपदं न्यसेत् ॥३७१॥
 पतये शब्दमुच्चचार्यं पञ्चशार्णं त्रिरुज्जितम् ।
 सदसत्पदमादाय मूर्तेये तदनन्तरम् ॥३७२॥
 विश्वेत्तमाय तदनु ततोऽसृत्तनिधे ॥ वै ।
 षोडशार्णस्त्वयमन्तः उक्तं कान्तात्मने रिभो ॥३७३॥
 पुरुषोत्तमाय शब्दतु ततोऽप्रतिहतेति च ।
 शक्तयेध पदं दद्यात्सर्वेश्वरपदं ततः ॥ ३७४॥
 सप्तमोऽप्रहृत्यत्र निवारणं तन् परम् ।
 सप्तविंशाक्षरो मन्त्रः षष्ठ्यात् परं शृणु ॥३७५॥
 नियन्तेपदमुद्भूत्य तदन्ते विश्वहेतवे ।
 परब्रह्ममेतच्च सेतवे ओम्बन्तरम् ॥३७६॥
 सप्तो द्विरष्टवर्णश्च कश्चिन्नोय तन् परम् ।

पदमप्रतिमेत्यादौ प्रभाव तदनन्तरम् ॥३७७॥
 महाविभूते तदनु महामायापद तत ।
 अथ दर्शकशब्द तु तदन्ते तालकेतवे ॥३७८॥
 चतुर्विंशक्षरो मन्त्रस्त्वयमुक्तस्समासत ।
 शान्तात्मने पद दद्यात्तदन्तेयमविन्यसेत ॥३७९॥
 नियमाश्रयाय तद्दद्यात्परमप्रदद्याय च ।
 नारायणाय शब्द तु पूर्वसख्यासम स्मृतम् ॥३८०॥
 भवभङ्गपद चैव कारिणे तदनन्तरम् ।
 ततो भगवते शब्द दशात्रेयाय वै तत ॥३८१॥
 वर्णाश्रमपद चाथ धर्मशब्दमतः परम् ।
 परिग्रहाय प्रणवमष्टाविंशक्षर स्मृत ॥३८२॥
 सलोभ्यायामायेति सर्वज्ञाय पद तत ।
 (शब्द विश्वात्मने चाथ विमलेतिपद तत ॥३८३॥
 सर्वेश्वराय न्यग्रोभशयनाय पद त्वथ ।
 लयोविनाशक्षरश्च त्वथचान्य निबोधतु ॥३८४॥
 भूतशब्दमथादाय भावनाय पद तत ।)
 शब्द विश्वात्मने चाथ विमलेतिपद तत ॥३८५॥
 निष्कृतनाय तदनु कन्धरायपद तत ।
 अथ विंशतिभिर्वर्णैर्ह्यधिकैर्मन्त्रराट्स्मृत ॥३८६॥
 दिव्यवे पदमादाय निरन्धराय वै तत ।
 पद ब्रह्मनवायाय जाटिने दीण्डने तत ॥३८७॥
 मृषाद्विदिनशब्द वै तदन्ते विमवाय च ।
 पदत्रिंशर्मन्त्रमन्त्र परमम्भाभिबोधतु ॥३८८॥
 सर्वज्ञानदयादाय व्यापिने तदनन्तरम् ।
 पद सदसार्बिणे च दद्यात्तदक्षर गुणम् ॥३८९॥

त्रिविक्रमायाथ पदं ततोपरिमिताय वै ।
 प्रभावायपदं दद्यात्तयोर्विंशाक्षरः स्मृतः ॥३९०॥
 नरनाथाय शब्दं तु पुरुषप्रवराय वै ।
 आत्मध्यानपरायेति णाय वै व्यक्षरं ततः ॥३९१॥
 एकविंशाक्षरो मन्त्रस्त्वतोऽन्यमवधारय ।
 नारायणाय शब्दं तु दद्यान्निरति वै पदम् ॥३९२॥
 शयानन्दमयायेति पदं निरभिमान.वै ।
 पदसक्ताय तदनु पञ्चविंशाक्षरस्त्वयम् ॥३९३॥
 पराय.पदमादाय . ततो वै परमात्मने ।
 योगेश्वराय हरये मन्त्रोऽयं षोडशाक्षरः ॥३९४॥
 सप्तार्ण पदमादाय प्राङ्मनः परमात्मने ।
 कृष्णाय शब्दं तदनु कमलं व्यक्षरं ततः ॥३९५॥
 दलशब्दं तु विततं नेत्राय तदनन्तरम् ।
 वृक्षिष्ठाय ब्रह्मणे वै अष्टाविंशाक्षरस्त्वयम् ॥३९६॥
 भगवत्पदमादाय युगान्तदहनेति च ।
 हृत्तयेय पद.दद्यात्संसारपदमेव हि ॥३९७॥
 बन्धविच्छेदकर्त्रे वै द्वाविंशार्णस्त्वयं स्मृतः ।
 दद्याद्विशदशब्दं वै परमार्थपदं ततः ॥३९८॥
 पदं चतुर्मूर्तये वै चतुर्गतिमयाय च ।
 शरशार्ङ्गभृत्रे दद्याच्छरादिन्दीवरत्विषे ॥३९९॥
 सतो भगवते दद्यादभिरामपदं ततः ।
 शरीरायपदं चैव त्वष्टात्रिंशाक्षरं स्मृतम् ॥४००॥
 दद्याद्विशदशब्दं वै परमार्थपदं ततः ।
 सतो वेदविदे शब्दं विदुषे व्यापकाय च ॥४०१॥
 स्वाभिन्तदनु वै दद्याद्व्यक्षरं चापरं पदम् ।

अयं विंशतिभिर्बर्णैरुक्तस्त्वन्यमतश्शृणु ॥४०२॥
 दद्याद्रुडशब्दस्तु तदन्ते बाहनेति च ।
 सर्वशस्त्रास्त्रोद्यतेति शम्भ्याशुभमेव च ॥४०३॥
 ततोऽधुनधुनाद्राय कर्मबन्धास्तथोच्चरेत् ।
 धर्मं पाहि ततोऽद्याज्जह्यधर्मं ततोद्धरेत् ॥४०४॥
 चतुर्लिङ्गाक्षरो मन्त्र एष बक्ष्याम्यस्त परम् ।
 सहारमृतये शब्द कालरैश्वानराचिषे ॥४०५॥
 पाताळशयनायेति त्वज्ज्ञाननिगलेतिवै ।
 निचय हन वीप्सात प्रणव तदनन्तरम् ॥४०६॥
 पञ्चत्रिंशाक्षरो ह्येष सर्वसिद्धिकर स्मृत ।
 प्रणयालकृतान्सर्वे नमस्कारविभूषिता ॥४०७॥
 सम्कृता पूजिताश्चैव ध्यानजप्ता विशेषतः ।
 तन्नास्ति यच्च यच्छन्ति मस्त्यासत्कर्मणामुवि ॥४०८॥
 अथ लङ्घनमन्त्राणां शास्त्राणां लक्षणं शृणु ।
 सहस्रदीधितिपदं दद्याच्छ्रुतिं वै ततः ॥४०९॥
 विप्रहाय दशार्णं च व्यधिकं मकुटम्य च ।
 आद्राय बाहिनपदं तदसिध्यप्रदाय वै ॥४१०॥
 महाचिन्तापददद्यान्मणये तदनन्तरम् ।
 विद्धि पञ्चदशार्णं च दशार्णमपरं शृणु ॥४११॥
 मरुन्धणशब्दं तु तनम्मम्पत्प्रदाय वै ।
 सौभाग्यशब्दमाद्राय जननि व्यशरं तन ॥४१२॥
 मरुप्रदेतुं सद्रुं अवमेव दशाक्षरम् ।
 प्राणात्मनेषु सत्यं विद्धि सप्ताक्षरं त्विदम् ॥४१३॥
 काल्पत्रयं चक्राय पट्टार्णं प्रकीर्तनम् ।
 त्रिंशद्गुणे पदं दद्यान्नो विधायकं च ॥४१४॥

नवाक्षरमिदं विद्धि परमलक्षरं शृणु ।
 समादाय पदं विधे ततो विधेश्वरार्चिते ॥४१५॥
 प्राञ्जल्यन्दमूर्तये कुर्याच्छृङ्गायाल्लक्षरः स्मृतः ।
 पदं रमनिधे कुर्याद्भौगल्यन्दमतः परम् ॥४१६॥
 भीषणाय तदन्ते वै दशाक्षरमिदं स्मृतम् ।
 प्राञ्जल्यनाधिपतये सन्ममूताय वै पदम् ॥४१७॥
 त्रयोदशाक्षरं विद्धि ततोऽन्यमवधारय ।
 पदमिन्द्रियकोशाय डप्त्रग्राय दद्याद्भरम् ॥४१८॥
 कल्पान्तानिलयोपाय विद्युत्प्रसितं वै पदम् ।
 प्रभाय षोडशाक्षरं तु नवाक्षरमतश्शृणु ॥४१९॥
 गहमायापदं दद्याद्दधनर्णहयं ततः ।
 ध्वंसिने पदमादाय एतत्संख्यं परं शृणु ॥४२०॥
 सर्वस्वप्रसनादाय पराय तदनन्तरम् ।
 सन्तापकाय शब्दं तु दर्पविध्वंसिने ततः ॥४२१॥
 एकादशाक्षरं विद्धि नवाक्षरमभ्युच्यते ।
 अज्ञानसंखण्डनपदं पराय तदनन्तरम् ॥४२२॥
 त्रैलोक्यमोहनपदं मूर्तये तु नवाक्षरम् ।
 सर्वाकर्षणकरपदं महामायामयेति वै ॥४२३॥
 द्वादशाक्षरसंख्यस्तु नवाक्षरमथोद्धरेत् ।
 प्राग्लक्ष्मिदशब्दस्तु तदन्ते विनियोज्य च ॥४२४॥
 पराक्रमाय शब्दं तु सप्ताक्षरमतश्शृणु ।
 दर्पप्रशमकर्त्रे तु पञ्चाक्षरं विनियोज्य वै ॥४२५॥
 तेजोगालिनि चेत्येते द्वाविंशत्यनुष्ठीर्निताः ।
 प्राञ्जल्यन्तसंरुद्धा स्वनामपदमूषिताः ॥४२६॥
 संख्यानिष्ठाश्चम्यन्ते दद्यात्संज्ञापदं सदा ।

चण्वचाखमन्त्राणां दुर्यात्रामावसानकम् ॥४२७॥
 प्रमाचतुर्दशानान्तु शक्यन्तानां च पदपदम् ।
 अथ वक्ष्ये नृमिहस्य विश्वत्रातुर्मनूतमम् ॥४२८॥
 वर्णचक्रं तु पूर्वोक्तं सुगुप्तं वसुधातये ।
 उपलिप्तं तु सलिल्य पूजयित्वा यथाविधि ॥४२९॥
 समुद्धरेत्ततो मन्त्रमनेकाद्भुतविक्रमम् ।
 प्रणवपूर्वगादाय तदन्ते विनियोज्य च ॥४३०॥
 नवमं नाभिगर्णेभ्यस्तदूर्ध्वेराक्षतुर्दशम् ।
 तस्योपरि तदन्तस्त्र्यर्णं गोऽऽस्वन्न्यसेत् ॥४३१॥
 नमोऽन्तवर्णमेतद्वै वाचकं परमात्मनः ।
 जानादयो गुणाप्पङ्क्त्यः प्रागुक्ता हृदयादयः ॥४३२॥
 तदर्धमेव वर्णं तपोद्धा सलिल्य केवलम् ।
 द्वितीयतुर्गणैश्च द्वादशेनान्निमेन च ॥४३३॥
 चतुर्दशेनागहर्गान्तिमाद्वै विनियोजयेत् ।
 योजयच्छिरसा सर्वान् लाडयेत्पञ्चमं विना ॥४३४॥
 सर्वेषां प्रणवपूर्वं भवसज्जान्ते न्योज्य च ।
 स्वर्गायां जातयश्चान्ते बोपङ्गना क्रमेण तु ॥४३५॥
 ओत्रमो भगवते नारसिंहायत्यनेन तु ।
 द्वादशाभरमन्त्रेण स्मृत्या विप्रहवत्पुरा ॥४३६॥
 सनाद्याभ्यन्तर्गस्येन साङ्गेनाद्येन पूजयेत् ॥

इति श्रीपाशरात्रे ईश्वरसहिताया

मन्त्रोद्धारविधिर्नाम

त्रयोविंशोऽध्यायः ।

अथ चतुर्विंशोऽध्यायः।

नारद ।

अथ मुद्राविधि वक्ष्ये शृणुष्व मुनिपुङ्गवा ! ।
 मुद्र कर्मात्मतत्त्वानां ददात्यमलयाजिनाम् ॥१॥
 ब्राह्मयन्ति च दोषाणां बाह्याभ्यन्तरचारिणाम् ।
 तेन मुद्रा समाख्याता कृतस्यापि च मुद्रणात् ॥२॥
 तस्मात्स्वाभाविकं कृत्वा बन्धं वा मानसं पुरा ।
 स्थेन म्येन तु मन्त्रेण स्मरेद्याप्त सदैव हि ॥३॥
 चैतन्येनानुषिद्धो यश्चात्मासयश्च यद्यपि ।
 तत्रापि मन्त्रोत्राध्यक्षस्तत्कार्यं सम्प्रयच्छति ॥४॥
 गन्धदिग्धौ करौ कृत्वा मुद्राबन्धं समाचरेत् ।
 मध्यनानाभिकाम्यातु द्वन्द्वयुक्तं करद्वयात् ॥५॥
 पराङ्मुखं च सुस्पष्टं कृत्वा योज्यं परस्परम् ।
 आमूलान्तगपर्यन्तं नैरन्तर्येण यत्नतः ॥६॥
 समुत्ताने करतले शेषाश्चांगुलयस्तथा ।
 अघरोत्तरयोगेन वामदक्षिणतस्तथा ॥७॥
 तर्जन्यामूर्ध्वतोगुष्ठे सम्पुटे सम्प्रमार्थं च ।
 निविष्टा हृदये कार्या मुद्रैः मुनिपुङ्गवा ! ॥८॥
 चातुरात्म्यार्चने योज्या सर्वसिद्धिप्रदायिनी ।
 शिष्टो निश्चितौ हस्तौ योज्यौ च मणिबन्धनान् ॥९॥
 तद्वाहुर्ध्वरो द्वौ च नाभौ सरोध्य दण्डवत् ।
 ईषद्वे टोऽटयेत्यध्यादध ऊर्ध्वे तु तौ करौ ॥१०॥
 गुप्तिं कृत्वा तु योग्येषां मुद्रारूपनर्त्मणि ।
 मूर्तीनां फेडवादीनां ततोऽप्युवा शृणुत द्विजा ! ॥११॥

श्रेष्ठ्य पाणितले द्वे प्राङ्मन्त्र कुर्यात्तत्तामसम् ।
 निमुक्तमन्त्ररीकृत्य सप्तगुष्ठद्वयेन तु ॥१२॥
 मणिचन्द्रद्वय कुर्यात्पुष्पमतिनिश्चयम् ।
 करयुग्म सगर्भतु सन्धार्य स्वधियाचलम् ॥१३॥
 ऊरुमध्ये निषण्णे तु कुर्याद्वै बाहुरुपरै ।
 गुप्ता कृत्वा प्रयत्नेन बन्धमम्या समाचरेत् ॥१४॥
 एणा विभवदेवाना मुद्रैका वैभवी द्विजा ।
 प्रणवेन प्रयोज्येय सद्माशुसमप्रभा ॥१५॥
 विश्वत्रातुर्नासहस्य गुद्राद्वयमथोच्यते ।
 ध्यात्वा सेतामिरूपं तु दक्षिणादगुलङ्गम् ॥१६॥
 स्पष्टमूर्ध्निमुख सैव ज्येष्ठाद्वान्ता कनीयसी ।
 अथारिसलाध्वरूपा चाप्यध्वातीतोमिरूपवृक्ष ॥१७॥
 देवो गुणत्रयातीतस्तथा मार्गदयातिग ।
 धर्मस्थूलनरैर्मुक्तो योय व्यक्तो धिगर्चित ॥१८॥
 परम्परमुखौ लिष्टौ ज्ञानाज्ञान्तौ परम्परम् ।
 किन्तु वै दक्षिण हस्तमूर्ध्नि चाप्यपेपरम् ॥१९॥
 अविद्यादलनीलेष्वा मुद्रा पूर्वमुदाहृता ।
 ततो हृदादिगन्त्राणा मुद्रापटक्रन्तु छद्ध्ये ॥२०॥
 सम्पुट हृदयोदेजे वचना तस्तद्वयेन तु ।
 निगन्तराभ्या गामाभ्या मुद्रैषा हार्द्रधीम्मृता ॥२१॥
 अदुष्टादि कनिष्ठान्त शालायुग्म पृथग् पृथग् ।
 मान्तर मम्पृष्टादस्मान्कनिष्ठाया तथा भवेत् ॥२२॥
 सिग्दिशस्तातनुनाम्बनेऽनुद्रा मथा क्रमम् ।
 हस्ता मुख्यिनी कृत्वा न्यमेष्टिरसि मन्त्रन ॥२३॥
 इंगा निरीतमुद्रेयं मार्तण्डाग्रमतिभा ।

ततः श्रीवत्समुद्रा तु पद्ममुद्रेव कीर्तिता ॥२४॥
 मध्यमानामिकान्यूना मुष्टिचत्पाणिमयगा ।
 उभयोर्हस्तयोर्विष पञ्चान्मुष्टिद्वय तु यन् ॥२५॥
 श्लेषेत्समरन्ध्रेण तर्जन्यौ द्वे प्रमार्य च ।
 ततः संश्लेषेदग्रादङ्गुष्ठाम्रे नियोजयेन् ॥२६॥
 मध्यतस्तर्जनीभ्यां तु अन्योन्येन क्रमेण तु ।
 मुद्रैषा फौन्तुभस्योक्ता मालानुष्ठामथो दृगु ॥२७॥
 शान्वाष्टक कराभ्यां यद्ग्रस्तमग्रादपूरतः ।
 संश्लक्ष्णं लम्बमानं च उपविष्टोश्च वा स्थितः ॥२८॥
 कुर्याद्वाहुद्वयं विप्र ऊरुमग्रावलम्बितम् ।
 मणिवन्भावधौ सम्यङ्मालामुद्रा प्रकीर्तिता ॥२९॥
 अङ्गुष्ठौ सङ्गतौ ललाटे अङ्गुष्ठौ विरलाभिनः ।
 पार्श्वौ द्वे वा भवेन्मुद्रा पुष्टिसौभाग्यदापिका । ३०॥
 मुष्टिना ग्राहयेद्ग्राममङ्गुष्ठं दक्षिणेन तु ।
 अङ्गुलीर्वामहस्तात् दक्षिणम्योपरि न्यमेन ॥३१॥
 वामतर्जनिकाग्रं तु अङ्गुष्ठाग्रं च दक्षिणात् ।
 परस्परं सम्मुखं तु सुक्षिप्तं विनियोजयेत् ॥३२॥
 द्वादशैषा भवेन्मुद्रा उत्ताना तु यथा स्थिता ।
 द्वादशैः प्रमारिता हस्तौ परस्परनियोजितौ ॥३३॥
 भ्रमणाच्चक्रवर्त्तौ तु चक्रमुद्रेति कीर्तिता ।
 नागिनी सर्वदुःखानां मुद्राणां मेदिनीष्वग ॥३४॥
 बध्ना मुष्टिं दक्षिणेन वामाङ्गुष्ठम्य मूर्धनि ।
 शूलैवं दर्शयेदेषा कौमोदन्याम्मुद्रागना ॥३५॥
 गदामुद्रेति विख्याता दोषसैन्यप्रमर्दिनी ।
 प्रसार्या वाममुत्ताना अङ्गुष्ठौ विरलाभिताः ॥३६॥

कार्यास्त्वाकुञ्चिता प्रान्तादगुष्ठ सेतुवद्भवेत् ।
 समुत्त तामु सलग्न करशास्तासु मध्यत ॥३७॥
 हृत्सम्मुखातु वर्ध्याच्छक्तिमुद्रा सुखप्रदाम् ।
 प्रादिशिन्धादितो विद्धि कनिष्ठान्त त्रियादिषु ॥३८॥
 प्रसार्य सहित कृत्वा पुरा पाणिद्वय द्विज ।
 अनामामूलदेशाभ्यामगुष्टाग्रद्वय न्यसेत् ॥३९॥
 अधोमुख तु पतित मणिबन्धस्य सम्मुखम् ।
 सुस्पष्टमुच्छ्रित लग्न पुच्छवत्कन्यसायुगम् ॥४०॥
 पक्षिराजस्य मुद्रेषा केवलस्य महात्मन ।
 सामान्या सर्वमन्त्राणामेका मुद्राजलि स्मृता ॥४१॥
 स्वेन स्वेन तु मन्त्रेण सयुक्ता ता प्रयोजयेत् ।
 दक्षे करतले रक्तपद्मज भास्कर स्मरन् ॥४२॥
 द्रव्याणि सस्पृशेत्तेन मुद्रैषा दहनात्मिका ।
 वामहस्ततटे श्वेतपद्मे शशिन स्मरन् ॥४३॥
 द्रव्याणि मम्पृशेत्तेन मुद्रैषाप्यायनात्मिका ।
 मधितं द्वौ करौ कृत्वा मुष्टिद्वौ चाप्यधोमुखौ ॥४४॥
 फनीयसो तदगुष्ठौ मूलेषेण नियोज्य च ।
 मय्यमागुल्लियुगम् तु अन्योन्यमरगुष्ठगम् ॥४५॥
 त्रिशिस्तानामिहयुगम् तर्जनीयुगल तथा ।
 मुद्रैषा कामधेन्वाक्या सवच्छा परिपूरिणी ॥४६॥
 अथ चासनमन्त्राणा मूत्रानन्धस्तु वदयते ।
 आपेमृगस्य वामस्य अनामा तर्जनी उभे ॥४७॥
 आङ्गुलीयुगमे तु मय्यमा तु मस्थिते ।
 तर्जनीयुगमे तु मय्यमा तु मस्थिते ॥४८॥
 पक्षिण्डरा उ सागुष्टा काया सुमरणा मुने ।

अनन्तासनमुद्रेयं मन्त्रोनास्यायतो द्विज! ॥४९॥
 सर्वं जगदिदं ह्येषा क्रोटीकृत्य च वर्तते ।
 करद्वयमसंलग्ने कृत्वा तदनु नोजयेत् ॥५०॥
 मुखे मुखं तर्जनीभ्यां न मुञ्चेदय मध्ययोः ।
 कुर्यात्तादृग्विधं बन्धं तं त्यक्त्वानामिकाद्वये ॥५१॥
 उपसंहृत्य तं चापि द्वे कनिष्ठे नियोजयेत् ।
 प्रत्येकबन्धे संलग्नमंगुष्ठयुगळं न्यसेत् ॥५२॥
 धर्मादेश्चाप्यधर्मादेरिदं मुद्राचनुष्ठयम् ।
 तदूर्ध्वस्यस्य पद्मस्य प्रागुक्ता मन्त्रयोगतः ॥५३॥
 दक्षिणस्य तु हस्तस्य तर्जन्यङ्गुष्ठमेळनम् ।
 कृत्वा तदनु तद्वन्धं विकास्य च शनैश्शनैः ॥५४॥
 समुत्थानं पृथक्कुर्याच्छाखासंघं पृथक् स्थितम् ।
 भ्रामस्त्यस्य मुद्रैषा गणेशादेस्तथोच्यते ॥५५॥
 वामहस्तकनिष्ठाद्यास्तिस्रस्तत्त्वतलग्धया ।
 तासामंगुष्ठतः पृष्ठे तर्जनी प्रोक्षता भवेत् ॥५६॥
 नासाबंधमदेशस्या ततो दक्षिणपाणिना ।
 अंगुळी त्रितयेनैव मुष्टिं बध्ना तु पूर्ववत् ॥५७॥
 तर्जनीं द्विगुणी कृत्य अंगुष्ठाग्रे नियोजयेत् ।
 प्रोक्षतो दक्षिणोवाहुश्चक्रक्षेपे यथोचतः ॥५८॥
 विष्वक्सेनस्य मुद्रैषा विश्वमन्धनिकर्तनी ।
 संमुखौ सम्पुटीकृत्य द्वौ हस्तौ सम्प्रसारितौ ॥५९॥
 विनियोज्यौ ललाटामे शिरसावनतेन तु ।
 गुर्वादित्रितयस्यैषा मुद्रा चेन प्रसादिनी ॥६०॥
 करद्वयं समुत्थानं नाभिदेगे नियोजयेत् ।
 वामस्य दक्षिणं पृष्ठे मुद्रैषा सिद्धसन्तनेः ॥६१॥

तैलोक्योद्भूतिदक्षेण युक्तः पाणिद्वयेन तु ॥७४॥

। शान्त सवित्स्वरूपस्तु भक्तानुग्रहकाम्यया ।

अनौपम्येन वपुषा क्षमूर्तो मूर्तलङ्घनः ॥७५॥

विश्रमाप्यायश्चक्रान्त्या पूर्णेन्द्रियुततुल्यया ।

रश्मिभिर्भास्करो यद्वत्समुद्र इव बीजेभिः ॥७६॥

भ्यमूर्तिभिरमुक्ताभिरच्युतादिभिरन्वितः ।

दीप्तिमद्भिरमूर्तैस्तु सुधाकलोलसकुल ॥७७॥

पूर्ण आभरणैः सर्वैर्लभिकारानिधिग्रह ।

ततः सुपुसिन्धुस्य वक्ष्ये घ्यानमनुत्तमम् ॥७८॥

वेदकत्वेन भगवान् ब्रह्मसवलितकृतिः ।

क्षमभवत्कर्णिकामध्ये स्थित्वा वेद्यत्वमेति च ॥७९॥

स्वयमेवोपकाराय कामिणा ब्रह्मयाजिनान् ।

माभागादुत्तर यावद्गुणभेदेन लङ्घयन् ॥८०॥

विभज्यत्यात्मनान्मानं वासुदेव पर प्रभु ।

अनुज्झितस्वरूपस्तु प्राग्भागे बहुगुणात्मना ॥८१॥

बलसवलितेनैव ज्ञानेनासौऽथ दक्षिणे ।

लेभ्येण च वीर्येण प्रत्यग्भागे प्रतिष्ठितः ॥८२॥

तेजश्शक्त्यात्मना सौम्ये सखित परमेश्वर ।

मद्यम्बरूपो भगवान् व्यूहात्मा गुणलक्षणः ॥८३॥

अत्रापि पूर्वमेवोक्त रूपमस्योपचर्यते ।

किं तु द्वितीयमूर्तेर्वै शुभे पाणितलद्वये ॥८४॥

स्फुटो रेखामय शस्त्र सुव्यक्त लङ्घयन् ।

रम्येपुणा तृतीयस्य दक्षिणविहित कर ॥८५॥

तुर्दम्यासिवरेणैव शङ्ख आभ्या करद्वये ।

अवाङ्मुख करवशादूर्ध्ववक्त्र स्वभावतः ॥८६॥

पमोशुरश्मिसन्तस्रशतधामाधिकेन तु ॥९९॥
 रूपेण पश्चिमस्या च व्यक्तं प्रद्युम्नसज्ञया ।
 शरद्गगनसद्भासवर्णेन परमेश्वर ॥१००॥
 समान्त उत्तरस्या चाप्यनिरुद्धात्मना तत ।
 सस्थान आदिगूर्तैर्वै सर्वेषां तु समं स्मृतम् ॥१०१॥
 सूर्यकोटिप्रभा सर्वे तेजसा कमलेक्षण ।
 दन्तज्योत्स्नावितानैस्तु प्रकटीकृतदिङ्मुखा ॥१०२॥
 पूर्णचन्द्रायुताधारा मुक्तानाराचलकृता ।
 लसत्पीयूषसदृशै र्भ्राम्बरै र्वावरैर्युता ॥१०३॥
 वरायुधोद्यतकरा स्वकैश्चिह्नैर्गुञ्जिता ।
 लेखोत्थितैस्तु बरुहारै र्पादपातलाङ्किता ॥१०४॥
 निमग्नजनसन्तापरागमनव्यपृतानना ।
 करुणापूर्णहृदया जगद्गुरुरणोद्यता ॥१०५॥
 स्वदेहतेजसस्मृतज्वालामण्डलमध्यगा ।
 एवमेवैष भगवान् सन्तर्प्य प्राक्प्रयोगतः ॥१०६॥
 एकैकेन तु भागेन प्रभवेन क्रमेण तु ।
 पुनरेवानिरुद्धादि प्राद्भूर्त्यन्तं महामते ॥१०७॥
 क्रमान्निरन्तरेर्भोगैरभ्यर्च्य परमेश्वर ।
 प्रणवद्वितयेनैव बुद्ध्या तु सुविशुद्धया ॥१०८॥
 अप्ययारूपेण विधिना ह्युपागनिरतैर्विधैः ।
 ततस्तु जाग्रदव्युहस्य वक्ष्ये ध्यानक्रमं द्विजा ॥१०९॥
 अनन्तसरसि क्षार्णे विश्रान्तं यन्महामते ।
 अकाराक्षरमूलं तु नित्यं सर्वाश्रयाम्बुजम् ॥११०॥
 अकाराक्षरनालं तु शेषसर्वार्णपल्लवम् ।
 दिगणक समाश्रित्य यत्तु तिष्ठति चकवत् ॥१११॥

नमस्तमस्य भगवान् जाम्बवन् पते न्यथ ।
 मष्ट्यो भावनीयश्च यथा ननु नोन्यने ॥११२॥
 पर प्रगर्भजिन सम्पूर्ण स्वेन मेममा ।
 स्थितम्राकार्मिर्गोत्राण देवगन्तर्निर्गद्य च ॥११३॥
 तत प्रणवपूर्व तु ब्रह्मर्वाजचनुष्टयान् ।
 कटम्बपुष्पमहशान्मरीचिशनमङ्गलान् ॥११४॥
 त्रिस्तम्भेणोदित पायोद्विभोर्भूतचनुष्टयम् ।
 मुख्यकक्ष्ण मान्त्र निभवेनावृत्त बद्धिः ॥११५॥
 म्बुलिङ्गकणतुल्येन समुद्रतेन वै परान् ।
 वाचकान्तर्निविष्टेन व्यक्ततामागतेन च ॥११६॥
 तत्ताम्रं भगवद्रूपं हिमपुन्द्रेन्दुफान्तिमत् ।
 चतुर्भुज सौम्यवस्त्र पुण्डरीकनिभेक्षणम् ॥११७॥
 पीतकौशेयवसन मुपर्णध्वजशोभितम् ।
 मुख्यदक्षिणहस्तेन भीतानामभयप्रदम् ॥११८॥
 विधाकोशस्तु वामेन सगूर्जितश्च शङ्कराद् ।
 पृष्ठगे क्षपरस्मिन्तु प्रोचत दक्षिणो त्वरि ॥११९॥
 तथाविधे गदा वामे निषण्णा वसुधातले ।
 सिन्दूरशिखराक्षरमेकवस्त्र चतुर्भुजम् ॥१२०॥
 अतर्सीपुष्पसङ्काशवासोभृत्ताललाङ्घितम् ।
 मुख्येन पाणियुग्मेन तुल्यमाद्यम्य वै विधोः ॥१२१॥
 सीर तज्जटस्तेस्य मुमलं तु गदाक्षरे ।
 प्राश्नाणिशासमुदिनम्वयोतचयवीधिते ॥१२२॥
 शक्तकौशेयवसनं मकरध्वजशोभितम् ।
 गङ्गवक्त्रं चतुर्बाहुं वृद्धीय परमेश्वरम् ॥१२३॥
 शस्त्रहस्त

यामे परस्मिन् शार्ङ्गं च दक्षिणे बाणपञ्चकम् ॥१२४॥
 अञ्जनादिप्रतीकाश्च सुसिताम्बरबोद्धितम् ।
 नतुर्भुज विशालाक्ष मृगलाञ्छामूषितम् ॥१२५॥
 आदिस्त्वाणिपुगळनाचमस्यापि कीर्तितम् ।
 दक्षिणादिक्रमेणाव ह्याम्बा ये स्वहृगरेदको ॥१२६॥
 घनमालाधरा सवे श्रीवत्सकूनलक्षणा ।
 शोभिता कौस्तुभेनेव रत्नराजेन वक्षसि ॥१२७॥
 किरीटमकुटै रम्यैर्हारकेयूरनूपुरै ।
 ललाटतिलकैश्चित्रै स्फुरन्मकरकुण्डलै ॥१२८॥
 क्षमैर्विचित्रैर्माल्यै कर्पूराद्यैर्विलेपनै ।
 रम्यैरलङ्कृताश्चैव भावनीया सदैव हि ॥१२९॥
 पुनरप्यययोगेन प्रागुदङ्मध्यमे दले ।
 सितकृष्णेन वपुषा षण्णिरुद्ध स्मरेत्प्रभुम् ॥१३०॥
 उदकपत्रिममध्यस्थे प्रद्युम्न भावयेच्छदे ।
 रूपेण वृष्णपीतेन अप्ययावसरे तु वै ॥१३१॥
 प्रत्यङ्मुखिणमध्यस्थे पीतरक्तधनुर्धरम् ।
 स्मरेत्सङ्कर्षण देव प्रतिलोत क्रियाविधौ ॥१३२॥
 मध्ये प्राग्दक्षिणम्या च सितरक्तेन तेनसा ।
 वामुदेवो जगन्नाथो भावनीयो महामते । ॥१३३॥
 अथ शुद्धाशयत्वेन स्पष्टिकोपलपाद्विभु ।
 स्थानभेद समासाद्य सचक्रान्तिद्वयातु वै ॥१३४॥
 गृह्णति शरत्त रूपमुपसहारलक्षणम् ।
 अभेदेनगदिमूर्तेर्व सस्थित वटप्रीजवत् ॥१३५॥
 सर्वक्रियाविनिर्मुक्तममूर्तं परमार्यत ।
 चातुरात्म्य तदाद्य वै शुद्धसंविन्मय नहत् ॥१३६॥

वह्न्यर्केन्दुसहस्रामयानन्दस्पन्दरक्षणम् ।
 बीज सर्वक्रियाणां यद्विकृताणां यदाभ्युदयम् ॥१३७॥
 चातुरात्म्यं तु तद्विद्वि द्वितीयमलेश्वरम् ।
 नित्यं नित्याकृतिधरं तेजसा मूर्ध्ववर्चसम् ॥१३८॥
 भिन्नं सितादिभेदेन ऊर्ध्वं सखितेन च ।
 कैयस्यभोगफलदं भवर्गाजयङ्करम् ॥१३९॥
 चातुरात्म्यं तृतीयं तु मुवासन्दोहमुन्दरम् ।
 स्त्रियुत्पत्तिप्रलयकृतसर्वाङ्गरणान्वितम् ॥१४०॥
 प्रकृतिं स्वामधिष्ठाय समुदेत्यस्तमेति च ।
 चतुर्थं विद्वि तद्यस्य विश्वं तिष्ठति शासनात् ॥१४१॥
 यत्तन्मितादिकं रूपं चतुर्थं यत्कृते युगे ।
 रक्ताद्यं सितनिष्ठं च त्रैलोक्यादि महामते ! ॥१४२॥
 पीतं कृष्णं सितं रक्तं सम्प्राप्ते द्वापरे युगे ।
 कलौ कृष्णं सितं रक्तं पीतं चानुक्रमेण तु ॥१४३॥
 युगमन्याचतुष्के तु विभक्तिं परमेश्वर ।
 विभक्तिमूर्तिमामान्यं ह्ययं यत्तन्निरोधमे ॥१४४॥
 पीतरक्तं कृतान्ते तु रक्तपीतमनं परम् ।
 पीतकृष्णं च तदनु कृष्णशुक्लमनन्तरम् ॥१४५॥
 भेदं प्रागुदितैर्ज्ञेयं आयुषाम्प्रग्लाञ्छनैः ।
 ममत्वादन्यथा केन विभागोऽत्रावधार्यते ॥१४६॥
 ततस्तु केशवार्दानां ध्यानं वक्ष्ये मुनीश्वरा ! ।
 सर्वगं परमं ज्योतिर्मूर्तममलं हि यन् ॥१४७॥
 स एव वामुदेवेति मत्वा सम्यग्भजेत्ततः ।
 जेतमामृतसङ्काशं पुष्पाक्षरसिद्धं प्रभुम् ॥१४८॥
 ध्यातव्यममलन्धाम ध्यायेन्मूर्तमनन्तरम् ।

श्रोणीतटार्पितकरं सानुकम्पमनूपमम् ॥१४९॥
 दक्षिणेन तु हस्तेन भक्तानामभयप्रदम् ।
 पृष्ठाभरणवस्त्राद्य शङ्खचक्रद्वयान्वितम् ॥१५०॥
 तत तम्मातु वै धाम्नो युगपन्नि सृत स्मरेत् ।
 महत् स्फुलिङ्गसङ्काश समूह सततोदितम् ॥१५१॥
 तेन चाक्रमरवृन्द समाक्रान्त च भावयेत् ।
 अथ प्रत्येकतेजोशादुद्धृत भावयेत्क्रमान् ॥१५२॥
 त्रय त्रय सिताद्य च केशवाद्य चतुर्भुजम् ।
 दक्षिणोत्तरपाणिभ्या पृष्ठत केशवादिषु ॥१५३॥
 युगम युगम परिज्ञेय क्रमेणोर्ध्वगत त्विदम् ।
 शङ्खचक्रे कञ विद्या सा च शङ्खो गदाम्बुजम् ॥१५४॥
 तच्छङ्ख स कञ विद्या चक्रचक्र गदागदा ।
 शङ्खश्चक्र कञ पद्म चक्र शस्त्रस्ततो गदा ॥१५५॥
 तद्भूयोमसस्त्राभ्यामधरस्य द्वय द्वयम् ।
 ज्ञेय दामोदरान्ताना द्वावशानामिद शृणु ॥१५६॥
 पद्म गदा ध्वनिश्चक्र तत्पद्मो हेतिराट्ध्वनी ।
 गदाचक्र च तद्विद्या पद्म शस्त्रश्च सोम्बुजम् ॥१५७॥
 गदापद्म गदा शङ्ख स विद्याम्बुरुह स्वरि ।
 भूयोधामगणात्तन्मात्सम्यरेभिस्तृत महत् ॥१५८॥
 केशवादिपिभागेन त्रियाद्य च त्रयं तमम् ।
 कमलादितयेणैव त्वन्योन्यत्वेन लङ्घितम् ॥१५९॥
 नदपद्मामनसा च दिग्विदिषु च भस्मम् ।
 सर्वाजयतु विनयाच्चातरेण निनेन च ॥१६०॥
 देवीद्वादशरु चैव तस्मा रूपमयोच्यते ।
 पूर्णचन्द्राननना सर्वा सर्वर्तुकुमुमान्विता ॥१६१॥

भर्तृक्षणसम्पूर्णा सर्वाभरणभूषिता ।

विदुर्मात्रं त्रयं त्राद्यमपरं चम्पकप्रभम् ॥१६२॥

प्रियङ्गुमञ्जरीश्याम तृतीयं देवतात्रयम् ।

चतुर्थं त्रितयं श्यायेज्जातिपुष्पसमप्रभम् ॥१६३॥

आद्याया कमलं पाणावन्यस्या हेतिरात्करे ।

शस्त्रं श्याये तृतीयम्यामेन श्यायेत्त्रिषु त्रिषु ॥१६४॥

ततो विमर्शद्याना श्यानं रक्ष्ये द्विजोत्तमा ।

वैमर्शयो महाबुद्धे ! देवतानिचयो महान् ॥१६५॥

य उक्तस्ते मया पूर्वमेकैकं विद्धि तं त्रिधा ।

चतुर्णां युगमन्धीना युगानां च सथैव हि ॥१६६॥

विश्वविप्लवदोषाणां विनाशाय समुद्यतम् ।

सितरक्तादिरूपेण ज्वलदलकराकृतम् ॥१६७॥

कार्यारम्भे तथा मध्ये व्यवसाने तु सर्वदा ।

सन्धत्ते रूपमात्मीयमेक एव त्वनेकधा ॥१६८॥

श्रेयसे सर्वलोकानां स्थूल तत्कामरूपधृक् ।

अनुद्यतेन वपुषा कुन्देन्दुधवल्लेन च ॥१६९॥

वीरासनादिना चैव स्थितं मुदितमानसम् ।

लीलाविधृतमर्त्राख्यं सोम्यवस्तमनाकुलम् ॥१७०॥

प्रिया दोषगणं सर्वं धरत्यन्तं च मोक्षिणाम् ।

तदाक्तं शान्तसङ्गं च रूपं रूपवता वरम् ॥१७१॥

प्रकाशयति सन्मार्गं समाधिनिरतात्मनाम् ।

तेजोमयं यत्तद्रूपं वैभवं शान्तसङ्गकम् ॥१७२॥

उपासकानां भक्तानां सर्वे सर्वफलप्रदाः ।

विश्वाख्यूपो भगवान् ! स्वयं विश्वजिगृक्षया ॥१७३॥

अध्यक्षेण स्वरूपेण समुदेत्येक एव हि ।
 महिमानं तु निश्शेषं शुद्धं संवित्पुरस्सरम् ॥१७४॥
 आदायाऽऽद्यपदस्य च तुरात्म्यस्य वै विभोः ।
 तथा चाधारभूयिष्ठं देवानां चण्डितं हि यत् ॥१७५॥
 सितादयः कान्तयो याः श्रयादिकं च महामते ! ।
 सलाञ्छनं वैभवीयं सायुधं बीजमेव तु ॥१७६॥
 ज्ञानाद्यं गुणपट्कं च तदुक्ताः शक्तयोऽखिलाः ।
 अणिमाद्यष्टकं चैव स्थित्युत्पत्तिलोदयाः ॥१७७॥
 शक्तिः सा चातुरात्मीया त्वैश्वरीत्यभिधीयते ।
 यथार्ककिरणव्रातं त्यक्त्वा तेजःकणो महान् ॥१७८॥
 स्वकारणं विना सर्वमापूरयति गोचरम् ।
 स्वातन्त्र्यात्परिपूर्णत्वाच्चद्वस्त परमेश्वरः ॥१७९॥
 बिहाय चासुदेवाद्यं मूर्तिशाखाचतुष्टयम् ।
 वैभवीयस्य यूधम्य पतित्वेनावतिष्ठते ॥१८०॥
 सम्भूतिस्थितिसंहारभोगकैवल्यलक्षणम् ।
 प्रेरयन्वै धिया चक्रं पञ्चारमिदमुत्तमम् ॥१८१॥
 स्मर्तव्यस्यपदस्यः स स्वबीजेनामलात्मना ।
 आमूर्धतोऽग्निर्यन्तं तदीयं गालमण्डलम् ॥१८२॥
 रत्नवद्वैभवीयैस्तु बीजैर्माव्यमलंकृतम् ।
 क्रमादुच्चार्यमाणैस्तैरमृतौघेन पूर्ववत् ॥१८३॥
 पूजनात्परमेशत्वमचिरादेव यच्छति ।
 इत्येवमादिः सर्वेषां भाविनां परमेश्वरः ॥१८४॥
 स्थितोऽन्तर्यामिभावेन रूपमासाद्य निष्कलम् ।
 आसकामः स भगवान् स्वव्यापारवशेन ॥१८५॥
 स्वां शक्तिमवलम्ब्यासौ पद्मनागात्मना पुनः ।

धराम्बुहुतभुग्वातमूलनालदलोदरे ॥१८६॥
 चतुस्तत्त्वमये पद्मे गगनेकार्णवोदरे ।
 मानसेऽनन्तक्षयने दिव्यवोधतनुर्विभु ॥१८७॥
 सहस्राशुसहस्राभ उत्तानस्थो हि लीलया ।
 ततो विविधरत्नागे मायीये नाभिपुष्करे ॥१८८॥
 प्रोद्धतस्तु स्ववीर्येण विद्या सामर्थ्यविग्रहाम् ।
 मूर्तेर्ध्वजादिकै सर्वैरावृतस्तत्परायणै ॥१८९॥
 जनन्तचेष्टस्य विभोरित्येव त्वीश्वरात्मन ।
 भोगापवर्गद रूप शान्त व्यक्त च वैभवम् ॥१९०॥
 प्राग्वत्तुर्गपदावस्थ स्मरेद्भृत्कमलाम्बर ।
 दिशो दक्ष द्योतयन्त नानागात्ररुहेक्षितम् ॥१९१॥
 सौम्य द्विरष्टवर्षं च राजीयदललोचनम् ।
 भवकचकधृग्देव गदादेह तथैव च ॥१९२॥
 शक्तिमाधारसज्ञा च प्रोद्धतस्त स्मरेद्भुवम् ।
 स्थितो य स्तम्भभूतस्तु अस्मिन्वै विश्वमन्दिरे ॥१९३॥
 नभोऽनिलात्मनाचैव भूमिकामिन्नलक्षणे ।
 इत्येव मुख्यपूर्वाणा गुवान्ताना प्रकीर्तितम् ॥१९४॥
 शेषादीना च शेषाणामिदानीमवधारय ।
 ध्यान पातालनिलयपर्यन्ताना यथाम्भितम् ॥१९५॥
 एक एव जगन्नाथ स्वरूपाद्यैस्तु शक्तिभि ।
 नानात्वेनाप्यनन्तो यो भक्तानुग्रहकाम्यया ॥१९६॥
 तस्याभिधानिक रूप शृणु सर्वेश्वरस्य तु ।
 बुद्धिनाचलसङ्काश पूर्णचन्द्रसमाननम ॥१९७॥
 स्वमणिव्यजितेनैव युक्त फणगणेन तु ।
 प्रोद्धतस्त दल चक्रमपसव्यद्वयेन तु ॥१९८॥

वामहस्तद्वयेनैव शङ्खं मुसलेमेव च ।
 नित्यसन्निहितं शेषशक्तिं सर्वज्ञमच्युतम् ॥१९९॥
 मनस्यन्तर्मुखाणां यत्कर्मिणां पूरयेच्च तत् ।
 शक्तीशोप्यथ सच्चिन्त्यः पुण्डरीकनिर्भक्षणः ॥२००॥
 इच्छारूपधरैश्चैव सौम्यः प्रहसिताननः ।
 व्यक्तये च फलादीनां भक्तानामनुकम्पया ॥२०१॥
 पिण्डयन् स्वांग्रियुग्मेन वसुधा च करद्वयम् ।
 युगानुसारिकान्तिश्च चतुर्वक्त्रश्चतुर्भुजः ॥२०२॥
 मूर्तचक्रगढाहस्तस्वमूर्ताद्याम्बुजादितः ।
 दामं नयति सन्तापं कमलेनेन्दुकान्तिना ॥२०३॥
 नानामन्त्रमयीं विद्यां व्यञ्जयत्यमलात्मनाम् ।
 सम्यग्वाक्पतिना चैव कम्बुना शब्दमूर्तिना ॥२०४॥
 धाजाप्रतीक्षकेनैव गदाचक्रद्वयेन तु ।
 प्रेरितेन हिनस्त्वाशु सायुसन्तापकारिणम् ॥२०५॥
 नारसिंहेन वक्त्रेण भवभीतिविघातकृत् ।
 पुष्पाति सर्वभूतानि वाराहेणाऽमृतात्मना ॥२०६॥
 कुरुते पश्चिमस्थेन कापिलेनोपमहृतिम् ।
 भक्तिग्रह्णापराणां च स्मृतमात्रे सदैव हि ॥२०७॥
 हृन्मध्ये गगने भूमौ बहिर्मध्ये जलान्तरे ।
 चतुर्णां ब्राह्मणादीनां स्वयमेवाऽनुकम्पया ॥२०८॥
 चातुरात्येन रूपेण चतुर्धा व्यक्तिमेति च ।
 आत्मतुल्येन देहेन शङ्खपद्मादितेन तु ॥२०९॥
 मूर्तिमद्भिर्दलाद्यैस्तु युक्तेन वदनैर्विना ।
 धर्णानुरूपवर्णेन समेनाप्यसमेन तु ॥२१०॥
 अङ्गोन्यानुगतेनैव पूर्वोद्दिष्टेन नान्यथा ।

प्रहयानः सूर्यामः मर्त्यो मधुसूदनः ॥१११॥
 अष्टबाहुर्विशालांसोप्यग्निष्टोमकराकृतः ।
 शंखचक्रधरश्चैव बाणकामुकधृक्तथा ॥१२॥
 गजसामोभ्यां मूर्ताभ्यां सम्प्रवृत्तिनिवृत्तये ।
 कर्णिर्पाटनिविष्टं च ध्येयं पाणियुगं विभोः ॥१३॥
 विद्याधिदेवं भगवन् ! चतुर्वचनं चतुर्भुजम् ।
 लम्बकृच्च जटादण्डकमण्डल्वक्षसूत्रिणम् ॥१४॥
 फुल्लरक्ताम्बुजाभासं श्वेतपद्मकगङ्गितम् ।
 श्रुतीं श्रुताद्या वक्त्रेभ्यः मोदिरन्तमतः स्मरेत् ॥१५॥
 निर्धूमाङ्गावर्णाभं शंखपद्माक्षसूत्रिणम् ।
 फुल्लरक्तांशुविभवं देवताध्यात्मसूत्रकम् ॥१६॥
 ध्यायेदमयपाणिन्तं कपिलं तेजसां निधिम् ।
 येऽन्तः सर्वेश्वरो देवः साक्षीभूतो व्यशस्वितः ॥१७॥
 स्पष्टिकोपलवद्भावान् स्वशक्त्याऽर्थान् विभर्ति च ।
 अबिद्याविकृतानां तु भक्तानां सत्पदामये ॥१८॥
 तमनादि जगन्नाथं बहिःस्थूलतरात्मना ।
 द्वाबापृथिव्योऽग्न्यम्भं विश्वरूपमतः स्मरेत् ॥१९॥
 अनेकवक्त्राभिनयनमनेकितकराकृतम् ।
 यद्यप्यनेकवदनमनेकभुजगूषितम् ॥२०॥
 तथापि वै त्रयस्त्रिंशद्वदनैर्विविधैर्युतम् ।
 चतुर्भ्यधिकैर्दिव्यैश्चत्वारिंशन्महाभुजैः ॥२१॥
 ब्रह्मरुद्रेन्द्रदक्षार्कचन्द्रसिद्धास्तथा श्रुतिः ।
 पौरुषम्य तु चक्रस्य चोर्व्यदवत्रास्थितास्त्वमी ॥२२॥
 पिशाचाभिगमच्छेदनीयगन्धर्ववारिभिः ।
 वदन्तैर्बहिःस्थैर्यदक्षैश्च वदनं विभोः ॥२३॥

पाताळदिङ्महामेषलोकराशिगृहोत्थितैः ।
 वमलैस्तारसमेजैस्तु ध्यायेद्वक्त्रं तु पश्चिमम् ॥२२४॥
 यक्षान्तकोम्बुनागाद्यैर्वसुनक्षत्रगोगणैः ।
 वक्त्रैर्वाराहवक्त्रोर्ध्वं ध्यायेच्चैवमतदशुभैः ॥२२५॥
 पद्मायं चातुरात्मीयमन्त्राणां दक्षकं महत् ।
 मोच्छितं हि सुवर्णाद्यं तल्लाञ्छनचतुष्टयम् ॥२२६॥
 लोके शास्त्राष्टकं चैव पुस्तकं चाक्षमूत्रकम् ।
 दर्शकमण्डलं हैममभयं हि वरान्वितम् ॥२२७॥
 दर्माजिनं ततश्चक्रं मुशुभं चामरं सितम् ।
 सुवस्तुवौ चापि कलशौ वेदिर्वद्विसमन्विता ॥२२८॥
 चन्द्रार्कमण्डले पूर्णे नागेन्द्रो मणिर्दर्पणः ।
 पुष्पमग्न्यजनं दिव्यं विश्वपत्रलता तथा ॥२२९॥
 स्मर्तव्यास्तु भुजेऽप्यस्य विभोः संस्नानकैः समैः ।
 यथोदितक्रमेणैव व्यत्ययो न भवेद्यथा ॥२३०॥
 भाभिर्नानाप्रकाराभिर्देहोत्थाभिरिव जगत् ।
 भासयन्तं जगन्नाथं स्मरेद्भृत्कमलाविषु ॥२३१॥
 हंममूर्तिमथात्मानं ज्ञानयज्ञभुजं स्मरेत् ।
 कुन्देन्दुखिग्वकान्तिं च हेमतुण्डं महातनुम् ॥२३२॥
 रजस्तमोर्भि सत्सत्त्वं विग्रहं परमेश्वरम् ।
 धर्माधर्मेक्षणे ध्यायेदग्रीषोमात्मकेन तु ॥२३३॥
 दक्षिणोत्तरसंस्थेन पक्षयुग्मेन राजितम् ।
 बहिःस्थमेवोदकस्थं काञ्चनाचलसज्जितम् ॥२३४॥
 ध्यात्वा चर्चयेत्तु विधिवद्भस्माविग्रहमच्युतम् ।
 बहिर्द्रव्यमयस्त्वेकः सामान्येनैकलक्षणम् ॥२३५॥
 सम्बद्धनिर्वाणितः स्वर्गं पूर्वमिच्छति चार्थिनाम् ।

अ तर्वेद्या चतुर्धा यस्तेक एव महामस्रम् ॥२३६॥

तमेयागजपध्यानस्वरूप शश्वदेव हि ।

याजिनामपवर्गं तु विदधाति समापनात् ॥२३७॥

त यजपुम्प ब्रह्म वायुदेवमत्र हरिम् ।

ध्यायेद्वै नूररात्मानमज्जनाद्रिममप्रमम् ॥२३८॥

यज्ञाङ्गिहिहिताङ्गि च महान्याहृतिदिष्टिणम् ।

भूर्भुवस्त्वश्शरीर च शब्दब्रह्मकृमानसम् ॥२३९॥

निर्णुदन्त प्रपन्नानामविद्यपङ्कमज्जसा ।

वेद्येन पोतप्रान्तेन त्वक्षयेनाऽमलेन च ॥२४०॥

वासनावासिताना च जीवाना भवशान्तये ।

महाविभूतिर्भगवान् पूर्णपाङ्गुण्यविग्रह ॥२४१॥

मृनाच्छान्ततराद्ब्रह्मतत्त्वादादाय चाऽज्जलिम् ।

करोति सेचन दोषदग्धाना च स्वतेजसा ॥२४२॥

स्थूलरूपेण तमज बहिराराधनान्विधौ ।

आत्मात वायुना बद्धभिर्धूमाङ्गारपर्वतम् ॥२४३॥

ध्यायेत्तद्वन्महादीप्त बाजिवक्त्रमलाब्धनम् ।

वद्वत्रसाज्जलीकृम्य द्रवत्कनकलोचनम् ॥२४४॥

घोणाग्नेणाहरन्त च त्रैलोक्योत्थ जलन्धनम् ।

इत्या तद्रम्यसात्सम्यक् पृत्तुर्वन्त मुखेन तु ॥२४५॥

धर्म सामान्यममलमनादिनिधन विभुम् ।

दुर्लभ यत्प्रबुद्धाना तत्प्रसादधिया विना ॥२४६॥

तस्य स्थूलतर रूप शृणु तत्प्राप्तये परम् ।

तुहिनाचलसङ्काश सौम्यवक्त्र चतुर्भुजम् ॥२४७॥

कामार्थानुद्वहन्त च शङ्खपद्मच्छलेन तु ।

साधुमार्गे स्थिताना तु सयच्छन्त धिया च तौ ॥२४८॥

सिताक्षमालागर्भं तु वरपाणिमतः स्मरेत् ।
 चाङ्मयं नित्तिलं यस्य वस्तुजातमनश्चरम् ॥२४९॥
 शक्तित्वेन स्वभावस्थचिद्रूपस्यामितद्युतेः ।
 वरवाजिमुस्तं ध्यायेदथ बागीश्वरं प्रभुम् ॥२५०॥
 सूर्यका-तादिसङ्काशमनेकभुजभूषितम् ।
 कमलं चाक्षसूत्रं च वेदिं लेतामि भूषितम् ॥२५१॥
 साज्यधारौ मुकुमुबौ तु विष्टरं सोमसंयुतम् ।
 दर्माजिनं मेखलांश्चाप्यपसव्येषु यट्समी ॥२५२॥
 स्मरेद्वाग्नकरेष्वस्य पुस्तकं शंखमेव च ।
 वण्डं कमण्डलुं दर्वाभेकस्मिन्नित्यं करे ॥२५३॥
 पूर्णं ग्राम्यैस्तथाऽऽरण्यैश्चरुवीजैस्तु पञ्चमे ।
 सङ्मूलफलपात्रैस्तु बज्रद्रव्यैः सदक्षिणैः ॥२५४॥
 सर्वाधमोपकरणैर्धुक्तं च सममाजनम् ।
 ध्येयमस्य मुजे पष्ठे धृतं मूर्ते ऋगादिभिः ॥२५५॥
 वेदान्तरूपवेदैस्तु संस्कारैः समलैस्तथा ।
 विकारवसुधाधारे क्षभावे तु गुणोदधौ ॥२५६॥
 स्वशक्तिभावितं कृत्वा मनःपूर्वं चनुष्टयम् ।
 प्रकृत्यन्तः समास्ते यः सर्वज्ञः पुरुषात्मना ॥२५७॥
 निषण्णं भोगिशय्यायां तपनीयरुचिं स्मरेत् ।
 देवमर्णवशाय्याख्यं मूर्तेश्चक्रादिकैर्वृतम् ॥२५८॥
 लक्ष्म्या संवाह्यमानं च समाक्रान्तं च निद्रया ।
 वीज्यमानं हि वै शीत्या गीयमानं हि विद्यया ॥२५९॥
 कूर्मात्मा कूर्मवद्देवो ध्यातव्यस्त्वय लाङ्गलिन् ।
 द्रवत्कनकवर्णामस्वसामर्थ्यजलाश्रयः ॥२६०॥
 शक्त्यादिककलाद्वन्द्वद्वितयांभिः सनातनः ।

अ तर्वेद्या चतुर्धा यस्त्येक एव महामस्रम् ॥२३६॥

तस्योयागजपध्यानस्वरूप. शश्वदेव हि ।

याजिनागपत्रं तु विदधाति सगापनात् ॥२३७॥

त शत्रपुरस्य त्रस वासुदेवमन हरिम् ।

ध्यायेद्वै मृदरात्मानमज्ञनाद्रिममग्रम् ॥२३८॥

यज्ञाज्ञचिह्निताग्निं च महाव्याहृतिदष्टिणम् ।

भूर्भुवम्भ्वश्शरीरं च शब्दब्रह्मकमानसम् ॥२३९॥

निर्णुदन्त प्रपन्नानामविद्यपङ्कमजसा ।

वन्देन पोलप्रान्तेन त्वक्षयेनाऽमलेन च ॥२४०॥

वासनायासितानां च जीवानां भवशान्तये ।

महाविभूतिर्भगवान् पूर्णपाङ्गुण्यविग्रह ॥२४१॥

स्वकाच्छान्तनराद्भक्तानत्त्वादादाय चाऽञ्जलिम् ।

करोति सेचनं दोषदग्धानां च स्वतेजसा ॥२४२॥

स्थूलरूपेण तमजं बहिराराधनान्विधौ ।

आध्मात वायुना यद्वन्निर्धूमाङ्गारपर्वतम् ॥२४३॥

ध्यायेत्तद्व-महादीप्तं याजिवक्त्रमलाच्छनम् ।

वद्वत्तज्ञाजलीकृन्धं द्रवत्कनकलोचनम् ॥२४४॥

घोणाग्नेणाहरन्तं च त्रैलोक्योत्थं जलन्धनम् ।

वृत्त्वा तद्वम्भमात्सम्यग् पृच्छुर्वन्तं मुसेन तु ॥२४५॥

धर्मं सामान्यममलमनादिनिघनं विभुम् ।

दुर्लभं यत्प्रनुदानां तत्प्रसादधिया विना ॥२४६॥

तस्य म्यूनतरं रूपं शृणु तत्प्राप्तये परम् ।

तुहिनाचलमज्ञां सौम्यवक्त्रं चतुर्भुजम् ॥२४७॥

फामार्थावुद्वहन्तं च शङ्खपद्मच्छलेन तु ।

साधुमार्गेण शितानां तु सयच्छन्तं धिया च तौ ॥२४८॥

सिताक्षमाटागर्भं तु वरपाणेमत स्मरेत् ।

चाङ्मय निखिल यस्य वस्तुजातमनश्चरम् ॥२४९॥

शक्तित्वेन त्रिभाष्यचिद्रूपम्यामितद्युते ।

वरवाजिमुस ध्यायेदथ वागीश्वर प्रभुम् ॥२५०॥

सूर्यका तादिसद्भाशमनेरुमुजमूपितम् ।

कमल चाक्षसूत्र च वेदि वेत्तामि भूषितम् ॥२५१॥

साज्यधारौ मुक्त्सुवौ तु विष्टर सोमसयुतम् ।

दर्भाजिन मेखलाश्चाप्यपसव्येषु घट्समी ॥२५२॥

स्मरेद्वामकरेष्वस्य पुस्तक शस्त्रमेव च ।

क्षण्ड कमण्डलु दर्बामेकस्मिन्त्रितय करे ॥२५३॥

पूर्ण ग्राम्यैस्तथाऽऽरण्यैश्चरुमीजैस्तु वस्त्रमे ।

सदमूलफलपात्रैस्तु यज्ञद्रव्यै सदक्षिणै ॥२५४॥

सर्वाश्रमोपकरणैर्युक्त च सममाजतम् ।

ध्येयमस्य भुजे पाष्ठे वृत्त मूर्ते ऋगादिभि ॥२५५॥

वेदाङ्गैरुपवेदैस्तु सस्कारै समस्रैस्तथा ।

विकारवसुधाधारे ह्यभावे तु गुणोदधौ ॥२५६॥

स्वशक्तिभावित कृत्वा मन पूर्वं चतुष्टयम् ।

प्रकृत्यन्त समास्ते य सर्वज्ञ पुरुषात्मना ॥२५७॥

निपण्ण भोगिशय्याया तपनीयरुचिं स्मरेत् ।

देवमर्णवशाय्यास्य मूर्तेश्चक्रादिकैर्वृतम् ॥२५८॥

लक्ष्म्या सवादमान च समाक्रान्त च निद्रया ।

वीज्यमान हि वै प्रीत्या गीयमान हि विद्यया ॥२५९॥

कूर्मात्मा कूर्मवदेवो ध्यातव्यस्त्वय लाञ्छलिन् ।

द्रवत्कनकवर्णाभस्वसामर्घ्यजलाश्रय ॥२६०॥

शक्त्यादिककलाद्वन्द्वद्वितयाभि सनातन ।

प्रात्यादिककलाद्वयं प्रोद्गिरस्तु श्रुतिलयम् ॥२६१॥
 अतसीषुप्पसङ्काशं शङ्खचक्रगदाधरम् ।
 मन्त्रोपकरणाङ्गं निमग्नोद्धारणक्षमम् ॥२६२॥
 म्वशक्तिविभवाधारमिच्छाज्ञानक्रियाचिपम् ।
 नानाविशेषविज्ञानम्बुलिङ्गोर्मिमदोदितम् ॥२६३॥
 दारयन्तं स्थितं हार्दमनूतं मोहमुल्लङ्घनम् ।
 नदन्नादमनारयेयं तमच परमेश्वरम् ॥२६४॥
 सन्तप्तकनकामच ध्यायेद्देव नृकेसरिम् ।
 ज्वलदग्निस्कुलिङ्गाभिः स्वदेहोत्थाभिरावृतम् ॥२६५॥
 रथाङ्गशङ्खघातारं त्रसमूर्तमुभीषणम् ।
 सत्सत्त्वकरजश्रेणीर्दीप्तेनोपयपाणिना ॥२६६॥
 सयच्छन्तं धिया सम्यग्मविना साभयम्परम् ।
 अमृताध्मातमेवामममृताहरणविभुम् ॥२६७॥
 पीनाम्बरधरं ध्यायेदेकवक्त्रं चतुर्भुजम् ।
 श्रेणीतटार्पितकरं शङ्खचक्रविभूषितम् ॥२६८॥
 गन्धतो दक्षिणेनैव वहन्तं गिरिरूपघृक् ।
 शुद्धज्ञानाबुविद्धं च कर्मसम्भवभीतिहृत् ॥२६९॥
 दिशः-१ म्यधिप्रा सम्यग्मत्तानां भक्तवत्सलम् ।
 मायामयितुम्बान्धं क्षोभयित्वा प्रकाशितम् ॥२७०॥
 अमृतं शुचुषादीनां प्रतिपक्षमनामयम् ।
 एव चाध्वरं भाव्यं मायाख्यार्णवमध्यगम् ॥२७१॥
 आत्मावृतमनौपम्यमहरध्वसकर्मणा ।
 ध्यायेत्कमलगार्धोमं देवदेव श्रियपतिम् ॥२७२॥
 यमलान्यहेनांगविभूषितकरद्वयम् ।
 द्रव्यं देवीपरिणये ललितैव समर्पयन् ॥२७३॥

ध्यायेत्तत्पतरत्नं च देव राजोत्पलवृत्तिम् ॥२८६॥

विज्ञानरश्मिभिर्दीप्तं सत्तत्त्वगण्डासनम् ।

नानास्वरूपमूनात्मा सद्ब्रह्माभुजगुपितम् ॥२८७॥

चक्रं सङ्गं भद्रं वाणमङ्कुशं कुन्तमेव च ।

पटसु दक्षिणहस्तेषु शक्तिं चापं च कार्मुकम् ॥२८८॥

मुमलं मुद्गरं भीमं खेटकं कामबाहुषु ।

देव आम्नदब्जागच्छ सत्सार्थं पारिजातजित् ॥२८९॥

आक्षिप्तकर्मा देवेश स्त्वेनेकाहुतविक्रमः ।

प्रबन्धप्रतिरक्षणा भक्तागागपि देहिनाम् ॥२९०॥

यो योऽवगृहो सरूढो दानित्यश्चानुरक्षरः ।

न्यमोषविटपाकारोऽप्यविद्यामण्डलक्षण ॥२९१॥

कर्मवृक्षस्तुषित्तो मोहाद्याफलावृतः ।

तनुत्पाटनसिद्धयर्थं मनुमस्य जग मदा ॥२९२॥

आविदयाऽऽलेशमात्रेण दृषया ता जगत्प्रभु ।

स विवेकात्मना गृह्णा ज्ञानबाहुविनानष्टम् ॥२९३॥

प्रेतार्थधर्मैराग्यशमय स्थितिशक्तिवृत् ।

आदाय सयमाप्नोष नियमाद्यगग तथा ॥२९४॥

इन्द्रियारिगणं जित्वा कामंणा दोषदो हि यः ।

यदस्य सुरजिह्वं तद्भुजदशभुजं समेत ॥२९५॥

दिष्पमाद्यप्यम्बरधर दिव्याभरणमृषितम् ।

चतुर्वदनं सुनयनं दागोत्तमार्तिप्रियम् ॥२९६॥

सङ्गं चक्रगदाचाणं मुगटं च तत्सङ्गम् ।

पटसु दक्षिणहस्तेषु शङ्खमङ्कुशनागुक्कम् ॥२९७॥

उग्रं च फणमृताक्षं विनेदाममुजेष्वमो ।

पद्मेनानिला देवं आगच्छेत्तं न वदन्ता ॥२९८॥

'तदसलमनरया वेद्या ताच्चिन्तयाऽनिशम् ।
 सवेद्यमान विनयाच्चाग्रेण सितेन तम् ॥३९॥
 श्लोकनाथ विद्यालाक्ष सर्ववेचनमस्कृतम् ।
 परसिंहासनाख्यं ध्यानोन्मीलितलोचनम् ॥३०॥
 पद्मासनेतोषविष्टं पद्मगर्भोपमद्युतिम् ।
 परुणाविष्टबुद्धिं च दाहूपपकराहितम् ॥३०१॥
 जानकीरास्यसदृशमार्गत्रयनिदर्शकम् ।
 समरेदध दत्तालयं ज्ञानमूर्तिमलेपकम् ॥३०२॥
 मनम्यमूर्ति देवानां सगाधिविरतात्मनाम् ।
 उपास्यारसानां च ब्रह्मगर्भानुसारिणाम् ॥३०३॥
 स्वप्नभानिकरेणैव धामयन्त च मत्पथम् ।
 मनसा सह वायुना मागतिप्रतिषेधकम् ॥३०४॥
 श्रुतीनामागमानां च व्यापाराणां तथैव च ।
 वर्णानामाश्रमाणां चाऽऽप्याचाराणां तथैव च ॥३०५॥
 चर्मानामाश्रमाणां च परिरक्षक एव हि ।
 जानमैकार्णवान्तन्मध्ये निष्क्रम्य बुद्धिशायि ॥३०६॥
 अभिधानलताख्ये त्वष्टुपरिस्थमनुस्मरेत् ।
 प्रावृष्टांगशिमिव ज्वाला तेजसा त्रयलनोपमम् ॥ ३०७ ॥
 ध्वमकृद्विज्जालस्य विद्रोऽऽवस्यचमस्य च ।
 उच्छृष्टद्विजम्पेण विकसत्पद्मरूपिणा ॥ ३०८ ॥
 न एव द्विभुजो ध्येय दण्डद्वर्गोऽसुत्रधृज ।
 नन्वज्योन्नाजिताज्ञानं न्यग्रोपशयनं विभुम् ॥ ३०९ ॥
 निपण्णमीषदुक्तान द्विभुजं निशुरुषिणम् ।
 पृथगेव निरम्मास ज्ञानानेन्द्राग्नीवितम् ॥ ३१० ॥

विष्टराविष्टपाणिञ्च क्रिशाकाण्डप्रदर्शकम् ।
 पठन्तमनिश शास्त्र पञ्चरात्रपुरम्सगम् ॥३३६॥
 कृष्णमिन्दीवरड्यामम् र्वनाहु नटाधरम् ।
 पादेनैकेन तिष्ठन्तमाहगन्तश्च मारुतम् ॥३३७॥
 एकत्रिपङ्क्तिपङ्कान्नाद्यतिकृच्छपरत्यगम् ।
 पक्षमामोऽग्यासाश्च दिशन्तमनुचिन्तयेत् ॥३३८॥
 कृष्णाजिनोत्तरीयाश्च सर्वे कापायधारिण ।
 ब्रह्मरिक्तधरास्सर्वे सर्वे ब्रह्मपरायणा ॥३३९॥
 मुख्यकर्मपरिक्रान्तास्साधूना प्रेरणाय च ।
 कालानुकूलमाश्रित्य सर्वे सर्वे परायणा ॥३४०॥
 असङ्गसक्त्या भगवान् सत्कुठाराभिधानया ।
 छिनत्ति बन्धमूलान् यः कर्मवृक्षास्तु कर्मिणाम् ॥३४१॥
 तमेव द्विभुजं ध्यायेत् उदयादित्यप्रर्चसम् ।
 कृष्णेणचर्मप्रसन सत्कुठारकराकितम् ॥३४२॥
 दशेन्द्रियाननघोरं यो मनोरजनोच्चरम् ।
 त्रिवेकशरजलेन शमयति योगिनाम् ॥३४३॥
 ध्वेयस्त एव विद्यात्मा मतोयजलदप्रभ ।
 रक्तराजविनयन धनुश्शरकराकित ॥३४४॥
 वागेन्द्र मण्डलं यो वैम्बस्वरूपद्युतिलक्षणम् ।
 स्वयं स्वोऽयं विमज्जति त्रिधा पश्यन्ति पूर्वकम् ॥३४५॥
 बोधमारुतद्वह्निर्वृत्त्यानेष्वभ्युदित क्रमात् ।
 भ्रमर्नय्यस्तोऽपि भगवानतसीजुमुमद्युति ॥३४६॥
 यद्वन्नैवामहस्तेन सर्वशान्तार्थपुस्तकम् ।
 रक्षिणेन नु शास्त्रार्थमादिशश्च यथास्थितम् ॥३४७॥

युगानुसारिभेदानामस्तेष्वननाय च ।
 विभजस्तु चतुर्धा वै वेदमेक त्रिकालदिन् ॥३४८॥
 दानधर्मरतानाञ्च यागयज्ञानुयाजिनाम् ।
 तस्त्वाध्यायसक्ताना मुक्तानामपुनर्भवात् ॥३४९॥
 सरक्षणाय योग्यत्वविज्ञानव्यक्तयेपि च ।
 समुदेति जगन्नाथस्तेषा हृत्कमलावनः ॥३५०॥
 मनोवाञ्छितमाक्रम्य त्वादायात्तु गुणायुधान् ।
 नूनमुत्पटयत्याशु जन्मान्तरशतोत्थितम् ॥३५१॥
 यैषय वासनाजालं शुद्धविज्ञानसिद्धये ।
 ध्यायेद्गुरोराश्रय त वै तनुत्रावृत्तविग्रहम् ॥३५२॥
 सितोष्णपिललाटञ्च नातिदीर्घजटाधरम् ।
 द्रवत्कनकवर्णाभामिषुधिद्वयमध्यगम् ॥३५३॥
 शरचापकरव्यग्रसङ्ग कुन्तकुठारिणम् ।
 यज्ञाध्ययनदानादि परिरक्षन्तमेव हि ॥३५४॥
 शान्तयन्तमवर्णानामधर्मनिरतात्मनाम् ।
 सर्वतत्त्वाश्रय तत्त्वं सर्वशक्तिमयं विभुम् ॥३५५॥
 सर्वेन्द्रियगुणाभास सर्वेन्द्रियविवर्जितम् ।
 निरशेषभुवनानाञ्च ध्यातव्यं तदधः स्थितम् ॥३५६॥
 अनन्तशयनारूढ कल्यान्तहुतभुङ्गमम् ।
 उज्ज्वलज्वालावज्जोयुक्त ज्वलनाशुविरोधितम् ॥३५७॥
 चक्राद्यायुध *वृन्देन मूर्तेन परिवारितम् ।
 सिताग्निदेशतोल्हनीधिता दक्षिणतो विभो. ॥३५८॥
 मूर्धदेशगत निद्रा पृष्टिस्तद्वामतस्त्रिता ।
 मयानदेवताध्यागमिदमुक्त समासतः ॥३५९॥

सुपर्णः पद्मरागामः निर्मलः स्वर्णलोचनः ।
 गरुडः काञ्चनामस्तु कुटिलश्रुणेक्षणः ॥३७२॥
 केकराक्षस्तु ताक्ष्यो वै प्राकृद्जलदसन्निभः ।
 द्रवत्कतकनेत्रस्तु शबलामस्तु पञ्चमः ॥३७३॥
 चतुर्भुजा स्तुपर्णाद्या स्तौम्यरूपा स्तवनाकुला ।
 पतत्रिचरणाः स्तवैः पक्ष्मण्डलमण्डिताः ॥३७४॥
 लम्बोदरा स्तुपर्णानाङ्गाः कुण्डलाद्यैस्तु भूषिताः ।
 कुटिलम्रसुवृक्षाक्षा वक्रतुण्डा स्मिताननाः ॥३७५॥
 अपानादिसर्पराणामाभिपत्येन संस्थिताः ।
 महाबला महाबाया रक्ततुण्डोऽत्र पञ्चमः ॥३७६॥
 आधेयचरणाधस्त्यस्तन्य आद्यस्य वै करः ।
 दक्षिण आक्षसूत्रेण सुसितेन च भासितः ॥३७७॥
 एवमेव सुवर्णस्य परिशेयं भुजद्वयम् ।
 नान्मुद्देशे परो वाम उशनस्तु सविस्मयः ॥३७८॥
 पुष्पस्तनकसम्पूर्ण ऊर्ध्ववक्रस्तु दक्षिणः ।
 गरुडस्य द्वयं विद्धि हृद्देशेऽङ्गालिरूपिणम् ॥३७९॥
 तत्रैव सम्पुटानार चतुर्धस्य करद्वयम् ।
 दक्षिणेऽमृतकुम्भस्तु धामे तु विषमं कर्णौ ॥३८०॥
 पत्रमस्य द्वयं शेषं त्रयाणां च द्वयोस्समम् ।
 आधेयचरणाकान्तो यदि वै दक्षिणः करः ॥३८१॥
 सद्यारो विहितो धामे दक्षसूत्रस्य वै तदा ।
 आधेयचरणाधस्त्यं यस्य पाणितलद्वयम् ॥३८२॥
 निरस्तयूव त विद्धि बाहनं मगधनायम् ।
 अनुग्रहपरम्बास्ते पाक्षिपक्षाब्जविष्टरे ॥३८३॥
 स्यतेजोनिजसामर्थ्यममूररजगन्विने ।

पद्मासनादिना चैव केवल वा श्रियाऽन्वित ॥३८४॥
 सुन्यक्तावयवस्थित्या विद्धि तं गरुडासनम् ।
 मेढमुत्सोदरस्यैव गोपिताद्वेग्यामिना ॥३८५॥
 धीर्मपातात्स्वशिरसा गच्छतश्चाण्डजेन तु ।
 लोकान्तराणां कार्यार्थं वात्सल्याध्यायिनामपि ॥३८६॥
 प्रत्यक्षदर्शनार्थं तु स्मृतो गरुडवाहनः ।
 तस्माद्भगवतो विष्णोरेव रूपधरस्य तु ॥३८७॥
 समाहृतस्य सिद्धार्थमासीन संस्मरेत् स्थितम् ।
 उपसंहृतवामाङ्घ्रि फल्लस्थो वा गगस्थितः ॥३८८॥
 पापमिच्छाफलानां यत्तु ध्वस्तपत्यन्यचिन्तितम् ।
 आजानेर्दक्षिणस्यैवमविशिष्टे स्मृतोऽच्युत ॥३८९॥
 आभोक्षात्सर्वसिद्धीनां दक्षिणोऽध्यायिनां भवेत् ।
 सर्वमेव नम्रजुस्थित्या सस्थितश्चार्थिनां स्मृतम् ॥३९०॥
 स्वस्तिकार्धैर्मन्येष किं तु तं वाहनं विना ।
 निहितापीठकरुहारसिद्धासनगतस्य च ॥३९१॥
 विहगाधिपतिश्चात्र योगैश्वर्याद्विगतिं च ।
 रावन् मुञ्जहृन्मु नागेन्द्रास्तवरान्वितम् ॥३९२॥
 विभीराजं दशैर्नैव तुष्ट्यर्थं वा स्वयं विभो ।
 गगन्त्रयोदयार्थं तु शान्तये शरभैषिणाम् ॥३९३॥
 शिभिरेन च तपोण नानालोकान्तरेषु च ।
 अनिरुद्धगतिर्वीरो विचरत्तेषु एव हि ॥३९४॥
 तदारुणस्य यद्रूपं दाकाशस्य च साम्प्रतम् ।
 जनेन्द्रेणैवैवम् तु निषोष गदतो मम ॥३९५॥
 संप्रपन्नं सदा तान्त्रं नविनां वरिण्येन तु ।
 मोदन्त्येव यामे । सप्तं पूर्वोक्तलक्षणम् ॥३९६॥

द्विभुजस्य त्रिद रूप शक्तीशस्य तु केवलम् ।
 रूपेणानेन च पुनप्योदा समुपयाति च ॥३९७॥
 सह कान्तायणेनै त्वेकाद्येन पृथक् पृथक् ।
 प्राग्वल्लक्ष्म्या समेत यत्तदेक रूपमेश्वरम् ॥३९८॥
 श्रीपुण्ड्रोरथ मध्यस्थ द्वितीय परिकीर्तितम् ।
 श्रियादिमायानिष्ठेन चतुष्केणावृत परम् ॥३९९॥
 शुद्ध्यादिफेन पदकेण चतुर्थं विद्धि साम्प्रतम् ।
 पुण्ड्रान्तेन श्रियाद्येन त्वष्ट्रेण तु पञ्चमम् ॥४००॥
 लक्ष्म्याद्येन द्विषष्ट्रेण षष्ठं विद्धि समन्वितम् ।
 श्रियादिविगला क्वाति जया लक्ष्मी ईशानुषा ॥४०१॥
 चतुर्थी भगवन्माया विधन्यास्य विनन्धिनी ।
 शुद्धिर्निरञ्जना नित्या ज्ञानशक्त्यपराजिते ॥४०२॥
 प्रकृति स्तुन्दरी पदमसिस्तुक्त सर्वसिद्धिदम् ।
 लक्ष्मीशब्दनिभि स्सर्वकामदा श्रीतिर्वाधिनो ॥४०३॥
 यमस्करी क्षान्तिदा च तुष्टिदा पुष्टिवाहकम् ।
 द्विषष्ट्रैवमये योगे देवीना कीर्तित हि यत् ॥४०४॥
 लक्ष्म्याद्यन्त च चोद्धव्य भेदेऽस्मिन्नाग्नेधरे ।
 पुनश्चतुर्भुजस्यैव विज्ञेय भेदमस्तु ॥४०५॥
 किं तु ये शङ्कन्ते द्वे वामहस्तद्वये तु ।
 जगत्पद्मिन् हि यच्छन्त शान्तिमाप्तेन शश्वतीम् ॥४०६॥
 प्रोदहन्त द्वितीयेन त्वपसव्येन चै गढाम् ।
 भूष कान्तपुष्पेन पूष्पेक्ष्ण दाम्पेन तु ॥४०७॥
 चतुर्णामङ्गवृद्धाणामन्योन्यत्वेन धारणात् ।
 यत्ते द्वादशया रूप निदशक्तीश्च केवलम् ॥४०८॥
 पुनर्दशम्या तप्त यत् त्रिकुटयेन तु ।

स्थितमेकाधिकेनैव पोढा कमललोचन ॥४०९॥
 एव चतुर्भुजेनैव वपुषा बहुधा स्थितम् ।
 मसथा पद्भुजाधेन मुजाधियेन वा पुनः ॥४१०॥
 स्थितस्त्वेनेकथा देवो यथा तदनचारय ।
 पद्बाहुरष्टबाहुश्च दश द्वादशबाहुष्टक ॥४११॥
 द्विसप्तषोडशकरम्नथाष्टादशमूपित ।
 केवलादिश्च सर्वेषां प्राम्द्वेष्टस्तु सप्तथा ॥४१२॥
 तन्मे शृणु यथावस्थमस्त्रविन्यासचिहितम् ।
 पद्भुजो दक्षिणैर्धत्ते निम्लिश कमलं गदाम् ॥४१३॥
 सशरं कार्मुकं शङ्खं वामैरम्भोत्तम त्रिभिः ।
 गदामुमलचक्रासीनष्टबाहुस्तु दक्षिण ॥४१४॥
 शङ्खमङ्कुशपाशश्च वामैस्तु सशरं धनुः ।
 खड्गवाणगदापद्मशक्तियुक्तास्तु दक्षिणाः ॥४१५॥
 दश बाहोर्धनुःशङ्खचक्रग्वेदाश्च रामया ।
 पण्णा दक्षिणहस्तानां द्विदशभुजमूपित ॥४१६॥
 सन्धत्ते कमलं खड्गचक्रवाणगदाङ्कुशान् ।
 शङ्खपाशाभय शक्तिं सव्यानां मुमल धनुः ॥४१७॥
 चतुर्दशभुजो धत्ते वामे तु भुजसप्तके ।
 शङ्खं गदाङ्कुश पाशं मुमल मुद्गरं हलम् ॥४१८॥
 दण्डाब्जकुलिशं चक्रं खड्गशक्तिपरश्वधान ।
 विभृयात्पोटशभुजो मुम्यरस्तम्भमुद्गरान् ॥४१९॥
 अभय कमलं खड्गं शक्तिदण्डशराङ्कुशान् ।
 शिखरचक्रगदावज्रं शलाग्रं चकार्मुकान् ॥४२०॥
 परं कराष्टकेनैव यत्ते सव्येन विधजित् ।
 पद्मगदगदावज्रं चक्रं शलाग्रं च दण्डान् ॥४२१॥

दण्डदक्षिणहस्तैस्तु घत्तेऽष्टादशबाहुधृक् ।

शङ्खामयं हलं त्रिकं मुद्गरं मुसलं धनुः ॥४२२॥

कुटारमतुलं पाशं विमुर्वागमुजैर्मृन् ।

विमर्ति दुष्टशान्त्यर्थं साधूनां पालनाय च ॥४२३॥

भूयो विशेषरूपाणि प्तान्येष विशेषतः ।

सद्वक्त्रद्वयमात्रेण नयत्यमितविग्रहम् ॥४२४॥

संहत्तेजोसहिष्णूनां पितृयागरतारमनाम् ।

अङ्गनादिकसंचारभीतानां वै हिताय च ॥४२५॥

अभूते वै गृहे मागे तेजसे नित्यदक्षिणे ।

धामदक्षिणषक्त्राभ्यां कुर्याद्वै व्यत्यय प्रभुः ॥४२६॥

पृथगेऽपि च शान्त्यर्थं तेजसः पद्मलोचनः ।

हेतुना तेन भगवान् बहिरन्तर्गतैर्न वै ॥४२७॥

। आशिपोमौ समीकृत्य त्वास्ते साधारणात्मना ।

न्यत्किं वागीशषक्त्रं तु नीत्येव शिरसोऽपरि । ४२८॥

पद्मवक्त्रेण धनुषा त्नामूलाचात्यनेकधा ।

शब्दवक्त्ररतानां च ध्यायिनामात्मसिद्धये ॥४२९॥

आपाताद्वाच सर्वेषां लोकानां पूरणाय च ।

मानावपुर्धरो भूयस्त्वैकैकेनैव याति च ॥४३०॥

भेदेन रूपमाधित्य दक्षया च सिनादिकम् ।

विना यस्मैर्नृसिंहाद्यम्भर्वज्रमाहिगान्वितम् ॥४३१॥

विमर्ति ऋणप्येतानि आनिग्दन्तु ताश्चैकः ।

एवमाक्रम्य गरुड प्रपुष्नो विष्ण्याशनुष ॥४३२॥

नानात्मनपिनाभ्येति महर्षयस्मृगार्णवः ।

देवस्मृत्यो मरुः स्थिन्वा विधान्मा यन्त्यनेकधा ॥४३३॥

सुरगिदन्नुप्यदिव्यतानां तु मन्त्रादने ।

चतुर्णां ये निजा वर्णास्ते तु मूर्त्यन्तरेषु च ॥४३४॥
 चतुर्भुजस्यादिमूर्तीर्विष्णोर्मूर्त्यन्तरस्य च ।
 बरालाञ्छनतुल्यरते भेदकृतसध्वजद्वयम् ॥४३५॥
 अपसव्यस्थितेनैव तत्तालाख्यञ्चजेन तु ।
 स्वरूपभेदमाप्नोति स्वमूर्त्या सह सर्वदा ॥४३६॥
 यस्मात्कार्यवशेनेव मूर्तीनामपि पाणिना ।
 चतुःपद्मादयश्शान्तामूर्तामूर्तास्तथोद्यताः ॥४३७॥
 इत्येष भगवद्विद्यान सर्वमूर्ते मुनीधरा ।
 दिव्यायुधानाकेषां चिद्विद्यानमुक्तं पुरैव तु ॥४३८॥
 दोषाणामायुधानां तु ध्यातुं वक्ष्येऽमुना द्विजा ।
 सन्ध्याजलदसङ्काश लाङ्गल भीमलोचनम् ॥४३९॥
 क्षमाङ्गमुजताम च यज्ञकाय बलोत्कटम् ।
 स्वराशिखाचितं ध्यायेन्नृत्त्यमानं च नन्दकम् ॥४४०॥
 शरदाकाशसङ्काश दर्शन्तं दशनावलिम् ।
 सूर्यमण्डलसङ्काश खेटक सौम्यमूर्तिकम् ॥४४१॥
 ग्रन्थमस्तपूगानि स्ववस्त्रेणानिश बलात् ।
 बलमुष्टिं स्मरेद्दण्डं गत्वाङ्गं रक्तलोचनम् ॥४४२॥
 क्रोधमूर्तिं स्वदशनैर्दशान्तमधरं स्वरम् ।
 शक्रकामुक्कवर्णं च परशु भीमविग्रहम् ॥४४३॥
 द्रवस्कनकनेत्रं च ज्वलज्वालाजटाधरम् ।
 मुद्गरं शतधामाम पीनासं पृथुविग्रहम् ॥४४४॥
 जटाकलापधृक्सौम्यं पुण्डरीकनिभेशनम् ।
 यत्र यज्ञोपलभं तु स्थितं दीर्घनस्त्राङ्कितम् ॥४४५॥
 दम्पूकराजवदं ज्वलत्स्नकलोचनम् ।
 सौभागिनीप्रभां शक्तिं शान्तागिण्डनेक्षणम् ॥४४६॥

घनघर्घरनिर्घोषमुद्गिरन्त मुहुर्मुहु ।
 अन्यत्सर्वं तु पूर्वोक्त ध्यानमेवा मुनीश्वरा ॥४४७॥
 आधिष्ठातृक्रमस्त्वेषामोषध्यो लाङ्गल द्विजा ।
 नन्दक सर्वशास्त्राणि खेटक वसुधा स्मृता ॥४४८॥
 ज्ञेयो हि दण्डो नियतिर्वैराग्य परशुस्मृत ।
 मुद्गरस्तु परिज्ञेयो ब्रह्मकारो मुनीश्वरा ॥४४९॥
 विज्ञानमण्डल वज्र समाधिश्चाकिरुच्यते ।
 भिन्नरूपस्य च विमोर्त्य उक्तस्मुन्दरीगण ॥४५०॥
 साधारथाप्यसाधारस्तासा ध्यान क्रमाच्छृणु ।
 चिन्ताखण्डलचापामा लक्ष्मी रक्तान्बुजप्रभा ॥४५१॥
 पुष्टि कनकगौरा च कीर्ति कुमुदपाण्मरा ।
 जयार्ककान्तिसदृशी मायाञ्जननिभा स्मृता ॥४५२॥
 शुद्धि किंशुकसङ्काशा कुन्दाभा तु निरञ्जना ।
 बन्धुजीवोज्ज्वला नित्या ज्ञानशक्तिस्सितारुणा ॥४५३॥
 कुल्लेन्दीवरवर्णा च परिज्ञेया पराजिता ।
 रक्तोत्पलाभा प्रकृति स्तितपीता सरस्वती ॥४५४॥
 सर्वकामप्रदा सिद्धिस्तिन्द्रनीलसमप्रभा ।
 सिन्दूरपुञ्जवर्णाभा विज्ञेया प्रीतिवर्धिनी ॥४५५॥
 यशस्करी च दुग्धाभा क्षान्तिदा विट्पुमोज्ज्वला ।
 तुष्टिस्तुहिनसङ्काशा दया बेहूर्यसन्निभा ॥४५६॥
 निद्रायस्कान्तसदृशी क्षमा पीतारुणप्रभा ।
 कान्तिदर्पणसङ्काशा घृतिर्गैरोचनोज्ज्वला ॥४५७॥
 मैत्री चन्धूकपुष्पाभा रतिर्गैरिकसन्निभा ।
 मतिर्मरतकामा वै सर्वा *प्रमुदिता गुणा ॥४५८॥
 दिव्यमाल्याम्बरधरा नानालङ्कारभूषिता ।

*पा ॥ प्रमुदितानना ।

दिव्यस्रग्वेष्टनोपेता वीक्षमाणास्त्वकं पतिम् ॥४५२॥
 चतस्रश्शक्तयो यास्तु विमोक्षयनंगस्य ॥
 प्रागुक्तास्तत्र पूर्वाशावस्थिता वीजयन्त्यजम् ॥४६०॥
 प्रयं यदिस्त्रयस्थं तु तत्संवाहनतत्परम् ।
 यत्तैका श्रीर्विमोस्तत्र सन्निवेश पुरोधितः ॥४६१॥
 यत्तैका श्रीर्विमोस्तत्र वामे वा दक्षिणेपि वा ।
 श्रीपुष्पाख्यद्वयं यत्र तत्र तद्दक्षिणोत्तरे ॥४६२॥
 पद्मासनेनापविष्टं पक्षिपक्षद्वयेन ते ।
 नळिनीनाळहस्ताद्याऽमृतकुम्भकरा परा ॥४६३॥
 अग्नीषोममयो देह आद्यो यस्तत्सर्वस्य च ।
 तस्य शक्तिद्वयं तादृगमिश्रं भिन्नलक्षणम् ॥४६४॥
 भोक्तृशक्तिस्त्वृता लक्ष्मी पुष्टिर्वै कर्तृसंज्ञिता ।
 भोगार्थमवतीर्णस्य तस्य लोकानुकम्पया ॥४६५॥
 उदितं सह तेनैव शक्तिद्वितयमव्ययम् ।
 नानात्वेन हि वै यस्य परिणामः प्रकाशितः ॥४६६॥
 दिक्पत्रचतुरन्तस्त्वं यद्वै देवीचतुष्टयम् ।
 शक्तिः परशुपाशास्त्रमङ्कुशं तत्करे क्रमान् ॥४६७॥
 पट्कं केसरजालस्थं तत्र प्राक्पश्चिमे-द्वयम् ।
 द्वयंद्वयं सौम्ययाम्ये तासां धामकरेषु च ॥४६८॥
 शङ्खचक्रगदासीरमिष्वस्त्रं नन्दकं सितम् ।
 पत्रमध्यनिविष्टं तु यत्कान्ताष्टकमुत्तमम् ॥४६९॥
 तस्य धामकराणां च विज्ञेयं त्वादितोऽष्टकम् ।
 श्रीफलं चाक्षमूत्रं समर्पणं पुष्पमञ्जरीम् ॥४७०॥
 विष्टरं किङ्किणीं शम्भसञ्जयः कमलेक्षण ।
 विज्ञेयश्शक्तिदः पाणिर्द्वादशनानां तु सामगः ॥४७१॥

अन्तरान्तरयोगेन सर्वाश्चाभरलाञ्छिता ।
 मयस्तिष्ठनोपविष्टाश्चाप्नन्तर्मुदतमानसा ॥४७२॥
 द्वयादिक्रम्याम्य सयस्य द्वादशान्तस्य लङ्गलिन् ।
 भित्तादिकेन वणेन लाञ्छनव्यत्ययेन तु ॥४७३॥
 तुल्यलाञ्छनयोगेन तस्मिन्नासे च वै सति ।
 वराभयाभ्यामन्योन्यपाणित्वादथ वेदलात् ॥४७४॥
 बहुधा भेदवृन्द तु परिज्ञेय तु पूर्ववत् ।
 शेष भवोपहरणदेवाना भिन्नयो हि य ॥४७५॥
 सुप्रसिद्धो महाबुद्धे किं त्वेज्जाघेम्बु पूर्ववत् ।
 ध्यातव्या लाञ्छनास्सर्वे पाणिपादतलादिषु ॥४७६॥
 भक्तिश्चद्वाद्यतपर स्सर्वेषा यस्सदैव हि ।
 ध्यातव्यैव मर्चन कुर्याद्भोगैस्सास्पर्शपूर्वके ॥४७७॥
 सोऽचिरान्मोक्षनिष्ठ तु फलमाप्नोत्यमीप्सितम् ।
 किरीटाद्यस्त्रनिष्ठेन परिवारेण चावृतम् ॥४७८॥
 भक्त्या ह्यभीप्सित रूपमर्चनीयमभाषि वा ।
 निर्मुक्तपरिवार वा म्वेन ध्यानेन लक्षितम् ॥४७९॥
 विद्वधात्यर्चना नून म्च पद फलसयुतम् ।
 ज्ञात्वैव साधक कुर्याद्यथाभिमतमर्चनम् ॥४८०॥
 आत्मशक्तिसमैर्मोगैरसिलैश्शुद्धविग्रह ।
 हृदि वेद्या बहिर्भूर्त्ता प्रासादे म्वगृहे तु वा ॥४८१॥
 बहुप्रकारनिर्मुक्ते धूमदाहादिनोज्जिते ।
 शरणे रमणीये च निम्सन्पर्वे तु भाविते ॥४८२॥
 इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसहितायाम्
 मुद्रालक्षणभगवद्भक्त्यानादिप्रकारो नाम
 चतुर्विंशोऽध्यायः ॥

अथ पञ्चविंशोऽध्यायः ॥

नारदः ।

अतः परं प्रवक्ष्यामि कुण्डादीनां च लक्षणम् ।
 शृणुध्वमवधानेन चेत्तस्मा मुनिपुङ्गवा ॥१॥
 (पुगमण्डलमिद्वयार्थं यथाक्षेत्रं विभाजितम् ।
 तथैव भाजिनान् क्षेत्राच्चतुरश्रान्नहामने ॥
 पूर्वोद्दिष्टानि धिष्यन्ति यथाक्षर्याणि तच्छृणु ॥)
 पञ्चन ब्रह्मकर्मसं मर्मप्राप्तिद्वयवस्थितम् ।
 अंशदीर्घेण तत्स्थेन कुर्यात्तत्रेण लान्छनम् ॥२॥
 अर्धचन्द्रस्तमाशारं भागयुग्मस्य चान्तरे ।
 दक्षिणोत्तरभागभ्यां तदधस्तत्समं तथा ॥३॥
 लान्छनद्वितयं कुर्यात्तिर्यग्नुम्यानमंस्थितम् ।
 भागद्वादशकर्मैक्यं स्यात्तद्विद्वितयाधधा ॥४॥
 ब्रह्मकर्मचतुर्थं मत्सद्ग्यामानं च पूर्ववत् ।
 मर्म तस्य च दशन्धावेकं मर्मान्तर्गृहीतम् ॥५॥
 तान्यामवस्थितैरेव गुरोर्नित्यवधानेन ।
 पुनर्मन्त्रादिनीय यन्त्रमं चोर्ध्वं प्रयत्नेन ॥६॥
 तस्माद्देव ब्रह्मन्तर्गतं चतुर्थं पदं शब्देन ।
 मर्म तत्स्थेन गुरोर्नित्यं चतुर्थं चतुर्थं चतुर्थं ॥७॥
 ब्रह्मकर्मणि यत्तस्य मत्सद्ग्यामानं च ।
 मर्मणोऽन्यदर्थं गुरोर्नित्यं तन्मन्त्रमायं च ॥८॥
 यत्तद्विद्वत्तत्सद्ग्यामानं गुरोर्नित्यं मत्सद्ग्यामानं ।
 एव गुरोर्नित्यं दशं धिष्यन्तद्ग्यामानं च ॥९॥

तस्य भागसभा कार्या लाञ्छनैर्मैत्रला वहिः ।

पुणोक्तममैस्मृत्रैर्यथावदवधारय ॥१०॥

द्वयशदपिण मूत्रेण नववन्द्रकल्यसमम् ।

षडुणामन्तरंशानां प्राग्दिवकुर्वाच्च लाञ्छनम् ॥११॥

उशवद्विपदाम्नां तु वृत्ताचुर्याससम्भिते ।

द्वे लाञ्छने समे कुर्यादेकभागादिके ततः ॥१२॥

तत्समे क्षपरे द्वे वै यत्तदा लाञ्छ्यलाञ्छने ।

दक्षिणोत्तरभागाभ्यां पश्चात्पूर्वद्वयं शिपेत् ॥१३॥

कृत्वा सप्तकर्ममन्त्रं पूर्वोद्दिष्टकमेण तु ।

जीवसूत्रस्य बाध्यात्ये भागे पार्श्वद्वये स्थितम् ॥१४॥

भागद्वयं द्वयं लाञ्छ्यं योज्यं चार्धवृत्तवत् ।

तच्छृङ्गकोटिके सूत्रे कृत्वा ते सम्प्रसार्य च ॥१५॥

खातभूभागपर्यन्तं तत्पादाद्वटपतवत् ।

धामते सर्वकुण्डानां योनिर्येवविषा शुभा ॥१६॥

भागार्धमानमूत्रेण योनिरभ्यन्तरे पुनः ।

अर्धवृत्तद्वयं दद्याच्चद्वल्गुद्वयान्वितम् ॥१७॥

खातस्यान्तर्गतो वर्ज्यश्चतुर्थांशस्तु कोष्ठरुत् ।

ओष्ठार्धं निम्बनेच्छेयं तत्समं वा पुरोदितम् ॥१८॥

दैर्घ्यात्वादादिका कार्या योनिर्वै शृष्टतोन्नता ।

गजोष्ठसदृशी चाग्रात् स्पृशन्ति दशनच्छदम् ॥१९॥

पुरोभागचतुर्थांशं योनिरग्रादिमृज्य तु ।

दद्यात्प्राक्सूत्रसम्बन्धं सूत्राणां द्वितयं परम् ॥२०॥

अनुपातेन वै ताभ्यामग्रात्सङ्कोचमाचरेत् ।

भागपद्मित्रयेणैव मेखलात्तितयं वहिः ॥२१॥

सम्पाद्य नतुरश्रं तु शृङ्ग तत्त्रितयेपरि ।

अथ पञ्चविंशोऽध्यायः ॥

नारद ।

अतः परं प्रवक्ष्यामि कुण्डादीनां च लक्षणम् ।
 शृणुध्वमवधानेन चेतसा मुनिपुङ्गवा ॥१॥
 (पुरामण्डलमिद्वयं यथाक्षेत्रं विभाजितम् ।
 तथैव भाजितान् क्षेत्राद्यतुरग्रान्गहामते ॥
 पूर्वोद्दिष्टानि धिष्यानि यथाकार्याणि तच्चतुष्टयम् ॥)
 पञ्चन मन्त्रकर्माद्य मर्मप्राम्दिश्यवस्थितम् ।
 अंशत्रयैर्धेन तन्मेन कुर्यात्तूत्रेण लाञ्छनम् ॥२॥
 अर्धचन्द्रसमाकारं भागयुग्मस्य चान्तरे ।
 दक्षिणोत्तरभागाम्यां तदधस्तत्समं तथा ॥३॥
 लाञ्छनद्वितयं द्युर्गतिर्यवमुस्थानसंस्थितम् ।
 भागद्वादशकर्म्यकर्म स्यात्तद्विद्वितयाद्यथा ॥४॥
 प्रक्षरमचतुर्थं मत्सङ्ख्यामानं च पूर्वम् ।
 मर्म तस्य च पञ्चम्यावेकं मर्मान्तर्गहामौ ॥५॥
 तान्यामवस्थितैर्नैव सूत्रैर्नैव तत्प्रजायते ।
 पुनर्मध्यादिनीष यन्मर्म बोधं प्रवर्तते ॥६॥
 तस्माद्वै प्रचलन्मर्मभूतं चतुर्थं पञ्चम्यावेकं ।
 मर्म तन्मेन सूत्रेण द्युर्गतिं पूर्ववद्विनेत ॥७॥
 प्रक्षरमगि पञ्चम्यं प्रत्यग्दिक्स्थितस्य च ।
 मर्मणोप्यथैव सूत्रं कृत्वा तन्मध्याम्य च ॥८॥
 यावत्पञ्चाशन्मुक्तस्य शृङ्गकोट्यं सतिविम् ।
 एव सूत्रेणैव दत्तं विन्यस्तद्वावृत्तिर्भवेत् ॥९॥

तस्य भागसमा कार्या लाञ्छनमेखला बहि ।
 पुरोक्तमर्मगैस्मृतैर्यथावदवधारय ॥१०॥
 द्वयगदाधिष्ठेयं सूत्रेण नवचन्द्रमालासमम् ।
 चतुर्णामन्तरेक्षाना प्राग्निस्फुर्याच्च लाञ्छनम् ॥११॥
 ईशबहिषदाभ्यां तु वृत्तात्तुर्गसंस्थिते ।
 द्वे लाञ्छने समे कुर्यादेकभागादिके सत ॥१२॥
 तत्समे द्वपरे द्वे वै यत्तदा लाञ्छ्यलाञ्छने ।
 दक्षिणोत्तरभागाभ्यां पञ्चात्मनद्वयं शिषेत् ॥१३॥
 कृत्वा सप्तकर्ममन्त्रं पूर्वोद्दिष्टकमेण तु ।
 जीविसूत्रमन्त्रं पश्चात्त्ये भागे पार्श्वद्वये स्थितम् ॥१४॥
 भागद्वयं द्वयं लाञ्छ्य योऽन्यथं चार्धवृत्तवत् ।
 सचतुर्लकोटिके सूत्रे कृत्वा ते सम्प्रसार्य च ॥१५॥
 स्वातन्त्र्यभागपर्यन्तं तत्पादाद्वटपत्रवत् ।
 जायते सर्वकुण्डानां योनिरेवविधा शुभा ॥१६॥
 भागार्धमानमूलेण योनेरभ्यन्तरे पुनः ।
 अर्धवृत्तद्वयं दद्यात्तद्वत्पुनर्द्वयान्वितम् ॥१७॥
 स्वातन्त्र्यान्तर्गतो वर्ज्यश्चतुर्धासन्तु कोष्ठकात् ।
 ओष्ठार्धं निम्बनेच्छेयं तत्तम वा पुरोविठम् ॥१८॥
 वैष्णवादिदिक्कां सार्वां योनिर्वैष्टुतोन्नता ।
 गजोष्ठसदृशी चाग्रात् स्पृशन्ति वशनच्छदम् ॥१९॥
 पुरोभागचतुर्धासं योनेरग्रादिसृज्य तु ।
 दद्यात्पाकसूत्रसम्बन्धं सूत्राणां द्वितयं परम् ॥२०॥
 अनुपातेन वै ताम्याममात्सङ्कोचमाचरेत् ।
 भागपद्धतित्रयेणैव मेखलात्रितयं बहि ॥२१॥
 सम्पाद्य चतुश्च तु शङ्खं तत्रिन्नेषमि ।

आशङ्कान्मैरलाना तु प्रोक्ततत्त्व सविमृते ॥२२॥
 गेयलाना तु शङ्कस्य मन्मध्येऽश्रचतुष्टयम् ।
 तच्चनचिह्नितं कुर्यात्तत्क्षणमथोच्यते ॥२३॥
 प्रहर्षमनिरुद्धेन चतुर्भागमगेन तु ।
 यानार्थं प्राग्भ्रमं दद्यात् क्षेत्रम् ये महामते ॥२४॥
 यद्भिर्भागसमानागिस्मिद्धहिद्वयं सविमृतम् ।
 एतन्नेत्रं च तस्यापि नमिर्भागसमा नहि ॥२५॥
 भागेन तद्वाहिम्बरा चतुरश्रा च मेखला ।
 आभ्यमथादरक्षेत्रं धृतेनैकेन वै पुनः ॥२६॥
 तत्र सूत्राष्टकं दद्याद्विभिदिक्तास्थितं पुरा ।
 तस्य चान्तर्गतं पश्चादष्टकं पातयेत्तरम् ॥२७॥
 ततस्तेषां समापाद्यमरत्नमलेक्षणं ।
 अन्तर्वृत्तं निरुद्धेन प्रतिमूत्रस्य पक्षयो ॥२८॥
 तूत्रेण लाञ्छनं कुर्यान्नाभिनेभिर्मावधे ।
 एकाशादर्धमानं च नेमिवृत्तस्य चान्तरे ॥२९॥
 द्वाभ्यां द्वाभ्यामराभ्यां तु मध्ये कुर्यात्प्रथिनाधिम् ।
 विन्ताग्रप्रोक्षता नाभिं कूर्मपृष्ठोपमाकर ॥३०॥
 नेमिर्दर्पणत्रयं त्रयां त्वीषतिप्रावसानं ।
 त्रिष्टु पुरोदितं सर्वमथ पश्चात्कृतिं शृणु ॥३१॥
 भागार्थं आमयेनामिर्नहि केमगमिद्धयं ।
 आमयेदपरं चार्धमरक्षेत्रस्य बाह्यतः ॥३२॥
 नीला गेयमनेनैव विधिना नेमिमण्डलम् ।
 अग्न्यूत्रभ्रमं कुर्यात्तत् पश्चादष्टकम् ॥३३॥
 पेशमभ्रमरुद्धेन सूत्रेणार्थेन्दुलक्षणम् ।
 तन्त्रयत्तत्त्रिमयेन पश्चात्संयोज्यं तु ॥३४॥

सूत्रद्वयेन पत्राग्र कुर्याद्वाह्यग्रमावने ।
 निरन्तराणामामूलात्केसराणा महामते ॥३५॥
 कर्णिकोच्छ्रायतुल्याना विभाग जनयेत् स्फुटम् ।
 शङ्खकोणचतुष्के तु जेष पूर्ववदाचरेत् ॥३६॥
 योनिरैकेन भागेन चतुर्भिर्मेलनलगनम् ।
 स्वात पूर्वसम किं तु वृषे वृत्तास्तु भेसला ॥३७॥
 चतुरश्रे तदाकारा इत्युक्त कुण्डपञ्चकम् ।
 मालमाहुतिसङ्ख्या च होमद्रव्यप्रमूनताम् ॥३८॥
 ज्ञात्वैवमेकदस्तात्तु कुर्यादष्टरूपाधि ।
 ततस्तनुसवयोरथ लक्षण बोध्यते द्विजा ॥३९॥
 स्वनाहुदण्डमानेन मन्त्रज कल्पयेत्पुरा ।
 दैवीस्तुभिसद्वये काष्ठाविस्ताराद्य पटङ्गुलम् ॥ ४० ॥
 दैर्घ्याद्भागद्वयेनाथ दण्डमष्टाश्रमुच्यते ।
 सार्धद्व्यङ्गुलमानं तु कृत्वा छेप तु शोधयेत् ॥ ४१ ॥
 जमल दण्डमूले तु कुर्यात्पद्मानन शुभम् ।
 कर्णिकस्थो यथा दण्डो भवेद्वै मुनिसत्तम ॥४२॥
 त्रिवर्तिं त्वथ वा शङ्ख यथादण्डस्तदाम्यम् ।
 कृत्वाग्रस्य द्विधा भाग समाशेन प्रयवत ॥४३॥
 द्व्यङ्गुल चाथ भागस्य तेषुन्य चाग्रत क्रमात् ।
 दण्डावम्यस्य भागस्य व्यङ्गुल परितस्तमम् ॥४४॥
 दत्त्वा अग्र तत कुर्यान्निम स्वात सुलक्षणम् ।
 तन्मध्ये पङ्कजं कुर्यात्स्फुटं चोर्ध्वपल्लवम् ॥४५॥
 आज्यकोश ■ तं विद्धि सप्तपञ्चणलोपमम् ।
 पञ्चमं ये निमशा च कर्णिका वै मकेसरा ॥४६॥
 द्वादशारं चैश्वर्यं पञ्चन्याष्टरुजं च ।

पद्मगाद्ये तु कर्तव्यं शङ्ख कोणचतुष्टये ॥४७॥
 ततोऽप्रमाणस्य मुने पार्श्वयोर्मणोरपि ।
 एकैकमङ्गलं शोधय सविमज्जं त्रिधा ततः ॥४८॥
 कर्णमेतेन भागेन मध्ये त्वाम्यो द्वयेन तु ।
 विच्छिन्नं वक्त्रमसाभ्या मध्यमेकाङ्गुलेन तु ॥४९॥
 विस्तारं कर्णतुल्यं तु वर्जयिष्यात्तनं पुरा ।
 कर्णदंशात्समाख्यं शेषं तु परिशोधयेत् ॥५०॥
 कर्मागतेन सूत्रेण म्याद्वाराहाननं यथा ।
 ततः पुष्करपर्णान्ति मुखाग्रं यावदंघ्रिं हि ॥५१॥
 कुर्यात्तद्विषयप्रणालं तु समन्यूनान्गुले मुने ।
 ईषद्वै कमसूक्ष्मं च नाज्यं यासि यथादुतम् ॥५२॥
 हस्तमात्रं ततः कुर्यात्क्षुब्धं विप्रं मनोरमम् ।
 विस्तारं द्व्यङ्गुलं काष्ठं वैपुल्याच्च तदर्धतः ॥५३॥
 विस्तारमानादग्रे म्याद्वृत्तं कुर्यात् द्विर्गुलम् ।
 क्रमं च निम्नरातं च गोळकेनैव मुद्रितम् ॥५४॥
 मध्ये मृगपदाकाराचिहेन तु विराजितम् ।
 विस्तारस्य त्रिभागेन ग्रीवा साग्रा त्रिर्गुला ॥५५॥
 मूले चोभयतः कुर्यात्स्वाम्भिकं द्व्यङ्गुलायतम् ।
 विचित्ररचनायुक्तदण्डं श्लक्ष्णं तु वा भवेत् ॥५६॥
 सुभमेवविषं कुर्याद्भोमकर्मणि साधकः ।
 ततस्तु प्राणनादीनां साधनं शृणुत द्विजा ॥५७॥
 शाङ्गिमुद्रयवा माषा गोघृमाश्च प्रियङ्गवः ।
 तिलाम्सस त्विमे प्राद्या प्राभ्या वै चरुवर्माणि ॥५८॥
 येषुस्यामाकनीवारा जनिताश्च गवीधुकाः ।
 फण्डा कनकाम्बुज निःशाम्बु वोट्टा ॥५९॥

शालयस्तेषु मुख्यस्त्युस्तदन्यास्तदभावंत ।
 रक्तशाल्यो महाशाल्य कलमा गन्धशाल्य ॥६०॥
 श्वेतशाल्यस्सशूकाश्च हेमामा गर्भशाल्य ।
 गुडुमाराश्च सूक्ष्माश्च दक्षेते शालय स्मृता ॥६१॥
 अन्तर्भेदाश्च बहुवस्सप्त मुद्रा उदाहृता ।
 मुद्रा कृष्णाश्च हेमाश्च श्वेता पीता महेश्वरा ॥६२॥
 अञ्जनाभाश्च सप्तते अन्तर्भेदा उदाहृता ।
 श्वेता कृष्णाश्च पीताश्च वन्याश्चैव मरुतिला ॥६३॥
 तिलाना पञ्च भेदास्तु ग्राह्यास्त्यु परिकीर्तिता ।
 उपाहृतानि केदारादेर्वायाश्च कृषीवलै ॥६४॥
 अलिमुद्रादिभेदानि कर्मण्यान्यर्चने हरे ।
 अवपतादिभिर्दोषैरेष्टाभिर्वर्जितानि च ॥६५॥
 आनयेद्वधमातार्थमवपातगृहे पुरा ।
 गोमयेन समालिप्ते गुथाद्यै परिमण्डिते ॥६६॥
 शोधिते क्षतधारेण पवित्रेण कुशाम्बुधि ।
 स्थले प्रवणमुच्चार्य प्राङ्मुखो वाप्युदङ्मुख ॥६७॥
 दीक्षितैर्नियतैर्विधैर्भृतचक्रादिलक्षणे ।
 मुखात्तैर्लङ्घ्यदार्पणमृन्मयानि समन्तत ॥६८॥
 स्थापयित्वा लम्बलानि क्षालितै स्नादिरैर्ददौ ।
 मुसलैरयहन्त्याग्ने द्वादशाक्षरविधया ॥६९॥
 निस्तुपात्रिष्कणान् शृङ्गा तण्डुलान् शूर्पकोट्यै ।
 तैस्तत्तावदवहन्तव्या यावन्मुच्छाफलयमा ॥७०॥
 अम्बाण्डिताश्वानप्य कृष्णानिन्दुविवाजिता ।
 मुद्रभेदान्तया कार्याम्मारयन्तश्च निस्तुषा ॥७१॥
 सात्त्विकभिर्वाक्काशभिर्वा दीक्षितानामभावत ।
 शूदेवा दीक्षितैर्देवदार्मानिन्देयमजनि ॥७२॥

हवि पात्रादिकर्मार्थं कार्यावहननक्रिया ।
 वैष्णवानां गृहे शुद्धे दीक्षितानां गृहेषु वा ॥७३॥
 तण्डुलांस्तु प्रमृष्टीयाद्विधिक्षुण्णाम्स्तु देशिक ।
 अफगानतुषानेव किमिहानानपि क्रमात् ॥७४॥
 केशप, पाणहीनांस्तु प्राप्यङ्गरहितास्तथा ।
 भस्माङ्गारविहीनांस्तु अभस्मानलघूनपि ॥७५॥
 फणंस्तु भवति व्याधिस्तुपैर्दारिद्र्यक भवेत् ।
 त्रिमिभि पुनराश म्याहकेशैर्दारविनाशनम् ॥७६॥
 पापौघैर्मरण विद्धि अशन्या वहिना चलै ।
 प्राप्यङ्गैर्व्यापय प्रोक्ता भस्मना कलहो ब्रुव ॥७७॥
 अङ्गैर्वहिना घाघो मग्नैर्मङ्गस्तु विग्रहे ।
 प्रवासो लघुभिश्चैव तस्मात्तान्परिवर्जयेत् ॥७८॥
 सम्भारानलिलानेव प्राक्सङ्कल्पितसम्भतान् ।
 सम्भृत्य देशिकस्मार्थं साधकै पाचकैरपि ॥७९॥
 अवघातगृह प्राप्य तत्रस्थ तण्डुलादिकम् ।
 “ ब्रह्मशुक्र भिवे” त्युक्त्वा नेत्रेणैवावलोकयेत् ॥८०॥
 प्राग्धरसशोधयेत्तानि दहनाप्यायनादिभि ।
 *वैदल्यादिष्वशुद्धेषु पात्रेषु वितनेष्वपि ॥८१॥
 पचनार्थं समुद्धृत्य तत्सर्वं तण्डुलादिकम् ।
 तत्तत्पान्त्रसमुद्गारे निपुणे परिचारकै ॥ ८२ ॥
 शुद्धातैश्च सुवेपैश्च वस्त्रेणाच्छादिताऽऽनै ।
 आनेयत्पचनागार शङ्खतूर्यादिमङ्गलै ॥ ८३ ॥
 द्वारम्योत्तरपार्श्वे तु गोमयेनोपलेपिते ।
 प्रदेशे निक्षिपेत्तानि भाजनानि यथाक्रमम् ॥ ८४ ॥

* वैदल्यादिषु शुद्धेषु ॥

गुलोपदशपूर्वाणि लवणादिरसानि च ।
 विन्यसेत् द्वारदिग्भागे दक्षिणैरघृतानि च ॥८५॥
 निदध्यान्नैरुक्ते भागे होमोपकरणान्यपि ।
 चतुर्भिर्व्यापकैर्मन्त्रैर्वसुपूतेन वारिणा ॥८६॥
 क्षालयित्वा चतुर्धा वै यथा स्यात्तण्डुलादिषु ।
 शिलासकलैर्मुक्त निस्तूप निष्कण यथा ॥८७॥
 भपकनीहिविहिततण्डुलेनैव साधेतम् ।
 अन्यदुष्पाज्यसक्तिक गुह्यलण्डपठान्वितम् ॥८८॥
 अक्षारलवणोपेत देवानां हविरुच्यते ।
 सन्नेय परमाक्ष स्यात् क्षीराज्यगुह्यपाचितम् ॥८९॥
 घृतसक्तिक तु सिद्धाक्षमभावे हनिरुच्यते ।
 अक्षारलवण सिद्ध गुह्यक्षीरफलान्वितम् ॥९०॥
 शान्तये व्रतयज्ञे च ससाध्य हविरुच्यते ।
 पायसान्न गुह्यान्न च मुद्गान्न केवलौदनम् ॥९१॥
 दध्यन्नं च तिलान्न च निश्नान्न सर्वमिधितम् ।
 इत्यष्टधा समुद्दिष्ट हविर्देवस्य सम्मतम् ॥९२॥
 प्रारमेत् हवि पाक वक्ष्यमाणेन वर्त्मना ।
 आहृत्योदनपात्राभिः कुण्डादौपासनागलात् ॥९३॥
 चुरत्या निपाय तारेण “ सप्ततेऽग्न” इतीरयन् ।
 इन्धनानि विनिक्षिप्य यज्ञदास्ययानि च ॥९४॥
 निमिरीटादिहीनानि “ ज्योतीराव्रति ” मन्त्रतः ।
 प्रज्वाल्य व्यजनेनैव तत म्भ्यालीक्ष्य ताव्रजा ॥९५॥
 प्रक्षाल्य विनिर्णीतोद्यै देवैर्भूम्यास्ततः ।
 प्रक्षाल्य द्वादशार्णेन वीर्यमन्त्रेण मन्त्रवित् ॥९६॥
 घृतेन लापयेत्तासामन्तः च्युतविषया ।
 तण्डुलान्मक्षिपेत्तासु गायत्र्या विष्णुर्ह्वया ॥९७॥

'जम्भस्यपार' इति च मन्त्रेण सहृदा पुन ।
 ललेन पूरयेदूर्ध्वं तण्डुलान्प्रतिपात्रकान् ॥९८॥
 तण्डुलाधिकमानस्य षट्पस्थमुदकं भवेत् ।
 कर्मारम्भेण तास्स्यालाश्चुत्ख्यामारोपयेत्ततः ॥९९॥
 चक्रमन्त्रेणाग्निधानैस्तास्मच्छाद्य यथाक्रमम् ।
 पाककाले समुदघात्य वीर्यमन्त्रेण तद् रनिम् ॥१००॥
 निरीक्ष्य नेत्रमन्त्रेण दूर्वामूलं समुद्धरन् ।
 चतुर्धावतयेच्चैव चक्रेणाच्छादयेत्पुनः ॥१०१॥
 पके जठमग्निं साव्यं द्वादशार्घं समुच्चरन् ।
 त्रिद्वारितेन गव्येन हविषा चाभिषार्य च ॥१०२॥
 शुचीं सत्कृतयतेत्यादिमन्त्रेणाधारपृष्ठतः ।
 शोधिने भूतले नाभं ग्रीहिभिर्वा प्रसारिते ॥१०३॥
 एव हवींषि सिद्धानि पाणिभ्यामधरोप्य च ।
 अज्ज्ञाभिमन्त्रितेनैव बहिः प्रक्षाल्य वारिणा ॥१०४॥
 तन्मन्त्रितेन शूद्रेण वसोणाग्रतमेततः ।
 भस्माना मथितेनाग्निर्वायुदेवादिसाचकैः ॥१०५॥
 तर्जन्याद्यहूर्त्तानिश्च कुर्याद्विद्वर्धयुष्मत् ।
 समाच्छाद्य विधानैश्च वसनैः क्षालितैस्ततः ॥१०६॥
 इत्युक्तं साधनं सम्यग् शुद्धाक्षस्य विशेषतः ।
 अन्येषां साधनं यक्ष्ये परमात्रपुरस्सरम् ॥१०७॥
 तण्डुलस्य तु सुगन्धं पायसे मुहसाराङ्गम् ।
 तन्मानं घृतमुद्दिष्टं तच्चतुर्गुणितं पयः ॥१०८॥
 नास्तिरेरोद्धतं वापि तत्प्रम कथितं यय ।
 चतुर्गुणं तण्डुलाद्यं स्रण्डवूर्णसमन्विनम् ॥१०९॥
 माघंशुचनार्गेण समन्तं कयलेदने ।
 हृग्दशुभिर्हृदित्यस्त गोक्षारस्य निवेचनम् ॥११०॥

“ अम्भस्यपार ” इति च मन्त्रेण सहृदा पुनः ।
 चलेन पूरयेदूर्ध्वे तण्डुलान्मृतिपात्रकान् ॥९८॥
 तण्डुलाधिकमानस्य षट्प्रस्थमुदकं गवेत् ।
 कर्मरन्ध्रेण तास्स्थालाश्च्युत्स्यामारोपयेत्ततः ॥९९॥
 चक्रमन्त्रेणापिधानैस्तास्मञ्जलाच्च यथाक्रमम् ।
 पाककाले समुद्धात्र्य धीर्यमन्त्रेण तद्भुवि ॥१००॥
 निरीक्ष्य नेत्रमन्त्रेण दर्व्यामूलं समुद्धरन् ।
 चतुर्धावर्तयेच्चैव चक्रेणाच्छादयेत्पुनः ॥१०१॥
 पके जठराग्निं स्राव्य द्वादशार्णं समुच्चरन् ।
 त्रिद्राविंशतेन गव्येन हविषा चाभिचार्य च ॥१०२॥
 शुचीं संहृतयतेत्यादिमन्त्रेणाधारपृष्ठतः ।
 शोधिने नूतले नाशं श्रीहिगिर्यां प्रसारितं ॥१०३॥
 एव हवींषि सिद्धानि पाणिभ्यामधरोप्य च ।
 अक्षामिमन्त्रितेनैव बहिः प्रक्षाल्य वारिणा ॥१०४॥
 तन्मन्त्रितेन गृद्धेन वसोणावर्तयेत्ततः ।
 भस्मना मथितेनाब्धिर्वायुदेवादिव्याचकैः ॥१०५॥
 तर्जन्वाद्यहुर्लामिक्ष कुर्याद्विष्णुर्धूपण्डकम् ।
 समाच्छाद्य विशनैश्च वसनैः क्षालितंस्ततः ॥१०६॥
 इत्युक्तं साधनं सम्यक् शुद्धान्नस्य विशेषतः ।
 अन्येषां साधनं यक्ष्ये परमाद्यपुरस्सरम् ॥१०७॥
 तण्डुलस्य तु तुर्यांशं पायसे मुद्गसाररुम् ।
 तन्मानं घृतमुद्दिष्टं तच्चतुर्गुणितं पयः ॥१०८॥
 नास्तिदेरोद्भव चापि तत्तमं कथितं पयः ।
 चतुर्गुणं तण्डुलाच्च खण्डचूर्णसमन्वितम् ॥१०९॥
 सायण्डुक्तमार्गेण समन्तं कथलेदने ।
 ह्रस्वशुभ्रं दित्यस्य गोक्षीरस्य निवेचनम् ॥११०॥

तदभावे नियोक्तव्यं नाळिकेरोद्भवं पयः ।
 अवजगोजेति तत्क्षेपः स्याद्द्वयप्रतिषोजने ॥१११॥
 गुळान्नपाचने क्षरिमपहायैक्षवं रसम् ।
 कथितं गुळखण्डं वा क्षरिमानानुमारतः ॥११२॥
 क्षरिमक्षेमन्त्रेण गुळान्दीनि नियोजयेत् ।
 मुद्गान्ने तण्डुलं सम्यग्मुद्गसारं नियोजयेत् ॥११३॥
 शुद्धाले तु पुरा योक्त विशेषेण घृताप्लुतम् ।
 दध्योदनं दधिक्षेपं क्षरिरार्थपरिसम्मितम् ॥११४॥
 कदलीपनसाम्रादिगुळखण्डसमन्वितम् ।
 खण्डचूर्णसमोपेतं कूसराक्षे तु मुद्गरम् ॥११५॥
 आदकस्य हरिद्राक्षे निशापिष्टं कलं भवेत् ।
 मुद्गसारसमोपेतं शुद्धखण्डादिसंयुतं ॥११६॥
 मिश्राक्षे योजयेत्तुश्चिन् क्षिराज्ययुतसंप्लुतम् ।
 शान्त्यर्थे पयसा मिश्रं पुष्ट्यर्थे गुळमिश्रितम् ॥११७॥
 कश्यपे मुद्गसोरोत्पमाकृष्टौ दधिमिश्रितम् ।
 कूसराक्षं तु प्रीत्यर्थे मारणोष्वाटनेऽपि च ॥११८॥
 स्तम्भने च हरिद्राक्षं मिश्राक्षं मोहनं भवेत् ।
 साधारणं तु शुद्धालं यागसु मृगयादिके ॥११९॥
 विशेषेण तु दध्यन्नं हेमरात्रतपात्रगम् ।
 मरीचिःशुण्ठिलिकुचतिन्त्रिणीरसमिश्रितम् ॥१२०॥
 जीर्णेन जीरिकोत्थेन संष्कुर्याद्वपवस्तुभिः ।
 रनभेदसमुत्थानि पनमन्त्रितयोद्भवम् ॥१२१॥
 चतुर्देगसमुत्थानि नातिषण्णानि कान्तः ।
 घृतर्युर्वास्वार्ताःस्कृन्नाण्डप्रभवानि च ॥१२२॥
 कारवल्लीन्तोत्थानि काफोटप्रभवानि च ।
 पटोलद्वितयोत्थानि क्रोमानवयुज्यवानि च ॥१२३॥

बलाबुधैर्नीनिम्बमदोत्थ तिन्त्रिणीफलम् ।
 क्षुद्रकन्दसमेत च बल्लीकन्दद्वय तथा ॥१८४॥
 सूरणद्वयकन्द च तथा पिण्डारकन्दयम्
 पद्मोत्पलसमुत्थ च हवियोग्य विशेषतः ॥१८५॥
 उच्छिष्ट निमिदुष्ट च शिवाचैर्दधित तथा ।
 घृत लालाचलस्पृष्टममेध्यम्वलमम्भवम् ॥१८६॥
 पादस्पृष्टमालोत्थमादृत चाशुचिस्थले
 मुक्तशेष तथाऽस्पृश्य स्पृष्ट दत्ताप्रशेषम् ॥१८७॥
 परीक्ष्य बहुधा मन्त्री वर्णयेत्ताककर्मणि ।
 जीवन्ती वास्तुक शाक कारवल्लीदल तथा ॥१८८॥
 तुम्बीदल च पिण्डी च चुचुमुद्गदलानि च ।
 शार्ङ्गिनी शतपर्वाण तथैव श्वासमदितम् ॥१८९॥
 आगम्य पाचयेच्छाक विहित प्रज्ञणस्य च ।
 शाकमूलानि चान्यानि गृहीयादनिषेधने ॥१९०॥
 छेदयित्वा लवितेण वीर्यमन्त्र समुच्चरन् ।
 निरीक्ष्य किमिरीदादीन् प्रक्षाल्य बहुधा जले ॥१९१॥
 प्राग्वन् स्थालीषु निक्षिप्य प्रत्येक वाऽय मिथितम् ।
 सेन्दवैस्ममरीचैश्च सर्पैर्जैरिंकरपि ॥१९२॥
 श्रीगण्डकमग्निभै पयोभिर्गरिकेल्लैः ।
 तफ्लैरपि सदृष्टैर्मवुभिर्घृतमिश्रितैः ॥१९३॥
 मसूरमापनिम्वादिमुद्गमदसमान्वितम् ।
 सयूषा मुद्गमेदादानयूषान्त्वगादाम ॥१९४॥
 रसभक्षैस्समवाध साधयेत्तदनन्तरम् ।
 स्वचो व्यपाद्य मुद्गैस्त्वैस्मरै र्क्षीरेण पाचिते ॥१९५॥
 मरीचैरलवणघृतयुक्तैश्च मीदितैः ।
 दध्यादिभिश्च सम्पूर्य दशुल्गाय सरस मया ॥१९६॥

स्थालीशरावपूर्णेषु पाचितानि पुरैव तु ।
 कदलीपनसादीनि चालिकेरफलानि च ॥१३७॥
 कूडमाण्डवृहतीपूगकारवल्लीफलानि च ।
 क्षुद्रकन्दसमेतानि वल्लीपिण्डारकानि च ॥१३८॥
 जम्बरीषादिपात्रेषु विततेषु समन्तत ।
 घृतलिप्तेषु तसेषु समारोप्य प्रयार्य च ॥१३९॥
 चूर्णाभूतैर्मरीचैश्च जीरकेण घृतेन च ।
 प्रतापितानि क्षिप्तानि दर्बाऽऽलोढ्य पुन पुन ॥१४०॥
 स्थापनीयानि मण्डेषु छादितान्यम्बरादिभि ।
 आम्नादीनि च शुष्काणि अशुष्काणि फलानि च ॥१४१॥
 तिन्त्रिणीगुळमिश्राणि मरीचैर्जीरकैरपि ।
 मालिकेरोऽथपयसा सर्वथै योपितैरपि ॥१४२॥
 स्थापयेदात्मसारोऽथ रुज्ज्वेन समन्वितम् ।
 शृङ्गिभेर च लिङ्गुच दक्षित दूरित च वा ॥१४३॥
 वासित एवणोपेत लिङ्गुचोत्थरसेन तु ।
 कदलीपनसात्राणां केवलानि फलानि च ॥१४४॥
 गोधूमशालिनै विष्टैर्गुळपाकेन लोळितै ।
 पाचितैर्मुद्गसारैश्च शकृन्नांरिषेकैश्च ॥१४५॥
 जीरकैस्समरीचैश्च घृतेऽपूपानि पाचयेत् ।
 सुवृत्तान्याग्रतुल्यानि धात्रीफलसमानि च ॥१४६॥
 न्यग्रोधकलतुल्यानि लिङ्गुचाद्याकृतीनि च ।
 अन्तर्निक्षिप्तमुद्गानि रसवान्ति सगन्तत ॥१४७॥
 गुळपिष्टेन च दानि चालिकेरावृत्तानि च ।
 नानामेदसमुत्थानि घृतेऽपूपानि साधयेत् ॥१४८॥
 शालिर्गोहंसमुत्थाश्च स्वात्मां स्फुटितानि च ।
 लघूनि बद्धितमानि गुळपात्रावितानि च ॥१४९॥

चूर्णितैश्च मरीचैश्च जीरकै खण्डितैरपि ।
 नाळिकेरफलैश्चैव पृथुक्कानि च साधयेत् ॥१५०॥
 भर्जितैश्चालिपिष्टैश्च मिश्रितैर्जीरकादिना ।
 लोलितैर्गुळगन्धेन पिण्डोभूतः पृथग्दृढक् ॥१५१॥
 सक्नु स्यात्माधित तद्वच्चिलै पिण्ड मुभर्जितैः ।
 तिलपिण्डइति ख्याताम्सदा देवस्य सम्मत ॥१५२॥
 सुशुत च घनीभूत राण्डचूर्णसमन्वितम् ।
 क्षीरं च मधुमर्षिभ्यां सशुत सुघन दधि ॥१५३॥
 तरुणैश्चनक्तभीभूतैर्यारुसहकारयोः ।
 रुक्षसर्षपसन्मिश्रं समरीचं तथा दधि ॥१५४॥
 पृथक्पात्रगतं शुद्धं गाळितं माक्षिकं मधु ।
 द्राक्षापनसरम्भाग्रसमुत्थैर्मदितैरसैः ॥१५५॥
 लोळितं गुळखण्डेन जीरिकादिसमन्वितम् ।
 रसालमेतद्विज्ञेयं दधिमिश्रं तु पानकम् ॥१५६॥
 केवलं दधिसन्मिश्रं वारिणा तत्समेन तु ।
 मधितं समरीचं च लज्जणैश्चाधिससितम् ॥१५७॥
 खण्डचूर्णममोपेन पानकं श्रमशान्तिरुत् ।
 अन्नानामपि सम्कारे पुरा मन्त्रा प्रकीर्तिता ॥१५८॥
 तदन्येषां तु सम्फारो द्वादशार्णेन वा हृदा ।
 साग्नेन मूलमन्त्रेण सर्वं ससाधयेत् वा ॥१५९॥
 विष्णुगायत्रिणा वाथ पञ्चोपनिषदाऽथ वा ।
 समाख्य परमज्ञाद्यमुपदशान्वितं कमान् ॥१६०॥
 फलनादिषु मध्याह्न्ये चोर्ध्वपुण्ड्राद्यलङ्कृतम् ।
 महानमङ्गारभूनेगन्धद्वारपश्चिमम् ॥१६१॥
 गोमयेनानुष्णिगं मधु, नूर्गं शोणिता ।
 पञ्चमन्त्रसंज्ञसंज्ञारिधागपुरम्भरम् ॥१६२॥

शङ्खतूर्यादिषोषेण तथा मङ्गलगीतिभिः ।

प्रदीपच्छत्रयुक्तैश्च हविःपाठनस्तत्परैः ॥१६३॥

वेत्रपाणिभिरन्यैश्च नास्तिकोत्सारणोद्यतैः ।

स्नाताश्चुल्लाम्बरा वक्षाः कृतपादा वने जनाः ॥१६४॥

स्वाचान्ताः कुशहस्ताश्च चूदा वा चन्दनादिना ।

घृतोर्ध्वपुण्ड्रा नियता मनोवाक्कायकर्मभिः ॥१६५॥

सितकञ्चुकपतारस्थगितानननासिकाः ।

षलमन्त्रेण भाण्डानि बहेयुः परिचारकाः ॥१६६॥

मूलालयाग्नेदेशरथे मण्डपे विततेऽथ वा ।

प्रथमावरणे धाम्नो दक्षिणे मालिकावनौ ॥१६७॥

स्रगुप्ते भुवितानात्ये ढीपमालाघलङ्कृते ।

प्रदेशे वस्त्रसम्पन्ने स्थाप्यानि फलकादिके ॥१६८॥

हविःप्रमाणतुल्याश्च हेमराजतताम्रजाः ।

स्थालिकाश्च यथादिताः प्रक्षाल्याह्वेण वारिजा ॥१६९॥

पाणिना दक्षिणेनैव परामृद्याथ तेन च ।

तारेण तासु निक्षिप्याधाराज्यस्य समन्ततः ॥१७०॥

स्थालीभ्यस्ममुपाहृत्य दर्भ्या ह्येमादिकलसया ।

तदूर्ध्वे निक्षिपेन्मौली पायमादीन्यनुक्रमात् ॥१७१॥

घृतेनाप्लाव्य मधुरव्यञ्जनानि समन्ततः ।

दधिक्षीरादिपूर्गानि चपक्वाण्यूर्ध्वतो न्यसेत् ॥१७२॥

सिद्धान्तरूपगेदानि पृथुनादीनि यान्यपि ।

पानकानि विचित्राणि पृथक्पात्रगतानि च ॥१७३॥

कर्पूरचन्दनक्षोदप्रसूनैश्चाधिवासितम् ।

दीतलं वससन्धलं पानीय करकादिषु ॥१७४॥

एललवक्त्रतोलजातीपूगफलान्वितम् ।

कर्पूरतैलसन्मिश्र सण्डित च क्षुरादिभिः ॥१७५॥
नागवल्लीदळोपेत सचूर्णं चेन्द्रसमुत्तम् ।

साम्बूल च प्रतिष्ठाप्य पात्रेष्वब्जाकृतीषु च ॥१७६॥

चन्दनादीनि गन्धानि तथा नानाविधास्तन ।

स्थापयित्वा यथास्थानमारागमुखेन तु ॥१७७॥

विज्ञापयेद्युदेवस्य तत्तत्कर्माधिकारिण ।

भोज्यासनविरूढम्य देवस्याराधकस्त्वयम् ॥१७८॥

अभ्याद्यं प्राग्बद्धम्यर्च्यं साध्यवर्जावसानकैः ।

द्वारस्याभ्यन्तरगते देवस्य पुरतः स्थले ॥१७९॥

शोधिते चास्रतोत्रेण चन्दनाद्यैश्च मण्डिते ।

मण्डले तु परिस्तीर्य तण्डुलानि यथारुचि ॥१८०॥

क्षालित वस्त्रसण्डं तु तदूर्ध्वं सम्प्रमार्ज्य च ।

अन्नाधारं प्रतिष्ठाप्य तदूर्ध्वं लोहनिर्मितम् ॥१८१॥

ऊर्ध्वतो वसनार्थं तदूर्ध्वं स्रोतसप्लुते ।

विन्यसेत्परमात्रं त्रिपालाण्येकैकदा क्रमात् ॥१८२॥

तर्पणं तु प्रतिष्ठाप्य हस्तप्रक्षालनाभ्यासा ।

कुयद्दक्षकरे दैवे प्रागुपस्तरणार्हणम् ॥१८३॥

ततो देवादिमूर्तीनां हवींषि विनिवेशयेत् ।

प्रथमं पायसं पश्चात्तं गुळान्नं मुद्गमेदितम् ॥१८४॥

शुद्धान्नं तिरुसन्मिश्रं निशाच्च दधिभिश्चितम् ।

मिश्रान्नं च क्रमाद्दद्यादपूपानि तदन्तिमे ॥१८५॥

पृथुकानि च सक्तुनि तिलपिण्डान्वितानि च ।

फल्गुलीपनमादीनि फलानि विविधानि च ॥१८६॥

रम्येदसमेतानि पानकानि च तर्पणम् ।

नाळिकेररसं चैव हस्तप्रक्षालनं ततः ॥१८७॥

उपस्पर्शं च ताम्बूलं दत्त्वा प्रागुक्तमाचरेत् ।

राजभिर्हविषो नित्यं प्राचुर्ये कल्पिते सति ॥१८८॥

आधारेषु प्रतिष्ठाप्य वितते गर्भमन्दिरे ।

निवेद्यानि यथायोग मन्यथा सङ्कटे सुवि ॥१८९॥

तदेकस्मिन् दृढाधारे वस्त्रच्छन्ने यथाक्रमम् ।

निधाय विनिवेद्याथ तथा तमपनीय च ॥१९०॥

प्रोक्षिते चाऽस्त्रमन्त्रेण निक्षेप्यं हविरन्तरम् ।

निवेदयेद्यथापूर्वं विशेषोऽत्र समीरितः ॥१९१॥

मन्त्रक्रियाविहीनं च गन्धदुष्टं विवर्णकम् ।

अतिपक्वमपकं च विस्त्रावितजलं तथा ॥१९२॥

अदीक्षितैश्च पतितैरीक्षितं प्रतिलोमजैः ।

अत्युष्णमतिशीतं च प्रमाणरहितं तथा ॥१९३॥

समुद्भूतं च निश्शेषं मुखवातादिदूषितम् ।

व्यञ्जनादिविहीनं चाप्यपात्रस्थमयोषितम् ॥१९४॥

अन्तस्तण्डुलसंयुक्तं भिन्नमाण्डगतं तथा ।

अनाभारं परस्पष्टं श्वसित्वापहतं तथा ॥१९५॥

अक्षारतुपसंयुक्तं केशपाषाणसंयुतम् ।

किमिलोष्ठादिभिर्जुष्टं प्राण्यक्षादिसमन्वितम् ॥१९६॥

अपूर्णपाकमाधाररहितं व्यञ्जनाञ्जितम् ।

गव्याज्यदधिनिर्मुक्तं कांक्षितं चेतैर्जनैः ॥१९७॥

अपिधानविनिर्मुक्तं देवतान्तरसम्मितम् ।

एवं दुष्टं हविर्वृध्वा प्राक्षिपेज्जलमप्यतः ॥१९८॥

मोहात्तपकं हविर्विष्णोर्यदि दद्यात्तदर्चनम् ।

निरर्थकं स्वात्कर्तृणां विनाशं च भवेद्भवम् ॥१९९॥

तस्माच्चदैव मूलस्य सहस्र जपमाचरेत् ।
 ततस्तत्राश्रयाणां च स्थापितानां विधानतः ॥२००॥
 विभवव्यूहमूर्तीनां मण्डपे गोपुरादिषु ।
 स्थापितानां च मूर्तीनां प्रादुर्भावात्मनामपि ॥२०१॥
 पूजितानां यथान्याय सत्यादीनां स्वगात्मनाम् ।
 कुमुदादिगणेशानां द्वारस्थानामपि सन्नानि ॥२०२॥
 प्रतिष्ठितानां भक्तानां प्रागुक्तानां विधानतः ।
 तत्तन्मन्त्रेण विधिवत् सिद्धानि च पृथक्पृथक् ॥२०३॥
 हवीषि पायसादीनि क्रमेण विनिवेशयेत् ।
 गारुडेनैव मन्त्रेण बल्यं साधयेद्बलि ॥२०४॥
 अयेषां प्रणवेनैव सिद्धमन्नं निवेदयेत् ।
 अभिकार्यहविस्साध्य यथामूलालयाकृते ॥२०५॥
 सर्वाण्यपूपभेदानि नामिकार्ये हितानि वै ।
 अन्यानि पायसादीनि नित्यं नैमित्तिकादिषु ॥२०६॥
 होतव्यानि विशेषेण फलानि विविधानि च ।
 भूतानां बलिदानेषु पायसादीनि नित्यं ॥२०७॥
 जपूपानि च सहूनि पृथुकानि फलानि च ।
 तिलपिण्डममेतानि मिश्रितान्यथ वा पृथक् ॥२०८॥
 दातव्यानि यथान्याय तेषां तृप्तिकरं यत् ।
 तेषां कूरादिभिर्जज्ञानुत्सवादिषु कर्मसु ॥२०९॥
 तप्ततत्रोक्तविधिना बलिद्वयाण्युपाहरेत् ।
 रागादेव गन्धान् तस्यैव सोदकं चैवलोदनम् ॥२१०॥

तण्डुलं व्रीदकेनैव दातव्यं मन्त्रवित्तमैः ।
 इति सम्यक्समाख्यातं हविषा साधनादिकम् ॥२११॥
 इत्येवं मुनिशार्दूला भवद्विर्यद्यदर्थितम् ।
 तत्सर्वं विस्तरेणैव यथावत्प्रकटीकृतम् ॥२१२॥
 सर्वोत्तमा सहितैषा सास्वतार्थप्रकाशिका ।
 नाख्येया दुष्टबुद्धीनामभक्तानां जनार्दने ॥२१३॥
 गर्वात्सच्छास्त्रसद्वस्तुनिन्दकानां विशेषतः ।
 शास्त्रापकर्तृणामन्यदर्शने भावितात्मनाम् ॥२१४॥
 देवसंसक्तबुद्धीनां स्वधर्मनिरतात्मनाम् ।
 ससारमयभीरूणां शपन्नानां महात्मनाम् ॥२१५॥
 समाख्येयमिदं शास्त्रं दीक्षां कृत्वा यथाविधि ।
 शास्त्रार्थश्चानुवक्तव्यो मन्त्रार्थश्च समन्वितः ॥२१६॥
 एतच्छास्त्रोक्तविधिना योऽर्चयत्यच्युतं विभुम् ।
 सोऽचिरालम्बते स्वेष्टान् सर्वाभ्यांश्च द्विजोत्तम ॥२१७॥

इति श्रीपाञ्चरात्रे ईश्वरसंहितायां कुण्डलुक्पुत्रव-

लक्षणहविःपाकविधानं नाम

पञ्चविंशोऽध्यायः ॥

—०—

ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ
 ॐ ईश्वरसंहिता समाप्ता ॐ
 ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ ॐ